DESCRIPTIONES ORATORIÆ

Ex probatiſſimis Auctoribus excerptæ,

Et ſuas in claſſes optimo ordine diſtributæ.

Omnium artium, & facultatum ſtudioſis opportuniſſimæ.

S. Andrea QVAS della

Publicæ utilitati exponit

IO: BAPTISTA GANDVTIVS

E Societate Ieſu.

CVM INDICE

Deſcriptionum omnium locupletiſſimo.

Mediolani, Typis Ioſephi Marelli
M. DC. LXXVII.
Superiorum conſenſu.

[illegible]

BENEVOLO LECTORI.

Mundum hic uniuersum tuis subiectum oculis vides. hic mundi conditorem Deum, hic cælum, & cælestia contemplari per otium licet. Tum quæ in elementis singillatim admiranda suspicimus: in Aere pluuias, ventos, fulmina, Cometas, Auium species, & Insecta volucria. In Aquis exundationes, & tempestates, Pisces, & piscium portenta, fontes, & fluuios. Insulas Naues, & commissa nauibus prælia. In Terra terrarum tractus omnes, Vrbes, Domos, Templa, Villas, Hortos, & Flores, Montes, & in montibus Gemmas, lapides, & metalla, Animantes feras, cicures, & insectas.

At quæ in minori mundo spectantur eo ordine recensentur, vt Homo primum, & humani corporis partes, habitudo, & forma exhibeantur: Eiusdem vestitus, & ornatus, alimen-

ta,

ta, & conuiuia, Valetudo, & morbi Mox animus, & animi mores prob vel improbi, Nationum, & populorum mores, & humanæ vitæ commoda siu incommoda: tum humanæ dignitates & sacra, ludi publici, & priuati, virtutum, & vitiorum genera, human. Affectus, Scientiæ, & Artes, & Artium instrumenta, eaque omnia quæ ad Artem militarem referuntur. Demum mors seu naturalis, seu violenta, Iudicium diuinum, & mundi excidium. Hæc de totius Operis partitione

Vnum te postremò monitum velim. Si quæ interdum voces occurrent non ijsdem semper Orthographiæ legibus descriptæ; ideo à me factum scias, quia Scriptorum authoritati tantum ipse tribuerim, vt de vocibus non modò nihil immutari, sed eas ipsissimis planè notis, & litteris exaratas exhibere voluerim, quod subinde obseruabis in vocibus Author, & Auctor: imò, & immò: sylua, & silua, atque his similibus. Vale.

Fran-

Franciscus Bellhomus Societatis Iesu in Prouincia Veneta Præpositus Prouincialis.

CVM librum, cui titulus est, *Descriptiones Oratoria ex probatissimis auctoribus excerpta* & à P. Io. Baptista Gandutio è Societate Iesu collectæ, tres ex eadem Societate viri docti recognouerint, atque in lucem edi posse iudicauerint: Nos facultate ab Admodum R. P. Nostro Goswino Nickel Præposito Generali concessa, permittimus vt imprimatur, si iis ad quos spectat, ita visum fuerit. Parmæ die 27. Maij 1660.

FRANCISCVS BELLHOMVS.

EGo infrascriptus ex mandato Illustrissimi D. D. Caroli Nembrini Episcopi Parmensis, & Comitis legi librum, cuius titulus est: *Descriptiones Oratoria* Collegæ à P. Io. Baptista Gandutio.

Iacobus Maria Pallauicinus Societatis Iesu.

Imprimatur.

C. EBISCOPVS.

PRO REVERENDISSIMO P. INQVISITORE.

Approbatio P. Sac. Theol. Magistri Alberti Scacchini Ord. B. M. V. de Monte Carmeli S. Officij Consultoris, & à lib. Censuris Primarij.

ET muneri mihi iampridem pro examinandis quæ typis sunt committenda, Operibus in Sanctissimo Violatæ Religionis Tribunali iniuncto, adiunctoque nuper Reuerendissimi Magistri Petri Martyris Bonae mandato infrascriptus ego attente perlegi Opus cui in Autographo inscriptio *Descriptiones Oratoria* quas veluti de Thesauro noua, & vetera, ex antiquioribus scilicet, & neotericis selectioribus Auctoribus proferens non exigua, certè industria collegit Reu. Adm. P. Io. Baptista Gandutius Inclitæ Societatis Iesu alumnus, nec in eo vel quid minimum quod vti fidei catholicæ repugnans, bonisque moribus absonum offendat offendi. Siue quod tamquam Censor emendarem, quin

quin potius quod velut Panegirista, si eloquen
suppeteret commendarem inueni, multò namq
admiratione maiori perdignum existimo idem
quam aureus Pyrri Epirotarum Regis annulus
gemma Musarum Chorum, natura ipsa sculpen
repræsentans, cum, & multò plura, & verius, docti
taque Musis verba offerantur in ipso, quæ Marg
ritis, è quibus *Sat vel vna labari* foret pretiosior,
vt ipso à Cornucopia veluti altera innumera m
nera vberrimè effundantur; vel in quo ceu The
tro FARNESIANI ad instar in Patrio hoc solo R
gia munificentia constructi Interlocutores el
quentissimi comparent; Vel deniq; quia in eode
(vt Sapientissimi Operis Auctoris termino vta
Mundus ipse ordine miro repræsentatur, ideoqu
verè KOSMOS nuncupandus, præ munditie qu
dem superius quoque adnotata, ab omni enim ma
cula erroris est liber hic liber, sed præ ornatu etian
quo non minus, ac Vniuersa natura, quæ à solà va
rietate à rudioribus ipsis venusta dictitatur com
muni proloquio, redditur pulchrior noster hi
Mundus, per quem iterum inoffenso pede spatia
quemlibet posse liberè affirmo.

Ex Carmeliticis Ædibus, quibus modò infimu
præsum decimi Idibus Mensis 1660.

Fr. Albertus Scacchinus.

Stante supradicta attestatione.

Imprimatur.

F. IO. MICHAEL A FERRARIA.
Inquisitor Generalis Parmæ.

Die 28 Ianuarij 1677.

REIMPRIMATVR.

Fr. Antonius Maria Cruceius Sac. Th. Magist. & Commiss. S. Officij Mediolani.

Carolus Ioseph Saita Laur. Basil. Archipresbyter pro Eminentissimo, ac Reuerendissimo D. D. Card. Archiepiscopo.

Franciscus Arbona pro Excellentissimo Senatu.

ACTORES
Ex quibus Descriptiones collectæ.

S. Ambrosius.
P. Albertus de Albertis Societatis Iesu.
Ammianus Marcellinus.
Andreas Laurentius.
Angelus Politianus.
Aulus Gellius.
P. Bernardinus Stephonius Soc. Iesu.
P. Carolus Scribanius Soc. Iesu.
C. Iulius Cæsar.
C. Iulius Solinus.
C. Salustius.
C. Suetonius.
C. Sidonius Apollinaris.
Cornelius Tacitus.
P. Famianus Strada Soc. Iesu.
P. Felix Felicius Soc. Iesu.
Franciscus Petrarcha.
P. Franciscus Bencius Soc. Iesu.
P. Franciscus Remondus Soc. Iesu.
P. Horatius Tursellinus Soc. Iesu.
P. Iacobus Bidermanus Soc. Iesu.
P. Io. Baptista Ferrarius Soc. Iesu.
P. Io. Baptista Masculus Soc. Iesu.
Ioannes Barclaius.
P. Ioannes Bisellius Soc. Iesu.
P. Ioannes Petrus Maffeius Soc. Iesu.
P. Iulius Cæsar Recupitus Soc. Iesu.
P. Iulius Nigronus Soc. Iesu.
Iustinus Historicus.
Iustus Lipsius.
Lactantius Firmianus.
L. Anneus Seneca.
Lucius Apuleius.

P. Leo

quin potius quod velut Panegirista, si eloquentia suppeteret commendarem inueni, multò namque admiratione maiori perdignum existimo idem, quam aureus Pyrri Epirotarum Regis annulus pro gemma Musarum Chorum, natura ipsa sculpente, repræsentans, cum, & multò plura, & verius, doctioraque Musis verba offerantur in ipso, quæ Margaritis, è quibus *Sat vel vna labari* foret pretiosiora, vt ipso à Cornucopia veluti altera innumera munera vberrimè effundantur; vel in quo ceu Theatro FARNESIANI ad instar in Patrio hoc solo Regia munificentia constructi Interlocutores eloquentissimi comparent; Vel deniq; quia in eodem (vt Sapientissimi Operis Auctoris termino vtar) Mundus ipse ordine miro repræsentatur, ideoque verè KOSMOS nuncupandus, præ munditie quidem superius quoque adnotata, ab omni enim macula erroris est liber hic liber, sed præ ornatu etiam; quo non minus, ac Vniuersa natura, quæ à sola varietate à rudioribus ipsis venusta dictitatur communi proloquio, redditur pulchrior noster hic Mundus, per quem iterum inoffenso pede spatiari, quem libet posse liberè affirmo.

Ex Carmeliticis Ædibus, quibus modò infimus præsum decimi Idibus Mensis 1660.

Fr. Albertus Scacchinus.

Stante supradicta attestatione.

Imprimatur.

F. IO. MICHAEL A FERRARIA.
Inquisitor Generalis Parmæ.

Die 28 Ianuarij 1677.

REIMPRIMATVR.

Fr. Antonius Maria Cruceius Sac. Th. Magist. & Commiss. S. Officij Mediolani.

Carolus Ioseph Sattа Laur. Basil. Archipresbyter pro Eminentissimo, ac Reuerendissimo D. D. Card. Archiepiscopo.

Franciscus Arbona pro Excellentissimo Senatu.

ACTORES
Ex quibus Descriptiones collectæ.

S. Ambrosius.
P. Albertus de Albertis Societatis Iesu.
Ammianus Marcellinus.
Andreas Laurentius.
Angelus Politianus.
Aulus Gellius.
P. Bernardinus Stephonius Soc. Iesu.
P. Carolus Scribanius Soc. Iesu.
C. Iulius Cæsar.
C. Iulius Solinus.
C. Salustius.
C. Suetonius.
C. Sidonius Apollinaris.
Cornelius Tacitus.
P. Famianus Strada Soc. Iesu.
P. Felix Felicius Soc. Iesu.
Franciscus Petrarcha.
P. Franciscus Bencius Soc. Iesu.
P. Franciscus Remondus Soc. Iesu.
P. Horatius Tursellinus Soc. Iesu.
P. Iacobus Bidermanus Soc. Iesu.
P. Io. Baptista Ferrarius Soc. Iesu.
P. Io. Baptista Masculus Soc. Iesu.
Ioannes Barclaius.
P. Ioannes Bisellius Soc. Iesu.
P. Ioannes Petrus Maffeius Soc. Iesu.
P. Iulius Cæsar Recupitus Soc. Iesu.
P. Iulius Nigronus Soc. Iesu.
Iustinus Historicus.
Iustus Lipsius.
Lactantius Firmianus.
L. Anneus Seneca.
Lucius Apuleius.

P. Leo

P. Leo Sanctius Soc. Iesu.
Lucius Florus.
L. Iunius Columella.
Manlius Seuerinus Boetius.
M. Antonius Muretus.
M. Aurelius Cassiodorus.
M. Fabius Quintilianus.
M. Terentius Varro.
M. Tullius Cicero.
P. Melchior de la Cerda Soc. Iesu.
P. Nicolaus Causinus Soc. Iesu.
Orat. de Christi Domini morte habitae a Pat. Soc. Iesu.
Orationes de S. Spiritus aduentu habitae a Semin. Romani Conuictoribus.
Palatium Reginae Eloquentiae.
Panegyrici Latini Pacati, & aliorum.
P. Paulus Bombinus Soc. Iesu.
Paulus Iouius.
P. Petrus Ioan. Perpinianus Soc. Iesu.
Plinius hist. natur. auctor.
Plinius iunior in Epistolis.
Pomponius Mela.
Q. Curtius.
P. Sebastianus Berettarius Soc. Iesu.
P. Stephanus Petiot Soc. Iesu.
P. Tarquinius Gallutius Soc. Iesu.
Titus Liuius.
Valerius Maximus.
P. Vincentius Guinisius Societatis Iesu.

DEVS

DEVS.

Quamuis Dei descriptio ab Ethnicis scriptoribus petenda non sit, aliqua tamen appositè Seneca.

QVID est Deus? mens vniuersi: quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, quia nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum, & extra, & intra tenet. Nostri melior pars animus est, in illo nulla pars extra animum: totus ratio est. *Seneca in praef. nat. quaest.*

Custos rectorq; vniuersi, animus, ac ſpiritus, mundani huius operis dominus, & artifex, cui nomen omne conuenit. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum, cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet; ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. *Idem lib. 2. nat. quaest. cap. 45.*

Quae Apuleius Isidi tribuit, ad Dei descriptionem faciunt.

TV quidem sancte, & humani generis sospirator perpetue, semper fouendis mortalibus mirifice, dulcem Patris affectionem miserorum casibus tribuis: nec dies, nec quies vlla, ac ne momentum quidem tuis transcurrit beneficijs otiosum, qui mari terraque protegis homines,

& propulsis vitæ procellis, salutarem porrigis dexteram: qui fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempestates, & stellarum varios meatus cohibes: te superi colunt, obseruant inferi, tu rotas orbem, illuminas Solem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi respondent sydera, redeunt tempora, gaudent lumina, seruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina: tuam maiestatem perhorrescunt aues cælo meantes, feræ montibus errantes, serpentes solo latentes, ponto natantes belluæ. *Apul. l. 11. metam.*

Est Deus clarissima, & immensa lux, est veluti Sol vt Græci loquebantur, vndiq; collucens, & omnia illustrans: est illi pro domicilio splendor inaccessus, pro amictu circumfusum lumen. Est Deus quasi tenebræ quædam cæcæ; abditus ille atque retrusus, & ex omni parte densa caligine circumseptus, in obscuro delitescit: vt etiam si eius beneficio singulari prænotionem ipsius quamdam, & insitam atque innatam cognitionem habeamus, nihil tamen de Deo assequi cogitando valeamus, nisi quantum aut hic cæli terræq; pulcherrimus ornatus ab ipso descriptus ostenderit, aut ipse nobis pro naturæ suæ bonitate, & in omnes homines beneficentia voluerit indicare. *P. Perpinianus or. 8. de Deo trino, & vno.*

Profecto illi Philosophi natura tantum duce, Deum dixerunt mentem esse solutam, & liberam, seiunctam ab omni concretione mortali, omnia sentientem, & mouentem, ipsamq; præditam motu sempiterno. Eius prouidentia mundum temperari, eam consulere rebus humanis etiam singulis. Commoda quibus vtimur, lucemq; qua fruimur, spiritumq; quem ducimus ab ipsa nobis dari atq; impertiri, nec cogitatione complecti quemquam, nec verbis effari posse, quanta sint gaudia,

guadia, quanta beatitudo illius se ipsa fruentis, suumq; numen in omni æternitate contemplantis. *Et infra.* Continet Deus omnia, & non ambit; portat omnia, & onus non sentit; semper agit, & non quiescit; semper quiescit, & continenter agit, nec in eius quiete vlla desidia, nec in labore vlla lassitudo. Pœnitet, & non dolet, irascitur, & non commouetur, amat, & non est sollicitus, reddit, & non debet, donat plurima, & nihil perdit, colligit, & non eget, recipit, quod non amittit, venit vbi erat, abit vnde non recedit, nusquam deest, & se abscondit, meminit, & admonetur. Primus ingenitus nunquam desiturus, partium expers, sibi simillimus, cui nihil præteritum, aut futurum, omnia præsentia, qui non singula cogitando intuetur, verum vna æterna, ac inexplicabili vi, ac potestate sua, quæ nouit, cuncta complectitur. *P. Ponta. vol. 3. par. 1. progymn. 1.*

Deum audies mentem ab omni mortali concretione secretam, optimam, sapientissimam, sanctissimam, spiritum per omnia commeantem, & singulis vniuersi partibus, quasi accuratissimæ lyræ fidibus intentum: qui fluentium rerum canticum iucundissima varietate temperat, ingenitus, immortalis, perpetuus, sodus, ipse sibi locus, & mundus. *Et infrà.*

Quid dices de tantæ maiestatis inexhausta bonitate, quæ cumulatissimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens omnium opulentissima, se toti naturæ, atq; adeo huic nostræ mortalitati profundissima quadam liberalitate profundit? Quid de inexplicabili prouidentia, qua clauum vniuersi regit vigil, & insomnis, suo semper operi assiduus, atque intentus? num tot oculis sibi spectare videtur res mortales, quot sunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentium formæ stellarum? num tot manibus re-

gere, quot eius potestatis insignia; num tot pedibus lustrare, quod præsentiæ sunt indicia? Quid de singulari misericordia, qua huiusce vitæ subleuat miserias, imbecillitatem erigit, solatur viduitatem, instruit inopiam, lenit acerbitates, & quasi totus sit ex maternis vberibus conflatus, ita se misellorum infantium solitudini atque orbitati, præsentem vbique, & clementem Deum impertitur? Quid si eius scientiam consideres, qua se, qua omnia à se orta intelligit; qua tot cælata in æthere partim errantium, partim inerrantium stellarum simulacra nominat, qua perpetuas dierum conuersiones consignat, qua imbrium stillas percenset, qua arenas numerat, qua profundissimas scrutatur voragines, qua subit, & explicat omnia &c. *P. Causinus de Eloquen. l. 14. c. 1.*

Hic adeò castissimis cogitationibus explorabit immensum illud, & infinitum nullo temporum spatio, nulla locorum regione circumscriptum, quod esse verè dicitur: quod rebus omnibus interuenit, ac moderatur: quod interest, quod superest, quod subest; non oppressum, non obsessum, non seclusum, sine materiæ concretione simplex, sine labis adspersione pulchrum, æternum sine detrimenti metu, sine vicissitudine varium, sine varietate vnum: Sanctè verum, verè summum bonum, nunquam natum, nunquam interiturum, à se nunquam fugitiuum, semper integrum, semper totum, semper aptum ex se se, semper idem, semper ipsum: Sine accessione cumulatum, sine decessione diffusum, sine lege nunquam effluens, sine necessitate semper exundans, demum è rebus omnibus facilem tractum bonorum suorum in se reciprocans, ac reducens, beneuolum, intelligens, præpotens, ingenua naturæ suæ virtute diuinum. *P. Stephonius prosa 3.*

Deus

Deus trinus, & vnus.

EST igitur vnus, & trinus Deus, cum illa præstans supremaq; natura, vna & eadem in tribus personis, Patre, Filio, & Spiritu Sancto consistat. Pater aliunde non est, non factus, non creatus, non genitus; non ab alio existit & manat; principium principio carens, ex omni æternitate, non alterius beneficio, sed sua vi cohærens, fons non solum omnium rerum, quæ factæ sunt, sed etiam Filij, & Spiritus Sancti. Filius est principium ex principio, non ab vllo certo tempore factus, non creatus, sed ex æternitate, ratione quadam hominibus incognita genitus à solo Patre, eiusq; naturali dono, ac munere per se cohærens, cum generatore suo sine vlla perturbatione, confusione, permixtione, vna penitus natura coniunctus, & ab eodem sine vlla distractione, alienatione, auulsione, hypostasi distinctus Spiritus Sanctus ex Patre, & Filio, vno ipsius in principio æternus ex æternis, non creatus, non generatus mirabiliter procedit, & ita procedit, vt cum vtrumq; eiusdem prorsus naturæ communione copulatus, alius sit ab vtroque. *Et infra.* Est quidem aliquis personarum inter ipsas ordo, non naturæ gradibus, non temporum consequentia, non dissimilitudine dignitatis, sed originis tantum serie constitutus. Primus est Pater, Filius secundus, tertius Spiritus sanctus: nam à Patre nascitur Filius, & Spiritus sanctus procedit ab vtroque: verum in hoc ordine nihil dispar, nihil prius tempore, nihil maius, nihil minus, nihil superius, nihil inferius intelligendum est. Non enim si Pater Filio dat hoc ipsum, quod est, & vterque Spiritui sancto, continuo minores existimandi sunt, qui eandem diuinitatem acceperunt.

Et infra. Non alia est natura Patris, alia Filij, alia Spiritus Sancti nobilitate pari & præstantia, sed trium Personarum vna & eadem est penitus natura, ideoq; in Patre Filius, in Filio Pater esse dicitur, tolle ortum & processum, & alia quæ comparationem significant Personarum inter ipsas, cætera omnia licet aliud alij certis de causis tribuatur, penitus eadem reperientur: vna mens, vna voluntas, vna sapientia, vna bonitas, vna æternitas, vna immensitas, vna vis & potestas, denique vnus & idem Deus. *P. Perpinian. or. 8. de Deo trino & vno*.

Triplicem personarum hypostasin in simplicis Numinis vna diuinitate distinctam: generationem Filij verè geniti, non facti; spirationem Amoris non geniti, nec facti, sed procedentis; Patris ex se se, non aliunde venientis, neque geniti, neque facti, neque procedentis vim; nationemq; quis enarrabit? Nemo profectò nemo: præterquam aut ipse qui generat Pater intelligentia sui fœtum æqualem sibi: aut ipse Filius qui generatur; & non solum similem, sed ipsam ac totam in se susceptam exprimit diuinitatem Patris, quique datus est nobis Sapientiæ magister, & paternæ mentis interpres: aut ipse Spiritus à Patre Filioque procedens: qui vitali calore mentes hominum collustrat: qui sui celebratione sic compleuit orbem terrarum, vt commonstrator grauissimus esset & Patris, & Filij, verissimus sempiternæ Trinitatis assertor ac vindex. *P. Stephon. or. 3. de Adu. S. Spir.*

Peculiaris est, & propria Christianorum disciplina Vnitati in Deo ita Trinitatem adnectere, vt nec numerus Personarum Deos afferat multiformes, nec Diuinitatis ratio simplicissima Personas excludat. *Et inf.* Nihil est in Patre quia generat, aut melius, aut maius: nihil in Filio, ac Spiritu

Sancto,

Sancto, quia vnus gignitur, alter vtrinque spiratur, aut minus, aut deterius inueniri. Esto, primo hic loco, ille secundo, alius tertio numeretur: ad quos triplex illa hypostasis suo quemque, inter numerandum loco disclusit, hos & naturæ vnius communio, & par laudum absolutio copulauit. Sit in hominum genere Pater filio grandior, sit robustior, sit sapientior, sit perfectior: sit contra filius vel ætate inferior quam pater, vel viribus imbecillior, vel cognitione rudior, vel decorum claritate minor. At inæqualitas hæc inhumanis consentanea, & vsitata dissentanea omninò est atque alienissima in diuinis: Nam licet in speciem tripartita videatur auctoritas Trinitatis, re tamen, ac factis vna est: tres enim habent quod est vnius: quod vni suppetit, tres non requirunt. Sed sit, qui secum ipse diuidat, quod seiungi natura non potest; & quasi res agatur in humanis; hinc Spiritum Sanctum separatim locet, illinc coniunctim Filium vna cum Patre constituat: non ideo maiestatis nitor, aut tenacior in vno est, aut plenior in duobus, quia duo sint coniunctis opibus potentiores, minus ille valeat, quia nulli coniunctus, infirmior, Eadem in singulis vige potentia maiestatis, quod eadem viget in singulis naturæ diuinitas, eadem apud singulos est celebritas gloriæ, quod eadem est apud singulos præstantiæ claritudo, &c. *Ex orat. P. Fel. Felicij de Sanctiss. Trinit. hab. à Rob. fidel.*

Deus Pater, & Filius.

CVM dicimus Deum Patrem, & Deum filium, non diuersum dicimus, nec vtrumque secernimus, quia nec Pater esse sine filio potest, nec filius à Patre secerni, siquidem, nec Pater nuncupari

Et infra. Non alia est natura Patris, alia Filij, alia Spiritus Sancti nobilitate pari & præstantia, sed trium Personarum vna & eadem est penitus natura, ideoq; in Patre Filius, in Filio Pater esse dicitur, tolle ortum & processum, & alia quæ comparationem significant Personarum inter ipsas, cætera omnia licet aliud alij certis de caussis tribuatur, penitus eadem reperientur: vna mens, vna voluntas, vna sapientia, vna bonitas, vna æternitas, vna immensitas, vna vis & potestas, denique vnus & idem Deus. *P. Perpinian. or. 8. de Deo trino & vno.*

Triplicem personarum hypostasin in simplicis Numinis vna diuinitate distinctam: generationem Filij verè geniti, non facti; spirationem Amoris non geniti, nec facti, sed procedentis; Patris ex se se, non aliunde venientis, neque geniti, neque facti, neque procedentis vim, nationemq; quis enarrabit? Nemo profectò nemo: præterquam aut ipse qui generat Pater intelligentia sui fœtum æqualem sibi: aut ipse Filius qui generatur; & non solum similem, sed ipsam ac totam in se susceptam exprimit diuinitatem Patris, quique datus est nobis Sapientiæ magister, & paternæ mentis interpres: aut ipse Spiritus à Patre Filioque procedens: qui vitali calore mentes hominum collustrat: qui sui celebratione sic compleuit orbem terrarum, vt commonstrator grauissimus esset & Patris, & Filij, verissimus sempiternæ Trinitatis assertor ac vindex. *P. Stephon. cr. 3. de Adu. S. Spir.*

Peculiaris est, & propria Christianorum disciplina Vnitati in Deo ita Trinitatem adnectere, vt nec numerus Personarum Deos afferat multiformes, nec Diuinitatis ratio simplicissima Personas excludat. *Et inf.* Nihil est in Patre quia generat, aut melius, aut maius: nihil in Filio, ac Spiritu

Sancto,

Sancto, quia vnus gignitur, alter vtrinque spiratur, aut minus, aut deterius inueniri. Esto, primo hic loco, ille secundo, alius tertio numeretur: ad quos triplex illa hypostasis suo quemque inter numerandum loco disclusit, hos & naturæ vnius communio, & par laudum absolutio copulauit. Sit in hominum genere Pater filio grandior, sit robustior, sit sapientior, sit perfectior: sit contra filius vel ætate inferior quam pater, vel viribus imbecillior, vel cognitione rudior, vel decorum claritate minor. At inæqualitas hæc inhumanis consentanea, & vsitata dissentanea omninò est atque alienissima in diuinis: Nam licet in speciem tripartita videatur auctoritas Trinitatis, re tamen, ac factis vna est: tres enim habent quod est vnius: quod vni suppetit, tres non requirunt. Sed sit, qui secum ipse diuidat, quod seiungi natura non potest; & quasi res agatur in humanis; hinc Spiritum Sanctum separatim locet, illinc coniunctim Filium vna cum Patre constituat: non ideo maiestatis nitor, aut tenacior in vno est, aut plenior in duobus, quia duo sint coniunctis opibus potentiores, minus ille valeat, quia nulli coniunctus, infirmior, Eadem in singulis vige potentia maiestatis, quod eadem viget in singulis naturæ diuinitas, eadem apud singulos est celebritas gloriæ, quod eadem est apud singulos præstantiæ claritudo, &c. *Ex orat. P. Fel. Felicij de Sanctiss. Trinit. hab. à Rob. fidel.*

Deus Pater, & Filius.

CVM dicimus Deum Patrem, & Deum filium, non diuersum dicimus, nec vtrumque secernimus, quia nec Pater esse sine filio potest, nec filius à Patre secerni, siquidem, nec Pater nuncu-

quin potius quod velut Panegirista, si eloquentia suppeteret commendarem inueni, multò namque admiratione maiori perdignum existimo idem, quam aureus Pyrri Epirotarum Regis annulus pre gemma Musarum Chorum, natura ipsa sculpente, repræsentans, eum, & multò plura, & verius, doctiorâque Musis verba offerantur in ipso, quæ Margaritis, è quibus *Sat vel vna labori* foret pretiosiora, vt ipso à Cornucopia veluti altera innumera munera vberrimè effundantur; vel in quo ceu Theatro FARNESIANI ad instar in Patrio hoc solo Regia munificentia constructi Interlocutores eloquentissimi comparent; Vel deniq; quia in eodem (vt Sapientissimi Operis Auctoris termino vtar) Mundus ipse ordine miro repræsentatur, ideoque verè KOSMOS nuncupandus, præ munditie quidem superius quoque adnotata, ab omni enim macula erroris est liber hic liber, sed pre ornatu etiam; quo non minus, ac Vniuersa natura, quæ à sola varietate à rudioribus ipsis venusta dictitatur communi proloquio, redditur pulchrior noster hic Mundus, per quem iterum inoffenso pede spatiari quemlibet posse liberè affirmo.

Ex Carmeliticis Ædibus, quibus modò infimus præsum decimi Idibus Mensis 1660.

Fr. Albertus Scacchinus.

Stante supradicta attestatione.

Imprimatur.

F. IO. MICHAEL A FERRARIA.
Inquisitor Generalis Parmæ.

Die 28 Ianuarij 1677.

REIMPRIMATVR.

Fr. Antonius Maria Cruceius Sac. Th. Magist. & Commiss. S. Officij Mediolani.

Carolus Ioseph Saita Laur. Basil. Archipresbyter pro Eminentissimo, ac Reuerendissimo D. D. Card. Archiepiscopo.

Franciscus Arbona pro Excellentissimo Senatu.

ACTORES
Ex quibus Descriptiones collectæ.

S. Ambrosius.
P. Albertus de Albertis Societatis Iesu.
Ammianus Marcellinus.
Andreas Laurentius.
Angelus Politianus.
Aulus Gellius.
P. Bernardinus Stephonius Soc. Iesu.
P. Carolus Scribanius Soc. Iesu.
C. Iulius Cæsar.
C. Iulius Solinus.
C. Salustius.
C. Suetonius.
C. Sidonius Apollinaris.
Cornelius Tacitus.
P. Famianus Strada Soc. Iesu.
P. Felix Felicius Soc. Iesu.
Franciscus Petrarcha.
P. Franciscus Bencius Soc. Iesu.
P. Franciscus Remondus Soc. Iesu.
P. Horatius Tursellinus Soc. Iesu.
P. Iacobus Bidermanus Soc. Iesu.
P. Io. Baptista Ferrarius Soc. Iesu.
P. Io. Baptista Masculus Soc. Iesu.
Ioannes Barclaius.
P. Ioannes Bisellius Soc. Iesu.
P. Ioannes Petrus Maffeius Soc. Iesu.
P. Iulius Cæsar Recupitus Soc. Iesu.
P. Iulius Nigronus Soc. Iesu.
Iustinus Historicus.
Iustus Lipsius.
Lactantius Firmianus.
L. Anneus Seneca.
Lucius Apuleius.

P. Leo

P. Leo Sanctius Soc. Iesu.
Lucius Florus.
L. Iunius Columella.
Manlius Seuerinus Boetius.
M. Antonius Muretus.
M. Aurelius Cassiodorus.
M. Fabius Quintilianus.
M. Terentius Varro.
M. Tullius Cicero.
P. Melchior de la Cerda Soc. Iesu.
P. Nicolaus Causinus Soc. Iesu.
Orat. de Christi Domini morte habita a Pat. Soc. Iesu.
Orationes de S. Spiritus aduentu habita a Semin. Romani Conuictoribus.
Palatium Regina Eloquentia.
Panegyrici Latini Pacati, & aliorum.
P. Paulus Bombinus Soc. Iesu.
Paulus Iouius.
P. Petrus Ioan. Perpinianus Soc. Iesu.
Plinius hist. natur. auctor.
Plinius iunior in Epistolis.
Pomponius Mela.
Q. Curtius.
P. Sebastianus Berettarius Soc. Iesu.
P. Stephanus Petiot Soc. Iesu.
P. Tarquinius Gallutius Soc. Iesu.
Titus Liuius.
Valerius Maximus.
P. Vincentius Guinisius Societatis Iesu.

DEVS

DEVS.

Quamuis Dei descriptio ab Ethnicis scriptoribus petenda non sit, aliqua tamen appositè Seneca.

QVID est Deus? mens vniuersi: quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, quia nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum, & extra, & intra tenet. Nostri melior pars animus est, in illo nulla pars extra animum: totus ratio est. *Seneca in præf. nat. quæst.*

Custos rectorq; vniuersi, animus, ac spiritus, mundani huius operis dominus, & artifex, cui nomen omne conuenit. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum, cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussius eat, & actus suos explicet; ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. *Idem lib. 2. nat. quæst. cap. 45.*

Quæ Apuleius Isidi tribuit, ad Dei descriptionem faciunt.

TV quidem sancte, & humani generis sospirator perpetue, semper fouendis mortalibus mirifice, dulcem Patris affectionem miserorum casibus tribuis: nec dies, nec quies vlla, ac ne momentum quidem tuis transcurrit beneficijs otiosum, qui mari terraque protegis homines,

& propulsis vitæ procellis, salutarem porrigis dexteram: qui fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempestates, & stellarum varios meatus cohibes: te superi colunt, obseruant inferi, tu rotas orbem, illuminas Solem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi respondent sydera, redeunt tempora, gaudent lumina, seruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina: tuam maiestatem perhorrescunt aues cælo meantes, feræ montibus errantes, serpentes solo latentes, ponto natantes belluæ. *Apul. l. 11. metam.*

Est Deus clarissima, & immensa lux, est veluti Sol vt Græci loquebantur, vndiq; collucens, & omnia illustrans: est illi pro domicilio splendor inaccessus, pro amictu circumfusum lumen. Est Deus quasi tenebræ quædam cæcæ; abditus ille atque retrusus, & ex omni parte densa caligine circumseptus, in obscuro delitescit: vt etiam si eius beneficio singulari prænotionem ipsius quamdam, & insitam atque innatam cognitionem habeamus, nihil tamen de Deo assequi cogitando valeamus, nisi quantum aut hic cæli terræq; pulcherrimus ornatus ab ipso descriptus ostenderit, aut ipse nobis pro naturæ suæ bonitate, & in omnes homines beneficentia voluerit indicare. *P. Perpinianus or. 8. de Deo trino, & vno.*

Profecto illi Philosophi natura tantum duce, Deum dixerunt mentem esse solutam, & liberam, seiunctam ab omni concretione mortali, omnia sentientem, & mouentem, ipsamq; præditam motu sempiterno. Eius prouidentia mundum temperari, eam consulere rebus humanis etiam singulis. Commoda quibus vtimur, lucemq; qua fruimur, spiritumq; quem ducimus ab ipsa nobis dari atq; impertiri, nec cogitatione complecti quemquam, nec verbis effari posse, quanta sint

gaudia,

gaudia, quanta beatitudo illius se ipsa fruentis, suumq; numen in omni æternitate contemplantis. *Et infra*. Continet Deus omnia, & non ambit; portat omnia, & onus non sentit, semper agit, & non quiescit; semper quiescit, & continenter agit, nec in eius quiete vlla desidia, nec in labore vlla lassitudo. Pœnitet, & non dolet, irascitur, & non commouetur, amat, & non est sollicitus; reddit, & non debet, donat plurima, & nihil perdit, colligit, & non eget, recipit, quod non amittit, venit vbi erat, abit vnde non recedit, nusquam deest, & se abscondit, meminit, & admonetur. Primus ingenitus nunquam desiturus, partium expers, sibi similimus, cui nihil præteritum, aut futurum, omnia præsentia, qui non singula cogitando intuetur, verum vna æterna, ac inexplicabili vi, ac potestate sua, quæ nouit, cuncta complectitur. *P. Ponta. vol. 3. par. 1. progymn. 1.*

Deum audies mentem ab omni mortali concretione secretam, optimam, sapientissimam, sanctissimam, spiritum per omnia commeantem, & singulis vniuersi partibus, quasi accuratissimæ lyræ fidibus intentum: qui fluentium rerum canticum iucundissima varietate temperat, ingenitus, immortalis, perpetuus, sodus, ipse sibi locus, & mundus. *Et infrà.*

Quid dices de tantæ maiestatis inexhausta bonitate, quæ cumulatissimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens omnium opulentissima, se toti naturæ, atq; adeo huic nostræ mortalitati profundissima quadam liberalitate profundit? Quid de inexplicabili prouidentia, qua clauum vniuersi regit vigil, & insomnis, suo semper operi assiduus, atque intentus? num tot oculis sibi spectare videtur res mortales, quot sunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentium formæ stellarum? num tot manibus re-

gere, quot eius potestatis insignia; num tot pedibus lustrare, quod præsentiæ sunt indicia? Quid de singulari misericordia, qua huiusce vitæ subleuat miserias, imbecillitatem erigit, solatur viduitatem, instruit inopiam, lenit acerbitates, & quasi totus sit ex maternis vberibus conflatus, ita se misellorum infantium solitudini atque orbitati, præsentem vbique, & clementem Deum impertitur? Quid si eius scientiam consideres, qua se, qua omnia à se orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium, partim inerrantium stellarum simulacra nominat, qua perpetuas dierum conuersiones consignat, qua imbrium stillas percenset, qua arenas numerat, qua profundissimas scrutatur voragines, qua subit, & explicat omnia &c. *P. Caussinus de Eloquen. l. 14. c. 1.*

Hic adeò castissimis cogitationibus explorabit immensum illud, & infinitum nullo temporum spatio, nulla locorum regione circumscriptum, quod esse verè dicitur: quod rebus omnibus interuenit, ac moderatur: quod interest, quod superest, quod subest; non oppressum, non obsessum, non seclusum, sine materiæ concretione simplex, sine labis adspersione pulchrum, æternum sine detrimenti metu, sine vicissitudine varium, sine varietate vnum: Sanctè verum, verè summum bonum, nunquam natum, nunquam interriturum, à se nunquam fugitiuum, semper integrum, semper totum, semper aptum ex se se, semper idem, semper ipsum: Sine accessione cumulatum, sine decessione diffusum, sine lege nunquam effluens, sine necessitate semper exundans, demum è rebus omnibus facilem tractum bonorum suorum in se reciprocans, ac reducens, beneuolum, intelligens, præpotens, ingenua naturæ suæ virtute diuinum. *P. Stephonius prosa 3.*

Deus

Deus trinus, & vnus.

EST igitur vnus, & trinus Deus, cum illa præstans supremaq; natura, vna & eadem in tribus personis, Patre, Filio, & Spiritu Sancto consistat. Pater aliunde non est, non factus, non creatus, non genitus; non ab alio existit & manat; principium principio carens, ex omni æternitate, non alterius beneficio, sed sua vi cohærens, fons non solum omnium rerum, quæ factæ sunt, sed etiam Filij, & Spiritus Sancti. Filius est principium ex principio, non ab vllo certo tempore factus, non creatus, sed ex æternitate, ratione quadam hominibus incognita genitus à solo Patre, eiusq; naturali dono, ac munere per se cohærens, cum generatore suo sine vlla perturbatione, confusione, permixtione, vna penitus natura coniunctus, & ab eodem sine vlla distractione, alienatione, auulsione, hypostasi distinctus Spiritus Sanctus ex Patre, & Filio, vno ipsius in principio æternus ex æternis, non creatus, non generatus mirabiliter procedit, & ita procedit, vt cum vtrumq; eiusdem prorsus naturæ communione copulatus, alius sit ab vtroque. *Et infra.* Est quidem aliquis personarum inter ipsas ordo, non naturæ gradibus, non temporum consequentia, non dissimilitudine dignitatis, sed originis tantum serie constitutus. Primus est Pater, Filius secundus, tertius Spiritus sanctus: nam à Patre nascitur Filius, & Spiritus sanctus procedit ab vtroque: verum in hoc ordine nihil dispar, nihil prius tempore, nihil maius, nihil minus, nihil superius, nihil inferius intelligendum est. Non enim si Pater Filio dat hoc ipsum, quod est, & vterque Spiritui sancto, continuo minores existimandi sunt, qui eandem diuinitatem acceperunt.

Et infra. Non alia est natura Patris, alia Filij, alia Spiritus Sancti nobilitate pari & præstantia, sed trium Personarum vna & eadem est penitus natura, ideoq; in Patre Filius, in Filio Pater esse dicitur, tolle ortum & processum, & alia quæ comparationem significant Personarum inter ipsas, cætera omnia licet aliud alij certis de causis tribuatur, penitus eadem reperientur: vna mens, vna voluntas, vna sapientia, vna bonitas, vna æternitas, vna immensitas, vna vis & potestas, denique vnus & idem Deus. *P. Perpinian. or. 8. de Deo trino & vno.*

Triplicem personarum hypostasin in simplicis Numinis vna diuinitate distinctam: generatio-tionem Filij verè geniti, non facti; spirationem Amoris non geniti, nec facti, sed procedentis; Patris ex se se, non aliunde venientis, neque geniti, neque facti, neque procedentis vim; nationemq; quis enarrabit? Nemo profectò nemo: præterquam aut ipse qui generat Pater intelligentia sui fœtum æqualem sibi: aut ipse Filius qui generatur; & non solum similem, sed ipsam ac totam in se susceptam exprimit diuinitatem Patris, quique datus est nobis Sapientiæ magister, & paternæ mentis interpres: aut ipse Spiritus à Patre Filioque procedens: qui vitali calore mentes hominum collustrat: qui sui celebratione sic compleuit orbem terrarum, vt commonstrator grauissimus esset & Patris, & Filij, verissimus sempiternæ Trinitatis assertor ac vindex. *P. Stephon. cr. 3. de Adu. S. Spir.*

Peculiaris est, & propria Christianorum disciplina Vnitati in Deo ita Trinitatem adnectere, vt nec numerus Personarum Deos afferat multiformes, nec Diuinitatis ratio simplicissima Personas excludat. *Et inf.* Nihil est in Patre quia generat, aut melius, aut maius: nihil in Filio, ac Spiritu

Sancto, quia vnus gignitur, alter vtrinque spiratur, aut minus, aut deterius inueniri. Esto, primo hic loco, ille secundo, alius tertio numeretur: ad quos triplex illa hypostasis suo quemque inter numerandum loco disclusit, hos & naturæ vnius communio, & par laudum absolutio copulauit. Sit in hominum genere Pater filio grandior, sit robustior, sit sapientior, sit perfectior: sit contra filius vel ætate inferior quam pater, vel viribus imbecillior, vel cognitione rudior, vel decorum claritate minor. At inæqualitas hæc inhumanis consentanea, & vsitata dissentanea omninò est atque alienissima in diuinis: Nam licet in speciem tripartita videatur auctoritas Trinitatis, re tamen, ac factis vna est: tres enim habent quod est vnius: quod vni suppetit, tres non requirunt. Sed sit, qui secum ipse diuidat, quod seiungi natura non potest; & quasi res agatur in humanis; hinc Spiritum Sanctum separatim locet, illinc coniunctim Filium vna cum Patre constituat: non ideo maiestatis nitor, aut tenacior in vno est, aut plenior in duobus, quia duo sint coniunctis opibus potentiores, minus ille valeat, quia nulli coniunctus, infirmior, Eadem in singulis vige potentia maiestatis, quod eadem viget in singulis naturæ diuinitas, eadem apud singulos est celebritas gloriæ, quod eadem est apud singulos præstantiæ claritudo, &c. *Ex orat. P. Fel. Felicij de Sanctiss. Trinit. hab. à Rob. fidel.*

Deus Pater, & Filius.

CVM dicimus Deum Patrem, & Deum filium, non diuersum dicimus, nec vtrumque secernimus, quia nec Pater esse sine filio potest, nec filius à Patre secerni, siquidem, nec Pater nuncu-

pari fine filio, nec filius poteſt ſine Patre generari. Cum igitur & Pater filium faciat, & filius Patrem, vna vtrique mens, vnus ſpiritus, vna ſubſtantia eſt; ſed ille quaſi exuberans fons eſt, hic tamquam defluens ex eo riuus; ille tamquam Sol, hic tamquam radius à Sole porrectus, qui quoniam Summo Patri & fidelis & charus eſt, non ſeparatur, ſicut nec riuus à fonte, nec radius à Sole porrectus. Quapropter cum mens, & voluntas alterius in altero ſit, vel potius in vtroque vna, merito vnus Deus, vterque appellatur, quia quidquid eſt in Patre ad filium transfluit, & quidquid in filio à Patre deſcendit. *Lactant. Firmianus l. 4. de vera ſap. c. 29.*

Dei filius.

CОnſtitutor, & repertor omnium Deus, antequam huius vniuerſi præclariſſimum, & magnificentiſſimum templum moliretur, filium ſibi eadem, & vna ſecum voluntate, omnipotentia, virtute, ſapientia præditum, & vt verbo complectar, penitus penituſque parem generauit; ante flumina, & terrarum ſola, ante moles montium, & ſublimia collium fæcundiſſimo Patris conceptu genitus erat, candor lucis æternæ, & ſpeculum puriſſimum, imagoque abſolutiſſima bonitatis Dei. O Sacroſanctum, & adorandum partum, in quo nihil mortale, nihil ex terreſtrium conſuetudine, nihil inæquale aut diſſimile, nihil prius aut poſterius, diuiniſſima & auguſtiſſima omnia. Deus enim ſe ipſum intelligens, æternum ab omni æternitate Verbum progenerat, vnam habens cum progenerante eſſentiam, vt alius quidem ſit Pater, alius filius, at non aliud. etenim vt perſonæ confundendæ non ſunt, ſic non eſt ſubſtantia ſeparanda. *P. Pont. Vol. 3. par. 1. progymn.*

Atque vt Pater vim omnem patriam, gignendique facultatem repetit quasi suam, sic ortum è Patre quasi suum vindicat filius: ne forte quod personarum proprietas in vtroque discreuit, id in vtroque confundat peruersitas ebriorum. fuit quidem Pater ab omni æternitate, sed nunquam natus: ab omni æternitate fuit & filius, sed natus è Patre, & verò nascendi ratione non vsitata, non vulgari, non peruagata, sed rara omnino ac singulari, sed insolita, sed admirabili, sed diuina; quæ nobilitatis suæ miraculo quàm cognitu digna est, tam etiam difficilis est explicatu: non tamen omnino tacitam præteribo. Simul vt Pater ab æternitate contemplatur quidquid in Deo situm, de ipsomet Deo cum simpliciter, tum comparatè dicitur: simul vt idem simplici quadam notione ea omnia pernoscit, quæ præpotens, ac robusta diuinitas moliri potest illico filium gignit, non se rudiorum vt alij, non minorem, sed sibi parem omnino, ac numer is omnibus, quos diuinitas exigit absolutum: vt pote viuus viuentem sapientem sagax, validum robustus, vegetum illibatus, integer incorruptum, diues opulentum, æternus immortalem, beatus felicem progenerat. per quàm sanè recondita, non inficior, & insueta generatio est, non tamen incredibilis, non absurda, quandoquidem veluti riuus è fonte, sic Dei Verbum paterna ex mente procedit. *Ex Orat. P. Fil. Felicij de Sanctiss. Trin. habita à Rob. fidelio.*

Sapientia diuina.

QVibus est, non quibus ornatus, æstimari se cupit humani pectoris imperatrix, diuinæ filia; hæres paternæ mentis, thesaurus suæ; celsa, sublimis, apta ex se se, non alicuius seruitio mancipata: seueritate mitis, humanita-

te grauis, fœcunditate felix: sine ortu veterrima, sine occasu nouissima, sine incremento, maxima: propriæ virtutis cultrix, assertrix alienæ, honestatis parens, sanctitatis comes, castigatrix morum, moderatrix affectuum, publicum, immortale, diuinum bonum. *P. Vinc. Guinis. alloc. 5.*

Spiritus Sanctus.

BOnus auræ bonæ vapor expiratus è corde Patris, expiratus è corde filij, medius inter vtrumque, Personæ dumtaxat singulari notione secretus, à singulari notione Patris, & filij; cæterum vniuersam vtriusque vim continens, & naturam totam eandem ipsam: sempiternumque fœdus Amoris, sempiterno fœdere conciliatus vtrique; voluntarius vtriusque splendor è communi Deitate collucens; virtutis & honoris sempiternitate par: atque vt vnus è tribus, sic non alius, aut dissimilis, sed prorsus idem naturæ simplicitate consubstantialis, & æqualis vtrique. *Et inf.* Spiritus à Patre filioque procedens, qui vitali calore mentes hominum collustrat: qui sui celebratione sic compleuit orbem terrarum, vt commonstrator clarissimus esset, & Patris, & Filij, verissimus sempiternæ Trinitatis assertor, ac vindex, inspirator veritatis omnis, opifex pulchritudinis ipse pulcherrimus, sapientiæ sacer, ac sanctus Antistes, honoris vigor, educator animorum, demum Spiritus Veritatis. *P. Stephon. or. 3. de. S. Spir. adu.*

Cum ab æterno tempore nihil omnino esset in arcano diuinitatis, quod per se optimum, idemque præstantissimum mirabiles amores non excitaret sui; necessario debuit summæ huic bonitati par Amor inueniri. Sed nimirum Deum, diligere perinde, vt æquum fuit nemo poterat nisi Deus,

qui

qui in omni æternitate comprehensum habuit, quo, aut quanto amore diligenda esset Natura omnium præstantissima, nullum agnoscens, fabricatorem sui, nullius indiga, nulli obstricta, non aliena vigens felicitate, non alienis opibus potentissima, non aduentitio nitore conspicua, non precario maxima, sed sua sponte præstabilis, & augusta, sese opulenta, sese admirabilis, sese verenda, & quod in se sua ponit omnia, sese perbeata. Vt ergo tota diuinitas amaretur pro dignitate, vitale quoddam inter Patrem & Filium exarsit incendium charitatis, quo alteri vita est impertita, non fluxa, qualem vulgo nouimus, non fragilis, non caduca, non mortalis, sed cum à Deo manaret, diuina omnino ac sempiterna. Huiusmodi nos Amorem quem velut exardescentem quendam impetum voluntatis impulsumq; nobismet cogitando subijcimus, Spiritum Sanctum, & verissimè dicimus, & castissimè veneramur: cuius quidem nominis ea est origo, quod Spiritus Sanctus è Patre simul, ac Filio, & si duobus, vnico tamen spirandi principio par vtrique Deus existit. Interim apertum est, cur idem Spiritus Amor nominetur: nam cum ex voluntate in amorem ardentius effusa promanet, aptiore nec debuit, nec potuit vocabulo nominari, quàm quod infinitè exæstuans diuini Amoris ardor imponeret. *Ex orat. P. Fel. Felicij supra cit.*

Amoris diuini in hominis animum illabentis effecta.

Etenim Deus hic amor, vbi quemadmodum ipse nouit, & solet, humana pectora sui præsentia numinis opacauit; vbi nunc vaporata vitali suo calore corda, nunc tamquam imbribus irrigata voluptatis, sicut tantum decebat hospi-

tem, præparauit sibi; quid dicam quàm facilè, quàm expeditè, quàm liberè, quàm iucundè, quàm strenuè, quàm magnificè, quàm amplè vires omnes virtutum omnium immittat, & incitet ad omnem honestatem, & laudem? Quemadmodum, & cogitationes & deliberationes, & voluntates, & appetitiones, & iracundias, & cupiditates, & omnes corporis, animiq; sensus quamlibet in partem impellat, ac verset? Quemadmodum illam euocet, atq; ad omnis officij custodiam explicet virtutum seriem honestissimam, ac beatam? Integram primò fidem ad agnitionem supra modum beneuoli numinis, & iusti: Castum exinde timorem, certissimamque spei fiduciam alacrem, & certam è diuinæ bonitatis, & iustitiæ veneratione generatam: Ex hoc autem veluti fonte perpetuum odium prauitatis omnis: E prauitatis odio continentiæ salubre consilium: Ex hoc ipso cæterum subinde recense ordinem honestatis omnem. Ad punitionem quidem delicti seuerissimam disciplinam; E disciplinæ seueritate tolerantiam voluntarij laboris, & abstinentiam, omnem titillationem sensus, omnes leuiculæ voluptatis illecebras ex animo respuentem; omnem iactantiam, & ostentationem; omnem contumaciam, superbiam, arrogantiam; omnem deniq; malam animi cupidinem, & nugatorium aucupium falsæ voluptatis, & gloriæ. Hoc porrò constituto non dubiæ, sed certæ, non obscuræ, sed expressæ, iam in intimis animi sensibus probitatis statu? continuò benè moratus animus in educatu boni Spiritus, in ingenium suum, emollitum iam, atq; subactum, & ad expressiorem diuinæ similitudinis indolem probè præcultum, & comparatum, omnem reliquum virtutum excipit comitatum, ac necessitudinem, tanquam resti per manus data, pulcherrimæ clientelæ, bonitatem, innocentiam,

centiam, integritatem, constantiam, æquitatem, animi celsitudinem, & excellentiam; tum aciem mentis, ceu per perspicuum vitrum, traiectam, ad intellectum, ac sensum summi boni; tum intelligentiam, & experientiam recti, ac veri; tum perspicientiam, & vsuram multò fructuosissimam iusti ac pulchritum optimæ rationi consentaneam consuetudinem morum, & vitæ quam emendatissimæ constantem tenorem, eundemque vultum in mæstis rebus, non secus ac lætis, ad grauitatem compositum, & quandam veluti decori lucem efflorescentem è temperatissimis animi motibus ad specimen virtutis, ad officij dignitatem: tranquillitatis deinde perpetuas quasi ferias, & statum honestissimæ quietis, & alcedonia placidissimæ pacis. Ad hæc animum compotem mentis, & verè sui iuris, & imperantem sibi semper optimarum partium, & primarum: sapientiæ beatissimum lumen, tanquam in liquidissimo cælo, semper obuium, & serenum arbitrium exinde ratum, exscriptumque ex veritate decretum optimæ mentis apprime tenax, & certum in omni deliberatione consilium: omniumque rerum humanarum diuinarumque prudentiam; & firmiter iam impressam, atque inhærentem in animo similitudinem Diuinitatis. *P. Stephon. or. 3. de Adu. S. Spir.*

Gratia diuina.

OFfert se primum nobis gratia illa sufficiens, Virgo nobilis, cælesti planè genere, specie, consilio, moribus Deum spirans, quæ dotata satis patrimonio pulchritudinis, & beatitatis, è cælo delabitur humano arbitrio nubilis, porrectaque veluti dextera, vti de suis Deabus fabulatur antiquitas, rapere hominem tentat ad se se. Verum

repu-

repugnat hic Auroræ vocanti Cephalus, nec trahentem Cynthiam sequitur Endymion. Adolescens ille diues audito Christi hortamento minimè obaudiens recedit tristis: ad cænam magni Patris familias plurimi inuitantur, accedunt pauci; nihilque frequentius nostro generi exprobratur, quam illud. Vocaui, & renuistis: Extendi manum meam, & non erat qui aspiceret: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Hunc in modum reginæ pulcherrimæ regis plane conditionibus ambienti, ac petenti consortium, diuortium facimus; imò inter pacta sponsalia, conditione illius optima non vtentes, illud tandem efficimus, vt quæ recepta fundasset nobis familiam meritorum, repudiata domum nulla producta sobole cassam relinquat, quin etiam virtutum omnium morte funestam. *P. Leo Sanctius florid. ser. 1. praf.* 10.

Appositè etiam hunc in locum conferentur, quæ de diuino Spiritu sparsim habentur in libello Orationum de S. Spiritus aduentu, quæ habita ipso Pentecostes die à Sem. Rom. Conuictoribus opera P. Hieronymi Nappij collecta sunt. Ea quatuor in classes distribuentur; ita vt Prima repentinum de cælo sonum in eius aduentu factum describat. Secunda aduenientem flatu vehementi Spiritum. Tertia eundem multiplices dispertitum in linguas. Quarta illapsum terris è cælo diuinum ignem.

Repentinus de cælo sonus.

OBstrepit extemporaneus è cælo sonitus, qui populorum, ac gentium surditatem effringit, & hominem cælo procul exulantem recenti sono, quasi voce ad consecutionem pristinæ felicitatis accersit.

At ecce factus est repente de cælo sonus. Ne

metue

metue veteris eluuionis procellas tonanti fragorẽ tremefacta tellus. Bene ominari iam licet, felicissimo profusa nimbo suis opibus diuinitas impluet, nimirum Amor tonat, non hic vltricia fulmina displosurus sonitus cælitum iras, terrarum clades immurmurat, sed ignes sine vulnere prænuntiat innocentes.

Nisi fallor diuinus ille sonus præceptoris Amoris sonus est, qui prius auribus adblanditur, vt per aures imperium inuadat animorum. Siquidem & Moyses legem daturus prius vsus est cantico, vt sacræ suauitate dulcedinis æternam legis obseruantiam mentibus insinuaret humanis. At Moyse maior hic spiritus nationes mundi dissociabiles atque discordes, ita concentu morum; & cælestium harmonia linguarum diuinos attemperauit ad modos, vt orbis terrarum aliquando miraretur ex omnibus mundi nationibus factum esse vnum cor, vnum chorum. Enimuero cælestis amor musicam docet: quia quod continet omnia, scientiam habet vocis, & qui nouit corda omnium spiritus, omnium corda consonare facit.

Non sine fragore, ac sonitu fulmina cadunt, nec poterat sonoro sine tonitru fulmen illud inauditæ eloquentiæ Apostolis dari, quo & altiora deprimerent, & dura contererent, & frangerent obstinata.

Enimuero modulatus hic sonus exauditus è cælo, plausus mihi magis videtur esse triumphanti iam Deo suoque sanguine purpurato, triumphalem nuper arcem ingresso à beatarum mentium choris, quàm noui certaminis & minax prouocatio.

Ergo splendidè illapsura per flammas felicitas sonoro spiritu non minaciter, sed amabiliter tonat; vt ex amabili tonitru vitalis ignis fulmina amare, & cupere condiscamus. Silete cælestes orbes (si qua tamen fides superstitiosæ veterum philo-

philosophiæ haberi potest) incitatissima conuersione suauiter sonori. Repentinus hic cæli sonus verè iucundèque implet aures nostras, dum terrarum amantissimum cælum non auarè in se se conuolui, sed amoris ignea significatione liberaliter in terras effundi prænunciat.

Repentinum è cælo sonum, quasi belli signum ad arma cæli legionarios euocare, ignemque cælo tonante pluuium in fulmina, & sequaces iras ad excidium, ruinamque Hierosolymæ perituræ descendere credebamus. Verum sonus ille pacis aura fuit, ignisque verè pacalis, amoris æterni sacrificio fœderata mortalium corda combussit.

Cui quidem triumpho speciem addit longè pulcherrimam factus repente de cælo sonus tanquam aduenienti Spiritus vehementis; siue triumphanti in flammis amori plausus ille fuerit è cælo datus; siue eiusdem amoris vox fuerit. Apostolici nauigij gubernatores inuitantis, vt à Iudeæ quàm primum littore soluerent.

At vbi noua lex amoris est promulganda, non tonat cælum, sed sonat. factus ergo repente de cælo sonus nonne musicen refert, quam docet Amor? Hic sonus Pythagoræa cælestium orbium modulatione quò verior, eò suauior è cælo datus est ad eam in terris regendam harmoniam, quæ non è concentu chordarum, sed è consensu cordium resonabat; eum hæc quamuis numero plurima præ concordia plusquàm musica erant cor vnum. Quod si leges aliæ profanæ carminibus illigatæ decantari solebant, quò iucundius in aures atque animos illaberentur: sacræ leges Amoris, quæ suauissimæ sunt ac penitus appetunt in corda descendere, qui poterant ab amabili cantus societate disiungi?

Nascente quidem mundo, in eo Spiritus agitantis motu, edita est multitudo sonitus aquarum,

rum,

rum, qualis nempe informem decebat abyssum. At Ecclesia ad concordiam nata linguarum, & ad digiti Dei sonitum, cordium animorumque chordas vnanimes pulsantis extructa, concentum statim edidit suauissimum, quo vel semel audito, posita feritate, melius quàm ad fabulosam Orphei lyram, criminibus flagitijsq; viuentes, hoc est belluæ terrarum mansuetudinem ita didicere, vt collum antea contumax & refractarium, deinde verò promptum, & alacre iugo subiecerint triumphantis in hac Vaticana regia Veritatis.

Enimuero somniet nunc sibi animo delirante Pythagoras sonum nescio quem ex orbium cælestium vertigine, quanto libitum fuerit artificio editum ac suauitate: hodiernus certè sonus quo verius, eo suauius auribus accidit, quo nempe afflante totius resonat aura diuinitatis.

Adueniens flatu vehementi Spiritus.

NVlla erat aura tam felix in hoc rerum humanarum fluctuoso mari, quæ ab infamibus tot vitiorum scopulis hominum mentes miserè periclitantes auerteret, nulla quæ à syrtibus attrahentium cupiditatum auocaret, nulla quæ à Syrenum voluptuoso littore reduceret, nulla quæ non etiam impotentes impelleret in charybdim voracissimam auernalis oræ. Tua tandem aura Sanctissime Spiritus debuit adspirare, quæ vela nauigantium in cælum ageret, nostramque cymbam à congredientibus huius vitæ cupiditatibus tanquam Cyaneis ereptam inter sidera collocaret.

Spirat opportunus, impetuque maximo concitatus ventus, qui exæstuantem arentemque terræ faciem, collectis e beatorum regno gratiarum nubibus recreat irrigatque, pretioso virtutum odore perfundit, ac saluberrimi aeris asportatione

tatione lætificat. Quin etiam è portu periculoso rerum humanarum soluturis in sinum beatitatis, nauigationis cursum secundum pollicetur.

Iam verò flammas præit vehemens vna cum sono Spiritus. O temporum nostrorum felicitatem. Hoc sanè hoc in spiritu Dominus. Veni qui fertiles afflas calores cælestis Auster, perfla hortum tuum. Auguror, Deo colente mollita, aspirante Deo tepefacta terræ duritiæ, læto veris prodigio cælestia fluent aromata.

Iam verò se se per flammeas linguas insinuans in animos iucundissimus hic æstus vehementi commodum spiritu ventilatur, vt efficacibus vitam flammis par ventus inspiret; quandoquidem vnus potest suum diuinus Amor ardorem euentilare. Quanquam eam quoq; causam argutus hic cæli strepitus mihi sonat, quare simul in ignem atque auram mutetur Amor: vt nimirum in amoris æstu amorem pro aura respiremus. Etenim suauiter æstuant, quibus amor aspirat. O aspiratum ex amoris pectore vitalem perfrigidæ mortalitati calorem. O benefici Spiritus aureis flammis aureum sæculum afflantis impetum salutarem. Surrexisti nunc tandem Aquilo, qui difflatis errorum nubibus diuinæ serenitatem veritatis aperires, qui penetrabili frigore penetrales vitiorum æstus adureres. Venisti auster, qui hominum animos, hoc est frigidum, ac sterilem sine te hortum tuum fœcundo calore perflares, quique felix Amoris incendium vni hodie Hierosolymæ pluuium toto terrarum orbe diffunderes.

Repentinus cæli fragor, & vehemens auræ tonantis afflatus, reuocat in memoriam efficaces naturæ fremitus moriente nuper Domino laborantis. Nempe hic quoque supremus rerum opifex emittit spiritum, sui ne dicam oris, an nostri? & illum quidem ad inferos non pœnarum certè

sed

sed criminum; in hasce nimirum terras, in hæc scelerum conceptacula atque ergastula mortalitatis. Sed vnde hæc tanta vis, quo tantus inuergit impetus inquietæ præter solitum charitatis? Amor suauissimus tranquillitatis artifex sine strepitu semper efficax, sine tumultu vehemens, sine pompa conspicuus, qui quondam sibilo auræ tenuis, medioque silentio tanquam præconio delectari consueuit: ille nunc in spiritu vehementi, in fragore ac flammis, ille nunc vndique personat, ac prope dixerim tumultuatur in turbine? nimirum tacere, dum doceas alios dicere importunum est: quiescere, dum cuncta permisceas, inusitatum. Quod bene mortalium generi vertat vniuerso, nunc primum vtimur operoso dicendi magistro.

Quin etiam id esse causæ interpretor, cur vehemens ignem spiritus comitetur, quod amoris calor non sine suspitio sit. O cæli suspirantis ab amore spiritum vitalem. O animam suauissimam mortalitati recreandæ afflatam. O auram odoratissimam ex immortalis horto voluptatis, florentissimæ odores virtutis expirantem. O feruidum diuina charitate torridæ regionis Austrum beatis caloribus nostra frigora dissoluentem.

Etenim ignearum auriga linguarum vehemens Spiritus ideo terris incubuit, vt venti vehementioris impetu longè lateque spargeret flammam, omnisque mundus experiretur longè maius incendium amantis Dei, quàm indignantis olim diluuium expertus esset.

O expectatum diem, cuius exortu ventum de thesauris suis æternus Sol coronatus igne produxit. O auram salutarem, quæ spirantium facundia linguarum, mortalium salutem disertè personuit. Tunc enimuero Patres fidei nostræ, felicitati restituendæ initos cursus, celerrime tenuerunt;

runt; ad omnium gentium fines, vbi erat impetus Spiritus gradiebantur.

Rumoris venti cælitus terras afflantis, qui priuatos intra cænaculi parietes contineri nequibat, potuit nouam legem ad remotissimas quasque perferre nationes. Neque venti murmur violentum abhorrens à placido Amoris iure quis censeat. Nam & ortum ab amanti corde suspirium ventus est intimos æstus aut alleuans, aut refrigerans: & venti quid aliud sunt quàm terræ suspiria ab inclusis caloribus anhelantis? Spiritus ergo vehemens præmissum ab Amore suspirium fuit, cuius amabili, sed efficaci sono à somno corporis ac timoris expergiscerentur homines ad vigiles aures Amoris legi præbendas.

Diuinus Spiritus multiplices dispertitus in linguas.

NAM sicut olim supremus rerum & molitor & architectus plurium confusione linguarum insanos Gigantum labores, & superba consilia in Babelicæ turris ædificatione dissipauit: ita sideribus æquandam Ecclesiæ Romanæ Catholicaque turrim moliturus, linguarum quoque diuersitate fabrefacit, & Sacrosancto nomine fortissimo tanquam præsidio munit.

Monet hic me rei nouitas vt exquiram, cur hodiernus non cadat è cælo ignis de more aculeatus in fulmina, sed illabatur insolitas obuisus in linguas? An quia odit amor fulminare ac lædere, amat verò lambere & blandiri? vt quot ille igneis in linguis apparuit, totidem amantissima pacis oscula libasse videatur. An quia ipse sibi fama est amor, qui tot linguis abundat? Vt mirandum non sit, si hodierni beneficij sonus amabilis ad vltimos vsque terrarum fines breui pertinuit.

Vic-

Victimarum olim lingua præconibus tribuebatur, qui lingua fauere populum iuberent in sacris; an non par erat, vt linguæ diuinitus Apostolis tribuerentur, qui veræ religionis futuri præcones, obstrepenti erant superstitioni silentium imposituri. Tandem si in extruenda superba illa Babylonis mole, linguarum ex vna in plures factum diuortium viam ad impietatem omnem, & corruptelam aperuit; eadem planè debebant homines via, hoc est linguarum multiplicitate ad integritatem redire morum, & sanctimoniæ, vt fieret è multis cor vnum & anima vna, quæ vna in posterum lingua loqueretur.

Linguis nimirum hodiernis ampla de orbe vniuerso victoria & gloria debebatur. neque enim alia facilius arte, quàm imperioso linguarum cantu nefariæ superstitionis saxa vbique per summam impietatem mendacibus numinibus excitata moueri, remouerique ex aris templisque potuerunt. Bene ergo pugnaturus linguis hodie impluit Deus. Ite auspicatissima, hoc est vestra luce sublapsæ pugnatrices linguæ: ite noui belli eloquentia fulmina: ite nobilis victoriæ auctores illustres & nunciæ.

O verè flexaminas linguas, immò animas, quæ abiectum illud superstitionum cadauer nouo veræ vitæ spiritu animarunt. Et profectò Vrbs illa, quæ futura erat in imperio diuini amoris magistra gentium vniuersarum, non aliam debuit animam habere, quàm linguam.

O sagax [illegible] suaue amoris consilium, qui imperium [illegible]iorum inuasurus vigili prius aurium custodias dolosa linguarum adblandientium præcentione somnum conciliare moliebatur: & conciliarunt quidem ex sententia ingeniosæ linguæ. Vestrum hic ego appello silentium clamose quondam, nunc autem validiori cælestium linguarum cantu

cantu consopitæ porticus Philosophorum.

Sed quare tempestas hæc ignea missilium linguarum innocenti prodigio placidè fulminat? An quia fulmen amoris lingua amabiles facilè flammas proximum iaculatur ad cor? An quia suum erga nos profusum calorem prodigus amor non poterat nisi ardentibus linguis explicare? An tandem quia diuini Verbi munus aptissimum cælestes linguæ sunt? Vt nemini mirandum sit, si factus est repente de cælo sonus, linguis enim pluit.

Nec par est vnam afferri linguam ab Oratore, qui velit emere corda multorum. Descendit in campum Amor, & disertus, ac multiplex, omniumque linguarum: nempe vt cor, vnus ipse sit omnium. Iam effusos ad concionem Apostolos fauere iubet animis, quando cælum fauet & linguis.

Sed quid ille nuper ignis vitæ dispertitus ac multiplex in linguas abijt? an vt proprius ad animos penetraret; enimuero si quando fuit certè nunc est vita mortalium in manu linguæ, vel potius in cordis manu, quando quidem video non aliam cordis manum esse quàm linguam.

Et quæ lingua Diuinitatem vnquam satis explicare potuisset, nisi ad amores suos enarrandos Deus ipse versus esset in linguas? Deus igitur, qui amantis Ecclesiæ cordi vitalis illapsus est Spiritus, idem Deus Ecclesiæ loquentis in ore factus est lingua vt inflammati cordis holocausto par hymnus, & lingua responderent. Decorè ac sapienter lingua donum est Verbi, & Verbi ardenter amantis ignea lingua donum erat.

Vix omnipotentiæ dextera cælum condiderat, & ecce pulcherrimorum artifex ignium Dei digitus lunam & stellas elaborauit: nimirum vt Dei gloriam cælum enarraret ardenter, spiritus Domini stellas, hoc est igneas cælo linguas adiecit; Et hodie renouaturus orbem terrarum, idem Spiritus

ritus vniuersam Ecclesiæ faciem irrigauit imbribus gratiarum, & Apostolorum vnicuique quasi cælo ad enarrandam Dei gloriam, & stellas, & linguas indidit ardentissimas, vt fulgurantium splendore linguarum præceptum amantis Domini lucidum, & eloquium charitatis diuinæ conciperetur ignitum. Per Angelos olim Deus legem daturus loquebatur ad homines; sed quid opus fuit amplius linguis Angelorum, vbi Dei linguam mundus audiuit?

Quid causæ dixerim esse, cur delitescentem in antro nostri generis reparatorem, vna tantum stella, cæli scilicet lingua prædicarit; eundem cælo receptum innumera pene sidera linguas imitata dilaudent? An ideo vnius splendore sideris significari debuit Dei vagientis infantia, quòd puderet quodammodo cælum pauperiem lacrymasq; traducere imperatoris sui, cuius nunc triumphos vt iactet & laureas totum prorsus abire gestit in linguas? An iustitiæ Sole hominum se se aspectui inferente, prodigij loco fuit, quod vel vna cælo stella præfulserit; sed eodem mortalium ab oculis subducto, par erat vt stellarum fulgor erumperet, & vnius iacturam Solis infinita propè astra redimerent? An Sabæis Regibus Bethlemicum in antrum perducendis vnici satis fuit sideris nitor; Christianæ verò religionis principibus in varias orbis terrarum partes profectionem meditantibus multiplices pænitere debebant faces, vt diuersa planè ad littora cursum intendentes suam singuli haberent itineris Cynosuram.

Nec immerito in linguas hodierna sidera conformantur; siue vt destinatum iter non modo luce significent, sed etiam blanda oratione persuadeant; siue vt Dei Verbum, quod huius nauigij merces est, deferatur in lingua; siue vt laboriosæ nauigationis molestias suaui concentu releuent

siderex

sidereæ linguæ, hoc est cæli Syrenes prorsus innocentes, siue denique vt diuinus amor linguis instructus erumpere possit in voces, quibus mare ac venti obedientes fluctus insanos comprimant ac tempestates. Nisi forte quis arbitretur aduentantem in igne Dominum acuisse vt gladium linguas suas, vt è ædem flammæ fingerentur in astra ad cursum dirigendum, & formarentur in arma ad orbem terrarum subigendum.

Diuinus nempe Spiritus halitus est æterni consilij non à Patris potentia solum afflatus, sed ab Vnigeniti quoque sapientia deriuatus, à quo etiam hodie mittitur inter ardentes eloquentiæ tesseras, linguas ignitas, quibus Verbum ipsum Patris edisserat humanis auribus, neque doceat solum ingenia Veritatem, sed persuadeat etiam moribus honestatem.

Iam verò in Sinai præter audita tonitrua micant, & fulgura; vt scilicet horrida fulguris lux, & prænuncia fulminis non nisi metuendam legem, ac pene fulminantem præmonstraret. Non ita se res habet in Sion. fulgurum loco igneæ linguæ præfulgent. quantum hæc ab illa luce dissentit. Oculos illa ferit, & fugit, hæc summos vertices insidet & coronat: illa nubibus exsilit laceratis, hæc nulla ducta rimula totam implet domum: index illa est cæli contra mortales excandescentis, hæc eiusdem hominibus placati certissimum pignus. Denique si lingua cælestis vtraque dicenda est illa cælum balbutit, hac loquitur: illa lædit, hac lambit: altera minatur, blanditur altera: illa condemnat, hac absoluit: illa timoris legem pronunciat hac Amoris.

Quid autem causæ fuit, cur lapsæ de cælo linguæ superlectissimi cætus capita non stetisse, sed sedisse dicantur? An ipse etiam cælestis opifex volens Ecclesiæ turrim ædificare, quodammodo

prius

prius sedens sumptus computauit operi perficiendo necessarios?

Quamquam linguæ speciem præferunt Amoris fulmina, quia sagittarius animorum per aures certius destinat, nullumque fulmen tractat feriendis cordibus aptius quàm linguam. Nisi potius dixerim in linguæ speciem conformari fulmina amoris, quia sunt adeo certa victoriæ, vt dum vulnus inferunt, sibi ipsa canant epiniclum: aut quia cum mitia sint amoris prælia, fulmina adhibentur, quæ forment potius lambendo, quàm deforment diruendo: aut certè quia linguis fulminandi fuerunt, qui fundendis precibus intenti cælum linguis lacessebant.

Quod si vt Cyrillo placuit, hæ linguæ gladiorum etiam speciem præbuere, appositè significarunt omnes latè terras noui Principatus armis, hoc est diuini Verbi gladijs ex vtraq; parte acutis Christiano imperio subiugandas.

Ex inaccesso Verbi Patrem redamantis Pectore, ex æterna illa flammarum immortalium officina procedit Spiritus iste diuinissimus: quid verò ex amanti flagrantis Verbi pectore promanare poterat opportunius, quam cuspidatus ignis in linguas, futuras olim splendidas ignaræ mortalitatis eruditrices?

Inauditam verò demirari par est instituendi rationem amantissimi Præceptoris, qui per amabili charitatis instinctu in igneas se se linguas effinxit, vt erudita de palæstra flammarum ignei prodirent Oratores in Solem.

Taciti, ex quo sine Verbo discipuli, dum non iam Verbum à lingua, sed à Verbo linguas expectant, assiduis vbi lacrymis agnouerunt ferri adhuc Spiritum Domini super aquas.

Pluuius è cælo diuinis ignis.

ADest in primis ad tecta Sion euocatus è præcodijs diuinitatis ignis, qui ad occasum præcipitantem se se inter mortuum rationis humanæ diem, in Orientis iubar veritatis augustissimum reuocat: tenebricosamque ignorantiæ caliginem inusitatæ fulgore lucis illustrat. Adest natiua è sede missus non quidem ad iniurias irati numinis vlciscendas, vel ad infames scelerum colluuione ciuitates absumendas, sed numerosum vt impietatis longè latèque debacchantis malum, ac rediuiua pullulantis hæreseos, veluti lernæi monstri capita extinguat, & cadauerosum ægrotantis naturæ vultum viuido calore perfundat.

Patrios inter cæli ardores ardentissimus Amor ignem hodierna die perpluit: Amoris enim pluuia ignis est. Enimuero non erat, cur prisca poetarum superstitio parco, modestoq; Promethei furto cælestis ignis particulam hominum luto animando immissam fabularentur; cum se se totum in lutea pectora vitalis incendij splendido aureoque diluuio infinitum liberaliter Numen effundat.

Adsum incendij nuncius, quo incendio cum vniuersus terrarum orbis, tum præcipuè Regina hæc vrbium, Vrbs amplissima conflagrauit. Neque tamen opem imploraturus adsum, sed ardorem gratulaturus. Non enim Nero aliquis, trabeatus victor, feralem subdidit facem: at ipse suos iniecit ignes amor hominum Deus.

Communi Sole non eget hæc dies, omnium ideo illustrissima, quod Sol ipse infinitus lucido profusus imbre delabitur. Et quisquam in tam prodiga sui luce non videat felicissimè terras illius Solis ardore torreri, qui cæli felicitas est. Quanquam

quam ego non facile à cælo terras distinxerim: siquidem vtrobique Sol habitat.

Vos ò flammæ salutares, vel ipsos frigidæ mortalitatis animos facile inflammastis, quia vos Amor immisit. Vrbem Romam deformi ædificiorum squalore senescentem incendit Nero, vt nitidiorem in speciem recoqueret ac reformaret. Sed funestissima illa patriæ fax nil aliud potuit quam incendere ac demoliri. Vobis ea gloria reseruabatur amantissimi Numinis optatissimæ faces, vt efficaci vestro incendio non vna tantum Vrbs, verum etiam orbis terrarum vniuersus posito vitiorum senio ad primigeniæ virtutis decus iuuenesceret.

Cur autem super Iordanis aquas pridem candidus ales volitabat, hodie super Sionem montem ignis exardet? Dicamne diuino amori velocissimè ad nos descendere cupienti volantis auis pernicitatem nimis tardam visam esse, ac proinde vento vehemente inuectum rapidissimis in flammis tanquam super fulminum alas deuolasse?

Mirer Spiritum veritatis candidissimæ præter morem pluuijs in ignibus rubuisse? Sed fortasse idcirco iam meis rubescit in linguis, quia purpurato nuper vi effusione sanguinis diuino Verbo, Deus item Amor concolor illi apparere voluit in purpura flammatum. Aut hæ flammæ rogi sunt viuacissimi, è quibus idem Amor humanis iampridem extinctus in cordibus feliciter reuiuiscet. At nostros quàm suauiter recreant caligantes hactenus oculos fulgura ista cælo vt nunquam sereno cadentia. O certè faustissimum omen non niueum, sed quia amoris est, rubicundum.

Ignem humanæ societatis auctorem fuisse putauit antiquitas; propterea quòd ad ignem recens inuentum accedentes cœperint homines simul congregari, colloqui, ciuitates condere, Respu-

 blicas

blicas constituere, mutua rerum commercia, exercere, vno verbo, informi adhuc orbi terrarum faciem hanc elegantem inducere. Vos vos immortales amantissimi Spiritus ignes decet fama nobilior, veriorque coactæ in vnum, ac prope sibi redditæ humanitatis. Viuebat ante mortale genus, sed sine calore ac spiritu charitatis: asperum, intractabile, moribus aduersum, ingenijs dissimile, studijs varium, tam sui auarum amoris, quam prodigum sanguinis alieni. Hanc verò tam incompositam, & pugnantem populorum congeriem, hanc vt ita dicam, rudem & indigestam generis humani molem, quis concordi pace coniungere ac sociare potuisset, nisi hodiernus liberali pluui profusus ignis, quem suauiter excussit velut è corde Diuinitatis solertissimus Amor, vt eo calorem extinctæ propemodum humanitatis accenderet.

O capita immortalitati destinata, quæ hodie immortalis insedit ignis, vt diuini beneficio Spiritus laboriosæ nauigationis duces haberetis astra nunquam occidentia: neque enim timere possunt occasum ea sidera, quibus pro luce ignis est, pro igne Deus.

Hoc planè demonstrant ignes de cælo demissi, qui mihi sanè videntur, aut sacrosanctæ veluti faces purissimo connubio ritè ac faustè prælucere; aut beatum Sponsæ caput super expansis innocentibus flammis cælesti quasi flammeo splendidè conuelare.

Quid enim aliud esse credam hunc ignem, quam aurum illud ignitum, quo locupletari mortales vehementer optat opum omnium domina, & diues ab omni parte diuinitas? nisi forte ignis ille non tam aureus, quàm gemmeus pretiosos pyropos, flammarum imitatores egregios Sponsæ decoulit; aut in eiusdem Sponsæ mente virtutum

gem-

gemmas produxit ijs longè clariores, quas in locis igne cælesti tactis progenerari eximia venustate conspicuas litteris proditum est. O ignem preciosum, cuius flammæ sceptra sunt, rubor purpuram præfert, radij diadema contexunt, ardor spirat imperium.

Opportunè diuini fluuius amoris, qui fontem habet in corde Patris, & Filij, altissimas cæli ripas egressus terram inundauit: vt agrum quem sator Deus paulo ante arauerat cruce, opimauerat sanguine, fœcundauerat morte, corriuato etiam vberi fluuio largè rigaret.

Iure etiam super Apostolos illapsus eorum capita præcipuè lambit, atque ora respergit fluuius iste vitalis: siue vt capillos, hoc est radices humanæ arboris irriget, ex antiquo eorum Sapientum effato, qui hominem arborem esse inuersam asseruerunt; siue potius vt ostendat se ab ore diuino emissum in ore Apostolorum libenter conquiescere; imò ne hic quidem conquiescere, sed tantisper recondi, vt eorum deinde per ora, plura veluti per ostia refusus salubri diluuio in omnem terram exundet.

Ignei huius fluminis vtilitates quis enarret, quando non modo pretiosas quasque cæli merces, sed cælum ipsum liquefactum, imò Deum ipsum fluentem, ac fusilem comportat in terras? Hoc flumen vere superis ima continuat, gemineque facit mundo beata commercia.

Promissam dotem amantissimum Verbum Sponsæ daturum, igneam eloquentiæ copiam largitur in linguis, quibus & Verbi symbolum præseferat, & ardentissimi Verbi Sponsa pariter ardere possit ac loqui.

Gaudet prodigiosa ignearum eluuione linguarum terra, miraturque nouò planè magisterio debere se flammis præceptricibus erudiri. Et sanè

cui res miraculo proxima non videatur, ad humani generis eruditionem assumi documenta flammarum? Qui docturus ignorantiam nostram missus à Patre venerat Filius sempiternus, ita doctrinam suam voluit attemperatam, vt illam votis opportunissimis in pluuiam concrescere cum Moyse desiderauerit, & instar antelucani roris fluere iusserit eloquium suum. Iam verò cum nouus è cælo delabitur Institutor, pro gelida pluuia flammæ descendunt, igneæ pro roris guttulis linguæ scintillant. An importunè? at halitus hic est è feruentibus æternorum amantium cordibus expiratus; id autem solemne habet halitus à natura; vt in flammas & fulmina succendatur. Ex inaccesso Verbi Patrem redamantis pectore, ex æterna illa flammarum immortalium officina procedit Spiritus iste diuinissimus: quid verò ex amanti flagrantis Verbi pectore promanare poterat opportunius, quàm cuspidatus ignis in linguas, futuras olim splẽdidas ignaræ mortalitatis eruditrices?

Hoc spiritu Veritatis artifice conformatus ignis hodiernus in linguas, illam inuexit è cælo sapientiæ lucem, cuius beneficio quàm feliciter emicuit illa, quam percipere potuimus, expositæ iam in medium notitia diuinitatis.

Etenim dum singulorum capitibus diuinus insedit ignis, & angustas Apostolorum frontes innoxio coronauit incendio, ardoribus interim altius ingestis secretiora cæli mysteria immisit in animos; vt erudita de palæstra flammarum ignei prodirent Oratores in solem.

At bene est. expressum est è nubibus non fulmen aliquod metuendum, sed amabilis repente fulgor apparuit: arsere cometæ non in regnorum perniciem, sed ad captiuitatem animorum erigendam in regnum: aperto cælo non imbrium, sed ignium copia petimur, vt labes eluat flamma, quas vnda non potuit.

Et

En iterum Spiritus Domini mundum peragrat, non vt olim ad fouenda rerum semina super aquas incendens, sed ad moliendam Ecclesiam super ignem illabens. Amorem sibi suum veluti dissimulans commercio delectabatur vndarum: hic quia totus amor est, vt videri vult amans, flammarum se præbet in eluuione spectandum.

An non hoc igne fabricata fuit Ecclesia, quæ ipso statim in ortu ardore suo terram omnem accendit, tanta celeritate simul ac vi, vt traiectis missilium more flammarum immensis marium spatijs, aquæ multæ quas inter ferebatur, ardentem non possent extinguere charitatem?

Iam verò quid causæ est, quod in hoc igne Spiritus Domini cunctanter nunc sedeat, qui ferebatur impiger super aquas? An quia non permansurus tunc in homine Spiritus Domini, fugam recessumque suum præsago illo portendebat in motu; nunc vero cum sedet, ad consumationem vsque sæculi domum nobiscum suscipit ad inhabitandum? Et ne quid miraculo desit amantis, diuinus hic Spiritus in flammis effusus ignem, qui pro sede solum habet cælum, sedere tanquam in centro iubet in terris. Sed vbi Amor est, ibi rerum omnium centrum est; & qui sibi ex hominum cordibus thesaurum quem amaret, fecerat in terris Deus ignem sui Spiritus, cor nempe suum semper etiam esse voluit in thesauro.

Christus.

Fingite animo ex omnibus rerum omnium formis, quæ diuina mente continentur infinitæ excellentissimam speciem, atque ideam: hoc quidquid est Christum esse dico. Cogitate absolutissimum opus, in quo efficiendo diuinæ virtutes singulæ toto conatu, atque impetu elabora-

uerint, quo nihil ſapientia mirabilius, nihil melius bonitas, nihil potentia maius, nihil auguſtius maieſtas, nihil ipſa Dei charitas ad amorem rapacius poſsit attingere; Chriſtus eſt. Fingite hominem dignitate, potentia, nomine, felicitate, imperio, ac ſede Deo parem, cui non homines reliqui modo, ſed beatæ mentes, atque adeò quidquid in orbe conſtat naſcendi conditione ſeruiat. Chriſtus eſt. Diſtinguite verò ſi placet hæc omnia, & partita ſigillatim, ac diu, ſe totius animi viribus occupate, vt ſingularum rerum admirabilitas cùm propiùs ad cogitationem acceſſerit, mentemq; proprio, ac præcipuo ſplendore percuſſerit, iterum ſub animi contuitum collecta, ex infinita rerum præſtantiſsimarum varietate exageratam aliquam lucem pulchritudinis efficiat. Chriſtus quid eſt? quæris in hoc opere potentiam authoris; ſtupendum prodigium eſt, in quo ſe totam diuini numinis poteſtas exporrigit, totam ad ſpeciem, & pompam oſtentat. Chriſtus quid eſt? quæris delicias amatoris hominum Dei, ſuauiſsimaſque blandicias? Oſculum diuinitatis eſt, quo ſe Deus homini applicuit, totumq; circumplexus impreſſis quam molliter, quàm amanter oris ſui veſtigijs viuæ quodam ardore charitatis animauit. *Ex Palatio Reginæ Eloq. Exercit. 2. lect. 1. punct. 5.*

Chriſtus puellus ſpecioſiſſimus.

VIdet infantem, qui vnus omnium hominum formas aboleret; qui radijs ſuis aſtrorum extingueret ignes; qui intuentium ſenſus raperet & amores. Ingreditur ambroſia luce radiatus, & nectare cæleſti perfuſus, & gratijs omnibus comitatus: Quis ille tandem? quid animum hiantem lingua ſuſpendis? Ingreditur (ò felicitatis non explicandæ prodigium) ingreditur.

Pha-

Phœbea face purior Puellus,
Astris clarior omnibus Puellus,
Formis omnibus elegantijsque
Rebusque omnibus, omnibusque quotquot
Sunt vsquam, fueruntque, eruntque pulchris
Vnus pulchrior omnibus puellus.
P. Iac. Bidermanus l. 1. del narr. 4.

Christus patiens.

PLacuit ex orationibus de Christi Domini morte habitis à Patribus Soc. Iesu in Pontificio sacello, vel Christi patientis descriptiones in hunc locum congerere, vel ea saltem afferre, quæ de eodem patiente argutè sunt dicta. Hæc vt aliquo ordine legentium oculis subijciantur, in aliquos classes distributa sunt.

Christus à Iuda venditus, & osculo proditus.

CEdit venalem in mercem Auditoris Magister, ac Redemptoris caput sit pretium proditoris.

Iudas magistro venalem in mercem exposito negotium proditione instituit, osculo perficit, amoris armis abusus.

Fictis subdolæ salutationis officijs, & osculo in vitæ authoris perniciem temperato, proditor infamis omnia perturbasti, & ex æquo ambigua reddidisti, cum venenum in osculo concinnasti.

Ergo fidei symbolo in perfidiæ tesseram conuerso, ad proditoris osculum veluti ad ferale classicum tota se vesana cohors effundit in furias.

Sed proditor etiam hostium odio amicitiæ famulabatur obsequijs, osculo amoris internuncio, & blandimentis abusus amantium.

 Prin-

Principio actione sublata, auctione constituta venale caput innocentis subijcitur acerbissimæ voci præconis & hastæ proditoris. Proditor osculum fœneratur in Curia laqueo redimendum.

Fecialis omnium fœderum fœdator, ac ruptor, inter amicos osculorum anhelitus, odij venena despumans, principium pugnæ per crudelissimam vrbanitatem indixit. Neque iactu lapidis aut hastæ, sed vnius osculi affixione, communi illo amoris iaculo, ipsum amicitiæ iugulum petijt, pacisque nomen, atque omen gentibus omnibus commune transfixit.

O facinus ab ipsa humanitate barbarum, ô crudelissimo dignam proditore clementiam. Vt altissimè vulneratũ facile tradas in manus hostium Deum, diuinum ad cor perfido penetras osculo. Nimis enim nostri ex Amoris castris barbare transfuga, nullis Amorem armis grauius vulnerari, quam suis. Exclamare libet vbi mors non est, si in osculis est?

Accedit ore sacrilego, Dominum osculo petit; hoc est inspirat in faciem vitæ spiraculum mortis. Nimirum à signo pacis exoritur bellum.

Ergo impium facinus ab auaritia inter innocentiæ castra concipitur, atque vnus è duodecim, hoc est modo sanctitatis cultor, nunc charitatis transfuga, Sacerdotes adit, exacturus pecuniam daturus Deum.

Principio nos æternitati pœnarum ante damnari quàm nati, antequàm moriente Deo renasceremur, mancipatę Diuinitatis auro liberati sumus. Iudas enim mercator pessimus Diuinitatem hastæ subiecit. Quanti? Præconis impurissimi voce publicatur sestertio venalis Deus, quasi non Dominus maiestatis, sed Syrus nescio quis de grege seruorum, &c. A terræ complexu Deus in Iudæ proditoris amplexum osculumque festinat: hoc est

vita

vita mundi mortis in amplexum ruit. Et cui voluptas erat pro omnibus mori, mortem osculatur ex ore licet Auerni prodeuntem, spirituq; tartarei prædonis inhalatam.

Adest ante alios magister officij, qui necis est designator. Iudas inquam è discipulo desertor, & magistri sui vitæ sector è sectatore doctrinæ, mercatorum nequissimus, venditor Diuinitatis, emptor suspendij, qui merito salutem perdidit, dum prodidit Saluatorem. Et tamen salutare non erubescit, quem saluum esse non vult: Aue Rabbi. O vocem, quam ipse retusasset aer excipere, nisi fuisset antea teterrimi proditoris contagio vitiatus, Nec satis ei fuit in aures impurum spiritum inhalasse; in illud etiam os, quò Diuinitas loquitur, quò respirat Humanitas, animam inspirat osculo planè cadauerosam, quia iam nunc & Magistri mortem olet, & suam.

Mox in ore Iudæ prægustat mortem, quam nisi personata sub osculo immortalem reuerita abstitisset.

Sed suo iam sanguine quasi ænere leuatus sponsus expeditior aduolat; nescio an dixerim inoccursum proditorum, an in complexum Crucis. Certè rectà itur ad Crucem, cum in itinere ostenditur Iudas. Amice, inquit, ad quid venisti? in amicitiæ tessera non tam perfidiam accuso, quàm prudentem approbo calliditatem. hæc Sponsis teria sunt opportuna. non poteras melius capturam designare Sponsi, quàm osculo.

Adest interea mercator perditissimus cum sacrilego emptorum grege, & amoris syngrapha nempe osculo proditionis impiæ mercaturam instituit; sed impurissimi osculi vestigia impressa sanguini peroranti, nouum os addidere, quo se ipsum nequitiæ hominum in se transfusæ reum proclamauit ad Patrem.

Semel prodiga extitit auaritia; in exhaustum vnica effusione liguriuit ærarium. Mercator non melior quàm Apostolus; depeculator salutis suæ, vbi lucrari etiam alienam debuerat, quo vilius venderet Deum, ignorantes pretium eius adiuit.

Vitæ auctor Elisæum æmulatus os ad os applicat: at Satana cordis arcem tenente, nihil in te proficiens, opportunitate osculi vsus repetit à te Spiritum suum, quem sui prodigus non vna tantum insufflauerat die. Profanatum contactu tam fœdo est diuinissimum guttur: venire mox ad Patris oscula horruit, nisi se prius quà felle, quà aceto lauaret. detergere spongia voluit, si quid in labijs de osculo illo supererat. Dedicatum è contra tam sancti communione halitus proditoris est; vel impudentissimo spiritui facta religio: ne per illud egredi iam auderet; suprema necessitate pellente illum in locum suum, aliam sibi per fracta viscera viam fecit.

Christi in horto timor, & sudor sanguineus.

QVod enim, vt exordiar in hortis Getsemani, erit illud opus, cuius sanguinea est vel idea? quale tam inauditum tormenti genus, quod eliciat sola cogitatione sanguinem: quod noua quadam ratione non animum per corpus, sed corpus vulneret per animum?

Sanguis ad cordis arcem, veluti præsidiarius miles in periculis accurrere assuetus, ex eodem corde tanquam ex arce direpta factis toto corpore hiatibus erumpere cogitur, ac membra cruentare.

Interim nubes illæ, timoris ac tristitiæ, quæ diuinæ serenitatem frontis, animique turbauerant hucusque solutæ in lacrymas, impendentis mortis gelu amplius concretæ, imbrem sanguinis per-

rupto

rupto corpore, nouo miraculo profuderunt. Scilicet è peccatorum nostrorum cœno, tormentorum vndis excitatæ nubes, non nisi prodigiosè pluisse poterant.

Insolito repente metu corripitur, solutis primùm sudore membris, mox etiam sanguinem prodigiosè lacrymantibus.

Hoc terra cælesti rore perfusa, hoc imbre sponte deciduo irrigata, pro sentibus & dumis rosas nobis, & lilia germinabit; cælo inserendos flores emittet cæleste semen, & sanguis filij Dei non poterit nisi in gemmas concrescere dignas Deo.

Patri supplicans in ipsa periculosissimi meditatione certaminis toto corpore sanguinem mittit. O certum diuinæ charitatis Regem, omnino sic decuit, Regé eiusmodi non alia oportuit purpura conuestiri. Regia enim, regia purpura illa est, non ferro, ac manu, sed occulto machinamento ingeniosæ charitatis intexta.

Interim diuinus amor impatiens moræ nouam carnificinam sine armis aggressus, sanguineum toto corpore eliciebat imbrem; imbrem inquam illum, quo paradisi aditum intercludentis versatilis flamma romphea restringueretur.

Iam facinus cui se accingit, cum Patre communicat, & tanquam in operis vestibulo secuturæ seriem necis animo præcipit. Iam flagra, iam spinæ, claui, crux, coniurata mortis agmina sub aspectum veniunt: nec sub aspectum modo, sed cordi mordicus comprehenso certatim cohærent vniuersa, singula cruorem delibant, eoq; hausto coniurationem firmant: quin etiam noui sitim sanguinis concipiunt, vrgent, adhuc vehementius, & tanquam rudimentum futuræ constantię capiant, obnoxium iam sibi Dominum per omnia imminentium genera pœnarum proludendo traducunt. O ferales hortos, ò delicias inamœnas.

Hunc

Hunc hortum, hunc ille campum delicijs opportunum, hanc arenam primo sanguine respergeret, quæ nostro sceleri fuit prima palæstra voluptatis, hic vsurpatam à nobis libertatem vinculis, hic timore nostræ cupiditatis audaciam, hic prægustata morte luet affectatam à nobis immortalitatem. Mortem videlicet in illo viridario ad se quasi blandimentis inuitat; & quia eam complecti non potest animo, saltem & cogitatione delibat. Nam quid aliud in illo erat, tædere, pauere, in terram prosterni, cum spiritu exitum quærente, luctari, nisi velle miserum esse ante miseriam, nisi futuras ærumnas cogitatione anteuertere, nisi mortem ipsam cunctantem, ac prope verecundantem incitare? cuius denique lentitudinem, & quasi tractum indignatus, occupat hostis officium, timoris vsus ferro carnifice voluntate.

Cruciatuum suorum funestissima obiecta sibi imagine is in animo dolor exarsit, vt factus exanimis, cum pares oculi flendo non essent, portentoso cruoris imbre membris omnibus collacrymauerit.

Quod sacrificium vt solemni ritu administraretur, tempore iusto, locoque seruatis, victima primum quamquam Sole mundior, in colle Gethsemani viuis vndis abluta est, in piscinam demersa non aquæ, sed sanguinis sui. Cum enim aquam neque tellus, neque cælum haberet, quæ purgaturam omnia, & consecraturam victimam purificare posset, suus illa perluere debuit latex; non quo munditiæ quidquam aut nitoris accederet (neque enim poterat) sed vt sacrificium, quo apparatius fieret, eo redundantius foret.

Quid enim in Caluariæ monte passus tunc est, quod hic in Oliueti colle sibi non accersiuerit patiendum? Ibi satellitum manibus corpus transfigitur: hic se carnifice anima transfoditur: ibi Pater filium deserit: hic deserit filius se, vt non sua, sed

deser-

deserturi Patris voluntas fiat, propinatur ibi fel à milite, hic calix ab Angelo, illud tamen delibat, hunc exhaurit. Ibi inclinato demum capite moritur: prostrato hic ad terram corpore mortis agoniam patitur, omnia vtrobique similia: nisi quod ibi è calcato torculari sanguis exiuit, hic sponte fluxit è cordis lacu, fuitque illa crudelitatis vindemia, hæc amoris.

Sanguinem ille quidem ex formidine mortis exsudat, sed sementem in horto facit gloriæ suæ, ac fortitudinis nostræ.

A curia properatur ad hortum, vbi iampridem exciso germine voluptatis proseminatus est Domino dolor, & nata mors; quid aliud primigenia labe polutus hortus, ac maledicto subiectus procreet Viro dolorum, nisi doloris spinas, & tribulos, vultusque sudorem? quid imbre sanguinis irrigatis areolis inscriptis sanguine plantis & floribus, nisi cruenta mortis arbor sponso sanguinis efflorescat?

Quid autem hæc subita sine hostes cædes, sine vulnere cruentario? quid hic ante corporis funus publicus luctus membrorum? Nimirum prouocatio prima certaminis non atramento, sed sanguine per vniuersa membra describitur stylo doloris, quodnam erit externum bellandi negotium, si domesticum otium cogitandi tam ferox? qualis erit aperta vis facinorum, si ciuilis discordia cogitationum tanto cruore desæuit?

Ecce autem hodierna rerum confusio nocturno prodigio prænunciatur, ecce verno sub sidere florido anni tempore, in horto Getsemani sanguine pluit. O pluuium in dolorum vbertatem. Ver quantum ab amœnitate tua degeneras! Hanc ergo infelicem laudem refers, vt mœstissimo prodigio tristissimas hyemes, atque omnium vincas portenta sæculorum. Tu verò cæli terrarumque

præ-

præpotens Imperator, qui portas omnia verbo virtutis tuæ, quid vnius recens hortuli cultor ad sudorem vsque sanguineum præpostera nouitate defatigaris? Si subigendo molliendoq; in horto breuis labor sanguinem exprimit, laboriosissima durissimi montis Caluariæ cultura quantum diuini cruoris exhauriet?

Primus in horto labor inter illecebras amœnitatis. Nimirum aut supplicia voluptatum luit, aut aggreditur oblectamenta pœnarum, aut dolori facultatem præbet vsque in delicias sæuiendi. Iam mentem illam beatissimam pauor, tędiumque conturbant; hoc est tenebræ sunt super faciem abyssi Diuinitatis, an luctus? Iam tranquillissimum pectoris diem sæua nox animi premit; sed ex illa nocte mœreris prima lux oritur, & verè purpurascit aurora, non Solis quidem certè, sed sanguinis. Quamquam liquor ille, qui prodit, aut ipse Sol est, aut certè si sanguis, non nisi sanguis est Solis.

Ingreditur hortum vitæ sator, mortemque messurus arborem vitæ serit. Vbi procidens in faciem suam (crederes Damascenam) exsudat sanguinem Deus. Et Paradisus humanæ voluptatis imbre diuini sanguinis irrigatur. O limum sideribus parem, ò pretiosius auro lutum ex Dei sanguine, terraque commistum. Hoc sanguine irrigata non tribulos, & spinas, sed lilia Virginum, & Martyrum rosas terra germinabit.

Surge iam sponse sanguinum de lectulo isto florido, venisti in hortum tuum, vt lilia colligeres & rosas: vtrosque flores tuum effundendo sanguinem collegisti; lilia palloris in vultu, rosas cruoris in vestibus. Surge luctator fortis, surge tolerantior Iacob; dimitte pauorem, qui cum factus in agonia luctatus es vsq; mane. Dimitte Angelum, qui te reddidit infirmando firmiorem: iam

enim

enim ascendit aurora, eam si non intueris in cælo, quod ad tui mœroris aspectum celat gaudia sua, in terris agnosce coram te. Vbi enim aurora fit nisi ante Solem? Tuus iste sanguis decurrens in terram, vel roseus auroræ color, vel ros est matutinus.

Satiatis æterno pane discipulis ipse nondum satur, quia nondum felleis lauticijs meridiatus ad mensam crucis, diuertit in Villam Getsemani, imperaturus terræ, quæ noui Adami innocentiam reuerita spinas illi germinare recusasset, imperaturus inquam terræ, vt sibi dolorum Domino spinas præparet. Quis ignorat altum Romani Principis, qui in horto excelsorum capita florum decutiens hostilis vrbis dominatum occupauit? En alio in horto mundi Princeps, idemque flos campi, celsissimus, vltro demisso capite in faciem suam procidens pœnarum imperium felicius inuadit. Sed parum est dolorum Principi seruire terram dolorum patriam: seruiet etiam cælum licet dolorum infœcundum. Adest enim Angelus consolator simul ac tortor illustris; qui dum remedium adhibet, amara malorum commemoratione vulnus exarcebat. Angelo terrestris Paradisi, atque horti primæui custodi similem dicerem hunc Angelum alterius horti hospitem: nisi huc accessisset, non vt ab hoc portentoso paradiso pœnarum Christum arceat, sed vt eum inibi dolorum suorum cogitatione defixum diutius retineat. Quid vero sudor corporis subaldibus sanguineas rubescit in guttas? Nouus certè Moyses fluuium non ex Ægypti terra, sed suomet erumpentem è corpore prodigiosum vertit in sanguinem.

Ibi ferocissimis animi tortoribus aduocatis pauore, tædio, mœrore, vsque ad mortem tristitia, cor illis vltro discerpendum tradit, vt ex interna pectoris carnificina sanguis ad perorandum erumpat; Sanguis igitur diffluit toto corpore, sed sine

vul-

vulnere, quia sanguis vulnerum loquacissimus est ad vltionem vulnerantis, hic verò nihil exclamare nouerat, nisi pacem.

Exegit auarus dolor ab omni membro tributum; nulli sudorem aut lacrymas condonauit. aliter Deum flere non docuit, qui totus oculus est.

Effusionis auidus sanguis vulnera præuenit, & impatiens intra venas teneri vrget libertatem nostram in sua. Oblatus de cælo calix venenum habet, eo propius admoto sudat nobilis gemma. Oriens noster quando ita in vespere rubuit, polliceri sibi mundus audeat cras serenum. Dare tellus incipiet fructum suum, quæ tam bono irrigata sit rore.

Christus alapa percussus.

VBI dum accusator pro crimine affert mendacium, reus pro pœna subit iniuriam. Ex quo ad primam emissam vocem, diuinum vultum sedem gloriæ furiali colapho impudentissima dextera ministri percussit, neque aruit? aruit fortasse, sed ad contactum vitæ reuixit: in premium quod vestigia osculi à proditore impressa deterserit.

Fuit qui sedem illam pudoris, regiam illam diuinitatis inflicto colapho violaret.

Et cæteri quidem carnifices sanguinem perfosso corpore hauserint, impurus ille faciem, quæ sedes est animi, cum cæcidit, animum vulnerauit.

Percussus alapa ab homine sacrilego (quamquam ea non tam hominis, quàm improbitatis manus fuit) ab eo inquam, cuius aurem paulo ante tetigerat ac persanauerat, palmaris contumeliæ notam amica responsione transmittit; quid aut hoc amabilius, aut illo ingratius.

Struitur apud Annam accusatio capitalis hac lege, vt manu sacrilega fons ille veritatis obstruatur.

Sed

Sed vix sumebat exordium veritas, cum impacta per summum dedecus alapa miles gregarius pro mendacio perorauit. Os enim illud aureum eloquentiæ cælestis obtunditur à Thrasone dicamne, an Parasito? quippe qui gladiatoriam percutiendi licentiam fœda etiam adulandi Sacerdotibus arte turpauit, cui gemino & ignominiæ, & doloris ictui Christus occurrens, ita patientiam iniuriæ præbuit, vt falsitatis calumniam respondendo repulerit; quia enim miles ignarus errauerat, docendus: & quia barbarus insultauerat, patienter ferendus fuit.

Ac ne summum scelus non ritè fiat, è lictorum fæce audacissimus nescio quis, tanquam scurra triumphalis Deo captiuo insultans ad risum Pontifici, ad plausum sibi captandum, probrosam alapam infringit. Alapis (miserum me) in terris plauditur, ad salutem lapso terrarum, Deo.

In Annæ domo scelestissimi prædonis manu Rex gloriæ, theatralis veluti scurra percutitur alapa in præmium æquitatis. Quid verò quid agis impie verbero? sic Aram tangis vt violes? nec audis innocentiam vel tacentem? Vt tamen audires, aurem tibi Iesus aptauit, quam Petrus absciderat. O planè sinistrum dexteræ sic plaudentis obsequium! Adeone attactu modestiæ, sub oculis verecundiæ, in ipsa pudoris sede sit impudens manus; vt que symbolum fidelitatis est, in ore, vel potius in ara fidei, repente fiat nota perfidiæ.

Apud Malchum seruorum ingratissimum aure restituta, posuit memoriæ beneficium, à quo deinde coram Pontifice depalmatus messuit contumeliam.

Eluso tenebrarum examine, insanam excipite militis temeritatem extento brachio, exertisque viribus alapam ori imprimit, ei ori, quod est splen-

splendor gloriæ: & manu insanissimus lucem tentat. nec ad feruentissimæ lucis contactum exarsit illico in cineres manus? Desistite mirari: voce mansuetissima quasi afflatu auræ tenuis illam Christus refrigerauit.

Christus flagellis cæsus.

ITur ad virgas, expediuntur fasces, nudantur Cyclopum lacerti, vincitur reus ad columnam, verberum vulnera, ac vibices in omne corpus inuruntur. Nulla flagellorum intermissio, vicissitudines nullæ, sed ictus plurimi velut grandines vno feruntur impetu. Inflictæ tument atque madescunt plagæ, neque fouentur oleo, sed alijs atque alijs conscissa cute priores recrudescunt. Tunsum crudeliter dorsum impendente scutica contremiscit, non pauet contremiscenti tortor, sed acrius inualescit in plagas, nec earum numerus ad legis reuocatur præscriptum, sed furor ac rabies ius sibi faciunt ex arbitratu. Tantum ne licuit proiectæ hostium audaciæ? Hoccine ratum erat oraculis, vt loris etiam ac fustuario subigeretur Deus? & propesteris consilijs doctor à pueris, à Filijs Pater, herus à mancipijs scutica cæderetur?

Natabant diuino pauimenta sanguine, cum ab illo, cuius animi magnitudo semper emergeret, in medijs ictibus crepituque plagarum ne minimus quidem aut præ dolore gemitus erumperet, aut vox ad misericordiam implorandam audiretur, donec tantum est haustum cruoris, quantum satis esset ad eorum immanitatem explendam, qui misereri maximum crimen putabant.

Quare Præses vt sanet liuorem Iudæorum, vt mittatur ab ijs sanguis inuidiæ, Christo iubet aperiri venas: iustique quia iustus est, mandat hauriri cruorem, vt non hauriatur animus, vt vi-

ta ferueruf, loco igitur criminis eluenda sanguine est innocentia, ò scelus execrabile! nudatur Deus, nuda conspiciuntur membra illa virginea, rubet sola pudore facies, tunc sol in sui conditoris obsequium subducta luce velasset illum opinor tenebris, nisi ad nouum spectaculum defixus in admirationem tam venerandi, atque diuini corporis constitisset. Quæ vox, quæ lacrymæ, qui sensus æquare poterit lictorum sæuitiam, furorem, rabiem: calamitosi rei tolerantiam, æquanimitatem, mansuetudinem: plagarum dolorem, numerum, cruciatum? iam nusquam apparet liuor, nusquam flagelli vestigium: vbique sanguis, vbique vulnera, nec iam vulnera ipsa dinumeres: quantus quantus est, vulnus vnum est, deficit plagis locus, plagæ non deficiunt. iam & vires deficiunt, non deficit rabies. vtque fecit initium tundendi crudelitas, sic facit finem crudelitas persuadet enim vt aliquid sanguinis, atq; spiritus relinquatur ad mortem atrociorem itaque crudeles in verberando, in parcendo crudeliores, non parcunt vt cessent, sed cessant vt ad crucem immanem reseruent.

Deripiuntur humeris vestes, deligatur medio in atrio, expediuntur virgæ, accedunt gladiatoria firmitate lictores, conscissi verberibus humeri, cælestium orbium oneri pares: impressis altius virgarum sulcis, vibicibus inustis dehonestatum corpus, Ne multa: in omnium ore & conspectu exhibilantibus inimicis, tanquam turpe mancipium, aut vile caput, gloriæ Dominus vapulauit.

Sed insanis Iudæorum clamoribus meticulosus plus nimio Præses, dum subtrahere reum studet, insigni animaduersionis genere vitam redempturus, virgis addicit innocentiam: vt saltem parcere eius vitæ posset, cuius sanguinem hostibus pro arbitratu donaret. Ergo satellites traditum sibi

reum arripiunt illico in atrium, vestibus exuunt, nudum saxo alligant: tum virgas expediunt, carnificinam adornant, lacertos atque ictus vibrant. Ah sistite, si quis pietatis sensus, si quid humani homines habetis, nec manus vestras tam innocenti sanguine violate. Truces illi ac barbari virgatores, quasi ciuicam coronam relaturus, qui primus aut valentius feriret, certatim plagas infligere, teneros artus relictis altè vibicibus aperire, humeros, latere pectus perfodere, lacerare, proscindere. O facinus, ò spectaculum. Cædebatur illud virginale corpus, soluebatur templum illud non manu factum, diripiebatur illa diuinitatis regia, defluebat ad terram multis quasi è fontibus sanguis, deficiebant cum sanguine etiam vires. Et tamen ipse quasi meritus fustuarium fugitiuus, non se virgis vel modica declinatione subducere, non tortores ad misericordiam oculis flectere, non fidem cuiusque implorare, immo verò quam potissimum corporis partem expeterent, eam subijcere vulneri, dare libenter sanguinem, dare & vitam.

Ergo tanquam victores, capta præda illuc aduolant in arenam Prætorij rapiunt non repugnantem, candida exuunt veste innocentiæ candidatum, nudum agri lilia vestientem in medio statuunt, iubent columnam complecti, constringunt. Mox armatæ flagris furiæ auidè circumsistunt, lora ferociter intentant, ceu retracto à fuga mancipio, aut plagiario: tum verò parricidali odio certatim insiliunt, (quid ego addam, quod libet potius flere quam dicere) viles animæ, atquè hominum additamenta in hominum additamenta in Regem gloriæ, manus procaciter injiciunt, cedunt, concidunt, excarnificato è corpore sanguinem vbertim hauriunt, hausturi si liceat etiam vitam. Cum tu interea mitissime Domine, nihil

ea-

ea immanitate cuiquam offensus, gemitum propterea nullum edebas nullius opem implorabas, sed columnam complexus retinebas fortitudinem tuam, ibique laceri corporis exuuias, hoc est trophæum patientiæ suspendebas.

Ergo in Prætorium illico deducitur, ad saxum nudus alligatur, à valentissimis virgatoribus circumuenitur: quid addam quæ secuta sunt postea? optauit aliquando pro rei dignitate amplificanda fontem eloquentiæ nasci sibi in ore Chrisostomus. Ego citius hic mihi velim in oculis lacrymarum fontem erumpere, eloquentiæ, si qua est in me, venam penitus exarescere: ne eodem ore, quo cætera vtcunque pertracto, tantum facinus videar communicare voluisse. Dicam tamen vt potero: & vt minimum peccem didicam breuissimè. Dum vos armatæ cæli legiones, vos præpotentes animæ Dominum gloriæ ad terram pronæ circumsistitis: dum ei ex ara diuinitatis odores indesinenter incenditis: dum festo illum exultantique carmine ter Sanctum perpetuò concinitis; tunc vobis inspectantibus, lutei, spurcissimique homunciones, sordes atque eiectamenta terræ truci vultu, minacibus oculis in Regem vestrum, in Dominum maiestatis insiliunt injciunt impuras, ac turpificatas in eum manus cædunt, lacerant, fluentemque toto pauimento sanguinem, atque immistas sanguini corporis excarnificati lacinias, sacrilegis obscenisque pedibus proculcant. Cum tumitissime Domine inter superum carmina, atque inter hominum verbera, illic beatus, hic miser, beabas interim hominem miserijs tuis: & columnam complexus, dum cruore totam aspergebas, ac purpureis illam notis vbique variabas; Amorem in ea tuum, quem omnis posteritas exinde legeret incidebas.

O immitissimam parcendi misericordiam.

Cor-

Corpus innocentissimi iuuenis, quia nullo scelere indubebatur, ideo condonationis & mercedis loco, nudationi publicæ, rapinæ, vulnerationi, cædi nefariæ traditur satellitum barbarorum. Qualem excogitare poterit atrocitatem pœnarum crudelitas tyrannorum Thracum, si condonationem & veniam huiusmodi comminiscitur clementia Iudicum Romanorum. Sed misericordiæ Iudicis etiam Sacerdotes supparasitantur, dum in lanistas degenerantes lotarios etiam conductos pretio emittunt in atrium ad gladiaturam in tenerrimo Christi corpore exercendam. Hic ego quam libentius ad marmoream columnam hoc sanguinolento flumine circumfusam, tanquam ad scopulum frangerem orationem meam? sed ò miseros delicatissimi Principis cruciatus! quid ego persugium & fulcrum illud Domini mei collabentis scopulum ferum appello, cum ille tam atroci verberum tempestate iactaretur, vt vnam ad columnam tanquam ad portum aliquem requietis ægris, & fatiscentibus membris omnibus niteretur.

Verùm hæc per ludibria lusit furor: seriò tandem scelus aggreditur. Ne sauissimi virgatores, ne Regum Regi augustissimo vestem detrahite, quam illi vnam in rerum omnium inopia, ad nuditatis integumentum profusa in alios charitas reliquit. Ne speciosum forma præ filijs hominum frequentissimo in theatro denudate: cuius formosissimus pudor oculorum coniectu grauius, quàm verberum ictu vapulabit. Vates infelix ego sum. ecce delicatissimi sensus verecundia subito rubore suffusa cruentatur. Heu satis superque publico dedecore modestiam inuulnerastis. Quid expeditis prætetea virgis robustissimi tenerrimum in corpus carnifices innocentiam excarnificatis? Vtinam liceret, & tibi Domine Iesu, ad seruilis laniienæ

nienæ declinationem, vocem illam ingenuam, & compluribus salutarem vsurpare: Ciuis Romanus sum. Sed superstitionum id temporis omnium commune asylum Roma, falsis didicta numinibus, verum oblita Deum erat ciuitate donare. Extabescite iam in lacrymas oculi, quando diuini corporis niues prodigiosi furoris æstu soluuntur in sanguinem. Ne quæso vos vltra lictores. ad terminales dolorum columnas per Oceanum sanguinis ventum est.

Obligari iubet ad columnam columen mundi, nudum, & sua tantum modestia coopertum, mox etiam suo sanguine vestiendum. Illum lacertosi virgatores subito circumsistunt, diripiunt, lacerant, metunt quam ipsi non seuere vindemiam; & verè supra dorsum Domini peccatores arant. Ah sistite nequissimi criminum coloni. Campus ille syderei corporis non vestra sulcandus est manu, sed solis; nec alio tentatur cælum aratro quàm syderum.

Impius hæc tam culta noualia miles habebit? hic si nescitis, ager est Virginis non virgarum. Intuemini columnam terminale saxum, quæ velut in titulum erecta vos inter ac Deum surgit ac diuidit. Legite iam illos indices Domini characteres ductos in lapide: in quo non atramento, sed sanguine: & quamquam stylo hominis, incisus tamen atque inscriptus est Deus.

Exuitur illico indumentis suis tegendus nuditate nostra: circumligatur ad saxum, reparationis beneficium columnæ firmitate signaturus. Instruunt carnificinam satellites, virgas expediunt, atque ictus ingeminant. Tanti ergo sceleris hortatore metu, liuore ministro, faces odio ventilante, effuso ad spectaculum cælo, ridente foro, ante Patrem obsequentissimus filius vapulabat, cædebatur acerbissimè ab hominibus Deus.

Toto corpore diuinus effluebat sanguis, Gehennæ restrincturus incendia; & iam luxata societate membrorum non tam discindebantur membra, quam vulnera. Plagarum modus, qui Deo iubente par esse debebat patrato crimini, eodem obsequente fine modo fuit, quia à nobis peccatum fuerat præter modum.

At quàm funestos Domino fasces, quàm sanguinarios optimo humani generis Consuli lictores, medio in atrio frequentissima multitudine impudentissimè nudatur virginalis pudor, infami alligatur saxo terrarum firmamentum, gyrans cælum in circuitu, à seruis peccati Parens libertatis, seruilibus modis, sed omnem supramodum cæditur, cruentatur, discerpitur, laceratur: ad lassitudinem plurium succedentium sibi in barbarica laniena virgatorum, extremam ad libidinem militaris leuitatis, ad inexaturabilem inimicorum rabiem, sæuitiamq; teterrimam. Et hoc non ad nocentis pœnam, sed ad commiserationẽ innocentis.

Me miserum, collecta fœdè in morem tempestatis tota cohorte, incussis per robustissimos lorarios acerrimè flagellis, quasi contortis è nube fulminibus insolens procella desæuit. Exterminat turbo feralis florentem illam virginei corporis ideo dixerim terram, quia centrum est, & cor mundi. Mollissima membrorum teneritudo repetitis ad plurium carnificum satietatem ictibus validissimis atteritur, laceratur, & præfinitum lege supplicium satellitum fit rabie infinitum.

Tempestas ergo verberum crudelissima totum speciosi corporis decorem, & formam depopulatur immaniter. Hinc in altum prouehitur sanguinis eloquentia, quia plaga vndique, & vndique sanguis. Voces sanguinis, plagarumque clamores potentissimi delectant maximè Verbum Patris pro mortalibus dum perorat. Gaudet dilacerari

diui-

diuinus reus, vt homini venis omnibus patrocinetur: Deus atrocissimè diuerberatur, vt homo facundissimè defendatur; quot enim sunt verberum ictus totidem nouæ sanguinis voces diuerberant pectus iudicis ad misericordiam.

Offendit in latrones, vel in ipso Prætoris atrio viator Deus; nudatur vestibus suis, semiuiuus, & ipse plagis impositis relinquendus.

Sitiens iam non aquam, sed sanguinem Populus Moysis, virgis iterum consequentem se petram sollicitat: vlciscitur illa vulnus beneficio, & plagis petita dat scatebras, quales amauit.

Monstrum fuerat lapsum mundum sine columnis erigi, & à Pharaone duriori meliorem Dei populum eripi, quin ei index itineris sua etiam columna præiret. Timeat templo suo Dagon; Sampson alter columnam amplexus hostium suorum ruina sepelire se præparat. Qui te tamen mi Iesu ex ore iudicet tuo, credat te saxo alligatum Promethei pœnas luere; quòd & ipse ignem venisti mittere in terram.

Christus spineo serto coronatus.

A Virgis venitur ad spinas, inauditum tormenti genus, illo planè dignum sua fore, ac magistro: qui nobis fuerat dux, & auctor ad culpam, vt ab inferis emergeret supplicium, quo nostra scelera, hoc est inferorum sordes luerentur. O inuentum furiale, ò barbariem execrandam. Desæuire vepribus, & arundine in caput, cui vel leuissimi doloris sensus acerbissimus est? non vereri diuinæ sapientiæ sacrarium! non frontem, nō verticem extimescere omnium gloriam regnorum, & omnium decus infularum? sed stultum est optare vt genus humanum Deo, cui nunquam pepercit in culpis, parcere nunc discat in poenis.

Regium caput non auro præcingitur, aut illuminatur gemmis; sed dumetis horrentibus obruitur, & vsquequaque transfigitur, vt nouum inuentum carnificum crudelitati gloriam afferret, & rei tormento ludibrium.

Sed fuerit hoc illi si non cum liberis, certè quidem cum seruis, fugitiuisque commune supplicium: quod sequitur primus sua patientia dedicauit. E dumis densato spinarum agmine horrentibus, nouo feritatis inuento diadema contextum: apex hic regius innexus capiti delicato, adiecta humeris purpura, inserta dexteræ arundo. ita rex magnus super omnem terram, fictis regni imaginibus tanquam in scena traductus.

Verum adhuc Domino supererat, quod donaret nobis, quod acciperemus. Nostra illi opprobria auferenda, sed nempe contumelijs suis. Hoc verò à barbaris satellitibus eo tormenti genere perfectum est, cuius exemplum nec ipsi ex antiquitate imitati sunt, nec habuerunt in posteritate imitatores. Etenim ferales lanistæ verberando iam defessi, quasi requietem aliquam interiecturi, semínecem Dominum carnificinæ subductum in eodem Prætorio per otium circumsistunt. Audierant affectati regni reum esse: placuit ornari regijs illum insignibus, Regem salutari. Ergo tanquam actores in tabula, conquisita ad hanc rem histrionica purpura Regem induunt: pro sceptro arundinem in manu statuunt: pro corona sertum è spinis horridum capiti circumponunt: mox adornato lictorum satellitio Regem suum ambiunt supplices in genua procumbunt, timidi venerantur. tum verò quasi in scenæ catastrophe, mutata personarum facie, ingenti omnium plausu risuque, personante conuicijs atrio, ambitiosum scurram conclamant, exsibilant, explodunt. Sic dignum illud sideribus caput, illud sapientiæ

sacra-

facrarium : manus illæ Diuinitatis ſceptro pares : ille Rex gloriæ ante quem curruantur, qui portant orbem ; factus infimæ plebis, ac militaris licentiæ ludibrium planè, ac pila, dum iocularis in fabula Rex luditur, ſuis nos contumelijs glorioſè coronat.

Itaque vt intelligeretur eſſe aliquod pœnæ genus, in quo cum ſummo cruciatu ſumma iungeretur irriſio, ioculari purpura Regis gloriæ humeros contegunt, arundineum ſceptrum inſerunt dextræ, ſpinarum aculeis horrentem coronam vertici infigunt, ſic vt extantibus vndique domorum cuſpidibus, ſacroſanctum illud caput miſerandum in modum perfoſſum, ac cruentatum teſtetur, non vnius Sponſæ laudem eſſe, vt ſit lilium inter ſpinas: ſimul etiam appareat in Chriſti Dñi tolerantia fuiſſe omnes mortis aculeos hebetatos.

Spineo diademate cruentatur, eoq; è ſpineto flos veſtri imperij Chriſtiani Proceres colorem duxit.

Sed illuſerint te Regem ſæculorum iſta ferali vt libet pompa ſacrilegi ludiones : manus iſtæ etiam fragili cum calamo fabricate queunt Auroram, & Solem ; nec illud pretioſius eſt ſideribus compactum, quàm ſentibus compunctum caput. Quin etiam agnoſcimus in nouo iſto ſpinarum ſerto peregrinum quoddam armorum genus. Nam & populos legimus in acie pugnaturos, ſagittas in morem radiorum circumponere capiti, indeq; prompta in hoſtem iacula contorquere. Nimirum ſentiet humani generis hoſtis hunc telorum belliq; apparatum ; cum tu bellator fortis, iſto radiato aculeis capite, in Caluariæ colle occurres tenebrarum Principi, cumque in luce ſagittarum tuarum, in ſplendore fulgurantis haſtę perterritum transfixumq; mactabis.

Nec decuit hoſtiarum reginæ ſolemnem deeſſe coronæ gloriam ex acutiſſimis ſpinis implicitum

ferrum per vim, vt penitus in sacrosanctum caput spinæ descendant, & infigantur adigitur: nempe vt ex eodem succo, quo tincta purpura erat, purpurascerent flores, ac natiuæ diuinam stirpem rosæ vestirent.

Age immensa poenarum spatia fortiter emense ductor fortissime, perge iam ad coronæ premia, quæ militaris tibi plausus adornauit. Sed quid coronamenti hoc est? Hoc deerat hodiernæ portentis immanitatis, vt diuina non stellis, sed spinis tempora radiarent. Quamquam mirandum non est; quoniam rosas antequam marcescerent in suam coronam luxus præcerpsit, solas coronandæ spinas innocentiæ superfuisse.

Et miremur si florum loco flos campi male cultus atque habitus progerminarit in rubos? Rubos inquam acuminatis acerbè cuspidibus formidabiles tenerrimo capiti durissimæ carnificum manus imponunt: Huccine demum illæ reciderunt rosæ, quas olim creasti tu quidem, ò veris sator, sed hominum, qui se ijs coronarunt, planè luxus absumpsit: & quota pars viret, ac superest Creatori suo? sed debebatur omnino dolorum Regi rex fruticum, vt omnes in vno recrearet. Sane cum primum in Domini vertice consiti sunt aridissimi iam dudum sentes, sentire vitam vsque adeo cœpere; vt quod aliqui sanctorum asserunt, viriditatem, quàm induerant, post illud quoque tempus constanter, ac perdiu conseruarint. Et verò quidni reuirescerent rubi, qui rosas etiam diuinissimi sanguinis protulerunt? Nunc verè si vnquam alias Verbum Dei cecidit inter spinas.

Indumento corporis regio congruit tegmen capitis, quod spina plantarum imperatrix in coronam imperatoris dolorum acutè contexuit. O diuinum caput candor lucis æternæ verè nunc lilium inter spinas. Quamquam en vt spinæ san-

guinem elicientes diuinum lilium in rosam commutant. quin imò inuersa vice non spinæ rosam præcingunt, sed rosæ defluentis sanguinis spinas coronant. Antea tantum modo terra spinas ferebat; nunc cælum quoque, caput nempe hoc sanctissimum spinas ferre cæpit. O vestram nobilitatem eximiam spinæ fortunatæ. hactenus ad insidias humanorum pedum humi reptastis; nunc ad coronam diuini capitis ò quantum assurgitis. Dignæ estis, quæ cælo infixæ aculeatos siderum radios augeatis: & par est vt cælestibus è signis corona illa stellarum expulsa: elucescat in posterum in cælo corona spinarum.

Nazareni cæsariem asperant aduncis vepribus: verendam supercilij maiestatem rubo frequenti obnubilant: frontemque sidereis dignam thiaris serto hispido premunt. Vt in hoc etiam terrarum orbe regnet, vel ipsis galeata inimicorum manibus Dei sapientia.

In regno patientiæ nihil aliud coronat, quam quod cruciat. Spinarum Deum finxerint Ethnici, fecere Iudæi. Colligamus de spinis vuas, ex quo vepres inoculantur in vite. Initiandus in dolorum arte Magister, post examen seuerius laureatur. arundinea tamen rude donatur, ne grauis cuipiam disciplina eius accideret. Sepire vineam suam venit bonus agricola, collegit vndequaq; materiam sepium, id vnum stupens, ac dolens, quod terra etiam quæ maledicta nō fuerat, spinas ferret.

Christus sub Crucis pondere laborans.

CErnes vnigenitum filium, imperij tui consortem: partum intelligentiæ tuæ sub crucis pondere laborantem: Cernes dum trahit, & trahitur, dum propellit & propellitur, identidem sub onere procumbentem: carnes luxator iam dor-

so, fractis humeris, dehiscentibus plagis cliuosum iter stillicidio sanguinis irrigantem. Nos nos etiam videbis incumbentes in filij dorsum, & culparum ponderibus pondera cumulantes, vt qui cæli terræque molem sua vi sustinet indefessus, modicæ nunc sarcina trabis opprimatur.

Portandam Crucem imponunt defesso, immane pondus semiuiuo: vt supplicij sui prius opprimatur sarcina, quàm cruciatu.

Cogitur suis labantibus ac pene intermortuis artubus ferre lignum, non minus ignominia exitiale quàm pondere: vt quantum oneris magnitudine premeretur in corpore, tantum dedecoris acerbitate cruciaretur in animo: & cuius humeris totus mundus incumbit, suis ipse viribus destitutus Cruci succumberet. Compellitur Deus conscendere illum extremum miseriæ collem, vt qui sceleratorum fuit supplicium eiusdem Dei nunc sit carnificina.

O salutis æternæ vexilliferum. Hoc vexillum sequi nos oportet, quicumque sequimur salutem. Certè quæ ex eo pendet, vnica nostra salus est.

Imposita humeris Cruce, iubetur innocentissima victima iugo collum ante submittere, quàm securi: ingeniosum turpissimæ morti crudelitatis additamentum.

Proh quàm graue etiam Deo regnum Crux est? Ille qui tribus terræ molem digitis appendit, humero non sustinet Crucem: ac trabali suo sceptro caducus miserabiliter laborat.

Itur ad ferale iugum; prodit extra vrbem criminibus ipsam suis obsessam diuini Patris sapientia; & quidem omnia bona sua secum portat, hoc est Crucem. Tardius incenderet, nisi, patibulum quasi penna poenarum, & ala charitatis aptata sanctissimis humeris, molem excruciati corporis veheret potius quàm veheretur.

Ergo

Ergo damnatione sua & absolutione nostra lætissimus, nobis debitam fugitiuis nostram accessit ad Crucem, eamque laceris humeris impositam ascensu arduo gestaturus ad Caluariæ montem vrgente nostrorum onere criminum, exhausto venis sanguine, exanimato vulneribus corpore, viribusque deficientibus in via patibuli oppressus pondere, dum nos erigit cadit Iesus. Cadentem nostrarum sub fasce culparum & Charitatis suæ pondus, & superincidentis ruina Crucis oppresserat, sed immanior parcendo crudelitas leuatum onere grauiori supplicio reseruauit.

Iam verò pronus in vesperam dies monet, vt ambulando fames colligatur: fames inquam non epularum ad coenam, sed poenarum ad cædem. Properat ergo ad Caluarium, ad montem scilicet myrrhæ & thurris, qui solam in delicijs habet amaritiem. atque vt in sudore vultus sui vescatur pane suo, hoc est pane doloris, laborat sub fasce spinarum, quas illi maledicta terra germinauit, qui non laborat sub axe stellarum.

Christus cruci affixus & in ea moriens.

EXcelsam tollitur in trabem, vt tam illustri suæ ignominiæ spectaculo vilescat in probris, qui splendescit in stellis.

Ventum tandem est in Caluariæ verticem, reorum olim, nunc Iudicis carnificinam, extremum amoris documentum, prærupto quaquauersus corpore, perinde ac fornace flammantis animi, ex quo scintillæ quondam, totum nunc erumpet incendium: trabi suffiguntur & pedes, obrigent nerui, venæ dissecantur, fatiscunt ossa, dolores doloribus exarcebantur. Tibi verò ô salutis nostræ sponsor atque obses, qui sensus, quæ cogitatio suberat, cum sublata trabe in sublime

ferebaris, in publicam tuæ nuditatis spectaculum, & in probrosum latrocinij testimonium? quàm vehemens omnium succussus membrorum? quæ dilaceratio cutis ex asperæ trabis illisu? quis hiatus plagarum, dum militum lacertis quaquauersus agitata crux constabilitur? qui dolores, qui cruciatus, dum tanquam perurgente prælo ita comprimeris, vt cruor omnis è venis diuturna tabe distillet, atq; effluat: & innixus manuumq; pedumq; vulneribus, vbi conquiescas nō habes, nisi vel recumbas in vepres, vel incumbas in vulnera?

Tres ferme horas cruciatus hic tenuit. Diducta brachia, luxati artus, perfossæ manus, traiecti pedes: pendulus ipse insistere vulneribus, beatis è scatebris vndare sanguis. Effusa ad spectandum ciuitate, hi insultare misero, hi exprobare regnum, hi figere maledictis. Iam corpus destitui sanguine, lethali frigore tentari membra, occupare ora pallor, defluere ceruix, natare in morte oculi. Itaque informi ligno, infami colle, inter sicarios medius, amicorum dolos, vim hostium expertus, cruciatibus, probris, angoribus satur, cum generosa se voce metæ proximus incitasset, migrat è vita.

Dum hic triste parricidium vrgetur, illic informi regno illuditur, vbiq; infami letho insultatur; homo pacis nostræ, tanquam in die letitiæ suæ dispensare militibus vestes, impetrare interfectoribus cælum; donec deficiente anima, pronis in mortem oculis, labente in pectus capite, quasi inspiraturus in hominem spiraculum vitæ, effuso ad spectaculum cælo, motis sede sua elementis, natura laborante, dum tot inter mundi dolores patimur, Spiritus oris nostri Christus Dominus expirauit.

Vicit scilicet, spoliumque mortalitatis suæ vict. . . ex arbore, trophæum iustissimum statuens, suspendit.

Et

Et iam complexus infame lignum Caluariæ montem, votorum suorum culmen ascenderat regnaturus à ligno Deus. Hic festinante Principium crudelitate, nudatus iterum in omnium conspectu, gustato felle, repudiata myrrha, vini potione soporifera, atque ab sensu doloris animum abalienante, affixus & sublatu in Crucem, è celso illo pegmate mundum complexus, post exoratam parricidis veniam, post traditum matri pro filio abeunte discipulum, post latroni promissum gloriæ regnum, cum quo iam communicauerat regnum Crucis, consumatis omnibus, inter summos dolores, sed dolorum adhuc sitientissimus, deficere instante iam morte Dei filius coepit.

Tollitur in Crucem execratum vulgo lignum, & ominosum: sed ex ea specula sibi designat oculis gentium possessionem vniuersarum, & inscriptione gloriosissimi tituli, velut è tribunali pronunciata sententia, iniquissimum orbis terrarum dominatorem exterminat. Incipit animam agere, ac tanquam teneretur cõmuni conditione mortalium laborat in vitæ supremis: sed in Parentis æterni gremium inclinato capite, mortem tergiuersantem adhuc & restitantem nutu verticis accedere iubet ad se: nec ante spiritum tradit, quàm victoriam perfectam iam, & consũmatam esse proclamet. Occidit demum, atque ex arena mortalis vitæ victus ac profligatus aliquando discedit: sed ei tanquam superstiti atque victori triumphale carmen, & Pæana omnium perturbatione rerum, velut incondito militum clamore natura decantat.

Trabem funestam conscendit, eaque velut egregius gubernator inuectus vt ita dicam, per sanguinis fluctus immensos vitæ suæ miserandum naufragium fecit, vt nos porrecta tanquam tabula incolumes ad portum felicitatis appelleret. Hic enimuerò quales opes ex effracto diuinitatis to-

tius ærario fusæ sunt? vestimentorum manubiæ militibus, interfectoribus venia, latronibus triumphus in cælo discipulo mater in terris, Sacramentorum thesaurus Ecclesiæ, Summo Pontifici innumerabilium ditio populorum, nobis denique vniuersalis hæreditas supremæ salutis obuenit.

Aprico iam in colle sublimis regnas: iam dispergis cum Sole manus. Hoc tamen à Sole discrepas, quod vtrinque occidis. Vtrinque enim occidentis vitæ fines durissimis clauis acutus præfigit dolor. Neque verò supremis laboribus confectus Rex noster otiosus est. Quid ergo rerum agit Caluariæ in regno suburbano? Arborem serit alteri sæculo profuturam: regalemque Cyri laudem iure vsurpat, Hæc mea manu est sata. At ò tragicas rerum vices: in ipsa quam serit arbore vitæ, moritur.

Et iam ventum est ad summum, non tam montis verticem, quàm votorum. Hic enimuerò mundum compendio recreat, quem diu creauerat. Nudatur, affigitur cruci, sustollitur. & ad mundi prospectum in Caluariæ colle, hoc est in medio mundi totius ac puncto, committitur linea felicitatis humanæ: inseriturq; in ipso terrarum corde Cor cæli.

Ille verò actus in Crucem quid aliud agit, nisi dispersis cum Sole manibus immensæ caritatis orbem amplecti? nisi vitæ hieroglyphico quadrilatera Cruce quadrare sibi mundum, & decussare iterum rerum vniuersitatem? nisi tractum ad se orbem terrarum beato pauore supplicantem adorantemque de Cruce suspendere? nisi quadripartiti mundi finibus trophæum salutis, & victoriale signum Crucis imprimere?

Ad montis tandem ac diei fastigium ventum est: & noctem incubare satis indicant tenebræ factæ super vniuersam terram. cumque lauandi tempus illud sit, quando salubrius in terris balneum non

reperitur, quatuor aperiuntur in Christi corpore scaturigines; e quibus viuus humor in lauacrum salutare deriuetur. nam vnde certior hauriatur salus quàm de fontibus Saluatoris. A balneo ad mensam itur; & quidem tempestiuè. cum hora sit nona. Recumbe igitur in isto triclinio mortis in medio loco, nempe latronum in medio Prædator suauissime cordium. Ecce dapes apponuntur, sed quæ deceant mensam crucis: pro melle fel, pro vino acetum. Hoc videlicet nectar est, hæc ambrosia, quam homines propinant sitienti Deo. Sed non alio restingui liquore debuit illa poenarum sitis. Et iam sera nox est, quando rediit Hesperus, qui lucifer mane recesserat; & cum eo cernitur luna perfecta & testis iuxta crucem fidelis. Requiesce igitur à laboribus tuis pacifice Rex, in reclinatorio isto præ tua charitate aureo, ad quod ascensum fecisti purpureum. Dormi iam somnum tuum, vigiliam nostram: siquidem somnus iste nos excitabit ad vitam: cum enim tu cælestis Adam obdormieris, ex latere tuo ædificabitur vera viuentium mater Ecclesia. Iam verò consummatum pronuncians poenarum diem, in strato sanguinis, in puluino spinarum, in sinu mortis duram quietem capit & ferreum somnum, qui cum in vita non habuerit vbi caput suum reclinaret, in sola morte reclinauit caput.

Iam libani cedrus immortalis in patibulum diræ mortis conuertitur. Botrus Cypri dulcissimus in poculum aceto ac felle permixtum amarescit. Manus olim tornatiles aureæ, nunc cruce complanatæ plenæ sunt non ferrugineis, sed ferreis hyacinthis. Sol in gratiam aliorum cursum continere assuetus, huic vni ne fulgeat, occidit ante occasum. Vestem qua sudore, qua cruore, qua luto respersam & plane nolymitam non alieno, sed ipsius Domini, sanguine tinctam militaris ludus

dus ostendit Patri & fidem facit, filium à Iudæa fera pessima deuoratum. Tandem miserrimo dominatu feliciter perfunctus moritur in lectulo crucis, in culcitra plagarum, sub conopeo meridianæ caliginis, atrato tenebris cælo, terra sanguine purpurata.

Defixus cruci sustolitur, solis pedum palmarumque vulneribus insistens, vt nostra, quam susceperat causa, tota secum penderet à vulneribus. Gaudet suomet pondere sua sibi vulnera recrudescere, quia sic fortius in momenta proclamant. Meritò quidem non plantis, sed plagis sustentatur orator, qui facundiæ pondus collocauit in sanguine: feliciter super vulnera moritur, qui sibi vitam fabricauit ad vulnera. Trabales illi claui, ferreæ sunt vulnerum linguæ, & facundissimæ sanguinis oratrices; repulsam ferre non possunt, quia nimium habent ponderis, dum sustinent Deum.

Ibi pendens ex arbore manus & pedes ferro traiectus, hasta discissus latus, totus lacer vulneribus, quadrigam gloriæ sibi sternit quadrifido in patibulo grassatorum.

Prodigia Christo moriente obseruata.

OBstupescite cæli, & solem vestrum collucere pudeat, quo die sempiternus Sol contenebrauit. Contremiscite campi, nam, & is de patibulo contremiscit, cuius ponderibus stabilitas vestra libratur. Conscindere Templi velamen augustissimum conscisso iam eius corpore, qui mysteria tuis operta penetralibus focis, sua nuditate nudauit. Emollescite lapides in sensum doloris, nam & potuerunt mortalium pectora lapidescere. Dehiscite tumuli, vt vestris è sedibus prodeant Iudices, qui de tanta viuorum crudelitate cognoscant.

O So-

O Solem solum propemodum tanti animaduersorem parricidij, qui in tam acerbo, miseroque spectaculo, ne tantam rei indignitatem videres, eripiens funesto facinori diem, diei lucem, luci splendorem, splendori te ipsum, obuolutum tenebris caput abdidisti.

Vicit ipse profecto hostem, fudit, profligauit, occidit, sed vt Samson cum hoste concidit, atque ita in prælio laceratus, ac deformatus est, vt à miserabili specie Sol oculos auerteret, offusisque tenebris acerbum spectaculum mortalibus auferret. Et Christi corpore, quo tanquam inuolucro quodam augustissimum diuinitatis sanctuarium obtegebatur, summa vi in contrarias partes diducto, ac penè diuulso, ipsum sanctissimi templi velum teneri non potuit, quin in partes duas discinderetur. Eos autem qui communem parentem suis ipsorum commodis consulentem inexpiabili parricidio sustulerunt, hominum parens terra non ferens immoderata suæ molis iactione ab se se conatur abijcere. Præter omnem consuetudinem franguntur saxa, mollescunt lapides, dum homines nati ad misericordiam lapidescunt.

Lugent ipsa propemodum cæli lumina, quæ tenebris, & squalore obsita, aut indignum Iudæorum facinus cæcæ noctis caligine inuoluunt: aut immanissimum conditoris supplicium funebri veluti pompa atq; apparatu prosequuntur. Moerent elementa, dum suis penè sedibus conuulsa, auctoris sui obitum proprio ipsorum interitu præcurrere quodam modo nituntur. Plangit terra, quæ crebris, ac profundis concussionibus labefactata tanti criminis immanitatem adeò non sustinet, vt ipsa saxorum firmitas confracta soliditate rumpatur. Omnis antiquitatis memoria confecta senio contabescit, dum velum templi, quo prisca illa mysteria quasi sacrosancta occulebantur mise-

miserandum in modum discinditur. Affliċtantur denique ipsis etiam sepulchris inclusi sanctorum cineres, qui ne sine doloris, & commiserationis sensu essent, sensum, ac motum, atque adeò vitam auide repetunt, vt vitæ auctori mortem oppetenti, penè dicam illachrymari queant.

Vt non sine causa sol ipse atratus ostenderet turpe sibi esse verò extincto sole lucere; ac tantum indignata facinus; suis concussa ponderibus terra nutaret; quæ sine dubio impios, & sacrilegos repentino hiatu absorbuisset, ne si ab eo, quem sustentabat, parcere didicisset, quin etiam sepulchra, ac monumenta patuerunt; vt testarentur plus inesse sensus in putidis cadaueribus, quàm in hominum animo pietatis.

Expalluit, contremuit, ac prope defecit natura ad huius carnificinæ conspectum. Lacerauit iam superuacaneum velum templi quando turpiter velatam faciem templi viderat, quando templi corpus nudatum, atque discissum conspiciebat, maius obsequium in cadaueribus inuentura, quàm in viuentibus, mortuos exciuit è tumulis, vt obuiam Deo morienti procederent. obduxit soli tenebras, vt parricidis ipso cælo, conspectu lucis interdiceret, oppressisset coniectione saxorum, iam se sponte frangentium, & agitantium in vindictam, vel obruisset terræ se commouentis, neque hos homicidias ferentis hiatu, nisi vocem illam extremam audiuisset, qua Christus malis hominum grauius affectus, quàm suis propè testamento cauit, vt ignosceretur.

Quid indignius hic Sol vidit vnquam, quàm id facinus, quod nefariè perpetratum ab impijs parricidis, quia propemodum sine lacrymis intueri non poterant Angeli pacis, ipse diurni luminis moderator intercepto solis officio de medio curriculo diei repentina nocte contexit? quid grauius

quàm

quàm quod infima mundi ſedes, & hæc terræ firmitas tolerare nequaquam potuit, quæ ſemper omnium ſcelerum gymnaſium, ac receptaculum fuiſſet? Ergo tanti ſceleris ita non potuit ſuſtinere grauitatem, vt quaſi reformidaret inexpiabilem contagionem labis: & intolerabilem parricidij ſocietatem à ſe longiſſimè recuſaret, ingenti tremore labefactata nutauerit: montes mutua colliſione commiſerit: ingentia ſaxa nunquam aliàs audito fragore diſcluſerit: gentes omnes inuſitati pauoris conſternatione compleuerit. Quid lamentabilius, quàm cuius atrocitatem hæc letiſſima rerum vniuerſitas dolore maiore, quàm publico, luctuoſiore, quàm funeſto, clariore, quàm humano, vehementiore, quàm materno mæſtiſſimè lamentata eſt? quod aſpicere ſydera noluerunt, quod hæc elementa conqueſta ſunt. quo maria ſic tumuiſſe non dubitamus, vt littora verberata fluctibus, ceu plangoris alterna reſponſione reſonarent.

Damnarunt itaque funeſtiſſimum hoc ſcelus, nec minus noſtrum, quàm Iudæorum cæleſtes orbes, atque aſtra; & diem mortalibus, qui omnium Ducem, ac moderatorem hominum reſtinxerant, abſtulere. Damnarunt elementa, & hiatu terrarum, montium ruina, ſciſsione lapidum, oſtentis templorum tanquam mutarum rerum linguis feralem aduersũ nos protulere ſententiam. Damnarunt infernæ ſpecus rupiſque ſepulchris ad filiorũ incuſationem patrum oſſa, ac cineres reddidere.

Expalluerunt ſydera, ipſoque meridie dies degenerauit in noctem. Chriſto morienti non melius quam mundi tumultu, & totius comploratione naturæ parentatur.

Huic tam barbaro ſceleri ſpectando, ne ſolus intereſſet è cælo Sol, præmatura nox ſyderum agmina euocauit; ne ſol è terris viuentes homi-

nes,

nes, concusso mundo, mortuos etiam refracta sepulchra reddiderunt.

Clamauit terra insolitis motibus tanto ferendo sceleri imparem se professa. Damnarunt execrabilem vocem viuentes homines, filium Dei, te audiente, eum, quem tu hominem non putasti, salutantes. Damnarunt vita functi, eius morte, quem necasti, vitam sibi restitutam testantes.

Atratus hoc in funere Sol, velum quod vestis est templi scissum lugentis in morem, cædentes se se collisique montes, excussa hiantibus sepulchris defunctorum corpora, haustæ, obrutæque vrbes, auditæ abeuntium è templis Angelorum voces, terræ moles motu quatefacta, omnia lamentari visa Parentis occasum, armati in vltionẽ parricidarum, interminati humano generi extremũ diem.

En tanquam ad intercedendum subito accurrunt mota sedibus suis elementa, fugit è Cælo Sol, tangit etiam mortuos hic dolor, atque è sepulchris excuscitat, omnia insolito naturæ tumultu hic laborant, vt aut necem Domini opposito quodammodo suo remorentur, aut atrata, & scissa cum veste, miserabilique mundi gemitu à Patre vitam filij deprecentur.

Principio Cælum pompæ funebri facturum initium vestem mutat. Sol funeris designator positis propè radijs ex lugentium habitu crinem detondet atratosque lictores præmittit, & tanquam apparitores suos minorum syderum duces. Orbis ipse terrarum vniuersus quantus quantus est, induitur tenebris, quà tremore concutitur, qua motu fluctuat alterno: quà montibus insolidum fatiscentibus hiat, quà saxis assultantibus aperitur. Et quoniam tota lugente familia Parentem suum, Salomonis templum quæ sedes illi fuerat peculiaris, & propria, in omnium mærore lætari non decet, singularia deponit ornamenta; nudatisque

tisque penetralibus ostendit, omnia violato rerum Domino, facta iam esse profana. Nam quemadmodum religione, sacrisque pollutis ad summam doloris significationem sibi vestem à pectore discindebant Hebræi, sic templum Hierosolymæ celeberrimum velum illud, quo tanquam veste sanctiore quadam, antiqua sacrorum adyta contegebantur, abrumpit, & diloricat à se: mortuoq; iam eo cui rerum arcanarum illa desertuiebat adumbratio, & scena, frustra putat obiectum spectatorum oculis retineri siparium. Nulla denique Cæli, terrarumq; pars est, quæ portento careat, & miraculo suo. sed vt intelligamus tamen hunc totius naturæ sensum, ac motum funebrem in laudem Auctoris pro nostra ipsorum extincti salute panegyricum esse, illud etiam factum diuinitus intuemur vt prodigia hæc innocenter, & nulli perniciosa mortalium exhibeantur. Obducitur enim tenebris Sol. Cælum armari videtur ad vltionem, sed nullo percellit fulmine flagitiosos. Nutat vndique terra, montes dissiliunt, & saxa; sed neminem prorsus ea tanta conquassatione corripiunt. Scinditur in templo velum, detergiturque profanis sacrarium, sed nulla consequitur parietum ruina, quæ sacrilegos secum inuoluat, & parricidas. Quin ipsa situ, atq; illuuie squallentia monumenta maiorum aperta sunt: non quidem vt exorberent impios, & tanto scelere contaminatos posteros, sed vt redderent hominum societati viuos, quos multo iam ante mortuos accepissent. Neque enim terra poterat amplius mortem intra latibula continere, quæ salutifera cruce Christi pertracta humeris, inarata, quæ diuino illo perfusa, & opimata sanguine susceperat vitam.

O diem rerum vniuersitati luctuosum, atque ex dierum albo delendum, quem Sol ipse dierum

suppu-

ſupputator meridiana atratus nocte de leuit.

Etenim Sol in opificis ſui funere funeſtiſsimarum opifex tenebrarum, & colliſa horribili fragore ſaxa, & nutantium ruinæ mutuoſque regionum, & refracta ſatiſcentium lapidum compage monumenta,& è ſepulcris iam regiæ vitæ ſubeuntis magno ſtrepitu excuſsa repente mors, & ſacrorum penetralium diſciſso velo pateſactæ religiones, & cæli caligine, tremore terrarum, lamentatione naturæ, mundi pene totius occaſu confuſa vniuerſitas mortales impulit, vt Deum in cruce ſublatum, morientemq; ſuſpicerent.

Audiuit rerum vniuerſitas Regis ſui moribundi conqueſtionem: atque vt mortuo Deo pro viribus iuſta perſolueret, rerum ordine conuulſo funditus tremeſacta, & meridianis tenebris flebiliter atrata parentali nænia vlulauit.

Solem tot ſcelerum aſpectu decoloratum an non iterum accendiſses, niſi oculos hoc eſt Soles tuos luce priuaſses?

Verum quoniam moriente Domino mutata veſte rerum vniuerſitas atrata flebiliter volulauit, & collibus æternitatis incuruatis ad luctum, fremente terra; contritiſque dolore montibus ad complorationem ingeminandam dedit abyſsus vocem ſuam, oratione noſtra non eſt opus.

Expirauit Deus; renatus eſt homo. ſtatim enim atque ille Spiritum emiſit, ecce monumenta aperta ſunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt. Aperta ſunt monumenta mortuorum ad excipiendam vitam, quam profuſione liberali moriens Deus ore ſuo transfundebat in mortuos. Surrexerunt corpora Sanctorum animata ſpiritu, quem moriens Deus in hominem inſpirauit.

Cælum terramque teſtes aduocauit,quæ teſtamento inſolitis ſubſcripſere prodigijs: aut potius

quia

quia testes legit imos desiderabat (qui esse debent famæ integræ viri, & non ex numero hæredum, qui autem aderant, vel hæredes erant, vel scelesti) vocauit ex inferis, veteris testamenti, antiquæ videlicet probitatis viros, omni exceptione maiores.

Illico autem diloricato templi velo, reclusus carcer est cæremoniarum, ac legis, quo veluti captiua tenebatur religio, vt in libertatem transiret Euangelij. Mox diffractis montium claustris, quasi conuulsis scelerum repagulis, totum genus humanum antiqua tyrannide ita solutum est, vt ipsa etiam monumenta sponte reserata captiuorum suorum corpora non dimitterent modo, sed quemadmodum Hebræos olim Ægyptij propemodum exire compellerent.

Tanti nouitatem certaminis attonita cum primis natura corporibus admiratur. Sol sacra nocte pullatus hæret: tellus iners diuino madefacta sanguine natiuam exosa quietē suis dimouetur sedibus: defunctorum animantur cadauera, dum animam exhalat vita, vt mortem interimat: Templi cortina scinditur, vt fortitudo abscōdita reueletur.

Agnosce clementiam Deo parem: excitato in hostium suorum perniciem cælo tegere illos superinducta studuit nocte. Excusaturus apud Patrem popularium suorum nequitiam, quò facilius suaderet nescisse illos, quid facerent, amotis luminibus cæcos facit.

MARIA VIRGO DEIPARA.

Maria concepta.

SAlue Solis mater ac filia, è cuius etiam tanquam Sponsæ thalamo procedit ille exultaturus vt Gygas; saluam te aduenire gaudeo ex nostræ originis nocturna caligine sine nube candidam,

dam, nulla contracta labe serenam. Et meritò sane: cum enim Aurora solis pictura sit, vmbram non habet; immò cum ex communi matrice rerum Oceano, qui amaritie cuncta conspergit, oriatur, dulci tamen gratiæ rore tota perfunditur. Atque vt olim Luna cæli siderumque regina falsò credita à primo Solis authore Deo producta dicitur non mutilo, ac decurtato lumine, sed orbe toto plena, ac fulgenti vndique splendore illustrata, vt nocti iam tum præesset, & vmbris: ita vera cæli ac cælitum Domina dum concipitur, tota vndique ita lucet ex Deo in tenebris, vt tenebræ eam non comprehendant; ita authori luminis relucescit, vt illam cum Angelo etiam nunc gratia plenam, hoc est omnis expertem maculæ, iure optimo appellemus.

Non dubitauit antiquitas insulam Cretam à venenatis animantibus liberam credere, quòd in illa Iuppiter inanis Deorum rex venisset in lucem: verebimur nos immunem ab omni veneno ac tabe criminis. Puellam hanc celebrare, cum non in ea solum, sed ex ea iuuans omnia Deus emerserit; quàm non insulam dicas, sed isthmum potius committentem Maria, dum sinus eius, & Oceanum diuinitatis immensum, & nostræ humanitatis angustissimum tractum attingit.

Accepimus in reconditis fabulis Lapitharum Virginem non minus genere, quàm forma regiam, cum Neptuno maris Deo dicanda esset cum flammeo, impetrasse ab Nereo suo, vt in regione illa barbarorum excursionibus infesta sanctam ac tutam se ab omni vulnere, (vt olim Achilles exceptis pedibus fuit) fatali præsidio Numinis conseruaret: ea re obtenta clientes & aulici reliqui Reginam deducentes ac reducentes, vt Dominæ blandirentur, non tam proprio, sed adscito nomine, Diuam inuulnerabilem salutabant. A mendacio con-

confecta hæc quantum conficiant pro veritate videtis: decuit enim, vt Puella nostra, quæ non falso humoris, sed Amoris dulcissimo Deo mysterijs etiam nuptialibus destinatur, in hac communi vitiorum, seu mortalium vulnerum plaga, sarcta tecta redderetur ab hostibus, vt eam merito inuulnerabilem Dominam, intactam à culpa, & vt passim dicitur, immaculatam consalutare possimus: Sacra nempe res est: in nullius ergo priuati bonis numeranda; tanto minus habenda in Satanæ, hoc est prædonis nefarij potestate.

In seruitutem abducta posteritate Adami, nostra Puella euasit tyrannidem cupiditatis & iræ; & ex Adæ viciata stirpe potuit vitium non ducere germinando.

Speculum hæc Virgo est illud purissimum diuinitatis, quod non recipit, sed in authorem regerit labem illam; iam verò neque innatam ꝯ præsendes maculam, quamuis cernas acutius lynce, tota enim pulchra est, & macula non est in ea.

Quod si hæc oritur vt mundum soluat è seruitute, quomodo in ipso exortu catenis Satanæ deuinctum erit mancipium? *P. Leo Sanctius lib. 1. & l. 2. flor. Cant. 7. Caput tuum sicut Carmelus,* Vt enim sublimi fastigio ille cælo, quam terris propior indigenis montibus supereminet; sic tu sol mitrarū formosissima humanæ maiestatis modum decora proceritate excellis, ac toto vertice supra es. Vt mirandum nemini sit, si communem hominū staturam augusta magnitudine excedat, quæ seruile sceleris hæreditarij iugum non subierit.

Iam verò nostros in se oculos conuertit insolitus oculorum nitor. *Cant. 7.* ita enim perspicui *oculi tui, sicut piscina in Hesebon.* tanti est è naturæ fontibus natiuæ limum labis non trahere; vt vel in oculis liquido purior stagno illimis translucεat integritas. *Cant. 7.* Cum ipso libet artifice plau-

plaudere, *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis*. Instar omnium prior ille gressus esto, quo cum cæteræ imbecillitas infantiæ per aniti lubricum cænum criminis non sine prolapsione repteت ad vitam, tu diuinæ opis aureo integumento calceatum pedem incontaminatum promouisti ad sanctitatem. Vt vnus ille & princeps syncerae plenus maiestatis incessus, non è nostratibus te foeminis aliquam prius captiuam, quàm libertam, sed liberam præpotentis filiam Principis arguat, vnamque omnium principem foeminarum. *P. Io. Baptista Ferrarius Orat. 1.*

Quamobrem vbi stellis mens purior, & tot exquisitis affluens ornamentis illapsa est in corporis contubernium, non est illi iniecta fax ista foeda, quæ à nostri generis auctoribus primùm accensa, latissimè in totum postea genus deflagrauit; sed vt puto & micanti auro sapphirus aut adamas purior inolescit; sic illibato corpore castissimus animus, Dei ita dispensantis manibus inditus est, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæresceret. *P. Causinus de Eloq. l. 14. c. 9.*

Mariæ Natiuitas.

Nondum Virginis nostræ infantia facit hodie prima fundamenta viuendi, cum ad fastigium intelligendi molem hanc suam Sapientia iam produxit. In quo sanè vnius infantulæ, siue quod idem est bonorum omnium opificio ita forma operis exprimit opificem, ita Virgo hæc diuinæ monstricis suæ vultum spirat atque indolem, vt quod de Ioue Helenam à Polluce non distinguente fingebat antiquitas, immortalium parens optimus Deus, iucunda veluti similitudinis fallacia decipi quodammodo videatur. dum enim hodierna die præsentem sibi occurrere Virginem

ginem nostram videt, eam veluti diuinam Sapientiam ratus, ijsdem compellat nominibus, & vocat primogenitam ante omnem creaturam ex ore Altissimi prodeuntem, & creatam ab initio, & ante sæcula: vsque adeo sapit architectam suam Domus hæc aurea Sapientiæ. Neque enim materies eius sculptilis aut cædua de libanoticis, aut Ophirethicis iugis ad explendam vallem, vt ad Salomonis templum deuehenda fuit: fundamenta quippe eius in montibus, & ipse fundauit eam in sapphiris Altissimus, sponte incuruatis mundi collibus ab itineribus æternitatis.

Dianæ Ephesiæ templum annis septingentis tandem absolutum est infinitis operum, & operarum sumptibus, ne constaret vilius futura ibi superstitio omnium nationum. Verùm hæc admirabilis diuinæ sapientiæ moles aduersus inferorum hostium acies armata clypeis ac tormentis, vt stultitiam & impietatem propulset è terris, ab æterno ordinata dicitur excogitatis diuina machinatione consilijs, vt quamuis nouis semperque maioribus vaticinationum ac signorum præmonstrata modulis fuerit, nullus tamen tam felix Pythagoras fuerit, qui vestigij mensura aliqua comprehensa, amplitudinem ac fastigium tantæ huius basilicæ modulari ac reperire potuerit.

Huius ad comam sydera diuino textu concreta & propendula crispantur, vt ita dicam in cyros, & cincinos diei, quo primùm appetente habetantur oculi Satanæ, qui nunc instar occæcati Cyclopis discurrit amens certus iterum præcipitij. *P. Leo Sanctius l. 2. flor.*

Cum enim humanum genus tot ante sæculis teterrimo ac luctuosissimo elatum funere, nec lucem viderit, nec spiritum traxerit, se nunc primum cum hac fortunatissima infante nasci, & cum illa redditam sibi lucem intueri videtur: vt hic tam

faustus, & felix dies, non solum Virginis clarissimæ, verùm etiam totius terrarũ orbis iam pridem extincti, natalis propemodum esse videatur.

Et quæ putatis à Deo optimo maximo in hanc vnam vel in ipsis adhuc matris visceribus, tanquam auro gemmam inclusam, ornamenta congesta, quæ collata beneficia; cum tot ante sæculis, imò verò ab ipsa æternitate collectos immenso illo diuinitatis sinu, paratosque thesauros in eam, quæ ante esset Dei mente quàm Parentis corpore concepta, hoc vno tempore, hoc momento, tam largiter copiosèque profuderit? Nascitur enim nullis aspersa, vel attracta labeculis, imò verò etiam ita concepta, vt cum ex sterili parentis vtero in hanc lucem prodeat, non tam naturæ partus, quàm Dei opus quodammodo fuisse videatur. *P. Remondus orat. 5*

Puella toties mundi iam prope depositi, & in æternis sordibus ingemiscentis precibus ac votis expetita, quinquaginta ferme sæculorum opus, quæ à mundi cunabulis ad eius vsq; cunas effluxerunt. Tantæ molis erat genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem mortalibus parturire. Et certè cum attentius cogito, mihi videtur ille summus rerum artifex & moderator Deus, in hac vna anima propriè conformanda, se ipso vsus exemplari, meliori quodam pollice in hanc vnam sui imaginem incubuisse, vt esset quod in arce rerum humanarũ omnibus imitandum proponeret.

Et editus est in lucem partus hic matris aureus, cui ego facile crediderim mitiores cæli faces clementius illuxisse, & è diuturno squallore recreatam risisse naturam, quòd sibi tunc obortam lucem putaret, cum eam libaret oculis, è cuius vtero fons ipse lucis erat emersurus.

Iam tum à prima ipsius ætatula, tot in ea micabant dotes, quot serena nocte fulgent in cælo stellæ,

ſtellæ, inſtar cadentium gemmarum orbibus ſuis affixæ. Enituit aliqua formæ elegantia? ſed eam parum pudici mores infuſcarunt. aliam pudicitiæ lumen exornauit, ſed obſoleuit ſuperbia. alia natalitijs imaginibus clara virtutes in ceris habuit. alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit alia fortitudinis gloria præfulſit, ſed virginitatis laurea caruit. ad ſummum nulla inuenta eſt, quam non aliquis næuus ex iſta fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit. Maria vna eſt, in quam magnificè conſentiens, atque conſpirans omnium virtutum conſenſio; vt nihil pudori venuſtas, nihil grauitas demiſſioni, nihil comitas grauitati, nihil maieſtati ſimplicitas, nihil conſtantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen virginitati detraxerit. *P. Cauſſinus de Eloq. l.14. c.9.*

Maria ab Angelo ſalutata, & Deum vtero concipiens.

BEne eſt, beatè eſt: cæleſtis Orator hominum cauſam feliciter perorauit ad Virginem perorata felicitas in vtero Virginali fœcundo compendio concluditur. Ad terras præmittitur iuuenili ſub imagine diuini conceptus è cælo nuntius. Decuit enim mox illapſuram profuſæ diuinitatis pluuiam pulcherrimam in ſpeciem colorata iride prænunciari.

Cant. 7. Sicut vitta coccinea labia tua. O labella pudoris amoriſq; vittæ ſuauiter tenaces, ſeu vos pudor aſtringat, vt parcè verba laxeris, ſeu vos amor relaxet, vt incomprehenſibile Verbum indiſſolubili nodo aſtringatis. Rideat iam, quas olim demirabatur Gallici Herculis commentitias vires, catenatos auribus populos erudito ore trahentis temere credula mortalitas. Hercule fortior

Virgo breui, sed amabili verborum ambitu, tanquam vitta coccinea non hominum cœtum aliquem, sed ipsum detrahet cælo Deum. Parce, igitur, parce vetus fabula, Deos Deasq; omnes aurea de catena suspendere, qua deligatum Iouem irrito conatu cælo deripere laborent. Virgineus labor est, isque perleuis tenui Deum vitta vincire, victumq; deducere. Venies breui captiuus Virginis, venies maximè Imperator: in breue corpusculum temet contrahes ad amplexum: purpurea labia, tua vincula osculaberis.

Ad Virginem diuertit è cælo cælestis hospes: cælitibus enim ac virginibus hospitalis amicitiæ candidam tesseram dedit incontaminatæ similis candor integritatis. Quanquam cælesti hospiti patrium cælum videri potuit hospitium illud, in quo lacteam virginalis pudicitiæ viam, candore notabilem ipso, illabenti mox peruiam Deo nactus esset. Virgini demum salutem venerabundus impertit Angelus. impertit autem? imò foeneratur. Verbis enim impertita salus foecundo Virginis prodigio reddenda est cum foenore corporata. Verùm ad honorificam salutantis vocem turbatur pudibunda Virgo. O quàm decens turbata virginitas, dum suffuso pudore coloratur in rosas. O fertilissimam in florum Nazareth, quæ rosas liberaliter producis & in hortulis, & in genis.

Tu verò age, annue cæli terrarumq; votis: induere Deo in fructum Virgo florentissima: fructuosum enim nobis in ipso pudoris tui roseo vere autumnum repræsentabis. Annue ò quantum potui, dices, annuendo, cum tuos ad nutus verno subsidere videbis properasse Solem ad Virginem. *P. Ferrarius orat. 1. & 2.*

Subit mihi memoriam portentum notabile, quòd instaurandæ sanitati ægrotantis Ezechiæ à Deo monstratum fuit in sole ad vmbram horolo-

gij regij, quod primum omnium repertum in terris dicitur regnante Achas. Cum enim Sol meridiem clarus obiret, nouem exemplo lineis retrocessisse, & nouum auspicatus ortum sub vmbra maxima occasum versus proiecta incedere visus est. Nimirum quid Sol nisi Diuinum Verbum, quid meridies nisi fulgoris eius explicata pompa beatis cæli mentibus erat? At enim verò hic Deus, vt salutem nostram feliciter instauraret, nouem lineis regressus, idest post nouem Angelorum ordines ad naturam humanam illis è proximo inferiorem recessit: tum nouo genitus apud nos exortu, vbi quæso maximam vmbram occasum versus, hoc est mortalis effectus obtinuit? nisi in illius Virginis gremio, quæ dignum opacando numini vmbraculum extitit, ab ijs Angelicis verbis auditis & creditis: Virtus Altissimi obumbrabit tibi. *P. Leo Sanctius l. 1. flor. præf. 13.*

Virga Iesse vel in miraculis naturam obseruans. datura fructum in hyeme, florem concepit in vere. Plenam gratia profitetur, & adhuc in ea immensitati postulat locum. vsque adeo penetrabilis cum gratia Deus est. Quanta Mariæ potentia, quæ mundum ea ipsa voce refecerit, qua olim, est factus? quanta claritas, cui vel tanta lux obumbraret? Parendi studio verita virtutem pariendi, foecunditatem Virginitati non prætulit, sed adiunxit se tunc potissimum Dominam probans cum Dei se prædicauit ancillam. *P. Aloys. Inglaris Elog. par. 1. Elog. 2.*

B. Virgo ea specie, qua in æde lauretana colitur.

IN loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum altera manu medium amplexantis, altera sustinentis effigies cedrina fere bicubitalis.

Cuius facies electro argentum referente oblita..., sed luminum infuscata fumo. Cæterum illa ipsa infuscatio antiquitatis ac religionis index impensè auget Virginalis oris maiestatem. Gemmata corona sublimem distinguit verticem. Discriminati crines Nazarenorum ritu per nuda colli, & humeros fluunt. Simulacrum stola aurea tegit, latiore zona gentis more succincta, demissaque ad pedes. Palla cærulea stolæ superinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco cælata pictaque. *P. Tursellinus l. 1. hist. laur. c. 2.*

B. Virgo in speciem Reginæ.

IN sella regio ornatu corporis, oris incredibili dignitate, constanti iam ætate Virgo pulcherrimas circa Virginem haud multum inter se dissimili venustate formæ aureis amiculis velati frequentes adstabant puellarum, & puerorum globi Reginæ subseruire videbantur è sella cælum, maria terras nutu gestuque moderanti. Horum alij facto choro vocum, tibiarum, neruorumque concentu carmina modulabantur: alij tamquam auram refrigerarent, euentilatis vtrimque carbasis Reginæ ventulum faciebant. *P. Stephonius orat. de B. Agnete.*

ANGELI.

ANgeli deinde magnæ illius mentis purissimæ quædam scintillæ de sempiterni luminis facibus accensæ, tantus & in tot ordines diuisus exercitus, quantam non dicam orationis, sed & admirationis materiam suggerunt. Noli tales tibi fingere, quales forte apud Pictores & Poetas sæpe vidisti, pusiones formosulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfusus, crines in ceruicem,

mol-

molliter effusi auro obrizo flauescunt, & lactei colli nitorem blandissimo fauoniorum spiritu ventilati percutiunt. Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ in cælesti textrina concinnatæ florida viriditate, qualis in pauonibus esse solet, irradiatæ aureo, croceo, puniceo, cæruleo denique colore miti admodum temperie variatæ, tot referunt spectantibus pigmenta, quot in arcu cælesti cum voluptate miramur. Tunica deinde byssina est, quàm subtilis denticulati operis limbus circumquaq; excurrens magna vestit cum dignitate.

Tales si Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expressi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura est, subtilis, ætherea, quàm nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes infuscat, nullus corruptionis næuus aspergit, & vt summatim dicam, nostri pars melior animus est, Angelus nihil est præter animum. At quis animus? non ex eo igne delibatus, quo sidera volant, & sacri torquentur axes, sed excitatissimæ mentis vigor tantò expressius ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de eius fonte propius respergitur & vberius. Hinc ille omnium ornamentorum insignis quidam decor, & bonorum immortalis affluentia, quàm in conditorem suum gratissimæ voluntatis ingenuitate refundunt, *& infra*. Quid dicam de illa præstantissimæ mentis intelligentia, cuius beneficio res omnes, quas nos homuli ex luto & argilla ficti, tanto cum labore addiscimus, & ægrè ratiocinando colligimus, illi nullo negotio, nullo temporis interuallo sagacissimè peruident, & impeditos quosque difficultatum nodos explicatissimè dissoluunt? Quid de illa cognitione matutina, qua modo res in Deo, tamquam in politissimi candoris speculo, vegeti coloris flore viuidius accensas, modo in se iam remissas, & quasi diluto

vigore minus acres contemplantur? Quid de ipsius cognitionis felici, quadam constantia, cuius munere contingit, vt eis non minus ab hac intelligentia cessare liceat, quàm plantis aut animalibus ab actus vitalis perpetuo quodam ministerio? siquidem intellectio beatis mentibus pro vita est. Iam eos gratiam spectes, quàm ab ipsis ortus primordijs mirificè sunt nobilitati, cum rerum molitor Deus erat in Angelis condens naturam, & largiens gratiam, vasa myrrhea dices, aut crystallina ab ipso vniuersitatis artifice comparata, & omnibus artis enucleata lenocinijs, in quæ diuinitatis riui, tanta, & tam in: sitata donorum fragrantia diflueren. Denique si gloriam considerabis, quæ gratiarum amplitudinem est consecuta, totos in Deum videbis amoris similitudine transfusos atque absorptos, tum in hoc felicitatis domicilio fidos terrarum administros, nostræ salutis propugnatores, depulsores miseriarum, auspices felicitatis, Duces, altores, pædagogos, & vt summatim dicam, amore Germanos, seruos obsequio, auctoritate Patres. *P. Nicol. Causinus lib. 14. de sacra & hum. eloq. c. 2.*

Sed oborta tandem aliquando cum vera religione lux est, quæ subducto sipario nobis in conspectum dedit Cælites illos, ac mentes beatissimas, mortalis expertes concretionis, atque interitus, intelligendi, agendique summa celeritate præditas; tanta instructas potestate, ac dignitate ornatas, quantam vix animo comprehendere possumus integerrimas, castissimas, pulcherrimas, æterno denique lumine circumfusas. Hic videlicet Parentis optimi ac maximi verissimi sunt. Accensi, hi familiares administri, hi atrienses, hi apparitores assiduis: hi legati quotidie ad homines, atque ad hominum res moderandas è celo demissi toto terrarum orbe circumuagantur. *P. Tarq. Gallut. to. 1. or. 20.*

An-

Angelorum custodum beneficia.

SImul ac maternis visceribus insedimus, sic custodes Angeli inuigilare, sic operam nostræ saluti dare cæperunt, ne prius illis inclusi tenebris extingueremur, quàm lucem hanc aspicere possemus. Qui deinde nos exsolutos vtero, sordidisq; partus integumentis reuolutos, & in vitæ stationem receptos sic aluerunt, vt si rectè ratiocinari volumus, non tam nutricum vberibus, quàm tacitis illorum blanditijs innutriti fuisse, nec tam è matrum gremio, quàm ex eorum tutela pependisse, nec tam in cunis, quàm in eorum custodia vagijsse infantes, lactasse ac sensim adoleuisse videamur. Quoties mille periculis, nisi custodes Angeli statim occurrerent, potuere tenelli fœtus in præcordijs maturescentes discuti? quoties matrum ægritudine, vel repentino pauore, aut medicamentis abigi? quoties nutricum, lapsu elidi? quoties in ipsis incunabulis præfocari? at ijs omnibus malis tacitè obuiam fuisse custodes nemo non videt. *Et infrà.*

Si tam est inexplebile Dæmonis in nos odium, vt cum iam tot mortalium ruinis & funeribus se pauerit, tamen ad reliquorum pestem & exitium se nouis quotidie maleficijs excitet; obsecro vos quis ab Angeli tutela, præsidioque discedat? dubitabitis vos iampridem funditus interituros fuisse, nisi fidelissimus ille custos animi vestri teterrimi hostis immanitatem supplicijs illaqueatam premeret, ac singulis momentis eius impetus à pernicie vestra retrænaret? Prouocate illum, prouocate, & si quid audetis remoto defensore lacessite, vos scilicet eius soluti ac liberi ludetis astutias, frangetis audaciam, cuius vix numeratis victorias, aut retardatis furias implicati? Ille quo-

tidie nouos sceleris administros, & funestissimos satellites comparat, quorum fraude nefaria vos intercipere, telis configere, crudelitate mactare, & acerbissimis ad perpetuum dolorem vulneribus cruentare conatur. At eius conatibus cælestis ille propugnator obijcit, & amicus fidelis in intimos vnius cuiusque nostrum affectus penetrare nititur, si quæ sunt infixa visceribus tela reuellere, mentem à concepti & erumpentis prope sceleris cogitatione ad speciem honestatis reflectere, omni denique artificio deliniendæ aut expugnandæ voluntatis, alumnum à maleficio semouere, quem si nihilo secius suauissimis consilijs propter vim furentis cupiditatis præfactius obniti, vel aduersari sentiat, vel extremo periculo constitutum, propter fœdam anteactæ vitæ mortisque impendentis faciem luctari, desperatione agi, & à salutis præsidijs abhorrere videat; quo studio, qua diligentia, qua fide & costantia existimatis eum ad beatorum preces confugere, sociorum opem exposcere, auxilium implorare, omnes ordines obire, precari, obtestari? non prius ab illa obsecratione desistit, quàm vel omni spe salutis damnata coactus sit mœrens à misero cliente diuelli, vel eum tandem omni periculo solutum ad beatam vitam produxerit. *Ex Palatio Eloquen. exerc. 4. lect. 6. pun. 4.*

MVNDVS.

Mundum à partium enumeratione describit copiosissimè M. Tullius l. 2. de nat. Deorum à medio vsque ad finem. quam descriptionem vt pote longissimam satis habeo indicasse.

Mundi fabricationem sex diebus comprehensam habet P. Iacob. Pontanus par. 1. vol. 3. prog. 6. quam longiori descriptione complectitur.

Mun-

Mundi descriptio à partium enumeratione.

INtratura es Vrbem Dijs hominibusque communem, omnia complexam, certis legibus æternisque deuinctam, indefatigata cælestium officia voluentem. Videbis illic innumerabiles stellas, miraberis vno sidere omnia impleri, solem quotidiano cursu diei noctisque spatia signantem, annum in æstatem hiememque æqualiter diuidentem. Videbis nocturnam lunæ successionem à fraternis occursionibus lene remissumque lumen mutuantem, & modo toto ore terris imminentem, accessionibus damnisque mirabilem semper proximæ dissimilem. Videbis quinque sidera diuersas agentia vias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leuissimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima at minima proinde formantur, prout æquum iniquumuè sidus incessit. Miraberis collecta nubila, & cadentes aquas, & obliqua fulmina, & cœli fragorem. Cum satiatos spectaculo supernorum in terram oculos deieceris, escipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fusa planities. hinc montium magnis & niualibus surgentium iugis erecti in sublime vertices, deiectus fluminum, & ex vno fonte in Orientem, Occidentemque defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum siluarum cum suis animalibus, auiumque concentu dissono? Vari vrbium situs, & seclusæ nationes locorum difficultate, quarum aliæ se in erectos subtrahunt montes, aliæ ripis, lacu vallibus, palude circumfunduntur; adiuta cultu seges, & arbusta sine cultore fertilia, & riuorum lenis inter prata discursus, & ameni, sinus, & littora in portum recedentia, sparsæ tot per va-

ſtum inſulæ, quæ interuentu ſuo maria diſtinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas aurum interfluens, & in medijs terris, medioque rurſus mari nitentes ignium faces, & vinculũ terrarum Oceanus continuatione gentium triplici ſinu ſcindens & ingenti licentia exæſtuans? Videbis his inquietis, & ſine vento fluctuantibus aquis immani, & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia, & alieno ſe magiſterio mouentia, quædam velocia concitatis perniciora remigijs, quædam haurientia vndas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras, quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, eriſque & ſpectatrix, & ipſa pars magna conantium. *Seneca in conſolatione ad Marciam.*

Aſpicitis in media mundi ſede locatam terram, nutibus in ſe ſuis vndique conglobatam, florum, frugum, herbarum, arborum infinita prope multitudine, atque inſatiabili varietate conueſtitam. Aſpicitis fontium perennitates, liquores amnium pellucidos conſtantiſſime decurrentium in mare, ripas viridiſſimo ſemper habitu diſtinctas, abſconditas, abſtruſaſque penitus auri venas illas inexhauſtas; infinitam lapidum, gemmarum, marmoris vim, quæ tam ſæpe ſuffoſſa, tamen ſemper ac ſubinde reficitur: beſtiarum tum cicurum, tum ſilueſtrium, & ferarum inumerabilia genera ſuo inter ſe paſtu ſegregata, ſua ſocietate conuenientia: auium emodulatiſſimos & certis prope legibus inflexos ad numerum cantus: hominem omnibus hiſce præſidentem, & præfectum operibus, cuius ingenio cultuque impendentium altitudines montium, camporum immenſitates, aſperitates ſaxorum paſſim, atque vbique colluceat. Aſpicitis iſtam pulchritudinem orarum,

ac

ac littorum amænitatem, aſpicitis quà fluitantium & velocium, qua grauium tardèque ſe mouentium vim incredibilem belluarum. Aſpicitis mari finitimum aerem, alibi fuſum & extenuatum, alibi concretum, atque in nubes coactum, colligentem humores, quibus terra rigatur, & alitur, effundentem huc illuc ventos, annuas efficientem frigorum, calorumque varietates, animantium recreantem identidem ſpiritum, volatus auium adminiculo ſuſtentantem. Cernitis, inquam, hæc, & cum oculos inferiorum ſpectaculo ſatiatos in ſuperiora ſubducitis, alia vos rerum, in qua ſumma eſt admirabilitas, excipit forma. Nimirum illam aſpicitis vltimam oram, & mundi determinationem, altiſſimam à nobis domum, omnia complexu cingentem, & coercentem ſuo: aſpicitis & miramini vno ſidere compleri vniuerſa, diei, noctiſque ſpatia proportione ſignari: quinque illa diuerſis vaga vijs ſigna in contrarium præcipiti mundo conniti: pendere nubila, labi aquas, obliquari fulmina, cœlum ipſum tonitru, & fragore miſceri. *P. Tarq. Gallut. to. 2. or. 1.*

Vis mundi partes videre? tolle in cœlum oculos & mirare illud ſine colore cærulum, ſine igne lucidum, ſine quiete, & fatigatione motum? Tot aſtra in eo ſcintillantia, & æternum lucentes faces: atque has maiores, minores, iunctas, diſſitas, ſine numero, & in numerum choreas ſuas ducentes, &c. Iam ad aerem te dimitte. quid fluor ille videtur, & tenui filo puritas? ſed puritas (aliter quàm in cælo) incerta, & ſæpe venti, niuibus, grandine, ſæpiſſimè pluuijs turbata. Quid in aere ipſi ignes, & imagines quædam aſtrorum? ſunt ſtellæ cadentes, ſunt horribiles cometæ, alijque ardores in trabem, facem capram. Iam aqua nos excipit, multiplici facie. Vides fontes perenne

manantes, fluuios obliquis, rectisque meatibus decurrentes, ipsum mare arcanam, & pæne aliam naturam. Hoc ventis modò inhorrescit, & attollitur, nunc placida tranquillitate subsidet, & fallacia blanditur: & tamen in omni statu statas suas habet crescendi, & minuendi vices. Terræ denique nostræ insiste, & totam conspice, sic grauem, sic brutam, in medio aere, natura librante suspensam. Partes dispice, quas pulcherrimè variat, & in ardua montium, accliua collium, depressa vallium, plana camporum distinguit, &c. *Lipsius cent. 2. epist. ad Belg. ep. 26.*

Mundi rotunditas.

MVndum ea forma figurauit, qua vna omnes reliquæ formæ concluduntur, & globosus est fabricatus, cuius omnis extremitas paribus à medio radijs attingitur: idque ita tornauit, vt nihil effici possit rotundius, nihil vt asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil incisus angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum: omnesque partes simillimæ omnium, quoad eius præstabat iudicio dissimilitudini similitudo. omni autem totam figuram mundi læuitate circumdedit. *Cic. lib. de Vniuers.*

Cælum, siue cælestes orbes.

NOuem orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia, quorum vnus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi, qui voluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque cælum; è quibus vnum globum possidet illa, quàm in terris Satur-
niam

niam nominant: deinde est hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martem dicitis; deinde subter mediam fere regionem Sol obtinet dux: & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine vt cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc vt comites sequuntur, Veneris alter, alter Mercurij cursus; in infimoque orbe luna radijs Solis accensa conuertitur. infra autem iam nihil est nisi mortale & caducum præter animos, &c. *Ciceron. in Somn. Scipion.*

Solis descriptio ab eius motu atque effectis.

SOL, qui astrorum tenet principatum, ita mouetur, vt cum terras larga luce compleuerit, easdem modò his modò illis ex partibus opacet. Ipsa enim vmbra terræ soli officiens noctem efficit. eiusdemque Solis tum accessus modici, tum recessus, & frigoris & caloris modum temperant. Circuitus enim Solis orbium V. defectibus LX. & CCC. quarta fere diei parte addita, conuersionem conficiunt annuam. Inflectens autem Sol cursum, cum ad septentriones, tum ad meridiem, æstates & hyemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hyemi senescenti adiungitur, alterum æstati. *Et infrà.*

Ex quibus Sol, cuius magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam voluitur, isque oriens & occidens diem, noctemque conficit: & modò accedens, tum autem recedens binas in singulis annis reuersiones ab extremo contrarias facit: quarum interuallo tum quasi tristitia quædam contrahit terram, tum vicissim lætificat, vt cum cælo hilarata videatur: *Cicero l. 2. de nat. Deorum.*

Plan-

Planetarum medius Sol fertur. amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modo, terrarumque, sed syderum etiam ipsorum, cælique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planè mentem: hunc principale naturæ regimen credere decet, opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras; hic reliqua sydera occultat: hic vices temporum, annumque, semper renascentem ex vsu naturæ temperat: hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat. *Plinius libro secundo nat. hist. c. 6.*

Mirari licet astrum istud aureum, ac intueri Iouis oculum lucis parentem, quippe quo nihil est in hoc spectabili mundo, vel ad speciem pulchrius, vel ad rerum gignendarum commoditatem fœcundius, vel ad incredibilem rerum omnium varietatem in humanos vsus inuehendam efficacius. Sol is est, qui vitalem vim, ac salutarem corporibus, atque animantibus communicat; qui hoc est in æthere, quod in animali cor truncus in arboribus, animus in homine: qui vices temporum, annorumque nouo semper flore redeuntes ex vsu naturæ temperat, eiusque partes ita diuidit, vt inter se non secus ac in choro nectantur: cuius vis ac potestas motus reliquorum syderum constituta dimensione moderatur, & ipsos stellarum ignes collustrat? cuius influxus in abditissimos vsque recessus penetrat, terræque viscera peruadit vbi gemmas & aurum progenerat. Is est qui messes inaurat, fœcundat arbores, colorat prata, vites purpurissat, vireta pingit, hortorum areas florum pigmentis illuminat, quem denique Deus quasi pulcherrimum sui simulacrum in commune constituit. *En Palat. Reg. Eloq. Exer. 4. lect. 6. punc. 6.*

Luna,

Luna, & eius mutationes.

SOlis annuos curſus ſpatijs menſtruis luna conſequitur, cuius tenuiſſimum lumen facit proximus acceſſus ad Solem, digreſſus autem longiſſimus quiſque pleniſſimum. Neque ſolum eius ſpecies ac forma mutatur, tum creſcendo, tum defectibus in initia recurrendo, ſed etiam regio, quæ tum eſt aquilonaris, tum auſtralis. In lunæ quoque curſu eſt & brumæ quædam, & ſolſtitij ſimilitudo, multaque ab ea manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augeſcantque, & pubeſcant, maturitatemque aſſequantur, quæ oriuntur è terra. *& paulo infrà.* luna, quæ eſt maior quàm dimidia pars terræ ijſdem ſpatijs vagatur, quibus Sol: ſed tum congrediens cum Sole, tum digrediens, & eam lucem quam à Sole accepit, mittit in terras, & varias ipſa lucis mutationes habet. atque etiam tum ſubiecta & oppoſita Soli, radios eius & lumen obſcurat, tum ipſa incidens in vmbram terræ, quum eſt è regione Solis, interpoſitu interiectuque terræ repente deficit, *Cic. lib. 2. de nat. Deor.*

Sed omnium admirationem vincit nouiſſimum ſydus, terriſque familiariſſimum, & in tenebrarum remedium à natura repertum, luna creſcens ſemper, aut ſeneſcens. Et modo curuata in cornua, modo æqua portione diuiſa, modo ſinuata in orbem: maculoſa eademque ſubito prænitens, immenſa orbe pleno, ac repente nulla; alias pernox, alias ſera, & parte diei Solis lucem adiuuans, deficiens, & in defectu tamen conſpicua: quæ menſis exitu latet, cum laborare non creditur. Iam vero humilis, & excelſa, & ne id quidem vno modo, ſed alias admota cælo, alias contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Au-

ſtros

ſtros deiecta. Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus, ſeptenisque, & tertia diei parte peragit ſpatia eadem, quæ Saturni ſydus altiſſimum triginta annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, cum tardiſſimè, è triceſima luce rurſus ad eaſdem vices exit: haud ſcio an omnium, quæ in cælo pernoſci potuerunt, magiſtra. Solis fulgore eam, vt reliqua ſydera tegi, ſiquidem in toto mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercuſſu aquæ volitantem conſpicimus, ideo molliore & imperfecta vi ſoluere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radij abſumant, ideo & inæquali lumine aſpici, quia ex aduerſo demum plena reliquis diebus tantum ex ſe terris oſtendit, quantum ex Sole ipſa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniam hauſtum omnem lucis auerſa illò regerat, vnde acceperit. *Plin. lib. 2. nat. hiſt. c. 9.*

Stellæ & Stellarum conuerſiones.

DVO ſunt genera ſiderum: quorum alterum ſpatijs immutabilibus ab ortu ad occaſum commeans, nullum vnquam curſus ſui veſtigium inflectit: alterum autem continuas conuerſiones duas iiſdem ſpatijs curſibuſque conficit. *Et infrà.*

Maximè verò admirabiles ſunt motus earum quinque ſtellarum, quæ falſo vocantur errantes; nihil enim errat, quod in omni æternitate conſeruat progreſſus & regreſſus, reliquoſque motus conſtantes & ratos. Quod eo eſt admirabilius in his ſtellis, quas dicimus, quia tum occultantur, tum rurſus aperiuntur, tum abeunt, tum recedunt, tum antecedunt, tum ſubſequuntur, tum celerius mouentur, tum tardius, tum omnino ne mouentur quidem, ſed ad quoddam tempus inſiſtunt. Quarum ex diſparibus motionibus ma-

gnum

gnum annum mathematici nominauerunt: qui tum efficitur, cùm Solis, & Lunæ, & quinq; errantium ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatijs est facta conuersio. *Cicero l. 2. de nat. Deorum.*

PARADISVS. SIVE SEDES BEATORVM.

Paradisi species in modum amœnissimi loci.

LOcum irriguum vbertate fontium, purpureaque lucis amœnitate lætum cernebat, immortalibus amaranthis, æternumque fulgentibus hyacintis. Iam species ipsa lætissima discoloris amænitatis, odorumque suauitas, quæ difflaretur è floribus; & variarum concentus iucundissimus auicularum, tum aquarum bellè cadentium admurmuratio; nec non auræ susurrus inuolutus frondibus ad numerum adsibilantibus è sylua, quantam vel animo iucunditatem affunderet, vel obliuionem induceret cæterarum curarum, non nisi qui sensibus explorarit aliquando, consequi coniectura possit. In medio loci testudo perplexo & camerato topiario conuestita sellam opacabat supernè incubans, splendido suffultam thoro, multo auro argentoque lucidam, & illustrem pendentibus vndique margaritis. *P. Stephonius Orat. de B. Agn.*

Paradisus sub allegoria portus maritimi.

O Te ad extremum vsque felicem, ac fortunatum, qui tanta vitæ costantia è vitæ scopulis enauigaris. Tecum oppido actum est bene atque præclarè, cum eo concesseris, vbi nullus te restantis fortunæ impetus depellere possit, cum

adeum, vt quidem spes est, portum appuleris, vnde concitari maria, vnde rerum humanarum vicissitudines velut insano quodam æstu Oceanum ad terras verti, vndè fulminantis cæli horribilem ac trucem faciem tui securus intueris: vbi nullam priuatam cladem aspiciunt oculi, vbi nullis conuicijs verberantur aures, vbi metu solutus animus ab euentu non pendet. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 14.*

Beatitudo æterna.

AT erit, erit illud tempus aliquando, cum laborasse, vigilasse, decertasse cum vitijs, omnes exorbuisse difficultates nos vehementer delectabit: cum noster animus, qui naturali quadam veri videndi cupiditate exardescit, in illa diuina, & beatissima natura simul omnium rerum genera, partes, vim, proprietates, ordinemque dispiciet; cum ratio numine diuino corroborata vigebit, & dominabitur, neque poterit à recto & honesto deflectere: cum mens æterno vinculo coniuncta effectori & parenti suo concors & particeps diuinitatis ad supremum honoris gradum euehetur: cum non hominum fama, quæ sæpe falsa est & simulata, sed Dei Optimi Maximi; & omnium cælestium, qui nec fallere volunt, nec falli possunt, sincera quadam & verissima prædicatione celebrabimur: cum summo & sempiterno bono potiti, in quo rerum omnium pulchritudo continetur, diuitijs effluemus non labentibus & fluxis, sed immortalibus atque perpetuis: cum nulla ægritudine interueniente, constanti quadam & æquabili voluptate perfruemur, tanto nobiliore voluptatibus corporis, quanto mens sensibus, Deus est cæteris rebus præstantior: cum ab omni metu vacui, ab omnibus periculis & in-

com-

commodis liberi, certissimè sciemus in omnem æternitatem nos esse victuros in illis bonis. *P. Perpinianus Orat. 3. de B. Elisab.*

Paradisus terrestris, qui & Hortus voluptatis.

FVit hortus ille præter omnes angulos terrarum ridens, deliciarum quà corporis; quà animi refertissimus. Cælum eiusmodi, quod nulli terræ anhelitus graue, crassumque redderent: salubre in primis, ac verna quadam temperatione prorsus æquabilissimum, & pacatissimum. Tametsi enim per quatuor tempestates ordinatim cursum suum annus exigeret, nihilominus commutatio illa, successióque mutua moderationem, & clementiam cæli huius neque profligabat, neque consumpebat, aut aliqua ratione imminuebat, quin potius variabat vicissitudine haud iniucunda, & minimè ingrata. Quamobrem non illic iners, & torpidum gelu, non horridus rigor, non amnes, & torrentes frigoribus conglacientes, niuibusquè, & pruina concrescentes, vt in media bruma, aut adulta hyeme, non ita tellus lubrica vt,

Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:

non, inquam, tantus, ac talis ibi humor, qualis quantusquè solet esse veris, non immodici calores æstatis, non iniqua siccitas autumni: verum hæc omnia, frigus, calor, humor, siccitas discordia concordissima miscebantur, & ad illam mediocritatem singulæ temporum vices, quod habebant optimum tanquam symbolas insuper conferebant: ver nempe quidquid amænitatis, æstas quidquid fœcunditatis, autumnus quidquid vbertatis, hyems quidquid otij, securitatis, & quietis. Aberant tenebræ, caligines, nebulæ, nubes, venti,

pro-

procellæ turbines, fulmina, imbres, grandines continua ibidem, & pura semper lucis claritas, cum cœli facie serenissima, & astrorum electioribus effectis. *Et infrà.*

De terra iam audias licet, quam, & si, Deo ita statuente, homines coluissent, tamen ea cultura nullum laboris sensum, molestiamque nullum habuisset. Nihil ea opimius, ac fœcundius: prouentum rerum omnium nullis grauidata seminibus ex se fundebat: non tantum, quæ ad explendam necessitatem, verùm etiam ad oblectationem solum commodarent. Nil noxium, nihil non ad vsum aliquem gignebat. Copiam quidem alimentorum tam liberalem, vt optari liberalior non potuerit: quorum quanta esset cum saporis gratia salubritas, & parandi facilitas tibi relinquam æstimandum: nam singula differere, non est operæ.

Flumina ibi lactis, & flumina nectaris ibant,
Flauaque de viridi stillabant ilice mella.

Oculos arborum viridantium, & multis partibus, quam sunt hæ nostræ pulchriorum, lætiorumque foetuum ramos onerantium, foetuum, inquam, speciosissimorum, & figurarum venustissimarum, quin, & vitium populos altas maritantium, & in ijs vuarum purpuræ certantium, & tot plantariorum, florum quasi lætissimis coloribus humus depingebatur, & gemmeis honoribus coronabatur, aspectus voluptate multa pascebat. Auiculæ tam diuersis, & picturatis pennis visum; liquidissimis cantibus, quos tenui gutture meditabantur, auditionem mirabiliter recreabant: lenibusque auris perstrictæ arborum comæ placidum murmurabant. Nares odoribus ambrosijs, quos efflabant, aromata, flores, & herbæ perfundebant. Gustatui sua item è saporibus gratissimis oblectatio carpebatur. Quod ad sensum tactionis attinet, non lædebat frigus, non macerabat æstus,

non

non multipedum vermiculorum morſus, non muſcarum impudentia quenquam vexabat. Nulla tum nota fatigatio, nihil aſperum, durum, incommodum ſentiebatur. *P. Pentanus vol. 3. par. 1. progymn. 9.*

Regio in primis amoena ſitu præcelſa, ſpecie eximia, bonis opulenta, omni deliciarum genere affluens: Terra partim in planiciem exſpatians, partim in colliculos molliter aſſurgens, vernantem frugiferam arborum copiam explicat: in ipſo hortorum apice fons eſt eximius, qui primum argenteis aquarum voiticibus ebulliens, mox diffuſus in fluuium, ſinuoſis flexibus, atque mæandris conciſus oberrat, & felicia arua perennibus foecundat riuulis. Ad ſummum in quatuor ſalientes diuiſus celeberrimos amnes efficit, qui varias terrarum plagas interſecantes, pingui, ac feraci limo rigant. Cæli admodum iucunda temperies, quippe clementius renidens ſolis fulgor, vel minimas nebularum maculas tempeſtiuè diſcutit. Ignis cœteroqui violentus in ſuo feriatur regno, & aeri leniter infidens caloris, & luminis iucundiſſimam terris temperiem impertit. Iam verò, & hæc pratorum, herbeſcens viriditas intermicantium florum varietate picturata, & hæc arborum pubes enatis modo floſculis laſciuiens, præſentis, opinor veris præbet argumentum. Cum eodem ſuas partes agunt, reliquæ tempeſtates. Itaque & iam æſtatis beneficio ariſtas molliter flaueſcere, & in his pomariorum delitijs fructus matureſcere videas, qui carpentis inuitent manum. Ex altera parte autumnus gratam oliuitatem, & vites diffuſa corymborum luxurie collibus inſerpentes, & iam præmaturis racemis veſtitas, etiam ante Noemi tempora, ſpecioſius oſtentat. Nullus hic hyemis rigor, ita vim omnem retundunt, partim clementiores ſolis radij, qui felicem plagam circumue-

ſtiunt,

fiunt, partim etiam molles fauoniorum animæ, quorum flabellis, & placidissimo murmure regio tota circumquaq; ventilatur. Diceres quatuor hic tempestates vna concinere, vere tamen superiores partes semper obtinente. Hic nemorum tractus densissimo frondium vestitu diffusi, quarum aliæ simpliciori cultu virescunt, aliæ paulatim e viridi tum cæruleas, luteasque, tum purpureas, & igneas transeunt in maculas, quales in arcu coelesti cum voluptate miramur. Atque eo ipso tempore Psittaci, & quæcumq; vario plumarum cultu aues emicant ad gratissimum pastum aduolantes, augent oblectationem: cum folia, & fructus, atq; adeo ipsæ alites varijs colorum picturis in certamen vsq; luxurient. *P. Caussinus de Eloq. l. 11.*

QVATVOR ANNI TEMPESTATES.

INflectens autem Sol cursum, cum ad septentriones, tum ad meridiem, æstates & hyemes efficit, & ea duo temporum, quorum alterum hyemi senescenti adiunctum est, alterum æstati. Ita ex quatuor temporum mutationibus, omnium quæ terra marique gignuntur, initia causæque ducuntur. *Et infra.*

Et modo Sol accedens, tum autem recedens binas in singulis annis reuersiones ab extremo facit: quarum in interuallo, tum quasi tristitia quadam contrahit terram, tum vicissim lætificat, vt cum cælo hilarata videatur. *Cicero lib. 2. de nat. deorum.*

Ver.

VEris tempus quia moderato calore humoreq; miscetur, producendis stirpibus, generandis animantibus, alendis, fouendis, conseruandis

tiandis rebus omnibus præcipuèque viuentibus est mirificè opportunum: quo quidem viget astrum arietis, astrum propitium, beneficium, foecundum, nascentibus rebus amicum, & commodum: Tum pommiferos sinus benignissima parens tellus recludit, herbarumque virescentium, & benè olentium multitudines exprimit, prata florum copiâ condecorantur, arbores nouis se frondibus induunt, pulsis frigoribus auræ tepent, putantur vites, nouæ seruntur, veteres germinant, redit florida vis animorum, & amæni gratia ruris, vbera tumentia pecudes domum referunt, implentur mulctræ humore lacteo, parturit omnis ager reuiuiscunt & rident omnia. *P. Pont. vol. 3 par. 1. progymn. 17.*

Regina tempestatum pompas ducit regi dierum; & pulcherrimo eodemque iucundissimo stipat veluti satellitio. Nunc cælum renidet purius, nunc Sol altior & auro similior, nunc orbis lunæ pulchrior splendet, atque illibati stellarum chori clarius enitescunt. Nunc littoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aeri venti, terra plantis, plantæ oculis; nunc fontes manant liquidus, & hybernis compagibus expediti largius amnes fluunt, prata collucent floribus, turgent gemmis arbores, detonsi nitent herbarum tori, & per virentes agros agni lasciuiunt. lætus agricola, serenum intuentur cælum, & aratrum reficit frugum largitorem Deum appellans, tum strenue boues cogit sub iuga, & dulces imprimit sulcos totus iam spe delibutus. At Vpigliones cum bubulcis concinnant fistulas, & pastorale carmen accinunt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbrosis rupibus insidentes, veris suauitate mulcentur. *Ex S. Gregor. Nazianz. P. Caussinus de Eloquen. l. 14. c. 19.*

Verno tempore gemmea pratorum, nemorumq;

viriditas, & riuorum decurrentium. allisa & impacta molliter ad pellucentes lapillos argenti similis aquula pascit oculos, mulcet vndique aures cantus: ab arboribus in nouum se florem induentibus odores suauissimi afflantur, ad voluptatem atque oblectationem omnia dirigi, eamq; spectare vnam videntur. *M. Anton. Mauretus to. 2. orat. 7.*

At simul hæc ibi tempestas hyberna desæuijt, mutato repente ingenio, cælum incipit omne nitescere; emicant flores, pubescunt prata, frondent arbores, afflant fauonij, ventilantur auræ, saliunt vndæ, & murmure grato sensibus animisq; blandiuntur, quidquid antea pruinis riguerat, rore iam natat; & campi qui nuper glacie torpuerant, odores ambrosios halant. Quà niues iacuere, virent iam herbæ, fragrant casiæ, vernant rosæ. quà boreas turbarat, ludunt zephyri, susurrant rami, murmurant riui: dumq; æmulo concentu hic frigillæ querulæ, hic achantides blandæ, hic luscimæ sonoræ decertant, vocalis vbiq; silua est, & grata oculorum auriumq; palæstra. Visuntur iam aprici colles, & innoxij saltus, iam opaca nemora, & lauri vmbracula, & mille amænitatum theatra: vt regionem totam aliud esse non credas, quàm imaginem gaudentis naturæ. *Et infrà*....

Atque ecce tibi! vix etiamdum vernis vaporibus intepescere auræ, solesque pati incipiunt, cum multiplices licet vbique flores intueri, altos velut in gemma etiamdum nascentes, alios ex hiante iam calice promicantes, alios rupta iam vagina pubescentes, ibi tu areolas, ibi puluillos, ibi omnia suauissimis dices odoribus fragrare. Tum illos tu & molles zephyros, & beatos imbres, & liquidos soles laudabis, quoniam salubri aura, fertili rore, serena luce violarium illud totius afflatum, irrigatumq; memineris fuisse. *P. Siderm. Acro. Aca. l. 1. acroa. 2. n. 23. & 31.*

Æstas

Æstas.

ÆSTAS mater frugum & annonæ, quo tempore falces quæruntur, & ad colligendam Cererem, pubes rustica vocatur, vuæ nigrescunt, oleæ turgent, poma maturescunt, plaustra manipulis onerata gemunt, complentur horrea, tondentur etiam campis gramina, lanitioque leuantur oues. Et hæc quidem periucunda & optata, verùm illa iniucunda & horribilia, quod calorum vehementia creantur morbi, & pestilitas sæuit inclementius, vruntur agri moriuntur herbę, decrescunt amnes, exiccantur fontes, conficiuntur sudore & siti animantes atque idcirco antra & specus sub terra ad captandas vmbras & frigora quæritant. *P. Pont. vol. 3. par. 1. progymn. 17.*

Autumnus.

IN Autumnum porrò, quàm in æstatem maius morborum agmen irrumpit, & quidem acutissimorum: exitialiumque: haud enim certa tum temperies, sed inæqualitas dominatur. Eodem die modo æstu sudes, modo algore tremas, quin dies quodammodo æstiui sunt, noctes hybernæ. Et quia decorum mitibus pomis caput aruis effert, ob id pomifer annus Horatio dictus. Spumat Autumno plenis vindemia labris, hortorum opes larga copia decerpuntur, reponunturque in hyemem: omnia suis cultoribus matura & vieta exhibentur: noua semina spes animi consequentis coloni sulcis mandare insistunt. Autumnus denique inde nominatus est, quòd tunc maximè hominum opes augeantur. *P. Pont. vol. 3. par. 1. progymn. 17.*

Cum primum Autumni se fertilitas mouit,

iam fructus toto sinu, quos hyeme cælauerat omnifariam effundit: aperit vitiferos tractus, & vuidas amnium ripas racemis liuentibus, præsumque posterioribus prætextas, temulentiam succo nobilem, & neque falerno nec Cæcubo, si litem mouerint, cessuram. Ridet in solo fertili matura seges, manusque poscit. Inuident Gargara, vinciique se insulæ delicijs mirantur. Campis omnibus continuum Cereris Bacchiq; certamen est. accedit olei generosus liquor Venafrano conferendus: accedit ficuum sapor etiam melli præferendus, dependent ramis felicibus mille pomorum genera: hic primi coloris aurea; hic plena ruboris, punica. Alibi aut Persicorum sudat humor, aut citreorum vagatur odor. Inde pyra sunt volema, pondere suo grauia; inde Amerina sero prouentu segnia, inde mustea, succo natiuo dulcia, denique quidquid nobile Pomona vel ipsa serere didicit, vel parturire autumnum docuit, id soli feracis patrimonium est. *P. Bidermanus Acroam. Acad. l. 1. acro. 2. num. 24.*

Hyems.

AT hyems tristis, dura, immitis, fera, pigra, aspera, deformis vnde laudabitur? Exuuntur honore suo arbores, viduantur folijs, herbæ intereunt, squallent prata, lugent horti, concrescunt glacie flumina, montes, syluæ, tellus niuibus obruuntur, venti tempestatesque grassantur, intempestiuum fit ad nauigandum mare, humus crebris albicat pruinis, cæli facies semper turbida, irata, minax, corpus villoso tegmine inuoluitur, & tanquam aduersus hostem atrocem obarmatur, intermittuntur commercia, cessant ludi, conuentus nulli celebrantur, dies totos domi ad focum sedetur, fouentur nihilominus etiam

hoc

hoc tristi tempore terræ, semina, & frigus etiam alicubi necessarium est rebus. *P. Pontanus vol.3. par. 1. progym. 17.*

Ad septem Triones insulam esse testantur frigoris & rigoris immodicam, præsertim cum annus hyemat, tunc cælo tam aspero, atque inclementi ingenio locum esse, vt fœta furentibus austris Aeolia, & natale Aquilonis domicilium posſit videri. Canæ perennibus pruinis filuæ, obſiti glacie colles, gelu obſeſsæ valles, aggeſti nimium montes, ad poſtremum quaqua reſpicias, facies rerum terra & horrida. *Et infra.*

Hyemem frigore ſuo informem repræſentat, & humum ſterili glacie torpentem, in qua nulla ſe oculis ſeges, aut ſperatæ meſſis indicia oſtendant, ſed quaſi præfocatæ in ſemine fruges, geluque exanimatæ ſpem futuri prouentus elidant. *P. Bidermanus Acroam. Acad. l. 1. acro. 2. num. 28 & 29.*

TEMPVS, ÆTERNITAS

Tempus.

IN tria tempora vita diuiditur, quod eſt, quod fuit, & quod futurum eſt. ex his quod agimus, breue eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc eſt enim, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Præſens tempus breuiſſimum eſt. adeo quidem, vt quibuſdam nullum videatur, in curſu enim ſemper eſt. fluit & præcipitatur: antè deſinit eſſe quàm venit. Nec magis moram patitur, quàm mundus aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio: nunquam in eodem veſtigio manet. *Et paulo ſuperius.*

Nemo æſtimat tempus, nemo reſtituet annos,

nemo iterum te tibi reddet, ibi qua cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit, aut supprimet, sicut iussa est à primo die curret: nusquam diuertet, nusquam remorabitur, nisi occupas, fugit: cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis vtendi velocitate certandum est. *Seneca in lib. de breu. vita.*

Ætas siue sæculum aureum.

A Saturni temporibus, quæ illi vocant, aurea, repetunt exempla iustitiæ. Et ideo non erant neq; defensiones, neq; inimicitiæ, neq; bella.

Non dum vesanos rabies nudauerat enses:

vt Germanicus Cæsar in Aratæo loquitur carmine?

Nec consanguineis fuerat discordia nota:

imò ne alienigenis quidem, sed neque vlli omnino gladij, qui nudarentur, fuerunt. Quis enim præsente ac vigente Iustitia, aut de tutela sui, cum nemo insidiaretur, aut de pernicie alterius cogitaret, cum nemo quicquam concupisceret?

Malebant tenui contenti viuere cultu,

vt Cicero in suo narrat; quod est proprium nostræ religionis.

Ne signare quidem, aut partiri limite campũ

fas erat: in medium quærebant, quippe cum Deus communem omnibus terram dedisset, vt communem degerent vitam, non vt rabida & furens auaritia sibi omnia vindicaret. nec vlli deesset, quod omnibus nasceretur. Quod Poetæ dictum sic accipi oportet, non vt existimemus nihil omnino tum fuisse priuati, sed more poetico figuratum, vt intelligamus, tam liberales fuisse homines, vt natas sibi fruges non includerent, nec soli absconditis incubarent, sed pauperes ad communionem proprij laboris admitterent.

Flu-

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant.

Nec mirum, cum promptuaria iustorum benignè paterent omnibus, nec auaritia intercipiens beneficia diuina, famem, sitimque vulgò faceret, sed omnes æqualiter abundarent, cum habentes non habentibus large copioséque donarent. *Lactantius de Iust. lib. 5. c. 5.*

Illo ergo sæculo, quod aureum perhibetur penes Sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantque, & vtilia, atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatq; subiectos: officium erat imperare non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut causa: quum bene imperanti bene pareretur, nihil rex maius minari malè parentibus posset quam vt abirent è regno. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in vsus populorum non diripientium larga, quicquid natura protulerat, id non minùs inuenisse, quàm inuentum monstrare alteri, voluptas erat, nec aut vlli superesse poterat, aut deesse: inter concordes diuidebatur. Nondum valentior imposuerat infirmiori manum; nondum auarus abscondendo, quod sibi iaceret, alium necessarijs quoque excluserat. Pax erat alterius ac sui cura. Arma cessabant, incruentæque humano sanguine manus odium omne in feras verterant, illi, quos aliquod nemus densum à Sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hyemis, aut imbris, vili receptaculo tuti sub fronde viuebant, placidas transigebant sine suspicione noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: mollem somnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia,

ſed in aperto iacentes ſydera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur ſilentio tantùm opus docens, tam inter diem illis, quàm noctem patebant proſpectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri ſigna ex media Cœli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Non habebant domos inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis, aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fiſtula, nec vllo coacto itinere obſoleſacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium ruſtica poſitum manu. *Seneca epiſt.* 91.

Ætas ferrea.

SED poſtquam Saturnus à filio pulſus, in latiumque delatus eſt

Ille malum virus ſerpentibus addidit atris

prædarique lupos iuſſit, id eſt odium & inuidiam, & dolum hominibus inſeuit, vt tam eſſent quàm ſerpentes venenati, tam rapaces quàm lupi. Tum belli rabies & amor ſucceſſit habendi: neque immeritò, ſublata enim Dei religione boni quoque ac mali ſcientiam perdiderunt. ſic hominibus intercidit communitas vitæ, & diremptum eſt fœdus ſocietatis humanæ. Tum inter ſe manus conſerere cæperunt, & inſidiari, & gloriam ſibi ex humano ſanguine comparare. Quorum omnium malorum fons cupiditas erat: quæ ſcilicet ex contemptu veræ maieſtatis erupit: non tantum enim non participabant alijs ij, quibus aliquid affluebat, ſed aliena quoque rapiebant, in priuatum lucrum trahentes omnia: & quæ antea in vſus hominum etiam ſinguli laborabant. in paucorum domos conferebantur. Vt enim ſeruitio cæteros ſubiugarent, in primis neceſſaria vitæ ſubducere,

&co-

& colligere cœperunt; eaque firmiter conclusa seruare, vt beneficia cælestia facerent sua; non propter humanitatem, quæ nulla in ipsis erat, sed vt omnia cupiditatis & auaritiæ instrumenta corraderent: leges etiam sub nomine iustitiæ iniquissimas, iniustissimasque sanxerunt, quibus rapinas & auaritiam suam contra vim multitudinis tuerentur. Tantum igitur auctoritate, quantum opibus prævalebant, & quoniam nullum in his vestigium iustitiæ fuit, cuius officia sunt humanitas, æquitas, misericordia, jam superba & tumida inæqualitate gaudebant, altioresque se cæteris hominibus satellitum comitatu, & ferro, & insigni véste faciebant. Hinc honores sibi, & purpuras, & fasces inuenerunt, vt securium gladiorumque terrore subnixi, quasi iure dominorum perculsis, ac pauentibus imperarent. *Lactantius de Inst. l. 5. c. 5. & 6.*

Ætatis ferreæ perditi mores.

OMnia virtutis præmia malæ artes possident, & quo quis præ alijs est coopertus facinoribus, hoc amplius in ore hominum, & prædicatione versatur, faciliusque per honorum gradus ad summas quasque dignitates ascendit. Innocentia pro maleuolentia ducitur, auaritia & ambitio plurimorum animos exercent: quarum illa fidem probitatem virtutesque reliquas subuertit, & pro ijs arrogantiam crudelitatem, diuina humanaque iura negligere, delubra spoliare, omnia venalia habere, sacra omnia polluere edocet: hæc falsos fieri subigit, & bono vultu peruersum tegere ingenium, dolisque & fallacijs ad gloriam contendere. Qui plus vi & armis potest, huic leges obtemperant, periurium, perfidia, impudentia in religionis, fidei pudorisque locum successerunt

Non io credere fidenter audet hospes hospiti: amicitiæ sanctum & venerabile nomen intermissione officiorum vilescit: diffident capitalibus odijs etiam fratres, soceri generis, vxores maritis insidias & exitium parant: non venena modò sparguntur, verum etiam sicæ vibrantur. exorti sunt demum, qui cælum ipsum petere, & Acheronta perrumpere aggrediantur: Hæc verè turpitudinis indignitatis, sæuitiæ, maximorumque malorum plena sunt: sed illa profecto haud minus, quòd iam furtis, rapinis, sacrilegijs viuitur quod libidinum incendijs senectus etiam frigida exestuat, nefandisque amoribus tam matronarum, quam virginum pudicitia passim violatur: quòd inuidia cor & oculos multorum corrodit ac depascit, quòd venter pro numine colitur: quòd bella tot iniusta & impia suscipiuntur, ciuilibusque discordijs tanta ciuitatibus detrimenta importantur: quod parentes à liberis despiciuntur: quòd tyrannorum, proditorum, latronum, parricidarum tanta est frequentia: quòd demum omnium scelerum maturitas ad eò in hoc ipsum æuum irrupit. *P. Pontanus vol. 3. p. 1. progym. 33.*

Æternitas.

QVid illa æternitas immensæ, atque interminatæ vitæ tota simul, & perfecta possessio qualis est? Tempus certè quod perpetuas micantium siderum conuersiones æquis passibus comitatur, fatetur se haud scire, quid sit, aut vnde venerit, sed labi, fluere, nasci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno vicissim remeando versare, sibi vni incrementa damno esse, hanc verò intactam, illibatam, semper anum, semper formosam virginem, quæ nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canachi fluij vorti-

vorticibus indigeat, quibus detersa prioris æui fuligine, nouo gratiæ flore rubescat; Hinc illa perfecta, & stabilis, atque in eodem felicitatis vestigio consistens immutabilitas, quæ cum omnia per hanc rerum humanarum vicissitudinem videat agi, volui, reuolui, & quasi per eandem terram diuersis montibus reciprocari, tota sibi hæret sine vllo sui aut dispendio, aut incremento. *P. Caus. de Eloq. lib. 14. c. 1.*

AERIA.

Aer.

Ipse vero aer, qui natura est maximè frigidus, minimè est expers caloris: ille verò & multo quidem calore admixtus est; ipse enim oritur ex respiratione aquarum: earum enim quasi vapor quidam aer habendus est. *Et infrà.*

Exinde mari finitimus aer die & nocte distinguitur: isque tum fusus & extenuatus in sublime fertur, tum autem concretus in nubes cogitur, humoremque colligens terram auget imbribus, tum effluens huc & illuc ventos efficit. Idem annuas frigorum & calorum facit varietates, idemq; & volatus alitum sustinet, & spiritu ductus alit, & sustentat animantes. *Et infrà.*

Huic autem continens aer fertur ille quidem leuitate sublimi, sed tamen in omnes partes se ipse fundit itaq; & mari continuatus, & iunctus est, & natura fertur ad cælum: cuius tenuitate & calore temperatus vitalem & salutarem spiritum præbet animantibus. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Permeat ab æthere lucidissimo aer in terram vsque diffusus, agilior quidem tenuiorque, & altior terris, nec minus aquis: cæterum æthere frigidior grauiorque frigidus per se & obscurus: lu-

men illi calorque aliunde sunt, sed per omne spatium sui similis non est, mutatur enim à proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaque, & ob hoc etiam tenuissima propter viciniam æternorum ignium, & illos tot motus siderum, assiduumque cæli circumactum. Ima pars & vicina terris densa & caliginosa est: quia terrenas exhalationes receptat. media pars temperatior, si summis imisque conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque pertinet: cæterum vtraque parte frigidior. Nam superior eius calorem vicinorum siderum sentiunt; inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quosque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. media ergo pars aeris ab his summota in frigore suo manet: natura enim aeris gelida est, quia cum sic diuisus sit, ima sui parte maximè varius, & inconstans, & mutabilis est. Circa terram plurimum agit. plurimum patitur: exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi, ac partibus inquietus est ac turbidus. *Seneca Nat. quæst. l. 2. c. 10.*

Namque & hoc cælum appellauere maiores, quod alio nomine aera: omne quod inani simile vitalem hunc spiritum fundit. Infra lunam hæc sedes, multoque inferior, infinitum ex superiore natura aeris, in finitum & terreni halitus miscens, vtraque sorte confunditur. hinc nubila tonitrua, & alia fulmina. hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit siderum vis: eademque quæ sponte non subeunt, ad se trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium vndiq; impellunt. *Plinius l. 2. nat. hist. c. 38.*

Cælo

Cælo suppoſuit aërem tenuiſſimè explicatum, cuius ſuperior regio ſalubris, atque innocens libera ſemper eſſet à turbis, atque turbinibus; inferior mutationibus obnoxia modò amænitate ac luce blandiſſima rideret, modò cogeretur in nubes (nam hæc omnia artifex inſeruerat) modò tempeſtatibus ageretur, rigeret modò procellis, imbribuſque difflueret, tonaret, fulguraret, mentia quoquè fulmina contorqueret. *P. Vinc. Guiniſ. allec.* 1.

Aer mediocriter eſt calidus, ſummè humidus; ſubtilis etiam, quod terræ & aquæ negatum eſt, facilè fugiens agitabilis, alijſque ipſum coercentibus terminis opus habens. Quocirca inter cælum & terram medium ipſum maximus ille pater diffudit, vt ita muris firmiſſimis ſepiretur. Nec homines, nec animantes vllæ motu cierentur, nec reſpirarent ſine eo, cum eas ipſe ducto ſpiritu alat, ac ſuſtentet: ac ne locutionis quidem vſum ſine eius vſu haberemus. Ille cordis membrorumque aliorum æſtuantium feruorem moderatur, pellucidus, per quem oculi noſtri ſolis luce paſcuntur, cuius item radiorum vim vehementiorem humore ſuo naturali, caloreque ſubfrigido ea temperatione afficit, vt ijs citra moleſtiam perfruamur, locum omnem alio corpore vacuum implet, per cauernulas, & rimas ſe ingerit, oculis ad cernendum, auribus ad audiendum, naribus ad odorandum inſeruit. Ad calorem & frigus, ad humorem & ſiccitatem excipiendam idoneus, ſponte ſua ſuperiora appetit vt ignis, at celeritate impari, quia leuitate poſterior. *P. Pont. Vol.* 3. *par.* 1. *progym.* 10.

NVBES, ET NEBVLA.

Nubes.

EXtra has causas non negauerim existere imbres ventosque, quoniam humidam à terra alias verò propter vapores fumidam exhalare caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum corpusque haud dubio coniectatur argumento, cum solem obumbrent. *Plinius l. 2. nat. hist. c. 42.*

Nubes est vberior exhalatio in medio aeriarum regionum frigoris vi coacta, & compacta, caloreque interiore, quo euocata fuit, quique in ea remansit, suspensa. Coeunt è diuersis vaporibus, aliæ crassioribus, aliæ tenuioribus, aliæ aridioribus, aliæ humentioribus: ex quo est, quod solis afflatæ radijs, quædam albentes, quædam rubentes, quædam nigricantes, quædam pallentes, quædam cæruleæ à nobis conspiciuntur. Rubor quidem palliorque rariore & ficciore eas halitu conduplicatas indicat, ob id speranda serenitas: fuscum, atrum, cæruleum terreno admodum & humido; proinde tum pluuias & procellas minantur. Dicam verbo: colores nubium ex vaporum conuectorum dissimilitudine, & lumine radiato proficiscuntur. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. progymn. 12.*

Nebula.

TVnc interim minimè ventus est, cum aer nubilo grauis est: atqui tunc plurima corpora se in angustum contulere, & inde spissios nubium grauitas est. Adijce nunc quòd circa flumina & lacus.

lacus frequens nebula est, arctatis, coniunctisque corporibus, nec tamen ventus est. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conspectum in vicino stantium eripiat: quòd non eueniret, nisi in paruum locum corpora se multa compellerent. Adijce nunc, quod è contrario venit, vt Sol matutinum aëra spissum & humidum ortu suo tenuet. tunc surgit aura, cùm datum est laxamentum corporibus, & stipatio illorum ac turba resoluta est. *Seneca l. 5. nat. q. cap. 5.*

Nebula erat ad multum diei densa adeo, vt lucis vsum eriperet, non prospectu modò extra vallum adempto, sed propinquo etiam congredientium inter se conspectu. hac velut latebrâ insidiarum freti Samnites, vix dum satis certa luce, & eam ipsam premente caligine ad stationem Romanam perueniunt. *Liuius decade p. l.* 10.

Nebularum eadem est materies quæ roris, quæ pruinæ, quæ nubium, sic porrò generantur. Vapor ab aquis terrisue matutino, aut vespertino crepusculo solis calore redditur. is vel quia grauior, vel quia non ita calidus, superare hoc infimum spatium aerium non potest, quod ipsum aëra caligine inuoluit. Quod si feruore solis discussæ perierint nebulæ, diem fore sudum indicabunt, quoniam scilicet earum tenuitas creandis nubibus pluuialibus haud sufficit. Sin eodem calore solis sublimius euehentur, & in nubes extruentur, pluuiam denuntiabunt ob humoris abundantiam. In magna item cæli temperatione, & per serenitatem exoriuntur. Nam si gelidus sit aer, terras alligabit, vt exhalationi opportunæ exitus nullus pateat. Si intemperanter calidus, eandem conficiet. atq; hoc est, quod ait Plinius, nec æstate, nec maximo frigore nebulas existere. *P. Pont. vol. 3. par. 1. progymn.* 14.

VEN-

VENTI.

SVnt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes, & in pronum salutæ præmittunt. Cum enim magna inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida: ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, cum in vnum conglobata sunt, verisimile est quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibiæ angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius desiderat spatium, cum euerberatus cursu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, scinditq; cingentia, & erumpit in ventum, qui ferè procellosus est, quia supernè demittitur, & in nos cadit vehemens, & acer, quia non fusus, nec per apertum venit, sed laborat, & iter sibi vi ac pugna parat. hic fere breuis flatus est: quia receptacula nubium, per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuosus venit aliquando, non sine igne ac sono. Hi venti multo maiores diuturnioresque sunt, si alios quoq; flatus ex eadem causa ruentes in se abstulere, & in vnum confluxere plures: vbi enim sociauere vires, & ex pluribus cæli partibus elisus spiritus eodem se contulit, & impetus illis accedit & mora. *Et infra.*

Non enim ex vna causa ventos Prouidentia inuenit, aut per diuersa disposuit: sed primum vt aera non finerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitalemque tracturis, deinde vt imbres terris subministrarent, idemque nimios compescerent. fruges percipi non possent, nisi latu superuacua admixta seruandis ventilarentur: nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem velamentis suis quæ folliculos agricolæ

vocant, adaperiret. *Seneca l. 5. nat. quæst. c. 18.*

Sed plurimum intereſt flatus ſit an ventus, illos ſtatos atq; perſpirantes, quos non tractus aliquis, verum terræ ſentiunt qui non aura, non procella maris, ſed appellatione ipſa venti ſunt: qui ſiue aſſiduo mundi incitu, & contrario ſiderum occurſu naſcuntur, ſiue hic eſt ille generabilis rerum naturæ ſpiritus, huc illucque tamquam in vtero aliquò vagus, ſiue diſparili errantium ſiderum ictu, radiorumq; multiformi iactu flagellatus aer, ſiue à ſuis ſideribus exeunt his propioribus, ſiue ab illis cælo affixis cadunt palam eſt illud quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamſi nondum percognitam. *Plin. l. 2. natur. hiſt. c. 45.*

Tenuis res Ventus, at non tenuis gloria eiuſdem tenere ſcientiam. Anaximander ventum cenſuit aerem fluidum, ſubtiliſſimis eius humidiſque partibus à ſole citatis, aut illiquefactis. Stoici omnem flatum aereum eſſe fluxum pro varietate locorum variè appellatum. Metrodorus humido expiramento à Sole efferuefacto flatus impetum cieri. Seneca aerem fluentem in aliquam mundi partem. Vitruuius aeris fluentem vndam cum incerta motus redundantia. Ariſtoteles terreni halitus copiam, quæ circum terras agitetur. Cum ergo ſuopte nutu exhalatio illa feruidum & aridum intra naturam ſuam cohibens, ad aerem medium, ſeu ſuperiora enitatur, ab aere frigidiore ac denſiore intercipitur, quia verò nec aſcendere amplius poteſt, nec ob nouos halitus identidem ſurſum nitentes deſcendere, in tranſuerſum per infimam regionem retorquetur, conſurgitque flatus aut pro materiæ affluentia, aut pro antiperiſtaſi vel lenior, vel turbulentior. *P. Pontanus vol. 3. p. 1. pregymn. 13.*

Etenim hanc Ventis natalium originem natura in-

indulsit: vt lacessente Sole aquarum, terrarumque spirabilis vapor in altiora nubium receptacula confluat, vbi coaceruatus, & incremento caloris amplior factus, nec se angustis faucibus continens, refractis obsidentium corporum quasi carceribus, in nouam Ventorum sobolem erumpat; quæ patria multiplex, natura dissimilis, cursu violenta, spiritu pertinax, non sine concussu circumfusi aeris, conflictu aquarum fluctuantium siccitate atque humore terrarum, serenitatis, imbriumque vicissitudines, per certa locorum ac temporum interualla definiat. Leuis igitur terræ fœtus est, qui parentis grauem sinum paulum declinat vt eam beneficia fœnerantem conuectis Pluuiæ alimentis grata remuneratione reficiat. *Ex lib. orat. de S. Spir. Aduentu Orat. 16.*

Ventus vehementissimus.

SI verò flatus depresso sinu arctius rotati nubem effregerint, sine igne hoc est fulmine, verticem faciunt, qui Typhon vocatur. defert hic secum aliquid abruptum è nube gelida conuoluens, versansque & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua nauigantium pestis, non antennas modò, verùm ipsa nauigia contorta frangens. idem illisu ipso repercussus correpta secum in cælum refert. sorbetque in excelsum. *Plinius l. 2. natur. hist. c. 48.*

Enimuerò autumni maximè tempore perflare illa maria furiosissimum quendam ventum (Typhonem indigenæ appellant) tanto impetu ac rabie, quantam qui oculis non subiecerint, animo [illegible] nere non possint. Quippe quamuis ingentes ac validas naues immensis fluctibus verberatas laxatis compagibus labefactari, dissoluique,

nullis

nullis neque proræ, neque puppis munimentis tantum impetum sustinentibus. fractis insuper antennis, gubernaculis, alijsque armamentis abreptis, nauigia in vltimum venire discrimen: ac sæpe plus nimio exæstuante Oceano, aut gurgitibus haustas, aut afflictas scopulis misere interire. Tantopere autem venti illius aut furiæ potius nomen horreri, vt gubernatoribus ac nautis quamuis peritis & audacibus Iaponicum iter non laboriosum magis, quàm formidolosum sit, impotenti vi maris artem & consilium superante. *P. Tursellinus in vita S. Franc. Xauerij l. 3. c. 16.*

Asseuerant pro miraculo haberi, si quis Typhonis violentiam effugiat, præsertim vero si totam noctem sæuire perseuerauerit: itaq; in tali re nautas, desperata salute corporis, ad vota prius, quàm ad armamenta, ad expianda peccata, quàm ad humana remedia solere conuerti: quippe non modò vela vis venti dilacerat, diffringitq; malos, & quidquid extat ex aqua dissoluit, sed etiam ipsa nauigia (presertim si minus onusta sint) arrepta, & in terras vsq; longo tractu contorta, affigere dicitur, occupat autem ventus hic marium quidquid est Malacam inter & Iaponem, frequens à mense Maio vsque ad Septembrem, quo maximè anni tempore hæc maria nauigantur. *P. Maffeius in Ep. Indicis l. 4.*

Ventus tempestatem in mari commouens.

IAmq; variante sæpius cælo, pelagoque, atræ, ac sordidæ nubes ad Septentrionem conglobatæ omnem in se flatum quasi reciprocando collegerant; mare languidum erat, insidiosa tranquillitas: naturæ locorum, ac tempestatum ignari ad auram vndique captandam totos velorum expanderant sinus: cum ex ijs quas dixi nubibus vni-

uerso

uerſo repente impetu ſe ſe effundens Aquilo, transuerſas quatuor naues, quarum ad contrahendum minus aptè fuerant armamenta diſpoſita, inſpectantibus cæteris, momento ita euertit, obruitque, vt è tanto hominum numero nemo prorſus euaſerit. *P. Maffeius hiſt. Indic. libro ſecũdo.*

Ventus tempeſtatem in terra concitans.

TRanſeuntem Apenninum adeò atrox tempeſtas adorta eſt, vt alpium fœditatem prope ſuperauerit. Vento mixtus imber cum ferretur in ipſa ora, primum quia aut arma omittenda erant, aut contra enitentes vortice intorti affligebantur, conſiſtere, deinde cum iam ſpiritum intercluderet, nec reciprocare animam ſineret, auerſi à vento parumper conſedere. Tum verò ingenti ſono cælum ſtrepere, & inter horrendos fragores, micare ignes. capti auribus & oculis metu omnes torpere. Tandem effuſo imbre cum eo magis accenſa vis venti eſſet. ipſo illo, quo deprehenſi erant, loco caſtra ponere neceſſarium viſum eſt. Id verò laboris velut de integro initium fuit: nam nec explicare quidquam, nec ſtatuere poterant: nec quod ſtatutum eſſet manebat, omnia perſcindente vento, & rapiente. & mox aqua leuata vento cum ſupergelida montium cacumina concreta eſſet, tantum niuoſæ grandinis deiecit vt omnibus omiſſis procumberent homines, tegminibus ſuis magis obruti quam tecti. tantaque vis frigoris, inſecuta eſt, vt vexilla miſerabili hominum iumentorumque ſtrage, cum ſe quiſq; attollere ac leuare vellet, diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis vix flectere artus poterant. *Liuius decade 3. l. 1.*

Neq; imbre tantum effuſo, dein creberrima grandine obruti ſunt cum ingenti fragore cæli toni-

tonitribusque, & fulgoribus præstinguentibus aciem oculorum: sed fulmina etiam sic vndiq; micabant, vt peti viderentur corpora, nec solum milites, sed etiam principes icti caderent, itaq; cum præcipiti fuga per rupes præaltas improuidi sternerentur, ruerentque, instabant perculsis Thraces, sed ipsi Deos auctores fugæ esse, cælumq; in se ruere aiebant. *Liuius decade* 4. *l.* 10.

TEMPESTAS.

MEdia nox erat, cum classem paratam circumire vrbem iubet: iamque naues vrbi vndique admouebantur, & Tyrij desperatione torpebant; cum subito spissæ nubes intendere se cælo, & quicquid lucis intermittebat effusa caligine extinctum est. Tum inhorrescens mare paulatim leuari, deinde acriori vento concitatum, fluctus ciere, & inter se nauigia collidere: iamque scindi cœperant vincula, quibus connexæ quadriremes erant, ruereque tabulata, & cum ingenti fragore in profundum secum milites trahere; neque enim conferta nauigia vlla ope in turbido regi poterant. Milites ministeria nautarum, remiges militum officia turbabant, & quod in huiusmodi casu accidit, periti ignaris parebant; quippe gubernatores alias imperare soliti, tum metu mortis iussa exequebantur. Tandem remis pertinacius euerberatum mare, veluti eripientibus nauigia classicis cessit, appulsaque sunt littori lacerata pleraque. *Q. Curtius l.* 4.

Tertio die ab omni parte cæli emicare fulgura, & nunc internitente luce, nunc condita, non oculos modò meantis exercitus, sed etiam animos terrere cœperunt. Erat prope continuus cæli fragor, & passim cadentium fulminum species visebatur, attonitisque auribus stupens agmen nec pro-

progredi, nec considere audebat. Tum repente imber grandinem incutiens torrentis modo effunditur. Ac primò quidem armis suis tecti exceperant: sed iam nec retinere arma lubrica & rigentes manus poterant, nec ipsi destinare in quam regionem obuerterent corpora, cum vndiq; tempestatis violentia maior, quàm vitabatur occurreret. Ergò ordinibus solutis per totum saltum errabundum agmen ferebatur, multiq; prius metu, quàm labore defatigati prostrauerant humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris concreto gelu astrinxerat. *Q. Curtius l. 8.*

Ac primò placidum æquor mille nauium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul varijs vndiq; procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesq; pauidus & casuum maris ignarus, dum turbat nautas vel intempestiuè iuuat, officia prudentium corrumpebat omne dehinc cælum, & mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septentrionis horridior rapuit disiecitq; naues in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptas, vel per occulta vada infestas quibus paulùm ægrèque vitatis, postquam mutabat æstus, eodemque ventus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire irrumpentes vndas poterant, equi, iumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur. *Tacitus l. 2. annal.*

Inde leni flatu prouectis circa bonæ Spei promontorium vehemens ab occasu obstitit ventus, idque cum fulgetris, & cæli fragore, terraque, ac minaci nubium vi. Tum inhorrescens mare, paulatim attolli, maioresque in singula momenta ciere fluctus. Cum in aduersum obtinendi remigio destitutis nulla esset ratio, paulisper addubitatum à nautis. vtrum demissis antennis in salo tran-

transitum tempestatis expectarent. verum Oceano magis magisq; sæuiente perterriti, simul propter anni tempus abiecta superandi promontorij spe, retro in Indiam pari consensu vela dare constituunt. Sed ne id quidem ex voto successit, adeo violenti ac repentini flatus ab oriente, diuersisque coorti plagis quassatæ iam nauis in perniciem conspirauerant. Horum impetu vela primùm discissa: malus deinde, gubernaculumque, frustra fluctus euitante magistro, diffringitur. præterea costis immodica iactatione conuulsis multo plus accipiebatur vndæ, quàm vt exhauriri, aut egeri summa turbæ naualis contentione, & industria posset. Neque præcipitata leuandæ naui bona onerum pars auertebat exitium. per hunc modum spoliati armamentis, obuersante perpetua mortis imagine, dies aliquot in alto iactati, postremò vrgentibus à meridie ventis, certum ad naufragium ad terram appelluntur, &c. Ad teli ergo missum iactæ ab vtraque parte anchoræ. Sosa ante alios cum vxore liberisque & primarijs aliquot, raptim elata pecunia gemmisque transuecti haud sine ingenti, periculo: vsque adeo immanes toto littore moles aquarum illisu reciproco frangebantur. neque idem effugium cæteræ multitudini patuit; scaphis post vnum alterumue traiectum in dorsuosa breuia impactis, & comminutis. Eodem ferè temporis articulo anchorarius funis in Austrum obuersus, quamquam valido nexu, & crassitudine rumpitur. *P. Maff. hist. Indic. l. 16.*

Sed cum sæpius iussus processissem in altum, primùm auræ inter se pugnantes nos alternis rapuerunt in auersos & contrarios cursus: destituerunt deinde simul omnes elusum nauigium; Ego in tam subita pace acrius, vt oportuit, timens, comites cæpi hortari vt remis eluctarentur pigritiam

tiam maris. Quippe illi sereno proximum malum esse. In Siciliam igitur, quam vicinam sors dederat, ratem appellerent. At ille qui nauigium conduxerat, negat sibi placere Siciliam, stringitque demum ensem; recisurus manus illius, qui in eam primus partem remum egisset. inter has cunctationes dies absumptus est. & mox luna igneis cornibus ventum exciuit. Tum verò non per gradus, vt solet, tempestas intumuit; Sed direptus subito aer ita miscuit maria, vt iam à principio nobis artem eriperet. Versabamur incerti quid exigeret ventus, mediam nauem aduersis complexus turbinibus. In his malis cum exacta nox esset, diesque afferret tristiores, capillos deponimus nihil profutura religione. Ecce enim improuiso exitio hæsimus deprehensi in breuibus; Cumulauerat arenam vis procellæ, proramque tenebat. Iam tabulata soluebantur, & nos vtcunque remis, & contis tendebamus in puppim, cum ille cui operam locaueram, cum liberto suo, duobusque qui proximi erant; nautis in scapham descendit, & fune præciso, haud dubio naufragio se permisit. *Ioannes Barclaus Argen. lib. 2.*

Nox media vertebatur, cum à montibus ventus exortus est, qui inter nauium funes erectos ad malum, primùm quidem sibilo ludens, mox suspensum mare extulit; adductisque nubibus abstulit cælum. Turbabantur subita festinatione nautarum officia, simul inter se clamore sublato, simul vadis fracto strepitu nondum vacuas aures repetentibus. Excitatus Gobryas erat, & ex gubernatoris vultu admonebatur non vulgare esse periculum. Quisque ergo monere audebat, quisque præcipere; vt pene tumultus ignarorum nauticæ artis non minore periculo cresceret, quam tempestatis feruor. Atri fluctus, aut eruto liuentes sabulo, inter noctis horrorem cerni non poterant;

raut;

rant; nisi cum ingenti fragore allisi velut accensam mutuo verbere aquam instar scintillarum, mittebant in altum, rursusque sorbebant. Solus ille spumæ attritus micabat in tenebris, qui sæpè ominoso impetu superans obiecta latera in medio fulgebat nauigio. Intuta anchorarum mora erat; quia spatium nauibus negabant quo aliquid indulgerent incumbentibus ventis. Alius deinde timor vrgebat, ne, si vincula deessent, inter se implicatæ triremes frangerentur. Tandem omne consilium nautarum tempestas peruertit. *Barcla. Argen. l. 4.*

In altum longius prouecti, vident coire paulatim nubes, tonare cælum, micare ignes, ruere noctem. Præliantur vtrimque venti, surgunt vndæ, crebrisque fluctibus nauem oppugnant. ergo ad officium trepidi discurrunt nautæ, vt vela tempestati subducant. Alij clamare & manus tendere, alij vota signare, si portum incolumes tenuissent: omnes orare scelerum veniam vitæque mutationem spondere. *P. Bider. Acroam. Acad. l. 3. acro. 2. nu. 22.*

Cum iam in altum prouecta esset nauis, nec vllæ terræ apparerent, sed, vndique pontus, & cælum vndique, repentinò auditi flatus horrisoni, nigrescere, & condensari nubes, solis aspectus adimi, tenebris conduplicatis inhorrere omnia, vt cæca quadam nocte obsessi oppressiq; videremur. Cælum tonitribus dat mugitus ingentes, concursu conflictuque nubium fulgura & fulgetræ ingeminant, atque in illa caligine opaca lucem nobis præbent. Quid plura? imbres densissimi, & grandinem horridam deorsum, venti glomerabant, qui ad concitandum æquor sic incubuerant, vt illud ab imis sedibus euersuros putares. Totum cælum in mare descendere, omniaque inter se elementa permisceri atque confundi cerneres. Nep-

tunum ipsum, vndis vsque ad fundum æstuantibus, sensisse hanc tempestatem arbitror. Nam quasi prædam in medio nacti certabant, luctabanturque inter se venti, fluctus ad sydera tollebant, & cum ijsdem nauim, quæ statim, dehiscente vnda ad manes vsque deprimebatur. itaque nunc tanquam è sublimi monte valles depressas, & Plutonia regna despicere: nunc velut ex inferis, cælum suspicere nos existimabamus. *Et infra.*

Quid amplius? aquarum montes voluebantur, quocunque aspiceres, crescebatque magis semper ac magis tempestas, nec secus, quam arietibus & balistis oppidorum muri, decumanis fluctibus, terribili eorum sonitu nauis latera feriebantur. Inde subscedibus reuulsis, & laxatis compagibus per rimas via vndis in nauim præbebatur, quas egerere haustris & situlis frustra nitebamur. Si quid Rector præciperet nautis, quamuis clamore acutissimo propter procellæ fremitum crepitumque vox nulla ad aures perueniebat. Quod autem quisque factu necessarium iudicabat, id properabat, vt poterat: vt munire nauim, commissurasque ferruminare, & stipare musci coma, rudentes colligere, vela cum antennis demittere. Attamen erat omni ipsorum conatu potentior calamitatis moles. Vnde fracto iam malo, fracto gubernaculo, costis & staminibus diuulsis, remis abruptis, naui in aliquot partes dilacerata, pars vna cum viris ante oculos nostros submersa, pars altera per fretum disiecta, & nescio quas in oras delata est: nos Deum adiuti clementia, tabulis arreptis simul ad vos deuenimus. *P. Pontanus vol. 3. par. 2. progymn 35.*

Cæterum immutata repentè maris fides, in anchoris actuariam tenere compulit; nec retrò, nec prorsùm, velificandi libertate concessa, tempesta-

tum culpa. Nam præter disturbatum procellis aerem, & furentium Austrorum violentiam, ex obliquo pelagus miscentem; etiam nubes, æstiuis incensæ caloribus, inter se se collidebantur: creberrimoque ruptæ tonitru, fragoribus aures nostras; tumultu Pontum ac Cælum; fulgurum flammis oculos; ignium iactu proxima littorum, & pauore palpitantia corda verberabant. Insuper etiam tenebris suppressus diei nitor, nocte præpostera nautarum ministeria suspenderat, nulla regendæ nauis neque spe relicta, neque modo, vel adiumento. dixisses, in antiquum omnia reuoluta chaos: quodamque mox veluti cataclysmo superfundi. Nam etiam, nequid ad malorum cumulum deesset, præcipiti ruina fracta nubila (cum procella quam Ecnephiam dicunt, nimbos impelleret) improbis imbribus descendebant, & assiduo casu labentia, mari veteri maria noua videbantur affundere. cum interim & ab anchoris, ancipiti fide pendens, nauigium nostrum fluctuaret; in momenta singula ruptis rudentibus: & sæuo tot fluctuum agitatu, saxis littoralibus celox impingeretur. Syluæ quoque, propinquis prætentæ littoribus, mari magis ad horrorem, quàm ad subsidium periclitantium incumbebant; non frangendis ventorum incursibus, quàm augendo terrori validiores: insano mugitu tot millibus arborum inter se se collisis, & ramorum fremitu longè, latèque tumultuante. *P. Ioan. Bisselius Argon. Americ. l. 3. num. 6.*

Diluuium.

SED monet me locus, vt quæram, cum fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur. vtrum Oceani viribus fiat, & exterrnum in nos pelagus exurgat, an

crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hyems pertinax immenſam vim aquarum ruptis nubibus deijciat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes nouos: aut non ſit vna tanto malo cauſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percutiant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt: nihil difficile eſt naturæ vtique vbi in finem ſui properat. Primò immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cælum eſt. Nebulaque continua, & ex humido ſpiſſaque caligine, nunquam exiccantibus ventis. Inde vitium ſatis eſt, ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur manu, paluſtris omnibus, campis herba ſuccreſcit, mox iniuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt, & vitis atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua ilex & quercus excutitur, & quæcunque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſteterit, labaſcit. Madent tecta, & imum vſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulcra tentantur. Omne enim firmamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſeculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſyluas male hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vulſiſque minoribus tectis quæ in tranſitu obduxit, tandem maiora violentus oberrat. Vrbes & implicitos trahit mœnibus ſuis populos ruinam an naufragium querantur incertos, adeo ſimul, & quod
oppri-

opprimeret,& quod mergeret,venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissimè ruina magna gentium clarus onustusque diffunditur Flumina verò suapte natura vasta,& tempestatibus rapta alueos relinquunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum supersusi nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueo? Quanta cum præcipitatione voluuntur, vbi per campestria fluens Rhenus, ne spatio quidem languidus, sed latissimè velut per angustum aquas implet? cumque Danubius non iam radices, ne e media montium stringit, sed iuga ipsa sollicitat, ferens secum labefacta montium latera, rupesque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus ambesa corruerunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim sibi ipse præcluserat, in orbem redit, ingentem terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox est, & quidem horrida, & terribilis intercursu luminis diri: crebra enim micant fulmina, procelle quatiunt mare, tunc primum auctum fluminum accessu, & sibi angustum: iam promouet littus, non continetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno ostio retenta, restagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia quæ prospici possunt, aquis obsidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immensa vbique altitudo est, tantum in summis montium iugis vada sunt. In ea excelsissima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante se gregibus: diremptum inter miseros commercium ac transitus, quoniam quidquid submissius

erat, id vnda compleuit. editissimis quibusque adhærebant reliquiæ generis humani, quibus in extrema perductis, hoc vnum solatio fuit, quod transierat in stuporem metus, non vacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim suam perdit in eo, qui vltra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, & sparsas Cycladas augent, vt ait ille Poetarum ingeniosissimus egregiè, sicut illud pro magnitudine rei dixit.

Omnia pontus erat, deerant quoque littora ponto. Seneca l. 3. nat. quæst. c. 27.

PLVVIA, ROS, NIX, GRANDO.

Pluuia.

EST autem pluuia, vt magistri meteorologici definiunt, fluxio nubis humidæ, feruore solis penetrantis in aquæ guttas colliquefactæ. Nam caloris ea vis est, vt humentia dissoluat. Cum enim in mediam partem aeris humidi, calidique vapores emicuerint, reperto ibi frigore in nubem se induunt, atque inde desuper sole instante acriterque feriente, aqua sicut è spongia compressa distillare incipit. Ac pro ratione quidem vaporis è quo confecta est nubes, & efficientia caloris in eam agentis, diuersæ pluuiarum formæ concipiuntur. Tenuis illa pluuia guttulis minutissimis, fit propter vaporem rariorem: vti pluuiæ & nimbi propter spissiorem. Substillum est, cum stillis raris iam iam ventura pluuia significatur. Aquilone flante, & suum cælum obtinente minutæ descendunt pluuiæ: Austro imber cadit improbior, & guttæ pleniores. *P. Pon. vol. 3. par. 1. progymn. 14.*

Ros.

Ros.

ROrem noſtis conſtare vapore ſubtili & humecto, qui quoniam ob caloris exiguitatem altius euadere nequit, in aere terris propinquiore ſubſidit, modicoque frigore nocturno ad aquam redactus, paruulis guttis non ſentientibus nobis primo diluculo deorſum ruens, aſperginibus leuioribus tamquam gemmulis herbas aliaſque res madefacit. Locum eius eſſe regionem nobis vicinam argumento eſt, quod excelſi montes, & ſublimia ædificia non irrorantur. Gignitur ſerenis noctibus, aere inter frigus caloremque temperato: in locis item calidioribus, & Auſtro in primis ſpirante: quæ omnia ad eum liquandum tenuandumque proficiunt. *Idem ibidem.*

Nix.

NIX quæ videtur tanquam ſpuma aquarum ſublimium, pluuiæque velut germana ſoror, tum oritur, cum nubes edendæ pluuiæ præparata priuſquam in guttas abeat, càlore vaneſcente, à frigore circumſtante molliter cogitur ſeu congelatur, ventorumque frigidorum impulſu in flocculos dirempta terras petit: qui flocculi, quaſi pluuiales guttæ numerandæ ſunt, quas vtique energia frigoris tam candidas efficit: qua de cauſa quamuis aquam conglaciantem non rigere modò, verum etiam albere videmus. *Idem ibidem.*

Grando.

GRando, conglaciatus imber modo ferè pari & ex eadem materia conflatur, ex qua niues: cum nimirum nubis liquefactæ iam deciden-

tes guttæ aerio frigore durescunt. Rotunda est: quod omne stillicidium conglomeratur. Id etiam apparet in speculis, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaque omni leuitate: nam & in herbarum vel arborum folijs, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacent. Excauatio ipsa à guttis facta rotunda est: ex quo liquet, huic quoque simile esse quod cauat: locum enim sibi ad formam & habitum suum exsculpit. Potest deinde cum defertur corrotundari, & toties per spatium aeris densi deuoluta, æquabiliter atque in orbem teri. Grandinat sæpius vere & autumno, quam hyeme, & æstate. Quia æstate non est copia vaporis, quæ quidem est apta grandini materia: propter æstum videlicet huiusmodi afflatus consumentem. In hyeme non viget calor, cuius euocatu in supera peruenire vapores debent, nec loci inferioris antiperistasis sufficit. Vere & autumno adsunt omnia. Cadit crebrius locis calidis quàm algidis: interdiu sæpius quàm noctu, celeriusque perit quàm niues: quoniam nix ex nube, grando ex aqua facta est. Vel quia acriore frigore nix, leniore grando concreuit. Nix terram fæcundat: at quod grandine percussum est, infæcundum ac sterile, sæpe in multos annos efficitur. *P. Pont. par.* 1. *vol.* 3. *progym.* 14.

Iris.

HVius rei causam in humore esse non dubitaueris. Non fit enim vnquam arcus nisi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quæ solem transmittant, quædam magis coacta, quam vt transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & sic vtriusque intercursu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ solem recipit, pars obscu-

rior

rior ſit, quæ excluſit, & ex ſe vmbram proximis ſecit. Hoc ita eſſe quidam negant, poterat enim vmbra & lux cauſa videri, ſic arcus duos tantum haberet colores, & ſic ex lumine vmbraque conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant. cum mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumine fallit,
Vſque adeo quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus lineis ducta, vt ait Poeta, an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis niſi cum primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit, vſque adeo mira arte naturæ quod à ſimillimis cœpit, & in diſſimillima deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis, atq; vmbræ, cum innumerabilium ratio reddenda ſit? Qui ita exiſtimant arcum fieri, dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe, à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. Deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi. Itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſiones. *Sen. natur. q. l.* 1. *c.* 3.

Arcus vocamus extra miraculum frequentes, & extra oſtentum. Nam ne pluuioſos quidem aut ſerenos dies, cum fide portendunt. Manifeſtum eſt, radium ſolis immiſſum cauæ nubi, repulſa acie in ſolem refringi, colorumque varietatem miſtura nubium, aeris igniumque fieri. Certè niſi Sole aduerſo non fiunt, nec vnquam; niſi dimidia circuli forma: nec noctu, quamuis Ariſtoteles prodat aliquando viſum: quod tamen fatetur idem non niſi quartadecima Luna poſſe. Fiunt autem hyeme, maximè ab æquinoctio autumnali die decreſcente. Quo rurſus creſcente ab

ab æquinoctio verno, non existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus, frequenter. Ibidem sublimes humili Sole, humiles sublimi, & minores occidente, vel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, verùm ambitus maioris. Æstate verò post meridiem non cernuntur, post autumni æquinoctium quacunq; hora: nec vnquam plures simul quam duo. *Plinius l. 2. nat. hist. ca. 59.*

Euenit interdum vt è madidis ac rorantibus nubibus à proxima pluuia. Sole in eas rariores factas aduersis radijs incurrente coloratis, Arcus quidam ingens efficiatur in aere, speciem habens iucundissimam aspectu, cogitatu mirabilem: laudatus ob id in sacris litteris; in signum reconciliationis, ac fœderis vsurpatus à Deo; decantatus à Poetis, inter quos nostrarium princeps.

Mille trahens varios aduerso sole colores;

Sermone denique omnium cum admiratione celebratus. Huius colores, cæruleum, viridem, purpureum, luteum, aut igneum, admirabili Naturæ arte permistos, & confusione quadam distinctos, alios ex alljs nexos, nullius oculi, decipiente commissura, quæ à simillimis incipiens, in dissimilia definit, planè distinguent, nisi cum primis extrema contulerint. Eorundem perspicuitatem, ardorem, vim, gratiam nullus herbarum, florumque succus, nullus è lapidibus, lignisue liquor expressus, nullus vermiculorum, conchyliorumque sanguis exæquat. Testis Aristides pictor alioqui nobilissimus, quem pingere hunc arcum, atque imitatione exprimere conantem ars in medio defecit opere: proinde manum de tabula tollens, eam reliquit posteris inchoatam. *P. Iul. Nigronus orat. 1.*

Com-

Comparatur ergo Iris, quando Solis radij in nubem cauam, humidam, roridam, tenuem, æquabilem, quæque in guttas liquari iam cæperat exaduerfum Soli pofitam reflectuntur. Radius Solis cauæ nubi immiffus, repulfa acie in Solem refringitur, & retroagitur. Et quoniam radij figuram rotundam generant arcuata nobis imago oftenditur, fit difcolor, quia partes aliæ in nubibus tumidiores funt, aliæ fummiffiores: quædam craffiores, quàm vt Solem tranfmittant, aliæ imbecilliores, quàm vt excludant. Hæc inæquabilitas alternis lucem vmbramque permifcet, & mirabilem illam varietatem conciliat. Color autem ille non eft color, fed videtur. fi Solem obtexeris euanefcet arcus. *P. Pontanus vol. 3. p. 1. prog. 12.*

Cometa.

POft mortem Demetrij Syriæ Regis Cometes effulfit non minor Sole. Primo igneus, ac rubicundus orbis fuit, clarumq; lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius diftracta eft, & euanuit claritas Nouiffimè autem totus intercidit. *Et infrà.* Multi varijque funt Cometæ difpares magnitudine, diffimiles colore: alijs rubor eft fine vlla luce: alijs candor, & purum liquidumq; lumen: alijs flamma, & hæc non fincera, nec tenuis, fed multum circa fe voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poft fe futuri fanguinis ferunt, hi minuunt augentue lumen fuum, quemadmodum alia fidera, quæ clariora, cum defcendere, funt, maioraque ex loco propiore videntur, minora, cum redeunt, & obfcuriora, quia abducunt fe longius. *Seneca l. 7. nat. quæft. cap. 15. & 17.*

Cum præfertim plerofq; mortalium videam

perturbatos, ac planè perculsos, qui repentinam in cælo facem veluti prodigialem, fatalemque suspiciunt, & perhorrescunt, hoc est Reges, ac regna mutantem, inexplicabilem, luctuosam: quæ sanguine potius humano, quàm terrestri quadam exhalatione pascatur.

Age igitur. quid est, quod eam cœli facem horrendam, minacem ac diram, nocentemque corporibus metuamus? An, quia Cometa repentinus est ignis, & subitarius, natura sua minitabundus ac tristis? An quia siderum speciem habeat, & radijs vndique tanquam spiculis armetur? An, quod in vertice comam ferociter attollat? An, quia terrestre sit eiectamentnm, ex hac infima concretione conflatum? An verò quod illum Deus ipsemet gignat inconsulta natura, nempè vt signum mali certissimum habeatur? An denique, quòd ita persuadeant rerum euentus; doceatque temporum ratio præteritorum, quoties Cometa præfulsit, toties consecutas, veluti ancillatas iuratasq; pedissequas, calamitates? *P. Vinc. Guinisius alloc. 6.*

In materiam verò ac fomitem, tam incenso studio fertur ignis, vt eius quoque agendi naturam sequatur variam; seque non vno semper vultu conspicuum faciat. Proteum dicas; nam quæ spectra oculis non obijcit? quam non induit laruam? nec terram tantum, sed vniuersa hæc, quæ lunæ subsunt spatia ostentis, ac prodigijs implet. Enimuero cum se ille crinitus comit in cælo, tunc orbem terræ multorum certè suspicione fœdat exitijs. cum caudatus apparet, non adulatur, sed minatur. cum philosophico more barbatus incedit, seueritatem præfert. cum se protendit in trabem, non putatur fulcire imperia, sed euertere. Ac modo acuitur in mucronem, modo vibratur in iaculum, modo exardescit in tædam, subijcien-

dam

dam Principum rogo. Tibiæ quandoque ſpeciem refert; nec quaſi præcentor, ſed quaſi præco feralis exitij. Doliorum quoque figura cernitur, veluti lymphatus. Hippeus dicitur, cum equum ſimulat iuba, omine quodam belli: Ceratias, cum cornu Martem videtur accendere. *P. Maſculus de Veſuu. l. 5.*

Fulgur, & fulmen.

FVlgetrum priùs cerni, quàm tonitrum audiri (cum ſimul fiant) certum eſt. Nec mirum quoniam lux ſonitu velocior. Ictum autem, & ſonitum congruere, ita modulantè natura. Sed ſonitum profecti eſſe fulminis non illati: etiam num ſpiritum ocyorem fulmine, ideò quati prius omne & afflari, quam percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Noctù magis quam interdiù, ſine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem non ſemper extinguit, cætera illico: hunc videlicet natura tribuente honorem: cùm tot belluæ viribus præſtent. Omnia contrarias incubant in partes: homo niſi conuertatur, vi percuſſus non expirat, Supernè icti confidunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non eſt: condi terra religio tradidit. Nullum animal niſi examinatum fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora reliquo corpore ſunt. *Plinius l. 2. nat. hiſt cap. 54.*

Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta ſerius audiuntur fulguratio oſtendit ignem, fulminatio emittit illa, (vt ita dicam) comminatio eſt, & tonatio ſine ictu, iſta iaculatio cum ictu. Ariſtoteles multo ante ignem colligi non putat, ſed co-

dem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est. Duæ mundi partes in imo iacent, terra, & aqua: vtraq; ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, & fumo similis, qui ventos tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus est, & in imbres, & niues cadit. Sed siccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo est, quia coaceruatus est cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde vbi latius ferit nubes proximas hæc plaga cum sono incuritur: qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat: Vt illic spiritus habens aliquid humidi secum cum est conglobatus rumpitur flamma: eodem modo spiritus ille, quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi nec exilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit ob dissimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem sonitum habent, aliæ minorem. Cæterum illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accensus, & vanus. Ante autem videmus fulgorem, quam sonitum audiamus: quia oculorum velocior est sensus, & multum aures antecedit. *Seneca lib. 2. nat. quæst. c. 21.*

Huius originem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis qui è nube prosilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nubes quippè crebrius, quam Montes, suis quoque exardescunt incendijs, quæ hoc ferè modo excitantur. Tolluntur spiritus calidi vi solis è terra, aquosis immisti vaporibus, atque vna quodammodo peregrinantur. Dumque in aeris regione media, vbi grando, niuesque gignuntur, incremento frigoris constipari vapores humidi concrescunt in nubem: spiritus quasi hoste obsidente, per antiperistasim inter se se coeunt, & collecta vi acrius incalescunt.

Vt.

Vt incaluere, laxantur. nam calor partes laxat, quas frigus addensat laxati spatiosiorem sedem exposcunt, nubes ne perumpant, obsistit illi ad latera nubis elisi, atq; ipsamet conflictatione, ac motu succensi, nube tandem disrupta eduntur in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium. *P. Iul. Cæs. Recupitus in Vesuu. incen.*

At quis vnquam terræmotus de subterraneis cuniculis exclusus tanto impetu, strepituque succussit orbem terrarum, quanto fragore vnus ictus fulmineus, horribilis ille, ac formidandus cæli motus tumultuaria ventorum coniuratione stimulatus, fulgetris, ac tonitruis, quasi tubarum clangore, strepituq; machinarum instructus, direptionem, ac cædem, lapidationem, & incendium, metum, ac ictum fœda omnia, omnia hostilia minitatur. Distracta seditionibus intestinis laborat Cæli Respublica, faces, & globi flammarum ad suam quique libidinem impunè volitant: vbiq; superioris naturæ conflictatio, vbique consternatio mortalitatis. Itur ad aras, ac templa: Numen suppliciter imploratur mortem vnusquisq e suam cum præsenti rerum omnium interitu consolatus, sepulcrum in extremis naturæ cladibus, in publicis mundi ruinis expectat; sed neque religio in templis exhibita, neque sanctitas in ædibus, neq; pietas in Gynecæis cæleste portentum euitat; scilicet: eluctantibus horribili quassu per cælum flammis, æquè disiecta videas priuata & publica, sacra, & profana promiscua populatione vexata, lacera, exanimata, illusa, excisa, direpta, condonata vltricibus flammis, & rapinis. *P. Leo Sanctius lib. 1. flor. præf. 5.*

AVES.

Phœnix.

PAulo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum, auis Phœnix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum & Græcorum, multa super eo miraculo disserendi, de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. Sacrum soli id animal, & ore, ac distinctu pinnarum à cæteris auibus diuersum consentiunt, qui formam eius definiere. De numero annorum varia traduntur: maximè vulgatum quingentorum spatium, sunt qui adseuerent, mille quadringentos sexaginta vnum interici, prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem, cui Heliopolis nomen, aduolauisse multo cæterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura, inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt, vnde nonnulli falsum hunc phœnicem, neq; Arabum è terris credidere, nihilq; vsurpauisse ex his, quæ vetus memoria firmauit, confecto quippe annorum numero vbi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eiq; vim genitalem adfundere. ex qua foetum oriri, & primam adulto curam sepeliendi patris neq; id temerè, sed sublato myrrhæ pondere, tentatoque per longum iter, vbi par oneri par meatui sit, subire patrium, corpus, inq; Solis aram perferre, atque adolere, hæc incerta, & fabulosis aucta. *Corn. Tacitus Annal. lib. 6.*

Apud eosdem nascitur auis Phoenix aquilæ magnitudine, capite coronato, in conum plumis extan-

extantibus, cristatis faucibus, circa colla fulgore aureo, postera parte purpureus, absq; cauda, in qua roseis pennis cæruleis interscribitur nitor. Probatum est quadraginta & quingentis eum durare annis. Rogos suos struit Cinnamis, quos prope Panchaiam concinnat, in solis vrbem strue altaribus superposita. Cum huius vita, magni anni fieri conuersionem, rara fides est inter auctores. quamuis plurimis eorum magnum annum non quingentis & quadraginta, sed duodecim millibus nongentis quinquaginta quatuor annis constare dicant. Quinto itaque Plautio, & Sextio Papirio consulibus Ægyptum Phoenix inuolauit: captusque anno octingentesimo vrbis conditæ, iussu Claudij principis in comitio publicatus est. *Solinus cap. 36.*

Aquila.

AQuilæ nidificant in petris, & arboribus: pariunt oua terna: excludunt pullos binos, visi sunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium ferarum foetus raperentur. Vngues quoq; earum inuertuntur diebus ijs: albescunt inedia pennæ, vt merito partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragæ excipiunt, & educant cum suis. Verùm adultos quoque persequitur parens, & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin vnum par aquilarum magno ad populandum tractu, vt satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primò deponunt, expertæq; pondus tunc demum abeunt. Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas

aperi-

aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarum alitum pennas deuorant. Negant vnquam solam hanc alitem fulmine exanimatam; ideò armigeram Iouis consuetudo indicauit. *Plinius hist. nat. l. 10. c. 3.*

Aquila enim verò cum se nubium tenus altissimè sublimauit, euecta alis totum istud spatium qua pluit, & ningit, vltra quod cacumen nec fulmini, nec fulguri locus est, in ipso (vt ita dixerim) solo ætheris, & fastigio hyemis: cum igitur eo se se aquila extulit nutu elementi læuorsum, vel dextrorsum tanta mole corporis labitur, velificatas alas quo libuit aduertens, modico caudæ gubernaculo, inde cuncta despiciens, ibidem pennarum eminus indefessa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu pene eodem loco pendula circumtuetur, & quærit quorsus potissimum in prædam se se superne ruat, fulminis vice: de cælo improuisa simul campis pecua, simul montibus feras, simul homines vrbibus vno obtutu sub eodem impetu cernens, vnde rostro transfodiat, vnde inuncet, vel agnum incuriosum, vel leporem meticulosum, vel quodcumque esui animatum, vel lanatum fors obtulit. *Apuleius lib. 1. florid.*

Psittacus.

PSittacus auis Indiæ est, instar illi minimo minus, quàm columbarum, sed nec colorum columbarum. Non enim lacteus ille, vel liuidus, vel vtrinque sublutcus, aut sparsus est, sed color Psittaco viridis, extimis palmulis, nisi quod sola ceruice distinguitur. Enimuerò ceruicula eius circulo niueo velut aurea torqui pari fulgoris circum-

cumactu cingitur, & decoratur: rostri prima duritia, cum in petram quampiam concitus altissimo volatu, præcipitat, rostro se velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quæ rostro: cum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magistri, vt persentiscat, hæc ferula discenti est. Discit autem statim pullus vsque ad duos ætatis suæ annos, dum facile os vti conformetur, cum tenera lingua vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis est, & obliuiosus. Verum ad disciplinam humani sermonis facilior est Psitaccus glande qui vescitur, & cuius in pedibus, vt hominis quini digituli numerantur. Non enim omnibus Psittacis id insigne, sed omnibus proprium, quo eius lingua latior, quam cæteris auibus, eo facilius verba hominis articulantur patentiore plectro, & palato. Id verò quod dicit ita similiter nobis canit, vel potius eloquitur vt vocem si audias, hominem putes; Namquidem si videas idem conari non eloqui. *Apuleius l. 2. florid.*

Super omnia humanas voces, reddunt, Psittaci quidem etiam sermoncinantes. India hanc auem mittit, psittacen vocat, viridem toto corpore torq; tantum mineato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, quæ accipit verba pronunciat, in vino præcipuè lasciuia. Capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hoc, cum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cum deuolat, rostro se excipit, illinnitur, leuioremque se ita pedum infirmitati facit. *Plinius hist. nat. l. 10. c. 42.*

Pauo.

PAuo gemmantes laudatus expandit colores, aduerso maximè Sole, quia sic fulgentius radiant. Simul vmbræ quosdam repercussus cæteris,

ris, qui in opaco clarius micant conchata quærit cauda, omnesq; in aceruum contrahit pennarum, quos spectari gaudet oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum folijs arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus, ac mærens quærit latebram. Viuit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed & maleuolum. *Plin. hist. nat. l.* 10. *c.* 20.

Paruo autem incipiente vere ad pratum aliquod accedens, quando, & flores prodeunt non amabiliores modo, sed & (vt dixerit quispiam) floridiores; & quod ad colorem, & tincturam attinet, liquidiores: ipse quoq; extentis pennis, ijsq; ostensis soli, & sublata cauda, eamque vndique circa se pandens, spectandos exhibet, & illius flores; & ver illud pennarum, perinde, vt prato, ad huiusmodi contentionem, & certamen ipsum prouocante: conuertit quippè se ipsum & circumagit, & quasi quandam pompam agit pulchritudinis suæ: quando videlicet etiam admirabilior apparet ad splendorem Solis, variantibus se coloribus, & paulatim in alios, atque alios transeuntibus, aliamque, ac nouam formositatis speciem subinde recipientibus: Accidit autem hoc potissimum in circulis: quos in summis pennis habet, quorum quemlibet, quasi quædam irides circundant. Nam qui anteæreus visus fuit, mox inclinante se paulum illo aureus conspicitur: & rursum: quod ad lucem apparuit, si sub vmbram transferatur viridè videbitur. Adeò ad luminis vicissitudinem pennarum ille ornatus variatur. *P. Causinus de eloq. l.* 11. *ex luciano. Idem eundem describit ibid. ex Tertulliano.*

Lusci-

Luſcinia.

LVſcinijs diebus, ac noctibus continuis xv. garrulus ſine intermiſſu cantus, denſante ſe frondium germine, non in nouiſſimum digna miratu aue. Primum tanta vox tam paruo in corpuſculo, tam pertinax ſpiritus. Deinde in vna perfecta muſicæ ſcientia modulatus editur ſonus: & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato, & infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus. Breuiterque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: vt non ſit dubium hanc ſuauitatem præmonſtratam efficaci auſpicio, cum in ore Steſichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis eſſe, plures ſingulis ſunt cantus, nec ijdem omnibus, ſed ſui cuique. Certant inter ſe, palamque animoſa contentio eſt. Victa morte finit ſæpè vitam, ſpiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliæ iuniores, verſuſque quos imitentur accipiunt. Audit diſcidula intentione magna & reddit, vicibus reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehenſio. *Plinius hiſt. nat. lib.* 10. *cap.* 29.

Luſciniam, auditores, vnam ex auibus maximè ſolent ij, qui naturas animalium ſcribunt, admirari, quod in tam paruo corpuſculo tam clara, tam ſuauis, tam magna, tam iucunda vox inueniatur: quod verno tempore, cum frondeſcere arbores incipiunt, diebus, ac noctibus perpetuis ſine vlla intermiſſione canere ſoleat, vnde enim in auicula tam pertinax ſpiritus: vnde vis illa continendæ

animæ

animæ in cauendo tantæ, & vna continuatione cantionis viuæ contentiones vocis, & remissiones contineantur? vnde tam artificiosa, tamque perfecta musicæ scientia, tam ingeniosa modulatio, tam gratus auribus sonus, qui modò in longum continuò spiritu trahatur, modo summa quadam cum varietate flectatur, nunc concisa voce distinguatur, nunc intorta copuletur? Quid cum iterum vocem reuocat, ex integra comprehensione cantum edit? quid cum modulos, nec inopinato, de repenteque commutat? quid cum ipsa secum iucunda, & tacita murmurat? nulla mehercule tam abstrusa, tam difficilis est cantio, quam non exprimat luscinia, plenam, grauem, acutam, crebram, extentam, summam, mediam, imam. Quid plura? iam paruulis in faucibus omnia, quæ tanto labore, tanta industria, tanto studio, tot inuentis instrumētis genera cantionum ars hominum excogitauit, integra, atq; perfecta reperiuntur. *Causinus ex Gesnero l. 11.*

Grues.

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (vt diximus) cum ijs dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet à mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum altè: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem contineant. Excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatas somno, & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt, gyrosque quosdam in decoro cursu, vel singulæ peragunt,

agunt. Certum eſt. Pontum tranſuolaturas, primum omnium anguſtias petere, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambim: mox ſaburra ſtabiliri. Cum medium tranſierint abijci lapillos è pedibus: Cum attigerint continentem, & è gutture arenam. *Plinius hiſt. nat. l.* 10.*c.*23.

Grues quum loca calidiora petentes maria transmittant, trianguli efficere formam: eius autem ſummo angulo aer ab ijs aduerſus pullitur, deinde ſenſim ab vtroque latere tanquam remis, ita pennis curſus auium leuatur. Baſis autem trianguli, quam efficiunt grues, ea tanquam à puppi ventis adiuuatur, eæque in tergo præuolantium colla & capita reponunt: quod quia dux ipſe facere non poteſt, quia non habet vbi nitatur, reuolat vt ipſe quoque quieſcat: in eius locum ſuccedit ex ijs quæ acquieuerunt, eaque viciſſitudo in omni curſu conſeruatur. *Cicero l.* 2. *de nat. deor.*

Gallus.

GAllinaceos mares niſi ſalaciſſimos habere non expedit, atque in his quoque ſicut in fæminis, idem color, idemq; numerus vnguium: ſtatus altior quæritur. Sublimes ſanguine, æque, nec obliquæ criſtæ: rauidi, vel nigrantes oculi: breuia, & adunca roſtra: maximæ, candidiſſimæque aures: palæ ex rutilo albicantes, quæ velut incanæ barbæ dependent: iubæ deindè variæ, vel ex auro flauæ per colla, ceruiceſque in humeros diffuſæ: tum lata, & muſculoſa pectora, lacertique æquè ſimiles brachijs, alæ tum proceriſſimæ: caudæ duplici ordinæ ſingulis vtrinq; prominentibus pinnis inflexæ, quin etiam vaſta fæmina, & frequenter horrentibus plumis hirta: robuſta crura, nec longa, ſed in feſtis velut ſudibus nocenter armata.

armata. mores autem quamuis non ad pugnam, neque ad victoriæ laudem præparentur, maximè tamen generosi probantur, vt sint elati, alacres vigilaces, & ad sæpius canendum prompti, nec qui facilè terreantur: nam interdum resistere debent, & protegere coniugalem gregem: quin attollentem minas serpentem, vel aliud noxium animal interficere. *Collumela l. 8. de re rust. c. 2.*

Proximè gloriam sentiunt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera, & terras, distinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque reuocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant cantu, ipsum verò cantum plausu laterum, Imperitant suo generi, & regnum, in quacunque sunt domo exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes. nec finis sæpe commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægrèque seruitium patitur. Et plebs tamen æquè superba graditur ardua ceruice, cristis celsa cælumque sola volucrum aspicit crebrò, insublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. *Plinius nat. hist. l. 10. cap. 21.*

Auicula Americana multicolor.

VIdimus quoque necrarò, genus auicularum tinnulum, ac (ni fallor) etiam canorum. Gryllorum magnitudinem habet; neque suprà. tamen interim absolutissimo gaudet pennarum ac plumularum vestitu; præfixoque capiti rostello,

de

de clunibus caudam trahit. Pennularum nitor versicolor lucet: sic, vt smaragdinum virorem splendor sapphirinus; purpuram verò luteus auri fulgor, prouocet. Denique quidquid oculos trahit colorum: id omne, supra pauonum, & iridis varietatem, in illo volucris breuiariò natura miscet; mistumque denuò secernitur: haud inelleganti compositæ venustatis discordia. *P. Io. Bisselius Argon. Amer. l. 14. n. 6.*

Auium volatus aut incessus multiplex ac varius.

OMnibus animalibus reliquis certus, & vnius modi, & in suo cuique genere incessus est: aues solæ vario meatu feruntur, & in terra, & in aere. Ambulant aliquæ vt cornices: saliunt aliquæ vt passeres, merulæ: currunt, vt perdices rusticulæ: ante se pedes iaciunt, vt ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentesq; raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, sed & primas duntaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam verò maiore ex parte compressis volant. percussoque semel aliquæ, & gemino ictu aere feruntur: velut inclusum eum prementes, eiaculantur se se in sublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has illas salire. Anates solæ, quæque sunt eiusdem generis, in sublime protinus se se tollunt, atque è vestigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras venamur, delapsæ solæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circunspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ vescuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut è contrario semper in volatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ.

in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur; vt si pariter cernantur, plura genera non in eadem natura meare videantur. *Plin. nat. hist. l. 10. c. 38.*

Alias ouium descriptiones videre poteris apud Plinium, qui lib. 10. cap. 8. describit Accipitres, cap. 12. Cornicem, & Coruum; Anseres cap. 22. Coturnices cap. 23. quas etiam Solinus c. 6. Halcyonem idem Plinius l. 10. c. 32. & P. Pont. vol. 3. p. 1. progymn. 19.

Perdices describit Solinus c. 12.

Præterea videndus P. Melch. de la Cerda in Campis eloq. vol. 1. vbi describit Alaudam siue Galeritam, Anatem, Anserem, Ardeam, Bubonem, Carduelem, Columbam, Ciconiam Coturnicem, Cuculum, Cygnum, Gallopauum, Indicum, Hirundinem, Miluum, Noctuam, Passeram, Perdicem, Phasianum, Struthionem, Turturem, Turdum.

ANIMALIA INSECTA VOLVCRIA.

Apes.

SED inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, Solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Fauos confingunt, & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia priuatim, ac duces gregatim: & quod maximè mirum sit, mores habent. Hyeme conduntur. Vnde enim ad pruinas, niuesque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia. Circa apes aut temporum, locorumque ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à Vergiliarum occasu, sed latent vltra exortum: adeo non ad veris initium, vt dixere, nec

nec vt quisquam in Italia de alucis existimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera, & labores, nullusque cum per Cælum licuit, otio perit dies. Primum fauus construunt, ceram fingunt, hoc est, domos, cellasque faciunt. Deinde Sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem è lacrymis arborum, quæ glutinum pariunt, salicis, vlmi, arundinis, succo, gummi resina. His primum alueum ipsum intus totum, vt quodam tectorio illinunt, & alijs amarioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates, id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His deinde fores quoque latiores circunstruunt. Ratio operis hæc: interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim ventos, imbresque & tum se continent tectis. Itaque temperie Cœli (& hoc inter præscita habent) cum agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & supra dicta conuehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportant prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: totæque onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ, aut quaternæ atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ pollunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas operis, & cibi fiat, & temporis. Struunt orsæ à concameratione aluei, textumque vel vsque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, vt alijs intrent, alijs exeant. Faui superiore parte affixi, & paululum etiam lateri-

bus simul hærent, & pendent vna. *Plinius nat. hist. l. 11. c. 5. & 10.*

Inde vt adoleuit apum iuuentus, & ad similes labores ætas roborata conualuit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo noua turba laboret, quasi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, suspensumque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cum ingenia nostra, quæ nos scilicet ambitiosi nostri æstimatores proxima diuinis credimus, ad percipiendas disciplinas multo labore desudent, nulla apis nisi artifex nascitur. Quid credas aliud, quam diuinæ partem mentis his animis inesse. Quid præcipuum referas? Non vi cætera animalia per pastus vaga incertum quieti capiunt cubile noctis arbitrio semper habitatura, sed tutas sedes continent, vrbes tectis, turbis populos imitantur. Non vt feræ volucres, non vt præsentis modo cibi memores in diem viuunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vere cellis tutus annus est. Et iam cũ ad humanos vsus opera subducta sunt, reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quod inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vsus lucrum ducit, in publicum viuitur, & communes opes congeruntur in medium, nec fas est delibare gustu, priusquam plena horrea securos spondeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quæue officiorum partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? Quæ seueritas in castiganda inertia? multa dictu, visuque miranda: præuidere tempestates, nec dubio se cælo tradere, neq; vltra viciniam nubilo tendere.

dere. Nam si leues aura iniquior rapuit, ad dirigendos in destinata cursus modico lapilli pondere librare pennas. Illas maiorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella mortemque honestam pro duce oppetere. Adijce, quod si, quas, aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferuntur prius corpora, posteriorque operum, quam funerum cura est. *P. Causinus de Eloq. lib.* 10. *c.* 17. *ex Quintil. decl.* 13.

Culex.

IN his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò trueulentam illam, & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? disposuit ieiunam caueam vti aluum? auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? telum verò perfodiendo tergori quo spiculauit ingenio? Atque vt in capaci cum cerni non possit exilitas, ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset. *Plinius lib.* 11. *hist. nat. cap.* 2.

Papilio.

PApilio vermiculus est de gente muscarum, leui natura in tam amplo vægrandium alarum instrumento, & ingenti ventris collatiui, & intestinorum apparatu, vacuum cerebello capitulum admolita est. Cæterum ignauus hic terræ filius iners, ac sordidus, & in vita semper inglorius, mortem aliquando nanciscitur perillustrem. Etenim si fortè primis se intendentibus tenebris,

lucernam crepero splendore vacillare viderit è regione: continuo expanso alarum remigio vellificatur ad ignem: mox insidiosa coloris blandientis illecebra deductus, propius ad ardorem suum, primò quidem, veluti ciuilibus assentatus officijs, ambitiosus supparassitator aduolitat: tum quasi felicitati suæ coronidem supremam imposuerit; triumphali pennarum lasciuia, strepituque festo bomborum tripudiat, ceu perstrepat Hymenæum ad tædam. Sed ò versariam fortunæ vertiginem papilionibus etiam aduersariam. Lucerna in tam festiuo circulatoris sui tripudio risum tenere non potest: cachinnum mouet: in tam sonoro gloriosi bambalionis triumpho tormentum suum explodit; in tam rauco stridentis bombomachidis tonitruo fulgur illud eiaculatur, hoc est, leuem scintillulam ellychnio crepente discludit, quæ summæ pennarum plumulæ adhærescens affigit igniculum erumpentem sensim in flammas. Ecce tibi per alas crepitat effusum incendium, & conceptis vndique facibus iactabundus magnoque pennarum strepitu reluctans, Libitinæ vermiculus communi demum cedit fato mortalium, & in ipsa felicitatis suæ, quasi fabulæ catastrophe, dicit humanis rebus, Valete, & Plaudite. *P. Leo Sanctius florid. l. 1. præf. 5.*

Papilio discolor.

PApilionem credo nostris, hunc ergo laudans, naturam laudo, cuius industria solertius est elaboratus, animalculum est, vt in vrbibus rarum, sic in agris frequens, corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracilescens, cui super sparsus teneræ lanuginis decor efflorescit, extant veluti porrecta minutissimis filis cornua, quæ intermicantium ocu-

lorum

lorum iucundus fulgor irradiat: ſed præcipuum in penniculis miraculum, quippe ſupra tenuis corpuſculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura micant auro, ſtellis radiant, his veluti remigijs libratus in aerem, & ridente paſſim verni temporis amœnitate per gemmeam florum luxuriem volitat ludibundus, ad ſingulas penè ſtirpes adhereſcens, modò delicatiſſima proboſcide foliorum ſuccos pabulatur, modò molliter quieſcit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu ſuperbius emicat, & inſultantium puerorum manus ſexcentos in aere mæandros, & flexus pingens eludit. *P. Cauſinus de Eloq. lib. 2. cap. 21.*

Cicindula noctiluca.

ILlud memoratu iucundius. condito iam die primis in noctem ſe ſe intendentibus tenebris per hunc æſtum ſpectaculo ſunt otioſis Cicindelæ noctilucæ ſanè frequentes, interuolantq; paſſim, vti ſub humido fit ex herbeſcente viriditate ſubortæ per impluuium ſilentio peruagantur. primò quidem attonitis advolucris ignis oſtentũ felibus, & veluti miraculo defixis: mox ad proxima prædam neſcio quam ſibi viſam inhiantibus, & aperto nunc adſultu vadentibus, nunc ex inſidioſo ſpeculatu ſenſim prorepentibus, nunc in ignitas beſtiolas audacter exertis vnguibus, & collucentibus oculis inceſſentibus, & inane ludibrium diſcerpere nequicquam conantibus. Interim pyrolampades facilè periculum euitant, diſperſim impune volitantes, hiantem prædonem viciſſim pinnarum nunc explicatu fulgentes irritant, nunc compreſſu ſcintillulam obducentes eludunt. *P. Stephonius proſa 18.*

AQVATICA, ET MARITIMA.

Mare.

AT vero quanta maris est pulchritudo? quæ species vniuersi? quæ multitudo & varietas insularum? quæ amænitates orarum ac littorum? quot genera, quamque disparia partim submersarum, partim fluitantium & innantium belluarum, partim ad saxa natiuis testis inhærentium? ipsum, autem mare sic terram appetens littoribus cludit, vt vna ex duabus naturis conflata videatur. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Cum in hoc tam pertinaci conatu diu se Augustinus improbè fatigasset, neque tamen, vt quidquid inceperat, exitum in re ardua reperisset, æger animi, circumspicit æstuantis Oceani campos, alibi quidem velut stato æquore iacentes: alibi vero immensis fluctibus, iam in alta montium, iam in vallium profunda, alternante fremitu recedentes. In eo spectaculo cæpit animus, vt sæpe fit, ab instituto, ad vastam Oceani magnitudinem imprudens diuertere. nec deerat sanè materies, quæ admirantis ingenio se indulgeret. Iam ipsa vndarum congeries infinita, ad lunæ imperium exundans. Iam perennis reciprocatio, qua pelago in se recedente, mox nudantur littora, produntur vada, desolantur nauigia: quæ eodem mox euagante fluctu, rursus omnia subruuntur. Ad hæc Belluarum ibi natantium monstra, & insularum immensa spatia: spumantibus vndis collisa Ceraunia, & discordium ventorum æterna prælia; & hæc huiusmodi plus sexcenta se se Augustino obijciebant; in quibus vel singulis multorum admiratio laborasset. *P. Iac. Bidermanus l. 3. Acroam. V. num.* 74.

Ma-

Maris acceſſus, & receſſus.

TErtio iam die mixtum flumini ſubibat mare, leni adhuc æſtu confundente diſpares vndas. Tum aliam Inſulam medio amni ſitam euecti paulò lenius, quia curſus æſtu remorabatur, applicant claſſem, & ad commeatus petendos diſcurrunt, ſecuri caſus eius, qui ſuperuenit ignaris. Tertia ferme hora erat cum ſtata vice Oceanus exæſtuans inuehi cæpit, & retrò flumen vrgere. Quod primò coercitum, deinde vehementius pulſum maiore impetu aduerſum agebatur, quam torrentia præcipiti alueo incurrunt. Ignota vulgo freti natura erat, monſtraque, & ita Deum indicia cernere videbantur, identidem intumeſcere mare, & in campos paulò ante ſiccos deſcendere ſuperfuſum. *Et infrà.*

Iamque æſtus totos circa flumen campos inundauerat; tumulis duntaxat eminentibus velut inſulis paruis, in quos plerique trepidi omiſſis, nauigijs, enare cæperunt. Diſperſa claſſis partem in præalta aqua ſtabat, qua ſubſederant valles, partim in vado hærebat, vt cunq; inæquale terræ faſtigium occupauerant vndæ, cum ſubito nouus, & priſtino maior terror incutitur, reciprocare cæpit mare, magno tractu, aquis in ſuum fretum recurrentibus. reddebatque terras paulo ante profundo ſalo merſas. Igitur deſtituta nauigia alia præcipitantur in proras, alia in latera procumbunt. Strati erant campi auulſarum tabularum remorumque fragmentis. Miles nec egredi in terram nec in naues. ſubſiſtere audebat, identidem præſentibus grauiora, quæ ſequerentur expectans. Vix quæ perpetiebantur videre ipſos credebant in ſicco naufragia, in amni mare. *Et infra.*

Tota nocte inter vigilias adhortationesque consumpta, celeriter, & requietes ingenti causa refugere, & secutus est æstus. Qui primo aquis leni tractu subeuntibus, cæpit leuare nauigia, mox totis campis inundas etiam impulit classem, plausuque militum nauticorumque insperatam salutem immodico celebrantium gaudio littoribus, ripisque resonabat. Vnde tantum redisset subito mare, quo pridie refugisset, quæ nam esset eiusdem elementi natura, modo discors, modo imperio temporum obnoxia, mirabundi requirebant. *Q. Curtius lib. 9.*

Dicta est ora nostri maris dictæ insulæ, quas amplectitur. restat ille circuitus, quem (vt initio diximus) cingit Oceanus, ingens & infinitum pelagus, & magnis æstibus concitum (ita enim motus eius appellant) modò inundat campos, modò latè nudat, ac refugit, nunc alios aliosque in vicem, neque alternis accessibus, nunc in hos, nunc in illos impetu versum: sed vbi in omnia littora, quamuis diuersa, terrarum, insularumq; ex medio pariter effusum est, rursus ab illis colligitur in medium, & in semetipsum, tanta vi semper immissum, vt vasta etiam flumina retro agat, & aut terrestria deprehendat animalia aut marina destituat: neque adhuc satis cognitum est anhelitu ne suo id mundus efficiat, retractamque cum spiritu regerat vndam vndique si (vt doctioribus placet) vnum animal est an sint depressi aliqui specus, quò reciproca maria residant, atque inde se rursus exuberantia attollant: an luna causas tantis meatibus præbeat; ad ortus certè eius, occasusque variantur, neque eodem assiduè tempore, sed vt illa surgit ac demergitur, ita recedere, atque aduentare comperimus. *Pompon. l. 3. cap. 1.*

Sed æstus maris accedere, & reciprocari, maximè

mè mirum pluribus quidem modis, verum causa in Sole, Lunaque. Bis inter duos exortus lunæ affluunt, bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis, & primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox à meridiano cæli fastigio vergente in occasum residentes, rursumque ab occasu super cæli ima, & meridiano contraria accedente inundantes, hinc donec iterum exoriatur se sorbentes. Nec vmquam eodem tempore, quo pridie, reflui, vt ancillante sidere, trahenteque secum auida haustu maria, & assiduè aliundè quàm pridie exoriente: paribus tamen interuallis reciproci, senisque semper horis, non cuiusque diei, aut inoctis, aut loci, sed æquinoctialibus: ideoque inæquales vulgarium horarum spatio, vtcunque plures in eas aut diei, aut noctis illarum mensuræ cadunt, & Æquinoctio tantùm pares vbiq; Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus: quippe modici à noua ad diuiduam æstus pleniores ab ea exundant, plenaque maximè feruent, indè mitescunt. pares ad septimam primis: iterumque alio latere diuidua augentur. in coitu Solis pares; plenæ eadem Aquilonia & à terris longius recedente mitiores, quàm cum in Austros digressa propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus, & paria incrementa centesimo lunæ reuocantur ambitu, augentibus ea cuncta Solis annuis causis, duobus Aequinoctijs maximè tumentes, & autumnali amplius quàm verno, inanes verò bruma, & magis solstitio. Nec tamen in ipsis quos dixi, temporum articulis, sed paucis post diebus: sicuti neque in plena, aut nouissima, sed postea: nec statim vt lunam mundus ostendat, occultetur, aut media plaga declinet, verum duabus fere horis Æquinoctialibus serius; tardiore semper ad

terras omnium, quæ geruntur in cælo effectu cadente, quam visu, sicuti fulguris, & tonitrus, & fulminum. *Plinius l. 2. nat. hist. c. 97.*

NAVES.

Nauis Prætoria ornatissima.

PRætoria Radirobanis regij fastigij opulentia insignis, stabat religata anchoris tribus. Ab omnibus velis inutiles, & ex solo luxu pendentes laciniæ aura rapiente ludebant in aere. Cornua, & antennæ fluitantibus quoque vexillis incumbentem ventum temerè sequebantur. Multiplices autem à tribus malis funes, religabantur ad latera nauis; speciemque procul visentibus, aut amplissimi retis, aut detecti tentorij præbebant. Puppem Helena cum fratribus illustrabat trium syderum auro. At nautæ eo die non sordidi, in cæruleis erant vestibus: & vel instabant officio, vel antennis, ac funibus, & artis suæ specimen, tanquam alis ferebantur. Eadem remiges vestis in transtris ornauerat. Milites armorum, & sagulorum pretiosissima erant induti. *Io. Barclaius Argen. lib. 2.*

Nauis vastæ magnitudinis vulgo Galeone.

ALterum genus erat earum nauium, quæ non nisi ventis ad velorum remigium laborantibus impelluntur. Quæ, quoniam cum nauibus solum veliferis ita rotunditate formæ conuenirent, vt tamen à triremibus aliquid longitudinis haberent, & vtrasque mole superarent, nominari Galeones cæptæ sunt. Ego ingentes Gaulos (sic enim genus nauigij non planè rotundi dictum apud veteres lego) libentius appellabo. nisi forte

Oppi-

Oppida pelago innatantia appellari quis malit, & si populum oppido parem intra ea tecta, pluribus distincta contignationibus habitantem: & arces defendendæ vrbi validas, è prora puppique surgentes, sed nihil æque huiusce nauigij magnitudinem, firmitatemque ostendebat, ac grandium pondera tormentorum. Castella, fori ad rostrum, ad clauum, infra superque tabulata, & quidem duplici ordine, tormentis in hostem minantibus armabantur. Profectò non densior hispidiorque sentibus suis histrix aduersus circumlatrantes canes instruitur, quum in se se conglobata cutem intendit, & aculeos eiaculatur; quam crebra hæc tormentis & minax moles, ita suis vndique missilibus communebatur, vt vndecunque inferentem se hostem, promptis qua qua versum emissionibus absterrere posset. *P. Famianus de bello Belg. dec. 3. l. 9.*

Quinqueremis longior vulgo Galeazza.

ALterum earum, quæ velis ac remis aguntur, sed reliquis triremibus tertia omnino parte longiores, latioresque. Non enim solum prealta proræ, puppisque propugnacula multo milite ac tormentis armauerant, sed maxime costas ac latera, singulos inter scalmos ac remigium transtra, singulis tormentis ità in orbem instruxerant, vt quocunque se nauigium obuerteret, æquè noxium fulminaret, ex hoc fiebat vt quum hæc remigium scamna, ob interiecta tormenta multò hic latius, quam in cæteris triremibus inter se distarent, ob hanc interscalmiorum magnitudinem, longiore forma nauigium extenderetur. Quamobrem sicuti veteres scriptores distinguere à communibus nauigijs triremes consueuere, eas longarum nomine appellantes: sic ab ipsis naui-

bus

bus longis, hoc genus nauium, quæ propter immanem hanc formam Galeasse vulgò dicuntur, longiorum appellatione distinguere non incongruum fuerit. Tales in Naupactea pugna à Venetis primùm inductæ victoriam Christianæ Reipublicæ perpetuò memorabilem pepererc. *P. Famianus, de bello Belg. dec. 2. l. 9.*

Naues Basilicæ ex vna trabe.

SVnt canoæ actuarij lintres ex vna continenti trabe excauati: sed quibus vtuntur ad bella; aluei magnitudine præstantijs, quarum vsus ad quotidianas nauigationes adhibetur. Quæ eo facilius in hac ora parantur, quòd ob aquarum copiam arborum immani trunco magno numero syluæ luxurient; neque vlla quantumuis vetustissima ætate exscindantur, earum latitudo non ita magna à quinque in septem vlnas aperitur, prout maior minorue trabis est latitudo. Longitudo quà minimum in sexaginta, quà plurimùm in vlnas octoginta extenditur. Forma alueique conformatione ad agendum faciles, ac leues Remis, velisque aguntur, celeritate tanta, vt nostratibus biremibus non cedant: quadragenos quinquagenosque, plus minusue singulæ vehunt remiges; ijdem bellatores, suo quisque arcu, & saggitarum fasce instructi, quibus præliantur; & cum opus est, suo se quisque remo (stantes enim remigant) tanquam clypeo tegunt: Eiusque rei causa etiam circa manubrium habent palmulas. Alij præterea & à puppi, & à prora, ac non pauci ex ipso medio alueo fistulis ferreis armati bellatores adduntur. Videas interdum duas aduersas ipsarum acies, ad militarem artem ostendendam, belli naturam imitantes, tanto impetu inter se concurrere, tanto ardore contentioneque militari, admisso.

admiſſo clamore prælia ciere, vt horribiliorem pugnæ ſpeciem non deſideres. *P. Sebaſt. Berettar. in Vita Ioſ. Anch. l. 2.*

Nauis allegorica Grammaticorum.

GRammaticorum claſſis eſt. In Prætoria illa quadriremi, tanti exercitus Agamemnon Priſciani ignorantiæ arcem expugnaturus magnis itineribus caſtra mouet. Paupertas, & Patientia nauigationis huius peritiſſimæ ſua ſydera pro Cinoſura, lucidas monetas inſpiciunt, ex quarum obſeruatione, gubernaculum regi iubent. Porro Priſcianus emblema geſtat in galea, ferulam, ſub qua legitur hemiſtichium, ſubde manum. In prora, Donatus ſedet adhortatuſq; ſuos illa voce: Ianua ſum rudibus, proximos ignorantiæ impetus ſuſtinet, & propulſat. Pueruli innumerabiles remos impellunt lacrymantes per verba actiua, ſæpiſſimè etiam per paſsiua, vt non ſine cauſa flectere verba Græcorum, ludi magiſtri a verbo Tipto conſueuerint. Nauis totius malum procerum, ac ſolidum, verbum principale ſubrigit, cui nititur velum latiſsimum, quod ſubtiliſsima textura latinæ orationis genitiuis, datiuis, ſingularibus, & pluralibus immixta contexuit; in qua tanquam in auleo picturæ non deſunt: conſtructio figurata conſpicitur, in qua Enallage, Zeugma, Syllepſis, & Archaiſmus; Prolepſis & Helleniſmus, tria paria deſultorum choreas inſtituunt, ſaltitantque, cytharam pulſante Guarino. In charcheſio, mali ſuprema parte, ſuperlatiua laſciuiunt: bracteolas ornatus gratia concrepantes Pleonaſmi conficiunt: ad imas fimbrias illigata decidit Tapinoſis: aſſeres ſublicijs concordantijs compacti ſunt: Saburra de ſupinis Verborum communium. Verbis imperatiuis non niſi Gubernator, & Magiſter vtitur.

Panis

Panis biscoctus dispensatur ab arte metrica ad syllabarum dimensionem. Foruli non scopis, sed ferulis euerruntur. Sentina Solæcismorum, Barbarismorum scatet, colluuione teterrima, exhaurienda sæpissimè. *P. Leo Sanctius l. 1. flor. in Villa mus. par. 3.*

Naufragium.

Vide descriptiones tempestatis supra relatas.

Maritima oppugnatio.

INde terra marique simul cœptæ oppugnari Syracusæ: terra ab Hexapilo: mari ab Acradina; cuius murus fluctu alluitur, & quia sicut Leontinos terrore, ac primo impetu cæperant, non diffidebant, vastam, disiectamq; spatio vrbem parte aliqua se inuasuros: omnem apparatum oppugnandarum vrbium muris admouerunt. Et habuisset tanto impetu cœpta res fortunam: nisi vnus homo Syracusis ea tempestate fuisset, Archimedes. Is erat vnicus spectator cæli, syderumque, mirabilior tamen inuentor, ac machinator bellicorum tormentorum, operumque quibus ea, quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perleui momento ludificaretur: murum per inæquales ductum colles, pleraq; alta & difficilia aditu, summissa quædam, & quæ planis vallibus adiri possent; vt cuique aptum visum est loco, ita omni genere tormentorum instruxit. Acradinæ murum, qui vt ante dictum est, mari alluitur; ex quinque remibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus sagittarij; funditoresque & velites etiam quorum telu inhabile ad remittendum imperitis est, vix quendam sine vulnere consistere in muro patiebantur. Hi, quia spatio

missi-

missibilibus opus est; procul muro tenebant naues, iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes demptis interioribus remis, vt latus lateri applicaretur, cum exteriore ordine remorum velut naues agerentur, turres contabulatas, machinamentaq; alia quatiendis muris portabant. aduersus hunc naualem apparatum Archimedes variæ magnitudinis tormenta in muris dispofuit in eas, quæ procul erant naues, saxa ingenti pondere emittebat, propriores leuioribus, eoque magis crebris petebat telis. postremò vt sui vulnere intacti tela in hostem ingerent: murum ab imo ad summum crebris cubitalibus ferè caueis aperuit; perque caua pars sagittis, pars scorpionibus modicis ex occulto petebant hostem. Quæ propius quidem subitant naues; quo interiores ictibus tormentorum essent: in eas tollendas desuper murum eminentem ferrea manus firmæ catenæ alligata cum iniecta proræ esset; grauiq; libramento plumbi recelleret ad solum, suspensam prora nauim in puppim statuebat, dein remissa subito, velut ex muro cadentem nauim cum ingenti trepidatione nautarum ita vndæ affligebant, vt etiam si recta recideret; aliquantum aquæ acciperet. *Tit. Liuius dec. 3. l. 4.*

Postera die ad mænia classe admota vndique tormentis & maximè arietum pulsu muros quatit, quos Tyrij raptim obstructis saxis refecerunt. interiorem quoque murum, vt si prior fefellisset illo se tuerentur, vndique orti. sed vndique vis mali vrgebat, moles intra teli iactum erat, classis mænia circuibat, terrestri simul naualique clade obruebantur: quippe binas quadri remes macedones inter se ita iunxerant, vt proræ cohærent, puppes interuallo quantum capere poterant distarent: hoc pupium interuallum antemnis asseribusq; validis deligatis, supèrq; eos pontibus stra-

tis,

tis, qui militem sustinerent, impleuerant. sic instructas remis ad vrbem agebant: inde missilia in propugnantes ingerebantur tutò quia proris. miles tegebatur. *Et infrà*.

Cæterum efficacior omni arte necessitas non vsitata modò præsidia, sed quædam etiam noua admonuit namque ad implicanda nauigia, quæ muros subibant validis asseribus coruos & ferreas manus illigauerant: vt cum tormento asseres promouissent. subito laxatis funibus inijcerent. Vnci quoque & falces ex ijsdem asseribus dependentes, aut propugnatores, aut ipsa nauia lacerabant. Clypeos verò æneos multo igne torrebant, quos repletos feruida arena, cænoque decocto è muris subito deuoluebant: nec vlla pestis magis timebatur. quippe vbi loricam corpusq; feruens arena penetrauerat, nec vlla vi excuti poterat, & quidquid attigerat, perurebat: iacientesque arma laceratis omnibus queis protegi poterant, vulneribus inulti patebant. Corui verò & ferreæ manus tormento remissæ plerosque rapiebant. *Q. Curtius lib. 4.*

Nauale prælium.

ITA cognito hostium aduentu, suas naues ex portu educunt, cum Massiliensibus confligunt, pugnatum vtrinque est fortissimè, atquè acerrimè, neque multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi & montani exercitati in armis; atque ij, modo digressi à Massiliensibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; pastoresque indomiti, spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses, & celeritate nauium, & scientia gubernatorum confisi nostros eludebant, impetusque eorum excipiebant: &, quod lice-

licebat latiore ſpatio, producta longius acie circumuehire noſtros, aut pluribus nauibus adoriri ſingulas, aut remos tranſcurrentes detergere ſi poſſent, contendebant; cum propius erat neceſſario ventum, ab ſcientia gubernatorum, atque artificij ad virtutem montanorum confugiebant. noſtri quod minus exercitatis remigibus, minuſq; peritis gubernatoribus vtebantur, qui repente ex onerarijs nauibus erant producti, nequedum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate, & tarditate nauium impediebantur, factæ enim ſubito ex humida materia non eundem vſum celeritatis habebant. Itaque, dum locus quo minus pugnandi daretur, æquo animo ſingulas binis nauibus obijciebant; atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue diuerſi pugnabant, atque in hoſtium naues tranſcendebant; & magno numero Albicorum & Paſtorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt, eo die naues Maſſilienſium cum ijs, quę ſunt captæ intereunt nouem. *Cæſar. lib.1. de bello ciu.*

Commiſſo prælio Maſſilienſibus res nulla ad virtutem defuit: ſed memores eorum præceptorum, quæ paulo ante ab ſuis acceperant, hoc animo decertabant, vt nullum aliud tempus ad conandum habituri viderentur; & quibus in pugna vitæ periculum accideret, non ita multo ſe reliquorum ciuium fatum antecedere exiſtimarent, quibus Vrbe, capta, eadem eſſet belli fortuna patienda: decuſtiſque noſtris paullatim nauibus, & artificio gubernatorum mobilitati nauium locus dabatur; &, ſi quando noſtri, facultatem nacti ferreis iniectis manibus nauem religauerant, vndiq; ſuis laborantibus ſuccurrebant. Neque verò coniuncti Albici cominus pugna deficiebant. neq; multum cedebant virtute noſtris. ſimul ex mino-

ribus

ribus nauibus magna vis eminus missa telorum, multa nostris de improuiso imprudentibus atque impeditis vulnera inferebant, conspicatæq; naues triremes duæ nauem D. Bruti, quæ ex signo facile agnosci poterat, duabus ex partibus se se in eam incitauerant. Sed tantum re prouisa, Brutus celeritate nauis enisus est, vt paruo momento antecederet, illæ adeo grauiter inter se incitatæ, conflixerunt, vt vehementissimè vtræque ex concursu laborarent; altera vero perfracto rostro tota collabefieret, qua re animaduersa, quæ proximæ ei loco ex Bruti classe, naues erant, in eas impeditas impetum faciunt, celeriterque ambas deprimunt. Sed Nasidianæ naues nulli vsui fuerunt, celeriterq; pugna excesserunt, non enim has aut conspectus patriæ, aut propinquorum præcepta ad extremum vitæ periculum adire cogebant. Itaque ex eo numero nauium nulla desiderata est: ex Massiliensium classe V. sunt depressæ, IV. captæ, vna cum Nasidianis profugit, quæ omnes citeriorem Hispaniam petiuerunt, at ex reliquis vna præmissa Massiliam huius nuncij perferendi gratia, cum iam appropinquaret Vrbi, omnia se se multitudo ad cognoscendum effudit: ac re cognita, tantus luctus excepit, vt vrbs ab hostibus capta eodem vestigio videretur. *Cæsar. de bello ciu. l. 2.*

Non dubitanter Alexandrini classem producunt, atque instruunt in fronte collocant XXII. reliquas subsidiarias in secundo ordine constituunt. magnum præterea numerum minorum nauigiorum, & scapharum producunt cum malleolis ignibusque, siquid ipsa multitudo & clamor, & flamma nostris terroris afferre possent. Erant inter duas classes vada transitu angusto, quæ pertinent ad regionem Africæ, sic enim prædicant partem esse Alexandriæ dimidiam Africæ; satisque diu inter ipsos est expectatum, ab vtris transeundi

fieret

fieret initium propterea quod, eo qui intrassent ad explicandam classem, & ad receptum, si durior accidisset casus, impeditiores fore videbantur. Rhodijs nauibus præerat Euphranor, animi magnitudine, ac virtute magis cum nostris hominibus, quam cum Græcis comparandus. Cæsar illum adhortatus, atque omnibus laudibus prosecuuts, dat signum pugnæ. progressas vltra vadum quatuor Rhodias naues circumsistunt. Alexandrini; atque in eas impetum faciunt. Sustinent illi, atque arte sollertiaque se explicant; ac tantum doctrina potuit, vt in dispari numero nulla transuersa hosti objiceretur, nullius remi detergerentur; sed semper, venientibus aduersæ occurrerent, interim sunt reliquæ consecutæ: tum necessario discessum ab arte est, propter angustias loci; atque omni certamen in virtute constitit. Itaque hoc animo est decertatum, vt neque maritimis, nauticisque sollertia atque ars præsidium ferret, neque numero nauium præstantibus multitudo prodesset, neque flexi ad virtutem ex tanta multitudine viri virtuti nostrorum possent adæquari. Capitur hoc prælio quinqueremis vna cum defensoribus remigibusque & deprimuntur tres, nostris incolumibus omnibus; reliquæ propinquam fugam ad Oppidum capiunt, quas protexerunt ex molibus, atque ædificijs imminentibus, & nostros adire propius prohibuerunt. *Hirtius, siue Oppius de bello Alex.*

Dein paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circumueniri posset; tormentis, qua parte virium longè præstabat, eminus rem gerere instituit, atque ob id ipsum ex alto directis in prælium nauibus, leni Austro flante, simul & venti beneficium, & congrediendi arbitrium hosti præripuit. Ac primo statim certamine, cum in syluam adeo densam irrita nulla propemodum ab

Lusita-

Lusitanis incideret plaga: neque ex tanto internallo vel tormenta ferrea, quibus tum vtebantur hostes, vel sulphurei pulueris ollæ, vel sagittarum imber nostros admodum læderent; multæ passim omnis generis naues hostium aut depressæ, aut in littus eiectæ. Ac dissipatis demum ordinibus, quod antea consultò vitarat Almeida, pugnam è propinquo conseruit. Prætoria nauis erat hostium, tum aluei magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In hanc harpagonibus ferreis comprehensam Almeida cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pene ausu transilijt; tantoque ardore animi, & corporis dimicatum est; vt è sexcentis propemodum armatis, quot eam tuebantur superfuerit nemo; exceptis ijs, qui nandi peritia freti, se in pelagus præcipites dederant. Pari conatu, verum successu dissimili, Nonnius Vascus, modica naui & exigua militum manu, multo maiorem, & propugnatoribus instructam ferme quingentis inuaserat, cumque pauci à pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborantibus victor Almeida subuenit; nec modo suos è periculo eripuit, sed etiam naui hostium, trucidato vel depulso præsidio potitus est. Inde iam certa victoriæ inclinatio ad Christianos facta, & Laurentius haud cunctanter insecutus trepidam, ac pauentem hostium classem; aliquot insuper naues partim expugnauit, partim tormentorum ictibus perforatas demersit; palatæ aliæ contento cursu Calecutum maxime repetentes, cum longinqua fuga, tum quod eas terror ipse longè lateque distulerat, ex imminenti clade euaserunt. Almeida tribus circiter hostium millibus cæsis, sex tantum è suorum numero desideratis (quæ res diuinum auxilium sine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti parta præda simul & gloria, Cananoris

por-

portum, cuius vrbis in conſpectu res erat geſta, magna cum totius populi, ac Regis ipſius gratulatione, ſoſpes introit. *P. Maffeus hiſt. indic. l. 3.*

At verò vbi ventum eſt ad pugnæ locum Actiaca olim victoria ab Cæſare Octauiano relata per celebrem: inſtructa vtrinque acie, ipſe apud Marci Antonij Columnæ triremem in media claſſe, ſuam conſcendit ponè adſtantibus duabus reliquis Genuenſibus. Ac poſt effuſam eminus ſagittarum, pilarumque procellam, concurrentibus iam nauigijs, Alexander in Muſtapham exercitus. Quæſtorem intentus. eius triremem, quanta vi poteſt, inuadit, conſertiſque manibus eam longè validiorem, quam putauerat, expertus eſt. Ærarium illa vehebat, eoque prætorianis militibus ſupra trecentos, pleriſque veteranis, ac pugnaciſſimis firmata erat. Quumque diutius ancipiti Marte pugnaretur, ſignis modò illatis, modò repulſis; pudore ſimul, itaque accenſus Alexander, arrepto (cui vibrando aſſueuerat) prægrandi gladio, in hoſtilem triremem ſaltu ſe proijcit: ac furenti ſimilis circumducto vtraque manu ferro, latam per hoſtium ſtragem aperuit militibus ſuis viam, exemplo, ac periculo Ducis vſque adeo incitatis, vt iam promptiſſimis quibuſque Turcarum cæſis, reliqui deditionem facile pararent, niſi adducto illuc valida cum triremi Scanderiæ Præfecto, auctis hoſtium copijs viribuſque, redintegrata paululum fuiſſet pugna. Sed recentes à tergo milites vna ex Alexandri triremibus ſubmittente, quum Victorum impetum non vltra ſuſtinerent hoſtes, confoſſo multis vulneribus Muſtapha, ſaucioque Scanderiæ Præfecto, mox etiam capto; non modò Quæſtoria illius triremi, ſed huius etiam auxiliari nauigio Alexander potitus eſt: tanta militum ſuorum præda, vt complures fuerint, Sultaninorum (monetæ ge-

genus est haud minoris aureo Venetorum nummo) duo millia, aliqui etiam tria ex naui sanè Quæstoria secum abstulerint. præter ea, quæ reliquæ duæ per se triremes, ex triremibus hostium duabus, totidemque biremibus expugnatis, captisque spolia, & manubias reportarunt. *P. Famianus de bello Belg. dec. 1. lib. 9.*

CONCHÆ, MARGARITÆ, CORALLIA, AMBRA.

MArgaritas legunt, plurimas, maximasque Conchæ sunt, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, sitiunt rorem velut maritum, cuius desiderio hiant. Et cum lunares maximè liquuntur aspergines, oscitatione quadam hauriunt humorem concupitum. Sic concipiunt, grauidæque fiunt: & de saginæ qualitate reddunt habitus Vnionum. Nam si purum fuerit, quod acceperint, candicant orbiculi lapillorum: si turbidum, aut pallore languescunt, aut rufo innubilantur. Ita magis de Cœlo, quam de mari, partus habent. Denique quoties excipiunt matutini aeris semen, fit clarius margaritum: quoties vespere, fit obscurius. Quantoque magis hauserit, tanto magis proficit lapidum magnitudo. Si repente micauerit coruscatio, intempestiuo metu comprimuntur, clausæque subita formidine vitia contrahunt abortiuæ. Aut enim per paruuli fiunt scrupuli, aut inanes. Conchis ipsis inest sensus, partus suos maculari timent. Cumque flagrantioribus radijs excanduerit dies, ne fuscentur lapides solis calore, subsidunt, & se profundis ingurgitant, vt ab æstu vindicentur. Huic tamen prouidentiæ ætas epitulatur. Nam candor senecta dispetit, & grandescentibus Conchis flauescunt Margari-

gari-

garitæ. In qua mollis est vnio, duratur euisceratus. Numquam duo simul reperiuntur: Vnde Vnionibus nomen datum; vltra, semunciales inuentos negant. Piscantium insidias timent conchæ: inde est, vt aut inter scopulos, aut inter marinas cautes plurimum delitescant. Gregatim natant. Certa examini dux est. Illa si capta sit, etiam quæ euaserint, in plagas reuertuntur. *Solinus cap. 56.*

Corallium.

QVantum apud nos Indicis Margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos corallio. Namque ista persuasione gentium constat. Gignitur quidem, & in Rubro mari, sed nigrius; item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stæchadas insulas, & in Siculo circa Heliam, ac Drepanum; nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolim Campaniæ: maximeque rubens, sed molle, & ideo vtilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur, & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si viuat. Itaque occupari, euellique retibus, aut acri ferramento recidi. Hac de causa corallium vocitatum interpretantur. Probatissimum quam maximè rubens, & quam ramosissimum, nec scabrosum, aut lapideum, vel rursum inane, aut concauum. Autoritas Baccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quàm fæminis nostris vnionis Indici. *Plinius hist. nat. l. 32. c. 2.*

Ambra odoramentum.

EXtra sinum ante fauces vtroque in littore, tum ad dexteram, tum ad læuam non contemnenda electri vis, seu ambræ colligitur; non quidem illi simili, quod apud nos in Septentrionis oris ex arboribus exsudat: sed quod præter vulgatum ambræ nomen, commune cum illo habeat nihil. Colori nullus est honos, ad odoramenta adhibitum magno in pretio est; vt pari æstimatione cum auro pendatur. Vnde gignatur, incertum. Est illud tantum obseruatum; massam liquidam in fundo maris, sensim concretam, cautibus adhærescere, coloremque induere ferrugineum, in atrum vergentem; albi etiam coloris non rarò inuenitur, maioris etiam pretij: è cautibus postmodum æstu maris auulsam, quod piscium, marinarumque auium escæ superest (incredibile est enim omne genus piscium eius cibi quam sit auidum) in littus eijci: ibi etiam à testudinibus, cancris, alijsque eiusmodi bestiolis auidissimè vorari: exiguam omnino partem in vsum hominum relinqui. *P. Sebast. Berettarius in Vita Ios. Anch. l. 1.*

Scylla, & Charybdis.

PRoximum Italiæ promontorium, Rhegium dicitur, ideo quod græcè abrupta hoc nomine pronuncientur. Nec mirum si fabulosa est loci huius antiquitas, in quem res tot coiere miræ. Primum quod nusquam alias tam torrens fretum, nec solum citato impetu, verum etiam sæuo: neque experientibus modò terribile, verum etiam procul visentibus. Vndarum porrò inter se concurrentium tanta pugna est, vt alias veluti terga dantes

dantes vorticibus in imum desidere, alias quasi victrices sublime ferri videas. Nunc hic fremitum feruentis æstus, nunc illic gemitu in voragine desidentis exaudias. Accedunt vicini, & perpetui Ætnæ montis ignes, & insularum Æolidum, veluti ipsis vndis alatur incendium. Neque enim in tàm angustis terminis aliter durare tot sæculis tantus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam, & Charybdim peperere: hinc latratus auditos, hinc monstri credita simulacra, dum nauigantes magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti, latrare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit. *Iustinus lib. 4.*

PISCES.

Marinæ belluæ portentosæ magnitudinis, & earum pugna.

BAlenæ & in nostra maria penetrant. In Gaditano Oceano non ante brumam conspici eas tradunt, condi autem statis temporibus in quodam sinu placido, & capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc scitæ orcas, infestam his belluam, & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia, quam carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, & fætas, vel etiamnum grauidas lancinant morsu, incussæque Liburnicarum rostris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendiue pœnis inualidæ, solum auxilium nouere in altum profugere, & se toto defendere Oceano. Contra, orcæ occurrere laborant, sesque opponere, & cautium angustijs trucidare, in vada vrgere, saxis illidere. Spectantur

ea prælia ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictusque quantos nulli turbines voluunt. *Plinius l. 9. nat. hist. cap. 6.*

Delphinus.

VElocissimum omnium animalium, non solum marinorum, est delphinus ocyor volucre, ocyor telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret medio penè in ventre, nullus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia nisi resupini, atque conuersi non corripiunt: quæ causa præcipuè velocitatem eorum ostendit. Nam cum fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, vt arcu emissi ad respirandum emicant: tantaque vi exiliunt, vt plerunque vela nauium transuolent. Agunt ferè coniugia: pariunt catulos decimo mense, æstiuo tempore, interim & binos: nutriunt vberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem peruenire: viuunt & tricenis quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de causa, & statim tellure tacta moriuntur, multoque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atque lata haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari. Delphinus non homini tantum amicum animal, verum & musicæ

arti,

arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem non expauescit, vt alienum: obuiam nauigijs venit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit vela, *Plin. lib. 9. nat. hist. c. 8.*

Delphinus cum puero ludens.

DIuo Augusto Principe Lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecænatis, & Flauiani, & Flaui Alfij, multorumque esset literis mandata. Quocumque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus, atque abditus, ex imo aduolabat: pastusque è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptumq; Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis, & merenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio expirauit. *Plin. l. 9. nat. hist. c. 8.*

Est in Africa Hipponensis Colonia, mari proxima, adiacet nauigabile stagnum, ex hoc in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, nauigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maximè pueri, quos ocium, ludusque solicitat: his gloria, & virtus altissimè prouehi: victor ille, qui longissimè vt littus, ità simul nantes relinquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris in vlteriora tendebat: Del-

phinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc ſequi, nunc circuire, poſtremò ſubire, deponere, iterum ſubire, trepidantemque perferre primum in altum, mox flectit ad littus, redditque terræ, & æqualibus. Serpit per Coloniam, fama concurrere omnes ipſum puerum tanquam miraculum aſpicere, interrogare, audire, narrare. Poſtero die obſident littus; proſpectant mare, & ſi quid è mari ſimile, natant pueri, inter hos ille, ſed cautius. Delphinus rurſus ad puerum fugit ille cum cæteris. Delphinus, quaſi inuitet, reuocet, exilit mergitur varioſque orbes implicat, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor, accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam pertrectantque præeuntem. Creſcit audacia experimento maximè. Puer, qui primus expertus eſt, adnatantis inſilit tergo: fertur, referturque. Agnoſcunt ſe, ex mari puerum ille, è terra iſte, neuter timet, neuter timetur: huius fiducia, manſuetudo illius augetur, nec non & alij pueri dextera læuaque ſimul eunt, hortantes, monenteſque ne timeat. Id quoque mirum, Delphinus alius tantum ſpectator, & comes: nihil enim ſimile, aut faciebat aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat vt puerum cæteri pueri. Incredibile, tam verum tamen, quam priora, Delphinum geſtatorem, colluſoremque puerorum in terram quoque extrahi ſolitum, areniſque ſiccatum vbi incaluiſſet, in mare reuolui. *Plin. iunior l. 9. epiſt. 33.*

Piſcis vaſtiſſimæ molis ingentem nauim violenter quaſſans.

MAgnitudinis vaſtę piſcis eſt in Africo Oceano, quem piſcem, à figura videlicet, acum appellant (Xiphiam ego fuiſſe crediderim) prælongo

longo rostro, & in mucronem desinente; eodemque ita duro, atque hispido, vt ferrum deterat in modum limæ. Ex ijs belluis vna, dum subterfugientem prædam furibunda persequitur, in aduersam onerariam plenis euntem velis, toto impetu illata, in imas compages, pertuso alueo, acutissimum caput infixit. Ex eo laqueo dum se se per vim conatur excutere: quamuis libratam suis ponderibus nauem adeo quatefecit, vt se in syrtim impactos nautæ non sine horrore putauerint. Quo dein ex foramine, cum, ignaro quidnam esset rei magistro, sentinam traheret, nauis: Concini demum subducta, insertum in carinam, vt dixi, plane cubitale rostrum ostendit: quod illico extractum, & in Lusitaniam argumenti, & miraculi causa, deinde transmissum est. *P. Maffeius l. 7. hist. Indic.*

Classis nauium nouem duce Georgio Britto, dum Lusitania Indiam petit, rostrata celsior Rhetorici Vasæi Pereriæ, in medio cursu, repente, veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum aquæ sonitu, ac motu, qualis, vbi in vada, & syrtes incurritur, edi consueuit. Eo ipso terrore perculsi nautæ, demissa vtrinque bolide, profundum sine dubio mare comperiunt. Cum inflatis vento velis hæreret nauigium nihilominus; dispiciendi causa (quod esset nox) admotis ad marginem luminibus; implexam alueo ingentem belluam vident. Carinæ centum, & quinque dodrantium longitudine, applicauerat corpus; cauda gubernaculum illigarat; alis immanibus latera ad summum vsque cingebat: quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum adeo tetrum ingenti videlicet horrore nautæ, militesque perfusi. vt vero dolij magnitudine, vasto hiatu nouissime caput extulit; metu exanimati pæne omnes infernum profecto mon-

strum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda. Pauci, quibus in tanto discrimine mens, animusque constiterat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. erant qui contis, iaculis, ballistisque depellendum suaderent cetum: alij contra, nihil magis tali tempore vitandum aiebant; ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso, & agitatione violenta nauem euerteret. in summa inopia consilij, cum nihil explicaretur; & maior in singula momenta terror instaret; suppliciter, ac demissè veniam, pacemque Dei, & cœlestium exposcere, atque ad vota, precesque confugere placitum est. Neque ea irrita fuere. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo Crucis in medium prodijt. ab eo sacris carminibus, & exorcismis delinita bellua (mirum dictu) nulla cuiusque noxa relicto nauigio, cum è portentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, se se admodum placido lapsu in mare demisit. *P. Maffeius l. 7. hist. Indic.*

Echeneis piscis vulgò Remora.

TAmen omnia hæc pariterq; eodem impellentia, vnus, ac paruus admodum pisciculus echeneis appellatus in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, viresq; tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quam adhærendo. Hæc tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cum rostra illa ære, ferro-

que

que ad ictus armata femipedalis inhibere poſſit, ac tenerè deuincta piſciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonij properantis circumire, & exhortari ſuos donec tranſiret in aliam. Ideoque Cæſariana claſſis impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caij Principis ab Aſtura Antium remigantis: vt res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidem nouiſſimè tum in vrbe reuerſus ille Imperator, ſuis telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cum è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, oſtenderuntque Caio indignanti hoc fuiſſe, quod ſe reuocaret, quadringentorumque remigum obſequio contra ſe interdiceret. Conſtabat peculiariter miratum quomodo adhærens renuiſſet, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc pòſteaque videre eum, limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. *Plinius l. 32. hiſt. nat. c. 1.*

Vitulus marinus.

QVÆ pilo veſtiuntur animal pariunt vt priſtis, balæna, vitulus. Hinc parit in terra pecudum more: Secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret: & parit nunquam geminis plures: educat mammis fœtum. Nonante duodecimum diem deducit in mare, ex eo ſubinde aſſuefaciens. Interficiuntur difficulter, niſi capite eliſo. Ipſis in ſomno mugitus: vnde nomen vituli. Accipiunt tamen diſciplinam, vocemque pariter, & viſu populum ſalutant, incondito fremitu: nomine vocati reſpondent. Nullum animal grauiore ſomno premitur. Pinnis, quibus in mari vtuntur humi quoque vice pedum ſer-

punt. Pelles eorum etiam detractas corpori sensum æquorum retinere tradunt, semperque æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse somnosque allicere subditam capiti. *Plinius l. 9. nat. hist. c. 13.*

Polypus.

POlyporum multa genera: terreni maiores, quam pelagij: omnes brachijs, vt pedibus, ac manibus vtuntur: cauda verò, quæ est bifulca, & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dexteram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput quod prædurum est sufflatione viuentibus. Cætero per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhærescunt, tenent Supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat asperum, læuitantem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præ iacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat de in putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maximè in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. *Plinius l. 9. hist. nat. cap. 29.*

Nautilus, siue Pompilus.

INter præcipua autem miracula est, qui vocatur Nautilus, supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni.

omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile nauiget. Postea prima duo brachia retorquens membranam inter illa meræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, cæteris subremigans brachijs, media cauda, vt gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine: & si quid pauoris interueniat hausta se mergens aqua. *Plinius loco supracitato.*

Murices, & Concha.

FIrmiores iam testæ murices, & concharum genera: In quibus magna ludentis naturæ varietas, tot oculorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis in orbem circum actis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: Iam distinctione virgulata crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, breui modo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad Buccinam recuruis. Nauigant ex his Veneriæ, præbentesque concauam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. *Plinius l. 9. hist. nat. cap. 33.*

Vrtica.

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec Animalium, nec fruticum, sed tertiam ex vtroque naturam habent, Vrticis, & spongijs: Vrticæ noctu vagantur, noctuque mutantur. Carnosæ frondis his natura: & Carne vescuntur. Vis pruritu mordax eademq; quæ terrestris vrti-

punt. Pelles eorum etiam detractas corpori sensum æquorum retinere tradunt, semperque æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse somnosque allicere subditam capiti. *Plinius l. 9. nat. hist. c. 13.*

Polypus.

POlyporum multa genera: terreni maiores, quam pelagij: omnes brachijs, vt pedibus, ac manibus vtuntur: cauda verò, quæ est bifulca, & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dexteram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput quod prædurum est sufflatione viuentibus. Cætero per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhærescunt, tenent Supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat asperum, læuitantem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præ iacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat de in putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maximè in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. *Plinius l. 9. hist. nat. cap. 29.*

Nautilus, siue Pompilus.

INter præcipua autem miracula est, qui vocatur Nautilus, supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni.

omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile nauiget. Postea prima duo brachia retorquens membranam inter illa meræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, cæteris subremigans brachijs, media cauda, vt gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine: & si quid pauoris interueniat hausta se mergens aqua. *Plinius loco supracitato*.

Murices, & Concha.

FIrmiores iam testæ murices, & concharum genera: In quibus magna ludentis naturæ varietas, tot oculorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis in orbem circum actis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: Iam distinctione virgulata crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, breui modo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad Buccinam recuruis. Nauigant ex his Veneriæ, præbentesque concauam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. *Plinius l. 9. hist. nat. cap.* 33.

Vrtica.

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec Animalium, nec fruticum, sed tertiam ex vtroque naturam habent, Vrticis, & spongijs: Vrticæ noctu vagantur, noctuque mutantur. Carnosæ frondis his natura: & Carne vescuntur. Vis proritu mordax eademq; quæ terrestris vrti-

eæ. Contrahit ergo se quam maximè rigens, ac præbatante Pisciculo frondem suam spargit, complectensque deuorat. Alias marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ vice, contactos pisces attrituque Petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: Dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat, & contrahitur. tacta vredinem mittit, paulumque si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: Excrementa per summa tenui fistula reddi. *Plin. hist. nat. l. 9. c. 45.*

Testudo.

TEstudines tantæ magnitudinis indicum mare emittit, vt singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri præcipuè maris his nauigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa Pelagi ante meridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fruitantes: quo voluptas liberè spirandi, in tantum fallit oblitas sui, vt solis vapore siccato cortice, non queant mergi inuitæque fluitent opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auideque saturatas, lassari? atque vt remearint matutino summa in aqua obdormiscere, id prodi stertentium sonitu; tumque leniter capi. Adnatare enim singulis ternos à duobus indorsum verti, tertio laqueum inijci, supinæ, atque ita ad terram à pluribus trahi. in Phænicio mari haud vlla difficultate capiuntur, vltroque veniuntur stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt Testudinis, sed rostri margines acuti, suprema parte inferiorem claudente pixidum modo. In mari conchylijs viuunt, tanta oris duritia, vt lapides comminuant. In

terram

terram egressæ in herbis pariunt oua, auium ouis similia ad centena numero, eaque defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore, & complanata incubant noctibus. Educant fætus annuo spatio. *Plinius hist. nat. l. 9. c. 10.*

I N S V L Æ.

Insulæ natantes.

SIC euenit, vt in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis, & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi, & leues. ex quibus quæ constant Insulæ in India natant. Theophrastus est Auctor. Ipse ad Cutylias natantem Insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationensi. Cutyliarum Insula, & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur. & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, sed & aura. Nec vnquam illi per diem, & noctem in vno loco statio est, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex causa est. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc ponderosæ, & ipsius Insulæ materia vectibilis, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiamsi quæ in illa saxa sunt, inuenies aquosa, & fistulosa: qualia sunt quæ duratus humor efficit vtrique circa medicatorum fontium riuos, quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. *Sen. l. 3. nat. qu. c. 25.*

Exegerat prosocer meus, vt Amærina prædia sua inspicerem: hæc perambulanti mihi ostenditur subiacens lacus nomine Vadimonis, simul quædam incredibilia narrantur. Perueni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotæ circumscriptus,

ſcriptus, & vndique æqualis, nullus ſinus, obliquitas nulla, omnia dimenſa, paria, & quaſi artificis manu cauata, & exciſa. Color cæruleo albidior, viridior & preſſior ſulphuris odor, ſaporque medicatus, vis qua fracta ſolidantur. Spatium modicum quod tamen ſentiat ventos, & fluctibus intumeſcat. Nulla in hac nauis (ſacer enim eſt), ſed innatant inſulæ herbidæ, omnes arundinæ, & iuncto tectæ: quæque alia fæcundior palus, ipſaque illa extremitas lacus affert. Sua cuique figura, vt modus cunctis, margo deraſus: quia frequenter vel littori, vel ſibi illiſæ terunt, teruntur que. Par omnibus altitudo, par leuitas: quippe in ſpeciem carinæ humili radice deſcendunt. Hæc ab omni latere perſpicitur, eadem aqua pariter ſuſpenſa, & merſa. Interdum iunctæ copulatæque, & continentis ſimiles eunt: interdum diſcordantibus ventis digeruntur, non nunquam deſtitutæ tranquillitate ſingulæ fluitant. Sæpe minores maioribus, velut cymbulæ onerarijs adhæreſcunt. Sæpe inter ſe maiores, minoreſque, quaſi curſum, certamenque deſumunt. Rurſus omnes in eundem locum appulſæ, qua ſteterunt, promouent terram. Et modo hac, modo illac lacum reddunt; auferuntque. Auctum demum cum medium tenuere, non contrahunt. Conſtat pecora herbas ſecuta, ſic in inſulas illas, vt in extremam ripam procedere, ſolere nec prius intelligere mobile ſolum, quam littore abrepta, quaſi illata, & impoſita circumfuſum vndique lacum pauent. Mox quo tulerit ventus egreſſa, non magis ſe deſcendiſſe ſentire quam ſenſerint aſcendiſſe. *Plinius iun. l. 8. epiſt. 20.*

Hispaniola Insula in America.

HIspaniola tenebrosis quaquauersum, densisque syluis littorum tenus prætexta: quæque iacent ante syluas asperis rupibus, arduisque montium præuallata iugis, eminus ad se tendentibus ab alto maris, speciem Cimmerij cuiusdam, aut si quis tristior est horroris præbet. cum interim Insulæ penetralia simul ac intraueris, lætissima pulchritudine rideant. longitudo quæ protenditur ab Occasu Solis in Orientem, quingentis quadraginta passuum milibus: at latitudo qua spatiosior existit, trecentis absoluitur. Montes, dictissimis auri venis redundant. Est hæc Insul pleraque sui parte propemodum ad luxuriem a bonæ telluris, saluberrimi cæli, frugum tam, sponte sua, quam cultu nascentium feracissima. Sacchari felicitate, prouentuque tanto, nusquam vt gentium spissitudo proceritasque cannarum istis certet: medullis arundinum tam confertis, vt vnius alicuius fistulæ liquor excoctus, vicenas nonnunquam & tricenas explere phialas memoretur. Ad hæc saltus ingentes, lanæ satiuæ diuites, arbusta mastiches atque succini, nemora, virectaque germinum aromaticorum omnis generis copiosa. Paucissimis qui Boream respiciunt, tractibus exemptis, cæterorum Ver & Autumnus, est assiduus: continua penè dierum noctiumque paritas. Nec vllo penitus mense non indulgens annus est recentibus, temporique congruis fructibus in mensas secundas inferundis. Infra lunam inchoatam, & exactam, certèque tricesimum intra diem à defixo semine, cucurbitæ, pepones, cucumeres; dimidio verò celerius brassica, lact uca, beta, nasturtium, & id genus olera cætera vigent, & ad maturitatem perueniunt. sidera

autem

autem penè transcendit tritici, siliginisque luxus: quarum frugum spicæ dodrante multo longiores, virili brachio spissiores habitioresque, duo granorum millia per facile claudunt in siliquis. *P. Bisselius Argon. li 2. pun. 8.*

Insula fortunatæ fabulosæ.

PRoditum est à veteribus poetis esse quasdam in Oceano insulas, ad quas post mortem deferantur eorum animi, qui sanctè religioséque vixerint, ibi eos inter se iucundissimè ac suauissimè viuere, in amœnissimo quodam prato, quod gemmea florum naribusque gratissimorum varietate perpetuò distinctum picturatumque sit; nunquam non illic ridere cælum, frondere arbores, pubescere herbas, nitere omnia, spirare assidue mollissimos fauonios, quorum flabellis arborum comæ leuiter ventilatæ placidissimo murmure auribus blandiantur, eo accedere innumerabilem vim ac copiam immortalium auicularum, quæ vsque & vsque liquidissimos cantus tenui gutture funditantes, intimos audientium sensus incredibili voluptate permulceant. pratum ipsum perennibus riuulis variè intersecari, quorum aquula nitidissima ad versicolores lapillos molliter fracta. & allisa susurrum efficiat dulcissimum, ita quà flosculorum ambrosios odores exhalantium suauitate, quà zephyrorum viridantibus arborum ramis illudentium sibilo, quà volucrum concentibus, quà blando murmurantium riuulorum strepitu beatas illas mentes indesinenter hilarari, ergo alios ad Orphei, Amphionisue lyram choreas agere, alios psallere, alios corollas texere, alios in herba fusos, quà tellus tremulis laurorum ac myrtorum opacatur vmbraculis, iucundissimos sermones conserere, humum ipsam opum suarum

pro-

prodigam, fine vllo cultu ter quotquot annis vbertate summa alimentorum copiam eis suggerere ac subministrare. *Murctus Var. lect. lib. 5. cap. 1.*

FLVVII, TORRENTES, PONTES, FONTES.

Ganges.

GAnges omnium ab ortu fluuius eximius à meridiana regione decurrit, & magnorum montium iuga recto alueo stringit. In eum obiectæ rupes inclinant ad orientem. Vtque rubro mari accipitur findens ripas, multas arbores cum magna soli parte exorbet. Saxis quoque impeditur, quibus crebro reuerberatur: vbi mollius solum reperit, stagnat insulasque molitur. Acesines eum auget. Ganges decursurum in mare intercipit, magnoque motu amnis vterque colliditur; quippe Ganges asperum os influentis obijcit: nec repercussæ aquæ cedunt. *Q. Curtius lib. 8.*

Tigres.

SED, & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elongosine est. Ipse, qua tardior fluit, Diglito: vnde concitatur à celeritate, Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata pondera sustinentem, & nitrum nebulis exalantem. Vnus genus ei piscium est, idque transcurrentis non miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacum trasnatant. Fertur autem & cursu, & colore dissimilis transuectusque occurrente Tauro monte in specu mergitur: subterque lapsus, à latere altero eius erumpit, Locus vocatur Zoroanda.

da. Eundem esse manifestum est, quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacum, qui Iospites appellatur: rursusque in cuniculos mergitur, & post 25. mill. pas. circa Nymphæum redditur. *Plinius hist. nat. l. 6. c. 27.*

Nilus.

NIlus incertis ortus fontibus, it per deserta & ardentia: & immenso longitudinis spatio ambulans, famaq; tantum inermi quæ situ cognitus sine bellis, quæ cæteras omnes terras inuenere, originem (vt Iuba rex potui exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetæ, coracini, siluri, crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc, Nili ortus creditus Cæsareæ in Isæo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea obseruatum est, prout in Mauritania niues imbresue satiauerint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa, & squallentia conditque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæsariensis Mauritaniæ gente Massæsylum erumpit & hominum cætus veluti circumspicit ijsdem animalium argumentis: iterum arenis receptus conditur rursus 20. dierum desertis ad proximos Æthiopas: atque vbi iterum senserit hominem prosilit fonte (vt verisimile est) illo, quem Nigrim vocauere. Inde Africam ab Æthiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen, & beluis frequens cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris profluentem. *Plinius hist. nat. l. 5. c. 9.*

Nilus, & eius Cataracta.

Nilus ante ortum Caniculæ augetur medijs æſtibus vltra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum quo maximè vſta feruoribus terra vndam altius traheret, tantum hauſtura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari; & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Proinde ſterilis annus, aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Vnde creſcere incipiat. ſi comprehendi poſſet, cauſæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus gentibus ſparſus, circa Philas inſulam primum ex vago & errante colligitur. Hanc Nilus magnus magis quàm violentus, egreſſus Æthiopiam arenaſque per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt autem cataractæ, nobilis, inſigni ſpectaculo locus: ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat, frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſtias eluctatur: vbicunque vincit, aut vincitur, fluctuat, & illic excitatis primum aquis, quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus & torrens per malignos tranſitus proſilit diſſimilis ſibi; quippe ad id lutuoſus & turbidus fluit. At vbi in ſcopulos cautium intrauit, ſpumat: & illi non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci color eſt. Tandem eluctatus obſtantia in vaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. *Seneca natur. quæſt. lib. 4. cap. 2.*

Mar-

Marsius.

MEdia illa tempestate mœnia interfluebat Marsias amnis, fabulosis Græcorum carminibus inclitus; fons eius ex summo montis cacumine excurrens, in subiectam petram magno strepitu aquarum cadit, inde diffusus circumiectos rigat campos liquidus, & suas dumtaxat vndas trahens. Iraque color eius placido mari similis, locum poetarum mendacio fecit. Cæterum quandiu intra muros fluit, nomen suum retinet; at cum extra munimenta se euoluit, maiore vi, ac mole agentem vndas, lycum appellant. *Q. Curtius lib.* 3.

Padus.

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen elati, finibus ligurum Vagiennorum visendo fonte profluens, condensque se se cuniculo, & in forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigijs torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior, nec amnes tantum Apenninos, Alpinosque nauigabiles capiens, sed lacus quoque immensos, in eum se se exonerantes, omni numero triginta flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex ijs. Apennini latere iactum Tanarum, Trebiam Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum; Alpium verò Sturam, Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum, Abduam, Olium, Mincium. Nec alius amnium tam breui spatio maioris incrementi est. *Plin. hist. nat. lib.* 3. *c.* 16.

Tiberis.

TIberis antea Tybris appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissusque nauigabilis, sicuti Tinia, & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, si non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aspera, & confragosa, ne sic quidem, præterquam trabibus verius quam racibus. longè meabilis fertur, per centum quinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiaq; & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris, ac Sabinis, mox citra tredecim millia passuum vrbis, Veientem agrum à crustumino, de in Fidenatem Latinumq; à Vaticano dirimens; sed infra Aretinum Clauim duobus, & quadraginta fluijs auctus, præcipuis autem Nare, & Auiene, qui ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in Vrbem perductis: & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quam cæteri in omnibus terris amnes, accolitur aspiciturque villis. Nullique fluuiorum minus licet inclusis vtrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quamquam creber ac subitis incrementis, & nusquam magis aquis quam in ipsa vrbe stagnantibus. *Plinius hist. nat. l. 3. c. 5.*

Transitus fluuij periculosus.

POstquam Radirobanes spatia vndarum vidit tam ingenti campo porrecta, equum potu refectum paulo egit vlterius, frustra admonentibus qui aderant vastam in proximo latitudinem late-

latere. Ille autem contemplatus ad quam breuissimè ripam sinus vndarum ferrent, vtrinq; calcaribus impulit equum, qui iuba ferociter concussa dedit se protinus in vndas, soloque eminens vertice incumbentem dominum ferre cœpit, qua iussus est. Vbi paulatim processit in altum, omnibus qui id videbant, vt in miro & subito casu diuersa de eo iactantibus, nec dubitantibus quin periret. Iamque illum non viuere, sed cadauer deferri fluctibus credebant, vtiq; postquam longè recesserat, & tantum ex colore adhuc aliquid supra aquam eminere noscitabatur. At Radirobani, vt timorem latè circumstans periculum, ita spem dabat validissimus equus, quem voce motisque interdum habenis reuocabit ad virium memoriam: Cœpit tamen ægrius equus emoliri aquas spiritu, videbaturque deficere; cum in medijs fluctibus arena sublimis, neque cadens vestigio, natandi necessitatem opportunè, intermisit: Stetit ergo difflandis fessus aquis, totoque pectore altior, tanquam laborem miraretur, se anhelitu leuabat. Sed Rex veritus ne exerciti nimio motu nerui post quietem rigerent, breues inducias ad respirandum fecit, adhucque calidas suffragines motis calcaribus egit in lacum. Suffecit animoso equo concitum corpus, vndisque & intentione natandi differentibus mortem ad supremam ripam vexit. Tunc liquente spiritu vix moratus, dum dominus sine lapsu descenderet, se in arena explicuit. *Barclaius Argen. lib.* 4.

Tunc omnes tanquam in arena capto consilio, de ripa desilimus in fluuium, & primus in periculo, qui primus in periculi suadela fuerat: vndis, lumborum tenus, immersus, ambabus manibus frutices comprehendit. Atque nunc quidem altior, nunc depressior, modò corporis dimidio superior, interdum supra scapulas, & ad colli confi-

nia

nia demersus, vtroque pede strenuè natatum adiuuante tam præceps promouebat negotium. Tum relictis, quæ primò prehenderat viminibus, ex alijs ad alia sursum versum se transijciebat, irrequieto corporis subsultu. Quod autem auctor operis, & consilij, sub hominum oculis; idem omnes, ad illius exemplum compositi, nauiter agebamus; vrinatoria penè temeritate viam, cæcos inter fluctus, nobis aperturi. Par omnium labor, par clamor, & alacritas, inuicem hortantium, increpitantiumque, nunc voce, nunc screatu, subinde plausibus, atque sibilis, & si quibus alijs signorum stimulis ardor incitaretur. Omnes in idem intenti negotium; sed non ijsdem, sicut ego reor, affectibus cum alij quidem verò magnanimitatis sensu gestirent; complures autem (& inter hos ego quoque meusque. Pediosa, si bene suspicor pectora, formidine trepidantia, loco dissingerent, atque verbis coacta fortitudine simulatis. Non est (mihi credite) non est omnino calamus, qui cum arte possit; neque sermo, qui cum facundiæ dignitate se speret expressurum quantum tunc molis, quantum luctæ, sit exhaustum medijs in vndis; cum supra continuam defatigationem, nos etiam sarcinæ nostræ, vestimentaq; scapulis innexa degrauarent: cum mador fluij, cum temporis hybernus rigor, intolerando gelu corpora stupefaceret; cum spumæ, cum alga, cum lutum, & profluentis squalor, oculos atque capita cooperiret; cum deceptis frequenter lippitudine prospectibus, destinata semel vimina prehensuras manus eluderent, atque præterirent; cum creberrimè siccæ, vel arentes virgulæ profirmis ac viridibus arreptæ, defringerentur; fractæque simul molem corporum in gurgites abriperent. In quò sanè tanta salutis erat, & interitus vicinia, nihil vt ad perniciem promptius esset ac certius, quam

paruula

paruula modo cunctatio; remedij contrà vix quidquam aliud, quam incredibilis celeritas in sarmétis recentissimis comprehendendis. Id porrò contingere nulli poterat, absque corporum agilitate dexterrima, subsilientium, ac resultantium, semperque de frondibus pristinis ad frondes, & spes nouas transfugientium. Inter quæ tamen singuli gurgites nos admonebant, ineuitabilis fati, quod nos maneret; tam vtique spatioso fluminis æquore sexcentorum iam funerum sepulchro, quod enim alijs ante nos exitio fuisset; idem, & nobis esse posse; quotiescumque natantum aliquis petræ radices, & virgarum fascem de manibus omisisset. Id tandem è nostro numero duobus euenit, quos virgultorum, æquo longius distantium, attactu frustratos, sub oculis nostris repentinus hausit interitus; haud absque gemitu nostro, nec enim facultas erat, neque consilium succurrendi periclitantibus: quippè nemine nostrum non suismet malis occupato. Suam vnusquisque Scyllam, suas Symplegadas, vitare, totisque nisibus excutere magnum opus habebat. *P. Bisselius Argon. l. 8. pun. 3.*

Fluminum & fontium vis admirabilis.

NEC aquarum natura à miraculis cessat. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine adeo vt lapidem plerumque durus adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silaro vltra Surrentum, non virgulta modo immersa, verum & folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquæ. Patauinorum aquis calidis herbæ virentes innascuntur, Pisanorum ranæ. In Dodonæ Ioui fons cum sit gelidus, & immersas faces extinguat: si extinctæ admoueatur, accendit.

In

In Illyrijs ſupra fontem frigidum expanſæ veſtes accenduntur. Iouis Ammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In agro Picinate trans Apenninum fluuius Nouanus omnibus ſolſtitijs torrens, bruma ſiccatur. In faliſco omnis aqua pota candidos boues facit: In Beotia amnis Melas oues nigras: Cephiſſus ex eodem lacu profluens albas. In Carrinenſi Hiſpaniæ agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia reſpuens, alter abſorbens. In Comenſi iuxta Larium lacum fons largus horis ſingulis ſemper intumeſcit ac reſidet. Iam omnes fontes æſtate quam hyeme gelidiores eſſe quem fallit? Onera in aqua facilius moueri Inania vaſa haud facilius quam plena extrahi. Pluuias ſalinis aquas vtiliores eſſe quam reliquas: nec fieri ſalem, niſi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. *Plinius hiſt. nat. l. 2. c.* 103.

Flumen ſeſe alicubi occultans, alicubi retegens.

EX ipſis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria fere ſtadia in longitudinem vniuerſus fluit: deinde ſaxo, quod alueolum interpolat, repercuſſus, duo itinera velut diſpenſatis aquis aperit, inde torrens, & ſaxorum per quæ incurrit, aſperitate violentior, terram præceps ſubit per CCC. ſtadia conditus labitur, rurſuſque velut ex alio fonte conceptus editur, & nouum alueum intendit, priore ſui parte ſpatioſior: quippe in latitudinem XIII. ſtadiorū diffunditur: rurſuſque anguſtioribus coercitus ripis iter cogit: tandem in alterum amnem cadit. Rhidago nomen eſt. Incolæ affirmabant, quæcumq; demiſſa eſſent in cauernam quæ propior eſt fontem, rurſus vbi aliud os amnis aperitur, exiſtere. *Q. Curt. l. 6.*

Fluuius exundans.

NVM iſtic quoque immite, & turbidum Cœlum? hic aſſiduæ tempeſtates, & crebra diluuia. Tiberis alueum exceſſit, & demiſſioribus ripis altè ſuperfunditur (quamquam foſſa, quam prouidentiſſimus imperator fecit, exhauſtus premit valles) innatat campis, quaq; planum ſolum, pro ſolo cernitur. Inde, quæ ſolet flumina accipere, & permiſſa deuehere, velut obuius retrocogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipſe non tangit. Anio delicatiſſimus amnium, ideoque adiacentibus villis, velut inuitatus, retentuſque magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clauſus, dum amiſſum iter quærit, impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit, alibi diuitum apparatus, & grauem ſupellectilem, alibi inſtrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hic ſoluta, & libera armenta: atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes atque culmina, variè, latèque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non aſcendit amnis. Nam pro amne imber aſſiduus, & deiecti nubibus turbines, proruta opera, quibus precioſa rura cinguntur, quaſſata, atque etiam decuſſa monimenta. Multi eiuſmodi caſibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. *Plin. lib. 7. epiſt. 17.*

Aqua campis furioſa eluuione ſuperfuſa.

ITaque dum Veſuuius per maritimam oram currere, flammiſque bacchatur pene maria debellaturus: ex alio latere, quo Palmæ, Nolæque

que campos despectat, ingentem aquarum vim magno impetu cæpit effundere. Sæuijt hæc quà rabies ignis defecerat, quicquid flammarum voracitati subductum fuerat, demolitura. Namque in agros effusa omnia longè latèque demersit; vt æquora camporum transijsse viderentur in maria. Primò vijs occlusis aquæ ad quindecim Palmorum altitudinem assurrexere, æmulatione quadam ingentium fluuiorum, quæ quamuis non multo post detumuerint, non tamen transiri vado poterant à mirantibus, vnde tam subito nouus hic fluuius erupisset. Coniurauerat non cum flammis modò, sed cum aquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alueo, ferebatur. Horrent adhuc circumfuso cinere arborum fibræ, non sine suspicione perustarum radicum, spe quoque proximæ colligendæ vindemiæ penè perdita. Hæc dubia pernicies, & futura prospiciens: illa certior, & cum præsenti iactura. Aquæ cum eodem quo flammæ impetu quasi certatim è monte decurrerent, atque obstantes arbores, glebas, trabes, cæmenta, saxa alueo iam tumidiore conuoluerent; non in mapalia solum & tuguriola, sed in domos etiam ac tecta irrupere, & iam tabulatis effractis in cellas vinarias intrusæ, dolia vino pretioso abundè plena ruptis compagibus exonerauere. Natabant pauimenta vino: & inter aquas iam rubescentes amnis purpureus excurrebat, labore lucroque præteritæ vindemiæ vnà cum vini riuis effuso. Neque ea solum lues ab aquis fuit; nam per agros villæ casæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deiectæ, aliæ obsessæ: itinera obstructa: commercia sublata: quasi perruptis obicibus Eridanus, aut Danubius exundasset. *P. Recupitus de Vesuu. incen.*

Vt reliquias infelicis Campaniæ Vesuuius deleret, quidquid aquarum vel à cælo acceperat,

vel in conceptaculis habuit, illud omne in subiectos campos effudit, tanquam nostrum vnum sitiret exitium. ex quo tanta facta est aquarum eluuio, vt cum ab hominum strage decesseris, non multum hæc altera calamitas cedat incendio. Illud verò quam horribile ac simile prodigio? cum infinita materies esset egesta, ne inanitatem, communem vniuersitatis hostem admitteret natura extruso aere, Vesuuius mare ipsum quod per cauas specus, quas habet immensas, exsorbuerat, & tanquam per fistulam quandam, atque siphonem attraxerat, statim vna cum exustis visceribus euomuit, atque impetu natantium gregem per arua diffudit, conchilia in primis, ostreas, sepias extra pelagi septa. quid hoc in natura vel perturbatius, vel ærumnosius fieri potuit? Cælum imbres deuoluebat maximos, ac perpetuos; Mons non modo ignis aquarumque suarum fontes emittebat, sed ipsum pelagus exhauriebat. nulla erat iam terræ, marisque discretio: vnius fluenti alueo nec tamen vnius generis, Campania obruebatur. mistim ex eodem cratere montis defundebantur aquæ, flāmæque; omnia fluctus operiebat: fumabant tamen omnia interim, atque ardebant. instabat torrens alte mundans, ferebatque secum cinerem, vt significaret ad interitum se excurrere; efferebat se super ruinas domorum, atque oppidorum; glomerabat secumq; rapiebat non modo annosas atq; ingentes arbores radicitus euulsas, sed eius magnitudinis cautes, quæ conuectari plaustris haud possent. quidquid erat obuium, hauriebat. innatabat omne fere genus animantium, siue cicurum, siue siluestrium; conuoluti etiam globi serpentium è latebris extracti. direpta item horrea, exhausta vinariæ cellæ, vastati qui flammis superfuerant agri, euersæ domus, castella, pagi, oppida integra demersa. *P. Masculus de Vesuu. l. 1.*

Pons

Pons ligneus flumini impositus.

ITaque etsi summa difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem rapiditatemque fulminis: tamen id sibi contendendum, aut aliter non trasducendum exercitum, existimabat. rationem igitur pontis hanc instituit. Tigna bina sesquipedalia, paulum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, interuallo pedum duorum inter se iungebat. hæc cum machinationibus immissa in flumine defixerat fistucisque adegerat, non sublicæ modo directa ad perpendiculum, sed prona, ac fastigiata, vt secundum naturam fluminis procumberent; his item contraria duo ad eundem modum iuncta interuallo pedum quadragenum ab inferiore parte contra vim, atque impetum fluminis conuersa statuebat: hæc vtraque bipedalibus trabibus immissis, quantum eorum tignorum iunctura distabat, binis vtrinque fibulis ab extrema parte distinebantur; quibus disclusis, atque in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, vt quo maior vis aquæ se incitauisset, hoc artius illigata tenerentur. hæc directa materia iniecta contexebantur, ac longurijs, cratibusque consternebantur. ac nihilo secius sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ pro ariete subiectæ, & cum omni opere coniunctæ vim fluminis exciperent, & aliæ item supra pontem mediocri spatio: vt si arborum trunci, siue naues deijciendi operis causa, essent à barbaris missæ, his defensoribus earum vis diminueretur, neu ponti nocerent. Diebus X. quibus materia cœpta est comportari, omni opere effecto exercitus transducitur. *Cæsar de bello Gall. l. 5.*

Res erat huiusmodi. Apud Marianam arcem terna primum tigna à ripa æqualiter distantia, inter se verò quinque pedum interuallo, mira expeditaque machinatione in flumen defixa sunt. Post hæc, tigna totidem abiuncta à primis vndecim pedibus, & inter se quinque, succedebant. Ab his distabant tredecim pedibus terna alia, atq; ab his alia terna, vndecim pedum spacio recedebant, atque in hunc modum, alia atque alia veluti iuga, alterno vndecim, ac tredecim, pedum interuallo discreta continuo ductu in fluminis latitudinem protendebantur, cousque dum aluei altitudine, aquarumque incitatione arbores quantumuis proceras non admittente, terminauere, hanc palationis, seu septi partem trabes duodecim, altæ pedibus septuaginta in flumen quadrata ferè forma immissæ, castelli materia futuræ. Atque hæc omnium, quæ dixi tignorum capita, trabibus in longitudinem superiectis, inter se iuncta, & asseribus transuersarijs cancellatim intecta stratum pontis, & solum fuere. Iam, extrorsum in medio interuallo, quod erat inter singula tignorum iuga, singulæ trabes quinque pedibus à iugis distantes in aquas impactæ sunt: quæ binis trabibus, tanquam brachijs, bina ex aduerso tigna comprehendebant, cuneumq; conformantes molem contranitentibus trabibus colligabant; idque in singulis iugis ex vtraque palationis parte seruatum est. Adhuc exterius, ex vtraque etiam parte alia trabium series, ea quæ terno ordine iuncta sunt tigna respicientium, ab ijsque viginti pedum spatio distantium, percurrebat. Ab imo harum trabium circa aquæ superficiem grandes sublicæ attollebantur, quæ subter cuneos transmissæ, inq; medium decussatim concorrentes, ceu contibulæ, interna tigna connectebant, atque adeo machinationem omnem mirè firmabant. Rebus ita dispositis

sitis super medio tignorum strato contabulata est pontis via, elatis ad latera pro vallo solidis assibus, fidisque contra ictum maioris sclopi pedes quinq; altis, ac bipedali loricula superaddita. Simili contabulatione castellum destinatum armorum sedes, in extrema palatione communitum est; Sed pontis via, duodecim pedes lata, homines octo pariter incedentes admittebat: quum stationem hominum fermè quinquaginta castellum caperet, quadraginta pedes latum, longum quinquaginta duos. Porrò quo tempore pars hæc pontis ex Flandriæ ora ducebatur, eodem ex altera ripa, apud Philippæam arcem pars altera pontis, & ad pontis extrema castellum, sedes pariter armorum, eadem planè machinatione fabrefacta sunt, nisi quod ab hac Brabantiæ parte, quoniam altitudo alueì patiebatur, longius multo producta palatio est, fuitque longitudo eius nongentorum pedum; quum altera ad oppositam oram ducentos omnino pedes non excederet; atque vtraque hæc lignorum septa STECCATAM milites appellauere; Restabat pars media, maiorque fluminis adhuc aperta; patebatque eiusmodi spatium inter vtrumque ligneum castellum pedibus amplius mille ducentis, & quinquaginta. Quò loco, quum immensæ altitudinis, ac rapiditatis esset amnis, eoq; nullas sibi quacunq; fistucatione insigi trabes, sublicasq; sustineret, decreuerat Alexander interiectis nauibus locum occupare, missis, qui Dunquercà, si qua essent nauigia ad se deueherent. *P. Famianus de bello Belgico Dec. 2. l. 6.*

Clitumnus fons.

VIdisti ne aliquando Clitumnum fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi. Vide, quem ego (pænitet tarditatis)

proxime vidi. Modicus collis adſurgit antiqua cupreſſu nemoroſus, & opacus. Hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus, eluctatuſque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus, & vitreus, vt numerare iactas ſtipes, & relucentes calculos poſſis. Inde non loci deuexitate, ſed ipſa ſui copia, & quaſi pondere impellitur. Fons adhuc, & iam ampliſſimum flumen, atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque, & contrario niſu in diuerſa tendentes tranſmittit, & perfert, adeò validus, vt illà quà properat, ipſe tanquam per ſolum planum remis non adiuuetur, idem ægerrimè remis, contiſque ſuperetur aduerſus. Iucundum vtrunque per iocum, ludumque fluitantibus, vt flexerint curſum laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo veſtiuntur. Quas perſpicuus amnis velut merſas viridi imagine adnumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. *Plinius iunior l. 8. epiſt. 8.*

Fons æſtuoſus.

ATtuli ex patria pro munuſculo quæſtionem, altiſſima iſta eruditione digniſſimam. Fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cænatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus, in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die ſtatis auctibus, ac diminutionibus creſcit, decreſcitque. Cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis, & veſceris. Atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidus) potas. Interim ille certis, dimenſiſque momentis, vel ſubtrahitur, vel adſurgit. Anulum, ſeu quid aliud ponis in ſicco, alluitur ſenſim, ac nouiſſimè operitur, detegitur rurſus, paulatimque deſeritur. Si diutius obſerues, vtrumque iterum,

rum, ac tertio videas. Spiritus ne aliquis occultior os fontis, & fauces modò laxat, modò includit, prout illatus incurrit, aut decessit expulsus. An quæ Oceano natura, fontiquoque? quaque ille ratione, aut impellitur, aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur, vel egeritur? An vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduersantibus ventis, obuioque æstu retorquentur: ita est aliquid, quod huius fontis excursum per momenta repercutiat? *Plinius iunior l. 4. epist. vlt.*

Fons artificiosus in sublime aquam eiaculans.

IN medio fons æstuabat intra marmoreum cratera, è cuius labro caducus, veli instar tenuissimi expandebatur, demittebaturque in subiectam piscinam; quam circum syphunculi plures expressi micabant è solo, atque in cratera reciproci miscebant suauissimum murmur. *P. Famianus lib. 2. prol. 3.*

Fons erat non plus aquis notabilis, quam arte signorum, quæ illic hospiti Coccalo aiebant Dædalum poliuisse. Aquæ in altitudinem redeuntes originis per varias fistulas, atque formas micabant, mox in subiectum alueum recidentes, feruebant ipso tumultu labendi, reddebantque colorem mari simillimum. In medio Galatea, tamquam in pelago lugebat recens extinctum Acini, qui iacebat in littore, & tanquam inciperet solui in flumen, duos fontes ore soluebat, & vulnere. *Barclaius Argen. l. 1.*

Fons è saxo scaturiens.

QVò simul ventum est, ecce fonticulus: incerto primum sonitu, velut è longinquo strepens, repente nostros ante pedes gratissimo spectaculo procubuit. Eius scaturigo de scopulo propinquo modestis desultibus prorumpens, in subiectam scrobem conchæ simillimam effundebatur: elegantia naturæ mirabili, tanquam artis ingenio marginatam. Huius crepido flosculis circumquaque variata, viuoque gramine; simul arborum frondibus impendentibus amœnissimum frigus cum vmbris, & odoribus spargebat. Ergo fontis circum oram omnes in orbem, & coronam strati; quanquam nec dum exterso sudore, nulla salubritatis cura, largiter omnes haurimus: ac per vices inter se sibi succedentium, frigidæ ductibus ad satietatem indulgemus tanto bibaciores, quanto per tot iam horas ad reperiendum laticem inecntiores. Indaginis itaque tædium potus copia, quasi fœnoris quadam exactione pensabat: auara voluptate, neminique non ignoscenda; tanta præsertim liquoris fluentis illecebra. Nec enim calamus est, qui possit illius omnia bona compræhendere: non perspicuum aquæ nitorem, crystallo quouis & adamante translucidiorem: non influentis in guttura lenitatem: non haustus dulcissimum saporem: non frigoris blandam temperiem: non denique commendatam euentu salubritatem. *P. Bisselius Argon. l. 4. n. 4.*

Fons è sublimi defluens.

ECce namque! dum omnium inopes, irritique, cum solis ardoribus, atque vitæ tedijs luctamur; repentè post syluas ad itineris nostri fini-

ſiniſtrum latus, cliuoſior terra primum in montes; paullatim deinde celſius, aſperiuſque ſaxoſas in Alpes exſurgere; tum longiſſimo rupium dorſo procurſans, cœpit vndequaque fontibus, & vndarum delapſu ſcaturire. Sed vnus, præ cæteris omnibus, riuus admiratione multa cunctos ſuſpenderat. Is, è ſcopulo præcellentis altitudinis exortus, latice copioſo primum ipſius ſaxi planitiem inundat. Ab hac deinde, per abſciſſa, penituſque derupta præcipitia deiectus in petram aliam priori petræ ſubiunctam, non aliter atque conſulto præparatum in craterem, coit. Indè tertiam in rupem Superioribus longè depreſſiorem, collectus, in ſaxoſam latitudinem, menſæ ritu conſtratam diffunditur. Idem autem poſteaquam ſtagnante vado deſedit; extra crepidines quidquid redundat, molliter egerit, inque canalem lapideum geminum, bipartitis lapſibus euoluit. Eorum canalium alter laxus, ac ſpatioſus, poſteaquam longo ſulci tractu, per caua rupis; aquas inoffenſas deuexit, ſub ipſum finem denique ſe ipſo celſius exſurgens, & cuſpidatim in puppis morem ſe ſe ſurrigens violentiſſimo curſus propulſu, vacuum in aerem erumpit, ac figura quadam cæleſtis arcus exilit. Nam, prætterquam quod etiam in huius pellucida lympha colores ludunt, fulgore ſolis incenſi; fornix hic aquaticus primam ſui partem, velut Iridis pedem in ſcopuli fine defigit. Altera verò ſui parte peracto iam hemicyclo, ripis ſummontanis incidit: ibique profluentem orditur. *P. Biſſelius Argon. l. 4. n. 6.*

Fons fœdus & limoſus.

TAndem enim ad pedes circiter ſeptenos demiſſo foſſionis labore, ſcatebra cœpit affluere. Verum nequando nobis vllum naturæ, cæli-

ue beneficium, siue fæcibus affunderetur; eam facrorum inuidiam quam itinere reliquo toto sensimus, etiam in hoc fonte gustauimus. Erat enim quantuscumque scatebat humor; turbidus, crassus, lutulentus, ac præter hæc marcido pudore luridus, & insuauis. Ad summum! insipidus latex; ac si verum consiteri volumus, cloaca verius, aut stygia salsugo, quam fons, aut Arethusa Sicula. cadauer denique potius, & tabum vndarum, quam Scaturigo, venaque viuentium Aquarum. Sed scilicet, ante cupiditatem necessitas fuit: Qua proinde nos perpellente, consultius est visum; etiam deterrimis potius refici, quam per superbum fastidium cum extremis incommodis conflictari. Sustulimus igitur verius, quam hausimus frustra palustria, quodque spes esset cum tempore defæcata fontana limum in fundo desessurum; omnes, ac totos pileos nuda repleuimus. *P. Bisselius Argon. l. 9. n. 8.*

Alias descriptiones fluminum vide apud Plinium, qui Borysthenem describit l. 4. c. 12. Istrum ibidem; Iordanem l. 5. c. 15. Indum l. 6. c. 20.

Apud Pomp. Melam, qui l. 2. c. 3. describit Rhenum; l. 3. c. 1. Garumnam, & Tanaim l. 6. c. 6.

Apud Q. Curtium, qui l. 5. describit Medum.

TERRESTRIA.

Terra.

AC principio terra vniuersa cernatur locata in media sede mundi, solida, & globosa, & vndique ipsa in se se nutibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus. Quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, ripa-

rum

rum vestitus viridissimos, speluncarum concauas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum. Adde etiam reconditas auri argentiq; venas, infinitamque vim marmoris, quæ verò & quam varia genera bestiarum, vel cicurum, vel ferarum? qui volucrum lapsus atque cantus? qui pecudum pastus? quæ vita syluestrium? Quid iam de hominum genere dicam, qui quasi cultores terræ constituti non patiuntur eam nec immanitate belluarum efferari, nec stirpium asperitate vastari, quorumque operibus agri, insulæ littoraque collucent distincta tectis, & vrbibus? *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Cum satiatos spectaculo supernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fusa planicies. Hinc montium magnis, & niualibus surgentium iugis erecti in sublime vertices, deiectus fluminum, ex vno fonte in Orientem Occidentemque defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum syluarum cum suis animalibus, auiumque concentu dissono. Varij vrbium situs, & seclusæ nationes locorum difficultate, quarum aliæ se in erectos subtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu seges, & arbusta sine cultore fertilia, & riuorum leuis inter prata discursus, & amœni sinus, & littora in portum recedentia, sparsæ tot per vastum insulæ, quæ interuentu suo maria distinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas, aurum interfluens, & in medijs terris, medioque rursus mari nitentes ignium faces, & vinculum terrarum Oceanus continuationem gentium triplici sinu scindens, & ingenti licentia exæstuans. *Seneca in lib. de consol. ad Mar.*

Se-

Sequitur terra, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis. sic hominum illa, vt cælum Dei, quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper. Hæc benigna, mitis, indulgens, & in vsus mortalium semper ancilla: quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores, saporesque? quos succos, quos tactus, quos colores? quam bona fide creditum fænus reddit? quæ nostri causa alit? Aduersus hanc naturæ partem, tamen ingrati sumus, quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur, aut vt freta admittamus, eroditur aquis, ferro, ligno, igne, lapide, fruge omnibus cruciatur horis. Penetramus in viscera auri argentique venas, & aeris, ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus lapides scrobibus in profundum actis viscera eius extrahimus, vt digito gestetur gemma quam petimus. *Plinius l. 2. nat. hist. c. 63.*

Terra hæc mortalium altrix, in media mundi parte collocata quà læta segetibus est, quà dumetis ac rupibus hispida, quà salebris atque arenis arida, quà proximis fontibus vliginosa, quà siluis obducitur, quà circumiectis clauditur montibus, quà vasto patentique aperitur mari. *P. Tar. Gallutius to. 2. or. 6.*

Aspicitis in media mundi sede locatam terram nutibus in se suis vndique conglobatam, florum, herbarum, frugum, arborum infinita prope multitudine, atque insatiabili varietate conuestitam. Aspicitis fontium perennitates, liquores amnium pellucidos constantissime decurrentium in mare, ripas viridissimo semper habitu distinctas, absconditas, abstrusasq; penitus auri venas illas inexhaustas; infinitam lapidum, gemmarum, marmorum vim, quæ tam sæpe suffossa, tamen semper, a

subinde

ſubinde reficitur: beſtiarum tum cicurum, tum ſilueſtrium; & ferarum innumerabilia genera, ſuo inter ſe paſtu ſegregata, ſua ſocietate conuenientia: auium emodulatiſſimos, & certis prope legibus inflexos ad numerum cantus: hominem omnibus hiſce præſidentem, & præfectum operibus, cuius ingenio, cultuque impendentium altitudines montium, camporum immenſitates, aſperitates ſaxorum, paſſim, atque vbique collucent. *P. Tar. Gallutius to. 2. or. 1.*

Terræmotus.

MAxima ergo cauſa eſt, propter quam terra moueatur, ſpiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quandiu impellitur, & in vacanti ſpatio latet, iacet, innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus superueniens cauſa ſollicitat, compellitq; & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantum & vagatur. Vbi erepta deſcendendi facultas eſt, & vndiq; obſiſtitur, tunc

Magno, cum murmure montis
Circum clauſtra fremit.

quæ diu pulſata conuellit, ac iactat: eo acrior; quo cum valentiore mora luctatus eſt. Deinde quum circa perluſtrauit omne quod tenebatur, nec potuit euadere, inde quò maximè impactus eſt, reſilit, & aut per occulta diuiditur, ipſo terræ motu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: ſoluit enim quodcunque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque per minima, laxamentum ſuperat, indomita naturæ potentia liberat, vtique concitatius ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus verò inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Impe-

Imperio premat, ac vinclis, & carcere frenet, Seneca nat. quæst. l. 6. c. 18.

Nunquam intremiscunt terræ, nisi sopito mari, cæloque adeò tranquillo, vt volatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec vnquam nisi post ventos conditos scilicet in venas, & cauernas eius occulto afflatu. Neque aliud est in terra tremor, quàm in nube tonitruum: Nec hiatus aliud. quàm cum fulmen erumpit, inclusu spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente. Variè itaque quatitur, & mira eduntur opera; alibi prostratis mænibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nonnunquam etiam ignibus, calidisue fontibus, alibi aduerso fluminum cursu. Præcedit verò comitaturque terribilis sonus, alias murmur similius mugitibus, aut clamori humano, armorumue pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaque vel cauernarum, vel cuniculi, per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante, & stagnantibus: item fremente contra solida. Itaque & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur vnquam, sed tremit vibratque. *Plinius l. 2. nat. hist. c. 79. & 80.*

Primo lucis exortu ad diem nonum Cal. Septembris concreti nubium globi nigrantium, lætam paulo ante cæli speciem confuderunt, & amandato Solis splendore, nec contigua, vel opposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo inuolutus crassæ caliginis squalor insedit. Deinde velut numine summo fatales contorquente manubias, ventoque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor: hæcque securi typhones

phones atque prestres cum horrifico tremore terrarum ciuitatem, & suburbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ super alias concidebant reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus varijs excelsa culmina resultabant, quæritantium coniugum liberosque, & si quid necessitudinis arctè constringit. Post horam denique secundam, multo ante tertiam, aer iam sudus, & liquidus latentes retexit funereas strages, nonnulli enim super ruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum superesse possent si qui iuuissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæsi complures paulo ante homines, tunc promiscue strages cadauerum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant intactos, angore, & inedia consumendos: inter quos Aristænetus affectatam regens diæcesim, curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem vxoris Eusebiæ Pietatis cognominarat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalauit. Alij subita magnitudine oppressi, ijsdem adhuc molibus conteguntur. Collisis quidam capitibus, vel humeris præsectis aut cruribus, inter vitæ mortisque confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes, cum obtestatione magna deserebantur. *Ammian. Marcell. lib.* 17.

Grauis & publica calamitas est terrarum commotio & subsultus: montes diuidit, puteos obturat, saxa dirumpit, dissipat ædificia, emouet substructiones, extirpat stirpes, obruit animantes, homines ex timoris magnitudine lymphatos reddit. Amnes in alium cursum contorquentur, ac deflectuntur, aut absorbentur, aut exarescunt, &

in eos mare influit. Nonnunquam noua, vti nouæ insulæ, noui montes excitantur. Totæ regiones contremiscunt, totæ vrbes, insulæ, montes in imum hauriuntur, vt aliquando nullum supersit vestigium. Sed cum ipsum affuturum monet, & præcurrunt silentium cæli, ac tempestatum; seu maris quietissimus status (non enim vnquam terræ tremefiunt, teste Plinio, nisi sopito mari, cæloque adeo tranquillo, vt volatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec vnquam nisi post ventos, condito scilicet in venas, & cauernas occultas flatu: neque aliud est in terra tremor, quam in nube tonitruum.) subitò citrà flatum tumescens fluctus; crepitantia ædificia. Præterea in puteis aqua turbida, cum tetri odoris afflatu. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 13.*

Primum de improuiso mugire solum vehementer, post fremitus maris audiri horribilis. Terra sublime tolli, ædificia sursum erigi: erecta partim ruere, & conquassari, partim velut in summa tempestate, huc atque illuc commota nutare: loca pura mirificè agitari; materies ædificiorum frangi, lateres, & lapides, collidi horum omnium frangorem incredibilem audiri. Tantus excitari puluis, vt non videre, non alloqui, non videre quenquam per eum liceret. Extra domos passim vagabantur, quod inde agitatis tectis, tabulatisque & in se corruentibus parietibus vel tamquam præcipites darentur, vel ruinis aut mutilarentur, aut sepelirentur. Etiam arbores radicitus vellebantur. Qui lapidibus aut lignis læsi iacebant, nec viuere poterant, nec mori, quod cupiebant. Qui euaserant, eorum pars magna visebatur insigniter attrita; alij fractis cruribus, alij humeris, nonnulli ceruicibus, multi sanguinem reijciebant. Nulla fuit grauis calamitas, quam illi homines non experirentur. Vbi cessauit terræmotus, fuit qui rui-

nas

nas conſcendens vocem viuæ mulieris acciperet, habentis infantem, quem vna ſecum lacte ſuo ſuſtentabat. Coraſius mons ita concuſſus eſt, vt eius culmina ſubſidere, & conuulſa in ipſam ciuitatem cadere viderentur. Subſedere prætereà alij montes, & aquæ, vbi antea viſæ fuerant nunquam, extiterunt; contra, nonnullæ vbi fluxerant, deſtiterunt. *P. Pontanus ex Dione in Traiano vol. 3. p. 1. prog. 13.*

Londinum præcipuè motus ille concuſſit. Inſolitum ijs regionibus malum etiam ſi magnitudine non excelluiſſet, poterat inſigne exiſtimari ſubſultare ſolum, nutare tecta, penè diſcedere ſub pedibus diſtracta humus, horrendo corruentium ædificiorum fragore miſceri omnia, neq; innoxiæ ruinæ erant. Tectorum caſu, decuſſorumq; ſaxorum mole obtriti mortales aliquot plures vulnerati; omnes vſque adeo exterriti, vt omnibus vrbis locis alienatis à ſenſu animis trepidarint primo homines, mox vel in morem lymphatorum domo ſe eijcientes tota vrbe pauidi excurrerint, vel ad preces, & vota conuerſi, inſtans, vti rebantur, exitium deprecati ſint. *Paulus Bombinus in vita Edmundi Campiani c. 59.*

Fortaſſe non deerit quiſpiam, qui hunc terræmotum non tam ſpiritibus d. lit. ſcentibus, quam flammis prodeuntibus tribuendum putet; ſed cum ea nocte, quæ præceſſit eruptionem incendij, terra in vicinia maximè non ſemel mouerit, profectò à lucta ſpirituum, qui incluſi latebant terræmotum factum neminem latet, deinde primo qui occurrit obice, diffracto (ictus quidem verticem petebat, ſed aberrauit in latus) ſtatim illi velut agmine facto quà data porta ruunt, armati flamma, ignitaque inſtructi materia. ſed dum vna omnes ſine mora euadere conantur, anguſtiore oſtio præ tantis copijs, vehementius quati mons cœpit, atque

con-

in eos mare influit. Nonnunquam noua, vti nouæ insulæ, noui montes excitantur. Totæ regiones contremiscunt, totæ vrbes, insulæ, montes in imum hauriuntur, vt aliquando nullum supersit vestigium. Sed cum ipsum affuturum monet, & præcurrunt silentium cæli, ac tempestatum, seu maris quietissimus status (non enim vnquam terræ tremefiunt, teste Plinio, nisi sopito mari, cæloque adeo tranquillo, vt volatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec vnquam nisi post ventos, condito scilicet in venas, & cauernas occultas flatu: neque aliud est in terra tremor, quam in nube tonitruum.) subitò & citra flatum tumescens fluctus; crepitantia ædificia. Prætereа in puteis aqua turbida, cum tetri odoris afflatu. *P. Pontanus vol.3. par. 1. prog.13.*

Primum de improuiso mugire solum vehementer, post fremitus maris audiri horribilis. Terra sublime tolli, ædificia sursum erigi: erecta partim ruere, & conquassari, partim velut in summa tempestate, huc atque illuc commota nutare: loca pura mirificè agitari; materies ædificiorum frangi, lateres, & lapides, collidi horum omnium frangorem incredibilem audiri. Tantus excitari puluis, vt non videre, non alloqui, non videre quenquam per eum liceret. Extra domos passim vagabantur, quod inde agitatis tectis, tabulatisque & in se corruentibus parietibus vel tamquam præcipites darentur, vel ruinis aut mutilarentur, aut sepelirentur. Etiam arbores radicitus vellebantur. Qui lapidibus aut lignis læsi iacebant, nec viuere poterant, nec mori, quod cupiebant. Qui euaserant, eorum pars magna visebatur insigniter attrita; alij fractis cruribus, alij humeris, nonnulli ceruicibus, multi sanguinem reijciebant. Nulla fuit grauis calamitas, quam illi homines non experirentur. Vbi cessauit terræmotus, fuit qui rui-

nas

nas conſcendens vocem viuæ mulieris acciperet, habentis infantem, quem vna ſecum lacte ſuo ſuſtentabat. Coraſius montis itá concuſſus eſt, vt eius culmina ſubſidere, & conuulſa in ipſam ciuitatem cadere viderentur. Subſedere præterea alij montes, & aquæ, vbi antea viſæ fuerant nunquam, extiterunt; contra, nonnullæ vbi fluxerant, deſtiterunt. *P. Pontanus ex Dione in Traiano vol. 3. p. 1. prog. 13.*

Londinum præcipuè motus ille concuſſit. Inſolitum ijs regionibus malum etiam ſi magnitudine non excelluiſſet, poterat inſigne exiſtimari ſubſultare ſolum, nutare tecta, penè diſcedere ſub pedibus diſtracta humus, horrendo corruentium ædificiorum fragore miſceri omnia, neq; innoxiæ ruinæ erant. Tectorum caſu, decuſſorumq; ſaxorum mole obtriti mortales aliquot plures vulnerati; omnes vſque adeo exterriti, vt omnibus vrbis locis alienatis à ſenſu animis trepidarint primo homines, mox vel in morem lymphatorum domo ſe eijcientes tota vrbe pauidi excurrerint, vel ad preces, & vota conuerſi, inſtans, vti rebantur, exitium deprecati ſint. *Paulus Bombinus in vita Edmundi Campiani c. 59.*

Fortaſſe non deerit quiſpiam, qui hunc terræmotum non tam ſpiritibus delitescentibus, quam flammis prodeuntibus tribuendum putet, ſed cum ea nocte, quæ præceſſit eruptionem incendij, terra in vicinia maximè non ſemel mouerit; profectò à lucta ſpirituum, qui incluſi latebant terræmotum factum neminem latet, deinde primo qui occurrit obice, diffracto (ictus quidem verticem petebat, ſed aberrauit in latus) ſtatim illi velut agmine facto quà data porta ruunt, armati flamma, ignitaque inſtructi materia. ſed dum vna omnes ſine mora euadere conantur, anguſtiore oſtio præ tantis copijs, vehementius quati mons cœpit, atque con-

conuelli. igitur, & qui adhuc tamquam ira quadam perciti claudebantur ignei halitus, & qui iam cum impetu prodibant, terram quatiebant. hi verò cum erumperent, circumfusum aerem impellebant, voluminibusq; flammarum protrudebant, ex qua rarescentis aeris collisione horribilis ille tremor in fenestris præsertim vitreis fuit: porrò terræ commotio perpetuaq; vibratio in hac vrbe, ac finitimis locis non nisi ex consensione continentis cum Vesuuio accidebat; partibus videlicet inter se nexis, & communi coagmentatione compactis. *P. Masculus de Incen. Vesu. l. 3.*

Primus terror, terræmotus. Præluserat futuræ cladi paucis ante diebus cæca quædam montis obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno silentio animaduersa, nec vulgata, metu, vel dissimulato, vel spreto. Tum nocte, quæ incendium prægressa est, terræmotus identidem audiri, sed tenues, quasi leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erumpente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus. quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænunciasset, terræmotus excepere adeò crebri; vt non multi, sed vnus per dies multos continenti ductus halitu videretur. Nutare perpetuò solum sæpissimè succussari, frequenter etiam subsultare: idq; ea, quæ secuta est, nocte circa primam horam, & quintam, postridie circa decimam septimam tanto impetu, vt Vrbem suis diuellendam sedibus putaremus: neq; moueri tecta, sed euerti. Nemò certè fuit pectoris adeò saxei, quin saxis, terraq; trementibus contremuerit. *P. Recupitus de incen. Vesu.*

Terræmotus in mari.

VT in Cambaiana littora ventum est (nam eam in primis regionem explorare placuerat) in summa repente malacia, silentibus ventis, ab

ab imo fluctus intumuit; inde naues inter se nutare; crepitare compages; tabulata concuti cœpta. Nautæ, subito pauore icti, cum in Syrtes illatam haud dubie classem crederent in summa perturbatione rerum omnium, alij bolidem demittere, alij ad exhauriendam sentinam, vel ad clauum tenendum accurrere. Sapientiores, alij circumspectare fugam, atque doliola ac tabulas ad enatandum arripere. Ipse Imperator initio nequaquam expers timoris ac solitudinis fuit: sed mox comperto eum esse terræmotum (quem nauigantes quoque sentire non dubium est) ad socios hilari fronte conuersus; Adeste animis, inquit, viri aduentu nostro perterritus Cambaianus Oceanus intremit. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 8.*

QVATVOR TERRÆ PARTES.

Asia.

TRibus hanc è partibus tangit Oceanus ita nominibus vt locis differens. Eous ab Oriente, à Meridie Indicus, à Septentrione Scythicus. Ipsa ingenti ac perpetua fronte versa ad Orientem, tantum ibi se in latitudinem effundit, quantum Europa, & Africa, & quod inter ambas pelagus immissum est. Inde cum aliquatenus solida processit ex illo Oceano, quem Indicum diximus, Arabicum mare, & Persicum, ex Scythico Caspium recipit: & ideo qua recipit angustior. Rursus expanditur, & fit tam lata, quam fuerat. Deinde cum iam in suum finem, aliarumque terrarum confinia deuenit, media nostris æquoribus excipitur: reliqua altero cornu pergit ad Nilum, altero ad Tanaim. Ora eius cum alueo Nili amnis ripis descendit in pelagus, & diu sicut illud incédit, ità sua littora porrigit. Deindè fit venienti

ob-

obuiam, & primum se ingenti fronte ad Hellespontium fretum extendit: ab eo iterum obliquat ad Bosphorum: Iterumque ad Ponticum latus curua, aditum Mæotidos transuerso margine attingit. *Pompon. Mela l. 1. c. 2.*

Africa.

IN diuisione orbis terræ plerique in parte tertia Africam posuere, pauci tantummodo Asiam & Europam esse: sed Africam in Europa: ea fines habet ab Occidente, fretum nostri maris, & Oceani. Ab ortu Solis decliuem latitudinem, quem locum Catabathmon incolæ appellant, mare sæuum importuosum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arbori infœcundus: Cœlo terraque penuria aquarum: genus hominum salubri corpore, velox, patiens laborum: plerosque senectus dissoluit, nisi qui ferro aut bestijs interiere, nam morbus haud sæpè quemquam superat. Ad hoc malefici generis plurima animalia. *Salustius de bello Iugur.*

Africa ab Orientis parte Nilo terminatur Pelago à cæteris: breuior est quidem quam Europa, quia nec vsquam Asiæ, & non totius huius littoribus obtenditur. Longior tamen ipsa, quam latior, & qua ad fluuium attingit, latissima. Vtque indè procedit, ità media præcipuè in iuga exurgens, pergit incurua ad occasum; fastigiatque se molliter, & ideo ex spatio paulatim adductior. Vbi finitur, ibi maximè angusta est. Quantum incolitur eximiè fertilis. Verum quod pleraque eius inculta, & aut arenis sterilibus obducta, aut ob sitim Cæli terrarumque deserta sunt, aut infestantur multo, ac malefico genere Animalium: vasta est magis, quam frequens. Mare quo cingitur, à Septentrione Lybicum, à meridie Aethiopicum,

picum, ab Occidente Atlanticum dicimus. Ab ea parte, quæ lybico adiacet, proxima Nilo prouincia, quam Cyrenas vocant deinde cui totius regionis vocabulo cognomen inditum est, Africa. Cætera Numidiæ, & Mauri tenent. *Pon. Mela. lib. 1. c. 4.*

Europa.

EVropa terminos habet ab Oriente Tanaim, & Mæotida, & Pontum, è meridie reliqua nostri maris, ab Occidente Atlanticum, à Septentrione Britannicum Oceanum. Ora eius, forma littorum, à Tanai ad Hellespontum, qua ripa est dicti amnis, qua flexum paludis ad Bosphorum redigit, qua ponto, Propontidi, & hellesponto latere adiacet, contrarijs littoribus Asiæ non opposita modo, verum etiam similis est. Inde ad fretum nunc vastè retracta, nunc prominens tres maximos sinus efficit, totidemque in altum se magnis frontibus euehit. Extra fretum ad Occidentem inæqualis admodum præcipue media, qua procurrit ad Septentrionem, nisi vbi semel iterumque grandi recessu abducitur, penè vt limite extenta est. Mare, quod primo sinu accipit Ægæum dicitur: quod sequenti, in ore, Ionium, Adriaticum interius: quod vltimo nos Tuscum, Graij Tyrrhenum perhibent. *Pompon. Mela. l. 1. c. 3.*

America.

VLtra cognitum nostris hominibus, ac scriptoribus terrarum hemisphærium, quod Europæus, Asiaticus, & Africanus mundus insedit: ad Occidentis excursum; alterius est Hemisphærij terrestris spatium; immani profundo, Regnis, & Insulis occupatum, currente per medium æquatore

tore circulo, sic, vt medium dissecet; illiusque dimidium alterum ad Septentriones, alterum autem (æqua propemodum portione) pertineat ad Austri plagas. Huius tantæ molis magnitudo, capacitasque qua terræ continentis, quaque Pelagi finibus & ambitu censa; pœnè cæterum omnem, maioribus nostris compertum orbē æquat. Vnde velut in æmulationem veteris, Superiore memoria noui nomen orbis accepit. Longitudo (si metiaris à freti Magellanici flexibus, ad vsque fretum Anianum) bis mille quadringentorumque milliarium est magnorum; quibus itinera Germani metiuntur; siue nostram quis Geometriam malit; quatuor millium octingentarum leucarum. Altitudo potius à promontorio fortunæ tracta, lineis rectis, ad promontorium Bretonicum nouæ Franciæ, bis mille sexcentarum leucarum est. Circumluitur, ab ortu Solis, in hemicycli ferè formam Atlantico Mari: parique propemodum spatio, (sed obuersa figura) cingitur America mari, Zurio, seu pacifico, qua vergit in Occidentem. Ab Austro terris vrgetur, & clauditur, quas vulgus incognitas appellat; interfluente freto Magellanico cæteroque, quod ad Antarctum iacet mari; qua maximè coit in angustum, plagas Aquilonares ingens in polum Arcticum vastitas extendit; continens, an fluens, adhuc incertum; propter horridam quæ nostrorum accessus absterret barbariem. Cæterum America, cum vtrinque procurrerit intra se se, suique velut vmbilicum in medio repererit: arctatis marium & continentis faucibus Isthmum efficit; longitudine cæteris omnibus nobiliorem; sed latitudine disparem, ac variantem. Cuius contractissimum comperimus interuallum, inter auriferæ Castiliæ duas Vrbes, e ragione sese respicientes, Panamam, & Nombrediosam. Ibi se nouus orbis,

par-

partitur, alterum sui dimidium in Aquilones, alterum, in Austros dispescens. *P. Io. Bisselius Argon. Amer. lib. 12. num. 7. & 8.*

REGIONES, PROVINCIÆ, REGNA.

Italia.

NEC ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse meritò, si breuiter atq; intranscursu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrárum alumna eadem & parens numine Deum electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, & tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterque, vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit? tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Vrbs Roma, vel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies. quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixque illa, ac beata amænitas? vt palam sit vno in loco gaudentis opus esse naturæ. Iam verò tota ea vitalis, ac perennis salubritatis cæli temperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum, & vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium, fontiumque vbertas totam eam perfondens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens vndique, & tanquam adiuuandos mortales, ipsa auidè in maria procurrens. Neque ingenia ritusque ac viros, &

lingua manuque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere Græci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. *Plinius l.3.nat.hist.c.5.*

De homine satis dictum habeo. Nunc, vt ad destinatum reuertamur, ad locorum commemorationem stilus dirigendus est, atque adeo principaliter in Italiam, cuius decus iam in Vrbe contigimus. Sed Italia tanta cura ab omnibus dicta est, præcipuè à Marco Catone, vt iam inueniri non possit, quod non veterum autorum præsumpsserit diligentia, largiter in laudem excellentis terræ materia suppetente, dum scriptores præstantissimi reputant locorum salubritatem, cæli temperiem, vbertatem soli, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearumq; prouentus, ouilia, pecuaria, tot amnes, lacus tantos, bifera violaria: inter hæc Vesuuum flagrantis animæ spiritu vaporantem, tepentes fontibus Baias, colonias tam frequentes, tam assiduam nouarum vrbium gratiam, tam clarum decus veterum oppidorum, quæ primum Aborigines, Arunci, Pelasgi, Arcades, Siculi, totius postremò Græciæ aduenæ, & in summa victores Romani condiderunt. Ad hæc littora portuosa, orasque habet patentibus gremijs, commercio orbis accommodatas. *Solinus cap. 8.*

Ergò in toto orbe, & quacunque cæli conuexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque merito principatum naturæ obtinens, Italia rectrix parensque mundi altera, viris, fæminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstantia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili littoribus portuosis, benigno ventorum afflatu (etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusque mediam)

diam) aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigarijs præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis, auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis cessit: & ijs nunc in se grauida, pro omni dote varios succos, & frugum pomorumque sapores fundit. Ab ea exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniam quacunque ambitur mari. *Plinius nat. hist. l. vlt. c. vlt.*

Campania.

OMnium non modo Italia, sed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est. nihil mollius cælo: denique bis floribus vernat. nihil vberius solo: ideo Liberi, Cererisque certamen dicitur nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes. Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuuius Ætnæi ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginemque numerata. *L. Florus lib. 1. cap. 16.*

Germania.

GErmania hinc ripis eius vsque ad Alpes, è meridie ipsis Alpibus, ab Oriente Sarmaticarum confinio gentium; qua Septentrionem spectat oceanico littore obducta. Qui habitant, immanes sunt animis, atque corporibus, & ad in-

ſitam feritatem vaſtè vtraque exercent, bellando animos, corpora ad conſuetudines laborum maximo frigore nudi agunt, antequam puberes ſint, & longiſſima apud eos pueritia eſt. Viri ſagis velantur, aut libris arborum, quamuis ſæua hyeme: nandi non patientia tantum illis, ſed ſtudium etiam eſt. bella cum finitimis gerunt, cauſas eorum ex libidine accerſunt: neque imperitandi, prolatandique quæ poſſident (nam ne illa quidem enixè colunt) ſed vt circa ipſos quæ iacent, vaſta ſint. Ius in viribus habent; adeo vt ne latrocinij quidem pudeat: tantum hoſpitibus boni, miteſque ſupplicibus. Terra ipſa multis impedita fluminibus, multis montibus aſpera, & magna ex parte ſiluis ac paludibus inuia. Paludum Sueſia, Meſia, & Melſiagum maximæ Siluarum Hercinia, & aliquot ſunt quæ nomen habent; ſed illa dierum ſexaginta iter occupans, vt maior alijs, ita & notior. Amnium in alias gentes exeuntium Danubius & Rhodanus: in Rhenum Mœnus, & Lupia: in Oceanum Amiſius, Viſurgis & Albis clariſſimi. *Pomp. Mela lib. 3. c. 3.*

Germania amæniſſima, cultiſſima, fructuoſiſſima, rebus omnibus præcellentiſſima eſt, quæ vel ad vſum vitæ requiruntur, vel aliqua in laude omnium ſuffragijs ſententijſq; ponuntur. Poſita eſt ſub cælo mitiore, vt nec frigore nimio rigeat, nec vratur calore: quæ duæ res faciunt, vt parum habitabiles, parumque frequentes ſint oræ illæ, in quibus dominantur ac ſæuiunt. Noſtra autem regio populorum hominumque propter cæli clementiam, ac ſalubritatem quam dixi, ditiſſima eſt, & venenatis beſtijs, quæ ex immoderatis caloribus procreantur, quibus etiam fruges vitiantur, propemodum caret; nec alia progignit, ex quorum vſu pernicies humanæ vitæ comparetur. Licet ambulare milliaribus multis per viridantia,

& florifera prata, per quæ fluitant rauco cum murmure strepitantes riuuli, per opaca nemora, per frondosas syluas, per vmbrosas valles. Occurrunt tot irrigui, & per quàm feraces horti, colles aprici, montes excelsi, nobilissimi amnes, liquidissimi fontes, thermæ saluberrimæ. Quid dicam de tam multis, vel potius innumerabilibus oppidis; de florentissimis, pulcherrimis, amplissimisque vrbibus; de castellis, de vicis; de arcibus montanis, & campestribus, quibus mirum dictu quantopere ornetur, & illustretur Germania. Templa haud scio an vspiam aut plura, aut magnificentiora visantur: quod quidem mihi etiam ad amœnitatem, splendoremque patriæ nostræ videtur pertinere. *P. Pontanus vol. 3. p. p. progy. 32.*

Hispania.

PYrenæus primo hinc in Britannicum procurrit oceanum, tum in terras fronte conuersus Hispaniam irrumpit, & minore eius parte ad dexteram exclusa trahit perpetua latera continuus, donec per omnem prouinciam longo limite immissus, in ea littora quæ Occidenti sunt aduersa perueniat. Ipsa Hispania, nisi qua Gallias tangit, pelago vndique incincta est: vbi illis adhæret maximè angusta, paulatim se in nostrum mare & oceanum extendit, magis magisq; latior ad Occidentem abit, ac fit ibi latissima. Viris equis, ferro, plumbo, ære, argento, auroque tam abundans, & adeo fertilis, vt sicubi ob penuriam aquarum effœta, & sui dissimilis est, linum tamen aut spartum alat. *Pom. Mela lib. 2. c. 6.*

Nam primum tibi mater Hispania est, terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeo ditandæ impensius quam cæteris gentibus supremus ille rerum fabricator indulsit, quæ nec austri-

nis obnoxia æstibus, nec Arctois subiecta frigoribus, media fouetur axis vtriusque temperie: quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æstibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata, naturæ solertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaque omnia vel fructibus plena, vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poetarum auribus mulcendis repertas aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sunt singula: nec iam excutio veritatem. sint vt scribitur Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento, Campania censeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ vni quicquid laudatur assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit. Hæc iudicum mater, hæc principum est. *Lat. Pacatus in paneg. Theod.*

Gallia.

O Gallia tot virorum fortium, tot egregiorum principium, tot summorum Pontificum, qui tanta cum laude Ecclesiæ Dei præfuerunt, parens. Tu ne illa es, quæ susceptam à Christi & Apostolorum discipulis fidem nunquam postea deserueras? quæ non à tuis tantum, sed ab aliorum quoque finibus hæreticos, aliosque hostes nominis Christiani tam sæpe depuleras? quæ Europam, Africam, Asiam gestis pro Christi fide bellis nobilitaueras? quæ violatam ab alijs Sedis Apostolicæ dignitatem tam sæpe restitueras, tam firmis præsidijs sepseras, tam multis ornamentis affeceras, quæ Vrbem Romam ab imminenti direptionis & excidij periculo tam sæpe liberaueras? *Muretus tom. 1. or. 22.*

Nimi-

Nimirum in ore isto maiestatis, indolisque pleniſſimo intueri mihi videor ipſam pene Galliam, belli paciſque magiſtram artium, Heroum ſemper altricem, ſemper imperatoribus fœtam, aſſiduo Regum, ac Ducum partu nunquam effœtam. Illam inquam in ipſa Religionis arce ſub aſpectum mihi venire Galliam puto, in cuius armatæ ſinum tam ſæpe hac ex ſede factioſorum conſpiratione deiecta viſa eſt quondam Roma cum ſuo capite conuolare. fama enim perhibentur, & litteris illi veſtri barbarorum euerſores, & terrarum domini potentiſſimi, quorum regnis extorres olim Vrbe Pontifices excepti ſunt, opibus recreati, manibus & famulatu domum perducti, armato milite Romam reducti; auctoritate atque imperio Chriſtianæ Reipub. clauo ipſiſque propemodum cæli clauibus reſtituti. *P.Tarq.Gall. to.1.or.17.*

Belgium.

Belgium quod & Flandria, portio quidem Europæ perexigua eſt, quippe quæ non multum excedat quintam Italiæ partem, nec vltra milliaria circiter mille ambitu protendatur, tamen haud ſcio, an facile vlla ſit vſpiam regio aut ditior, aut frequentior: cum non minus fructuum è Belgio ſuo Princeps, quam Angliæ Rex ampliſſima ex Inſula (ſi demas Sacrorum ſpolia) percipere conſueuerit: & vrbes in ea ſiue mœnibus clauſæ, ſiue clauſis magnitudine propemodum pares, ſuper trecentas & quinquaginta cenſeantur: pagi verò maiores vltra ſex millia & trecentos numerentur: vt nihil de minoribus vicis arcibuſque loquar, quibus ſupra omnem numerum conſitus eſt Belgicus ager. Iam hominum virtus, operum molitio, varietas, copia quantum anguſtias belgici tractus egreditur? Nuſquam militia

aut ingeniosior, aut affluentior, aut diuturnior. Planè vt aperto hic ludo accurrentes vndique populos erudire mars ad bellum videatur. Quæ verò ignota marium littora, quasque desinentis mundi oras scrutata non est Belgarum nautica? Nimirum quanto illos natura intra fines terræ contractiores inclusit: tanto ampliores ipsi sibi aperuere Oceani campos, quos subigerent incolerentque Belgij velut pomœria prolatantes. Ac lanificia atque texturæ non implent modo, quanta est, Europam: sed longè latèque per Africæ, Asiæque populos circumferunt quotidie Belgium: ipsique ad Occidentem Indi ex laneis ac lineis opificijs Belgicarum nomina vrbium didicere. Demum rara admiramur hodie machinamenta, quæ Belga aut non inuenerit, aut non absoluerit. *P. Famianus dec.* 1. *lib.* 1.

Sicilia.

INsulam Tyrrheni freti regnatricem Siciliam, quæ vt miraculo sit nationibus alijs, in aquis viuens, ab ignibus animatur; abunde contra hostium incursus prouidentissima natura muniuit, cui pro fossa dedit mare circumfluens, pro turre imminentem de super Aetnam, ac peruigilibus flammis excubantem. Neque opus hoc propugnaculum habet igniarijs armari tormentis, terrenisue fulminibus circumuallari: quando suis mons ipse visceribus amore patriæ succensis, atq; ad eam defendendam libenter effusis improuiso fulgure, tonitruque horribili vel in medijs vndis inimicæ classi minitatur incendium. Et iustissimus quidem fuit in ea propugnanda insula naturæ conatus; quæ non solum esset ex antiquo præconio horreum Populi Romani, sed etiam hortus ac delicium generis humani. Quamobrem non

omnino mendaci rea facienda sunt veterum commenta poetarum, quæ magistras voluptatum Syrenes in Sicilia, tanquam deliciarum in regno collocarunt: hoc potius nomine fabulosa; quod in portu salutari nocentes effinxere delicias. *Ex Orat. de S. Rosalia.*

Britannia siue Anglia.

O Fortunata & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti. meritò te omnibus cæli ac soli bonis natura donauit, in qua nec rigor est nimius hyemis, nec ardor æstatis: in qua segetum est tanta fœcunditas, vt muneribus vtriusque sufficiat & Cereris & Liberi: in qua nemora sine immanibus bestijs, terra sine serpentibus noxijs: contra pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta, & onusta velleribus. certè quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planities non attollit vmbras, noctisque metam cæli & siderum transit aspectus, vt sol ipse qui nobis videtur occidere, ibi appareat prætereire. *Eumenius in Paneg. Constant.*

Iaponia.

QVem igitur vulgò Iaponem vocant, eæ præcipuæ tres insulæ sunt, circumfusis alijs minoribus interfluo euripo disiunctæ. Totius terræ longitudo ferme in ducentas, vt ferunt leucas excurrit: huic nequaquam respondet latitudo; decem tantum alicubi patet, summum triginta non amplius, de ambitu nondum certi proditum est. Iacet ab Aequatore in Arctum à trigesimo gradu ad trigesimum fere octauum. Ab

Oriente obuersa est nouæ Hispaniæ centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione Scythas vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos. Ab Occidente aspicit Sinas, varia pro littorum flexu excursuue distantia. A meridie vasto mari interfuso inexploratas habet terras. Tellus maxima ex parte niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam, quibusdam etiam locis Maio triticum metunt; neque ex eo panes more nostro, sed genus quoddam offæ seu polentæ conficiunt. Salubris cœli temperies: aquæ bonæ: calidas etiam alicubi medicos in vsus emicare cognitum est. E terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla; & longinquas nationes ea merce polliciunt. Arbores vel ad amænitatem, vel ad fructum ferunt haud absimiles nostris. Plurima verò varijs locis exsurgit cedrus, tantæ proceritatis, & crassitudinis, vt inde fabri basilicarum columnas & cuiuslibet quamuis capacis onerariæ malos efficiant. Ex animantium genere, oues, porcum, gallinam, anserem, fœdasque alias domi haud quaquam alunt Iaponij: si caro gustanda sit, ferina vescuntur. Campos bouem, & equorum militarium armenta saltus atque dumeta, lupi, apri cuniculi, cerui pererrant. Butyrum nesciunt: oliuo carent: factitio vtuntur è cetis ad littus eiectis: pineas tædas, ac faces, alicubi etiam paleas ad lumen adhibet vulgus. Procera statura, si cui contigerit, & decoro corporum habitu gloriantur, lenta plerisque viuacitas: firmæ vires: in sexagesimum vsque annum militaris ætas extenditur. *P. Maffeius hist. Ind. l. 2.*

Bra-

Brasilia.

IAm dudum satis superque notum est Brasiliam in ea noui continentis esse parte, quam vulgò Peruuium appellant. Regio toto in hemisphærio Australi sita est, maximam partem in ea plaga, quam Zonam torridam dicunt: eius tamen non modica pars infra Capricorni tropicum demittitur, argenteo flumine, & Oceano illam quasi tenuem in cuspidem acuentibus. Initium capit à Septentrione duobus infra æquatorem gradibus, tenditque in Austrum ad quinque & triginta. Ad Orientem quà Hesperijs Africæ littoribus obtenditur, immani tractu Oceano alluitur; ora ipsa maritima multis finibus quà maioribus, quà minoribus, æquis fermè inter se spatijs distributis, serratæ frondis instar, quasi arte discissa tota. Accedunt crebra, & ingentia flumina latis admodum alueis, & ingenti aquarum mole labentia; quæ cum in mare se exonerant, patentes nauigijs & commodos pleraque, tum ad quietam stationem, tum ad flumen subeundum aperiunt sinus. Intus ad Occidentem altissimis montibus includitur; qui eam perpetuo iugo quasi sinu complexi, videntur à reliquis Peruuij partibus auertere. Terra ferax & benigna, & grata amœnitate delectabilis; frondosæ syluæ folijs nunquam deciduis perpetuò vernant: & quamuis ex spissa arborum vmbra, vallibus paludosis, & vastis aquarum lacunis, vapores ascendant cæli salubritati infesti, qui in pluuiam, & rorem soluuntur, maximam tamen anni partem lenes ventorum flatus sub meridiem à mari exsurgunt, qui in mediam vsque noctem spirantes, omnem cæli discutiunt grauitatem. *P. Berettarius in Vita Ios. Anchietæ l. 1.*

Sinarum regio.

SInarum regio Asiæ pars est vltima, spatio locorum, & oppidorum frequentia. nulli earum gentium fecunda. quippe eius longitudo amplius quatercentum Leucarum, latitudo tercentum perhibetur; vrbibus autem habitatur ita frequentibus, vt superante multitudine, etiam flumina ipsa distentis constrata nauigijs incolantur. Ab Oriente, ac Meridie Oceano cingitur: à Septentrionibus muro latissimo, ac pene infinito diuiditur ab ijs Asiæ Scythis, quos vocamus Tartaros: ab Occidente vlteriorem spectat Indiam. Sinæ ipsi pacis, quam belli artibus aptiores, vnius Regis nutum intuentur. Nulli apud eos Reguli. Nulli Dynastæ: Rex vnus in omnes æque dominatur. Is per præfectos prouincias administrans, ex his cognoscit grauiora cuiusque loci negotia. Præfectorum verò seminarium non aula, sed Academia est. Quippe ipsorum legibus, Regis propinqui, ac necessarij prorsus abstinent administratione regni. Ex Gymnasijs viri eloquentia simul, iurisque prudentia præstantes delecti, vrbibus, ac Prouincijs, non vtique suarum ciuitatum aut gentium, præsunt. Deos vulgò adeo contemnunt, vt seu preces irritæ fuerint, seu grauior aliquis inciderit casus, Deos suos penates tamquam seruos accipiant plagis. *P. Tursellinus in Vita S. Franc. l. 5. c. 8.*

Regio amænissima ac fertilissima.

REgionis forma pulcherrima. Imaginare amphiteatrum aliquod immensum, & quale sola rerum natura possit effingere. Lata, & diffusa planities montibus cingitur. Montes summa sui

parte

parte procera nemora, & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio. Inde cæduæ ſyluæ cum ipſo monte deſcendunt. Has inter pingues, terrenique colles (neque enim facile vſquam ſaxum, etiamſi quæratur, occurrit) planiſſimis campis fertilitate non cedunt, opimamq; meſſem ſerius tantum, ſed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, vnamque faciem longè, lateque contexunt. Quarum à fine, imoque quaſi margine arbuſta naſcuntur: prata inde, campique Campi quos non niſi ingentes boues, & fortiſſima aratra perfringunt: tantis glebis tenaciſſimum ſolum, cum primum proſecatur, aſſurgit vt nouo demum ſulco perdometur. Prata florida, & gemmea, trifolium, aliaſque herbas teneras ſemper, & molles, & quaſi nouas alunt. Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur. Ibi aquæ plurimum, palus nulla; quia deuexa terra quidquid liquoris accepit, nec abſorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros ſecat nauium patiens, omneſque fruges deuehit in vrbem. hyeme duntaxat, & vere. Æſtate ſumittitur, immenſiq; fluminis nomen arenti alueo deſerit autumno reſumit. Magnam capies voluptatem, ſi hunc regionis ſitum è monte proſpexeris. Neque enim terras tibi, ſed formam aliquam eximiamq; pulchritudinem pictam videberis cernere, ea varietate, ea deſcriptione, quocumque inciderint oculi, reficiuntur. *Plinius iunior l. 5. epiſt. 6.*

Grenouicum peruetuſta Regum Britannicorum domus eſt, millia quatuor ſub Londino ad Tameſis ripas. Mons imminet Regiæ modico ſupercilio ſubiectum oppidum fluuiumq; deſpiciens. Breuibus tumulis in illum aſcenditur, verticemq; ingenti ambitu planities extendit. forte in eum bene mane conſcenderam: & ſolitudo circum erat, vt nemo interpellare poſſet cogitationum ludum

ludum dulcissima libertate errantium. Sed memorabilis amœnitas pene citius animum quam oculos diffudit, aspectu non Britannia tantum, sed fortasse tota Europa pulcherrimo: Ingens planities aliquot suspensa colliculis, rursus montes in orbem effusi, neque cito castigabant oculos, neq; illos per immensum cœlum spargebant, tametsi lætissima vbertate in viciniam exsudat, & ad radices montis redeuntibus in gyrum fluctibus insulam pene molitur. Passim toto alueo naues, & omnis generis onerariæ: vt proximas quidem totas aspicerem, cæterum longius stantes, aut sub altiori ripa ex malis antemnisque tanquam nudam, & brumalem syluam cognoscerem. Nihil illa plaga viridius. Pascuorum vtilitas eam frugibus abstulit: & vix alibi felicior in gramina terrarum luxuries. Priuatorum quoq; fundos de more patrio perpetuæ fossæ, & pleræque in marginibus arbore sepiunt. maximè vias publicas altissimæ populi à lateribus tuentur, vt de monte despicienti perpetua facies hortorum videatur, saltuumq; factorum ad ambulationis voluptatem. Præcipua est tam varia viriditas pene in diuersos colores distributa; nam quæ longius absunt velut cærula incumbentis cæli facies opacat: propiora densiore fronde in arboribus nigra sunt, vel humi herbarũ tenui virore nitentia. *Barcl. in Icon. an. c. 2.*

Videre est temperatam aeris benignitatem, ita frigidam hyemem, vt sæuire timeat ita calidam æstatem, vt perpetuis fauonijs mitigetur: melius dicam, Ver perpetuum, Autumnum vberem. Non commemoro Solis ortum excipientes in vniuersis collibus vites explicatas; in agris bene pinguibus segetes diffusas: quocunq; tuleris aspectũ syluas proceras; in ijs arbores tanto ordine quincuncem describentes, vt non naturæ causa, non hominis industria, sed Dei alicuius manu positæ

& directæ videantur: quarum comæ dulcissimis zephyrorum flabellis leniter ventilatæ placidissimo murmure auribus abblandiuntur. Huc accedit vis innumerabilis & copia gratissima auicularum, quæ vsque & vsque liquidissimos cantus tenui gutture funditantes: intimos audientium sensus incredibili voluptate permulcent. Prætermitto prata perennibus Meandris variè intertexta, quarum aquula nitidissima ad diuersi coloris lapillos molliter fracta, alliasq; susurrum efficit dulcissimum. *Ex Pal. Eloq. exerc. 7. lect. 4. pun. 2.*

Regio deserta, inculta, & horrida.

LOcorum asperitas, hominum quoque ingenia durauerat. Gelidissimum Septentrionis axem ex magna parte spectant. Bactrianis ab Occidente coniuncti sunt. Meridiana regio ad mare Indicum vergit. Tuguria latere primo struunt. Et quia sterilis est terra materiæ, in nudo etiam montis dorso vsque ad summum ædificiorum fastigium eodem laterculo vtuntur. Cæterum structura latior ab imo, paulatim incremento in artius cogitur: ad vltimum in carinæ maximè modum coit. Ibi foramine relicto supernè lumen accipiunt. Ad medium vites, & arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt. Penitus hieme defossæ latent. Cum hiems discussa aperire humum cæpit, cælo, solique redduntur. Cæterum adeò aliæ niues premunt terram gelu, & perpetuo penè rigore constrictæ, vt ne auium quidem feræue vllius vestigium existat. Obscura cæli verius vmbra, quam lux nocti similis premit terram, vix vt quæ prope sunt, conspici possint. In hac tamen omnis humani cultus solitudine destitutus exercitus, quidquid malorum tolerari potest, pertulit, inopiam, frigus, lassitudinem, disperationem. *Q. Curtius l. 7.*

Plaga

Plaga terrarum torrida & arenosa.

PRimo Æthiopiam feruentissimam esse indicat hominum adustus color, & Troglodytæ quibus subterraneæ domus sunt. Saxa velut igni feruescunt, non tantum medio, sed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani vestigij patiens: argentum replumbatur: signorum coagmenta soluuntur: nullum materiæ superadornatæ manet operimentum. Auster quoque qui ex illo tractu venit, ventus calidissimus est. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vnquam reconditur. Etiam per hyemem iu summo & in aperto serpens est. *Seneca l. 4. nat. quæst. c. 2.*

Iter expeditis quoque, & paucis vix tolerabile ingrediendum eras: terra cæloque aquarum penuria est: steriles arenæ iacent; quas vbi vapor Solis accendit, feruido solo exurente vestigia, intolerabilis æstus existit: luctandumque est non tantum cum ardore & siccitate regionis, sed etiam cum tenacissimo sabulo, quod præaltum & vestigio cedens ægrè moliuntur pedes. Ac primo quidem & sequenti die tolerabilis labor visus: nondum tam vastis nudisq; solitudinibus aditis, iam tamen sterili & emoriente terra. Sed vt aperuere se campi alto obruti sabulo, haud secus quàm profundum æquor ingressi, terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli apparebat vestigium. aqua etiam defecerat, quam viribus cameli deuexerant, & in arido solo ac feruido sabulo nulla erat. Ad hæc sol omnia incenderat, siccaq; & adusta erant ora. *Q. Curtius lib. 4.*

Hæc prope vrbium ornamenta, quæ ars Armuziæ congessit, fere totidem malis natura ibi cum arte perpetuo dissidens facile compensauit. Æstus in primis tanta vis, vt ardere omnia videantur; nus-

nusquam alibi tantus, ne sua ipso quidem æquatore. quod sanè mirum est, cum extra tropicos in zona sit temperata. Tanta proinde est soli siccitas, quanta est meri salis ac sulphuris; è quibus duobus tota insula composita videri potest. Ipsos fluuios æstate in salem, vt hyeme in glaciem sua in Hollandia coire Gaspar affirmat. inde è sale colles, quibus alij, si aliquos exhauseris, repente succedunt. Eius acrimonia tanta est, vt quam carnem condiderit, prope exedat. Nec sulphuris minor copia. ferunt olim toto septennio arsisse; nec ita dudum montem vnum arsisse perhibent; hodieque montium vertices ignei coloris, aut calcem referentes incendium videntur confirmare.

P. Nicol. Trigault in Vita P. Gas. Barsai l. 2. c. 1.

Alias praterea regiones, vt Graciam describit Plinius l. 4. per multa capita.

Britanniam idem l. 4. c. 16. Corn. Tacitus in Vita Agric. Pomp. Mela l. 3. c. 2. Solinus c. 24. Barclaius in Icone anim. c. 4.

Ægyptum Plinius l. 5. c. 9. Solinus cap. 34.

Iudaam Plinius l. 5. c. 12. & 13. Q. Curtius lib. 5.

Poloniam & Lituaniam Iouius lib. 13. Muretus to. 1. orat. 18.

Scotiam Iouius lib. 11. Barclaius in Icone an. c. 4.

Moscouiam Iouius lib. 13. Barclaius lo. cit. c. 8.

Transiluaniam idem lib. 17.

Cyprum Gratianus in lib. de bell. Cyprio.

Indiam Q. Curtius lib. 8. Plinius l. 6. c. 17. Solinus cap. 53. P. Maffeius hist. ind. l. 1.

Taprobanam insulam Plinius l. 6. c. 22. Solin. c. 54.

Malacam, olim auream Chersonesum P. Tursellinus in Vita S. Xauer. l. 2. c. 11.

Sinarium regionem P. Maffeius hist. ind. l. 6. P. Tursell. in Vita cit. l. 7. c. 15.

VRBES ET OPPIDA.

Roma.

ROmam tres portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mænia collegere ambitu Imperatoribus, Censoribusq; Vespasianis anno condit. DCCCXXVIII. passuum XIII. M. CC. Complexa regiones quatuordecim, compita Larium CCLXV. Eiusdem spatij mensura currente à milliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita vt duodecim portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum XXX. M. DCC. LXV. Ad extrema verò tectorum cum castris prætorijs ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulò amplius septuaginta millia passuum. Quò si quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æstimationem concipiat, fateaturque nullius Vrbis magnitudinem in toto Orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab Oriente aggere Tarquinij Superbi inter prima opere mirabili. Namque cum muris æquauit, qua maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quod expatiantia tecta multas addidere Vrbes. *Plinius l. 3. hist. nat. c. 5.*

Circumspice nunc tandem hanc Vrbem, atq; in omnem eius partem oculos animumq; conuerte. Vides eius amplitudinem, maiestatem, splendorem, operam? quàm hæc sunt ad vsum bona præclara ad aspectum? non ostendo tibi, vt olim, vrbem in montibus positam, cænaculis sublatam atque suspensam, sed magnam partem in plano

cx-

explicatam loco, irrigatam fontibus, vijs amplis, ac perpetuis diuisam, descriptis vicorum ordinibus, patefactis areis forisque latissimis, tam multis ornatam, ac distinctam domibus, templisq; vt ipsa ornamentum quoddam, & templum totius orbis terræ, vti est, esse videatur. Quæ templa ædificata sunt, non ex ærarij visceribus aut præda prouinciarum spoliatarum, cum scilicet administrationis nomine pauper aliquis in diuitem ingressus prouinciam, pauperem diues relinquebat, sed libenter collatis operis, opibus, hæreditatibus, pecunia: vt extent illa religionis, non superstitionis, magnificentiæ, non effusionis; pietatis, non rapinarum monumenta. *P. Bencius orat. 2.*

Quid ergo plura commemorem? hæc ipsa excultrix omnium Ciuitas an non mundi perfectio est, consumatioque terrarum? in quam vnam, vt Magni Constantini verbis vtar, vires omnes opifex rerum natura consumpserit: quippè cui mundum facere volenti ad primos Roma conatus exciderit. Vt sanè sicut complementum naturæ mundus est; sic huius, & prima veluti delineatio, & suprema quasi linea absolutioque Roma meritò appellari possit. *P. Guinisius alloc. 7.*

Habet Roma, caput hoc Vrbium, innumerabilia quæ humanum supra fastigium possint vnamquamq; ciuitatem amplificare. Si positum attendas, amænissimos vides circa colles, flumen oppoitunum, quo ex mediteraneis locis fruges, ex maritimis commeatus accipiantur: mare, ad commoditates vicinum, ad pericula classium externarum satis remotum. quid plura? prouinciarum medium. Italiæ vmbilicum, atque ad incrementum vrbis, vt ille dixit. vnicè natum locum. Si externa magis, atque adiacentia circumspicias, quæ agrorum bonitas? quæ frugum vbertas? quæ hortorum pulchritudo? quæ villarum

rum

rum frequentia? quæ celeberitas suburbiorum? Si magis insita, intimaque consideres: quæ vrbis facies, quæ magnificentia ædium? quæ structuræ templorum? quæ viarum amplitudo? quæ Ciuium humanitas? quæ copiæ, quæ rerum omnium affluentia? quæ iudicia? quæ immunitas, quæ religio? Tecta ipsa D us immortalis, ipse parietinæ, ac saxa, non ciuium attrita pedibus, quàm osculis peregrinorum exesa, è remotissimis terræ finibus Ciuitates, prouincias, regna ad se trahere sua sanctitate videntur. *P. Tarquin. Gallut. to. 1. orat. 1.*

Roma Heroinæ specie.

NVlla immortalitatis dux aptior, quàm quæ gentium terrarumque pene omnium imperium armis olim, nunc omnium planè religionis principatu adepta est. Oris illi species erat quæ Heroinam deceret, virili quàm muliebri propior, & eam tamen quantum augusta seueritas patiebatur, formosam dixisses. habitus militaris; pilum dextra, frenum sinistra regebat, quadrigis enim inuehebatur. ferrum latere, cuius capulo geminas cæli claues suspenderat. Thorace turribus frequentibus depicto. Pontificiam capite thiaram sustinebat. scuta, galeæ, acinaces, sarissæ cumulatim ad pedes hostium spolia iacebant. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. par. 4.*

Roma Vetus.

QVantam enim maiestatem, quam formam putas fuisse pulcherrimæ huius Vrbis quantum decus viuentis ac vigentis: cum tantum, quantum videntes vix credimus, in ipsius cadauere atque adeo in sepulcro appareat? cum

cx

ex eius reliquijs, ac rediuiuis, ex ruris inquam ac cæsis, ex parietinis excitentur, quæ aut principibus viris ædificantur domicilia, aut pijs cælitibus consecrantur templa, quæ tum denique non nihil habere videntur venustatis, cum antiquorum, quoad fieri possit vmbram aliquam atque imaginem habent? Quid enim hoc loco narrem amplissimos circos, theatra ingentia, insanas substructiones, excelsis sustentatas columnis porticus, porticibus basilicas, balneas cultu sumptuq; magnifico, signa ærea, lapidea, eburnea, maxima laxitate ædes, ac dignitate insulas, in his aurata tecta sola marmorea, bellicæ laudis victoriæque insignia ac monumenta, impiorum numinum profana fana ac delubra, non egregijs modo locupletata picturis, sed gemmis auroque fulgentia, eo splendore, atque opere, vt ars certare videretur cum materia? quid perfossos montes, æquatas valles ad fluminum deriuationes, ad aquarum ductus: qui, vt sit hoc vnum exemplum instar omnium, vel à quadragesimo milliario cum in eam excelsitatem extollerentur, vt omnibus essent Vrbis montibus altiores in Vrbem ipsam videntur aquas infudisse, diuitiarum flumine profuso? erogata est enim in illud opus pecunia quasi infinita; ter millies: qui numerus complectitur nouies illum reuera maximum decies centenum millium; eo sumptu, atque opere, vt inuentus sit qui diceret, nihil magis fuisse mirandum in toto orbe terrarum. Quid memorem immensam aliquam, atque ad cælum extructam molem? cum omnes eiusmodi fuerint, vt ad vnum quoduis explendum opus, operæ omnium hominum & manus ex omnibus terris deuictis, per multos annos videantur fuisse necessariæ? an non videntur hæc omnia, & alia, quæ pertermitto quamplurima, tot, & tanta, vt non alia pulchritudo, & magnitudo Vrbis

exti-

extiterit, quam si mundus alius, vnum in locum, ostentationis causa, & pompæ confluxerit? vt videatur merito imperator Constantinus Magni Constantini filius cum primum eam vidisset, templum orbis terræ magnificum appellasse, & famam accusasse, quæ cum rebus narrandis affingat semper aliquid, quo faciat maius quod nunciat, in Roma ipsa contra faceret, in qua maiora omnia re, quam auditione viderentur. *P. Bencius orat. 1.*

Videbant sua mænia, quæ principio vix longurijs, sublicijsque dispositis, Palatino iugo fuerant vtcumque circumducta, non modo septem illos occupasse colles, sed ad duo, & quadraginta iam, producta milliaria omnes prope finitimorum terras esse complexa. Videbant angustam illam Romuli possessionem, quæ proxima Tyberis ripa coercebatur, ità longè, latèque prolatam, vt in suo iam imperio septem, & triginta prouincias numerarent. Videbant perexiguam illam aduenarum, conuenarumque manum, quæ Palatium olim insederat, in tantam multitudinem excreuisse, vt ciues suos Roma tam amplificata non caperet. Videbant quinque illa suburbia in longinquas exterorum terras excurrentia; videbant Capitolium prope aureum, Videbant Fora, Thermas, Templa, Basilicas, Porticus columnis innixas immanibus; Videbant triumphales fornices, Theatra, Septisolia, propylaea; videbant ipsas priuatorum ædes in modum prouinciarum extructas; videbant quæ pro se quisque seruorum agmina duceret, quæ Principes effunderent in ludos munera, quas alendis militum copijs impenderent opes, quas colligerent è gentibus vniuersis, populisque diuitias. Hæc inquam intuebantur omnia, & simul illa tam parua ita magnæ Ciuitatis initia recordantes admiratione propemodum,

& stu-

& stupore defixi, suæ Natalem gloriæ reputabant. Hancine vrbem è magalibus illis extitisse? hanc è fortuito illo, atque inconsultuo peregrinorum conuentu coaluisse Ciuitatem? tam ampla Principum, & Priuatorum ædificia consecuta esse tandem aliquando post Romuli casas? tam splendida domorum instrumenta, tam opulenta templorum donaria, tam magnas singulorum copias exagricolarum natas vilissimo censu, atque ex errantium supellectili rusticanorum. *P. Tarquin. Gallutius to. 2. or. 4.*

Cuius fortitudinis, ac prudentiæ fuisse dicemus, Vrbem populorum omnium caput, superstitionis domicilium, florentem opibus, diffluentem delicijs, cultus religiones, sanctitates, ac cæremonias externorum irridentem, incredibili circumuallatam potentia efferatam armorum assidua tractatione, diuturna gestientem, ac pene luxuriantem fortuna, nouis institutis condocefacere, imbuere sacris, mitissimis conformare moribus, imperio pene prosternere, ac proculcare? Quæ fulmina, quæ tonitrua Vrbem hanc aeneam, adamantinis prope mænibus circumseptam quatere, ac labefactare potuissent, nisi eas admouisset machinas & tormenta Paulus, quæ diu multumque minorum iam Vrbium expugnationibus exercitata, postremum ita facere periculum, vt regnorum, prouinciarum ciuitatum omnium deiecto capite, nihil pene superesset amplius, quod vinceretur. *P. Tarquin. Gallut. to. 2. or. 9.*

Romæ veteres vestigia, & reliquia.

HOc quoque pristinæ gloriæ bustum, hic vetustatis non dum euanescentis aspectus, hæc in disiectis male sibi superstitis antiquæ famæ reliquijs sepulcralis imago, magnis veterum nomini-

minibus, ac trophæis insignita passim nonnullum ad imitationem generis in magnis ingenijs momentum habet. Nec sanè parum esse dixerim, quicquid illud demum est, quod è parietinis hisce prioris Vrbis intermortuæ cicatricibus, atque ex hoc semisepulto Romæ cadauere generosum quiddam, & quasi bellicum spirat. Quamuis enim in alto puluere victoriarum illa latè resonans flamma consederit; victorum tamen memoria, suorum funere triumphorum contecta, nec dum extincta, si paululum agitetur, intermicat, ac quodam quasi vapore fugientis gloriæ recalescit cinis: vt quo te cunque conuerteris; ex hisce monumentis præclara rerum memorabilium oculis obiecta species obuersetur animis: quæ te quotidie maiorum tuorum propemodum vocibus appellet: ac velut ardentibus tædis, & dormientem excitet, nec patiatur consistere vigilantem. *P. Stephonius orat. 2. infun. flam. Delph.*

Babylon.

CÆterum ipsius Vrbis pulchritudo ac venustas, non regis modò, sed etiam omnium oculos insemet haud immerito conuertit. Semiramis eam condiderat; vel (vt plerique credidere) Belus cuius regia ostenditur, murus extructus laterculo coctili, bitumine interlitus spatium triginta, & duorum pedum latitudinem amplectitur. Quadrigæ inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur, altitudo muri centum cubitorum eminet spatio. Turres denis pedibus quam murus altiores sunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII. stadia complectitur singulorum stadiorum structuram singulis diebus perfectam esse memoriæ proditum est. Ædificia non sunt admota muris, sed fere spatium vnius iugeri absunt.

ſunt. Ac ne totam quidem Vrbem tectis occupauerunt, per XC. ſtadia habitatur: nec omnia contingua ſunt, credo quia tutius viſum eſt, pluribus locis ſpargi. Cætera ſerunt, coluntque, vt ſi extrema vis ingruat obſeſſis alimenta ex ipſius Vrbis ſolo ſubminiſtrent. Euphrates interfluit, magnæque molis crepidinibus coercetur. Sed omnium operum magnitudinem circumueniunt cauernæ ingentes in altitudinem preſſæ ad accipiendum impetum fluminis: quod vbi appoſitæ crepidinis faſtigium exceſſit, Vrbis tecta corriperet, niſi eſſent ſpecus, locuſque qui exciperet. Coctili laterculo ſtructi ſunt: totum opus bitumine aſtringitur. Pons lapideus flumini impoſitus iungit Vrbem, hic quoque inter mirabilia Orientis opera numeratus eſt; quippe Euphrates altum limum vehit, quo penitus ad fundamenta iacienda egeſto, vix ſufficiendo operi firmum reperiunt ſolum. Arenæ autem ſubinde cumulatæ, & ſaxis quibus pons ſuſtinetur, annexæ morantur amnem, qui retentus acrius, quam ſi libero curſu mearet, illiditur. *Q. Curtius l. 5.*

Syracuſa.

VRbem Syracuſas maximam eſſe Græcorum Vrbium, pulcherrimamque omnium, ſæpè audiſtis. eſt, iudices ita, vt dicitur: nam & ſitu eſt cum munito, tum ex omni aditu vel terra vel mari præclaro ad aſpectum: Et Portus habet propè in ædificatione, aſpectuque vrbis incluſos: Qui cum diuerſos inter ſe aditus habeant, in exitu coniunguntur, & confluunt. eorum coniunctione pars oppidi, quæ appellatur Inſula, mari diſiuncta anguſto, ponte rurſum adiungitur & continetur, ea tanta eſt vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis conſtare dicatur. Quarum vna eſt ea,

 quam

quam dixi, Insula: quæ duobus portubus cincta, in vtriusq; portus ostium,aditumque proiecta est: in qua Domus est, quæ Regis Hieronis fuit, qua Prætores vti solent. In ea sunt ædes sacræ complures, sed duæ, quæ longe cæteris antecellunt; Dianæ vna, & altera, quæ fuit ante istius aduentum ornatissima. Mineruæ, in hac Insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi mutatione, ac mole lapidum à mari disiunctus esset. Altera autem est vrbs Syracusis: cui nomen Acradina est: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, ornatissimum Prytaneum, Amplissima est curia, templumque egregium Iouis olympij. Cæteræque vrbis partes vna lata via perpetua, multisque transuersis diuisæ, priuatis ædificijs continetur. Tertia est vrbs, quæ, quod in ea parte fortunæ fanum antiquum fuit, tyche nominata est: in qua, & gymnasium amplissimum est, & complures ædes sacræ coliturque ea pars, & habitatur frequentissimè. Quarta autem est vrbs: quæ quia postrema ædificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum: præterea duo templa sunt egregia, Cereris vnum, alterum Liberi, signumq; Apollinis, qui themostes vocatur, pulcherrimum, & maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. *Cicero act. 6. in Verrem.*

Venetia.

VRbs eorum ampla atque magnifica, mercaturæ & rei naualis studio à paruis initijs creuit. Sed ea propter incredibilem situs munitionem ante alias, & beata & admirabilis existimatur, quod interfluentis Hadriæ paludibus cincta,

cta, nullisque ob id opportuna hostium iniurijs, veteres thesauros domestica in pace cumulatos, periculosis etiam temporibus conseruauit. Nulli etenim à terra aditus, intercedente quadraginta stadiorum pelago, nulli penitus à mari ingressus propter cæca atque humilia vada vsu tantum indigenis nota, aut ingruentium barbarorum auaritiæ, aut magnis ab alto classibus patuerunt. Veneti homines in vniuersum consilio sunt graues, seueri in iudicijs, & in aduersa rerum fortuna constantes, in altera nunquam immodici. Omnibus cum idem sit conseruandæ libertatis, & augendi imperij incredibile studium, in senatu liberè, & sæpius acerrimè sententias dicunt, nec quemquam temerè ex optimatibus, qui vel insigni virtute, vel spiritu in gerendis rebus cæteris antecellat, nimio plus crescere, vel collecta gratia potentem & clarum fieri patiuntur. Quibus institutis dum seruitutis metu aliena virtute, quam sua terrestri in bello vti longe vtilius & tutius putant, togati omnes per octingentos amplius annos rempublicam nullis ferè intestinis seditionibus exagitatā administrarunt. Cterum ipsa nobilitas totius maritimi negotij, & naualis disciplinæ muneranauiter implet: Exutisq; togis arma desumit. *Iouius lib.* 1. *hist.*

Neapolis.

PRima cernitur in ipso crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, vrbs regnorum propè æmulatrix, numero ciuium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobilè Europæ totius emporium, amænitate situs Bizantio non absimilis. quippè mare procurrens, & alluentes vndas complectitur bis lunata in Semicirculum, omen deficientis fortunæ. Latere in campos excurrit; fronte iugis attollitur corona

collium cincta, & si fas est dicere, Thyrrheni maris regina. Vesuuium à læua prospicit imminentem tantæ Vrbi, spectaturum, & spectandum. Indè inter beneficia cætera dulces manant aquæ, quæ partim obstrictæ in riuos, atque in Regios aquæductus infusæ ad Vrbanos puteos, fontesque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac salubres: partim labuntur in fluuium: qui ad Vesuuij pedes latissimos campos tortuosis flexibus ambiens mira fertilitate perfundit: atque hinc, indè arboribus inumbratus, leni, & vix sub aures cadente murmure, lapsuque placidissimo aquas in vicinum mare demittit. Amnis quidem perexiguus, & impar tanto monti progenies, sed Poetarum carminibus, & Seveth nomine celebris fama maior, quam alueo. Non procul hinc ad Vesuuij radices frequentibus pagis, castellisque conspersas celeberrima oppida, Herculanum, & Pompeij, penè dixeram, sedent, deceptus recenti memoria pristinæ fælicitatis. Dicendum potius, iam sederunt, desederunt; nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta posteris, Vrbes quoque esse mortales. Inde qua littus flectitur ad meridiem, visuntur antiquæ Stabiæ, seu potius vmbræ antiquarum. Secundum has, æstiuæ deliciæ, Surrentum: cui breui spatio iungitur Massa Lubrensis, peruetusta Mineruæ sedes, à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc angustissimo, ac procelloso freto dirimptæ Capreæ, Insula Tiberij domicilio, qui vrbem Seiano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quam infamis nempè flagitiorum latebra. Hæc in austrum obuersa, in altissimum se rupem attollens, certare videtur culmine cum Vesuuio, quem recta prospectat è mari: sed aspectu ipso humilior depræhenditur, & infra Vesuuium iugum. *P. Recupitus de Vesuuio.*

Rho-

Rhodus.

IGitur eodem in loco, propterea quod præter cæteras eius regionis insulas, victu facilis, ac persalubris est; quà gelidissimis præter labentium fluminum perennitatibus; qua mitissimis per stata tempora redeuntium ventorum aspirationibus; quà maritimarum oratum portuosis an fractibus ad insignem speciem, & propemodum ad luxum ludumque sinuatis; quà collium ac montium viridissimis, ac fructuosissimis sepimentis ad arcendos noxios afflatus iusta per interualla dimensis, ac veluti de industria obiectis; quà liquidissimi patentissimique cæli temperatione, clementia, salubritate; quà longè latèque diffusa vel vbertate, vel amænitate camporum, facillimum factu fuit vt eas ob causas eodem inquam in loco sedes omnium nobilium artium, & commune nationum omnium emporium collocaretur. Iam verò totius insulæ caput, eiusdem nominis erat omni genere nobilitata laudis, fortunæ referta præmijs, prædiues ac peruetus Rhodus. Huius vrbis olim ea fuisse dicitur vel magnitudo, vel dignitas, vt Asiæ Græciæque nobilissimas vrbes, & frequentia ciuium, & operum opumque magnificentia facile cæteras omnes vna superaret. E summo iugo montis, quo terra marique mollis accessus est, perpetua publicarum, ac priuatarum ædium ædificatione munita, pulcherrimeque descripta protenditur in mare, descensu facili, sensimque delabens ad eam oram alluentis æstus; vbi conceptum egregia molitione portum altera pars vrbis complectitur, quæ Colossus dicitur, ob inusitatæ magnitudinis statuam, quam Chares statuarius extruxit. Colosson Græci vocant signum immane marmoreum Soli sacrum, & in ostio per noctem

suppeditando lumini, quo nautæ cursum ex alto dirigant excitatum. Longum est cætera commemorando persequi perillustria huius Vrbis ornamenta quæ tam multa fuisse memorantur; Vt Aristides nobilissimus Sophistes vnum in locum congestum diceret, quicquid esset alibi dispersum; cum hanc vrbem laudans paruum Orbem appellauit, nec dubitauit omnibus eam vrbibus anteferre. A summo mediam diuidit ad immum vsque pertinens vna lata via perpetua multis transuersis alijs incisa, priuatis ac publicis ædificijs illustris; in qua forum maximum, perampla Curia, pulcherrimæ porticus, ornatissimum Pritanæum, templum egregium Apollinis visebatur, & fortunæ fanum perantiquum religiosissimè cultum. Ad summam viam Theatrum ex vna parte maximum; ex altera Gymnasium omnis memoriæ longè nobilissimum celebrabatur Mnemosynæ communiter, & Mineruæ sacrum, ingentibus collatitiæ pecuniæ sumptibus ab Asiæ Regulis exædificatum. *P. Stephanius Pres. 11.*

Mediolanum.

VEniant, licet ò Mediolanum, regijs quondam imperijs euocati lacus, deriuatis iugiter è suo sinu placidis amnibus, & nauigij patientibus, qui te totum labenti gyro, & lenocinanti ambitu complexi effusis prodigè mercimonijs beent. Regionum omnium suas in te opes comportantium, iumenta, & vehicula, itinerum angustijs penè strangulata, spatia locorum ampliora, & campos inclament; properent ad inuidiam, sollicita institorum agmina; tibi terræ, & maria famulentur. Agedum pande viarum officinas; thesauros reclude; pateant animosa armamentaria, magnificentia vestium, & opulentiæ vis præ-

tereun-

tereuntibus insidiata, nutantes oculos inuadat, & rapiat; rerum pulcherimarrum theatra diem aperiant, claudantque. earum aspectu frangatur dies; inutilum tempus integret in commercio lucra: ostenta merces ad pompam; exerce opificum manus; circumstrepant auribus chalybum vulnera, tonent tormenta metallorum; fluant in luculentis aurificum claustris die noctuque auri, & argenti riuuli, discat nouus orbis in tuis plorare fornacibus; euoluant tabernæ diuites bombycum sua sibi prius sepulcra, elaborantium, exuuias. fluctuent appensa, leuiora auris lintea, & vela carbasea, colludant ad venti ludibrium crispiores amictus; lasciuiat aurum pretioso in campo, Dædalea manu deductum in labyrintheos flexus, inter currentibus, lento tramite, in obliquos errores, & reciprocos Mæandros argenti venis; cogant vnguentarij penè iam siccos sudare Arabes, & Sabæos emungant; pluat in te margaritis; Defleant Orientis incolæ suis ante littora spoliata diuitijs; minimè pudeat gemmeos in te spectabiles vndique lapillos cæli sidera scintillanti luce irritare, ingenia denique tuorum artificum excellentissima, eorumque opificia, licet generosè cum materia de nobilitate contendant, nunquam dissociando connubio copulentur. *P. Remondus in Paneg. D. Caroli.*

I.

Papia, siue Ticinum.

Vidisses quam vt arbitror non vidisti Ticini amnis ripæ impositam Ticini vrbem. Papiam iuniores vocant quasi admirabilem, vrbem, saluberrimi aeris. Ecce iam tres hic æstates egi, ita nusquam quod meminerim, tàm crebris, & tàm largis imbribus, tam paruis rarisque tonitruis, tam nullis pene æstibus, tam perpetuis,

tamque suauibus auris alibi vnquam tempus, hoc egerim. Vidisses pulcherrimi vrbem situs, Cisalpinæ Galliæ, magnam partem Ligures tenentgens. & olim potens, & nostra ætate potentissima, horum hæc in medio est, & modicè extanti imperioso quodam sedens loco, ripæque leniter pendentis in margine, densis turribus assurgit in nubila prospectu vndique expedito, & libero, sic vt nesciam, an vlli vrbium in plano sedentium apertior sit, atque iucundior; Nullo fermè flexu oris hic vinosa iuga alpium, hic frondentes Apennini colles, in oculis sunt. Ticinus ipse lætis flexibus descendens, & misceri Pado properans, ima mænia labendo prælabitur, suoque impetu, sicut scriptum est lætificat ciuitatem, ripis saxeo præclari operis ponte coniunctis, amnis omnium lucidissimus, vt & fama loquitur & res probat, mirum quoque celer in modum, quamuis huc, quasi iam cursu fessus perueniat, & famosioris aquæ vicinitate cunctantior, & aduentitijs riuis, natiui aliquid nitoris amiserit. Ad summam Sorgiæ nostro transalpino simillimus, nisi quod hic maior. Ille autem, & æstatæ vicina fontis algentior, & hyeme repentior fluit. Vidisses præterea ex his vnam, in quibus tu multus, & ego vel nimius sum, æneam scilicet atque inauratam statuam equestrem; fori medio, quasi cursu concito, cliui summa carpentem, tuis olim vt fama est ereptam Rauennatibus. Quam eius artis, picturæque doctissimi nulli asserunt secundam. Quodque vltimum facie, non rerum ordo, sed temporum. Palatium ingens vrbis in vertice vidisses, structuræ mirabilis, atque impensæ, quæ magnanimus Galeax Vicecomes, hic minor, Mediolani atque huius, & multarum in circuitu regnator vrbium, erexit, virum multis alios, in ædificandi magnificentia se se vincens. *Petrarca epist. senil. lib. 5. epist. 1.*

Tyrus.

AT illi loco satis fisi obsidionem ferre decreuerunt: namque vrbem à continenti quatuor stadiorum fretum diuiduit, Africo, maximè obiectum, crebros ex alto fluctus in littus euoluens; nec accipiendo operi, quo Macedones continenti insulam iungere parabant, quidquam magis, quàm ille ventus, obstabat: quippe qui vix leni & tranquillo mari moles agi possunt. Præter hanc difficultatem haud minor alia erat: muros turresque vrbis præaltum mare ambiebat. Non tormenta nisi è nauibus emitti, non scalæ mœnibus applicari poterant: præceps insaltum murus pedestre interceperat iter: naues nec habebat Rex, & si admouisset, pendentes & instabiles missilibus arceri poterant. *Q. Curtius lib. 4.*

Vrbs in regno Sinarum egregia.

SED ipsarum præcipuè Vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositæ fluuijs, admodum profunda, & lata fossa, mœnibusque cinguntur, quadrati ab imo lapidis, lateritiæ ad summum structuræ, lateres autem, ex eodem argillæ genere, quo procellana vasa, confecti, & calce optima interliti, in eam duritiem ac firmitatem breui tempore coalescunt vt ferramentis postmodum labefactari vix possint. crassitudo mænium, quatuor, & alicubi sex capit homines: additis ad prospectum pergulis, ac mænianis, & occultis ambulationibus, qua præfecti oblectationis causa perererrent: pomærium, intra extraq; libero ad circuitum spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad obliquos autem ictus, modico interuallo, turres, & propugnacula promi-

nent, artificiosis contecta fastigijs, & podijs elegantibus adornata. Ex ijs mœnibus cum quædam ante bis mille annos constet extructa; nullam tamen in eis rimam, aut sinum, aut labem aspicias, adeo scurrè acriterque sarta tecta ab regijs curatoribus exiguntur. Vrbis vero totius, ea ferme dimensio est. Latissimæ viæ duæ se interfecantes, perpetuo tractu qui lustrari oculis possit, præcipuas quatuor portas aperiunt præferratas, ornatu magnifico, adituque ad aspectum præclaro. Ab hisce rectis vijs, aliæ dein aliæque transuersæ, priuata, & publica ædificia, vicosque distingunt. Et ab vtroque latere viarum, excurrunt porticus, quæ commeantem plebem, &. fabrum atque institorum apothecas ac tabernas, à tempestatum iniuria vindicent. iam verò, è lapide trifores vt plurimum, & quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim visuntur, quæ monumenta, magistratu abeuntes, regij præfecti relinquunt. magistratibus autem ipsis, celeberrimo loco stant ampla, & operosa prætoria, cultissimis hortis, capacibus piscinis, fontibusque pellucidis, & varijs aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem instructa. Nec desunt auiaria, & ferarum septa, & operis topiarij tonsiles syluæ, lucique densissimi, & distincta floribus prata. vt singulæ præfectorum domus oppidi propemodum instar obtineant. Priuatorum ædes, circa maritimam oram humiles. mediterraneis vero locis multiplici contignatione tolluntur, vel pictura decoratæ, vel opere albario candoris eximij. A primo ingressu panditur atrium, armarijs circumquaque dispositis: in quibus inanium Deorum statuæ collocantur. accedunt lacus pleni piscium, ac pensiles horti. Materia in ædificationes vtuntur mirè læuigata, & certo lenocinij genere in auri colorem ac splendorem adducta. Pari

læuo-

læuore tegulum est, calce spissatum, atque commissum ad pluuias arcendas: durantque sæculis tecta talia, extremis imbricibus è marmorato perleganter elaboratis. ad singulas verò ianuas, viridi opacitate arbores ad lineam directæ consurgunt; quarum gratissimo aspectu, quasi pabulo quodam, oculorum acies quamlibet fatigata reficitur. *P. Maffeius lib. 6. histor. ind.*

Vrbs ad nutum Abassini Regis mobilis.

Reperio Abassinum Imperatorem, cum res Imperij florerent, in castris & tentorijs habitare atque infinita hominum stipatum multitudine huc & illuc vagari solitum; cum imperatoria celsitudine & dignitate (sicut olim Arabes, Persæ, & Parthi) reputaret indignum in vrbibus commorari. Vbicunque tamen ponebat castra, vrbs derepente ex holoserica varij generis, & coloris materia, vt ferunt, consurgebat, qua nulla excæmento, & calce, ex latere ac ligno multos per annos strui posset elegantior. Erant suis queq; locis aptè disposita: Nulla munerum perturbatio, nulla in operibus confusio. Nemo ignorabat ad quam cæli plagam haberet domicilium: vbi templa surgerent, ad quæ precandi causa vellet accedere; qua ad illa esset eundum via. Latæ inibi erant plateæ, varijs semitis ac tramitibus interfectæ. Non deerant biuia, triuia, & quadriuia; quiq; ad alios vsus vel actus in vrbibus, vel angiportus solent inseruire. Visebantur ædificia quædam, alicuius straguli communione veluti muro, aut pariete coniuncta; alia proprio cincta circuitu, insulisque discreta. Vnum cauponæ locum, alium Xenodochia, diuersum occupabant nosocomia: Ad pinsendam, subingendamq; farinam, & conficiendos panes, erant pristina, & loca cætera,

quæ ad idem ministerium necessaria. Ad superfluos barbæ capitisque capillos resecandos, tonstrinæ. Ad efficienda, ac reficienda calceamenta, sutrinæ. Multiplex tota vrbe forum; multiplex macellum. Variæ pergulæ, quibus singula mercium discriminabantur genera, venum exposita. Vt quæque sors hominum officijs, ita locis vicijsque distinguebatur. Habebat iuuentus vbi ludere aut exercere se posset; siue de equorum pernicitate certando, hippodromos, siue imaginario prælio inter se concurrendo catadromos; siue lucta vires experiundo, palæstras. Denique quidquid in magna ac bene constituta exigitur vrbe, id in ea reperiebatur; cuius tanta fuisse fertur magnitudo, vt à principali foro, quod vrbe erat in media, ad ipsum Imperatoris augustale lata rectaque via quatuor pænè milliaria continerentur. Solebat in editiori loco Imperatoris figi tabernaculum, vt ex eo, qui ad maius illud forum populi concursus fieret, quoue ibi tumultu res agerentur, commodè conspici possent. Aiunt vrbis huius dimetientem lineam ad decem ferè milliaria, ambientem ad triginta solitam excurrere. Vt ea ab vno loco mutaretur in alium, quod frequenter fiebat, præter infinitam baiulorum multitudinem, magnamq; vim camelorum portandis oneribus comparatam, mulæ erant ad id munus plus decem mile clitellis instructæ; quæ tamen omnia tantæ machinæ vertendæ, vix sufficiebant. *P. Nicolaus Godignus lib.* 1. *c.* 9.

DOMVS PRIVATA, ET PVBLICA.

Domus:

Finge constructam ab Artifice domum: icta solidè altèque fundamenta, erectos sublimè parietes: intus atria, peristylia, gradationes, conclauia,

clauia, thalamos, antithalamos, foris aperturas lumina, iugumenta, præcinctiones, fastigiorum acroteria, ornamenta coronarum, subgrundatione, proiecturas, membra omnia ædificij ex Architecturæ legibus ita fabricata, vt altitudo ad perpendiculum, angulus ad normam, longitudo ad regulam lineamque respondeant. Finge prætereà hanc domum exædificatam è marmore magnam partem fragili ac ruinoso: stare, tegique è lignis intempestiuè cæsis, pandatione sidentibus, odorem teterrimum exhalantibus: demum insalubri sub cælo descriptam aream, ipsamq; domus faciem ad ætheris inclinationem obuersam esse vnde nocentes ventorum aspirationes, aurasque è palustri vicinitate nebulosas intercipiat. Quid ergo; extructamne ex artis planè præscripto domum affirmabis? Non opinor. Cur id, obsecro? Credo quia Architecturæ communes illæ quidem leges seruatæ sunt, deprimendi ad solidum fundamenta, attollendi partiendique cum commensu parietes, imponẽdi magnificè eleganterq; tectum; sed quia hæc ædificandæ domus præcepta in ea materia situque exhibita sunt, quæ habitantium incolumitati, domus in quam fini repugnat; idcirco ædificium non fabrè planè factum esse concluditur, non minus verè, quam M. Vitruuius Mytilenem oppidum, vbi Auster cum flat, homines ægrotant: cum Corus, tussiunt: cum Septentrio, restituuntur in incolumitatem, ædificatum. vt voles, eleganter ac splendidè, positum quidem certè non scitè, neque prudenter affirmat. *P. Famianus lib.* I. *prol.* 4.

Domus deformis & ruinosa.

TEctum vides rimosa vetustate fatiscens: parietes ipsos defluentes, fuscaque iam albitudine decolores: oris mei candorem dum æmulantur,

lantur, amiserunt suum: extra quicquid est in ædificio supernè. Cascos faunos architectos suos fuisse commemorat; displuuiatum opere disperso, coctilibus intectum, imbricibus maiori iam ex parte confractis, aut emotis è loco passim stillicidia committit; fœdus iniisse dicitur cum pluuio Ioue; ne Ioue tonante, vel fulgente fluminis afflatu conflagret; ideo qui coortum incendium illico restinguat. aquam ad manum habet. vbi vero consudauerit.

Pacatumque nitet diffuso lumine cælum:

vt concameratum optemus, sublaquear hoc perillustre facit: dehiscentibus asseribus, luxatisque subscudibus quasi stellatum, peruias partegulas, & putridam contignationem infuso die. Stragulam tantum vestem, & aulæa nulla desideramus. Sed nosti quæ? parietina campanica, sed araneæ: ne quære quàm tenui stamine pertexta sint: lunæ radios, Solis pectines crassiores dixeris. Videlicet ex hoc filo poetica textrina, ventorum, vmbrarum, somniorum indumenta conficit. *P. Stephonius Prosa* 10.

Domus regia.

PRope fontis allapsum domus regia est, ædificata non humanis manibus, sed diuinis artibus. Iam scires ab introitu primo Dei cuiuspiam luculentum & amænum videre te diuersorium. Nam summa laquearia citro & ebore curiosè cauata, subeunt aureæ columnæ, parietes omnes argenteo cælamine conteguntur, bestijs, & id genus pecudibus occurrentium ob os introeuntium. Enimuero pauimenta ipsa lapide pretioso cæsim diminuto in varia picturæ genera discriminantur.

Iam

Iam cætere partes longè latèque dispositæ domus, sine precio pretiosæ, totique parietes solidati massis aureis splendore proprio coruscant, vt diem suum sibi domus faciat, licet sole nolente. sic cubicula, sic porticus, sic ipsæ valuæ fulgurant. *Apuleius lib.4. metam.*

Domus magnifica.

NOS verò homines elegantes, honestas facere putamus ædes; si earum faciem fuco, & quasi cerussa statim oblinimus, marmoraque inducimus ne apud manes quidem a manibus secura fossorum: atque perficimus, vt in delicias rigidissima etiam saxa mollescant: ipsa vero cubicula in prospectu disponimus, vt ad nutum oculorum atque intuitum omnia simul præstò sint. Vnum vidisti? reliqua ex illo nosti: vsque adeò, dum à se longius refugiunt; respondent tamen, incurruntque sibi; vnoque velut aditu, quam remotissimum in recessum acies intuentium ducitur. Nempe, vt dominus remotis velis procul appareat, velut in sacrario numen: aut certè adeuntibus, tamquam ex alio terrarum orbe, sensim accedere videatur. perinde quasi omne magnificum è longinquo sit. Sanè picturas domorum: non domos facimus; quippè quæ speciem potius, quam vsum præbeant, ac magna sui parte solum ab oculis habitentur. Quid, quòd altissimas tectorum moles educimus, nec tam in ædes, quam in cælum ituri fabricamus? Quid, quòd in ijs alter ab altero, non pariete, sed integra contignatione diuidimur: & cubicula, cum vix vnum plures occupemus; vni tamen plura præscribimus, totidemque velut oppida intra domos excitamus: cum tamen non ideò lætius, quia latius, viuere contingat: & vbi plurima laxitas;

ibi.

ibi multi curarum anguli, atque perfugia solicitudinum. Taceo villas, & quædam quasi prætoria voluptatum: taceo signa saxeosque populos, & tanquam terræ filios ex intimis visceribus matris effossos, quos hac tempestate in aulas, & conclauia tanto studio reuocauimus. *P. Vinc. Guinisius alloc. 5.*

Domus aurea Neronis.

NON in alia re damnosior, quam in ædificando Domum à Palatio Exquilias vsq; fecit. Quam primo transitorium, mox incendio absumptam, restitutamque auream nominauit. De cuius spatio, atque cultu suffecerit hoc retulisse. Vestibulum eius fuit, in quo colossus CXX. pedum staret ipsius effigie: tanta laxitas, vt porticus triplices milliarias haberet. Item stagnum maris instar, circumseptum ædificijs ad vrbium speciem. Rura insuper aruis, atque vinetis, & pascuis, syluisque varia cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum: In cæteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis, vnionumque conchis erant. Cęnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus: vt flores ex fistulis, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cænationum rotunda, quæ perpetuo diebus, ac noctibus vice mundi circumageretur: balineæ marinis, & Albulis fluentes aquis. Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobauit, vt se diceret quasi hominem tandem habitare cæpisse. *Suetonius in Nerone c. 31.*

Domus amplissima, & exornatissima.

IN primis autem antequam ingrediaris in ædes, more veterum Principum prothyrum, idest, vestibulum inter ædes ipsas & viam interiectum, quo

quo qui salutatū venerint in peristylium nondum ingressi, nec intimas ædes recepti expectant responsa mandataq; dominorum. Ostium quam amplitudinem habet, siue diathyrum obiectum, & oppositū ostio, ad ventos irrumpentes, dum valuæ aperiuntur excludendos, siue hypertyrum superlimare, siue hypothyrum illi obiectum, atq; vtrumq; transuersum superum, & inferum limen; siue antas, vtriusq; ostij latus munientes, cum suis antepagmentis quæ cum antis appangantur, assigantur ue, quem habent ornatum, quam insignem formam, cum supercilio præsertim ipsis ostiorum antepagmentis in hyperthyrum imposito? sed quæ valuæ quantam in altitudinem surgunt? quam etiam amplitudinem habeant ferreis cōstratæ clauis, & laminis rectis transuersis cum cornice ad pulsandas fores: seræ verò cum vecti cum fortes sint, & crassæ pro valuarum amplitudine, tam arte polita sunt, & spectata. Sed iam ab hoc aditu, & quasi ianua patefacta ingrediamur in peristylium quod columnis vndique inclusum est, & quasi septum, quibus porticus sustentantur, per porticus verò in palatia, & cubicula verna, æstiuaque ingredimur. Columnæ altæ sunt, crassæque, rotundæ admodum, ad quarum firmitatem, stabilitatemque stereobatæ è solo eductæ stylobatem lapidem basi suppositum sustinent; inde basis, quæ spira vnius tori aut duorum ornatur. A basi surgit scapus longus, crassus, rotundus, ac perpetuus: supra scapum epystilium. Cum autem hæ columnæ rotundæ sint, tum striatæ, tum structiles sunt: in capitulo volutæ propendentes, circuli tortilis ad modum, aut cincinni crispati: tori columnæ crassiores torques, & teretiores. Abacus, & echinus, & inter vtrumque puluinus interiectus est, vnde volutæ dependent; denticulus fascia epistylij ad den-

dentium speciem, intersecta. Cymatium, quod sinuosum, vndæ in præceps ruituræ speciem præbens. Reliqua quibus ornantur columnæ, lances, encarpa, cornua, taurorum capita vittæ reuinctæ, lemniscique ex coronis pendentes, reliquus ornatus, splendorque columnarum, cum puræ non sint, sed scalpturis, varijs formis, figurisque, strijs ornatæ, qua specie, quo ornatu, quo splendore sunt? vnus satis esset Zophorus, balthei picti speciem præbens in quo metopæ, & figuræ exsculpuntur ad columnarum laudem eximiam. Quod vltimum ædium maximarum fastigium coronide sua terminatum, supercilioq; eiusmodi, quod proiectura dicitur ad proijcienda arcendaq; à pariete stillicida, ne venustatem tantam nitoremque fædum desormemque reddant. In alio impluuio pilæ sunt, à columnis quas scis, quadrata forma distantes. *P. de la Cerda in campis Eloquen.*

Domus Lauretana B. V.

ÆDiculam conspiciunt fastigiato tecto, & simul camini culmine, simul sublimi tintinnabulo insignem: at nulla re magis, quam vetustate visendam. Protinus limen ingressi prosternere humi corpora: Deum venerari sacro quodam horrore pariter, gaudioq; persusi. Inde orato Christo, Christique parente, quorum simulacra cernebant, cuncta otiosè contemplari, & perlustrare oculis cæperunt. Sacellum animaduertunt figuræ quadrangulæ, oblongæ, è vulgari structum lapide. Tectum perbellè laquearibus concameratum: quod modicis distinctum quadratis cæruleoque colore obductum inauratæ stellæ, velut in cælo quodam intermicantes honestabant. Sub tecto laqueato eminebant vndique è parietibus modica specie semicirculi se mutuo contingentes: quos medios

medios pictæ adornabant capedines. Parietes cubitali ferme crassitudine, non ad perpendiculum, neque ad regula exacti, loricati tamen opere tectorio. Huic superinducta antiquitus pictura ædis ipsius mysteria referebat, quæ supernè multis locis hodie manet, infernè temporis vetustate defluxit. Ædis longitudo pedum amplius XL. latitudo minus XX. altitudo circiter XXV. in medio ferme pariete, qui olim, vt reor, faciem obtinebat, Domus ianua satis ampla, sed à vulgari vsu haud sane abhorrens. Pro superliminari trabs rudis superiecta est. Ad læuam armariolum miræ simplicitatis asseruandis fictilibus aptum. Ad dexteram in proximo pariete fenestra non magna: è regione fenestræ caminus humilis tenuisque opere, vt cætera, vulgari. Inibi sublime loculamentum columellis in orbem striatis latera cingentibus conspicuum: arcusque eiusdem operis, quinque iunctas pariter lunas imitante fastigiatum. In loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum altera manu medium amplexantis, altera sustinentis effigies cedrina fere bicubitalis. *P. Tursellinus hist. Lauretana lib. I.*

Sumptuosa supellex & ornamenta domus.

PRima mihi luxuriæ spolia propone siue illa vis per ordinem expandere, siue (vt est melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem & fædissimorum, pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretijs emptas, in quibus ipsa illa, quæ placet varietas subditis medicamentis, in similitudinem veri coloratur. Video istic mensas, & æstimatum lignum Senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nodos, arboris infælicitas torsit. Video istic cristallina, quorum accendit fragi-

fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos ipso, quo fugare debet periculo, crescit. Video murrhina pocula: parum scilicet luxuria magno furit, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinarent. Video vniones non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis supponuntur. Non satis muliebris insania viros subiecerat nisi bina ac terna patrimonia, auribus singulis pependissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quod defendi aut corpus, aut denique pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquidò nudam se non esse iurabit. *Seneca l. 7. de benef. c. 9.*

Tenet me summus amor parsimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut mille tormentis splendere cogentibus expressa: sed domèstica & vilis, nec seruata: nec sumenda sollicitè. Placet cibus, quem non parent familiæ, nec spectent, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus: sed parabilis facilisque, nihil habens accersiti, pretiosiue, vbilibet, non defuturus, nec patrimonio, nec corpori grauis, nec rediturus qua intrauerat. Placet minister incultus, & rudis vernula, argentum graue rustici patris sine vllo opere, & nomine artificis; & mensa non varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota: sed in vsum posita quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. *Seneca lib. de Tranq. vitæ c. 1.*

Cella

Cella è qua clandestinus est aditus in speluncam.

VBI acquiescentibus vniuersis, tuta res visa, intrat exiguam cum Archombroto cellam, in qua secretum effossiæ speluncæ aditum peritus artifex abdiderat. Stratus erat asseribus locus, quorum inter se oræ clauis insertis nectebantur; nisi quod duos ex ijs nullum ferrum cæteris commiserat; vt faciles essent, si quis hoc vellet ab simulata compage reuellere. Supra illos oblonga stabat mensa, vetabatque calcari, ne quoniam aliis non hærebant ad perambulantium quærerentur vestigia, proderentque secretum. Paucissimos illuc intrare ferebat Timoclea; ipsa raro locum visebat. Tunc verò sublatis asseribus specum aperuit, gradusque in imum ædium ducentes: Mox concussi silicis ignem sulphurato excipiens præparatam facem accendit, viamque auspicatur cum lumine. Sequebatur Archombrotus, sua & mulieris causa nudum ensem manu tenens. Gradus ad viginti erant, per quos subibatur subterranea porticus, quæ in longum porrecta abibat denique in varios colles; ne possesso ab hostibus vno ore, obstrui posset fugiendi vtilitas. Terra huic operi apta fuerat; quippe adeo spissa, vt qua stare illam velles, cætera, quæ egerebantur, nulla ruina sequeretur, rursusque non difficilis accipiendis fossorum ictibus, quos nec obiectis saxis interpellabat, nec cedente arena frustrabatur. Longus ille, & arcuato opere continuus fornix, quanquam arua, & incumbentem domum ferret adhuc tot annis vitium non fecerat. *Barclaius Argen. lib. 1.*

TEM-

TEMPLVM, ET EIVS PARTES.

AGE verò magnificentissima quotidie templa Deo, cælitibusque facimus: basilicas amplissimas, atque vt loquitur de antiquis Romanorum ædificijs Ammianus, in modum prouinciarum extruimus, non ad vsum tantum rerum sacrarum, sed ad iucundissimam etiam oblectationem oculorum. Addimus ingentes coronarum proiecturas, quas marmoreis, aut æneis cancellis terminamus; addimus mutylos, atque interpensiua; addimus columnas, quæ parietem non modo fulciant, sed etiam ornent: quadratas teretes, à summo ad imum scapum striatas turbinatas in spiram, in Cariatidum, aut Plateensium captiuorum speciem efformatas. Epistylia columnis ipsis imponimus, quà Dorica leuissimo supercilio, guttis, tænijsque per oram & marginem flexis; quà Ionica orbiculis distincta creberrimis, volutis, inuolucrisque quasi capillamento quodam vtrinque concrispata: qua Corinthia calathum Virginis acanthi folijs interplicatis, ac per ambitum passis referentia: quà composita, hoc est ex illo triplici capitulorum ordine artificiosè confusa. Collocamus in fronte antes, atque parastatas, quæ marmoream trabem ad speciem, & quasi perfunctoriè sustineant. Scalpimus supra denticulos, metopas, triglyphos taurorum capita, lances, arbusculas, flosculos tortuosos, atque intra flosculos ipsos puerorum, aut mutarum animantium lusus. Parietes non modo mundissimo tectorio, sed etiam peripetasmate conuestimus; nihil denique prætermittimus eorum, quæ possint aspicientium oculos opere, artificioq; tenere. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 5.*

Tem-

Templum Dianæ Ephesiæ.

MAgnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræmotus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico, atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est quadringentorum viginti quinq; pedum, latitudo ducentorum viginti. Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ, sexaginta pedum altitudine: ex ijs triginta sex cælatæ, vna à Scopa. Operi præfuit Cresiphon architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus arena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, vt sensim totum, in cubili sideret. *Plinius nat. hist. lib. 36. c. 14.*

Templum Pantheon Romæ.

HAbet quippe concameratam illam, & mira laqueatam arte testitudinem: habet velut hemisphærion, hoc est cæli formam longè pulcherrimam; quo magis ad Deum colendum animos excitet eorum, qui diuini domicilij simulacrum illud oculis intuentur. Habet in summo hemisphærio medium lumen, habet infra lithostratum varijs distinctum marmoribus. Habet è pauimento surgentes circumquaq; columnas striatas, & epistylijs exornatas Corinthijs, habet intercolumnijs ipsis Sacella, vbi per ambitum erant olim Statuæ collocatæ. habet pronaum, siue porticum illam immanibus suffultam columnis,

ijsque

ijſque teretibus; quibus Syracuſana ſpectantur ab Agrippa impoſita capita. habet antes, & paraſtatas: habet aereas trabes, olim etiam inauratas. Cernuntur ex aere Corinthio valuæ, cernitur oſtium illud ampliſſimum, ornatiſſimumq; vbi ſunt antepagmenta è marmore firmiſsima, cymatia, coronæ, ſupercilia, margines, aſtragali; cætera denique eo artificio perfecta, vt in eius molitione materiam ars, artem, & materiam viciſſe videatur ingenium. *P. Tar. Gallutius to.2. or.11.*

Templum Apollinis Delphici.

TEmplum autem Apollinis Delphis poſitum eſt in monte Parnaſſo, in rupe vndiq; impendente: ibi ciuitatem frequentia hominum facit. Qui ad affirmationem maieſtatis vndique concurrentes, in eo Saxo conſedere: atque ita templum, ciuitatemque non muri, ſed præcipitia, nec manu facta, ſed naturalia præſidia defendunt, prorſus vt incertum ſit, vtrum munimentum loci, an maieſtas Dei plus hic admirationis habeat. Media Saxi rupes in formam theatri receſſit. Quamobrem hominum clamor, & ſi quando accidit tubarum ſonus, perſonantibus, & reſonantibus inter ſe rupibus, & multiplex audiri, ampliorque, quàm editur reſonare ſolet. Quæ res maiorem maieſtatis terrorem ignaris rei, & admirationem ſtupentibus plerumque affert. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine, planicies exigua eſt, atque in profundum terræ foramen, quod in oracula patet: ex quo frigidus ſpiritus, quodam velut vento in ſublime expulſus, mentes vatum in vecordiam vertit, impletoſque Deo, reſponſa conſulentibus dare cogit. *Iuſtinus lib. 24.*

Va-

Vaticanum S. Petri templum.

FIngite difficilem aliquem antiquæ simplicitatis virum, & asperum, semipaganum, religiosum tamen, ac bonum è filuis magalibusque digressum in Vrbem ingredi, ac Vaticani Templum, de quo dicebam per partes exquisitæ considerare: quadratas operè lateritio pilas, quibus tholus, ac totum ædificium incumbit, ingentes supra pilarum abacos fornices impositos, concamerata tecta rosis aureis collucentia, lunulatum hemisphærium musiuo pulcherrimo interpictum: aras, ac sacella Numidico, Lucullæo, Punico marmore contecta, crustulis, ac tessellis, insititijs pene vermiculata, lithostratum pauimentum nunc quadrata, nunc orbiculari figura, nunc varia, ac propemodum infinita coagmentatione, distinctum: externum templi prospectum perpetuo Tiburtino lapide definitum, vestem ac supellectilem sacram lucernas aereas, argentea candelabra, aulaea, peristromata, sigillata vasa, Corinthijs, Deliacis, antiquis omnibus æstimatione, ac pretio longe maiora. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 5.*

Quid pluribus opus est verbis? Illa ipsa, quam obtinet hoc tempore dignitas, ac forma plane loquitur, & prædicat, huic templo quandam veluti fuisse tributam æternitatem. Quæ totius operis moles, Deus immortalis? quæ in extima parte quadrati lapidis commissuræ perpetuæ? Quæ coronæ, qui tori, quæ in intima concamerationes, & pilæ? qui fornices lunati; quæ absides? quæ tectoria, quæ marmoris incrustationes, vel opere musiuo, vel coloribus expressæ figuræ? quod aurum parietibus illitum? quæ gemmæ picturarum coronulis intertextæ. *Idem to. 2. or. 8.*

M *Tem-*

Templum D. Marci Venetijs.

TEmplum D. Marci Venetijs, non tam magnitudine, & vastitate sua, quàm ornatu insigne, & in primis augustum; si primum ingrediare, crucis figuram præferre videtur; cuius anguli in altissimas consurgunt turres, ac testudines, quarum fastigia, vt reliqua templi facies plumbeis tegulis adoperta, ac centum viginti stadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentissima vrbis ædificia occurrant; superbissimi ad id Fornices mira inter se arte coeuntes totam molem fulciunt. Quidquid operis est à media templi parte, purissimo fulget auro Musiuo opere mirificè variegatum: in ipso testudinum connexu Græcanici operis vetustissimæ imagines, mæsta quadam, ac venerabili præsentia horrorem cum religione mixtum oculis spectantium ingerunt; marmoreæ vndique tabulæ ad pauimentum vsque ipsum, varij marmoris occurrunt: tanto artificio sibi ad inuicem compositæ, vt eædem inter se similes videri possint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentum vermiculato opere marmoreis frustis distinctum. Columnæ complures parij lapidis, vel Tapsici, aut Numidici, cum duplici suggestu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quidquid egregij operis Veneti ipsa nauigantes quocunque terrarum ambirent, id ipsum Venetias deferrent. Vestibuli aurei fornices trecentis, & amplius fulciuntur columnis, magnitudine, & colorum varietate conspicuis; intercolumnia, & quidquid in area ipsa operis est, cum ipso pauimento marmoreis tabulis pro tectorio renidet; vestibuli partem superiorem, equi quatuor ænei diuerso statu, varioque exornant; templi supercilium senis se se pinnaculis explicat: quo-

quorum singula in tabernaculi speciem surrecta singulas habent ex candido lapide statuas nudi genij, aliaque splendidissimi aspectus simulacra, suo quæque statu operibus inserta, mirò quodam modo ipsam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt sub Sebast. Ziano duce ab architecto Constantinopolitano. *P. Causinus l.* 11. *ex Egnatio*.

Templum B. Virginis Lauretanæ.

BRamantis ergo nobilis architecti consilio atq; opera vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere cœpit. Et Hieronymus Lauretanam ædem omni ope ornare, munus ac decus Robureæ familiæ ratus, basilicam in areis modum extruxit, muniuitque. Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt, additæ vndique in summis muris pinnæ aditusq; sub tecto, vt ad propugnandum quoquo versus tuto discurrere miles possit. Omnino eminus intuenti arcis potius quam ædis speciem præbet. Et adiuuat templi munitionem collis, cuius in vertice sita eminet, præsertim quà vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus columnarum instar duodecim constat, quarum vtrinque senæ concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ velut alæ hinc atque hinc adiectæ cum senis sacellis minoribus, quæ intercolumnijs vtrinque respondent. Alia porrò maiora circa templi caput sacella disposita numero septem: his interiecta sacraria quatuor, quibus fere lauretana conduntur. Sub tholo, quod est velut basilicæ caput, Sacrosancta B. Virginis cella præcipuam obtinet sedem, & vndequaque aspectabilem multis circa vt diximus sacellis maioribus admirabili artificio excitatis. Templi facies tota constat ex istro la-

pide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) examussim quadrato, tanto autem artificio structa, vt tantum opus pene ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquam os ianua, patet maxima striatis columnis marmoreis, & arcuata corona insignis. Huius latera bina ianuæ minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ quibus facies subnixa consurgit. Supra ianuam maximam B. Mariæ paruum filium complexæ effigies ænea visitur pulcherrimè facta Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestra oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulis Ædis Lauretanæ aureis litteris in lucullco marmore incisus. Deiparæ Domus vbi Verbum Caro factum est. *P. Tursellinus Laur. hist. lib. 2. & 5.*

Templum S. Ianuario dicatum Neapoli.

EXcitatur ad lutus principis templi ædes, exemplar veteris magnificentiæ, quam fortasse quispiam Rhetorum more inter orbis terræ miracula numerandam diceret, nisi prodigium illud viuidi sanguinis, cui dedicatur, magnitudine sua faceret, vt opus tam egregium non habeatur mirum. Sumptus est ex ærario Ciuitatis ducentorum & amplius milium aureorum, augusti potius templi est quàm ædis opus. Parietes omnes quæsitorum lapidum crustæ operiunt. quot marmora tot specula; in quibus & magnificentia simul, & pietas huius Vrbis repræsentatur. Non est cur Alexandrina marmora, cur Numidica, ac cætera quæ antiquitas est admirata, magnopere desideres: omnia candido varioque lapide distincta in his mira ludentis naturæ spectacula. Videas quasi

quasi fluminum lapsus ac mæandros: dum currit vnda moratur; dum fluit, stat: spumant quasi collisi fluctus, & scopulus ipsum marmor est, maculosa sunt multa, sed nihil purius huiusmodi maculis: ipsa labes decus est. Intercurrunt quasi per artus venæ, & quædam puniceas habent veluti guttas, quæ omnes Ianuarij deseruiunt sanguini è venis effuso, nonnulla candidis, & quasi lacteis zonis præcincta sunt; & ob venustatem, si fas est dicere, quasi Veneris cesto. Colore sunt vario, sed in vnum redeunte concentum, suauitate inenarrabili. color his subniger est, sed tamen lætus; pallidus alijs, sed pallor eximiam habet gratiam: in nonnullis viriditas est, nec euanida, nec senescens: dos omnium est in imitatione gemmarum, iaspidis pyropi, hæmatitæ, smaragdi, & aliarum. Quocunque incidunt oculi, gratissima est eorum refectio. Idem in columnis decus & species, quadraginta intra ædem sunt: complectuntur quaternæ Patronorum statuas, quæ intra marmoreas veluti conchas inclusæ sunt. nihil est quod in columnis non admirere non modo naturæ laudabis, sed artis decus epistylia, scapos, spiras, stylobatas, in astragalis hypotrachelia, in zoporis metopas, volutas item, siue elices, strias siue canaliculos. omnia mira arte perfecta. non modo nitor in ijs, sed splendor quidam vibrans. denique diem sibi ædes ipsa facit suum. quid cum Sole illustrabitur suo? cum, inquam, Ianuarij simulacrum in ara principe statuetur cum aureo amiculo, & illuminata gemmis tiara, Soli, qui mitras est dictus, quam simillimus? Habent & reliquæ Aræ plurimum ornamenti, atque splendoris: supernè veluti Genij è candido marmore corollas, aut aliquid simile gestant. quatuor odæa sibi respondent cum septis item marmoreis. Porrò cæterarum partium dignitati pauimentum quoque respondet distin-

ctum, ac tessellatum emblemate vermiculato. Eminet verò supernè, atque incumbit operi ingens hemisphærium aureum extremus hic labor est, imago quædam illius cælestis, nisi quod figuris differunt: in stellifero namque Perseus, Hercules Cepheus fabulis incliti, in hoc verò Patroni huius ciuitatis cum rebus præclarè gestis expressi. Iam ante fores præcipua magnitudine, & specie admirandæ columnæ sunt duæ, tribus millibus aureorum coemptæ, vt fores ipse magnificentia sua ædem ineuntibus significare videantur, quale spectaculum sint adituri. *P. Masculus de Vesuu. l. x.*

ARCES, THEATRA, ET ALIA ÆDIFICIA.

Arx.

AREa dimensa confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantum, & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & Præfectis enixè rem adiuuantibus. Triquetra vt pote in promontorium definens loci est figura. iactis fundamentis ab aperto mari ad interiorem tumulum è regione oppidi, murus est ductus pedum septendecim crassitudine, altus ad coronam vsque viginti. In eo tumulo rotunda, vti mos tum erat, cespite ingesto erigitur ante omnia turris dodrantium nonaginta diametro: Thomæa appellata, quod eius Apostoli festo die exordium sumpserat, inde rursus ad alterum insulæ marginem continua mœnia sunt: qua rupes abscissæ portum attingunt. ibi turris altera extructa diametro dodrantium sexaginta: huic à D. Iacobo Hispaniarum præside inditum nomen. maris fossa circundata quoad cautes, & præcipitia tulere. Inter duas turres medio ferme spatio, portam cum lorica in vrbem aperiunt:

in-

intra mœnia facellum, & præfecto præsidij militibusque tecta militariter excitant. *P. Maffeius hist. Ind. l.* 11.

Arx Genuensis portus.

ARX enim præciso vndique scopulo imposita, qui porrectus in mare peninsulæ formam efficit, à continente propter oppositi montis frontem, angustum & abruptum locum habebat, omni iniuriæ tormentorum atq; telorum expositum. Quà verò circumfluo mari alluitur, propugnacula erant idoneis in locis erecta; instructaq; maioribus colubrinis, quibus conspecta in alto nauigia interuallo etiam viginti stadiorum è destinato peti poterant: simulque lunata facie patescens portus, & operosa moles, quæ in altum excurrens frontem ostendit, adeo infesta reddebantur, vt nec humile quidem nauigium in portu consistere auderet, atque vniuersa classis ad Carinnianum littus, quod obiectu molis tegebatur, suspecta & male fida in statione agere cogeretur. *Iouius hist. lib.* 12.

Theatrum M. Scauri.

M. Scaurus fecit in Ædilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiã æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem trecenta'um sexaginta columnarum, in ea ciuitate, quæ sex Hymettias non tulit sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ vt diximus, imæ duodequadragenum pedum. Signa ærea inter colum-

nas fuerunt tria milia, numero. Cauea ipsa cœpit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe, tantoque maiore populo, sufficeret largè quadraginta millibus. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteroque choragio fuit, vt in Tusculanam villam reportatis, quæ superfuerant, quotidiani vsus delicijs, incensa villa ab iratis seruis, concremaretur ad sestertium millies. *Plinius nat. hist. l. 36. c. 15.*

Theatrum Curionis è ligno.

THeatra duo iuxta fecit amplissima è ligno cardinum singulorum versatili suspensa libramento in quibus vtrisq; antemeridiano ludorum spectaculo edito inter se se auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis, vt contra starent, postremò iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an auctorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida, instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui, gentes, & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ vilitas animarum ista? aut quæ querela de canis? quantum mali potuit accidere? Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus velut duobus nauigijs impositus, binis cardinibus sustinetur, & se ipsum

ſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitijs concionibus gratia, vt penſiles tribus faceret. *Plinius nat. hiſt. lib. 36. cap. 15.*

Mauſoleum.

SEpulcrum hoc eſt ab vxore Artemiſia factum Mauſoleo Cariæ regulo, qui obijt Olympiadis centeſimæ anno ſecundo. Patet ab Auſtro, & Septentrione ſexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes, quadringentos vndecim, attollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: cingitur columnis ſex ſupra triginta. Ab Oriente cælauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occaſu Leochares. Priuſque quam peragerent, regina Artemiſia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iuſſerat, obijt. Non tamen receſſerunt niſi abſoluto iam: id gloriæ ipſorum artiſque monumentum iudicantes. Acceſſit, & quintus artifex; namque ſupra preron pyramis altitudine inferiorem æquauit, viginti quatuor gradibus in metæ cacumen ſe contrahens. In ſummo eſt quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit. *Plinius nat. hiſt. lib. 36. cap. 5.*

Collegium Romanum.

QVÆ facies externa Gymnaſij, ac totius operis veluti frons Deus immortalis? Nonne ciues ipſos prætereuntes quotidie, ne peregrinos ſolum dicam ex rei nouitate facile omnia demirantes, an non inquam ciues, & illos qui eam toties aſpexerunt etiam nunc ad ſui contemplationem vehementer inuitat, perinde ac ſi

nupertimè fuiſſet expoſita? Quid de introitus & anticæ ianuæ amplitudine dicam? Quid de cardinalibus ſcapis? quid de ſuperiore antepagmento? quid de triglyphis vtrinque pendentibus? qui de plana corona cum cymatio? quid de reliquis ornamentis, quæ in ipſo poſita veſtibulo videntur adeuntibus multo maiorem interioris Collegij magnificentiam polliceri? Ecce autem introgreſſis apparet illico cauædium teſtudinatum cum impluuio, quæ periſtylio cinguntur elegantiſſimo: apparent pulcherrimi gradus, quibus in ſuperiorem Gymnaſij partem aſcenditur. Binæ ſequuntur à latere porticus, excurrentes laxitate maxima, vbi ſpatiari commodè poſſit, atque oblectare ſe ſplendidè Philoſophia. Pilis omnia diſtinguuntur æqualiter, atque paraſtatis, egregijs ornata mœnianis, quæ proſpectum in compluuium facilem præbent, & addunt operi venuſtatem. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 7.*

Sed ampliſſima hæc Romani Collegij, diſciplinarum inquam omnium ſedes, ac domicilium, quantæ pietatis opus, quanti operis munificentia ſit, vel ex eo diſcimus, quod ad faſtigium perduci non poteſt. Vaſtiſſimum areæ ſpatium fundamentis immenſæ altitudinis occupatum, cum in imo non eſſet ſolidum, ſed locus vbique congeſtitius perenni humore ſcateret, lapidibus, & cementis aggerari, ſupplicisque directis, & pronis ſtructura ſolidiſſima impleri, & parari vix tandem potuit, vt hanc arcem litterarum omnium ſuſtineret. Ipſa verò frons ædificij quanta molis amplitudine, qua ſoliditate materiæ, ſymmetria partium, deſcriptione membrorum, ornamentorum artificio, quaſi miraculo ſemper nouo non detinet? Tyburtino lapide quadrato per interualla diſtinguitur; neque polito nimis, aut variato ſegmentis, & cruſtulis ne venuſtatis lenocinium

offi-

officiat operis maiestati: vestibulum perillustre ambulationes aperit testudinatas, qua pilis ingentibus opere dorico, atque corinthio elaboratis erectas, qua cinctas exedris ad omnem sapientiæ, concertationem accommodatis.

P. Leo Sanctius flor. lib. 3. in laud. Gregor. XIII.

Apud P. Iac. Pontanum habet descripta ædificia generatim, & eorum partes, Gymnasium, Bibliothecam, Curiam, Ærarium Nosocomium, Amphitheatrum sub titulis suis vol. 3. par. 2.

VILLÆ.

Miraris, cur me Laurentinum, vel (si ita mauis) Laurens meum tantopere delectet? desines mirari, cum cognoueris gratiam villæ opportunitatem loci, littoris spatium. Decem & septem millibus passuum ab vrbe secessit, vt peractis quæ agenda fuerint, saluo iam & composito die possis ibi manere. Aditur non vna via, nam & Laurentina & Ostiensis eodem ferunt: sed Laurentina à quarto decimo lapide Ostiensis ab vndecimo relinquenda. Vtraq; excipit iter aliqua ex parte arenosum, iumentis paulò grauius & longius, equo breue, & molle. Varia hinc atq; inde facies: nam modò occurrentibus syluis via coarctatur, modò latissimis pratis diffunditur, & patescit. Multi greges ouium, multa ibi equorum, bouumque armenta, quæ montibus hyeme depulsa, herbis, & tempore verno nitescunt. Villa visibus capax, non sumptuosa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum, deinde porticus in, O, literæ similitudinem circumactæ, quibus paruula, sed festina area includitur egregium hæc aduersus tempestates receptaculum. Nam specularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cauædium hilare, mox triclinium satis pulchrum,

quod in littus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est fractis iam, & nouissimis fluctibus leniter adluitur. Vndique valuas, atque fenestras non minores valuis habet, atque à lateribus & à fronte quasi tria maria prospectat. A tergo cauædium, porticum, aream, porticum rursus, mox atrium, syluas, & longinquos respicit montes. Huius à læua retractius paulò cubiculum est amplum: deinde aliud non minus, quod altera fenestra admittit Orientem, Occidentem altera retinet. Hæc & subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi, & triclinij illius obiectu includitur angulus, qui purissimum solem continet, & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, & serenum antequam vsum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in absida curuatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti eius in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum, & transitu interiacente, qui suspensus sublicis conceptum vaporem salubri temperamento huc illucque digerit & ministrat. Reliqua pars lateris huius seruorum, libertorumque vsibus detinetur, plerisque tam mundis, vt accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cænatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet: post hanc cubiculum cum procætone, altitudine æstiuum, munimentis hybernum. Est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procæton communi pariete iunguntur. Inde balinei cella frigidaria spaciosa & effusa, cuius in contrarijs parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abundè capacia si innare in proximo

cogi-

cogites. Adiacet vnctorium hypocauston, adiacet progigneon balinei: mox duæ cellæ magis elegantes, quàm sumptuosæ, cohæret calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt: nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato iam die, occurrit. Hinc turris erigitur, sub qua diætæ duæ, totidem in ipsa, præterea cœnatio quæ latissimum mare longissimum littus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris, in hac cubiculum, in quo sol nascitur, conditurque. Lata post apotheca, & horreum: sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem & sonum patitur, eumque iam languidum ac desinentem, hortum, & gestationem videt, qua hortus includitur: gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abundè viret: aperto cælo, apertoque vento, & quamquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera, & vmbrosa, nudisque etiam pedibus mollis, & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maximè ferax est terra, malignior cæteris, hac non deteriore quàm maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villæ, & hortus alius pinguior & rusticus. Hinc cryptoporticus propè publici operis instar extenditur. Vtrinque fenestræ, à mari plures, ab horto singulæ, & altiùs pauciores. Hæ cum serenus dies, & immotus, omnes, cum hinc, vel indè ventis inquietus quà venti quiescunt, sine iniuria patent. Antè cryptoporticum xystus violis odoratus, teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget: quæ vt tenet solem, sic Aquilonem inhibet, submouetq; quantunq; caloris antè, tantum retrò frigoris. Similiterq; Africum sistit,
atque

atque ita diuersissimos ventos, alium alio latere frangit, & finit. Hæc iucunditas eius hyeme minor, maior æstate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes, hortique proximam partem vmbra sua temperat: quæ vt dies creuit, decreuitque, modò breuior, modò longior, hac vel illac cadit. Ipsa verò cryptoporticus tunc maximè caret sole, cum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris Fauonios accipit, transmittitque, nec vnquam aere pigro, & manente ingrauescit, in capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta est: amores mei, reuera amores, ipse posui. In hac heliocaminus quidem alia xystum, alia mare, vtraque solem: cubiculum autem valuis, cryptoporticum fenestra prospicit, qua mare contra parietem medium diæta per quam eleganter recedit. Quæ specularibus, & velis obductis, reductisque modò adijcitur cubiculo meo, modò aufertur. Lectum, & duas cathedras capit, à pedibus mare, à tergo villæ, à capite syluæ, tot facies locorum, totidem fenestris, & distinguit, & miscet. Iunctum est cubiculum noctis, & somni: non illud voces seruulorum, non maris murmur, non tempestatum motus; non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti, abditiq; secreti illa ratio, quod interiacens andron parietem cubiculi, hortique distinguit, atque ità omnem sonum media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypochaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, vt ratio exigit, aut effundit, aut retinet. Procœton indè, & cubiculum porrigitur in solem, quem Orientem statim exceptum, vltra meridiem, obliquum quidem, sed tamen seruat. In hanc ergo dietam cum me recipio, ab esse mihi etiam à villa mea videor: magnam eius voluptatem ecce præcipuè saturnalibus.

libus capio, cum vel reliqua pars tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studijs meis obstrepunt. Hæc vtilitas, hæc amœnitas deficitur aqua salienti, sed puteos, ac potius fontes habet: sunt enim in summo. Et omninò littoris illius mira natura, quocunq; loco moueris humum, obuius, & paratus humor occurrit, isque syncerus, ac ne leuiter quidem tanta maris vicinitate corruptus. Suggerunt affatim ligna proximæ syluæ: cæteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem vna villa discernit. In hoc balnea meritoria tria. Magna commoditas, si forte balineum domi, vel subitus aduentus, vel breuior mora calefacere dissuadet. Littus ornant varietate grauissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum vrbium faciem, siue ipso mari, siue ipso littore vtare: quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sepius frequens, & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè preciosis piscibus abundat: soleas tamen, & squillas optimas egerit. Villa verò nostra & mediterraneas copias præstat, lac in primis. Nam illuc è pascuis pecora conueniunt, si quando aquam, vmbramue sectantur. Iustis ne de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis, atque vtinam concupiscas, vt tot, tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

Plinius iunior lib. 2. epist. 17.

Ædificare te scribis, bene est: inueni patrocinium: ædifico enim iam ratione, quia tecum. Hoc quoque non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum: huius in littore plures villæ meæ, sed duæ vt maxime delectant, ita exercent. Altera imposita saxis more Baiano lacum prospi-

cit:

cit: altera æque more Baiano lacum tangit. Itaque illam tragœdiam, hanc appellare comædiam soleo: Illam quod quasi cothurnis: hanc quod quasi focculis sustinetur. Sua vtrique amænitas, & vtranque posſidenti ipsa diuersitate iucundior. Hæc lacu propius, illa latius vtitur: hæc vnum sinum molli curuamine amplectitur: illam durissima dorsa diripiunt: illic retia, venatio: hic gestatio longo limite super littus extenditur: hic spaciosissimo xysto leuiter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa posſis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque è cubiculo, ac penè etiam lectulo, vt è nauicula, iacere. *Plinius iunior lib. 9. epist. 7.*

Elementa omnia intueor? vim suam vsumque palam, & toto, vt ita loquar, sinu in hoc rure nostro effundunt: obscurè & parciter in tua vrbe. Solem vide: melius hic mittet. Aerem: lætius latiusque diffunditur & ridet. Aquas: purius bibuntur. Terram: hic tantum cernitur in vero suo vultu. Alibi in planitiem effusè porrigitur: alibi in collem placidè adsurgit, aut magis, rigidè in montem. Illic herbis, & sponte natis arbustis vestitur: hic fruge fructibusque, & feliciore ligno. Quem non delectet tam varius aspectus, & cultus magnæ matris? cuius apud vos vna facies ædibus pressæ, aut pauimentis. Iam domum si venisti, hic prorsus gaudiorum & amænitatis vera sedes. Manè surrexisti? ad musicam quidem. Et circumsonant te, ac velut salutant chori illi alitum, suauiter fritillantium, trutillantium, minurientium. ad quos non æquiparent se tibiæ, citharæ aut ex arte villi cantus. In hortum prospexisti? oculorum aciem tibi præstringet illa ipsa nocte exortum agmen florum & herbarum. In pratum? occurrent vere nouo arbores odora quadam & cana niue perspersæ: eædemque sub Autumnum, alia

alia pomorum purpura siue cera distinctæ. Propius easdem aspice: insitiones mirabere & matrimonia; Adulteria etiam, & suppositos fœtus inscia matre, nec inuita. Quam lasciuam comprehensionem fœcunditatemque quisquis in ligno non miratur: ipse profectò lignum. Iam ad agros diuertisti & tua rura? illic boues lentè pascuntur, & oberrant; hic pecudes magis vagè lasciuiunt, & hædi. Porcus alibi volutatur & grunnit: alibi cristata cohors cucurrit & scalpit. Segetes illic tuas vides, & siliginis, farris, hordei vberes fasces: siluam istic & ad hiemem lignorum strues. Vitem denique alibi florentem aut maturescentem, & spe iam præbibis sacrum illum alibilemque liquorem. Quorum omnium quæ copia in vrbe sic? quin ne imago q[illegible]idem satis certa & expressa. Sed vt ij qui parietem intuentur, ex leui linearum ductu, animalia in eo & facies sibi fingunt: sic vos harum rerum futiles quasdam vmbras. Ita viuitis in pulcherrimo hoc mundo, mundi exules: nec bona aut dona eius plenè vnquam nostris. Postremum fructus mihi super est. de quo quid ambigimus? cum non solum cultus & ornatus plerusq; vitæ ab agris sit, sed vita ipsa. Agriculatio enim moriatur, & vna humanum genus. Adde illa commoda, agnum hœdum aut à stabulo, pullum è corte, porcum ab hara, & tot dapes inemptas: quas vos ægrè & carè præstinatis à foro, aut macello. *Lipsius epist. cent. 1. epist. 8.*

Villæ veterum nobiliores.

Sinistrorsum diuertamus ad confinem huic luculentissimam Luculli villam. Hinc enim vero, siue tu ædificiorum amplitudinem spectes, atria, porticus, cænationes, balnea, diurna, nocturnaque cubicula habes, quæ te per vices partian-

partiantur in horas: siue tu aquas velis è tuo fonte, longo disiunctas diuortio, hic flumina vi raptæ sub terras ad ædes ipsas veluti circino circumducta, domesticos Euripos, ac Nilos efficiunt, quibus per tectos cuniculos rursus eductis in areis coronarijs, & puluillis fructuosis teneri vitreorum fontium micant ocelli: hic nos pontificium, & adipale conuiuium manet. In Apolline fortasse cænaturi sumus cum Pompeio, ac Cicerone. Verum quoniam luculliané viuere, res est insignis infamiæ apud Catonem, primariam hanc dedecoris notam primo saltem hoc die fugiamus. Proximam Ciceronis villam adire possumus in Tusculano; sed perditissimi hominis Clodij iniustissimo dominatu diruta à fundamentis est, & solo æquata. Marcus Tullius illos lapidum cumulos, & rudera vix per legem post liminio recepit, & nunc noui operis molem orsus nondum absoluit. Si placet, per portam Næuiam viæ Tiburtinæ insistere, Imperatoris Hadriani villa celebratissima in promptu est; sed illuc Græcorum nationem relegemus: ibi enim suum Pritanæum, Xystum, Lyceum, Academiam, & Thessala Tempe suis quæque discreta locis agnoscent. Nos per Prænestinam viam ab Exquilina porta digressos villa Gordianorum manet. Hæc immanibus extructa sumptibus, quam varios, quam magnificos apparatus habet. ibi elagantissimæ descriptiones ædium, ad vestibulum augustissimorum propylea tectorum; ducentis columnis primum peristylium suffultum est, quæ omnes dissimili genere, mensura pari, Numisticæ, Syenitides, Claudianæ, Charistiæ, paribusque strigibus discriminatæ sunt: ad quarum capitula topiarius è marmore Acanthus flexu ductili propagatus, lusu Corinthio lasciuiens cincinnos per interualla dependulos promittit, & torulos opacat,

cat, & vestit. Atria partim operè coronario rotunda, partim theatri figuram exhibent, quorum pauimenta hæc tessellato, musiuo alia, vermiculato asaroto distincta sunt; proiecturas ex auro sustinent Atlantes varij, & Cariatides, subgrundia plumbea, acroteria æreis sigillis illustria. Vitruuius vix mente concepisset tam bellè, tam ad amussim descriptam ædificiorum molem.... Illam quæso consideratum mittamus architectos nostros cum sua norma, & decempeda. Nos qui hortorum delicias, non ædium elegantias quærimus, ad Portam Collinam, per Salariam viam, euitato campo scelerato, Salustianos hortos inuisamus. Iura hic operis topiarij miracula, quàm simulacra sunt. Arborum affinitates, adoptiones multæ, connubia noua, atq; adulteria inaudita: hic aquarum bellè cadentium scatebrosa percussio susurrat, & adstrepit; ad quem sonum ex auiarijs dulciter assonant chori auicularum fritillantium, trutillantium, minurientium: Plataneta non cælesti pluuia, sed doliari mero enutrita, per vmbracula, ac spatia, gelidissimas hyemes propagant & fundunt. Sed quoniam audio Neronem ibi lasciuire solutius consueuisse, malum omnem, pessimum hominem fugiamus. *P. Leo Sanctius lib. 1. flor. Villa mus. par. 1.*

Villa amænissima.

Ipse cum Gelanoro sequebatur, loci formam curiosis oculis lustrans, quem ruens maris horror faciebat gratiorem. Non anxia arte quæsitus erat decor. Plura naturæ debebantur; cuius facilitas atque ingenium, omnes artificium labores præuertit. Rusticus ad Villam ascensus (nec læuigari Regina passa erat) obliquum colli latus sic dederat, vt circumuenire montem potius vi-

dere-

deretur, quam in illum eniti. Læuam itineris tegebant densi frutices, crebrarumque stirpium inæquali viriditate lætissimi. Tumuli illic leues, crescente molliter campo, donec oblongum, & spissis opacum arboribus supercilium montis subito tumore consurgeret. A dextra conualles visebantur, vinetis hortisque excultæ, & in collium radicibus, qui dimidiatum orbem ducebant vberrima pastu prata se eadem viriditatis hilaritate porrexerant. Sub ipso montis iugo sublimis, & sponte extensa planities erat, in qua villam condiderant. Ad fores cum venisses oblectabat oculos alia loci forma prospectusque in remota liberior. Quippe ante vestibulum patebat hominum curruumque area capax, paucis, sed ingentibus distincta arboribus, ad quarum vmbram sedilia & lapideas mensas, milites custodesque extulerant, ac vt editus locus erat errorem fluuij in Valle monstrabat; montes quoque ex aduerso magnatum prædijs distinctos. Visebatur à latere dextero pars potissima vrbis, per suos colliculos & templorum fastigia elatæ. Si oculos longius mitteres, mons Atlas inculta hyeme & sterilibus saxis, per multos vertices in nubibus fractus, & delectabat animum mutatione conspectus & propinquam fælicitatem blandius commendabat asperitatis imagine. Domus pro Regina non ingens. Sed debebat artifici, quod venti quicunq; perflarent, admissi, omnem æstum temperabant & triclinia lumen accipere poterant non obnoxium radijs solis. Hortus deinde modicus & porrectus in longum, Musis quidem erat dignus, & omnibus dijs, quos cæpit stirpium colendarum humanitas. A domo in illum, porticus ducebat, in qua solebat Regina conuiuari, aliquot signis & picturis exculta. Iam verò sinistrum horti latus claudebat montis vertex, non illi vtiquè tantum

hor-

horto, ſed domui, ſaltuique perpetuo contiguus dorſo, & duntaxat parietis interiectu coercitus. Hanc partem fons amænus decorabat, è marmorei Elephantis proboſcide inteſſellati operis alueum, decurrens. At dextera ad proſpectum vacua erat, exiguo muro in hoc tantum erecto, vt lepſus in abruptum caueretur, & in eum innixi fruerentur viuarij ſubiecti ſpectaculo. Nam mediocre ſtagnum coercebant latericij aggeres, Piſces in eo variæ ſenectutis, quos ab horto Regina amabat, præcipitato in aquam pane inter ſe concitare ad certamen. Porta ex horto ducebat in exiguum ſaltum; quem facti manu calles, virgultiſque liberi ſecabant. Longum eſſet ſingula memorare, vt natura inæqualitate locorum luſerit, vt exiguo ſpatio retulerit omnes formas, quibus totæ regiones variantur, vt ſyluam ex aureis malis, rhododaphne, lauro pinu ſubere, pene totam non mutarit innoxia hyems, & antra hic ſponte, hic manu aperta, dederint fontes, aut opacum ſubeuntibus frigus, ſed fons præcipuè notabilis erat, de induſtria ſic ornatus, vt quæ artificij erant ſponte producta viderentur. Quippe in arcũ mons effoſſus modicam planitiem dabat, exiguis lapidibus quaſi temerè ſtratam. At vtrimque lateribus ſaxa ingentia, tanquam rupes ita natas admouerant. Vbi is labor duodecim pedes in altum excreuerat, ſemitam fecerant quam locus circumiri facile poſſet: Tum verò ſuper hanc molem in girum arbores ita ſeuerunt, vt inflexorum ſtipitum cacumina in ſubiectam aream verterentur: Hæ vbi in procerum adoleuere, ſpeciem referebant iam iam cadentium ſtirpium, & ſuo pondere radices extra terram trahentium. Inter illius ruinæ innoxias minas, peribat ſub frontibus calor ſolis, & laterum aggere primum mox curuatis in hunc modum arboribus,

ribus, denique increfcentis collis mole, tegebatur fimplex Reginæ hilaritas, quæ fontem illic per aliquot fiftulas cadentem fæpè inter fuas Virgines læto otio celebrabat. *Barclaius Argen. lib. 2.*

Prædium fuburbanum.

IN fuburbano erant vineæ non vltra primum lapidem, peramænæ vberefque, porticibus tetragonis circummænitæ. Vuidum collem circum vndique vites, & temulenta opacitas premunt. medio vineto prætorium furgit, æftiuis voluptatibus factum, iuxta interuirent herbæ, alludunt auræ, faliunt vndæ. Indidem liber in filuulas, & fubiacentia prata defpectus: vbi certantium auicularum conuitia, & riuulorum labentium murmura, & zephyri frigora, & mille artis naturæque ludrica. *P. Bidermanus lib. 1. acroa. 4. num. 75.*

HORTI, FLORES.

CVmque in ipfo aditu oculos circumtuliffem, vago quodam & curiofo adfpectu; miratus ex animo elegantiam, & cultum loci. Mi fenex, quæ hæc amænitas eft? inquam, quis fplendor? Cælum hic habes Langi, non hortum; nec aftrorum illi ignes profectò magis nitent in ferena nocte, quam hi tui fcintillantes micantefque variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iftos comparati, & imagines mufcarum; Et fimul propius accedens & flores quofdam naribus oculifque admouens, quid primum voueam? inquam, oculus cum Argo fieri, an nafus cum Catullo? Ita vtrumque fenfum pariter permulcet mihi, & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui naufea mihi, præhalitu hoc inge-

ingenuo & verè cælesti, Langius manum mihi blandè premens, nec sine risu, Prefiscine Lipsi, inquit: non ego, non hæc rustica mea Flora agnoscimus tam scitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, tamen Langi veram. Blandiri me putas? serio hoc dico, & ex intimo meo sensu. Campi Elysij non sunt, præ hoc tuo rure. ecce enim, quæ hic vbique nitela est? Quis ordo? Quam aptè omnia in areolas suas puluillosque disposita? vt non elegantius, tessellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumque copia? Quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum natura conclusisse, quidquid eximium habet noster aut alter orbis. Animum tuum mentemq; percontare: capi se hoc adspectu dicet immò pasci. Oculos sensumque, fatebuntur, non alibi libentius se acquiescere, quam in his hortorum areis, & puluillis. Circumsiste, quæso te, paululum hæc agmina florum & augmenta. Vide mihi illum e calyce, hunc e vagina, alium e gemma protuberantem: vide hunc morientem subitò, alium subnascentem; denique inspice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuersa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat se molli aliqua cogitatione & liquescat? Iam ades curiose tu ocule; defigere paullum in nitores istos & pigmenta, inspice hanc natiuam purpuram, hunc sanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, sed non imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans spiritus? & nescio quæ pars æthereæ auræ infusa ab alto? Vt non vanè Poetarum nostra gens flores plerosq; natos finxerit è succo, aut sanguine immortalium Deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis verè fons. O venerum & gratiarum sedes mihi in ve-

stris

ſtris vmbraculis quies, & vita ſit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari, & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumque circumferre, & cum vaga quadam allucinatione curarum hic omnium falli & laborum. *Lipſius l. 2. de Conſt. c. 1. & 2.*

Supra naturam corporis, & extra ſenſus quodam tempore ſublata, ſibi verſari videbatur in Cælo. locum irriguum vbertate fontium, purpureaque lucis amænitate lætum cernebat, immortalibus amaranthis, æternumque ſulgentibus hyacinthis. Iam ſpecies ipſa lætiſſima diſcoloris amænitatis, odorumque ſuauitatis, quæ diſſlaretur è floribus & variarum concentus iucundiſſimus auicularum, tum aquarum bellè cadentium admurmuratio, nec non auræ ſuſurrus inuolutus frondibus ad numerum adſibilantibus è ſylua, quantam vel animo iucunditatem affunderet, vel obliuionem induceret cæterarum curarum, non niſi qui ſenſibus explorarit aliquando, conſequi coniectura poſſit. In medio loci teſtudo, perplexo, & camerato topiario conueſtita, ſellam opacabat ſuperuè incubans, ſplendido ſuffultam toro multo auro, argentoque lucidam, & illuſtrem pendentibus vndique margaritis. *P. Stephonius or. 1. de B. Agnete.*

Annuit ille, ſtatimque ex areola, qua inambulabant, proceras admirati platanos ab ſtirpe ad primos vſque ramos hedera ita conueſtitas, vt ſummæ quidem arbores ſuis frondibus, imæ verò alienis virerent; conceduut in proximum xyſtum, quem gradata hinc buxus, & conciſa in plurimas ſpecies, inde tarentina myrtus variè tonſa, aliæque preſſæ atque retentæ manu arbuſculæ belliſſimè concludebant. In medio fons æſtuabat intra

mar-

marmoreum cratera, è cuius labro caducus, veli instar tenuissimi expandebatur demittebaturque in subiectam piscinam; quam circum syphunculi plures expressi micabant è solo, atque in cratera reciproci miscebant suauissimum murmur. Hic in loculamentis trifolio virentibus mollissimas nacti sedes ac puluinos aduersi conquiescunt. *P. Famianus lib. 2. prol. 3.*

Exite iam ad vitæ, gloriæque lucem terræ quidem filij, sed altricis nobilitatis adoptiui: cum Sole ipso clariora cælestibus terrena sidera interdiu micate, ac diem geminate: in hortensibus theatris externæ formositatis victores vobiscum ipsi formosissimi fratres domestico certamine de forma dimicate. Ecce iam voci, votoque responsuri materni sinus grauem præmaturo egressu moram rumpitis. Iam virides inter foliorum fasciolas insolitam ad lucem conniuentia capitula sustollitis. Iam vitam, quam nos ærumnosam nobis natalitijs lacrymis præsagimus, lætissimam vos diducto decenter ore à risu inchoatis, & hiante semper labello renidentes, dum viuitis, ridetis. O vos beatos, quorum vita risus est? O risum efficacem, quo totus annus exhilaratur? Prima (quis credat?) florum risu anni senectus iuuenescit. Prima vernat hyems. tua, Hyacinthe, præcox pulchritudo ver hybernum repræsentat, siue frigore decolor niueo vultu circunfusas prouoces niues: siue Cælo concolor cælestem suauitatem redoleas. Tibi vero (flos fabularum formosissime Narcisse) hybernum frigus meritò amicum, & consentaneum est: Tua ipse quod forma perniciosè calueris. O quàm apposité nunc aureo, nunc argenteo, nunc vtroque pallore tabescis, ac degeneras in florem? Tantus enim decor pulchrè debuit precioseque pallescere. Sed quis inter ventosa hortorum hyberna flos lætior hyemet, quam

quæ non ſine vento aperitur, quæque ventum nomine ſpirat. Anemone? Conſpirate iam coniuratæ aurarum animæ: veſtrum animoſos impetus omnium vnus hic floſculus toto hiatu ridet, imò veſtro ſpiritu animatur. Et ſanè vento gaudere decuit, quem vulnerati Adonidis vaniſſima fabula cruentauit. ſuam iſtam flos ipſe lugubrem fabulam, cum maxime patet, effuſiſſimè ridet. At vos ne vltra in fragile floris decus conſpirate ventoſi ſpiritus. Heu me, ventos rogo! en eadem (ò rerum vices!) quæ modo decorum florem animabat aura, tragico ludibrio difflatum exanimat. I nunc, atque auræ confide fallaci. ſed iam ver floridum vernos flores per zephyrum præconem euocat. Res mira, inſuſurratum præconis ventuli murmurillum vbique audiunt, & adſunt florum populi diſcolores, atque hoſpitas lucis horas grati aduenæ ſalutaturi, oſculo ſuauiter hiulco odoratam animam inhalant. O halitum ægræ mortalitati vitalem: O curarum æſtus blandè difflantem auram ingenuæ voluptatis? quem non demulceat in iuncifolio Narciſſo par aurei pretio coloris odoris pretioſa ſuauitas? Siue hic ſimplici foliorum bractea auare, ſiue pleni rutila floris pompa liberaliter aureſcat. Cui vero argenteus ille narciſſus, qui productiore collo Camellum in flore ludit, expotrecto vitam oſculo propius non inſpiret? Cui non Hyblam, non himettum oleat, tum moſcatus,tum odoratiſſimus orientalis Hyacinthus,quorum vel ipſum nomen odoratum eſt? Quid? obſcuro natum, ac traductum loco lilium conuallium, nonne ſuauiſſimo illud afflatu verè inſinuat, ex obſcuritate Patriæ eum ſæpe virtutis candorem exiſtere, qui clariſſimas ornent Ciuitates? Quid? nonne lactea Cyclaminus lacteſcentis in florum puerperio naturæ concretum in florem lac videatur? Mihi verò vos (verſicolores,

atque

atque ab ipſis maculis & nævis formoſæ Tulipæ) dum coloribus floretis omnibus, flos omnis eſtis. Sed cuius præterea floris odore peregrino æſtatis calor noſtros hortos vaporat? Salue Gelſimine, florum flos. O quàm gratus hoſpes flagellorum manibus adrepens, toto iam terrarum orbe peregrinitatis? O quàm lepidum quàm ſalubrem è tua patria nobis odoris Africum ſpiras! Et verò par erat feruidæ matris odoratum eſſe filium: Quo enim alio materni amoris feruor, quàm odorato ſpiritu filium animaret? Sed illud non planè intelligo, qui fiat, vt parens Æthiopum nigerrima candidos pariat flores. An propterea, quod parentis illi non vultu, ſed lacte colorantur? An quia ſic è nigra nocte candida lux naſcitur? Exiſte nunc tandem exiſte Mexicanis è viretis oriunda, quæ Nazareni floris inter ſpinas morientis florida imago es, Granadilla, Florere te decet per æſtum, quia flos amoris es. Nulla verò tibi terra fertilius æſtuat quam Roma, cuius in nomine ardet Amor. *P. Ferrarius oratione 71.*

Perge modò, ſi fortè delatus in regionem peramœnam, ad arbitrium & voluntatem locum poſſes eligere conſerendis hortis idoneum, credo caules, alia cæpas insereres, non violas ibi, roſaſque curares educari? num præſcriberes locum eo deliciarum genere circumfluentem, ea florum herbarumque omnigena vbertate nobilem, vt Alcinoi copiam, heſperidumq; pometum longè anteiret? ea ſoli, præſtantiſq; naturæ fæcunditate, vti nunquam arbores florum grata viriditate nudarentur. An non imperares areolas vbique luculentas, & reſupinis puluillorum toris diſtinctas, nitida ſemita, vernanteq; ſinu? num margines varijs hominum, animantiumque figuris, e plectilibus ramis, tonſili buxo, baccis, & arboribus odoratis veſtitas, quibus ad ambulationem viæ definirentur,

constitui iuberes? Num hic velles aream labyrinthi meandris,& diuerticulis propè infinitis instructam? hic aliam ex opposito, in qua tanta florum varietas herbarumque vbertas nasceretur, quantam in Alydæ rosetis, & Adonidis hortis olim fuisse Poetæ veteres fabulantur? In medio fontem argenteis vndis copiosè largiterq; fluentem, denique tam elegantem, & artificiosam ridentis horti descriptionem, vt cum magna esset rerum & opificij varietas, quamtecunque in partem dares, noua quædam inauditæ seges delectationis occurreret, sensusque omnes liquidissima voluptate, ad eius aspectum, perfunderentur. *Ex Palat. Eloq. exerc. 4. lect. 7. pun. 2*

Illos ipsos flores per prata temerè sparsos transfer, si placet, in aliquem hortum ad amussim quadratum, peritumque hortulanum, qui eos scitè distinguat, adhibe: Tum is quatuor ad angulos quatuor areolas, extrinsecus quidem rectis lateribus, intrinsecus verò cuspidatas, aut in spiram conuolutas describet. In medio ingentem stellam radios quaquauersum fundentem depangit: areolas immissis tessellis discriminat: tessellas puluinis & toris munit: tenuiores vndique sulcos ducit, tum strias lirasque minores interponit. At quatuor latera in crucem intersecat, ipsas areolas biuijs, triuijs, quadriuijs decussat. Postremò latè spatiantem semitam, & per quatuor latera pertinentem, quasi pomœrium relinquit. Porrò vbi hortum ita extruxit, flores rursum in areolas, in tessellas, in puluinos, in toros, in stellam distribuit, viarum crepidines rosario, ceu spinoso propugnaculo obuallat: delectum singulorum etiam florum habet: notat qui humiliores, qui medij, qui proceri: neque colorum negligit varietatem; cæruleas violas, nigra vaccinia, alba ligustra suos in manipulos centuriat. In stellæ vmbilico foliis

æmu-

æmulum heliotropium figit in stellæ radios hastata lilia diducit, deinceps anemones, hyacinthos, amaranthos, narcissos, & reliquorum omnium florum aciem speciosissimam, tanquam Floræ pictum exercitum serie eximia componit. At in semitis omnem eradit herbulam, in sulcis, in strijs, in biuijs nullam terræ lanuginem patitur, nulla fert flamina, nulla cymata tolerat. Vniuersum solum per omnes versus areolis interiectum, vt semper purum putumque sit, perenni labore deglubit, glabrat, decorticat. *P. Alb. de Albertis p. 3. de Ordine n.* 201.

Hortus domesticus Herbarum, florum ferax.

Dietulæ fenestella tantum hortuli subiecti sibi perforat, quantum intra domestici parietis ambitum, subdiualis areola distincta semitis, non vijs; imò strijs non semitis, ad acetaria perpaucorum hominum sufficiendis olusculis ad vtilitatem exculta diligenter, ad voluptatem ineleganter. Hic areolis aggesta cordibus humus humecta semper vtique sub vdo solo sudoque cælo, satiuam nobis succidiam præbet ad ineptas nostrorum hominum dapes, fæniculum, intybum, lactucalam, oxalidem, mentastrum, erucalam, cicoreum, nepitam, apium, saluiam, andrachnem serpyllum, apiastrum, serratulam, amaracum, stellitem, pulegium, rutam, hysopum, absynthium, nasturtium, papauer, & id genus herbulas, quas ad appetentiam acuendam elicit artifex manus, & vespertina fermè commendat prolusio cœnarum. Inibi raris dispositi locis Adonis florent hortuli calathiscis mobilibus inutriti. Saliuncam rorem marinum, violam, calthulam, clauiculum, heliocrysum, narcisum, iri-

iridem ad tempus ostentant ritu solstitialis inuolucri: nec nisi verno tempore, vel æstiuo sole crediti seminis fidem ebblanditur, aut exprimit pertinax cultu labor iniussi graminis solum ferax, laurum mrytum, lentiscum, & frutices in topia sequaces respuit. libenter trifolium, libentius vrticam offert olitoribus, & minimè poscentibus internascentem vbertimè pestem herbis edulibus inimicam; nisi sæpius interuellas, ilicet irrito labore spem omnem herbariam vespernularum perdidisti. *P. Stephonius prosa* 18.

Rosa.

ROsa nascitur spina verius, quam frutice, in rubo quoque proueniens, illic etiam iucundi odoris, quamuis angusti. Germinat omnis primò inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac se se pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices. *Plinius hist. nat. l.* 21. *c.* 4.

Rosæ videlicet, vt imitabatur nomen, sic admonebatur exemplo. Quoties humanis obtutibus ad spectaculum suaue plaudentibus contemplandam in viridi theatro se dedit Rosa matutinæ lucis ad radios primitiuos velut ad faces ante mundi proscenia de more succensas. E fæcundis parentis terræ visceribus, quibus adhuc iactis altè radicibus, & sparsis vndique fibris adhærescit; in salutatem aeris vsuram prodit Rosarum genitrix planta; generosæ sobolis, & florulentæ familiæ seriem expositura copiosam. Multiplices ex vno caudice rami diffunduntur in virgulta, scabro cortice tecta, patulisque sentibus obarmata. Tenuiores inde, viridesque surculi sparguntur, quorum internodia frequentes, ac tereres sæpiunt

spinæ.

ſpinæ. Folia quoque geniculatim indidem proferuntur in oblongum rotunda, tactu aſpera diſtinguente medium neruo, ac venulis ab eo fluentibus interſecta; in ſummo verò margine crenis inciſa, & quaſi ſerrata per ambitum. Surculorum faſtigio petiolus imminet ſuſtinens florem, eique ſubiectum globulum, ſeu capitulum mordaci lanugine refertum. Calyx indè protuberat, ſiuè folliculus Roſæ, qui primò concluſus, & vndique concolor, virentibus, ac laciniosis faſtigiatur alabaſtris, & cortice granoſo nondum luci maturum cohibet fætum. Mox inuolucro tumeſcente, & parturiente quodammodo papillato in nympham. Ad extremum pompa colorum penitus patefacta, partuque Roſæ pulcherrimo natiuum in calathum liberè ac liberaliter effuſo, tota vernantium foliorum explicatur ambitio, ardentiſſimò ſupernè colore profuſo, ſubalbidis infernè vnguibus ad calycis vmbilicum coactis. Hinc verò ad coronamentum operis, in orbem crebra ſtaminum capillamenta conſurgunt, luteis, vel potius aureis apicibus terminata. Sic auro coronatur, quæ ſpinarum conſortium amat Roſa: illuſtri documento; vel ſpinoſum eſſe aurum; vel aureas demum euadere ſpinas, quæ virtutem exacuunt, dum exercent. Hæc igitur Solis ac Terræ nobilis filia, quæ multum inſtar habet Genitoris in crinibus, Genitricis in brachijs: quæque tamquam progenies ab vtroque parente Regia (Sol enim cæleſtium orbium, Terra frequentium Vrbium obtinet Regnum; & ille radijs redimitur, hæc montibus) vbi primum oritur, natiuo excipitur in oſtro: medijs habet in haſtis incunabula: & quod prodigium eſt minus admirabile quia magis conſuetum, naſcitur coronata: hæc, inquam rubore notabilis Virguncula, quæ virentibus inuoluta faſciolis, matutino rore,

quasi nutricis Auroræ lacte succrescit; vbi ad floridam adoleuerit iuuentutem, & suæ prænuncios miserit maturitatis odores; si nimis diù publicæ Mundi luci se vulget, atque è viridi scena rubentium foliorum efferens pompam, spectatoribus oculis placere studeat, & plausus captet adulatricis auræ: nimirum veram dixeris esse, quam dat Rosa Tragædiam; cum & vnius diei, aut potius breuiore spacio. Actio vniuersa, hoc est vita pulchritudinis eximiæ definiatur; & subita rerum catastrophe tanta contingat in formosissimo flore mutatio, vt pristinæ formæ vix vlla reliqua sit agnitio: quique paulò ante Reginam sustineat pro dignitate personam, mox accisis folijs, quasi membris, ad terram consternatus, miserè deuoluatur, floris cadauer, ventorum ludibrium, calcantium pedum opprobrium. Sic hortorum voluptas tragico claudit exitu veris fugitiui fabulam breuem. *Ex Orat. de S. Rosalia.*

Lilium.

Lilium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione vnguenti oleiq; quod liri non appellatur. Et impositum etiam maximè rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim se se laxantibus; effigie calathi resupinis per ambitum labris, tenuique filo, & semine, stantibus in medio crocis; Ita odor colorque duplex, & alius calicis, alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleique vsu, & folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuoluulum vocant, nascens per

per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, vt hipposelinum: nihilque est fœcundius, vna radice quinquagenos sepè emittente bulbos. *Plinius nat. hist. l. 21. c. 5.*

Rosa Sinensis.

VNA tamen Rosarum regina Sinensis Rosa versicolore prodigio anteuertit hortorum laudibus cæterorum. Videas primum tereti crebrisque oculis distincto ac subalbido caudice, nullis armatam spinis innocenter, clementerque arborescere, vt quam nusquam hactenus inueneris inermem, nudamque ab omni doloris aculeo floridam voluptatem, ipsa promittat. Videas deinde frondibus, forma pampineas, scabritie ficulneas, magnitudine vtrasque imitantibus conuestitam è smaragdino dehiscentis calycis conclaui, multiplici foliorum syrmate regaliter explicato, in publicam lucem prodire, lucis ipsius formosa discrimina sic æmulantem: vt primò quidem candidam, deindè ex candida rubentem, postremò saturo colore purpuream, hoc est simul aliam, simul eandem admireris: & quotidiani miraculi nouitate fateri cogaris, ad florum reginam, quæ tanquam sol alter variæ fuco lucis coloret dies eorum principes vicissim accedere tributarios. *P. Ferrarius or. 31.*

Anemone.

FLoriferis oculis abundat exigua radix anemones, vt omnium voluptati oculorum quam maximè prospiciat. Sunt, qui anemonem Phe-

nion vocent: alij Adonidis ab apro interempti florem appellant: alij Veneris Adonidem lugentis lacrimas in eum florem concreuisse deblaterant, innocentissimi risum floris impuræ fabulæ tragico luctu funestantes; alij denique vim Græci nominis interpretati Florem venti nominant, quia non sine vento aperitur; & (quas etiam aula vices alternat) eadem, qua foucbatur aspirante aura, reflante difflatur. Duo autem sunt huius herbæ fastigia: alterum enim tenuibus coriandrij folijs altè multifidis, minutim laciniosis, atque tergeminis; alterum apij modo diuisis, tripartitò disfectis, rotundum per ambitum modicè serratis, & leniter crispis viret. Eius, quæ folio tenui est, anemones cauliculus nudus, exilis, leuiter lanuginosus, palmaris, aut etiam pedalis circa dimidium aut sub ipsum cacumen tribus foliaceis lacinijs sine pediculo pressiùs cohærentibus, & aliquantulùm surrectis intercinctus, in cacumine florem explicat latioribus folijs non minus senis, ferè in rosæ amplitudinem circinatum, medio interdum globulo staminibus obsito, exalbido, atq; villoso capitulatum, qui tomentosam in lanuginem semine subrufo, longiusculo, planoque plenam aura leuissima soluitur ac dissipatur; interdum etiam sino seminali capitulo coma densissima capillatum. At verò latifoliæ flos simili caule suffultus angustiorum foliorum modò simplici, modò multiplici seriè contexitur. Excusso flore caput in vmbilico eminulum nascentis asparagi cacumine intumescit, exili floco incanũ, & languinoso semine densatum; Quo tandem fatiscente, leuiter volitantes seminales villos incautis cultoribus auræ præripiunt. Vtraque anemone multùm, sed latifolia è semine variè degenerante progenita licentiùs versicolore varietate lasciuit. Quæ folio tenuiore pubescunt floris huius radices, intus can-

candidæ, pullo foris castaneæ colore non sine multiplici discrimine nigricant: pleræque etiam in graciles, pressas, longas & inæqualiter articulatas appendiculas, quas ab imitamento linguas vocitant effunduntur: nonnullas tamen animaduertimus nodosis oculis, quàm porrectis linguis, frequentiores; eæ præsertim sunt, quæ florem ferunt arboris persicæ flori concolorem, minutulas lacinias conglomerantem, quæ viuido cinnabaris rubore splendescentem, quæquè planè viridi facie ancipitem an inter flores herba sit, an inter herbas Flos. *P. Ferrarius in flora l. 2. c. 6.*

Anemones discrimina.

FLorum præterea, quos tenui folio anemone parit, genera varia præsagimus è prægerminantium varietate foliorum. Candore tum emaculato suauiter lactea, tum absoleto nitidè sordida folium præmittit frequentibus incisuris leniter laciniosum, interque incisuras laxius anemones folio, quæ mali Persici florem diluta purpura æmulatur, comamque colligit, lactea tamen & magis explicat, & in viridi dealbat; albicans & angustat, & fuscat. Rubra, albo, rubroque maculosa, & oris puniceis candida effundunt prope consimile, longulo videlicet ab radice pediculo porrectum, mediocriter incisum, sparsum, herbeo colore viride, ac subrubens: alba languido rubore vmbilicata, & coma duplici bicolor viridissimum, per amplum, crassum, erectum, rariùs intercisum, crispum: hilari cinnabaris fulgore ardentissima, & lacteis guttis irroratis minus ardens, magisque visenda benè virescens, leui per horas rubore consparsum, raros in ramusculos discretum, & ferè iacens: quæ profundi coloris tristem ruborem interfuso candore diluit, & hilarat, minutatim

laciniosum, satis viride, non admodùm assurgens: quæ contractis vtrinque folijs cocco saturatiore nitet mediocriter sessile, temperatè virens, & modicis diuisuris incisum: diluto minio fucata spissum, laxum, rarius crenatum, prasinum, nonnihil assurgens: quinque colorum ornatu multiplici singularis, rarum, breue, retusum, minutè concisum, humi stratum, & planè supinum, fusca viriditate inamænum: trium colorum felici numero gaudens, & mali Persici flore languidem punicea, quæ mediam glomerat cæsariem, pusillum, densum, multifidum; sed illa herbidum, & reptabundum, hæc luridum, & minus pronum: eiusdem mali Persici rubello concolor flori, quæ prolixam depexamque comam staminibus ianthinis coronat, raris diuisuris crenatum, latis particulis distinctum, & pleno virore splendidum: violacea medijs inter extremas incisuras interuallis superiori subsimile. surrectum, & vegeto colore iucundum; circa vmbilicum viridi ambitu oculata oris vub neibus breue, minutum, fastigiatum, modicè incisum, blandidè virens humili siluula procumbens; at verò toto interdum subrubente flore, ac virente coma bicolor grandiusculum, parciùs fimbriatum, paulò erectius, minùs filuosum, in viridi pallidum: circumfusis folijs obsoletius purpurea, medijsque conglomeratis foliolis virescens altè insectum, longis & ramulosis pediculis dissipatum, raris ramulis brachiatum, incuruum, ac decolori facie inamabile: isti cætera consimile, ac viridius, laxius, densius, atque inexcelsum emicans, quæ villoso florentem holoserico fuscam purpuram induta regale cum habitu nomen vsurpat, quæ denique floreas foliorum niues purpureis radijs innocenter flammea peruadit minutulas in lacinias dissectum, contractum, vegetissima viriditate coloratum. *P. Ferrarius ibid.*

Ra-

Ranunculus.

INter hortenses ranunculos lectissimi habentur, quorum exigua radix, pluribus ab vno capite demissis prope rotundis, aut longiusculis pallidis radiculis in tenues fibras desinentibus, grumuli effigie coalescit. Oblongis, & crassioribus coagmentata, simplici flore ranunculum feret. Inter simplices in primis aureus pretiosus est. Breui prætenuique pediculo nixus quaternis, quinis, senisue latis folijs nigrum capitis rudimentum coronat: in longuli, plani, minutili, & subrubentis seminis teretem thecam transiturum. Ima folia modicè lata pinguia, laciniatim diuisa, & leuiter serrata ex viridi flauescunt. Coherentes in grumum radiculæ gracili longitudine porriguntur. Sed radices illæ, quarum flores densa structilique foliorum copia compacti ardentissimè rubent minusculis quà fermè rotundis, quà oblongis glandulis coagmentantur. Folia pallida, itidem crenata, sed minora, & sæpè tripartita prosiliunt. Cauliculus crassior & procerior, leuiter lanuginosus, adnatisque minutim incisis folijs pinnatus, aut rectus in vnicum, aut obliquè ramulosus in plures desinit flores; qui læta quandoque pabuli luxuria, radicisque robusta inuenta è sinu medio altiùs impulsum, breuique pediculo nitentem vnum alterumue paritèr foliosum se se euiscerant in flosculum. Eum prætereà ranunculum nostrates educant horti, cuius granosa radix granis paucioribus, quàm superior, albidis, rotundis, duplo, quàm triticea sint, maioribus, in grumulum coalescit. Folia humi repunt rutæ simillima, sed herbaceo colore lætiora: caulis gracilis, imbellis, atque striatus in palmum adolescit: Eius fastigium flore instar candidi multiplicis ranunculi folioso,

liofo, grandiore tamen ſplendidoque à Martio menſe in Aprilem vſque flaueſcit. Flos autem duplex; alter laxiorum foliorum imo ambitu media foliola ſpiſſiſſima coronat, alter paulo ampliora proximè ſuperioris medijs foliolis folia, ſerie pariter denſiſsima in rotunditatem conglobat. Alium prælongis, tenuibus, diffuſiſque radicibus inhærentem ſolo ranunculum, noſtri cultores in pretio habent; cuius folia oblonga, ſerrata, dura, neruoſa, aut in ſummis pediculis, aut circum ramuloſi caulis alas in ſtellas collata ſupernè fuſca, ſubter diluta, gemino virore pinguntur. *P. Ferrarius in flora l. 2. c. 7.*

Lilium conuallium.

LIlium conuallium puſilla rotunditate plus odoris, quam floris includens, per oras denticulatum & reflexum, toto etiam oſculo ſuauem in halitum oſcitans, aut ſummè albet, aut modicè rubet: palmaris & rigidus cauliculus à medio ſurſum verſus pronis floſculis oneratur: duplex aut etiam triplex folium liliacis non abſimile, breuius tamen ſplendidè viret: graminea radix geniculatis latiſsimè proſerpit internodijs: ab ijſdem & radicis cacuminibus nouas radiculas diſpergit. *P. Ferrarius in flora l. 2. c. 8.*

Caryophyllus.

VT coronariæ vettonicæ, ſiuè vulgariore nomine caryophylli diſcrimina internoſcantur; ambiguæ fidei ſemina, radices, & folia inconſultè conſuluntur. Floreus enim iſte in omnem varietatem Proteus nullius hactenus Ariſtæi calliditate, vt vera præmonſtraret, deprehendi potuit. Sæpè fit, vt pulcherrima indicia florem ſpondeant pul-

pulchriorem; flos deindè promissus turpiter degeneret. Quare, dum florent, plantæ præsignandæ, & probabiles ab abortiuis segregandæ, sunt: eadem enim facies bonis, malisque promiscua ex facili fallit. Publicum est omnem niti radicibus lignosis, subrufis, aut albidis multiplici fibra crinitis, in foliaceos sæpè surculos abeuntibus: inde cauliculos existere teretes, graciles, in ipsa gracilitate ligneam duritiem affectantes, pyxidatis geniculis articulatos, folijs obseptos geniculatim inter se aduersis, breuibus, carinatis in viridi colore plerumque glaucis: summos calyces multifidis calyculis suffultos, oblongos, glabros, extremas per oras orbiculatim denticulatos in flores hiascere modò simplices, modò foliosos, suppari amplitudine rosis proximos, breuibus frequentiùs, interdum etiam profundis lacinijs incisos, mira varietate coloratos inter aromata nobilis caryophylli tum odere, tum nomine insignitos: arefactis demum floribus, longos, ac duriusculos calycibus inclusos folliculos plano, & nigello semine turgescere. At verò caryophyllus pleno flore minutè, altèque insecto pinnatus, seu fimbriatus, & minor, & maior apertè proditur saturatæ, fuscæque viriditatis folio: ille præterea minutulo se cernitur à cæteris. *P. Ferrarius ibidem c.* 10.

Pæonia.

VEtustissimum & saluberrimum inuentum, montanæ opacitatis filia, hortorum vrbano splendore donata, atque Hispano præconio montium rosa, Pæonia, minore florum in populo speciosissima superbit: quæ consertissima foliorum congerie peramplum explet, ac perficit orbem absolutissimæ formositatis: vtque iudicibus oculis triumphet, triumphali tum saturatæ,

tum dilutæ purpuræ splendescit ornatu. Si ardentius purpuret, flore sensim exalbescente, & caduco fere intra dies octo deflorescit: bipalmi nititur caule carnoso, & brachiato in folia ramosa, rarius fimbriata, vegeto colore splendida, inferius cæsia & lanuginosa. Radice gignitur præcrassa, torosa, foris subrufa, intus candida, oblongos, & carnosos in balanos diuisa. Sin leuius & suauiùs rubeat flos: paulatim è roseo pudore niueum in pallorem elanguescit, natiuoque scapo pertinaciter adhærescens immoritur, folioso cadauere primum nigrescente, tum emarcido, siccitate denique notabilem in modum contracto: folia illi dilutiora, & angustioribus lacinijs concisa: radix præterea contorta, crassa, dilutior, longioribus & gracilioribus nodis glandulosa. *P. Ferrarius ibid. c. 8.*

Lychnis Byzantina.

LYchnis Byzantina miniato, siue coccineo flore multiplici in oblongam, luteo colore nonnihil aspersam, densis, promissis, & capillaceis fibris comatam radicem gracilescit: in trium quatorue palmorum caulem extollitur recto statu nitentem, striatum, geniculatum, bina ab nodulorum toris folia longula, è latiore basi in mucronem fastigiata, supernè læuia, subter hirsuta pandentem, geniculatim in ramulos fruticantem. In flores ita lepidè luxuriat: ex oblongis confertim in orbem circumactis, atque striatis calyculis caulis vertici vmbellani primum obtendit: ex illis deinde prægnantibus inuolucris floream pilam densissima serie circinatam parit: florem bellio breuiorem non admodum diuersis, per ambitum bifidis, confertisque barbulis contexit. *P. Ferrarius ibidem c. 9.*

Gelsi-

Gelsiminum Hispanum, & Alexandrinum.

Citerioris eius Hispaniæ, quam veteri nomine Laletaniam, recenti Cataloniam vocant, flos fortaſſe ab animæ ſuauiſſimæ prodiga expiratione, exanimato ſimilis, & exangui colore candidus, æſtate autumnoque tempeſtiuus, blando vocabulo ab Italis deducto Gelſiminum, tum ampliore mole, tum acutiore odore à ſilueſtri noſtrate ſeiungitur. Virga præterea è pallido, ſcabro, duro, lignoſa, fibrataque radice ſtabilito caudice ſimiliter fruticantes, proceræ, lentæ, & quo libeat flecti obſequentes, geniculatæ binis ad ſingula genicula folijs alatæ, ramuloſæ, medullitus candidæ, fungoſæque foris tamen diluta viriditate lætiores, modo arundineos cancellos topiario textu conueſtiunt, atque ſcenas hortenſes textili vmbraculo prætendunt; modo circumfuſo, conuexoque; in fictilibus nemore viride cœlum cæruleo ſubtexunt: folia quoque Hiſpano, quam Siluatico noſtrati, ſimillimis in diuiſuris latiora, obtuſiora, craſſiora, nigriora. Quod autem in ſuis Romanæ amœnitatis hortis Tranquillus Romaulus conferta foliorum ſerie omninò ſingulare prior aluit gelſiminum, dimidio, quàm proximè ſuperius, breuiorem tubulum protendit: quina vel ſena folia in ſtellam diuidit: terna ſiue etiam quaterna ex vmbilico ſurrigit, quæ nonnunquam in globulum colliguntur: quinto ferè die ſeneſcens non dilabitur, ſed in natali ramulo inareſcit: poſt multos dies dehiſcens tubulus florem alterum plerunque parit: acrius olet: more ſuperioris ab æſtate in hiemem vſque vernat, & gemella viriditate frondeſcit. Gelſiminum Arabicum, ſiue Alexandrinum,

aum, siue etiam Arabica nouo nomine Syringa (Sambacum Arabes vocant) frutex est Aegyptius in vnum, alterumue cubitum arborescens. Quamuis pollicari crassamento, breuique longitudine nanus, arborea tamen duritiæ scindi contumax, squarosus, pallidusque stipes in tenuia & longula ramorum brachiola spargitur: folia inter se aduersa mali aurei, quod aurantium dicunt, seu potius coronarij fruticis, quem albo flore Syringam vulgo appellant, folijs consimilia, tenuiora tamen, ac pallidiora, nullisque crenata incisuris ramulos inuestiunt: è summis ramulis flores breuibus innixi petiolis ab Aprili mense ad extremum vsque Octobrem erumpunt, modò duodenis, modò denis, nouenis minimum folijs duplicem in seriem digestis instructi, proximè descriptis angustiores, albitudine obsoleta palliduli, parum tubulari, vmbilico circa tubum flauente discolores, Hispani gelsimini atque aurei mali floream suauitatem odoratissimo coniunctim halitu inhalantes, moræ cæterorum caduci. *P. Ferrarius ibid. c. 12.*

Granadilla.

ILle diu à nostratis mundi hortis omnibus hiulco florum ore suspiratus, ille è Peruanis, ac Mexicanis longè disterminatis finibus accersitus, poetarum ille canoro, atque oratorum facundo plausu tandem exceptus, diuini Amoris manu vitalibus inscriptus doloribus. Granadillæ flos, quem Indi Maracotum vocant; vt à mortalibus obitos pro Deo cruciatus in coronam transituros intelligamus; illud inquam, floreum, ac suaue miraculum quotidiano spectaculo prope iam viluit vniuersis. Vix est, qui præterea miretur, pœnas degenerasse in florem, fortiter tolerantibus adu-

adulantem; extima per ambitum folia in aculeos extenuari, spineæ coronæ memoria molliter compungentes; ream pro nobis innocentiam in folijs albescere; pertæsa sæui laniatus cruenta flagra in floridæ voluptatis purpuream telam redordiendam filatim retexi, ac superinduci; Saxo in germen emollito, columnam ex atrio crudelitatis ad piam in flore medio structuram excitandam transmigrare; columnæ imminere globosum rudimentum spongiæ quondam felle imbutæ, deliciarum auiditatem detergentis; modò ternos, modò quaternos extare conformatos capitatis, è staminibus clauos, animis amabiliter configendis aptissimos; vnam crucis effigiem desiderari, quod extremam sæuitiam floris indoles mitissima repræsentare non audet; folium in lanceam exacui, sed innocentem, quippe retusam in ipsius vulnerato pectore charitatis; suauem denique ac medicatum fructum ad cordis imaginem rotundari, cum è diuini vulneris flore vitalis fructus extiterit, amantis Dei cor. Vix inquam, est, quem cura, & cultura tangat floris planè admirabilis, in quo ipsi vernant, ac rident acerbissimi dolores. Si quem tamen non piget, imò delectat, salutis à Deo acceptæ infinitum beneficium in floreas notas suauiter contractum grata recordatione relegere, eodemque mortalium animos immortaliter esse inscribendos vel à floribus placet admoneri; si iuuat è funebri Amoris flore salubrem sæpe fructum colligere in cordis amabilem figuram, vt cordatissimos amantes faciat, conformatum; radicem, & folia, ne fallant indicia, prænoscito. Radix in luteum pallorem languida, & geniculata inextirpabili fæcunditate proserpit, sobolescit, & fruticat: fictilibus verò claustris contineri nescia per imum foramen in subiecti soli amplitudinem clandestino reptatu se penetrat; multiplici atque

erra-

erratico gramineo lapsu latissimè spatiatur. Folia quasi trigona Sambuci roseæ, seu potius lupi salictarij profundo incisu tripartita, maiorem mediam laciniam porrigentia quaternas aut senas vncias longa, minutim serrata, læuia, tenuia, imbecilla, aliquantulum venosa, diluto colore virentia, inferiùs etiam dilutiora, grauiter olentia, alternis disposita, ternos inter se digitos dissita lentum, vtilemque caulem præuelant; qui cum vires sine adminiculo standi non habeat, quicquid clauiculis, veluti, manibus nanciscitur, auidè comprehendit, arduoque ascensu reptabundus, & cameras, ac pergulas operiens æstuantium Indorum hortenses cænas, iucundissimè inopacat. Nobis etiam cancellatim scansilem arundinem, siue virgeam structuram sequaci viriditate prætexens Indicæ regionis remotissimam vmbram commodat. Atque hoc sanè sapienter de more, congruenterq; artifex natura caduco in flore lusit; vt qui diuini Liberatoris seruile suspendium eligentis acerbissimos cruciatus opere singulari velut miseratus exprimeret, in crucis formam decussata statumina pensilis adamaret. *P. Ferrarius in Flora lib. 2. c. 11.*

Corona imperialis.

FLos est ab oriente oriundus, quem vernacula, quàm latina vox augustius nominat: is enim latinè lilium regium, vulgò autem corona imperialis appellatur. Cæparum instar vegrandis eius bulbus, binas; & amplius libras interdum pendens rudi, & inæquali rotunditate conglobatur: candidas, promissas, molles, & parua offensione fragiles fibras non ab ima tantum, sed varia etiam ex parte dispergit: medio patuloque, qua scapus exit, foramine hiat; sine tunicis inuestis,

suc-

ſuccoſa, denſaque carne modò candicat, modò purpurat, plerunque pallet: allium, aut hircum, aut quid inſuauius olet. Atque hoc maximè diſtat à ſimillima Suſiani, ſiue Perſici lilij bulboſa radice, quæ graueolentia nulla nares ferit, quæque forma eſt præterea longiore Thyrſus robuſtus, craſſus, intus fungoſus, viridis, rotundus, procerus ad mediam ferè altitudinem modò confuſis, modò ordinatis liliaceis folijs conueſtitur: inde teres, nudus, & purpuraſcens folioſam ſummam partem ſilueſcit in criſtam. Inter criſtati capitis folia plerunque bina tenuibus è pediculis vario numero, multiplicique interdum ſerie, raro ſcilicet naturæ luxuriantis luſu, lutei aut ex croceo rubentes liliorum ſimiles flores, at minores in calathos ab imis anguſtijs diducti, nec labella reſupinantes, minuſque dehiſcentes: quàm decori, tam fætidi, penſili coronamento nutant. Eſt etiam cum voluptate cernere in intimis foliorum ſingulorum floreis vnguibus margaritarum gemella candida tubercula, quæ cum ſereno, tum maximè pluuio Cœlo liquidam, & prædulcem aquam guttatim delacrimant ſalubri documento, ſcatere lacrymis etiam coronas. Ea poſtmodum eminula vnionum rudimenta, marcentibus floribus introrſum abeunt in æquè candidas lacunas. Ad hæc ſexalbida ſtamina luteis crocis capitulata cum triſido medij ſtyli piſtillo prominent. Excuſſo flore grandia capita ſuſtollunt anguloſi folliculi, ſeminibus graues ſubruſis, planis, cartilagineis, duplici ſerie in vno quoque angulo digeſtis. *P. Ferrarius in Flora lib. 2. c. 2.*

Tu-

Tulipa.

LEpidissimum florem, Turcico vocabulo Dalmaticis pileis ob similitudinem communi Tulipam, recentiorum verò biformi nomine Lilionarcissum, quod liliacea in primis & narcissina vnus decora complectatur, appellamus. Sunt, qui velint coronarium esse veterum. Cosmosandalon, aut certè Satyrion. Nulla æquè in planta versicolor naturæ licentia lasciuit: vt superioribus annis fuerit, qui supra ducenta coloribus discreta genera numerarit. Iam verò cum semper aliquid noui afferat fæcundior Flora, quam Africa; multo licebit plura percensere. Ne tamen quis istorum coloribus florum nimium credat; præmonente Clusio, alternis annis versicolor inconstantia liberaliter credulos eludit. Princeps, & publica ea generum partitio est, quæ de triplici tempestiuitate ducitur, vt aliæ præcoces, mediæ aliæ, aliæ serotinæ tulipę dicantur. Habent autem ferè vniuersæ hunc exortum, hoc incrementum hunc exitum. Inter bina diluto virore pallida folia flos, infantium primæ conspectum lucis non sustinentium more conueniens, nec dum colorata formositate viridis, & prorsus herbeus incipit existere. Tum paulatim impellitur succrescente scapo, qui medulla duriore robustus, rotundus & virens ad pedalem, atque etiam cubitalem altitudinem modò arduo statu rectus, modò in anguineam spiram tortilis exurgit. Quanquam præcox tulipa breuissimo caule è terra vix eminet. Hunc sparsim amplectuntur folia plerunq; terna, nonnunquam etiam quaterna, & quina, crassa, oblonga, carinata, interdum per oras modicè reflexa, & crispula, modò pendula, modò surrecta. Summus interim flos colorem mutat seseque in

sena,

ſena, aliquando etiam in ſeptena, & octona folia; rarò folioſiorem in congeriem explicat, ſiue calathi, ſiue cyathi, ſiue reſupini pilei effigie. Ex meditullio ſex, vel etiam totidem quot ipſe folijs conſtat, mirum in modum coloribus in varia ſtamina profert, apicibus, aut luteis, aut pallidis aut nigricantibus inſignita. *P. Ferrarius in flora l. 2. c. 2.*

Hyacinthus.

HYacinthus in omnes propè colores tùm naturæ, tùm artis fælici conſpiratione facilis Vertumnus, modò candidus monſtrat nigra vaccinia eximiè poſſe exalbeſcere, vt alba liguſtra alieno candore victa penitus cadant: modò cinereus floreum? Phænicem ſe probat, qui cineres animat modò ex albo rubens humani vultus formoſam temperiem pulchrè transformat in florem: modò cælo concolor Archimedem ludit, dum Cœlum anguſtiùs contrahit: modò colores alius mille non fictos, & breues, ſed veros, & conſtantes vario è ſtatu trahit;vt admirationis filiam, fugitiuam Iridem prouocet, & ſuperet: modò polyanthes numeroſo ſe floſculo conueſtit, vt vnus flos hortus fit. Folia illi oblonga, porri folijs plerunque anguſtiora, & breuiora carinata, læuia, & ſplendentia; caulis, teres, enodis, glaber, fungoſus, digito ſæpè minimo gracilior, interdũ quoq;digitalem ad craſſitudinem proficiens, alias florea turri ſuperbus, alias onere felici lãguidus: flores à tubulatis anguſtijs in calathi formam repandi, lilij diuiſura per oras reflexi, à medio plerunque nonnunquam etiam ab imo caule ad ſummum,nùnc in latus,nùnc per ambitum,modò denſata, modò rara ſerie digeſti: ſemen in triangularibus valuulis exiguum, rotundum, nigrum; bul-

bulbosa radix intus candida, & quemadmodum etiam tota herba, lento succo glutinosa. *Idem ibidem cap.* 4.

Hyacinthus Indicus tuberosus.

INdici Hyacinthi, siue Asphodeli nuper ad nos translata tuberosa radix, ex qua ille cum vita nomen accipit, oblongum botryodis odorati hyacinthi bulbum imitatur: carnis, & subnascentis calli duritiem superat: nimium sui prodiga, & raritatis gloriæ officiens innumeros toto corpore parit hæredes: ineunte vere folia emittit in terram conuexa, prolixa, digitum lata, in cacumen deficientia, viridi læuore nitida: caulem impellit fere bicubitalem, duriusculum, læuem, geniculatum, breuia è geniculis folia fundentem, minimo nunquam digito crassiorem, numerosis floribus cacumen onerantibus vberrimè spicatum. Hi succo pleni, degenere à patrijs indis lacteo vultu oculis, odoratissimo spiritu naribus suauissimi, aurei mali floribus æquales, ab ima parte particulatim se se explicantes æstiuis mensibus ad hiemem vsque vernant. *Idem ibidem.*

Narcissus.

NArcissus etiam nunc mutatæ formæ studiosus orè vernat multiformi, aut enim simplici foliorum textura tenuior, aut multiplici habitior est. Nunc argenteo, nunc aureo pallore veteres curas præfert. Medius flos, quem ab imitamento caliccm cum recentioribus in posterùm appellabo, inter lactea folia, aut suauiter concolor lactescit, aut splendidè decolor aurescit, aut circa summam oram croco illitam lepidè rubescit. Sed quis coloris, magnitudinis, formæq; inexputabiles

tabiles varietates enumeret natura, cultuque ad assiduam nouitatem conspirante? Nostris autem hortis familiaris potissimùm est, qui colore totus argenteo suffunditur; vt à medio candido calice in pateræ formam depresso argenti patera Italico vocabulo nominetur. Neque tamen huiuscemodi narcissus vno argenti candore, sed sulphuris quoque pallore pingitur. Idem præterea in plura genera discriminatur. Alius enim præmaturè, serò alius vernat: alius minutos, modicos alius, alius peramplos in flores è caule summo se diffundit: alius denique foliorum simplici serie, alius multiplici componitur. Hic ergo tùm candido, tùm pallido colore narcissus à cæteris narcissis discrepat floreis folijs angustioribus, & calice breuiore. Virentia quoq; folia sæpè angustiùs porriguntur, læuiora, & rigidiora sunt. Nec eadem omnibus tinctura. Candidum, allij virore albida, & veluti rorulenta; pallidum myrti exemplo viridissima conuestiunt. Bulbi membranas extimas color austerus infuscat; intimas tunicas dilutus dealbat: magis compacta forma ventrem deprimit, ceruice modicè producta. Quin etiam isto eius, qui folioso floret argento, bulbus depressior est. At vero maioris floris bulbosa parens vastiore corpore, ventre oblongo, procero collo, spadicis coloris dilutioribus tunicis notabilem in modum insignitur. Narcissus Byzantius, siue Chalcedonius tùm præcox, tùm serotinus membranacea primùm vagina includitur, quæ longum in alabastrum, vt simplicis floris folliculus, non fastigiatur, sed rotundiore gremio latiùs tumet. Ea demùm dehiscente numerosus, & formosus partus excluditur. Deni aut duodeni fratres ex vno caule penduli sæpè numerantur. Alba folia densissimo congestu bene compactum tribuuntur in florem, media foliola vario atque multiplici

flaui calicis mæandro intercurſante vndatim, intercisè, permiſtèque implicantur.

Narciſſus totus flauus polyanthes.

IAM verò ne qua Narciſſo deſit opulentia, præter argentum etiam aurum totam floris bracteam opulentat: ſi quidem inter ſimplicis compoſituræ narciſſos, & folijs & calice aureus in pretio eſt. Hic diſcoloris auri variæque aut conformationis, aut amplitudinis leuibus momentis pulchrè diſſidet à ſe ipſo. Superioribus albis narciſſis caule, florumque penſili congerie ſimilis, folio bulboque differt: illos enim folioſior, hunc rarior plerùnque ſilua diſtinguit: illi bulbum ipſum rotundant, hic in pyri effigiem turbinat; circumtegentes tunicas illorum plerique fuſcant, hic modicè rutilat. Simplicium denique narciſſorum ritu triangularibus folliculis nigrum, & inæquale ſemen includit. *P. Ferrarius in Flora l. 2. c. 1.*

HERBÆ, FRVTICES.

Herbarum & fruticum genera omnia vide apud Io. Baptiſtam Portam in villa lib. 9. & deinceps, & apud Dodoneum in hiſtoria ſtirpium. Vide etiam Plinium lib. 19. & 20. & 25.

Seges.

QVamquàm me quidem non fructus modò, ſed etiam ipſius terræ vis, ac natura delectat; quæ cum gremio mollito ac ſubacto ſparſum ſemen excepit, primum id occatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt; deindè tepefactum vapore & complexu ſuo diffundit,

fundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem: quæ nixa ſtirpium fibris ſenſim adoleſcit, culmoque erecta geniculato, vaginis iam quaſi pubeſcens includitur: è quibus cum emerſit, fundit frugem ſpicæ ordine ſtructam, & contra auium minorum morſus munitur vallo ariſtarum. *Cicero in lib. de ſenect.*

Suſcipit igitur granum tritici putris gleba, & ſparſum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet ac comprimit. Inde cum ſe granum illud reſoluerit, herbam germinat: grata ipſa iam ſpecies herbeſcentis viriditatis, quæ ſtatim genus ſatum ſimilitudine ſui prodit, vt in ipſo ſuæ ſtirpis exordio, cuius generis herba ſit cognoſcas, atque in herbis fructus appareat, paulatimque adoleſcit in fœnum, culmoque pubeſcens erigitur & aſſurgit. Aſt vbi geniculata ſe iam ſpica ſuſtulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia, aut frigus lædat, aut ſolis æſtus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis ſæua diſcutiat. Succedunt quidam ordines ſpicæ mirabili arte formati, vel ad ſpeciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter ſe naturalis colligationis adſtricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numeroſioris pondere velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibuſdam ipſe culmus includitur, vt geminatis viribus frugem poſſit multiplicem ſuſtinere, ne impar arbor onere curuetur in terram. Tum ſupra ipſam ſpicam vallum ſtruitur ariſtarum, vt quaſi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morſibus ſuis exuatur fructibus, aut veſtigijs proteratur. *S. Ambroſius l. 3. hexam. c. 8.*

Sed ante metenda fiumenta iterum vt laudemus Creatorem tantæ frugis qui ex minimo grano tantam in ariſtæ vallum granorum multitudi-

nem inclusi & coegit, granum tepefactum in imis terræ visceribus considera, inde ex illo herbescentem viriditatem, inde culmen, id est frumenti calamum, à radice ad spicam vsque tendentem, stipulas idest folia ambientes culmum, quæ stipula suum capit initium à vagina, in qua delitescit culmus cum arista, priusquam exoriatur. Indè culmus spicam extulit, quæ granum continet, glumam, & aristam. Vruncum autem in infima spica, & in summa, sed matura iam frit, quod vtrumque minus est quam granum: stramen verò quoddam est ad culmi speciem & conseruationem. Aristis ipsis intimum & solidum granum continetur, ac ne illud irruant, & absumant aues, harum vallo aristarum munitum conseruatur aculeis quasi quibusdam, & scentibus septum. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq.*

Linum.

SEritur sabulosis maximè vnoque sulco, nec magis festinat aliud. Vere satum æstate vellitur, & hanc quoque terræ iniuriam facit. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatum siccatur in Sole pendens conuersis supernè radicibus vno die, mox quinque alijs in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, vt semen in medium cadat. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim lenitas maior. Maceratas indicio est membrana laxatior. iterumque inuersæ vt prius Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè lumini-

minibus aptior, & ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore molitia. Ars depectendi digerendique: iustum è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textumque rursus tunditur clauis semper iniuria melius. *Plinius hist. nat. l. 19. c. 1.*

ARBORES, FRVCTVS, SILVÆ.

Arbor.

ATqui non est quod de hoc possis ambigere, cum herbas atque arbores intuearis, primum sibi conuenientibus innasci locis, vbi quantum earum queat natura cito exarescere, atque interire non possint. Nam aliæ quidem campis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ saxis harent aliarum fœcundæ sunt steriles arenæ, quas si in alia quispiam loca transferre conetur, arescant. Quid dicam, quod omnes veluti in terras ore demerso trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur corticemque diffundunt? Quid quod mollissimum quodque (sicuti medulla est) in interiore semper sede reconditur, extra verò quadam ligni firmitate tuetur, vltimus autem cortex aduersum cæli intemperiem quasi mali patiens defensor opponitur. *Boetius de consf. Phil. lib. 3. pro. 11.*

Sed vide arbores proceras, & breuiores, exiles & crassas, & radicibus infra terram actis, trunco proportione arboris, libro, & cortice suo, quo sint à frigoribus tutiores, obducto. Diffusi rami in omnes partes, primum flosculis, deinde frondibus vestiti, postremo fructuum vbertate onusti, & propterea grauitate ponderum incuruescentes: ex vbertate surculi nati stolonesque, quantam vo-

luptatem afferunt, & commoditatem ad acquiescendum, & vmbram captandam æstus tempore flagranti? *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq.*

Vitis.

VItis quidem, quæ natura caduca est, nisi fulta est, fertur ad terram; eadem vt se erigit clauiculis suis quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coerceret ars agricolarum, ne siluescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in ijs quæ relicta sunt, existit tanquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens vua se ostendit: quæ & succo terræ, & calore solis augescens, primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit, vestitaque pampinis nec modico tepore caret, & nimios solis defendit ardores; qua quid potest esse cum fructu lætius, tum aspectu pulchrius? cuius quidem non vtilitas me solum, sed & cultura, & natura ipsa delectat, adminiculorum ordines, capitum iugatio, religatio, & propagatio vitium sarmentorum ea, quam dixi aliorum amputatio, aliorum immissio. *Cicero in lib. de senect.*

Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspicimus, tot æuis incorruptum: Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis viteis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior natura. Verum ista ex siluestribus facta crediderim, quando hæ vites tonsura annua coercentur, & vis earum omnis euocatur in pal-

mites,

mites, aut deprimitur in propagines, ſucciquè tantum gratia ex his pluribus modis ad cæli mores ſoliqụe ingenia. In Campano agro populis nubunt, maritaſque complexæ, atque per ramos earum procacibus brachijs geniculato curſu ſcandentes cacumina æquant, in tantum ſublimes, vt vindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine creſcunt, diuidique aut potius auelli nequeunt. Villas & domos ambiri ſingularum palmitibus ac ſequacibus loris quoq; memoria dignum inter prima Valerianus Cornelius exiſtimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus, ſubdiales inambulationes vmbroſis pergulis opacat, eadem duodenis muſti amphoris fœcunda. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ ſudibus hęrent vineamque faciunt, & aliæ improbo reptatu pampinorumque ſuperfluitate peritia domini amplo diſcurſu atria media complentes. *Plinius hiſt. nat. lib.* 14. *c.* 1.

Primum omnium nihil gratius florentis odore vitis: ſi quidem de flore earum ſuccus expreſſus poculi genus conficit, quod & voluptati & ſaluti ſit. Deinde quis non miretur ex acino vinaceo vitem in arboris vſque ſummum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fouet, & quibuſdam brachijs ligat, & circumdat lacertis, pampinis veſtit, ſertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ noſtræ primùm viuant, defigit radicem; deinde quia natura flexibilis & caduca eſt, clauiculis quaſi manibus quibuſdam quicquid apprehendit, ſtringit, hiſque ſe erigit & attollit. *S. Ambroſius lib.* 2. *Eexam. c.* 12.

Palma.

PAlma gignitur leui ſabuloſaque terra, maiore in parte & nitroſa. Genera earum plura. proceriotibus ſilua arbore ex ipſa, foliorum aculeo

fruticante circa totas pectinatim, quas siluestres intelligi necesse est. Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatisque corticum pollicibus, vt orbibus faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, vtilem sibi arborisque induuijs circulum mira pernicitate tùm homine subeunte. Coma omnis in cacumine, & pomum est non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi folia cultrato mucrone, lateribus in se se bifidatis bellas primum demonstrauere gemmas: nunc ad funes vitiliumque nexus, & capitum leuia vmbracula finduntur. Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantum spinæ modo. vtrisq; autem prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est semen eius. est autem oblongum, non vt oliuis orbiculatum; præterea cæsum à dorso puluinata fissura & in aluo media plerisque vmbilicatum, vnde primum spargitur radix. Multis candidisque lignum hoc à carnibus discernitur tunicis, alijs corpori adhærentibus: laxèque distans tantùm cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. *Plinius l. 13. hist. nat. c. 4.*

Palma Indica admirabilis.

IN Maldiuis insulis vna est Palma Iudaicis & Africanis careotas ferentibus longè præstantior. quippe non proceritate solum & pulchritudine excellit; verum etiam tota prorsus in vsu est ita multiplici, vt vulgo si quem frugi & industrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Prima dos in fructu ipso: Cocum siue nucem indicam lusitani dixere: humani fermè capitis magnitudine, duplici operimento; quorum exterius in summo leue, stupea intus densitate (cairum vocant) netur ac texitur cannabis &

ſparti modo, cum alios in vſus, tùm præcipuè in vtilium nexus, & anchoralia: neq; materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obſequentior. Namque vt ſalſuginem amat ea planta, cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immerſum identidem reuireſcit, & anchoris illigatum fluitantes in ſalo naues egregiè continet, non tàm ab innata duritie, vel operis firmitate, quàm viriditate ipſa, & lentitia quadam ad inſtar corij; vt ſe ſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat, vel reſidente rurſus in craſſitudinem contrahat. interior autem calix rufo colore, & globoſa rotunditate prædurus, addito auro, vel argento in poculafiguratur. ipſa verò pomi caro amygdalæ in modum, pinguedine quadam & grato ſapore lacteſcens non per ſe tantum in cibo grata eſt ac ſalubris; verum etiam vbi viſum fuerit exhauſto lacte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus dum ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo conſtrictus ac leuiter inciſus in ſubdita oris anguſti vaſcula opimum inſtillat ſuccum: ex quo varijs artibus coctionibuſque, veteri vt Strabo ipſe teſtatur inuento, mel, ſeu ſaccarum vinum, acetumque perficitur. Iam folia cum & librarijs pro papyro ſint, & loco tegularum impoſita domibus arceant imbres, tùm etiam in veſtis formam facili ſimul ac ſpiſſo contextu nectuntur. Denique vna eademque arbor omnia prorſus ad rem nauticam inſtrumenta ac materiem præbet. quippe truncum & ramos in malum, aſſamenta, & clauos: comam in vela: cairum in funes omnium optimos, filaque ad laterum ſuturas: poſtremò cocum ipſum, quæque ex eo conficiuntur in onera. Ita non ſine miraculo quodam, omnibus planè rebus ex ſemet apta & inſtructa nauigat palma: eademque diſciſſa per hyemem, viuaces ad prunas lenta ignium alimen-

ta suppeditat. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 7.*

Arbor est in India quæ non minus habet nouitatis ad miraculum, quàm fidei ad veritatem. hæc hominibus cibum potumque largiter fundit ad alimenta: hæc materiam texendis vestibus è sinu pandit & explicat; hæc in arma & tela repentè conuersa & pugnare discit & vincere: hæc (mirum dictu) nauim instructam oneratamque parturit: ex illa enim tabulæ pix, resina, antennæ, vela, rudentes, cæteraque omnia, quæ ad nauigia coagmentanda necessaria sunt tanquam è panspermia quadam eruuntur. Stat attonito in mari felix arbor suis ipsa onusta mercibus, & se se defert ac vehit fluctuat constantior in vndis quàm terræ defixa: viuere discit, vbi nasci non potuit, terrarum oras quas negligit circumspicit: & maris cuius pominatum non quærit, præteruolat immensitatem. *P. Remondus orat.* 14.

Arbor palma similis in Iaponia.

E Terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla: & longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amænitatem, vel ad fructum serunt haud absimiles nostris, vnius tamen, quæ palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorsus ingenium. Si quidem (vti perhibent) humorem quemlibet reformidat: Si forte maduerit, contrahit illicò se se, ac veluti pestifero contactu marcescit. remedio est, auulsam radicitus, in sole siccare: & in vacuum scrobem scoriam ferri contusam, vel sitientem arenam infundere: ibi postquam aruerit, rursus depacta, reuirescit, ac pristinum nitorem, decoremque recipit, rami quoque decidui, seu defracti, si clauo ad truncum assignantur, velut insiti coalescunt. *P. Maffeius hist. Ind. l.* 12.

Ma-

Malus Medica.

HOS terrarum ductus excipit Media, cuius arbor inclaruit etiam carminibus Mantuanis. Ingens ipsa, & cui tale fermè, quale Vnedonibus folium est: tantum eo differt, quòd aculeatum spinosis fastigijs hispidatur. Gestat malum inimicum venenis, sapore aspero, & amaritudinis miræ. Odoris autem fragrantia plus quàm iucundum, longèque sensibile. Verùm pomorum tanta illi vbertas inest, vt onere prouentus semper grauetur. Nam protinus atque poma eius ceciderunt maturitate, alia protuberant, eaque tantùm est opimitati mora, vt foetus decidant ante nati. *Solinus cap.* 39.

Mala Medica, Limonia, & Citrea.

INter peregrina poma, quæ ex alienis terris superiora sæcula in Italiam primùm, indèque in occiduas oras asportarunt, omnium nobilissima ac præstantissima sunt, quibus ab acorè in Italia est nomen. Eorum tria genera præcipuè familiam ducunt: Mala Medica, Limonia, & Citrea. Medica quorum est maxima copia, & vsus frequentissimus, aurei coloris sunt, magnitudine & forma malis cotoneis similia: aurancia in Hetruria nominantur, & hoc nomen omnium maximè nobilitatum: vt festiuo etiã colori nomen accesserit. Cortex ab interiore pomo facilè auellitur, qui ex melle decoctus grati admodum saporis est, aliàs inutilis, carne admodum tenui, & gratissimi succi aliàs acidi, aliàs dulcis: vuæ instar grauida. Citreis ac limonijs color idem flauus vergens ad albedinem. Sed limonia ouali forma: cortice, carneque non multùm ab aurantijs dissimilia;

sed cortex non auellitur. Longè etiam nobiliore sapore, odoreque citrea forma multo maiore, rotundioreque: cortex extimus ijs, non vt limonijs æquus & læuis, sed aliquantò callosior, & tuberculis quasi verrucis nonnihil inæqualis: verùm vt limonijs corpus vnà cum cortice grato admodùm sapore totum edule. Auranciorum limoniorumque magna copia: citrea rariora, nec vbiq; æquè proueniunt. His odor non modo ab aurancijs & limonijs dissimilis, sed etiam ita gratus ac nobilis, vt ea tantùm causa integra seruentur, vt cubicula grato odore redolcant. Intus à cognatorum natura dissimilia, peponibus similiora: caro etiam peponum carne solidior: ab extimo cortice ad intimum sibi similis, nullo putamine. Et vt pepones angustum continendo semini in media aluo sinum aperiunt, ita citrea succum omnium pretiosissimum cum semine concipiunt, aluntque: qui conditus ex saccaro antidotum est aduersus pestilentes morbos efficacissimum. *P. Berettarius in Vita Iosf. Anchieta lib.* 3.

Citri Arbor.

Arboris modus nostratibus in hortis ferè modicus est. Radix ramosa, quippe altè latèq; diffusa, & summo solo erratica: lignosa & corticosa: foris lutea, intus albicans. Truncus gracilis, nempè staturæ arboris par: ligno albo duroque: cortice coloris è viridi pallentis. Rami sursum versùm raro nemore fruticantes, prolixi tenues, ductilique lentia obsequentes. Ex his vetustiores diluto virore flauentes, pallidisque aculeis armati: recentiores verò læta viriditate nitidi. Summa ramorum foliorumque teneritas rubente virore fusca. Folium persæpe obtusum, interdum etiam acuminatum; triploque fere in longi-

longitudinem, quam in latitudinem, porrectius: supina parte, quam prona, viridius: oris leuiter incisis serratum: fibris à medio crassiore neruo excurrentibus venosum: nonnunquam corrugatum & veluti bullans: spisso ambitu ramos conuestiens: bene odoratum: gustatu amarum. Spina foliorum plerisque supernè contigua, gemmæque finitima, acumine subrubens, cæterò viridis: apprimè rigida, & satis longa: prolixior autem & frequentior mense Octobri: quippe tunc ipso cum pomo adultior. Flores confertim summis ramulis velut odorarium in fasciculum frequenter cohærentes: carnosis folijs persæpe quinis, per ambitum resupinatis, in duos circiter digitos repandi: foris interfusi rubore, cæterùm candidi; albentibus flauo sub apice crocis bene capillati: languidè olentes: primò subdulces, mox amari: partim frugiferi, extante inter crocos longulo infantis pomi rudimento, pistilli effigie: partim citra hoc indicium infœcundi: & hi quidem citò decidui: at illi tenacius hærentes. *P. Io. Bap. Ferrarius Hesper. l. 2. c. 3.*

Citreum Malum.

DE cætero pomorum figura sæpius oblonga, ventre plerunque tumido, nonnunquam etiam substricto interpressoque; fastigio autem aliàs mucronato, aliàs retuso. Quinimò sine artis ope. mirè diuersas hoc in pomo formas natura ludit. Magnitudo varia: pondus pariter diuersum. Calabri pomi pondus consuetum sex aut nouem librarum, insuetum verò triginta: quod & compertum in ligustico. Salodiensis ab libra in sexdecim: & si quosdam audiamus, in quadraginta. Romani nonnunquam ad vicenas vsque libras. Præterea malis ijsdem citreis recens natis,

natis, & adhuc pusillis corium rubens: adolescentibus virens: iam adultis aureum, rugosum, & quodammodo verrucosum: interdum etiam inoffenso læuore mollius, leuissimè amarum, & aromatum odorem vibrans. Caro plurima, solida, & candida, subdulcis, & leuiter odorata. Medulla subalbida succi plena, & suauiter acida: contracto sæpius ambitu definita & membranis intercursantibus distincta interdum quaterdenis, à fungoso alboque meditullio, digiti semissem crasso profectis. Denique semina cuique pomo complura: & alicui quinquagena supra centena: hordeaceo grano simillima, sed grandiora: duriuscula, & membranacea cute vestita: carne albida referta & amara. In eadem arbore visitur omnibus horis tempestiuum & pulchrè confusum floriferum ver cum pomifero autumno, pomis alijs cadentibus, alijs maturescentibus, alijs subnascentibus. *P. Io. B. Ferrarius Hesper. l. 2. c. 3.*

Mala limonia.

Vulgarium nomen ijs fecimus limonijs malis quæ cibis condiendis exprimentes adhibemus. Horum enim succosiores sunt & acriores medullæ, quam quæ mandi facilè queant. Eadem tamen poma nonnullis inter se notis differunt. Quippe alia oblongi corporis, alia nonnihil globosi, vniuersa verò leuiter fastigiati: coloris alia diluti, alia saturationis: medullæ lexioris alia, & alia contractioris: succus ipse non æquè omnibus austerus. Malum præterea limoniam alunt pomaria cum oblongi tum rotundioris fructus promiscuè feracem. Sic inuicem discrepant id genus vesca limonia. Cæterum arbos alia limones vbertim parit superioribus grandiores & saporis austeritate ingustabiles. Inter hæc autem discri-

mina

mina similitudo multiplex. Etenim omnibus perfecta maturitas ferè annua: cutis læuori, quam asperitati, propior: caro exilis, duriuscula, & insipida: succosæ spicæ ferme octonæ: succus peracerbus: semina longa & perpauca: folium oblongum, tenue, acuminatum, ac temperatè virens: materies lentitia sequax, cortice læuis frigoris patiens, cultu mediocri contenta. *P. I. B. Ferrarius Hesper. l. 3. c. 2.*

Malum Aurantium siue Medicum.

VLtima Hesperidum Hespertusa iam suum vocat in pomarium, sanè pulcherrimum, quippe coruscum ardentiore pomorum auro. Et hoc etiam, antequam excolatur, particulatim cognoscendum. Malus igitur aurantia radice nititur crassa, lignosa, ramoso discessu partim in profundum acta, partim latè porrecta, satis lutea, suique multum auri colorandis alumnis pomis promittente. Trunco assurgit intus candido, spisso, duroque: foris è viridi subnigro, colorisque ferrei. Rami siluescit numerosis, nitidè virentibus, & complures in ramulos fruticantibus: frequenti prælongaque spina hispidis, sed insitione mitigante parciùs aculeatis. Folijs opacatur magnis, in exilitatem fastigatis, saturi viroris, & pediculi pyxidato aspectu foliati. Floribus vernat Maio potissimùm mense prouenientibus, & racemi seu fasciculi effigie plerunq; confertis: duos in digitos patescentibus: sex plurimùm in folia diradiatis: sincero candore niualibus: stantium in medio staminum capillitio summatim flauis, cætera candidis: rarenter infœcundis: interuirente sæpius inchoati pomi globulo frugiferis: odore iucundè acuto quicquid vspiam est suauitatis inhalantibus. Eorum non pauci arboreæ

boreæ parentis, nimiæ fœturæ alendæ imparis, ramosis è brachijs decidui, & ante humari quàm extincti, odoratam in sepulcrali solo animam suauiter exhalant. *P. Io. B. Ferrarius Hesper. l. 4. c. 1.*

Limon citratus.

Limonum, quotquot sunt, nobilissimum, suauissimumque, & insitiuum (vt aiunt) citri filium, qui de citrei odore similique indole citratus dicitur hetruscus Petræ sanctæ ager, Liguriæ contiguus cedrini vocabulo parit. Inde translatum alit duplici discrimine laudatissimum, laudum altrix omnium Florentia. Vocat hæc alterum à minutiore scabritia læuem: alterum verò ab eminentioribus tuberculis scabrosum, & vernaculo nomine à rudis asperique trunci effigie, bronconem. Non vna priori pomo magnitudo. Florentino, quàm romano in solo plerunque maioris est incrementi, & lumiæ nonnunquam tumorem ac pondus æquat. Forma eidem sæpius oblonga, & magna ex parte tumens: inde paulatim gracilescens, prolixoque fastigio mucronata: interdum etiam papillato apice mamosa: vel innatis pomis alijs vterum grauidantibus, rotunda. Cutis iam satis maturo aurea, tenera & perspicua, punctim lacunosa, verruculis plerunque scabra, rugisque caperata; & aromatum odorato acumine iucunda: mandenti etiam cum reliquo pomo non ingrata. Carnosa pars duum ferme degitorum gustu prætenera & suauis: succosa verò denis vndenisue loculosis membranis comprehensa & subacidula. Semina ferè vicena. Delicatæ habitudinis arbor calores ac frigore prætormidat: ad sena cubita excrescit: assiduo flore ver agit æternum: folio vestitur prolixo, crasso, bene virente ac sæpe leuiter crispo,

crispo. Eadem fructus promiscuè simplices, alioque alium includente multiplices præbet: qui tamen auelli possint. Sed in extrema Herturia Petræ sanctæ oppido adiaces. ager, proximi maris egelido halitu mirè fertilis citratos limones limonibus alijs grauidos frequentiùs parit. His forma sæpe obtusior, interdum quoque turbinatior. Eorundem aliquo à summo ad immum in plura segmina summatim conciso, limon alter interior apparet. Et hic medius si dissecetur: post auream cautem, candidamque carnem albida medulla se se in conspectum dabit, tertium non raro pomum, pomiue rudimentum circumplexa. *Idem ibidem l. 3. c. 19.*

Citri & Limonis insitio, seu inoculatio.

EAdem citrus quolibet insitionis genere coalescit, faciliùs tamen inoculatione, quam etiam emplastrationem vocant. Duplex autem inoculandi ratio: altera priscis, nostris altera cultoribus vsitatior. Illi ex qua arbore inserere vellent, eius ramum nouellum ac nitidum, fertilique tumore belle gemmantem eligebant: ex eodem gemmam exigui corticis mediam, acuto scalpello in quadrum circuncidente, sumebant. Deinde quam arborem inserere vellent, eius nitidissimum ramum sic delibrabant, vt delibratæ parti adiuncta cum libro gemma aptissimè quadraret. Circa gemmam bene vinciebant ita ne læderent: commissuras & vincula luto muniebant: arboris insitæ sobolem & superiores ramos præcidebant, ne succus alio dissiparetur: post vnum & vigesimum diem insitum suo nexu captiuum vinculis liberabant. Hoc insitionis genus æstiuum dicebant: & Iunio mense Iulioque vsurpabant. Hi verò in arbore citri, de qua inoculare

culare volunt, gemmam obseruant præsertim in orientali latere, quippe feraciore, quæ bene appareat, quæ certam spem germinis habeat, quæq; spinosa non sit: quia spina vel difficile reciditur, vel conuestientis cum parte corticis incommodè relinquitur. Adnatum præterea gemmæ folium præcidunt exiguo pediculo relicto: corticem oblongi trianguli forma ita circuncidunt, vt inuersa basis sursum versus, aduersa pars cuspidata deorsum vergat: ipsa verò gemma summæ sit parti propior, quam imæ. Deinde arborem in serendam quadrata circuncisura non delibrant, sed nitidissima in parte rami, quæ trunco proxima vberiùs alitur, & in qua ferax ac præcipua viret hilaritas transuerso scalpelli ductu corticem, citra materiæ noxam incidunt: à medio incisu alia, eaque recta & paulò productiore incisione ita descendunt, vt nostram litteram Tuulnere inscribant. Ad hæc ima scalpelli parte, quam ligulam vocant, instar oricularij specilli modicè patula tenuique, vtrinque abiuncto à materia leuatoque libro rectam litterati vulneris rimam ad extrema vsque capita transuersæ incisuræ aperiunt: in eum sinum corticem insititium cum germinis mamma diligenter insertant: diuiduum librum ad inclusi aduenæ corticis complexum munimentumque de more obligant: relictoque spatio, vnde gemma liberè germinet, vndique astringunt. Vno præterea vel altero cuiuscunque Medicæ arboris folio deorsum verso, & insuper gemmam pressè alligato noxium insito æstum imbremque defendunt. Ipsum hospitalem ramum iuxta insitum, ne succum distrahat, decacuminant *Idem ibid. l. 2. c. 9.*

Insitio

Insitio per surculos.

PRimùm igitur, quæ inseritur, arbor serra diligenter ac rotundo vulnere execatur ea parte, quæ maximè nitida, & sine cicatrice est: daturque opera, ne liber lædatur. Deinde præcisi trunci plaga scalpello peracuto leuigatur. Ipse truncus tribus infra secturam digitis arctissimo tæniæ nexu præligatur: mediusque acuto cultro in eam rem facto ea fine diffinditur vt fissura trium digitorum fit coercente vinculo libertatem dehiscendi. Adacto cuneo, siue osseo, siue ligneo, fissura custoditur. Postea surculi ad insitionem de ramis anniculis aut bimis, qui nempe modicè indurruerint, sumuntur, summa teneritudine attonsa, ferè palmares, & integri, atque, vt quidam sentiunt ab humeris arborum orientem solem spectantibus. Hi porrò surculi tantum ex vtraque parte in speciem cunei deraduntur, quantum demissus cuneus spatij dederit, sed ita ne medulla nudetur, neue lateris exterioris cortex detrahatur. Sic parati deprimuntur in rimam, vt eorum liber libro arboris vtrinque ac supernè fiat æqualis, gemmis extantibus duntaxat binis ternisue, ima verò gemma summo à trunco vix abiuncta. Duos vna surculos arbor admittit: quibus dimissis, cuneus eximitur. Tænia deinde soluitur: quaque parte fissus est truncus, cannabe vel non torta, vel in funiculum tortili astringitur. Ipsi verò plagæ illitu ceræ cum terebinthi aut laricis resina permistæ pluuia, folijsque circundatis, & subligatis solis æstus defenditur. Post quintum ac decimum diem folia remouentur: quippe tunc si surculi ceperint, mouere se gemmæ incipiunt. Exacto bimensi tempore, quo satis insidua solet arbor cum insita coaluisse, vinculum demi-

demitur supradictum. Vsurpatur hæc insitio vernis, mensibus, Martio, Aprili, Maio; cum arbores Medicæ fertili succo prægnantes in germinationem turgent. *Idem ibidem l. 2. c. 9.*

Caryophyli Arbor.

ARbor caryophyli & stipite & folijs lauro similis est, flore in primis odorato, qui è viridi in rufum immutatus, vbi obduruerit, caryophyllon Arabibus: at Hispanis quòd capitatus est, clauus appellatur. Arbor è decidentibus caryophylis citra culturam enascitur: annuas fert fruges: quæ tamen propter flagellorum, & acrioris decussus iniuriam, non nisi altero quoque leguntur anno. solum infra purum est, arbore in semet omnem attrahente succum: ipse verò fructus potentiorum præcipuè mensis ac dapibus expetitus, ab institoribus ingenti lucro & in Asia,& in Europa diuenditur. *P. Maffeius hist. Ind. l. 5.*

Nux Myristica.

ARbor ad pyri similitudinem accedit: fructus mala persica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoque plantæ, & herbæ varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor incomparabilis cuiusdam suauitatis existit. Vbi defloruit, maturescens pomum paulatim è viridi, tùm cæruleas luteasque, tùm purpureas & igneas transit in maculas, quales in arcu cælesti cum voluptate miramur: atque eo ipso tempore psittaci, & aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem, cum folia, & fructus, & alites ipsæ varijs colorum picturis in certamen vsque luxurient. *P. Maffeius hist. Ind. l. 5.*

Pipe-

Piperis arbor.

PAssim verò quæ piper gignunt iuniperis nostris similes. Semina à iunipero distant paruulis siliquis, quales in fasceolis videmus. Hæ priusquam dehiscant decerptæ, tostæque sole faciunt, quod vocatur piper longum; paulatim verò dehiscentes maturitate ostendunt candidum piper; quod deindè tostum solibus colore rugisque mutatur. Verùm & ijs sua iniuria est, atque cæli intemperie carbunculatur, fiuntque semina cassa & inania, quod vocant Brechmasin sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, leuissimumque, & pallidum: gratius nigrum, leuiusque vtroque candidum. Vsum eius adeò placuisse mirum est: in alijs quippè suauitas cæpit, in alijs species inuitauit: huic nec pomi, nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. *Plin. hist. nat. l. 12. c. 7.*

Cinnamomum.

CInnamomi frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, quatuor digitorum crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cum viret non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus rubisque, difficilis collectu. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus ad longitudinem palmi. Secunda proximis breuiore mensura, atque ita ordine. Vilissimum quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratiæ, qua de causa præferuntur cacumina, vbi plurimus cortex. *Plinius lib. 12. hist. nat. c. 19.*

Ebe-

Ebenus arbor.

ARbor est plerumque tenuis & frequentior, vimine raro, in crassitudinem caudicis extuberata, hiulco cortice, & ad modum reticulato, dehiscentibus venis, adeò vt per ipsos sinus pars intima vix tenui libro contegatur. lignum omne medium eadem fermè & facie, & nitore, qui est in lapide Gagate. Indi reges ex eo sceptra sumunt, & quascunque Deorum imagines non nisi ex ebeno habent. ijdem ferunt materia ista liquorum non contineri noxium, & quicquid maleficum fuerit, tactu eius auerti. Hac gratia pocula ex ebeno habent. *Solinus c. 55.*

Laurus.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Cæsarum Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam, & Cypriam. Delphicam albicante colore viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato crispam. Accessit & Regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus folijs latioribusq; ijdem in alio genere baccaliam appellant hanc, quæ vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem verò earũ (quod maximè miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui inuen-

inuentu rara. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. *Plinius hist. nat. l. 15. c. 30.*

Balsami arbores.

SED omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum. Ostendere arbusculam hanc Vrbi Imperatores Vespasiani: clarumque dictu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque duximus. Seruit nunc hæc & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externique tradiderant: quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta vt vitis; & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit; properatque nasci intra tertium annum fructifera. folium proximum rutæ perpetua coma. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. tenui & capillacea coma, quod vocant Euteriston. alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius, hoc trachy appellant. tertium Eumeces, quia est reliquis procerius, leui cortice. huic secunda bonitas, nouissima Eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseisue cultellis ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid vltra corticem violet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocant, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex ijs nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto candidat

didat rubescit deinde, simulque durescit è translucido. *Plinius hist. nat. l. 12. c. 15.*

In Brasilia Præfectura est à Spiritu Sancto nominata, in gradu 30. in Austrum, tellus est balsami admodum ferax, vnde balsamum hauritur: arbores sunt prægrandes, & excelsæ, ingenti & solido trunco, & bene ramosæ: non vt Palæstina humiles arbusculæ. Harum corticem totum multis vulneribus incidunt: tum quà hiant scissuræ, gossipium ad imbibendum, qui distillat, succum, inserunt; alternisque diebus exprimunt in vasa: massam illic officinæ interunt admisto balsamo, ex qua globulorum serta conficiunt, qui eleganti opere elaborati; atque in multam duritiem concreti, ad coronas precatorias, rosariaque odoris nobilitate in pretio habentur. *P. Sebast. Berettarius in Vita P. Ios. Anch. lib. 1.*

Arborum ferè omnium descriptiones, nec non plurimorum fructuum habet Io. Baptista Porta in Villa à lib. 2. & deinceps; Remb. Dodoneus in historia Stirpium.

Sylua ingens.

IVga montium prǽaltæ syluæ rupesque inuiæ sepiunt: ea quæ plana sunt, nouo munimenti genere impedierant Barbari. Arbores densæ sunt de industria consitæ, quarum teneros adhuc ramos manu flectunt, quos intortos rursus inserunt terræ. Indè velut ex alia radice lætiores virent trunci hos, quà natura fert, adolescere non sinunt: quippe alium alij quasi nexu conserunt: qui vbi multa fronde vestiti sunt, operiunt terram. Itaque occulti ramorum velut laquei perpetua sæpe iter cludunt. Vna ratio erat cedendo aperire saltum. Sed hoc quoque magni operis: crebri namque nodi nudauerant stipites, & in se implicati

arbo-

arborum rami suspensis circulis similes lento vimine frustrabantur ictus. Incolæ autem ritu ferarum virgulta subire soliti, tum quoque intrauerant saltum, occultisque telis hostem lacessebant. *Q. Curtius lib. 6.*

Syluæ erant prope in immensum spatium diffusæ, procerisque & in eximiam altitudinem editis arboribus vmbrosæ. Plerique rami instar ingentium stipitum flexi in humum, rursus quà se curuauerant, erigebantur; adeo vt esset species non rami resurgentis, sed arboris ex sua radice, generatæ. *Idem lib. 9.*

MONTES, RVPES, SPELVNCÆ.

Alpes.

EX propinquo visa montium altitudo, niuesque cælo propè immistæ, tecta informia imposita rupibus, pecora iumentaque torrida frigore, homines intonsi & inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cætera visu quàm dictu fœdiora terrorem renouauere. Per omnia niue oppleta cum signis prima luce motis segniter agmen incederet, pigritiaque & desperatio in omnium vultu emineret: progressus signa Annibal in promontorio quodam, vndelongè ac latè prospectus erat, consistere iussis militibus Italiam ostentat. *T. Liuius dec. 3. lib. 1.*

Atlas mons.

ATlantem è medijs arenis in cœlum attolli prodiderunt asperum, squallentem, quà vergat ad littora Oceani, cui cognomen imposuit: eundem opacum, nemorosumq; & scatebris fontium riguum, quà spectat Africam, fructibus omnium

nium generum ſponte ità ſubnaſcentibus, vt nunquam ſatietas voluptatibus deſit. Incolarum neminem interdiù cerni: ſilere omnia haud alio quam ſolitudinum horrore: ſubire tacitam religionem animos propiùs accedentium, prӕterque horrorem elati ſuper nubila, atque in viciniam lunaris circuli. *Plinius hiſt. nat. l. 5. c. 1.*

Caucaſus mons.

INde agmen proceſsit ad Caucaſum montem, cuius dorſum Aſiam perpetuo iugo diuidit, hinc ſimul mare quod Ciliciam ſubit, illinc Caſpium fretum, & amnen Araxem, aliaque regionis. Scythiӕ deſerta ſpectans. Septendecim dierum ſpatio Caucaſum ſuperauit exercitus. Rupes in eo decem in circuitu ſtadia complectitur, quatuor in altitudinem excedit; in qua vinctum Promethea fuiſſe antiquitas tradit. *Q. Curtius lib. 7.*

Athos mons.

ATHos mons eſt adeo elatus, vt credatur altius quàm vnde imbres cadunt, ſurgere. Capit opinio fidem, quia de aris, quas in vertice ſuſtinet, non abluitur cinis, ſed quo relinquitur aggere manet. Cӕterum non promontorio, vt alij, verùm totus eſt, totoque longè dorſo procedit in pelagus: quà continenti adhӕret, à Xerxe in Graios tendente perfoſſus, tranſnauigatuſque, & factus freto nauigabili peruius. In ſummo fuit oppidum Acroathon, in quo, vt ferunt dimidio longior, quàm in alijs terris ӕtas habitantium erat. *Pompeius Mela l. 2. c. 2.*

Tau-

Taurus mons.

TAurus mons ab Eois veniens littoribus Chelidonio promontorio disterminat. Immensus ipse, & innumerarum gentium arbiter dextero latere Septentrionalis, vbi primum ab indico mari exsurgit, læuo meridianus, & ad occasum tendens, mediamque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo ad Septentriones, flexusque immensum iter quærit, velut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phoenicium, hinc Ponticum, illinc Caspium, & Hyrcanium, contraque Mæoticum lacum. Torquetur itaque collisus intra hæc claustra, & tamen victor flexuosus euadit vsque ad cognata Riphæorum montium iuga, numerosis nominibus, & nouis quacunque incedit insignis. *Plinius hist. nat. lib. 5. c. 27.*

Mons Oliueti.

MOns est è regione illius vrbis editus, ac præcelsus cui ab oleis, quibus vbique vestitur, atque ex omni aditu tegitur, Oliueti nomen est factum. Alluitur ex altera parte fluuio peramœno, ex altera diremptus est totus; vinearum, plantarum omnium, in primisque palmarum viriditate lætissimus, perpetuo rupium siluosarum tractu opacus, atque alsiosus. In summo est æquata planities latissimè patens, aquæ sunt perennes, & lectissimi flores, prospectus in subditos campos, collesque circumiectos iucundissimus. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 14.*

Ætna ignes euomens.

SIta est Catana ad ipsas Aetnæ radices, quem montem à flammarum globis ignitisq; saxis, quæ sursum identidem eiibrat, Vulcani regiam Poetarum fabulæ nominarunt. Hoc ergo monte, quæ gignendi enutriendique intus ignis naturalis solo vis insita est, flammas longè latèque fundente, ac toto penè conflagrante: Catana, vt est subiecta, ignibus illis obsessa, cineribus quoque superfusa, sæpissimè quidem trepidauit: sed sepissimè implorata Virginis ope, omni planè non solum periculo, sed ipsa etiam periculi formidine liberata est. Illud nominatim tradunt. Aetna sic insolenter aliquando efferuescente, vt ignis instar incitati cuiusdam amnis in planitiem excurrens absorbere Catanæ mœnia, tecta vastare, populari agros, vrere, corripere, exscindere velle omnia videretur, ciuitatem totam ad tumulum Agathæ confugisse. *P.Tarquin.Gallut.to.2.or.19.*

Hic paucis docere Meleander, longè altissimum esse illum Sicilia tota montem; qui natiuo sulphure, receptoque in visceribus vento exæstuans, impatientem custodiæ flammam per hiantis ruinas cacuminis attollit. Neque verò quotidianis ignibus, inquit, feruet hic apex. Sæpissimè ater fumus est per longa volumina cælum inficiens, fauillas interdum aspicias huic mistas caligini; Rarius denique se ipso citatior turbo prorumpentibus flammis, vicinam regionem fœdè peruastat: Quippe spississimus ignis à summo emanans cacumine, torrentibus veluti riuis deorsum exigitur, in perniciem trahens quicquid occurrerit. Tunc verò grauiora quam è cælo tonitrua. & populis terror, ne quanta, est Aetna se soluat, obruatque Siciliam. Nec minore quàm pro tumultu

multu prodigio, saxa ingentia ex montis visceribus hoc tormento in campos mittuntur. Adhuc fuligine plena sunt, totoque colore indicant ab incendio se venire. Cinerum deinde tanta vis ab igneo iugo, vt ad multa millia impetu primum suo, mox vento circumlati obruant altè campos, & deprehensas segetes enecent, solumue corrumpant ad sementem deinde inutile. *Barclaius Argen. lib. 2.*

Hic certè Aetna, quam Vesuuius dicitur imitari horrendũ illud non modo adeunti, sed longè contemplanti spectaculum. tonat ruinis & alienis & suis in tanta feruentis naturæ peruicacia etiam glacialis, propinarè cratere nouum poculi genus, cum niuibus flammas. quoties illa igneis torrentibus latè circumfluentibus finitimas vrbes oppressit? quoties profuso cinere, libratisque saxis Trinacriam omnem operuit? Arsit sæpissimè, sed recentior memoria eius incendij, quod Puteolanum vltimo præiuit anno. Kalendis enim Maij, qui dies est ipso flore lætissimus, Sicilia tota tonare cœpit. diebus ferè duodecim crebri sonitus, atque tonitrua, fragores ingentes, cuiusmodi ex tormentorum bellicorum ictibus edi solent, longè auditi: Idibus deinde eiusdem mensis sub colle hiatus patuere insoliti; è quibus ignea materies egesta, ac deuoluta obuia quæque prostrauit, exussit. nec multò post Aetnæus ipse crater tantam subnigri cineris per triduum vim efflauit, vt maria circumfusa, ac trecentis ipsis passuum millibus à Sicilia disiunctæ naues eo cinere sint foedatæ. denique inter horrendos Aetnæ mugitus summus ipse apex abruptus à cratere, absorptusque est. *P. Masculus de Vesuu. lib. 7.*

Vesuuius, & eius incendium.

NVbes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuuium postea fuisse cognitum est) oriebatur: cuius similitudinem & formam non alia magis arbor, quàm pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco flata in altum quibusdam ramis diffundebatur. credo quia recenti spiritu euecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cineremue sustulerat. Iam nauibus cinis inciderat, quo propius accederet calidior, & densior: iam pumices etiam, nigrique ambusti & fracti igne lapides. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimæ flammæ, atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Tum crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rursus quamquam leuium exesorumque pumicum casus metuebant. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior, densiorque; quam tamen faces multæ, variaque lumina soluebant. *Plinius iunior lib. 6. epist. 16.*

Tantis motibus natura rixante Vesuuij montis hiatus immurmurat, vt excitatus quidam spiritus grandisono fremitu vicinia terrificet. fuscatur enim aer loci illius exhalatione teterrima, & per totam pene Italiam cognoscitur, quando illa indignatio commouetur. Volat per mare magnum cinis decoctus, & terrenis nubibus excitatis transmarinas quoq; prouincias puluereis guttis compluit. Videas illic quasi quosdam fluuios ire pulucreos, & arenam sterilem impetu feruente

velut

velut liquida fluenta decurrere. Stupeas subito vsque ad arborum cacumina dorsa intumuisse camporum, & luctuoso subito calore vastata, quæ lætissima fuerant viriditate depicta. Vomit fornax illa perpetua pumiceas quidem, sed fertiles arenas; quæ licet diuturna fuerint adustione siccatæ in varios foetus suscepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant, quæ paulo ante vastauerant. Quæ est ista singularis exceptio? vnum montem sic infremere, vt tot mundi partes probetur aeris permutatione terrere, & sic suam substantiam vbique dispergere, vt non videatur damna sentire: longè lateq; pulueres rorat, vicinis autem quasdam moles eructat; & tot sæculis mons habetur, qui erogationibus tantis expenditur. Quis credat tam ingentes glebas vsque in plana deductas de tam profundis hiatibus ebulisse? & spiritu quodam efflante montis ore consputas, quasi leues paleas fuisse proiectas? Alibi cacumina magna terrarum localiter videntur ardere, huius incendia pene mundo datum est posse cognoscere. *Cassiodorus Var. l. 4. epist. 50.*

Nocte intempesta ante XVII. Kal. Ian. commoueri Vesuuius in vicinia maximè visus est, deinde immurmurare etiam coepit, motu mox concuti crebriore. Iam summo mane malum peperit, quod nocte parturijt, quod sæculo superiore conceperat. horrendum in modum intremuit, infremuit, obicem, qui primus occurrit, vi spiritus atque flammæ, defregit, & fragmen, imò partem ipsam sui, egestasque moles in altum eiaculatus est. Interea dies adoleuerat, vel potius decreuerat, occupante latè omnia terra fuligine. perpetui porrò globi fumi, ac cinerei turbines alij alios complectabantur. candicabat modo à Sole nubes modo atra sordidaque squallebat, & qua-

dam voluminum reciprocatione collecta horrendum spectaculum edebat: tum identidem fatiscente in rimas plurimas, edi tonitrua, iaci fulmina, explendescere fulgetra videbantur. Inter hæc montis murmur, ac fremitus increbescere, exaudiri è cauernis horrendi mugitus, atq; tonitrua. expallescere omnes, atque vna cum tellure communi parente contremiscere. Egestæ impetu ac vi spiritus, atque flammæ moles, ac rupes, cum in altum protruderentur, deinde suo pondere depressæ intercursarent alijs, atque inuicem se se colliderent, horribili fragore complebant omnia. testor Venetas regiones, totamque Illyriam, quæ cum se timore belli contra hostes armauit, non vidit se exardescere contra flammam: audiebant tanto licet locorum interuallo, tot dierum itineribus à Vesuuio discreti, tanquam ex æneis machinis displosos ignis vi globos, coruscante cælo: existimabant classem nostram comiti cum Turcica. nec mora ex templo tetra nube operiri cælum, fuligine totum obtendi, pluuio cinere omnia conspergi vident; qui ipso die, paucis post horis, antequam hanc vrbem incendio proximam attingeret, statim persuasit Ascruuium, atq; Pannoniam, statim Adriaticum mare, statim Ægeum texit, canescente iam fluctu sine spuma. Consecuta deinde est immanis lapidatio, quæ bruta, & homines oppressit, arbores deiecit, tecta disturbauit. ignita erant saxa, cumque laberentur in terram, distracta ignem latentem prodebant; immania erant fere ac prorsus enormia, sæpe cum ingenti sonitu inuicem collidentia. denique lapidum tam sæua tempestas, & grandinatio fuit, vt ipse mons distringi, totusque collabi videretur. Verum paulo ante meridiem repente immani cum fragore monte concusso, halitus ille igneus, vt liberius respiraret, in ipsum cacumen irrumpit,

eluc-

eluctatur, obicem illum ingentem, quo tanti camini os claudebatur, effringit, euadit; tum copias effert, quibus erat instructus. Enimuerò septem scaturigines, torrentesque flammarum in præceps agi, atque deuolui, pleni bituminis, pleni sulphuris, misti cinere ignitisq; saxis: quicquid obuium erat tempestate quadam, ac turbine ignis inuoluere; armenta greges obterere; per subiecta spatia camporum latè diffundi; arbores, tuguria, domos, turres proturbare, protrudere. *Ex lib.* I. *P. Masculi de Vesuu. incen.*

Alij montes flammas euibrantes.

SED præcipua camino Ternatensi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus, & arduus; cuius inferiora densis nemoribus vestiuntur; superiora, ex incendijs glabra, & horrida sunt. in vertice, crater, hiatu vasto in plures circulos circumductos, maiores minoribus, ad speciem amphiteatri discedit, inde per æquinoctia maximè certis flantibus ventis cum horrisono fremitu flammæ atro mistæ fumo, & fauillis erumpunt, & omnia latè loca cineribus complent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes, aut ferramenta, quibusdam locis ascensus est. *P. Maffeius hist. Ind. lib.* 5.

Harum insularum vna rupibus horrenda flagrantibus, ex quibus sæpe saxa ignea maximarum instar arborum erumpunt, tanto impetu ac fragore, quanto nulla tormenta ænea quamuis magna, globos eiaculantur: ac nonnunquam vbi acrior existit flatus, indidem ingens cineris modus egeritur, quo longè ac latè diffuso, viri feminæq; laborantes in campis cinere oppleti domos reuertuntur. Apri quoq; in saltibus complures oppressi, pisces extincti passim offenduntur in litore. *P. Tursellinus in Vita S. Franc. lib.* 3. *cap.* 3.

In America Septentrionali. Rupem comperimus, editissimam Massaiam nomine, Vesuuij Campani ritu flammas immani cum fragore vomentem. Os illius ad bis & amplius mille passuum semper hians ac diductum, innubilam ac proinde latè conspicuam voluit pyram, non sine sparsis circumquaque fulgetris. At in profundi depressissimo baratro stagnum bullit auro liquato simillimum: incendij tantis ardoribus, vt ingentia cum catenis ferreis ahena, si quando demittantur, puncto temporis hauriat, inque riuum vertat. flammarum quoque vis ac rapacitas exurit omne rupis illius in summo solum, & germen. Non illic herba, non gramen, non aliquid veris, æstatisque viret, aut autumni prægnat; & tamen circum oram & margines eiusdem Alpis, in tanta feruentis ignis propinquitate, frequens & impune Passerum nidulatur simplicitas. *P. Io. Bisselius Argon. lib.* 15.

Vltra verò Oceanum Insula est vna ex ijs, quas Tertias vocant, nulli incendij diritate Secunda; hic nonnullis ante annis patefacta vi spiritus tellus, ingentis magnitudinis cautes in altum tanto cum impetu sustulit, atque prouoluit, vt in Cælum à Titanibus fieri lapidatio videretur; minores verò lapides tanquam è tormentis excussi in sublime ferebantur, quantum oculorum acies vix sequi poterat. inobscurauit subitò diem tetra caligo; horribiles mugitus, immaniaq; tonitrua mari, terraque audiebantur. montis porrò fragmina, atque moles abruptæ quocunque inciderent, siue in arbores, siue in domos, confringebant omnia, prosternebantque; tùm veluti dolia quædam sulphureo referta puluere ex ordine deuolui videbantur è montis iugo, vt in vrbium oppugnatione machinis bellicis concuti solent arces. ad hæc globi flammarum, ac cinerei turbine profugos inseque-

ſequebantur occupabantque, obrutis in via plauſtris, armentis, & gregibus. denique ita ſcaturigines illæ ignium ſe longè, latèque fuderunt, vt tota regio vaſtata ſit, ac penè deleta. *P. Maſculus de Veſuu. lib.* 7.

Montes altiſſimi & inacceſſi.

DE ortu verò Nili longa percunctatione reperiebamus in regno Gogiano, quod à Sceuano ad Antarcticum extenditur, eſſe immenſam altiſſimorũ montium congeriem Caucaſo & Atlante, hiſque noſtris Europæ Alpibus multo celſiorem. Iuga eius perpetuis obſeſſa niuibus geluque rigentia, nubibus ſe ſe inſerere, & cælum fulcire videntur. Harum immanium rupium media atq; infima denſiſſimis ſiluis procerrimarum arborum veſtiri conſtat. Quæ loca inacceſſa homini, luſtra cubiliaque ſunt ferarum, & belluarum omnis generis. *Iouius hiſt. lib.* 18.

Rupes aſpera & inuia.

ERAT mons ſaxeus medioeri caſtello, ſatis patens, in immenſum editus, vno peranguſto aditu relicto: nam omnis natura velut opere, atque conſulto præceps: aggeribus, turribuſq; & alijs machinationibus locus importunus: iter caſtellanorum anguſtum admodum vtrinque præciſum: vineæ cum ingenti periculo fruſtra agebantur; nam cum eo paulum proceſſerant, igni aut lapidibus corrumpebantur. milites neque pro opere conſiſtere, propter iniquitatem loci, neque inter vineas ſine periculo adminiſtrare: optimus quiſque aut cadere aut ſauciari, cæteris metus augeri. *Saluſt. de bello Iugur.*

Excelſa & vndique abſciſſa eſt rupes, quæ ab

satis lato fundo paulatim fastigiatur ad summum: inde ad fungi maximè speciem circumquaq; prominet labrum mille fere passuum ambitu, ex quo subiecta quæque ita lustrantur oculis, vt nullus circa latebris insidijsue sit locus. Intra eius proiecturæ planitiem regia tecta, cum capacissimis duabus cisternis, & ornatissimo templo cænobioque visuntur: accedit agri, quod probè cultum in annua quingentorum fere hominum alimenta sufficiat. Vno duntaxat, eoque peranguſto ac tortuoso anfractu ad certum vsque spatium ascensus est, ab eo spatio ita arrecta sunt saxa, vt funibus corbibusque extollantur, demittanturue homines, quæque alia vel importanda, vel euehenda sunt. ac demum ea natura est loci, vti prorsus neque vi, neque fame sit expugnabilis. *P. Maffeius hist. Ind. lib.* 11.

Petra in altitudinem triginta eminet stadia, circuitu centum & quinquaginta complectitur, vndiq; abscissa, & abrupta, semita perangusta aditur. In medio altitudinis spatio habet specum, cuius os arctum & obscurum est; paulatim deinde vlteriora panduntur: vltima etiam altos recessus habent. fontes per totum fere specum manant, è quibus collatæ aquæ per prona montis flumen emittunt. Rex loci difficultate spectata statuerat inde abire. *Q. Curtius lib.* 7.

Prærupta rupes erat, quà spectat Occidentem, eadem quà vergit ad Orientem leniore submissa fastigio, multis arboribus obsita, perennem habet fontem ex quo largæ aquæ manant. Circuitus eius triginta & duo stadia comprehendit. Petra non vt pleræque modicis ac mollibus cliuis in sublime fastigium crescit, sed in metæ maximæ modum erecta est: cuius ima spatiosiora sunt altiora in arctius coeunt, summa in cacumen exsurgunt. Radices eius Indus amnis subit, præaltis vndique

&

& asperis ripis. ab altera parte voragines, eluuiesq; præruptæ sunt: nec alia expugnandi patebat via, quàm vt replerentur. *Q. Curtius lib. 6. & lib. 8.*

Mons horridus, siluestribusque frondibus vmbrosus, & in primis altus fuit. Huius per obliqua deuexa, quà saxis asperrimis, & ob id inaccessis cingitur, conualles lacunosæ cauæque nimium, spinetis aggeratæ, & quaquauersus repositæ naturalem præbentes tutelam ambiebant. Insurgit speluncæ, quà margines montanæ desinunt, turris arduo caule firma, solidis cratibus, ouili stabulatione commoda, porrectis vndique lateribus ante fores exigui tramites vice structi parietis attenduntur. *Apuleius lib. 4. metam.*

Rupes mobilis instar Parnassi conformata.

TAndem secundo flumine deferri cæpit ingens, immanisque Rupes, quæ nullis incitata remis, sed rotis senis imposita, quadrigarum more terebat aquas, seque ipsam temperata quadam velocitate concitabat. Cuius artificij ratio hæc ferme erat. latebat intra huius vterum montis, in imo eiusdem solo seu carina, tractoria machina, quæ vectarijs equis obnitentibus circumducta alios atque alios versabat orbes quorum conuersionibus transuersi iacentesque per carinam axes rotarum, quæ vtrinque ternæ, vt dixi, regebant molem, obuoluebantur quàm celerrimè. inde rotæ, quibus de loquor, dum versabantur, quia in ambitu seu curuatura extantes radios dentesue tanquam palmulas habebant, aquis impactæ fluuium scindebant remorum vice, rupemque eodem molimine atque incitatione propellebant. Hæc autem moles, quam speciem referret, mons ipse biceps, seu bicornis, primi in radicibus aditus vebribus impediti, & calculosi, iuga explicata,

ta, lauroque conuestita, Pegasus excusso iam fonte sublimis; non modo facile subijciebant oculis: sed etiam, quod nulla è nouem Camoenis præter Calliopen appareret, quæ carmina libris heroica mandat; Parnasi partem heroicis Vatibus ad incolendum attributam non obscurè significabant. *P. Famianus l. 2. prolus. 6.*

Spelunca.

VIdeo antri intactum horrorem, ad quem veluti sacrum exhorrui. Subijt inde animus vlterius explorandi id quod Dij obtulerant: sentibusque vtcunque dimotis circumspitio à limine quicquid lux tenuis, & eo tantum aditu accepta aperiebat. locus desederat in profundum, ducebantque in imum saxei gradus. Illatis igitur facibus cum exiguo comitatu subeo terram frigore & solitudine graue aliquid inspirantem. Angusto progressi vestibulo tandem in patentiora successimus. Pandebatur late specus, tophi sublimes, laterumque exsudantium curuatura nitebat pellucida crusta, & crispatam gelu aquam imitante. *Barclaius Argen. lib. 2.*

GEMMÆ, LAPIDES, MARMORA.

Adamas.

MAximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus, & ijs admodum paucis cognitus, vnus modò in metallis repertus, per quàm rarò comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres enim in Æthiopum tãtum metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque insulam Meroen, dixeruntque non ampliorem cucumis

mis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur: Indici non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Si quidem, & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus contrarijs partibus, quo magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur. magnitudine vero etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantum, similiter & nascens: cæteris pallor gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissultet, incudesq; etiam ipsæ dissiliant &c. *Vide Plin. hist. nat. l. 37. c. 4.*

Smaragdus.

TErtia autoritas Smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentius, quoniam nihil omninò viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea à longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aera non sole mutati, non vmbra; non lucernis, semperque sensim radiantes, & visum admittentes ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Ijdem plerunque, & concaui, vt visum colligant. Quapropter decreto hominum ijs parcitur scalpi vetitis. Quamquam Scythicorum Ægyptiorumq; duritia tanta est, vt nequeant vulnerari. *Plinius nat. hist. l. 37. c. 5.*

Vide

Vide alias aliarum gemmarum descriptiones apud Plinium loc. cit. Alias etiam lapidum & marmorum species describit lib. 36. c. 6. 7. 8.

Crystallum.

QVis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coeunt? Contra autem est, tenuissimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillimè gelat. Vnde autem fiat eiusmodi lapis apud Græcos, ex ipso nomine apparet, crystallum enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cælestis minimum in se terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis, ac magis, donec omni aere excluso in se tota cõpressa est, & humor qui fuerat lapis effectus est. *Seneca l. 3. nat. quæst. c. 25.*

Lapis Bezuar.

VIde infra sub titulo, Bruta Quadrupedes, de Hirco Americano.

METALLA.

Aurum.

PRæcipuam gratiam auro fuisse arbitror non colore, qui in argento clarior est, magisquè diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget; manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis alijsq; rebus non fit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cum cedat per vtrumque plumbo. Sed quia rerum vni nihil igne deperit,

perit, tuto etiam in incendijs rogisque durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat, quo ignis: atque ipsum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quàm difficillimè accendi. Præterea mirum prunæ violentissimæ igni indomitum, palea citissimè ardescere: atque vt purgetur cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, quàm minimum vsu deteri, cum argento, aere, plumbo lineæ producantur, manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, vt pote cuius vnciæ in septingenas, & quinquagenas pluresque bracteas quaternum vtroque digitorum spargantur. Super cætera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatur pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo. *Plinius nat. hist. l. 33. c. 3.*

Aurifodina Peruuiana.

MOns igitur Potosinus quanquam auri diues; magis tamen ab argento celebratur: cuius quatuor maximè venis ingentibus, ad prodigium vsq; locus hic per mortalium ora volitat. Has vlnis non amplius binis latas quingentarum profunditas vlnarum in immensum deprimit: procurrentibus ab Orientali rupis parte per tramitem obliquum cuniculis, ad Septentrionalem vsque loci situm. Protuberant porrò dextra sinistraque, sine numero quasi rami quidam & varices, irritandis inhiantium curis ex ipsa quotidiana nouitate: fibris ac surculis argenti singulos in dies alijs super alios deprehendi suetis. mirabili quodam artis æquè naturæque lusu, nescias plus

ne

ne quæras, an ſtupeas? in tam vtique numeroſa ſupra numerum, ſpecuum, meatuumque copia, quam montis inteſtina felicitas aperit & offert; tramitibus argentarijs alijs ſurſum tendentibus, deorſum alijs; quibuſdam dextrorſum; alijs ſiniſtrorſum; multis prorſum, compluribus retrorſum; ſæpe recta, ſæpius autem per tranſuerſum procurſantibus cauernulis: quæ quandoque decuſſatim ſe ſe per occurſus mutuos ſecant; alias nulla finis aut termini ſpe, longitudinem ſuam in profunda montis extendunt. Videas igitur tam paratis opibus eruendis illaborare pluſquam millia quatuor Hiſpani nominis; indigenarum autem millia, quinquagena, continuato dierum ac noctium, menſiumque conatu. *P. Io. Biſſelius Argen. l. 12. pun. 5.*

Argentum.

NON niſi in puteis reperitur, nullaque ſui ſpe naſcitur, nullis vt in auro lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineracea; excoqui non poteſt niſi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galenam vocant, quæ iuxta argenti venas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum, argentum autem innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus prouincijs, ſed in Hiſpania pulcherrimum: id quoque in ſterili ſolo, atque etiam montibus: & vbicunque vna inuenta vena eſt, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni fere materia. mirum adhuc per Hiſpanias ab Annibale inchoatos puteos durare, ſua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quis Bebelo appellatur hodieque qui trecenta pondo Annibali ſubminiſtrauit in dies, ad mille quingentos iam paſſus cauato monte. Argenti vena quæ in

ſum-

summo reperta est, crudaria appellatur: finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum: vltra nihil quærebatur. Nuper inuenta æris vena infra alumen alba nullum finem spei fecit. Odor ea argenti fodinis inimicus omnibus, animalibus, sed maximè canibus. Aurum argentumque quò mollius, eo pulchrius. *Plinius hist.nat.l.33.c.6.*

Argentum viuum.

EST & lapis in his venis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, venenum rerum omnium. Ex est ac perumpit vasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id vnum ad se trahit. ideo & optimè purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in vasis, ita vitijs abiectis, vt & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissimè retinet. Verum pallore detegit simplices, aut prætenues bracteas. quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido vsum eum adulterauere. In ijsdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus, spumæ lapis candidæ nitentisque, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium. Duo eius genera mas, & fœmina. magis probant fœminam: horridior est mas scabriorque, & minus ponderosus, minusque radians, & arenosior: fœmina contrà nitet, friabilis, fissurisque non globis dehiscens. *Plinius loco cit.*

Ferrum.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta,

poni-

ponimus pomaria, vites squallore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella cædes, latrocinia non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam ingenij humani fraudem arbitror; si quidem vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Obsistit eadem naturæ benignitas exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eademque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. A ferro sanguis humanus se vlciscitur, contactum namque eo celerius subinde rubiginem trahit. *Plinius lib. 34. hist. nat. c. 14.*

BRVTÆ QVADRVPEDES.

OMnes enim animantes suis ex se pellibus texit, quò facilius possent vim pruinarum ac frigora sustinere. singulis autem generibus ad propulsandos impetus externos sua propria munimenta constituit; vt aut naturalibus telis repugnent fortioribus, aut quæ sunt imbecilliora, subtrahant se periculis pernicitate fugiendi, aut quæ simul & viribus & celeritate indigent, astu se protegant, aut latibulis sepiant. itaque alia eorum vel plumis leuibus in sublime suspensa sunt, vel suffulta vngulis, vel instructa cornibus: quibusdam in ore arma sunt dentes aut in pedibus adunci vngues nullique munimentum ad tutelam sui deest. Si qua verò in prædam maioribus cedunt, ne tamen stirps eorum funditus interiret, aut in eam sunt relegata regionem, vbi maiora esse non possunt, aut acceperunt vberem generandi foecunditatem: vt & bestijs quæ sanguine alun-

aluntur, victus suppereret ex illis, & illatam tamen cladem ad conseruationem generis multitudo ipsa superaret. *Lactantius lib. de Opiph. Dei c. 2.*

Ex his quæ terra procreat quadrupedibus, pecuarium & armentum reperies, alias ex feritate æstimatas morsibus vnguibusq; sæuientes belluas; immanes & efferas ac planè formidolosas: sed ex mansuetis & condocefactis iumentis hominum operas adiuuant aut vectando, aut arando; illud clitellarium seu sarcinarium ad onera ferenda; aliud plaustrarium ad currus & palustra ducenda. Animalium alia corijs tecta sunt, alia villis vestita, alia spinis hirsuta, alia pluma, alia squamis obducta, alia cornibus armata, alia habent effugia pennarum. Atque in cornibus quanta diuersitas aspicitur? cum cornua in ramos sparsa ceruis natura tribuerit, subulonibus simplicia; platicerοti in palmas efficta, capreis remosa arietum generi in anfractum conuoluta, tauris infesta, rupicapris in dorsum adunca, & damis in aduersum erecta, & rugarum quasi litarum ambitu contorta strepsiceroti. Inter hæc palearia boues, rostra sues, promuscis elephantos, arunci capras, vellera oues notant, & designant insigniter. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.*

Leo.

ALiter leo aurata iuba nitet, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus integri spiritus. Hic scilicet impetu acer, qualem illum esse natura voluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi languido & bracteato. *Senec. epist.* 41.

Leonem ad timorem animantium videtur produ-

duxisse natura. Cernis vt flammeo colore rutilus accenditur? vt superbè graditur, vt vasta se corporis mole efferens præ se despicit omnia? quantum & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas, quantus in substrictis membris animosi spiritus dominatur vigor? Caput illi amplum maiestatem feræ præsefert: magni & lucentes oculi inter villosa supercilia scintillant, colla & armos effusæ vestiunt iubæ magna vis laterum spirat, maior pectoris firmitas protuberat, maximus sæuit oris terror, qui tutus est immani dentium rictu septus. Quid genua loquar? Quid tibiarum compagem? quid neruorum densitatem? quid vngues, ex quibus vel solis leonem possis agnoscere? quid incessum, quid saltum, quid cursus celeritatem, quid omnia? Et cum sit vbique magnus, quanto tamen se maior est, si quando venatorum senserit impetum? nulla tunc mora exilit è spelunca, & primum truculenta rugit immanitate: ad huius rugitum pertimescunt, & aues cælo volantes, & per syluas vagantes feræ, & immersæ maris vorticibus belluæ, ipsæ denique nemorum frondes, ipsi montium vestitus, ipsa saxa contremiscunt; hoc veluti signo dato accingit se ad pugnam; & primum longam, immanem villosam caudam explicans terram plaudit: mox illa percursans, eadem veluti voluntario flagello identidem diuerberans, ad summum oculis eiaculatur fulgura, oris profundam voraginem aperit, dentes exerit, in hostes summa velocitate inuolat, hos cauda atterit, illos pedibus conculcat, aliorum trementes artus cruentis faucibus, foedissima laceratione populatur. *P. Caussinus lib. 2. de Eloq. descr. 72. ex Græcis.*

Leonem ferarum omnium, & belluarum immanissimarum Regem esse magno sunt argumento caput, pectus, genua, incessus, saltus celeritas, cursus,

ſus, viſus, iuba, os, cataphractum, latera firma, nerui ſolidi, vngues magni. Ille capite firmiſſimo eſt, facie magis quadrata, quàm oſſea. Quam ſpeciem habet frons in medio magis caua, eminentibus decorata ſupercilijs, qui oculos habet charopos, concauos, non admodum rotundos, magnitudine mediocri, aſpectu horribili. Rictus oris amplus, & in tantam amplitudinem labra tenuia, ita vt partes ſuperiores inferioribus ſuperiniectæ ſint. Dentes habet teretes & acutos, ceruicem rigentem, & ex vno oſſe conſtantem, nullis vertebris coherentem. Quamobrèm nullis eam articulatis oſſibus, nullis ſpondilis coniunctam flectere nequit, nullam in partem retorquere. Sed quæ ſpiritus magnitudo, quæ celſitas animi in leone videtur ineſſe. cum colla armoſque veſtiunt iubæ? quàm ſumma vis & robur in pectore? ijs coſtis, eo dorſo valde firmo munitum eſt, vt omnes ictus, & plagam omnem illatam perferre poſsit. Cum verò crura multum roboris ac neruorum habeant, tum pedes ad incedendum & ſiſtendum ſtabiles: ſed priores quinis diſtinguuntur digitis, poſteriores quaternis, atque vnguibus armatos rapaciſsimis, & ad diſcerpendos hoſtes, & carnificinam exercendam aptiſsimos.

P. Mel. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.
Vide Plinium l. 8. nat. hiſt. c. 16.

Elephas.

IMmenſum & informe animal, pene omnibus membris vna mole confuſis. Merſum caput inter humeros, nec à globo multum diſpar, niſi qua proboſcis in terram deſcendit, fœdè promiſſa à naribus, & ſi color abſit, inſtar longi & tumidi anguis, neruorum circulis ita articulatim nexa, vt contrahi laxarique, flecti etiam poſsit & eſſe

pro manu. Patulæ aures vtrumque tempus tegunt. Oculi exiguo orbe sub tumida fronte reconditi. Ebur, quo pretiosissimi sunt, longè ex ore eminent, pene instar lituorum, nisi quod debiliori parte inflectitur. *Barclaius Argen. l. 4.*

Elephantorum pugna.

MAgnum belluæ iniecere terrorem, insolitusque stridor non equos modo, tam pauidum ad omnia animal, sed viros quoque & ordines turbauerat. Iam fugæ circumspiciebant locum paulo ante victores. cum Alexander leuiter armatos emisit in belluas. Ingentem ij vim telorum iniecere elephantis, & regentibus eos. Phalanx quoque instare constanter territis cœpit. Sed quidam auidius persecuti belluas in semet irritauere vulneribus. Obtriti ergo pedibus earum, cæteris, vt parcius instarent fuere documentum. Præcipuè terribilis illa facies erat, cum manu arma virosque corriperent, & super se regentibus traderent. Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugentium elephantos in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus, (id namque genus auxilij præparatum erat) pedes amputare cœperunt. Copidas vocant gladios, leuiter curuatos falcibus similes queis appetebant belluarum manus. Nec quicquam inexpertum non mortis modo, sed etiam in ipsa morte noui supplicij timor omittebat. *Q. Curtius lib. 8.*

Quæ de elephantis admiranda traduntur. Vide apud Plinium hist. nat. l. 8. c. 1. & sequen. P. Caussinum l. 11. de Eloq. descr. 73. Iustum Lipsium Epist. sel. cent. 1. epist. 50. P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.

Mone-

Monoceros.

IDem affirmant de Monocerote, quod animal vnicorne à Nostris appellatum, pulli equini forma, colore cinereo, iubata ceruice, hircina barba, bicubitali cornu armatam frontem præfert, quod læuore candoreque eburneo, & pallidis distinctum spiris ad obtundenda, hebetandaq; venena mirificam potestatem habere dicitur. Cornu enim immisso, & per lymphas circumducto fontes expiare perhibent, vt salubriter bibat, si inde virosæ bestiæ præpotarint. Id viuo animali non detrahi, quum vllis insidijs intercipi nequeat. Cornu tamen sponte decisum in desertis reperiri, vt in ceruis accidere videmus. qui ex senectæ vitijs renouante natura vetus cornu exuunt, venantibusque relinquunt. Hoc cornu regijs impositum mensis, toxica si qua sint epulis indita emisso statim admirabili sudore conuiuis prodere narrant; *Iouius hist. l.* 18.

Monoceros animal est Indicum, ferox, horribile, truculentum; non vnam feram diceres, sed portentum ex multis belluis in vnum coeuntibus, ad terrorem humani generis fuisse conflatum. Corpore est instar equi, non modo procero, sed valenti: capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, rictu leenæ similis. Eminet in media fronte nigrum cornu, duorum ferme cubitorum quo nihil asperius natura molita est: neque enim vt cætera cornua, aut concinnitatem habet vllam, aut læuitatem, neque pari vndique læuore riget æquabiliter diffusum, sed ferrei(?)ssima mordacius, multiplicibus in orbem gyris conuoluitur: hoc insolenter profusam capitis iubam quatiens, quasi strictum mucronem, longum, minacem, noxium protendit: currit autem quàm velocissimè, & ma-

gno sonitu fremituque fertur, inaccessas montium solitudines, & densissimos saltus peragrans; quod si aut lasciuia, aut iracundia in suum genus exardescat, furit insaturabiliter, fodicat, vellit, infringit, laniat quacunque rapitur huc furorem, huc insaniam, huc strages concatenatas, & funera ruere crederes: at si forte eximia virgo processerit obuiam continuo furiales animalis iræ deferuescunt, mitescit animus, rectà ad virginem pergit, demittit se se, blanditur, in eius denique sinu molliter conquiescit. *P. Causinus lib. 11. de Eloq. descr. 81. ex Solino, & aliјs.*

Tigris.

Ostia Oxi fluminis Hyrcani habent, gens syluis aspera, copiosa immanibus feris, fœtaque tygribus: quod bestiarum genus insignes maculis notæ, & pernicitas nobile rediderunt: fuluo nitent, hoc fuluum & nigrantibus segmentis internudatum, varietatem apprimè decet; pedum motum nescio pernicitas, an velocitas magis adiuuet: nihil tam longum est, quod non breui penetrent: nihil adeò antecedit, quod non illicò assequantur. At maximè potentia earum probatur, cum maternis curis incitantur: cum catulorum insistunt raptoribus. succedant sibi equites licet, & astu quantolibet amoliri prædam velint, nisi in præsidio maria fuerint, frustra est ausum omne. Notantur frequentissimè, si quando latrones suos asportantes catulos renauigantes vident, in littore irrita rabie se dare præcipites, velut propriam tarditatem voluntaria castigantes ruina. *Solinus ca. 21.*

Rhino-

Rhinoceros.

RHinoceros Elephanti similis, longitudine par, breuior cruribus, cornu in mare habet, in quo id est peculiare, vt quamuis alia singulis animalia cornibus conspiciantur, vt Oryx, Onager, cæteris tamen à media fronte, huic vni è naribus promineat. Cuius fiducia aduersus Elephantem pugnare non metuit: cuius duo cingula tamquam draconum volumina cernere est à dorso in ventrem vsque tantum animal circumeuntia, vnum iubam versus, alterum ad lumbum, frons illius est ornata pilis, & leuiter rufa, dorsum flauo spectatum colore, & maculis distinctum purpureis. Pellis tamen tanta firmitate munita est, vt ægrè iaculo penetrari queat; nam prædensa cernitur, ceu crustis quibusdam squamarum compacta, colore & figura tectum referente testudinis, cornu autem illud in hanc formam figuratum, vt repandum sit, idem modicè reflexum, breue tamen & acutum instar ensis, & adeo valens, vt quidquid impetierit, aut ventilet, aut perforet, ferrum, etiam & saxa traijciat; quod contra Elephantum pugnaturus saxis etiam exacuit, & lenit: postea congrediens eo acuminato elephanti crura toto rictu subiens aluum petit. quam scit esse molliorem, & suis ictibus peruiam, eamque discerpit. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1. Breuius Plinius hist. nat. l. 8. c. 20.*

Panthera.

PAntheræ quoque numerosæ sunt in Hyrcania, minutis orbiculis superpictæ; ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cærulea, vel alba distinguatur tergi supellex. Tradunt odore earum &

contemplatione armenta mirè affici, atque vbi eas persentiscant, properatò conuenire, nec terreri, nisi sola oris toruitate: quam ob causam Pantheræ absconditis capitibus, quæ reliqua sunt spectanda præbent, vt pecuarios greges stupidos in obtutu populentur secura vastatione. Sed Hyrcani, vt hominibus intentatum nihil est frequentius eas veneno, quàm ferro necant. Aconito carnes illinunt, atque ita per compita spargunt semitarum, quæ vbi esæ sunt, fauces earum angina statim obsidentur: sed pantheræ aduersus hoc virus excrementa humana deuorant, & suopte ingenio pesti resistunt. lenta illis viuacitas, adeo vt eiectis interaneis mortem diu differant. *Solinus c. 21. Vide Plinium etiam lib. 7. hist. nat. c. 17.*

Camelus.

CAmelos inter armenta pascit oriens, quorum duo genera, Bactriani, & Arabici: differunt quod illi bina habent in dorso tubera, hi singula, & in pectore alterum cui incumbant. Dentium superiore ordine, vt boues, carent in vtroque genere. Omnes autem iumentorum in ijs terris dorso funguntur, atque etiam equitantur in prælijs. Velocitas inter equos, sed sua cuique mensura sicuti vires. Nec vltra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quadriduo tolerant, implenturque cum bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata proculcatione prius aqua, aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipsi sentiunt. *Plinius hist. nat. l. 8. c. 18.*

Præclarum, mite, domesticum est Camelorum genus hominibus ad circumuehenda onera per-

perquam familiare. Corpus illi supra cæterorum animantium speciem procerum, & punctis interstincto tergore maculosum: caput cæteroqui amplum paulatim ad verticem gracilescit: ex eo geminæ cornuum species emergunt, suprà verò tempora secundum aures, duo molliter consurgunt apices: in ore lacteus prominet numerosa serie dentium nitor: oculi iucundissima luminis face scintiliant: terga lata, & insigni colliculo protuberantia: crurum non æqualis mensura: postici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda talis est qualis ceruis aut damis esse solet, summis à tergo nigricantibus villis hirsuta. Ad summum tali est ingenio, vt onera quam maxima dorso ferat, & longam viam continuo cursu deuoret; quod si quando consistat, non vult flagris & verberibus adigi, sed suaui modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti nouis animis ac viribus reuirescit. *P. Caussinus l. 11. de Eloq. descr. 77. ex Oppiano. His similia leges apud Solinum c. 52.*

Chamæleon.

GIgnit Africa Chamæleontem, quamquam frequentiorem Indiæ, figura, & magnitudo erat lacertæ, nisi crura essent recta, & excelsiora, latera ventri iunguntur vt piscibus, & spina simili modo. Eminet rostrum, vt in paruo haud absimile suillos cauda prælonga in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus: vngues adunci motus tardior vt testudini: corpus asperum ceu crocodilo: oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores, nunquam eos operit, nec pupillæ motu, sed totius oculi versione circumspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo, nec potu

alitur, nec alio quam aeris alimento. circa caprificos, ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat namque eum subinde & oculis, & cauda, & toto corpore: redditque semper quemcunque proximè attigit præter rubrum, candidumque. Defuncto pallor est. Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore. sanguis in corde, & circa oculos tantum: viscera sine splene, Hybernis mensibus latet vt lacertæ. *Plinius hist. nat. l. 8. c. 33.*

Est & quadrupedes tardigrada, agrestis, humilis, aspera testudinem Pacuuianam putas? non est. capit & alia bestiola versiculum de mediocribus oppido, sed nomen grande. Chamæleontem qui audieris, haud ante gnarus, iam timebis aliquid amplius cum leone. Vt cum ostenderis apud vineam fermè sub pampino totum, ridebis illico audaciam, & Græciam nominis: quippe nec succus est corpori, qui minutioribus multo licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum statim à dorso, nam deficit ceruix. itaque durum reflecti, sed circumspectu emissitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant. Hebes fessus vix se à terra suspendit, molliter incessum stupens promouet, gradum magis demonstrat quàm explicat, ieiunus scilicet semper & indefectus: oscitans vescitur, follicans ruminat, de ven[illegible]s, tamen Chamæleon mutare totus nec aliud valet. Nam cum illi coloris proprietas vna sit, quid accessit inde suffunditur. Hoc soli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum est de corio suo ludere. *Tertullianus lib. de pallio.* *Eadem fere habes Solinus cap. 44.*

Vrus.

TErtium est genus eorum qui Vri appellantur: ij sunt magnitudine paulo infra elephantos; specie, colore, & figura tauri magna vis est eorum, & magna velocitas. neque homini, neque feræ, quam conspexerunt, parcunt. hos studiosè foueis captos interficiunt. hoc se labore durant adolescentes, atque hoc genere venationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. sed assuescere ad homines, & mansuefieri, nec paruuli quidem excepti possunt. amplitudo cornuum, & figura, & species multum à nostrorum boum cornibus differt. hæc studiosè conquisita ab labris argento circumcludunt, atque in amplissimis epulis pro poculis vtuntur. *Cæsar de bello Gal. l. 6.*

Vrsus.

VRsorum coitus hyemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. Deinde secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die plurimum quinos. Hi sunt candida informisque caro paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo: vngues tantum prominent, hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquam rarius, quàm parientem videre vrsam. Hyeme mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum

veterno pinguescunt. illi sunt adipes medicaminibus apti contraque capilli defluuium tenaces. Ab ijs diebus residunt, ac priorum pedum suctu viuunt. fætus rigentes apprimendo pectori fouent, non aliter quam incubitu oua volucres. mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque vrsorum carnes, si asseruentur increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri, sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares præpingues. cuius rei causa non prompta est; quippe nec somno quidem sagiuati s præter quatuordecim dies, vt diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis in testinis, alioqui concretis deuorant, circaque surculos sentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebrò: qua maximè causa fauos expetunt, vt conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum vrso caput: ideo vrgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur, ac sæpe in arena colapho infracto exanimantur. Ingrediuntur & bipedes. arborem auersi derepunt. Tauros ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior. *Plinius hist. nat. l. 8. c. 36. Videndus Solinus cap. 29.*

Vrsæ fœtus.

COgitare recentem ab Vrsæ partu catulum, quem historiographi tradunt inter primos natales portento, quàm animali propiorem, nec lineamentis suis dignosci, neque membris artubusque distingui, neque modulis figurari; sed imbellem massam, ipsique etiam matri metuendam velut abortum projci: nec cum nisi crebro

deinde linatu, ad formam aliquam, naturamque confingi. Scilicet tanti non fuerat deformem peperisse, quanti laboris est eundem refingere, &c. *P. Bidermanus l. 1. acroa. 2. num. 32.*

Equus.

INdicamus nos venientibus legatis vestris more gentium suscepisse pretia destinata, equos argenteo colore vestitos, quales decuit esse nuptiales. Quorum pectora vel crura sphæris carneis decenter ornantur: costæ in quandam latitudinem porriguntur aluus in breuitate constringitur: caput ceruinam: reddit effigiem, imitantes velocitatem, cuius videntur habere similitudinem. Hi sunt sub pinguedine nimia mansueti, magna mole celerrimi, aspectibus iucundi, vsibus gratiores: incedunt enim molliter, sessores suos insanis festinationibus non fatigant; quiescitur potius in ipsis quàm laboretur, & compositi delectabili moderatione, agilitate norunt continua perdurare. *Cassiodorus Variar. l. 4. epist. 1.*

Cum in equo quatuor spectanda sint, color, forma, mentum, & pulchritudo, hi colores præcipui sunt, bladius, aureus, albineus, rufus, murteus, ceruinus, giluus, scutulatus, albus, niger pressus; fortissimus autem illorum laudabitur magnopere, qui à teneris didicit laborem ferre, altius ingrediens, & reponens crura mollissimè, primus viam inire reliquis præire, fluuios traijcere tumentes, & incitatos, & ignoto ponti committere se ipsum audet, nullos strepitus, nullos fragores exhorret. Ea autem est compositione oris, & conformatione corporis, vt ardua ceruice, arguto capite, breui aluo, abeso tergo luxuriante thoris, animoso pectore. Si vero datum fuerit signum committendi prælij, & procul

armorum horror ingruere visus fuerit, & campi latè armatorum millibus occupati buccinæ clangore personuerint, stare loco nesciat, & in arma, in prælia furens præcepsque feratur, micet auribus, & tremat totis artubus, & compressum conclusumque intus ignem naribus efflet, multiplici hinnitu, horrendoque fremitu complens omnia, densis admodum iubis iactati, ac dextro in armo recumbentibus, duplici spina quæ per lumbos agatur, ducaturque fodiat ictu terram quacunq; transierit vehementi, vbicunque fuerit solido cornu semper vngula personante. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1. ex Virg.*

Equi Docilitas.

EQuorum docilitas tanta est vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Ijdem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lacrymasque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomade rege equus eius inedia vitam finiuit. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuque inuitantium. Iam tela humi correpta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus iuncti, non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris sæcularium ludorum Circensibus excusso auriga in carceribus, albati equi palmam occupauere, primatum obtinuere opposita effundentes, omnia quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente facientes: eum puderet hominum artes ab equis vinci peracto legitimo cursu ad metam stetere. *Plinius l. 8. hist. nat. c. 42.*

Vidistis aliquando intractatum ac ferocientem equum, calcitronem mordacem, cubitorem, ad omnes.

omnes habenarum flexiones conuersionesque morosum, alligate eum si placet ad palum, date illi domitorem generosum, atque bene peritum, qui non verbera solum, sed industriam singularem adhibeat ad domandum: breui vsualem equum habebitis, condocefactum, facilem, tractabilem: qui leuiore modo cursu, modo pleniore, laxis tum habenis incitatiore feratur, inde tolutarius molliter, inde gradarius incedat, tum subsultim, tum saltuatim; qui modo in gyrum se commodè flectat, mox aperto curriculo præcipitet, subitoq; ex incitato cursu consistat, qui declinet, incurset idem atque inuadat, qui latus præbeat, postremò quasi ductili ac lento corpore ad sessoris se statim mores componat, in omnemque partem inflectat. *Ex Palatio Eloq. exerc. 2. lect. 7. pun. 2.*

Equum pusillum deformem circumducebat agyrta quidam, cuius iussu atque etiam solo interdum nutu, mira ille faceret. Ambulare succussim properare, currere, saltare vel quadrupes vel bipes. Vinum bibere vidimus, in clunibus sedentem anteriores pedes ad pateram ferre. Peluim siue malluuium cruribus sustinere, quasi à tonsore lauaretur. Humo se sternere, proiectum atque etiam porrectum iacere: ciliorum compressione annuere, caput ad heri nutum tollere, in terga vertere, supinum cubare. *Lipsius cent. 3. ad Belg. epist. 56. ex Scalig.*

Equi incessu vario gradientes.

PRimus se in conspectum dedit Iouianus Pontanus, satisque ostendit ab se referri Papinium Statium propularem suum. Præalto ferebatur impositus equo, cui non vulgaris in incessu gradus; sed sonora alterno crurum explicatu glomeratio videbatur. *Quadrupedante putrem sonitu*

quatere vngula campum. proximus ibat Balthasar Castilionus Claudiano similis gradario insidens equo, peregrinis phaleris bracteisque tinnientibus instratus. At Herculi Strozzæ, qui P. Ouidij personam gerebat, longè aliud ornamentum expeditus in equulo statim emicuit; nec facilè apparuisset in ea hominum frequentia, equesne an pedes iret, nisi acrem volucremque belluam agitator ipse callidus in omnem partem ingeniosè flectendo, omnium admirationem, quo se cumque moueret, excitasset. Interea exaudiri è proxima vicinia Bætici fragor equi, ac turba latè calcibus submoueri. Erat hic Ianus Parrhasius Annæum Lucanum referens: qui dum quadrupedem passim fatigat, eumque modò tolutim, ac volutatim cedere, modo se in aera saltu librare docet, nactus equum refractarium, & caducum, excusso in terram galericulo, minus bellè pompam equestrem dabat. *P. Famianus lib. 2. prol. 5. Acad. 1.*

Bonus, & malus Equus.

BOnus, inquit, excellentiori habitu est speciè sublimis erectaque ceruice, nigricantibus quidem oculis, sed ipse colore candidus, conspectuque toto nitidus, honoris vbique appetens, ac temperantiæ pudorisque mirè particeps, stimulis nunquam aut virgæ nutu, sed cohortatione plausuque semper in gyrum rationis flecti solitus. At alter contra deformis intortus, capito, peruicax, temere prosiliens, aut restitans, angusto, & cadente collo, colore ferrugineo, cæsijs oculi sanguineque suffusis, hirsutis auribus ac surdis vixque flagello ac stimulis obtemperans. *P. Famianus lib. 1. prol. 5.*

Malus Equus.

OMitte equum, cuius caput graue, & carnosum fuerit, aures magnæ, nares angustæ, oculi caui, ceruix oblonga iuba parum pilosa, pectus angustum, & latera parum carnis habentia, lumbi acuti, coxæ asperæ, crura duriora & tarda ad motum, genua ægrè flexilia, parum mollia, femora parum solida, tibiæ varicosæ, cynepodes crassi, tenues vngues, & vngulæ planè carnosæ. Pauidus, & qui passim ad inanes vmbras consistere, retrocedere, à via discedere cernitur. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.*

Bos.

QVid de bubus loquar? quorum ipsa terga declarant non esse se ad onus accipiendum figurata; ceruices autem natæ ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda: quibus cum terræ subigerentur, fissione glebarum ab illo aureo genere, vt poetæ loquuntur, vis nulla vmquam afferrebatur, tanta autem putabatur vtilitas percipi è bubus, vt eorum visceribus vesci scelus haberetur. *Cicero lib. 2. de nat. deor.*

Parandi sunt boues nouelli, quadrati, grandibus membris, cornibus proceris ac nigrantibus & robustis, fronte lata & crispa, hirtis auribus, oculis & labijs nigris, naribus resimis patulisque, ceruice longa torosa, palearibus amplis, & ad genua penè promissis, pectore magno, armis vastis capaci & tanquam implente vtero, lateribus porrectis, lumbis latis; dorso recto planoque, vel etiam subsidentes, clunibus rotundis, cruribus compactis ac rectis, sed breuioribus potius quam lon-

longis, nec genibus improbis, vngulis magnis, caudis longissimis, & setosis, pilosisque, corpore denso breuique, colore rubeo, vel fusco, tactu corporis mollissimo. *Columella de re rust. lib. 6. cap. 1.*

Qui gregem armentorum emere vult, obseruare debet vt sint hæ pecudes bene compositæ, integris membris oblongæ, amplæ, nigrantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis, & nigris pilosis auribus, compressis malis, subsim sue, gibberi spina leuiter remissa, apertis naribus, labris subnigris, ceruicibus crassis ac longis, à collo palearibus demissis, corpore amplo, bene costatæ, latis humeris, bonis clunibus, cauda profusa vsque ad calces, vt habeant inferiorem partem frequentioribus pilis subcrispam, cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, distantibus inter se, pedibus non latis, neque ingredientibus, qui displodantur, nec cuius vngulæ diuaricent, corium attactu non asperum, ac durum, colore potissimum nigro de in rubeo, tertio heluo, quartò albo. *M. Varro de re rust. lib. 2. c. 5.*

Taurus.

TAuris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat. ira gliscente alternos replicans, spargensque in altum arenam, & solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi iterumque resurgere, modo iacentes ex humo tolli, bigarumque etiam cursu citato, velut aurigas insistere. Hinc victimæ opimæ, & lautissima Deorum placatio. Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda non statim.

ſtatim nato conſumatæ vt cæteris menſuræ: creſcit vni, donec ad veſtigia ima perueniat. *Plin. hiſt. nat. l. 8. c. 45.*

Lupus.

VIde prægrandem & atrum Lupum, eumque ferociſſimum ouibus infeſtum; quarum carnes appetit, in ſpeciem & ſimilitudinem canis, ore, & dentibus valens, rigenti collo, humeris latis, hirſutis femoribus, vlulat horrendum in modum, & toto impetu fertur illo rictu ſuo ampliore, os quàm maximè diducens, vt maiore vi mordere queat, inuadit in feras voraciſſimus, & prope inſatiabilis, pilos & oſſa deuorat, & multa ſolida. Qui ferox adeo & inſidioſus, audax & doloſus, vt eorum rapax natura fert. Vbi caulas intrauit, non ſolum interficit quod ſatis eſſet ad ventrem, ſed magnam partem gregis iugulat. Præterea cum Lupi ſint immanes & crudeles, vt homines inſidias moliuntur: circumagi ſcias illos, in orbes conuerti plures, deinde excurrere, donec ex vertigine currendi & caligine, eorum aliquis lapſus eſt, quem illico ſtratum humi cæteri omnes impetu facto dilaniant. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.*

Simia.

SImiæ dictæ ſunt, quod ſimæ ſint & naribus depreſſis, vel quaſi mimæ & imitatrices, fæda ſanè facie & deformi cernuntur, quæ quamquam hac deformitate ſint & fæditate præditæ, tamen hominis faciem referunt, ſed rotundam, tam prona, quàm ſupina corporis parte totæ piloſæ ſunt, & craſſiore pilo veſtiuntur. Congruunt cum omine facie, vt aures, nares, dentes tam primores, quam molares hominis more habeant, ad hæc

habent brachia, manus, digitos, vngues hominis similes, verum omnia rudiora, efferatioraque. adde lacertos & femora breuia proportione cubitorum & tibiarum. Simia quemuis ludum docetur, natum ad imitationem animal: sed vitia potius quàm recte facta hominum imitatur: tristis, fraudulenta cernitur; nunquam ita mansueta, vt veterem omninò feritatem exuat; rabie agitatur aliquando, facit impetus cœcos & vehementes. ludendi studiosa delectatur ludendo cum pueris, cum canibus, saltare cupit, & numeros in saltatione seruare. *P. Melch. de la Cerda loco sup. cit.*

Ceruus.

CEruus est procera corporis figura, præcellenti forma, lata facie, magnis & insignibus oculis tergore varijs maculis interstincto: huic obæsa pectora, & ingentes armi decore protuberant: crura ad pernicitatem cursus aptissima molliter gracilescunt: nares patulis foraminibus veluti quatuor siphonibus concisæ ingentem spiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Ceruix minuta atque elegans protenditur, sed præcipuum in cornibus miraculum: nemus diceres densis præaltisque arboribus consitum, & longis ramorum flexibus intertextum. Hoc illi natura præsidium aduersus venatores dedit, quo si semel obuios perculerit, lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum specie, & decori corporis quadam maiestate desidet imbellis animus, qui non ita sæpè lacessit Matrem, adeo omnem salutis & vitæ spem collocat in fuga; currit enim quam velocissimè, Parthiam sagittam crederes, aut fulgur, tam pernici tam violento concitatur impetu.

P. Caussinus de Eloq. lib. 11. ex Oppiano.

Silt.

Sus.

IN omni specie quadrupedum species maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri similior est progenies quàm matri. Quare etiam in suillo pecore probandi sunt totius quidam corporis amplitudine eximij, & qui quadrati potius, quàm qui longi, aut rotundi sunt, ventre promisso, clunibus vastis, nec proinde cruribus aut vngulis proceris, amplæ & glandulosæ ceruicis, rostris breuibus ac resupinis. *Columella de re rust. l. 7. c. 9.*

Ergo qui suum gregem vult habere idoneum, eligere oportet primum bona forma. Ea est cum amplitudine membrorum præterquam pedibus, capite vnicolores potius quàm varias. Cum hæc eadem vt habeant verres videndum, tum vtique sint ceruicibus amplis, boni seminis. Sues animaduertuntur à facie, & progenie, & regione cæli. A facie, si formosi sunt verres & scrofa. A progenie, si porcos multos pariunt. A regione, si potius ex his locis vbi nascuntur, amplas quàm exiles paratis. *M. Varro de re rust. l. 2. c. 4.*

Lepus.

LEporum tria genera ferè sunt. Vnum Italicum hoc nostrum pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore parte pulla, ventre albo, auribus longis: qui lepus dicitur, cum prægnans sit, tamen concipere. In Gallia transalpina, & Macedonia fiunt permagni; in Hispania, & Italia mediocres. Alterius generis est quod in Gallia nascitur ad alpes, qui hoc fere mutant, quod toti candidi sunt. Tertij generis est quod in Hispania nascitur, similis nostro lepori

ex quadam parte, sed humile, quem cuniculum appellant. *M. Varro de re rust. l. 9. c. 12.*

Aries & Ouis.

Itaque non solum ea ratio est probandi arietis, si vellere candido vestitur, sed si palatum atq; lingua concolor lanæ est. Nam cum hæ corporis partes nigræ, aut maculosæ sunt, pulla, vel etiam varia nascitur proles multoque minus ipsa vniuersitas tergoris maculis variet. Habitus autem maximè probatur, cum est altus; atque procerus, ventre promisso atque lanato, cauda longissima densique velleris, fronte lata, testibus amplis, intortis cornibus: non quia magis hic sit vtilis (nam est melior mutilus aries), sed quia minimè nocent intorta potius quam surrecta & patula cornua. Oues mercaberis intonsas; variam & canam comam improbabis, quod sit incerti coloris. Maiorem trima dente minacem sterilem repudiabis. eligies bimam vasti corporis, ceruice prolixa, prolixi villi nec asperi, lanosi & ampli vteri: nam vitandus est glaber & exiguus. *Columella de re rust. l. 7. c. 3.*

Ouis Americana.

Genus habent quadrupedis admirandum, quod Lamam indigenæ, nostri verò corporis mensuram ac formam secuti, transmarinam, aut Indicam Ouem dicunt. Est hoc animal non solum carne, corio, lana dominis suis vtibile, sed iumento præterea fungitur, vectandis gestandisq; sarcinis, & molibus peridoneum. Dimidio grauantur illius, quod muli gestarent. Ne quis autem de dispendio maioris ponderis queratur, parsimonia victus & apparatus eam iacturam sarciunt.

ciunt. Nam minimo cultu ſtabulantur, diario perquam parabili viliquе pabulantur, & hordeum neque datum faſtidiunt, neque negatum imminutumque requirunt. Phaleras, habenas, accinctum ignorant. Dorſa geſtationis aſſuetudine durantur in callum, tanquam natiuas inclitellas, quodque firmitudinis argumentum maius eſt, inſoleatæ quoque ſub quibuſuis oneribus incedunt, naturæ beneficio conceſſis vngulis in aſſiduitatem ſubarmatæ. *P. Io. Biſſelius Argon. lib. 12. n. 8.*

Hircus Americanus ex quo lapis Bezuar.

EST in iiſdem montibus animal quadrupes, Guanacos, & Vicunnas appellant, genus caprarum & hircorum Americæ ſylueſtrium: eſt enim verè quadam, vt plurimum hirci ſpecie qualem Orientalis Indiæ paſtores norunt, ſed planè cornibus exarmatum; colore prætereа rufo, pernicitateque ſtupenda, quam auget ipſe naturæ pauor; formidine fugaciſſima, quoſuis ad motus ignoti ſoni, ſtrepituſq; ſuſpicax & auerſus. Pelli ventris marſupium natiuum geſtat adlutum, in quo recondit, & creberrima volutatione retractat herbas quibus non niſi ſaluberrimis ex omni montium delectu paſcitur. Harum lento de ſucco, gemma ſeu lapis innaſcitur animalis aluo, nec alijs ſcilicet, quàm illius ipſius loculi latebris: quem Bezuarem etiam noſtrates pharmacopæi dicunt: magnitudine dimidium oui gallinacei non raro ſuperante. *P. Io. Biſſelius Argon. l. 14. n. 6.*

Caper, & Capra.

CAper cui ſub maxillis binæ verrucnlæ collo dependent, optimus habetur, ampliſſimi corporis, cruribus craſſis, & plena & breui ceruice,

ce, flaccidis & prægrauantibus auribus, exiguo capite; nigro densoque & nitido atque longissimo pilo. Capella præcipuè probatur simillima hirco, quem descripsimus, si etiam est vberis maximi, & lactis abundantissim. *Columella de re rust. l. 7. c. 6.*

Asinus.

IAmque alternis couantibus libratis brachijs in auem similem gestiebam. Nec vllæ plumulæ, nec vsquam pinnulæ; sed plane pili mei crassantur in setas, & cutis tenella duratur in corium; & in extimis palmulis perdito numero toti digiti coguntur in singulas vngulas, & de spinæ meæ termino grandis cauda procedit. Iam faeces enormis, & os prolixum, & nares hiantes, & labia pendula. Sic & aures immodicis horripilant auctibus. *Apuleius l. 3. metam.*

Canis.

CAnum verò tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad inuestigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos. *Cicero l. 2. de nat. deor.*

Canis custos gregis.

VIllæ custos eligendus est amplissimi corporis, vasti latratus, canorique, vt prius auditu maleficum, deinde etiam conspectu terreat; & tamen nonnunquam ne visus quidem horribili fremitu suo fuget insidiantem: sit autem coloris vnius, isque magis eligatur albus in pastorali, niger in villatico; nam varius in neutro est laudabilis.

bilis. probatur quadratus potius quàm longus, aut breuis; capite tam magno, vt corporis videatur pars maxima: deiectis & propendentibus auribus, nigris vel glaucis oculis acri lumine radiantibus, amplo villosoque pectore, latis armis, cruribus crassis, & hirtis, cauda breui, vestigiorum articulis & vnguibus amplissimis. Hic erit villatici Canis status præcipuè laudandus. mores autem neque mitissimi, neque rursus truces atq; crudeles, quod illi furem quoque adulantur, hi etiam domesticos inuadunt: satis est seueros esse nec blandos, vt nonnunquam etiam conseruos iratius intueantur, semper excandescant in exteros. Maximè autem debent in custodia vigilaces aspici, nec erronei, sed assidui; circumspecti magis quàm temerarij, nam illi nisi quod certum compererunt non iudicant, hi vano strepitu & falsa suspicione concitantur. *Columella de re rust. l. 7. c. 12.*

Primum ætate idonea parandi, quod catuli & vetuli neque sibi, neque ouibus sunt præsidio, & feris bestijs nonnunquam prædæ fiunt: debent esse formosi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus aut rauis, naribus congruentibus, labris, subnigris aut rubicundis neque resimis superioribus, nec pendulis subtus, mento suppresso, & ex eo enatis duobus dentibus dextra, & sinistra, paulo eminulis superioribus, directis potius quàm brocchis, acutos quos habeant labro tectos; capitibus & auriculis magnis ac flaccis, crassis ceruicibus ac collo, internodijs articulorum longis, cruribus rectis, & potius varis quàm varijs, pedibus magnis & altis qui ingredienti ei displodantur, digitis discretis, vnguibus duris ac curuis, solo nec vt corneo, nec nimium duro, sed vt fermentato ac molli; à feminibus summis corpore suppresso, spina neque eminula neque curua, cauda crassa,

latratu graui, hiatu magno, colore potissimum albo. *M. Varro de re rust. l. 2. c. 9.*

Canis Venaticus.

CAnis si absolutum modo videre desideras, talis est. Corpus illi procerum, & validum, caput amplum, læue, bene oculatum, lumina miti fulgore cærulea in oculis ardescunt: os oblongum, & pulchra dentium pectinatim coeuntium serie bene serratum, aures modicæ delicata obducuntur cute, ceruix protensa, robusta pectora, ampli latique armi, obliquæ costarum series, craticulatimque distinctæ, lumbi modica carne suffarti nec præpingues sunt, nec macilenti, crurum rectæ, & mollibus internodijs prolixæ tibiæ, Anteriores pedes posticis breuiores, cauda gracilis & promissa ad talos vsque desinit. *P. Caussinus de eloq. l. 11. ex Oppiano.*

Canis venaticus, qui maximè venatoribus probatur, celer, & mediocriter robustus esse debet, qui cum incredibili sit ad inuestigandum sagacitate narium, simul atque odoratus fuit sagacissimè feram, latratu statim excitare possit, aduolantem mira celeritate persequatur, neque desistat, quoad à venatoribus incitatus magis ac magis ad insequendum, currat, & inuolet vsque eo, quoad consequatur leporem ore capiat, & ex illo deferat pendentem ad herum nullo modo affectum. Quod si valentissima fuerit & robustissima fera, vt capere non possit, morsu vrgeat, premat, defatiget, quoad cursu desistat, & venatores comprehendant occisam venabulo, vel adigant in retia. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.*

Canis horti custos.

PLacet igitur excubitor Canis (vt minutas præteream notas) vsu villaticus, aut pastoralis, ne Draconis Hesperidum fideles excubiæ desiderentur: educatione placidus in domesticos, implacabilis in exteros ne blanditijs corrumpatur: toroso corpore robustus, vt cominus: vasto latratu canorus, vt eminus: arduo statu minax, vt vtrinque terreat insidiantes: oculis sanguinea luce suffusis fulgurans vt dentium fulmina protendat audacibus: villo niger, vt luce clara terribilior furibus conspiciatur, vtque in tenebris noctĩ concolor penitus inuisum ad hostes accessum habeat. Huiusmodi canem interdiu captiuum vinculis contineto, vt noctu manumissus & libertus excubias agat alacrior. *P. Ferrarius in Flora. lib. 1. c. 4.*

Canis pugna cum Elephanto.

INdiam petenti Alexandro Magno Rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis vnum: cuius specie delectatus iussit vrsos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptim immobili iacente eo. Qua segnitie tanti corporis offensus imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiauit hoc fama regi. itaque alterum mittens, addit mãdata, ne in paruis experiri vellet, sed in leone, elephantoue. Duos sibi fuisse: hoc interempto præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. postea elephantum iussit introduci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum villis, ingenti primum latratu intonuit: mox ingruit assultans, contraque

traque belluam exurgens, hinc, & illinc artifici dimicatione, qua maximè opus esset, infestans atque euitans, donec assidua rotarum vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. *Plinius hist. nat. lib. 8. c. 40.*

Videndus Lipsius cent. 1. epist. ad Belgas ep. 44. vbi mul a de Canibus.

Animal quod Pigritiam dicunt.

VAlde etiam inusitata & effigie & natura est animal, quod ab re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigontum fere magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic ex occipitio existens coma ceruicem velat, lentoque ipsa ventris adipe verrit humum, neque vnquam in pedes exurgit: denique tàm tarde mouetur, vt quindecim ipsis diebus ad lapidis iactum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum folijs, & in earum cacuminibus degit plerunque: quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit. neque verò adhortationibus tantum, aut minis, sed ne plagis quidem fustibusue bestiam vel tantillum de insita ignauia ac tarditate dimoueas. *P. Maffeius l. 2. hist. Ind.*

Nouum belluæ genus patrum memoria Lusitani in India reperere: ferum cui ab re ipsa indoleque nomen Pigritiæ indiderunt. Quo quidem nullo nomine alio rectius insigniri monstrum id potuisse mox intelligetis. Eam enim feram scribunt lento ventris adipe humum verrere, & ingluuie præpinguem nunquam in pedes assurgere: denique vel assidue reptando tam lentè segniterque moliri, vt ipsis quindecim diebus continuo motu ad teli iactum perægrè progrediatur. interim vrgeas licet, minisque in excitanda turpedine

assi-

assiduis instes; fatigari te quidem aiunt posse, belluam verò digitum vnum promoueri non posse. Quod si plagas postremò fustesque lateri impingas, si tundas itidem & contundas, negant aliud lucri te reportaturum, quàm vt ingenio suo tardam, artificio tuo reddas tardiorem. *P. Bidermanus l. 3. acroa. 6. pun. 65.*

Aliæ descriptiones, quibus non tam figura corporis, quàm mores animalium exprimuntur, sunt apud Plinium toto lib. 8.

SERPENTES.

Aspis.

QVod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem plerosque terræ habere, qua occultentur. Colla aspidum intumescere, nullo ictus remedio, præterquam si confestim partes contactæ amputentur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, vel potius affectus est. Coniuga ferme vagantur, nec nisi cum compare vita est: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri vltionis cura. Persequitur interfectiorem, vnumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non est fateri rerum natura largius mala, an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit, eosque non in fronte ex aduerso cernere, sed in temporibus; itaque excitatur sæpius auditu, quam visu. *Plinius lib. 8. hist. nat. c. 3.*

Basilicus.

BAsilicus serpens est pene ad semipedem longitudinis alba quasi mithrula lineatus caput. Nec hominis tantum, vel aliorum animantium

exitijs datus, sed terræ quoque ipsius, quam polluit & exurit, vbicunque ferale sortitur receptaculum. Denique extinguit herbas, necat arbores, ipsas etiam corrumpit auras, ita vt in aera nulla alitum impune transuolet infectum spiritu pestilenti. Cum mouetur, media corporis parte serpit, media arduus est & excelsus. Sibilum eius etiam serpentes alij perhorrescunt; & cum acceperint fugam quæ quoque possunt properant. Quicquid morsu eius occiditur, non depascitur fera, non attrectant volucres. Mustelis tantum vincitur, quas illinc homines inferunt cauernis, in quibus delitescit. Vis tamen ne defuncto quidem deest. Denique Basilisci reliquias amplo sestertio. Pergameni compararunt; & vt ædem Apollinis manu insignem nec araneæ intexerent, nec alites inuolarent, cadauer eius reticulo aureo suspensum ibidem locarunt. *Solinus cap. 29.*

Draco.

SEd prodeuntem inde libertum suum dum vigilatè expectat; ecce tibi, monstrum horrendum, informe, ingens: draco visu dictuque terribilis, immanis bellua. Recedere oculi exsangues, stare iubata ceruix, cristatus rigere vertex, dehiscere rictus, lingua sesquipedem exerta minari, corpus omne squamis varium, & loricatum horrere, caudæ volumen tractu lubrico in mille spiras glomerari. Quid multis? monstrum horrendum, informe, ingens prorepere. *P. Bidermanus l. 1. acroa. 3. pun. 38.*

Alias huius generis descriptiones vide apud Plin. l. 8. hist. nat. c. 20.

ANI-

ANIMALIA INSECTA TERRESTRIA.

Bombyx.

BOmbyces & in Coinsula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. fieri autem primo papiliones paruos nudosque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & aduersum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera. Hanc ab his cogi, subigique vnguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine, postea apprehensam corpori inuolui nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibusq; vasis tepore, & furfurum esca nutriri; atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ verò cœpita sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso: *Plinius hist. nat. l. 11. c. 23.*

Fertur hic corniger vermis conuerti primum in speciem erucæ, atque in eam mutari naturam; inde processu quodam fieri bombilius: nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus folijs videtur pennas assumere. Ex huius folijs mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vsus sibi proprios diuites vendicarunt. *P. Causinus de eloq. l. 11. ex S. Ambrosio.*

Nam quid ego de Bombyce dicam? est illi fœminarum sinus auspicium vitæ. scilicet fouetur pectore & complexu arcetur illecebra etiam nondum nata. illaqueatur animus cura, antequam fila ducantur. obsedit amoris arcem cupiditas, antequam id existat, quod amatur. iam studio inhæret, & inseritur cordi, quod nondum est seri-

cum. adeo nihil est in cupiditate setum. Interim occupat præcipuam hominis partem animalculum vile, ac nondum funerati vltrò extuberamus in vermes. *P. Masculus de Incen. Vef. l. 5.*

Scorpio.

SCorpiones terrestres vermiculos ouorum specie pariunt, similiterque pereunt: pestis importuna veneni serpentium; nisi quod grauiore supplicio lenta per triduum morte conficiunt; virginibus letali semper ictu, & foeminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cauernis priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant venenum. Semper cauda in ictu est; nulloque momento minitari cessat, ne quando desit occasioni. ferit & obliquo ictu & inflexo. *Plinius hist. nat. l. 11. c. 25.*

Formica.

FOrmicæ vermiculum gignunt similem ouis vere: & hæ communicantes laborem vt apes; sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu: maiora auersæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixe. Et ijs Reipublicæ ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant è terra maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & noctu plena cædem interlunio cessant. Iam inopere qui labor, quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt altera alterius ignata, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quam diligens cum obuijs quædam collocutio atque

per-

percontatio? silices itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam: ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas. Sepeliuntur inter se viuentium solæ præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ. *Plinius hist. nat. l.* 11. *c.* 30.

Est certè formica Dei opus, tum rei dignitate præstans, artis subtilitate limatum, operis perfectione absolutum, quàm humanis sensibus tenue, rude, impolitumque videri solet. Et vbi fulgentes oculos, & visum natura prætendit in formica? vbi odoratum applicuit, vbi inseruit gustatum? quomodo duriusculis partibus quasi ossibus corpusculum interstinxit? qua ratione venulas instar ramulorum diffudit? quo pacto à vertice per dorsi vertebras ad caudam vsque diffluentem medullam produxit? qua sollertia, tenues membranulas distendit? qua molitione mouentem omnia spiritum, acrem, vegetum, actuosum tam fragilibus & delicatis particulis affudit? An etiam iecur, & in iecore vasculum bilis receptaculum? cor denique & renes costularum interstinctione quasi parietibus obsepserit nescio, cuncta tamen admiror. *P. Causinus de eloq. l.* 10. *c.* 18.

Omnem denique spem vltro proiecimus, posteaquam formicæ suis proreptare latibulis coeperunt, compressione, sicut reor, nostra proritatæ. Nam vt primum corporum decumbentium motum illæ persensere, velut de castello suo periclitantes, portis suis omnibus, & cauernis subterraneis egressæ, per centurias ac legiones aduersum nos tendunt, & prælium non tantùm indicunt, sed statim vix dato signo committunt. Nec erant eæ vulgaris Hispanæque magnitudinis bestiolæ, sed vastæ, gibbosæ, ventricosæ; dentibus præterea morsuque præferoces: & si quando quem

illuuie contaminassent, penetrabili tabo contagiosæ. *P. Bisselius Argon. l. 8. pun. 6.*

Araneus.

ARaneorum plura sunt genera. Phalangia, appellantur quorum noxij morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri prioribus pedibus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Tertium eorumdem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ vterus ipsius sufficit: siue ita corrupta alui natura stato tempore, vt Democrito placet, siue est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit, circinato orbe sub tegmina adnectens, maculasque paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte cælat pedicas scutulato rete grassantes? quam non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte ipsa per se tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus non ad respuenda quæ veniant, sinus: derelicta lasso prætenti summa parte, vt arbitrari liceat illa quæ difficile cernuntur, atque vt in plagis lineæ offensæ præcipitant in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villosior? quàm remotus à medio, aliudque agenti similis? inclusus verò sic vt sic nec ne intus aliquis cerni non possit. Age, firmitas quanta irrumpentibus ventris? qua puluerum mole degrauante? latitudo telæ sæpe inter duas arbores cum exercet artem & discit texere: longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum velox

reciprocatio: subitque pariter ac fila deducit. Cum verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad cursum? licet extrema hæreat plaga semper in medium currit: quia sic maximè totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit ad polituram sarciens. *Plinius hist. nat. l. 11. c. 24.*

Araneæ etiam descriptio est apud P. Caussinum lib. 11. ex Philostrato.

Pulex.

IN media silua excepit nos pulicum exercitus. Hi nempe tellure semper illic humenti, semperque putida squalentiue progeniti, simul ritu suo connubijs in immensum excreuerant. Tunc autem humana subodorati corpora turmatim excursionibus se dare, nuda caloremque spirantia membra leteneer & palam incursare; latera, suras, femora, totumque corpus vellicare, præmordere, terebræque more perfodicare. Denticulorum autem tanta non modo barbaries erat, sed etiam cupiditas & tumultus, vt ipse multitudinis in pastu consensus (sicut in bombycum conuictu fit) aures nostras clarissimo sonitu, stridoreque morsuum præcelleret. Vermiculos Serum dixisses mori folia derodentes. In quo sanè mendacij me non facile quisquam arguerit, cui persuasum erit, & omnem esse pulicem impudentem, & hos Psyllos Europæis fuisse multo grandiores, innumerabilique copiarum colluie centuriatos. Nos igitur dolor obscænusque strepitus, & potissimum indignitas impune grassantis pestis huius extimulabat. cumque nec manibus nec membrorum volutatione sordidam luem profligaremus; frondes ac ramalia certatim arbusto diripimus, & in multipedes illas Harpyas classico cantato, per tenebras, perque furias, truces & implacabiles ini-

mici grassamur vulneribus, cedæ, cruore, stragè. *P. Bissêlius l. 8. Argon. num. 5.*

IGNIS INCENDIUM.

EST ignis cælesti corpori, vt in multis natura simillimus, ita loco proximus. occupat quaquauersum, ambitque sub luna extimam cæli faciem, latè per spatia circumfusus immensa, quæ implet ea magnitudine, qua elementa cætera longè superat, nec quia ibi nostrum fugit obtutum, ideo fugit intelligentiam: & si quidam eum inde deijciant quasi suspectum, ne forte cæli cardines obsidens flamma cuncta peruaster, ac mundi moenia subruat. verùm quod in suo regno ignis delitescat, neque se prodat, dignitatis est; quod laxior & solutior, libertatis; quod secretus à cæteris elementis crassisque corporibus, honestatis; quo fit vt tutius ibi degat & purius. magnum sanè pudicitiæ documentum: nempe purissimus est tandiu ille ignis, quandiu latet, quandiu quasi domi suæ manet, quandiu simplex & inornatus; contra; cum apud nos foris apparet, cum materiæ tenacius inhæret, cum luce se comit, impurus est. quamquam ita quoque ratiocinari libet. superbè non splendet ignis, quia caret hoste, quia non vrgetur aduersis. nemo feriatus & otiosus in nominis celebritate, ac famæ luce versatur; qui actuosus est clarus est. addo illud: vix quisquam in patria euadit illustris; foris quærendus est splendor laudis & gloriæ. tunc ardet ignis cum velut è patrijs exulcat focis, torret extorris. Sed quanam ratione fieri dicamus, vt ignis qui mitis est in suo foco, nec nisi vitalis, apud nos feritatem quodammodo induat, apud homines inhumanitatem? ita ille plerumque in domorum, oppidorum, vrbium vastitate grassatur, atque in mortales

les ipsos excruciandos excandeſcit? materiam potius, ac nutrimenti genus incuſa. quemadmodum enim aquæ aliundè quàm à ſua natura habent, vt congelaſcant; ita ignis ex aliena materia, vt immaniter ſæuiat. ſiccitas ipſa eo eſt, vt ſapientes loquuntur, & lima caloris: hac ille acuitur, & explendeſcit; ita fit, vt non modo ex minimis initijs abunde paſtus penè in immenſum adoleſcat, ſed peruincat omnia, atque peruadat ea celeritate, quæ volucrem quoque hominis cogitatum anteuertere videatur. nobiliſſimum enim elementum cum ſit, ſortitum eſt à natura dotem æquè præſtantem, vt ageret & vehementer, & expeditè. quamquam eadem prudens ita vires ignis attemperauit, vt quo eſt ille violentior ad inferendam perniciem, eo ſit imbecillior ad propulſandam iniuriam. nam cum multis aduerſarijs ſit expoſitus, reniti ac reſiſtere diu non poteſt, quin tandem extinguatur atque intereat, nimirum id ſit ob materiæ paucitatem, quæ cum interdiù laxior ſit, vis ignis diſpergatur neceſſe eſt; quod minimè accideret, ſi eſſet in ſe ſe conſtipata atque collecta. præterea cum leuiſſimus ſit ignis, conſtare non poteſt. euolare contendit ad ſupera; quod dum aggreditur, dum elabitur, ſimul intercidit, ac euaneſcit; ac nimio patriæ ſedis repetendæ ſtudio incenſus emoritur. Illa ipſa, quam interea ſibi excitat, pyramis, omen eſt mortis ipſe ſibi rogus eſt, atque fax. *P. Maſculus de Veſuu. l. 5.*

Primigenium corpus ignis, cæteris longè maius ſubtilius, naturæque corpori vacanti cognatum atque proximum, cum lunæ globo, cui ſubeſt, in orbem contorquetur, ſemperque viget. Cuius munera (vt paucis & generatim agamus) aquæ & terræ frigus temperare in coagmentatis corporibus: eorundem vitalem conſouere ſpiritum:

renouare, purgare, consumere, maturitates afferre percoquere: cuius imaginem possidet hic noster ignis, quem ad vsum atque victum adhibemus: quia calidus & siccus, multis alioqui rebus dissimilis. Ille est purus quidam feruor, hic minimè purus: sed aqua & terra concretis qualitatibus admistus se se hominibus indulget, ille aspectu propter summam raritatem non sentitur, nec nutritur, cum simplex sit, & alijs potius alimentum largiatur: at hic noster sub oculos cadit, & nisi tu pabulum iterum iterumque sufficias, non sufficit. Ille vitalis, salutaris, omnia conseruat, alit, auget, sustinet, sensuque afficit: hic noster quem vsus vitę requirit, confector, consumptorq; est omnium, & quocunque inuaserit, omnia disturbat, ac dissipat. *P. Pontanus vol. 3. p. 1. prog. 10.*

Incendium.

SED subitum Vrbis incendium auertit illuc festinantium prædatorum curas. Cœpit ea pestis ab regione ad Rhenum versa: ventoq; immodicè perfurente, atque igneos sparsim globos in diuersa eiaculante, repente corripuit magnam vrbis partem, obnoxijs igni domibus intrinsecus ligno plerumque contextitis. Accessit & nox malorum additamentum. quippe exitialis flammarum crepitantium fulgor; tectorum decidentium fragor; & super omnia miserorum aspectus, velut feralium vmbrarum tota vrbe volitantium, atque à debacchante igne in prædabundum militem incidentium, horrorem profectò terroremque vel ipsi armatorum implacabili sæuitiæ incutiebant. Sed nulla quàm mulierum miserabilior facies: quarum alias templis quamuis abditas scrutator ignis inuadebat; aliæ templorum ruinam fugientes, paruorum liberûm mora simplicitæ, à sequaci

quaci vbique flamma circumueniebantur. Iamq; ignis pleramque vrbem rapidiate incredibili peruagatus, eadem violentia consumptis exæquatisq; humi publicis, priuatisque ædificijs, inania locorum spatia patefecerat.

P. Faminnus de bello belg. dec. 2. l. 8.

Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est; Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citius longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu peruagatum incendium plana primum, deinde in edita assurgens, rursus inferiora populando anteijt remedia velocitate mali, & obnoxia vrbe arctis itineribus, hucque & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauentium fœminarum, fessa aut rudis pueritiæ ætas, quinque sibi, quique alijs consulebant, dum trahunt inualidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & sæpe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumueniebantur: vel si proxima euaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremò quid vitarent, quod peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alij caritate suorum, quos eripere nequiuerant, quamuis patente effugio interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium. *Corn. Tacitus Ann. l. 15.*

Acciditque memorabili casu, vt multa vis tormentarij pulueris, & multitudo ingens vasorum fictilium sulphure ac r[illegible] oppletorum, quæ ad

 ob-

obruendos subeuntes Gallos erant parata, protinus incenderetur, cum forte excussa tormenti ictu modica fauilla cadi eo puluere pleni flammam corripuissent. Extemplo enim ingenti crepitu edito, & tota penitus eius conclauis testudine vi vaporis reuulsa, atque disiecta, ea vis incendij fuit, vt multorum qui in proximo erant, sæuum atque deforme spectaculum puncto temporis ediderint: multi namque flamma, fumo, ruinaque exanimati sunt; sed multo plures semiambusti laceriqne artubus ignis violentia fœdè abreptis euasere, qui miserabili eiulatu dolorem exprimendo, ac frustra implorando opem, amentes tota arce discurrebant: quibus neque opportuna remedia, alijs alio periculo occupatis, neque loca ad quietem satis tuta præberi poterant. *Iouius histor. lib. 2.*

Longè maiore cladis mole rem Venetam afflixit natum repente incendium media in vrbe atrox, si vnquam antea, & luctuosum atque terribile. Si quidem initio statim sequentis anni, qui fuit à partu Virginis millesimus quingentesimus quartus decimus, tertio Idus Ianuarius de prima vigilia in Riualto frequentissima vrbis regione, repentinus ac validus ignis multiplicis mercimonij tabernas primum inflammauit, mox iuuantibus aquilonibus, qui sæuissimi ea nocte forte perflabant, attigua etiam ædificia corripuit. mirum dictu ac visu horrendum quanta velocitate & simul cæperit, & ab dextera læuaque in immensum populabundus, innumeras ædes, D. Ioannis templum, & cuncta simul quæ ad farinas (id loci nomen est) & ad forum piscarium vergunt, absumpserit. Ita vt momento temporis super semiustas, & irruentes domos miserabili vastitate insolitum atque inane loci spatium flammæ patefecerint: eadem violentia haustis

num-

nummulariorum officinis, rectà per argentarios ad templum Apollinaris vsque peruagatus, nihil reliquum fecit, præueniendo remedia miserorum sui rapiditate atque sæuitia. Stetim intactum ope fauentis numinis D. Iacobi vetustissimum sacellum circumambustis lateribus. Inde perpetuum noctem debacchante flamma, neque excitus calamitatis, neque remedium reperiebatur. Nam ipsa noctis obscuritas, vbi exitialis splendor non aderat, turbatum ventis mare, & discurrentibus in contraria cimbis aduersum, dissonæ plorantium voces ac fugientium callibus angustis pauidarum turba mulierum humanum omne subsidium abstulerant. Denique plena omnia luctus atque mœroris. Nec deerant, qui specie officij, dum res è proximis flammis ereptas, ac per manus traditas simulatione iuuantium accipiunt, dominis alto atque alio discrimine attonitis passim furarentur. *Iouius hist. lib. 12.*

Homo incendio absumptus.

IN ijs præter cætera tormenta, ferrumque, ardentibus maximè iaculis certabatur, maiore oppugnantium, quàm defensorum pernicie. quippe gossippio, quo Indi ad vestem vtuntur, ignis tenaciter adhærescens, momento excitatum incendium per confertos manipulos, cuneosque latè fundebatur. quos autem flamma comprehendisset, ij abiectis armis, cum simul vestimenta proijcere non valerent, cæterosque ab ijs adiuuandis, exuendisue, sui quemq; periculi metus auerteret, cæci amentesque crebro cum gemitu, incerto vestigio extra ordines ferebantur. Hinc deformatos vultus, exusta lumina, pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora dissectam, horrendo spectaculo cerneres. At Lusitanum mul-

multo minus lædebat ignis amictu laneo, & insuper ocreis, & chirothecis ac thorace munitum. *P. Maffeius hist. Ind. l. 13.*

In ea festinatione dum faculam puer incautè versat, raptimque modò hac, modò illac inclinat, prosilit scintilla; paruula quidem illa, & stricturæ similis, quàm è silice quondam excudimus; eoque magis neglecta, velut innoxia, dum suo se nidore mox proderet. Nam vt inhærum illa propter adstantem, incidit, reperto in veste stupea alimento, paulatim conualuit, donec in haud dubiam flammam violenta prorupit. Hic multi, vt in ludo, cachinnum tollere: & aliqui rem non fortuitò oblatam, sed dedita opera natum incendium credere, vt materies spectaculo esset. At non illi mens eadem, qui serpere in se pestem, atque ad viuum grassari iam ignes sentiebat. Ille manu, totoque corpore pugnare, & excussa, quam habebat, tessera, ad flammam restinguendam, omnia arma conuertere, pedemque captum studet incendio liberare. Sed pestis contumacior, dicto citius, manum ipsam auxilio subeuntem, pedemque alterum, corpusque totum furenti contagio inuoluit. Tum enimuero vlulare infelix, & vestem, quæ corpori tenax adhæserat, nequicquam reuellere; alij, mutato risu, questus, ac gemitus ciere; alij opem, & suppetias parare; alij aquam, fontemque poscere, omnes omnia agere, nemo proficere. Iam humi abiectus adolescens, vstulabatur interea, & in luculento rogo Herculem Oeteum adstantibus referebat; cùm eminus auditi mugientis clamores, mouere socios, vt laboranti collegæ, & ipsi auxilium portarent. Aduolant ambo, atque vti erant personati, sese inferunt, perque turbam vi penetrant: & manibus iniectis, stupeam vestem à fratre (nam duorum hic germanus erat) dirigere, ignemque laborant defendere.

Quo

Quo tamen officio dum impensè funguntur, non modò eadem à socio non diuertunt, sed incauti eodem vterque incendio se ipsi inoluunt. Vix enim manu germanum ij contigerant, cum exiliens flamma alterum duorum, alterumque corripuit: & inhærens laciniæ momento per vestem reliquam victrix euasit: quæ vestis, vt tota floccis pendentibus, villisque horrebat, pabulum igni nutrimentumque idoneum ministrabat. Ea res vel inuitos coegit fratrem omittere, & de suo quemque periculo, vitaque dimicare. Quanquam hoc & iam ipsum ijs serum erat, cum populante flamma septi, tunicam molestam vterque iam induissent. Postremò cum illis & manuum cutis, digitorum vngues vndique ambusti defluerent, restabat vt collapsi per pauimentum volutarentur, an ibi attritu saltem affrictuque flammam eliderent. Verùm vt quidquid attigere, confestim ignis liquente pice efferatus inflammauit, ipsaque iam domus, ne quà ruinam traheret, sibi metuebat. Quo factum proinde est, vt in tot spectatorum oculis tres nobilissimi iuuenes, priusquam subueniri humanitus posset lentis ignibus quasi per ludum in scena tosti assatique conflagrarint. *P. Bidermanus l. 3. acroam. 7. pun. 84.*

Incendium nauium.

ERgo propior militi facta nihil tale cogitantis, medio nigri pulueris aceruo subijcit facem. Enimuerò flamma celeriter concepta, omnia retrò simul incendio conflagrarunt, simul ingenti tonitru dissiliente nauiglio, alij veluti è tormentis muralibus in altum sublati, alij aut vapore præfocati, aut igne combusti, tabulisue vna fumantibus implicit, in aquis perquam miseris modis extincti sunt. Demum transmisso pariter igne

in

in proximas onerarias, grassante incendio per tabulata pice adipeque illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac distractis toto æquore fragmentis conciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectæ, ac Cypriæ flos nobilitatis, prospectantibus è Nicosiense littore ciuibus, stragemque suorum tanquam in scena lamentantibus, voraci inter vndas incendio celerrimè deflagrarunt. *P. Famianus l. 2. prol. 3.*

Cum in Actiaco bello Cæsariani vndique ad hostilem nauem accedentes iacula ignifera emitterent, faces manu conijcerent, ollulasque carbonum, picisque plenas cominus tormentis eiacularentur: Antoniani marinam aquam hauserunt, vt flammam extinguerent. sed auxilium in perniciem cessit, ac vires malo addidit. aqua enim marina flammæ infusa non multa, eam potius exsuscitat. proinde etiam maris præsidio destituti, centones & cadauera in flammam iniecere, quod aliquandiù ignem inhibuit, sed mox ventis irritatus magis exarsit. itaque alij fumo necabantur, alij etiamsi confuso pelago cincti torrebantur; alij armis ignem concipientibus colliquabantur, marinis aquis accendentibus rogum. *P. Masculus de Vesuu. l. 3.*

Nauis incendiaria.

INter hæc Tyrij nauem magnitudine eximia, saxis arenaque à puppi oneratam: ita vt multum à prora emineret, bitumine ac sulphure illitam remis concitauerunt, & cum magnam vim venti vela quoque concepissent, celeriter ad molem successit tum prora eius accensa remiges desiluere in scaphas, quæ ad hoc ipsum præparatæ sequebantur. Nauis autem igne concepto latius fundere incendium cæpit: quod priusquam posset

oc-

occurri, turres & cætera opera in capite molis posita comprehendit. At qui desiluerant in paruæ nauigia faces & quidquid alendo igni erat, in eadem opera ingerunt. Iamque non modo Macedonum turres, sed etiam summa tabulata conceperant ignem; cum ij, qui in turribus erant partim haurirentur incendio, partim armis omissis in mare semetipsi immitterent. *Q. Curtius lib.4.*

Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab ijs excogitatum. Vastæ magnitudinis ad onera transuehenda nauis erat in portu. Huic naui præcelsam ex arida materia pyram, pice, sulphure, nitro, alijsque ad fœtorem simul ac fumum excitandum rebus imponunt. Consilium erat ardentem struem in marinum propugnaculum æstu reciprocante demittere, vt vel præsidiarijs flamma terroque vapore spiritum intercluderet; vel certe dum extinguendis ignibus occupantur, inter eam trepidationem atque caliginem, Turcæ traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderent. Sed Lusitanus fauente Deo ad locum sine damno prouectus, in pyram multis simul partibus ignes conijcit. *P. Maffeius hist. Ind. lib.* 11.

Igneus torrens è Vesuuio.

IGitur paulo ante meridiem repente immani cum fragore monte concusso, halitus ille igneus vt liberius respiraret, in ipsum cacumen irrumpit, eluctatur, obicem illum ingentem, quo tanti camini os claudebatur, effringit, euadit tum copias effert, quibus erat instructus. Enimuero septem, vt qui diligenter rem obseruarunt, narrant septem inquam, ne Nilo aut cam no illi Babylonio septies accenso cederet, scaturigines, torrentesque flammarum in præceps agi atque deuolui pleni bituminis, pleni sulphuris misti cinere

nere ignitisque saxis. quicquid obuium erat, tempestate quadam ac turbine ignis inuoluere; armenta ac greges obterere: & subiecta spatia camporum late diffundi arbores, tuguria, domos turres proturbare, protrudere. Ex ijs ignis torrentibus duo rapidissimi vnus Herculanum, alter Pompeios versus cum impetu ruunt. ædificia, substructiones, vicinias integras secum rapiunt: domi, foris, in delubris ipsis quos inueniunt, obruunt: natos (ò rem miseram) natos inquam in sinu matrum matres in amplexu natorum opprimunt atque contumulant: cæteri torrentes igniti cineris alij aliò varijs diuortijs deuoluuntur. At verò cum rapidissimus ille turbo, atque torrens bituminis flammarum, cineris, arenæ, atque saxorum euertisset oppida, vastasset agros, tria fere hominum millia diuersis in locis oppressisset, maioribus illis quasi copijs auctus, elatus immani victoria, Campaniæ clade superbiens, validiorem hostem lacessit, latiorem in campum prodit in ipsum mare prorumpit tanta cum vi atque impetu, vt alicubi per longum tractum ad quadrigentos, apud Pompeios ad mille fere passus viam constrauerit, maritimamq; plagam effecerit infinita materia opplente gurgitem; idque vestigio penè temporis. *P. Masculus de Vesuu. l.* 1.

Ecce tibi subito sub meridiem inter fumeos turbines cœca vox: quasi recedente Sole, ne mundi oculus aspicere cogeretur toto funera. mox lucem ferens quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice montis exilijt, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuum se summo impetu, parique fragore deijciens, in planitiem cæpit excurrere. Hic hæret calamus, horretq; vel ipsam tantæ calamitatis memoriam, Recrudescit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere quam scribere. Itaque

que cum largissimè ignis deflueret, atque horrendo sibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur; oppidiani vndique flammis obsepti, sera intempestiui reditus poenitentia, quæ loca peterent, quæ vitarent incerti hærere, trepidare, omnia luctu & clamore miscere. Multi tamen collegere se se ad fugam, sed profecto parua sæpe momenta magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus ac liberis prospicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur, pars festinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiendum oppressi. Anteitum remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è monte deuolueretur ad campos, in plures veluti riuos ac ramos quadam fluminis similitudine deriuatus, septem vt ferunt aliò atque aliò flammarum fecit diuortia; vt scilicet vndequaque simul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effusus, qui tergo montis impositus à S. Gregorio nomen accepit, pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, supellectilem, vno verbo omnia exhausit. *P. Recupitus de Vesuu. incen.*

Videre erat spectaculum prorsus immane, terrum, atque horribile: imaginem quandam mundi ruentis, mons ipse vel à sedibus conuelli vel colliquescere videbatur, in subiectas de tonare vrbes atque oppida: excandescere totus atque efferuescere in crateres, quos ignita materia diffusa per montem effingebat plurimos: intuebantur quanquam præstrictis terrore oculis, scaturigines flammarum, volumina, torrentes, & quendam velut igneum phlegethontem in præceps à monte deuolui, absorbentem omnia, obruentem omnia: tum ingentes rupes ac fragmina montis per aerem ferri,

ferri, ab his quicquid occurrebat obteri, tecta, parietes, delubra, turres, mœnia: euelli è fibris proceras arbores; conuelli ipsa nemora, incendi prædia domos, vicinias; integra oppida in mare protundi atque prouolui, denique deleri patriam in cinerem labi vna cum suis. Quam miserabilis illa species fuit, cum in miseros turbo ille Vesuuianus totis viribus incumberet graui odore sulphuris, torrente bituminis iactatione terræ, fragore, fremitu, tonitru, globis flammarum, saxorum ignitorum telis diluuio cineris. quæ consternatio, quæ perturbatio rerum omnium fuit? ardente terra, pallente cælo, illa mugiente, hoc tonante, sepulta Campania tremente Italia, obstupefacta Europa, prodigio fauillæ, denique nutante, vti videbatur mundo. *P. Masculus de Vesuu. l. 1.*

Bellum aduersus ignem ab Ægyptijs susceptum.

ITaque Ægyptiorum pauci admodum ad vnguem naturæ facti, pauciores ad librile prudentiæ æstimati, paucissimi ad perpendiculum sapientiæ exacti fuerunt, cæteri dedolati rudited à natura, lapides erant nigri molares, pistrinisque debiti ipso naturæ iure. Horum maiores, & ab origines longe stultiores nepotibus nullum ignis, neque flammarum vsum cognouerant, nunquam ignem accenderant, nunquam ignem viderant; cibos ferinos torrebant ad æstum adulti Solis; cæterum herbis, & eruca potissimum pasti, nasturtium non edebant. Fortè fortuna accidit, vt Ægyptius quidam, siue Pappus, ille fuerit, siue Paniscus, dum glebas, ac frutices ferro comminuit, percusso lapide silice scintillam exprimeret. Fauilla stipulas nacta præpingues concepto paulatim igne propagare incendium occœpit. Rusti-

cus

cus primò quidem per ignispicium nouus aruspex diuinare tentabat, quò nam tenderet illustre portentum: mox vbi malum vorax internecino morbo depopulari latè saltuaria, & campestria videt, exhorrescit totus, & in meticulosam paralysim resolutus, quam ne Æsculapius quidem sanauisset, incertis manibus, ac pedibus reptat ad suos: rusticorum panegyri conuocata nuntiat aduenisse in agros hospitem forma quidem cum liberali. & luculenta, sed neque boni, neque liberalis officium fungi, communem corruptelam camporum syluestrem esse lamiam, quæ succum omnem regionis exugeret, adesse manduconem lemurem Bacchanalibus operantem, qui opima quæque camporum abliguriens, neque crescere, neque nasci segetem pateretur: nisi quam primum peregrinam Nemesim bacchantem persaltus propitiarent, enim verò fuit Ægyptus. Actum est de stolonibus, & draconibus, de hibisco, & lentisco, de Pomona, & Mellona, Nodina, & lactucina, vite, ac vitiario, semente, ac seminario. Audita calamitate, factoq; Senatus consulto in eam pedibus itur sententiam, vt induti lacernis, & centonibus profestis, & lautioribus, cum citharis, tibijsque syluestribus eant salutatum, ac rogatum nouum hospitem, vt ex ipsorum Regionibus pedem efferret; quod si oratus exorari nolit, arcus, ac tela, sudes, ac fustes præacutos expediant, vt omissis nugis rem aggredientes hosti redderent hostimentum. Igitur cornu bubulo conclamatis sarcinulis conuasantes magnis itineribus castra mouent. Stat sententia per ius, atque iniuriam, manibus, ac pedibus terra, marique permiscere sacra profanis. Beuenere, ad ignis primum conspectum fausta vociferatione conclamatur, & separatis ordinibus, demissisque in terram corporibus, rati de amplissima eius luce filium Solis ignem esse, salutem

plu-

plurimam nouello hospiti dicunt: mox propiores facti aperto capite, genibusque identidem acclinatis, omnes obsequij ciuilis, & aulicæ adulationis numeros obeunt. Barbatus nescio quis homuncio, vt beneuolentiæ singularem notam efferet, dum circumstare propius ignem, eumque exosculari, apertisque brachijs amplexari aggreditur, barbæ miseræ compendium fecit in incendio; cæteri complosis, & pectinatim implicitis manibus in risum liberalem effusi, & sudore multo de propinquis ardoribus madidi, mirabantur, vnde nam hospes tam calidus aduentasset. positisque ægrè pallio, & endromide, sudariolis, & linteis seipsos quidem extergere, ignem verò longè calidissimum, cum proiecta in eum sudaria, ac lintea non sufficerent, frigerare etiam incipiunt aspergine aquarum, quas è proxima palude deduxerant. Ignis ad primum liquoris attactum inter ardentes frutices perstrepebat; at illi rati querimonias esse malè habentis hospitis, vt solatium aliquod afferrent, Musici pulsatis citharis, ac tibijs circa incendium, & cantione lugubri ad Lydium melos inclinata, Nænnam, & Nannam, næniam, atque næniolam, concinebant: cæteri saltatione barbara ludibundi lentum epodon ad spondeum rusticum succincti campestribus desultabant. Sed & hi surdo canebant; illi saltabant extra chorum. Alij Asinum habebant ad lyram, alij stimulos pugnis, & calcibus feriebant. Disruptis etenim calore chordis, pellibusque tibiarum ardore constrictis, stupore defixi hærebant ibidem. Ignis verò latè bacchatus, occupato saltu teterrimam etiam ex fimo adusto mephitim exhalans, afflabat Ægyptos suffitu pestilenti. Igitur pedem illicò referentes ad collem proximum statuunt in re subita temporarium Oratorem ex capillatis antiquioribus Papposilenis, qui pacem, ac fœdus à

su-

furioso hoste deprecetur, & composito varijs cespitibus, ac stramentis tumultuario suggestu verba facit Orator. Ecce tibi ventus ex aduerso commotus, globum ingentem flammarum, fumo, & caligine plurima inuolutum, in temporarium aggerem magno impetu deturbauit, Oratoremq; cum clientibus semiustum, susq; deq; raptatum præcipitauit in paludem proximam, vt cum ranunculis acclamantibus declamaret. Porrò Ægyptij vbi sacrosanctas legationis, & officij leges, & communia iura gentium violari vident, deirantes per Genium Ositidis Magni, perq; matrem familias Isidem, quàm maximè verentur ac metuunt, ad arma conclamantes è colle, quem insederant vim telorum maximam in hostiles flammas ingesserunt. Illicet incendium nouo illo sagittarum pabulo recreatum, proximam etiam syluam exhauriebat. Tunc enim verò ad inopiam consilij redacti, fustes, ac stimulos extrahunt, & incomposito agmine, solutisque ordinibus, quasi prædabundi impressione facta medios ignes irrumpunt. Cerneres bestiarios iam dudum, nunc verò etiam bestuarios lanitas præustis, & incensis fustibus lymphatos excurrere, fumumq; & caliginem validissimis ictibus petere, pungere, secare, premere, retardare, propellere, contrucidare, lacessere, findere, vincere victorias non communes illas è pugnis terrestribus, atq; naualibus, sed insitatas ex incendiali bello reportandas spe præcipere, & conclamare. Sed non semper fortunata stultitia est: malum vas aliquando frangitur: certaminis exitus hic tandem fuit Amentiores, qui altiori se se crediderant incendio, flammis hausti Plutonis afflatæ victimæ ceciderunt. E sapientioribus alij cacumine montis proximi superato, supinatis ad auram corporibus, æstum venis comprehensum flabris cuentilandum curabant:
alij

alij in paludes, ac flumina sponte proiecti intestinum incendium temperauerunt. *P. Leo Sanctius l. 1. flor. praef. 5.*

GLACIES, ET FRIGVS.

Poma glacie septa.

SVbitum mensæ luxum miratus Arsidas, nihil tamen altiori intentione spectabat, quàm inter promulsidaria esse varij generis poma, ita glacie circumuenienti inserta, vt aliorum pars emineret extra hoc frigus, alia prorsus condita, tamen sub lucentis aquæ crusta natiuo colore cernerentur. Quid potissimum crederet ambigebat nouitate illa concussus. Certè enim hæc poma recentia erant, rursusque sub illorum mensium sideribus aqua frigore non coibat. Tum ne ficta imagine luderetur, primum manum glaciei admouet, quæ vt iusto rigore digitos vssit, vt non posset dubitari quin aqua hæc esset, & verissimo quidem gelu concreta; mox & poma dentibus tentat: & hæc quoque natiuo sapore mitia erant; nisi quod ad nimium algorem obstupescebat gustus. *Barclaius Argen. lib. 5.*

Glacies arte facta per æstatem.

NOVA est apud nos, inquit, hæc ratio reuocandi arte hyemem sub medio sole: quam exequar postquam multum gustaueris. Aderat puer cum mulso, quod in calice præferebat, & ipso ex glacie facto: quo exhausto cum in terram à puero collideretur, doleretque Arsidas fragile quidem, sed in æstatem pretiosum vas perire; noli indignari (inquit Iuba) in singulas potiones vsus eiusmodi scyphorum est. Iterato eundem in men-

mensa conspici vile esset. Nihil amplius gustabat Arsidas, auidus cognoscendi qua arte ad naturæ veritatem sic perueniretur: Cum allata sunt variarum formarum ex ære prototypa. Orbium, poculorum, paropsidum, omnis denique conuiualis instrumenti species erant. Tum Iuba, hæc sunt claustra, quæ aquis infusis glaciem concipiunt. Quippe vnum quodque operculo suo sic tegitur, vt oræ inuicem cohæreant, excepta foraminis angustia; per quam aqua liquitur in interiora, quomodo ex stanno, vel plumbo fusilis supellex conflatur. Alueolo deinde ligneo illa deponimus, cuius fundum Sale primum nigro illo, parumq; contuso, & mox niue, contegitur; quæ nobis semper ad manum est, fulta straminibus, & in vmbra antrorum toto anno inuiolata. Supra ipsa deinde prototypa, in alueolum sic demissa, pari modo nix quoque aliquoties cumulatur sale toties interiecto. Ita hæc aqua illo in ære ad glaciem præparata, accipit vndique circumiectæ niuis frigus: quam sal acri mixtura vetat liquescere; in locis præcipue vmbrosis, qualia vini, aut olei apothecis effodimus. Trium circiter horarum spatio coit aqua, & si quæ poma inserimus, qualia nunc miraris, hærent septa in glacie. *Barclaius in Argen. l. 5.*

HOMO.

QVID est homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile iactatu. non tempestate magna, vt dissiperis opus est, vbicumq; arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillimum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum cuiuslibet victima:

ex infirmis, fluidisque contextum & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus laboris impatiens, ipso rursum situ,& otio iturum in tabem. Alimenta metuens sua, quorum modo, copia, modo inopia rompitur, anxiæ solicitæq; tutelæ, præcarij spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua singulis opus est? Nunquid enim, vt concidat, res est magni molimenti? Odor illi, saporque & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocunq; se mouet statim infirmitatis suæ conscium non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatusq; non familiaris auræ, & tenuissimis causis, atque offensionibus morbidum, putre, caslum: à fletu vitam auspicatum. Cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit. Immortalia æterna volutat animo, & in nepotes, prone potesque disponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc, quod senectus vocatur pauci sunt circuitus annorum. *Seneca lib. de consot. ad Mar. c.* 12.

Principium iure tribuetur. Homini, cuius causa videtur cuncta alia genuisse natura, magna & sæua mercede contra tanta sua munera, vt non sit satis æstimare melior parens homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, alienis velat opibus: cæteris variè tegmenta tribuit, testas, cortices, coria spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, à frigoribus, & calore tutata est. Hominem tantum nudum & in nuda humo, natali die abijcit ad vagitus statim, & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, &

has

has protinus vitæ principio. At Hercule risus, præcox ille, & celerrimus ante quadragesimum diem nulli datur? Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus iacet, manibus pedibusq; deuinctis, flens animal cæteris imperaturum, & à supplicijs vitam auspicatur, vna tantum ob culpam, quia natum est. Heu dementiam ab ijs initijs existimantium ad superbiam se genitos. Prima roboris spes, primumq; temporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibis? os quandiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque subinde nouitatibus victæ. Cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare: hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, breuiterque non aliud naturæ sponte, quam flere. Itaque multi extitere, qui non nasci optimum censerent, aut quam ocyssimè aboleri. *Plinius l. 7. nat. hist. in proœ.*

Deus igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata, & adiuncta inuicem neruis alligauit, atque constrinxit: quibus mens si excurrere, aut resistere velit, tanquam retinaculis vteretur, & quidem nullo labore, nulloq; conatu, sed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret, ac flecteret; hæc aut visceribus operuit, vt quemque locum decebat, vtque ossa solida tegerentur. Item visceribus ipsis venas admiscuit, quasi riuos per corpus omne diuisos, per quas discurrens humor & sanguis vniuersa membra, succis vitalibus irrigaret: Et ea viscera formata in eum modum, quid vnicuique generi aptum

fuerit superiecta pelle contexit: quam, vel sola pulchritudine decorauit, vel setis adoperuit, vel squamis muniuit, vel plumis insignibus adornauit. Illud verò commentum Dei mirabile, quod vna dispositio, & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates. Nam in omnibus ferè, quæ spirant, eadem series & ordo membrorum est. Primum enim caput, & huic annexa ceruix. Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi, adhærens pectori venter. Vltimo loco semota pedesque. Nec solum membra suum tenorem, ac situm in omnibus seruant, sed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipso certam sedem possident, aures, certam oculi, nares item, os quoque & in ore dentes, & lingua. *Lactant. Firmianus lib. de Opif. Dei c. 7.*

Videbant hunc vnum ex animantibus sagacem, multiplicem, acutum, memorem, plenum rationis, atque consilij: videbant hunc vnum sapere, intelligere, prouidere, videbant in hoc vno æternitatis æmulam immortalitatem, animum indiuiduum, ac simplicem, qui cum dirimi, distrahiq; non possit, in singulis totus est corporis membris, infususque penitus, omnibus articulis motum impertitur, & vim. Videbant in eodem rerum omnium velut epitomen, atque admirabilem ipsius vniuersitatis contractæ comprehensionem: vitam qua sola sunt stirpes imbutæ; sensum, & motum, quibus præterea pollent animantes rationis expertes: intelligentiam, quæ mentibus illis cælestibus à mortali concretione seiunctis est attributa: libertatem, atque arbitrium illud, cuius beneficio sui iuris, suæque spontis est animus noster, nullo cogitur imperio, nullas compedes, aut vincula pertimescit. Quid ea vis, quæ cernit atque intuetur absentes, trans mare currit aspectu, abdita penitus, & retrusa scruta-

tur,

tur, cælum ingreditur, ad inferos vsque descendit, cogitationes denique veluti quosdam satellites per omnes terrarum oras temporis puncto circumfert. *P. Tarquin. Gallutius to. 2. or. 1.*

Intelliget proinde sanctum hoc animal, præteritorum memor, præsentium sagax, prouidum futurorum multiplex acutum, viribus instructum sensibus armatum, intelligentia communitum, mentis, & consilij plenum cui nomen Homini fecimus, à summo Deo præclara quadam conditione generatum, sic è rebus vniuersis, vt floribus esse delibatum, vt cum Opifice suo, & arctissima necessitudine legis æternæ, & similitudinis immortali religione teneatur. Hinc & intelligeret figuræ suæ vim, ac statum: & quid sit illud anquiret, quàm ob rem cæteris animantibus in ventrem proiectis, ipse statu celsus, & excitatus ex humo se conuerterit ad cæli conspectum: hoc est ad agnitionem domicilij sui vultum oculosque contulerit? Propemodum hic cum ipso Deo consociatus exeret illam aciem suæ mentis, & tamquam exacuet, & in sedem patriam, imò suam insinuabit, & in sanæ cupiditatis excussa compede solutus, ac liber toto cælo magnificè triumphabit. *P. Stephonius prosa 3.*

Sanctum verò animal, sui iuris atque mancipij natum auræ diuinæ particeps insigniterque præter cæteras animantes mentis intelligentia, tanquam summi Regis inscriptione notatum, plenum consilij, plenum rationis, præteritorum memoria, instructum, ornatum animauersione præsentium, prouidentia præditum futurorum, qui cælum animo conciperet, virtute consequeretur, sequi non tam sibi, quam Deo natum putaret; vt legis æternæ sibi primum, dein alijs (si res ferret) & suasor & interpres esset non enim homo solitarius & vagus factus est, qui breuissimi temporis ani-

mans æuum ritu ferino transigeret in solitudinibus & speluncis, sed qui cum apprime societatis appetens, & omnis humani diuinique iuris intelligens esset, idem inter sui generis animantes, Iustitiæ diligens æstimator, omnisque cultor honestatis atque officij moderator haberetur: religione castus, humanitate blandus, liberalitate munificus, comis afflatu, tum magis cum vires & opes in commune quæreret, regeret leges, oppida muniret constitueret templa, gymnasia celebraret, genus ipsum humanum inter se commercio sermonis & sapientiæ deuinciret: argumento est solitarium non esse natum, quod recenti adhuc mundo nonnullis sæculis ante naufragum humanum genus è siluarum latebris naturæ inuitatu in oppida concessit, & quod multo diligentius post aquas inter homines iure ciuili constituto, terras vrbibus passim notauit, vrbes hominum cœtibus impleuit, cœtus humanos rerum omnium communitate sociauit. *P. Stephonius Prof. 5.*

Obstupuisse ferunt aliquando Medicorum Principem Galenum ad humani corporis fabricæ præstantiam, & aspectum. Quis, aiebat vir subtilis ingenij, tam peritus artifex, tanto tamq; singulari ordine tam nobilem membrorum compagem coaptauit? quis quasi bases, sic ossa fundauit, quæ neruis muniantur, carne vestiantur, venis irrigentur, cute & ornentur & contegantur: quis tam admirabiles in compingendis illis ossibus nexus statuerit, vt imbecilliori quasi vinculo tam solidè inter se tam multa coagmententur? quis tam eleganti compositione summum stabilierit verticem, caput sensuum operibus tam accommodatum? quis totius ædificij bases tam firmiter subiecerit pedes, quibus vndique circumferatur ista mobilis ædificatio? denique quis omnia suo loco tam perfectè collocauerit? Vnum si

Deum

Deum excipias, ego quidem existimo, id à nullo aliter fieri potuisse, sed ne cogitari quidem. *Ex Palatio Eloq. exer. 2. pun. 16.*

Homo instar parui mundi.

NEC minor admiratio vobis oboritur ex horum duorum clarissimorum luminum splendore præstantiaque si spectetis hominem vt imaginem mundi quem hominem ob id veteres Microcosmum appellauerunt: in quo, quemadmodum in magno mundo; cuncta rerum genera diuinitus illigantur, mortalium, & immortalium; cælestium, & terrestrium, sic vt complexu deuinciat suo vitam arborum sensum animalium, rationem Beatarum mentium, diuino simile imperium; tum terram, aquam aerem, ignem; & supra omnia simulacrum quoddam cæli capite, præferat stellis illustribus splendens, quæ si non claritate cælestia sidera, certè præstantia lacessunt. In hoc præter astra minora sensuum, duo splendidissima sidera collucent rationis, & orationis nominibus consignata; quæ lampades illas maximas astrorum principes; geminos cælestis orbis oculos, diei noctisque arbitros Solem, & Lunam similitudine referunt. Nam vt illæ cælesti accensæ lumine Cælum, in quo fixæ feruntur exornant, & inferiorem mundum, cui præsident, illuminant: sic ratio, & oratio suis ornamentis collustratæ caput, in quo sedem habent mirè decorant: & reliquum corpus, atque hominem cui præsunt imperio, nobilitant. Illæ dierum noctiumque curriculis ordiuntur menses, texunt annos, annisque seriem conficiunt sæculorum: hæ vitam humanam, quæ tum animi luce, corporisque tenebris, tum prosperitatis, & infelicitatis permistione; tamquam diei noctisque vicissitudine

constat, ratiocinando sapienter, & eloquendo prudenter, memoria nominis fama litterarumque monumentis in tempus æternum, infinitumque propagant. Illæ luce sua colores accedunt, & quidquid in mundo pulchri latet compressum tenebris, hominum oculis obijciunt, redduntque spectabile, hæ suis quoque sapientiæ, & eloquentiæ splendoribus illustrant omnes: actiones humanæ vitæ pulcritudinemque cogitationum, scientiæ doctrinarum, artium, historiarum, quæ delitescit tum in hominum pectoribus, tum in memoriæ thesauris, aperiunt, & efferunt in aures oculosque Mortalium. *P. Iul. Nigronius Orat.* 10.

Multas sanè causas esse comperio, cur homo diuinum animal à sapientibus, in primisque à Trismegisto, atque ab Hebræo Philone mundus alter, aut mundus quidam angustior appellatus sit. Habet enim expressum in capite quasi cælum: habet in geminis oculis duo illa pulcherrima cæli sidera, quorum alterum noctu, alterum interdiu terras illustrat habet animum, Dei simulacrum, sensibus præsidentem, aurigam & gubernatorem corporis prope Diuinum: habet ea rerum initia, quæ vocamus elementa in quatuor illis humoribus, quorum apta conuenientia hominis ipsa constitutio continetur, & vita. Habet in ætate tam varia illa quadripartita tempora quibus distinguitur annus. Habet in concreta corporis mole terram, in spiritu ventos, ac tempestates, in venis fluuios, in arterijs, & semitis animæ subterraneos ductus. Habet denique in ipsa membrorum commissura, in neruorum omnium vertebrarumque compage coniunctionem illam rerum omnium inexplicabilem, quas illigatas atq; implexas incredibili vinculo in hac vniuersitate suspicimus. *P. Tarquin. Gallutius to. 1. orat. 2.*

Si homo mundus minor vere dicitur, necesse est

est eum aliquo modo rerum omnium gerere similitudinem, & proportione quadam respondere omnibus. Vt ergo in maiore mundo quatuor corporum elementa sunt, sic in homine humores quatuor reperiuntur, cholera, sanguis, pituita, atra Bilis: quorum primus ignis, alter aeris, tertius aquæ, postremus terræ habet imaginem. Vt in magno mundo cæli octaui incitatione orbes inferiores conuersantur: sic in homine penes rationem est principatus, cui appetitus omnes sese obsequentes præstare, & ab ea moueri atque gubernari debent. Quod in illa est media regio aeris, in quam elati terrarum, aquarumque halitus condensantur, & in nubes coguntur, id est, in homine cerebrum, quo in loco aspirationes, vaporesq; è visceribus sublati frigescunt, indeque veluti in pluuias soluti distillant. Cum sint item substantiarum genera quatuor, quibus vniuersum constat, componiturque, subsistentium, viuentium, sentientium, intelligentium, eadem quatuor in homine insunt. Etenim cum inanimis, & stirpibus illi cognatio intercedit, quod ad corpus & elementorum temperationem, & ad vim vegetatricem, altricem accretionis, & generatricem attinet. Cum animantibus, & in iisdem, & in virtute sentiente, appetente, ac mouente. Cum Beatis spiritibus quod rationis particeps. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 9.*

CORPVS HVMANVM, ET EIVS PARTES.

Corporis humani longior descriptio est apud Ciceron. lib. 2. de nat. deor. & apud Lactan. Firmianum lib. de opificio.

Caput.

HOminis itaque solius recta ratio, & sublimis status, & vultus Deo Patri communis ac proximus, originem suam fictoremque testatur. Eius propè diuina mens, quia non tantum animantium, quæ sunt in terra, sed etiam sui corporis est sortita dominatum, in summo capite collata, tamquam in arce sublimis speculatur omnia, & contuetur. Hanc eius aulam Deus non obductam porrectamque formauit, vt in mutis animalibus, sed orbi, & globo similem, quod orbis rotunditas perfectæ rationis est ac figuræ. Eo igitur mens & ignis ille diuinus tanquam cælo tegitur, cuius cum summum fastigium naturali veste texisset, priorem partem, quæ dicitur facies, necessarijs membrorum ministerijs & instruxit pariter & ornauit. *Lactan. Firmianus lib. de Opif. Dei c. 8.*

Hominem ob naturæ maiestatem miraculum miraculorum, animal adorandum, & venerandum à sapientissimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuisse constat. Maiestatis porrò imaginem licet vbique habeat expressam, lucent tamen in capite plures diuinitatis illius, & principatus animæ radij. Quid fine capite est Homo? iacet mehercule, iacet sine honore, sine nomine quasi truncus iners & ignobilis: sola Principum capita, auro ære, marmore sculpta in pretio sunt, per caput iurabant veteres, capitis nutu pacta confirmabant, caput vbique plenissimum maiestatis: at illud ipsum solius cerebri gratia constructum est, cuius domicilium, & propugnaculum à principe Medicorum appellatur. *Andr. Laurentius l. 1. de Anat.*

Cere-

Cerebrum.

PLato cerebrum, diuiniſſimum appellat membrum, nec ſolum præcipuum, ſed etiam totum in corpore. Homerus cælum nominat, quod ad inſtar primi orbis eius vi ac illuſtratione inferiora moueantur, ac ſentiant: hic ſacram Palladis arcem. Poetæ locant, dum eam Iouis cerebro natam fingunt, propterea à cerebri eſu, tamquam à re ſacra abſtinebant veteres, & ſternutantibus benè precabantur. Quod denique in mundo eſt cælum, in homine eſt cerebrum: illud intelligentiarum, hoc rationis eſt domicilium. Sunt ſanè hæc omnia diuinitatis cerebri certiſſima, & hoc vnum inter cætera præſtantiam luculenter demonſtrat, quod cerebre omnia famulentur, eiuſque ſolius gratia totum corpus conſtructum ſit, homo nempe ad intelligendum totus eſt natus, at intelligentis facultatis ſedes eſt cerebrum. Situm eſt in editiſſimo loco, tamquam arce, ac domicilio omnium tutiſſimo, & vt irruentibus extrinſecus iniurijs minus foret obnoxium, oſſibus vndequaque, quaſi proprijs ſepimentis hoc natura obuallauit, orbiculari figura tornatum eſt, tum vt capacius, tum vt nocumentis minus occurſet: adde quod diuiniſſimo membro perfecta debetur figura; eſt tamen quodam tenus oblongum geminis verticibus extumeſcens. Et, vt eius magnitudo ingens eſt, & homini, quam cæteris animalibus capacius, & amplior moles, vt vnicum Hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius ſit, & capacius. quid eius fabricæ concinnitatem loquar, quid ſolertem naturæ in eius ſtructura ſolertiam? quid huius regiæ domus columnas, & concamerata inuolucra? quæ ſuperbæ molitionis ingentem molem ſuſtulciunt, quid atria? quid thala-

thalamos? quid sinus quatuor, quid sepulcrum lucidum, quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quasi labyrintæos flexus, miror profecto, & cum vetustissimo Zoroaste exclamato cogor: O homo audacis naturæ miraculum. *Andr. Laurentius l. 1. de Anat.*

Capillamentum.

QVid cum capillis color gratus, & nitor splendidus illucet, & contra Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus retinet, ac in contrariam gratiam variat aspectum? & nunc vt aurum coruscans in leuem mellis deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cæruleos columbarum colli flosculos æmulatur; vt non guttis Arabicis obnuctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus, & pone versum coactus amatoris oculis occurrens instar spectaculi reddit imaginem gratiorem? Quid cum frequenti sobole spissus cumulat verticem, vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? Tanta denique est capillamenti dignitas, vt quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen, nisi capillum distinxerit, ornata non possit abire. Sed in illa non operosus, sed inordinatus ornatus addebat gratiam, vberes enim crines leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimq; sinuato patagio residentes. paulisper ad finem conglobatos in summum verticem nodus astrinxerat. *Apul. l. 2. metamor.*

Cultus capillorum immodicus.

QVid illos otiosus vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit,

uit; dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo irascuntur, si tonsor paulò negligentior fuit, tanquam virum tonderet? Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rem publicam suam turbari, quàm comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui non comptior esse malit, quam honestior? *Seneca de Breu. vita c. 12.*

Exordiamur à capite, ituri dein ad reliqua corporis luxui dicata. Crines non vt olim leniter reflexi, qui per colla de hinc dispersi decoriter diffluerent natura ductrice: sed capillaturæ totius structrices quæruntur, nec tenui satis est pectine discriminari, itur ad ferrum, & ignem, ne quid crispando desit. Vertuntur & capilli croco, & pulueris aspergine, & lixiuiorum non vno genere: quasi ætatis & gentis pudeat, ita annos patriamque capillo transferimus. Accedunt exuuiæ capitis alieni, forte immundi, nocentis, & gehennæ destinati, vt quæ non poterat auro, crinium artificio coronetur, capillis mutuo in orbem superstantibus. Nec onus sentiunt quæ gaudent videri.

Tanti est quærendi cura decoris:
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altũ
Ædificat caput. Andromachen à fronte videbis,
Post minor est; aliam credas,

aliæ quasi de neglectu gloriam venantur, cum in fronte ludunt dependentes cincinni, nec molestiam sentiunt studio prouocatam, iam flores qui sublimem distinguunt verticem, quàm variè interludunt? Arabicis exin odoribus obunctum caput cuius aucupetur nares, si non alienas? intercurrit discriminalis acus, quam nisi gemma claudat

secus ac si aceto & labrusca, sinapi & absynthio victitasset, futuris cladibus explicato barbatio, ceu tragico syrmate præludebat: barbam illam non Dodoneam quercum, sed pilosum Arcadiæ nemus credidisses, Papposileni, non Ægypanis alicuius vmbraculum, syluestre hospitium pensilis enthusiasmi. Contra verò si fortunatus exitus votis supplicantium responsurus erat; ecce tibi nullo tonsore, præras a continuo barbula fatidica, fastigiata molliter in conum, leuis ac nitida Nitelam nitoribus anteuertebat, & amaracina madens aqnula, totam spirans Arabiam, felicitatis futuræ gaudiola titilatione diuinacula argutabatur. *P. Leo Sanctius flor. l. 1. praef. 11.*

Os.

ALijs animantibus ad explendam victus necessitatem, inferendasque ventri copias os comparatum est: sed homini promptuarium potius rectæ rationis, & suauissimæ datum est; vt quæ prudentia corde conceperit, ea sensa promat oratio. Hoc est animi vestibulum, orationis ianua, & cogitationum comitium: pars hominis loco celsa, visu prompta, vsu fœcunda. feris & pecudibus os humile, & deorsum ad pedes deiectum, vestigio & pabulo proximum, nunquam fermè nisi mortuis, aut ad morsum exasperatis conspicitur; hominis verò nihil prius tacentis, nihil prius loquentis contemplare. *P. Nigronius or. 2. ex Apul.*

Oculi.

OCuli tamquam speculatores altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes fungantur suo munere. Quis verò opifex præter naturam, qua nihil potest esse calidius tantam

soler-

ſolertiam perſequi potuiſſet in ſenſibus? quæ primum oculos membranis tenuiſsimis veſtiuit & ſepſit, quas primum perlucidas fecit vt per eas cerni poſſet: firmas autem vt continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, vt & declinarent ſi quid noceret, & aſpectum quò vellent facilè conuerterent. Acieſque ipſa qua cernimus, quæ Pupula vocatur, ita parua eſt, vt ea quæ nocere poſsint facilè vitet; palpebræ quæ ſunt tegmenta oculorum molliſsimæ tactu ne læderent aciem, aptiſsimæ factæ, & ad claudendas pupulas, ne quid incideret, & ad aperiendas: inde prouidit, vt identidem fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitæque ſint palpebræ tamquam vallo pilorum, quibus & apertis oculis ſi quid incideret, repelleretur, & ſomno conniuentibus, quum oculis ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quieſcerent. Latent præterea vtiliter, excelſis vndique partibus ſepiuntur. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens, neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, ſed homini maximè, ideſt moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odij amoris triſtitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſummiſsi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. ardent, intenduntur, numectant, conniuent. Hinc illæ miſericordiæ lacrymæ. hos cum oſculamur, animum ipſum videmur attingere. hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor eſt in dolore tam foecundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi ceu vaſa quædam viſibilem eius partem accipiunt, atque tranſmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus viſu. Sic in morbo comitiali

ex infirmis, fluidisque contextum & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus laboris impatiens, ipso rursum situ, & otio iturum in tabem. Alimenta metuens sua, quorum modo, copia, modo inopia rompitur, anxiæ solicitæq; tutelæ, præcarij spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua singulis opus est? Nunquid enim, vt concidat, res est magni molimenti? Odor illi, saporque & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocunq; se mouet statim infirmitatis suæ conscium non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatusq; non familiaris auræ, & tenuissimis causis, atque offensionibus morbidum, putre, cassum: à fletu vitam auspicatum. Cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit. Immortalia æterna volutat animo, & in nepotes, prone potesque disponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc, quod senectus vocatur pauci sunt circuitus annorum. *Seneca lib. de consot. ad Mar. c. 12.*

Principium iure tribuetur. Homini, cuius causa videtur cuncta alia genuisse natura, magna & sæua mercede contra tanta sua munera, vt non sit satis æstimare melior parens homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, alienis velat opibus: cæteris variè tegmenta tribuit, testas, cortices, coria spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, à frigoribus, & calore tutata est. Hominem tantum nudum & in nuda humo, natali die abijcit ad vagitus statim, & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, &

has

has protinus vitæ principio. At Hercule risus, præcox ille, & celerrimus ante quadragesimum diem nulli datur? Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus iacet, manibus pedibusq; deuinctis, flens animal cæteris imperaturum, & à supplicijs vitam auspicatur, vna tantum ob culpam, quia natum est. Heu dementiam ab ijs initijs existimantium ad superbiam se genitos. Prima roboris spes, primumq; temporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibis? os quandiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque subinde nouitatibus victæ. Cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare: hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, breuiterque non aliud naturæ sponte, quam flere. Itaque multi extitere, qui non nasci optimum censerent, aut quam, ocyssimè aboleri. *Plinius l. 7. nat. hist. in proc.*

Deus igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata, & adiuncta inuicem neruis alligauit, atque constrinxit: quibus mens si excurrere, aut resistere velit, tanquam retinaculis vteretur, & quidem nullo labore, nulloq; conatu, sed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret, ac flecteret; hæc aut visceribus operuit, vt quemque locum decebat, vtque ossa solida tegerentur. Item visceribus ipsis venas admiscuit, quasi riuos per corpus omne diuisos, per quas discurrens humor & sanguis vniuersa membra, succis vitalibus irrigaret: Et ea viscera formata in eum modum, quid vnicuique generi aptum

fuerit superiecta pelle contexit: quam, vel sola pulchritudine decorauit, vel setis adoperuit, vel squamis muniuit, vel plumis insignibus adornauit. Illud verò commentum Dei mirabile, quod vna dispositio, & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates. Nam in omnibus ferè, quæ spirant, eadem series & ordo membrorum est. Primum enim caput, & huic annexa ceruix. Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi, adhærens pectori venter. Vltimo loco semota pedesque. Nec solum membra suum tenorem, ac situm in omnibus seruant, sed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipso certam sedem possident, aures, certam oculi, nares item, os quoque & in ore dentes, & lingua. *Lactant. Firmianus lib. de Opif. Dei c. 7.*

Videbant hunc vnum ex animantibus sagacem, multiplicem, acutum, memorem, plenum rationis, atque consilij: videbant hunc vnum sapere, intelligere, prouidere, videbant in hoc vno æternitatis æmulam immortalitatem, animum indiuiduum, ac simplicem, qui cum dirimi, dissi[illegible] non possit, in singulis totus est corporis membris, infususque penitus, omnibus articulis motum impertitur, & vim. Videbant in eodem rerum omnium velut epitomen, atque admirabilem ipsius vniuersitatis contractæ comprehensionem: vitam qua sola sunt stirpes imbutæ; [illegible], & motum, quibus præterea pollent animantes rationis expertes: intelligentiam, quæ mentibus illis cælestibus à mortali concretione seiunctis est attributa: libertatem, atque arbitrium illud, cuius beneficio sui iuris, suæque spontis est animus noster, nullo cogitur imperio, nullas compedes, aut vincula pertimescit. Quid ea vis, quæ cernit atque intuetur absentes, trans mare currit aspectu, abdita penitus, & retrusa scrutatur,

tur, cælum ingreditur, ad inferos vsque descendit, cogitationes denique veluti quosdam satellites per omnes terrarum oras temporis puncto circumfert. *P. Tarquin. Gallutius to. 2. or. 1.*

Intelliget proinde sanctum hoc animal, præteritorum memor, præsentium sagax, prouidum futurorum multiplex acutum, viribus instructum sensibus armatum, intelligentia communitum, mentis, & consilij plenum cui nomen Homini fecimus, à summo Deo præclara quadam conditione generatum, sic è rebus vniuersis, vt floribus esse delibatum, vt cum Opifice suo, & arctissima necessitudine legis æternæ, & si militudinis immortali religione teneatur. Hinc & intelligeret figuræ suæ vim, ac statum: & quid sit illud anquiret, quàm ob rem cæteris animantibus in ventrem proiectis, ipse stata celsus, & excitatus ex humo se conuerterit ad cæli conspectum: hoc est ad agnitionem domicilij sui vultum oculosque contulerit? Propemodum hic cum ipso Deo consociatus exeret illam aciem suæ mentis, & tamquam exacuet, & in sedem patriam, imò suam insinuabit, & in sanæ cupiditatis excussa compede solutus, ac liber toto cælo magnificè triumphabit. *P. Stephonius prosa 3.*

Sanctum verò animal, sui iuris atque mancipij natum auræ diuinæ particeps insigniterque præter cæteras animantes mentis intelligentia, tanquam summi Regis inscriptione notatum, plenum consilij, plenum rationis, præteritorum memoria, instructum, ornatum animauersione præsentium, prouidentia præditum futurorum, qui cælum animo conciperet, virtute consequeretur, sequi non tam sibi, quam Deo natum putaret; vt legis æternæ sibi primum, dein alijs (si res ferret) & suasor & interpres esset non enim homo solitarius & vagus factus est, qui breuissimi temporis animans

 mans

mans æuum ritu ferino transigeret in solitudinibus & speluncis, sed qui cum apprime societatis appetens, & omnis humani diuinique iuris intelligens esset, idem inter sui generis animantes, Iustitiæ diligens æstimator, omnisque cultor honestatis atque officij moderator haberetur: religione castus, humanitate blandus, liberalitate munificus, comis afflatu, tum magis cum vires & opes in commune quæreret, regeret leges, oppida muniret constitueret templa, gymnasia celebraret, genus ipsum humanum inter se commercio sermonis & sapientiæ deuinciret: argumento est solitarium non esse natum, quod recenti adhuc mundo nonnullis sæculis ante naufragum humanum genus è siluarum latebris naturæ inuitatu in oppida concessit, & quod multo diligentius post aquas inter homines iure ciuili constituto, terras vrbibus passim notauit, vrbes hominum cœtibus impleuit, cœtus humanos rerum omnium communitate sociauit. *P. Stephonius Praef. 5.*

Obstupuisse ferunt aliquando Medicorum Principem Galenum ad humani corporis fabricæ præstantiam, & aspectum. Quis, aiebat vir subtilis ingenij, tam peritus artifex, tanto tamq; singulari ordine tam nobilem membrorum compagem coaptauit? quis quasi bases, sic ossa fundauit, quæ neruis muniantur, carne vestiantur, venis irrigentur, cute & ornentur & contegantur: quis tam admirabiles in compingendis illis ossibus nexus statuerit, vt imbecilliori quasi vinculo tam solidè inter se tam multa coagmententur? quis tam eleganti compositione summum stabilierit verticem, caput sensuum operibus tam accommodatum? quis totius ædificij bases tam firmiter subiecerit pedes, quibus vndique circumferatur ista mobilis ædificatio? denique quis omnia suo loco tam perfectè collocauerit? Vnum si

Deum

Deum excipias, ego quidem existimo, id à nullo aliter fieri potuisse, sed ne cogitari quidem.
Ex Palatio Eloq. excr. 2. pun. 16.

Homo instar parui mundi.

NEC minor admiratio vobis oboritur ex horum duorum clarissimorum luminum splendore præstantiaque si spectetis hominem vt imaginem mundi quem hominem ob id veteres Microcosmum appellauerunt: in quo, quemadmodum in magno mundo; cuncta rerum genera diuinitus illigantur, mortalium, & immortalium; cælestium, & terrestrium, sic vt complexu deuinciat suo vitam arborum sensum animalium, rationem Beatarum mentium, diuino simile imperium; tum terram, aquam aerem, ignem; & supra omnia simulacrum quoddam cæli capite præferat stellis illustribus splendens, quæ si non claritate cælestia sidera, certè præstantia lacessunt. In hoc præter astra minora sensuum, duo splendidissima sidera collucent rationis, & orationis nominibus consignata; quæ lampades illas maximas astrorum principes; geminos cælestis orbis oculos, diei noctisque arbitros Solem, & Lunam similitudine referunt. Nam vt illæ cælesti accensæ lumine Cælum, in quo fixæ feruntur exornant, & inferiorem mundum, cui præsident, illuminant: sic ratio, & oratio suis ornamentis collustratæ caput, in quo sedem habent mirè decorant: & reliquum corpus, atque hominem cui præsunt imperio, nobilitant. Illæ dierum noctiumque curriculis ordiuntur menses, texunt annos, annisque seriem conficiunt sæculorum: hæ vitam humanam, quæ tum animi luce, corporisque tenebris, tum prosperitatis, & infelicitatis permistione; tamquam diei noctisque vicissitudine

constat, ratiocinando sapienter, & eloquendo prudenter, memoria nominis fama litterarumque monumentis in tempus æternum, infinitumque propagant. Illæ luce sua colores accedunt, & quidquid in mundo pulchri latet compressum tenebris, hominum oculis obijciunt, redduntque spectabile, hæ suis quoque sapientiæ, & eloquentiæ splendoribus illustrant omnes: actiones humanæ vitæ pulcritudinemque cogitationum, scientiæ doctrinarum, artium, historiarum, quæ delitescit tum in hominum pectoribus, tum in memoriæ thesauris, aperiunt, & efferunt in aures oculosque Mortalium. *P. Iul. Nigronius Orat.* 10.

Multas sanè causas esse comperio, cur homo diuinum animal à sapientibus, in primisque à Trismegisto, atque ab Hebræo Philone mundus alter, aut mundus quidam angustior appellatus sit. Habet enim expressum in capite quasi cælum: habet in geminis oculis duo illa pulcherrima cæli sidera, quorum alterum noctu, alterum interdiu terras illustrat habet animum, Dei simulacrum, sensibus præsidentem, aurigam & gubernatorem corporis prope Diuinum: habet ea rerum initia, quæ vocamus elementa in quatuor illis humoribus, quorum apta conuenientia hominis ipsa constitutio continetur, & vita. Habet in ætate tam varia illa quadripartita tempora quibus distinguitur annus. Habet in concreta corporis mole terram, in spiritu ventos, ac tempestates, in venis fluuios, in arterijs, & semitis animæ subterraneos ductus. Habet denique in ipsa membrorum commissura, in neruorum omnium vertebrarumque compage coniunctionem illam rerum omnium inexplicabilem, quas illigatas atq; implexas incredibili vinculo in hac vniuersitate suspicimus. *P. Tarquin. Gallutius to.* 1. *orat.* 2.

Si homo mundus minor vere dicitur, necesse

est

est eum aliquo modo rerum omnium gerere similitudinem, & proportione quadam respondere omnibus. Vt ergo in maiore mundo quatuor corporum elementa sunt, sic in homine hùmores quatuor reperiuntur, cholera, sanguis, pituita, atra Bilis: quorum primus ignis, alter aeris, tertius aquæ, postremus terræ habet imaginem. Vt in magno mundo cæli octaui incitatione orbes inferiores conuersantur: sic in homine penes rationem est principatus, cui appetitus omnes sese obsequentes præstare, & ab ea moueri atque gubernari debent. Quod in illa est media regio aeris, in quam elati terrarum, aquarumque halitus condensantur, & in nubes coguntur, id est, in homine cerebrum, quo in loco aspirationes, vaporesq; è visceribus sublati frigescunt, indeque veluti in pluuias soluti distillant. Cum sint item substantiarum genera quatuor, quibus vniuersum constat, componiturque, subsistentium, viuentium, sentientium, intelligentium, eadem quatuor in homine insunt. Etenim cum inanimis, & stirpibus illi cognatio intercedit, quod ad corpus & elementorum temperationem, & ad vim vegetatricem, altricem accretionis, & generatricem attinet. Cum animantibus, & in iisdem, & in virtute sentiente, appetente, ac mouente. Cum Beatis spiritibus quod rationis particeps. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 9.*

CORPVS HVMANVM, ET EIVS PARTES.

Corporis humani longior descriptio est apud Ciceron. lib. 2. de nat. deor. & apud Lactan. Firmianum lib. de opificio.

Caput.

HOminis itaque solius recta ratio, & sublimis status, & vultus Deo Patri communis ac proximus, originem suam fictoremque testatur. Eius propè diuina mens, quia non tantum animantium, quæ sunt in terra, sed etiam sui corporis est sortita dominatum, in summo capite collata, tamquam in arce sublimis speculatur omnia, & contuetur. Hanc eius aulam Deus non obductam porrectamque formauit, vt in mutis animalibus, sed orbi, & globo similem, quod orbis rotunditas perfectæ rationis est ac figuræ. Eo igitur mens & ignis ille diuinus tanquam cælo tegitur, cuius cum summum fastigium naturali veste texisset, priorem partem, quæ dicitur facies, necessarijs membrorum ministerijs & instruxit pariter & ornauit. *Lactan. Firmianus lib. de Opif. Dei c. 8.*

Hominem ob naturæ maiestatem miraculum miraculorum, animal adorandum, & venerandum à sapientissimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuisse constat. Maiestatis porrò imaginem licet vbique habeat expressam, lucent tamen in capite plures diuinitatis illius, & principatus animæ radij. Quid sine capite est Homo? iacet mehercule, iacet sine honore, sine nomine quasi truncus iners & ignobilis: sola Principum capita, auro ære, marmore sculpta in pretio sunt, per caput iurabant veteres, capitis nutu pacta confirmabant, caput vbique plenissimum maiestatis: at illud ipsum solius cerebri gratia constructum est, cuius domicilium, & propugnaculum à principe Medicorum appellatur. *Andr. Laurentius l. 1. de Anat.*

Certe-

Cerebrum.

PLato cerebrum, diuinissimum appellat membrum, nec solum præcipuum, sed etiam totum in corpore. Homerus cælum nominat, quod ad instar primi orbis eius vi ac illustratione inferiora moueantur, ac sentiant: hic sacram Palladis arcem Poetæ locant, dum eam Iouis cerebro natam fingunt, propterea à cerebri esu, tamquam à re sacra abstinebant veteres, & sternutantibus benè precabantur. Quod denique in mundo est cælum, in homine est cerebrum: illud intelligentiarum, hoc rationis est domicilium. Sunt sanè hæc omnia diuinitatis cerebri certissima, & hoc vnum inter cætera præstantiam luculenter demonstrat, quod cerebre omnia famulentur, eiusque solius gratia totum corpus constructum sit, homo nempe ad intelligendum totus est natus, ac intelligentis facultatis sedes est cerebrum. Situm est in editissimo loco, tamquam arce, ac domicilio omnium tutissimo, & vt irruentibus extrinsecus iniurijs minus foret obnoxium, ossibus vndequaque, quasi proprijs sepimentis hoc natura obuallauit, orbiculari figura tornatum est, tum vt capacius, tum vt nocumentis minus occurset: adde quod diuinissimo membro perfecta debetur figura, est tamen quodam tenus oblongum geminis verticibus extumescens. Et, vt eius magnitudo ingens est, & homini, quam cæteris animalibus capacius, & amplior moles, vt vnicum Hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius sit, & capacius. quid eius fabricæ concinnitatem loquar, quid solertem naturæ in eius structura solertiam? quid huius regiæ domus columnas, & concamerata inuolucra? quæ superbæ molitionis ingentem molem suffulciunt, quid atria? quid

thalamos? quid sinus quatuor, quid sepulcrum lucidum, quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quasi labyrintæos flexus, miror profecto, & cum vetustissimo Zoroaste exclamato cogor: O homo audacis naturæ miraculum. *Andr. Laurentius l. 1. de Anat.*

Capillamentum.

QVid cum capillis color gratus, & nitor splendidus illucet, & contra Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus retinet, ac in contrariam gratiam variat aspectum? & nunc vt aurum coruscans in leuem mellis deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cæruleos columbarum colli flosculos æmulatur; vt non guttis Arabicis obnuctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus, & pone versum coactus amatoris oculis occurrens instat spectaculi reddit imaginem gratiorem? Quid cum frequenti sobole spissus cumulat verticem, vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? Tanta denique est capillamenti dignitas, vt quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen, nisi capillum distinxerit, ornata non possit abire. Sed in illa non operosus, sed inordinatus ornatus addebat gratiam, vberes enim crines leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimq; sinuato patagio residentes. paulisper ad finem conglobatos in summum verticem nodus astrinxerat. *Apul. l. 2. metamor.*

Cultus capillorum immodicus.

QVid illos otiosus vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit,

uit; dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo irascuntur, si tonsor paulò negligentior fuit, tanquam virum tonderet? Quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rem publicam suam turbari, quàm comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui non comptior esse malit, quam honestior? *Seneca de Breu. vita c. 12.*

Exordiamur à capite, ituri deiu ad reliqua corporis luxui dicata. Crines non vt olim leniter reflexi, qui per colla de hinc dispersi decoriter diffluerent natura ductrice: sed capillaturæ totius structrices quæruntur, nec tenui satis est pectine discriminari, itur ad ferrum, & ignem, ne quid crispando desit. Vertuntur & capilli croco, & pulueris aspergine, & lixiuiorum non vno genere: quasi ætatis & gentis pudeat, ita annos patriamque capillo transferimus. Accedunt exuuiæ capitis alieni, forte immundi, nocentis, & gehennæ destinati, vt quæ non poterat auro, crinium artificio coronetur, capillis mutuo in orbem superstantibus. Nec onus sentiunt quæ gaudent videri.

Tanti est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altū
Ædificat caput. Andromachen à fronte videbis,
Post minor est; aliam credas,

aliæ quasi de neglectu gloriam venantur, cum in fronte ludunt dependentes cincinni, nec molestiam sentiunt studio prouocatam. iam flores qui sublimem distinguunt verticem, quàm variè interludunt? Arabicis exin odoribus obunctum caput cuius aucupetur nares, si non alienas? intercurrit discriminalis acus, quam nisi gemma claudat

dat Indico, aut Britannico piscata mari, aut ignobilis conchæ dura verruca, perijsse rem credas.
P. Car. Scribanius in Phil. Christ. c. 6.

Etenim capillum comere, fouere, inungere, vertere seu colore, seu ferro, modo vibrare sinuosis anfractibus serpentis in morem modo æqualiter pectere, vt à ceruice, tamquam à fonte pleno alueo molliter in humeros fluat; nunc discriminali acu à fronte ad occipitium dispescere, vt hinc inde in aures depluat, nunc vnam in partem totum corriuare; nunc à summo vertice in omnes partes deducere quasi vaginam capiti, vel operculum accommodare ne; nunc erraticum fluxum calamistri lege compescere, & alios crines in annulos adstringere, & in frontem corymborum instar demittere, vt exangui expudorato, prorsus verò marmori depicto, fictoque auro honor accedat; alios nulla lege coercere, vt vagi; ac volucres elabantur, non bona simplicitate dissimulante fastidium, vt gloria de neglectu capiatur; denique in tenera ceruice non secus, atque in latifundio excolendo curam omnem, cogitationemque conferre; an non, vt muliebris otij negotia sunt, & leuissimæ mentis curæ grauiores, sic etiam fœminarum sunt propria ornamenta, omnisque ipsarum laudis argumenta potissima?

Ex lib. Orationum quas Franc. Sanbenedictus collegit or. 3. aduer. capill. cultores.

Capillos itaque quos natura simpliciter fundit, ferro, igni, coloribus, vnguentis inuertere quid aliud est; quam diuino operi manus per summam artificis iniuriam admouere? Edit natura, Deo duce, capillos, vt à nobilissima corporis parte arce scilicet mentis, huius Microcosmi cælo, cæli asperioris iniurias propulset; vt turpem capitis nuditatem cohonestet; non vt in annulos, aut nodos torti, & corymborum instar dependentes festiuam

sem-

ſemper, ac ludibundam pronuncient ceruicem, vel ſupini, refugique vndique ſuo auro caput coronantes, molliſſimo cuique deferant regnum; vel inuercundæ frontis marmori alludant, vel illudant ſpeculo, atque oculis ſuis vel blandiantur alienis vt planè non ſupergredi conentur naturam, ſed vitiare; qui, quod ipſa neceſſitatis ergo parere inſtituit, in delicias, luxumque traducunt. Scilicet natura in crinibus ambitioſa eſt, aut luxum quærit, quæ ad illorum procreationem abiecta damnataque materia abutitur; naturæ, itaq; adeoque ipſius Dei conſilium non modò arrogans, & iniurius; ſed penè etiam blaſphemus reprehendit; qui rem ab ipſis ſeruitute mulctatam penè ſolam in delicijs habet, ſolam ſibi ornamento, atque honori eſſe putat. *Ex eod. lib. ſupracit. or. 4.*

An tu reformidabis hominem, cui belle compoſitus venerandi verticis decor, & quædam quaſi cidaris capillorum in apicem attollitur, & in annulos conformata, promiſſaque longius velut exundatione cæſaries ſparſim in humeros fluit, leuiſſimaque ventorum agitatione quaſi captans ab aura gloriolam permouetur; plauditque non tam collo, quam ſibi? meræ ſunt illæ deliciæ, meræ illecebræ voluptatis, non inuitamenta terroris. *P. Guiniſis alloc. 6.*

Barba.

VNA Sacerdotis barba, ceu nouella Pythia ſine voce ac ſenſu, inaudito quodam genere metamorphoſeos oracula profundebat. Etenim ſi minus proſperè cuenturum erat id, de quo quærebatur, ſtatim barba illa decretoria, quaſi calamitatem miſerata, ſubito ſquallore obſita, immani amplitudine ſuccreſcebat ad pectus: vultus captiuæ antiquitatis plenus agreſtis ac triſtis, non

ſecus

secus ac si aceto & labrusca, sinapi & absynthio victitasset, futuris cladibus explicato barbatio, ceu tragico syrmate præludebat: barbam illam non Dodoneam quercum, sed pilosum Arcadiæ nemus credidisses, Papposileni, non Ægypanis alicuius vmbraculum, syluestre hospitium pensilis enthusiasmi. Contra verò si fortunatus exitus votis supplicantium responsurus erat; ecce tibi nullo tonsore, præerasa continuo barbula fatidica, fastigiata molliter in conum, leuis ac nitida Nitelam nitoribus anteuertebat, & amaracina madens aqnula, totam spirans Arabiam, felicitatis futuræ gaudiola titilatione diuinacula argutabatur. *P. Leo Sanctius flor. l. 1. praef. 11.*

Os.

Alijs animantibus ad explendam victus necessitatem, inferendasque ventri copias os comparatum est: sed homini promptuarium potius rectæ rationis, & suauissimæ datum est; vt quæ prudentia corde conceperit, ea sensa promat oratio. Hoc est animi vestibulum, orationis ianua, & cogitationum comitium: pars hominis loco celsa, visu prompta, vsu fœcunda. feris & pecudibus os humile, & deorsum ad pedes deiectum, vestigio & pabulo proximum, nunquam fermè nisi mortuis, aut ad morsum exasperatis conspicitur; hominis verò nihil prius tacentis, nihil prius loquentis contemplare. *P. Nigronius or. 2. ex Apul.*

Oculi.

Oculi tamquam speculatores altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes funguntur suo munere. Quis verò opifex præter naturam, qua nihil potest esse calidius tantam

soler-

ſolertiam perſequi potuiſſet in ſenſibus? quæ primum oculos membranis tenuiſsimis veſtiuit & ſepſit, quas primum perlucidas fecit vt per eas cerni poſſet: firmas autem vt continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, vt & declinarent ſi quid noceret, & aſpectum quò vellent facilè conuerterent. Acieſque ipſa qua cernimus, quæ Pupula vocatur, ita parua eſt, vt ea quæ nocere poſsint facilè vitet; palpebræ quæ ſunt tegmenta oculorum molliſsimæ tactu ne læderent aciem, aptiſsimæ factæ, & ad claudendas pupulas, ne quid incideret, & ad aperiendas: inde prouidit, vt identidem fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitæque ſint palpebræ tamquam vallo pilorum, quibus & apertis oculis ſi quid incideret, repelleretur, & ſomno conniuentibus, quum oculis ad cernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quieſcerent. Latent præterea vtiliter, excelſis vndique partibus ſepiuntur. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens, neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, ſed homini maximè, ideſt moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odij amoris triſtitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſummiſsi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. ardent, intenduntur, numectant, conniuent. Hinc illæ miſericordiæ lacrymæ. hos cum oſculamur, animum ipſum videmur attingere. hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor eſt in dolore tam foecundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi ceu vaſa quædam viſibilem eius partem accipiunt, atque tranſmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus viſu. Sic in morbo comitiali

tiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quod corybantian Græci dixere. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extremo tunicis, quas subinde purificant lacrimationum saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. media eorum cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obiterq; incidentia facile declinant: alijs nigri, alijs raui, alijs rufi, alijs glauci coloris orbibus circumdatis, vt habili mixtura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. *Plinius lib. 11. hist. nat. c. 37.*

Naturæ speculum est oculus, microcosmi lumen, pars ætherea, solis ianua, fenestra animi, magnæ mentis imago. figura est in primis rotunda, & aliquantulum oblonga, quò ad capacitatem, robur, agilitatem promptior fit atque expeditior. Et gemini quidem sunt ocelli in loco editissimo capitis collocati, vt noctu atque interdiu non secus ac vigiles excubent, & nocitura quæque agili declinationi atque flexu deuitent: nec satis in antrum quoddam, ac veluti sinuosam vellem retrusi cernuntur, quo & eorum securitati prouideatur, & minori naturæ dispendio spiritus dissipentur: quin vt extrinsecus irruentibus iniurijs minus sint obnoxij, ossibus vndequaque, & palpebris, quasi proprijs sepimentis sunt obuallati: magnitudo eorum tanta est, quanta ad rerum imagines sufficiat: natura tota est aquea, mollis lubrica, splendens pellucida, vt celerius rerum omnium spectra, colores imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus; sex musculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipeque copioso constituitur. Musculi vndequaque mira

volu-

volubilitate oculum versant, tunicæ fluentem naturam veluti solidiori vallo muniunt; quarum vna est venulis, & arteriolis quamplurimis distincta, fundæ similitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate cornu prætenue, & accuratè politum refert. Tertia vuæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus auulsus est, figura, colore tenuitate, læuitate externa spectantibus exhibet. Quarta tenuitate telas aranearum æmulatur, Quintam reticularem à retis similitudine medici dixerunt. Postrema veteribus incognita, vitrea, & ipsa vitreum humorem, omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt statim, & in apertum prodeunt partes oculorum nobilissimæ; humores quippe, aqueus, crystallinus, & vitreus, sed crystallino summus debetur honor, qui anima oculi, speculum interius, & centrum ideo dici solet. Quid neruos loquar? quorum vnus visioni, alter motione deseruit, quid adipem? quid venas? quid arteriolas? quid musculos? portenti profectò simile est quod vno corpusculo, tam varij generis particulas concluserit. Quid de oculorum effectis dicam? vident mirantur, adamant, concupiscunt, amoris, iræ, furoris, misericordiæ, vltionis indices sunt, in audacia prosiliunt. in reuerentia subsident, in amore blandiuntur, in odio efferantur, gaudente animo hilares subrident, eodem mærente languescunt, in ira exasperantur, in cogitatione, ac cura quiescunt, cum mente semper intenti: vnde tot vsus, tot nomina, torui, truces, flagrantes, graues, transuersi, limi, submissi, blandi, ad summum ad animi motus ita sunt compositi, vt alter animus esse videatur. *Andreas Laur. lib. 11. de Anat.*

Oculi instar excubitorum, seu speculatorum bini in arce sunt collocati, quorum vnus seruet à dextris, alter à sinistris. Hi tuniculis, membranulis-

nulisque tenuissimis pellucidulis, ac bene firmis conuestiuntur, quorum pupillæ quasi quadam iride in orbem cinguntur. Sunt autem ob id lubrici, ac versatiles, vt & declinent si quid lædat, & quaquauersus aspectum velociter, facileq; conuertant. tegumenta eorumdem palpebræ mira sunt mollitudine: non solum enim prohibere debent, ne quid pupillas offendat, sed ipsa etiam eosdem, dum claudunt, dum aperiunt, minimè lædere. Hæ pilis tamquam telis, & hastilibus muniuntur, quibus cilicijs nomen impositum, quo paruorum corporum, vt puluisculorum, arenularum, festucarum, quæ ventorum flatibus excitari solent, damna arceantur: excludanturq; in volatu culices, & eius generis insecta. Præterea oculis velut tectum Deus imposuit supercilia, quæ defluentem à fronte sudorem, vt pluuias excipiant, & ad tempora transmittant.

P. Pontanus vol. 3. p. 1. prog. 9.

Aures.

AVditus semper paret, cuius etiam sensu dormientes egemus, à quo cum sonus est acceptus, etiam è somno excitamur. Flexuosum iter habet, nequid intrare possit, si simplex & directum pateret prouisum etiam, vt si qua minima Bestiola conaretur irrumpere, in sordidus aurium, tamquam in visco inhæresceret: Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, tutandique sensus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & infidibus, testudine resonatur aut cornu, & ex tortuosis locis & inclusis redduntur amplio-

ampliores. Aurium item est artificiosum quoddam, & admirabile iudicium, quo iudicatur, & in vocis, & in tibiarum, ac neruorum cantibus varietas sonorum, interualla, distinctio, & vocis genera permulta, canorum fuscum lene asperum, graue, acutum, flexibile, durum, quæ hominum solummodo auribus iudicantur. *Cicero l. 2. de nat. Deor.*

Aures duas esse voluit, quarum duplicitas incredibile est quantam pulchritudinem præseferat, quod tum pars vtraque similitudine ornata est, tum vt venientes altrinsecus voces facilius colligantur. Nam & forma ipsa mirandum in modum ficta, quod earum foramina voluit esse nuda & inobsepta, quod minus decorum, & minus vtile fuisset, quoniam simplicium cauernarum angustias præteruolare vox posset, & spargi, nisi perceptam per cauos Sinus, & repercussu retentam foramina ipsa conueherent, illis similia vasculis, quibus impositis solent angustiora vasa compleri. Eas igitur aures noluit Deus artifex mollibus pelliculis informare, vt pulchritudinem demerent pendulæ, atque flacentes, neque duris, ac solidis ossibus, ne ad vsum inhabiles essent immobiles, ac rigentes: sed, quod esset horum medium, excogitauit, vt eas cartilago mollior alligaret, & haberent aptam simul, & flexibilem firmitatem. *Lactantius l. de opif. Dei c. 8.*

Nares.

NAres ad odores percipiendos, & suaues quidem admittendos, fœdos autem nocentesque repellendos, & auersandos, & ad capitis defluxus excipiendos rectè etiam sursum positæ & quod cibi potionisque iudicium magnum earum est, ori vicinæ sunt. Quia verò necessariæ

vtili-

vtilitates, vt sint patulæ requirunt, angustiores habent aditus, ne quid in eas, quod lædat, possit peruadere: humidæ perpetuò ad puluerem, multaque alia repellenda vtiliter. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 9.*

Lingua.

DEindè in ore sita est lingua finita dentibus, & ea vocem immoderatè profusam fingit, & terminat, quæ sonos vocis distinctos & pressos efficit, quum & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, nares cornibus his, qui ad neruos resonant in cantibus. *Cicero lib. 2. de nat. Deor.*

Lingua intus inclusa, quæ vocem motibus suis in verba discernit, & interpres animi, nec tamen sola potest per se eloquendi munus implere, nisi acumen suum palato illiserit, nisi adiura, vel offensione dentium, vel compressione labiorum. Dentes tamen plus conferunt ad eloquendum: nam & infantes non antè incipiunt fari, quam dentes habuerint: & senes amissis dentibus ita balbutiunt, vt ad infantiam reuoluti denuò esse videantur. Sed hæc ad hominem solum pertinent, aut ad aues, in quibus acuminata & vibrata certis motibus lingua, innumerabiles cantuum flexiones, & sonorum varios modos exprimit. Habet præterea & aliud officium, quo in omnibus, sed tamen solo in mutis vtitur, quod contritos, & commolitos dentibus cibos colligit & conglobatos vi sua deprimit, & transmittit ad ventrem. Itaque Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum. Bestias etiam potu adiuuat, protenta enim cauataque hauriunt aquam, eamque comprehensam linguæ sinu, ne tarditate ac mora defluat,

fluat, ad palatum celeri mobilitate complodunt. Hæc itaque palati concauo tamquam testudine tegitur: eamque dentium ordine sapiens Deus quasi muro circumuallauit. *Lactantius lib. de opif. Dei c.* 10.

Habet lingua præter vsum loquendi, alia non contemnenda munera. Primum quidem cum sit gustatus primaria sedes, vel vt propriè loquar, prætoria sella, Tribunalque iudiciale proculentorum, & esculentorum, in ea residens Gustus cum cognitione saporum omnium iudicium de ijs exercet, vt iudex fertque sententiam: adeò vt pro eius arbitratu quibus vescimur cibi, quibus depellimus sitim, potiones, si non illi placent à stomacho atque ore protinus respuantur: nihilq; planè in stomachum alimenti demittatur, quin illa conuiuij moderatrix, & quasi prægustator suo consenserit præiudicio. Deinde cibum extenuatum, molitum, mansumque dentibus, agitatione, impulsu, motibusque suis depellit, & tamquam edentis manus detrudit in stomacum. At eius præcipuum officium, nobilissimumque munus est, aeris in vocem, & vocis in orationem conformatio. Nam ea spiritum à pectore, pulmoneque per arteriam asperam immoderatè profusum terminat; fingit, moderatur: ex eo vocem rudem primum discernit, quam deinde sonis distinctis ac pressis modulans in verba perfecta concinnat: & cum dat suos articulos, ac sonos vocibus, tribuit nobis vt articulatè loquamur: quod beneficium Lucretius merito linguæ refert acceptum, cum inquit.

Mobilis articulat membrorum dedala lingua
Voces.

Cuius rei gratia, vt intra buccas quaqua versus, longè latèque sursum deorsumque moueri, flecti, circumferri possèt hæc vocum sonorum verborumque

rumque fictrix, adeo tenera, lata, mobilis nobis ingenita eſt, vt teneritate, latitudine, ac mobilitate omnium pro corporis portione linguas ſuperet animantium. Non vno verbo præſtantiſſimum hoc munus explicare queo; tam multa de eius dignitate, ac vi, mente concepi. Vix expreſſero nonnullum eius vſum, cum Obſtetricem Animi, Typum verborum Memoriæ clauem, plectrum mentis, manumq; rationis appellauero. *P. Nigronus or. 2. num. 6.*

Vox, Locutio, Oratio.

QVamobrem Architectus hic diuinus inſeruit nobis hanc vim facultatemque loquendi, mentis arcanorum explicatricem, rationis interpretem conciliatricem humanæ ſocietatis, in ore potiſſimum tamquam in animi veſtibulo reſidentem, quæ linguæ dentiumq; percuſſione, aerem, quem reſpiramus à pulmonibus ac reddimus, format, & fingit in voces non aſperas ac rudes, vt cæterarum animantium, ſed ſuaues modulis dulces flexionibus, expreſſas litteris ac ſyllabis, coagmentatas vocalibus & conſonantibus, ſignificanteſque notionum, & cogitationum abditarum pro arbitrio quidem loquentium, ſed tamen ex pactione conuentuque nationum: quarum vocum, ſonorum, ac verborum, quæ ſigna quædam ſunt, & notæ earum rerum, quæ in animi receſſibus latent, collectionem ac ſeriem ordine diſpoſitam, ſermonem, orationemque nominamus. *P. Iulius Nigronus or. 1.*

Mirifica planè vocis natura eſt, humanæ præſertim, quæ cæterorum animantium voci multis nominibus antecellit. Vincit magnitudine: quod pro corpuſculi portione maxima, vox humana, cum aliarum beſtiarum vocibus comparata cenſeatur.

featur. Vincit varietate: nam bouem à boue paris ætatis, mugitu; lusciniam à luscinia, cantu, aut vix, aut nulla ratione distinguimus: at hominum totidem sunt voces quot in rerum natura mortales. Vincit suauitate: quod animalium voces asperæ rudes, absonæ, si pauculas auiculas canoræ vocis eximas, aures obtundunt, feriunt, vulnerant; nostra verò, nisi morbus aliquis eam sciderit, asperitas extraordinaria sauciarit, contentio raucam fecerit, canora, dulcis, blanda, mulcet, lenit, oblectat aures, & ea iucunditate, quæ potissimum oritur è tribus sonis inflexo, acuto graui, infecta est adeo atque affecta, vt non homines modo, sed etiam bestiæ immones cantu flectantur. Vincit denique teneritate, ac mollitudine, de qua suauitatis mater varietas quædam nascitur incredibilis. Nihil enim magis fingitur, frangitur, flectitur: nihil pluribus flexionibus, argutijs, sonis in cantu præsertim commutatur, ad auium vsque cantus, animantiumq; omnium vocis absolutam imitationem. Nunc in longum trahitur continuato spiritu, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso: modo falsis voculis mollitur: modo certis ac feueris intenditur: sæpe deorsum à summa vel saltu, vel per gradus præcipitatur: sæpe sursum ab ima similiter attollitur. Quid cum intorto spiritu copulatur, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato? Quid cum diutius extenta perdurat, cum definit antequam fatiet, cum puncto temporis euolat: Grauis interdum emittitur, acuta; inflexa: tum plena & exilis: crebra & rara: vibrans aliquando & lenta: incitata & tarda: diffusa nonnunquam & contracta attenuata & inflata: summa, media, ima. *Idem or. 2.*

Manus.

QVam verò aptas, quàm multarum artium ministras manus natura homini dedit: digitorum enim contractio facilis, facilisq; porrectio, propter molles commissuras, & artus nullo in motu laborant. itaque ad pingendum, ad sculpendum, ad neruorum eliciendos sonos ac tibiarum, apta manus est admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis: cultus dico agrorum, extructionesq; tectorum, tegmenta corporum, vel texta, vel suta omnemq; fabricam æris, & ferri; ex quo intelligitur, adinuenta animo, præcepta sensibus adhibitis opificũ manibus omnia nos consequutos, vt tecti, vt vestiti, vt salui esse possimus, vrbes, muros, domicilia, delubra habeamus. Iam verò operibus Hominum. manibus cibi varietas inuenitur, & copia: nam & agri multa ferunt, quæ vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati, & præterea vescimur B.stijs, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo; efficimus etiam domitu nostro quadrupedum vectiones, quorum celeritas, atque vis nobis ipsis adfert vim, & celeritatem: nos onera, quibusdam bestijs, non iuga imponimus, nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum, ad vtilitatem nostram abutimur, nos è terræ cauernis ferrum elicuimus, rem ad colendos agros valde necessariam. Nos æris, auri, argenti venas penitus abditas inuenimus, & ad vsum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem confectione, omnique materia, & culta & syluestri partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, & septi, frigora caloresque pellamus magnos

gnos vsus autem affert ad nauigia facienda, quorum cursibus suppeditantur, omnes vndiq; ad vitam copiæ. quasque res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus, maris, atq; ventorum, propter nauticarum rerum scientiam, plurimisque maritimis rebus fruimur, atque vtimur. *Cic. l. 2. de nat. Deor.*

Cor.

COR animalibus cæteris in medio pectore est: Homini tantùm infra læuam pupillam: turbinato mucrone in priora eminens Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in vtero tradunt deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos; Sed hos primum emori, cor nouissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum mouetur animal, intrà præmolli firmoque opertum membranæ inuolucro, munitum costarum, & pectoris muro, vt pariat præcipuam vitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo, & sanguini præbat, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora, & terga discurrunt, sparsæq; ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitijs non maceratur, nec supplicia vitæ trahit: læsumque mortem illico affert. Cæteris corruptis vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget; audacia quibus est paruum: pauida, quibus prægrande. *Plin. hist. nat. lib. 11. c. 37.*

Manus.

QVàm verò aptas, quàm multarum artium ministras manus natura homini dedit: digitorum enim contractio facilis, facilisq; porrectio, propter molles commissuras, & artus nullo in motu laborant, itaque ad pingendum, ad sculpendum, ad neruorum eliciendos sonos ac tibiarum, apta manus est admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis: cultus dico agrorum, extructionesq; tectorum, tegmenta corporum, vel texta, vel suta omnemq; fabricam æris, & ferri; ex quo intelligitur, adinuenta animo, præcepta sensibus adhibitis opificũ manibus omnia nos consequutos, vt tecti, vt vestiti, vt salui esse possimus, vrbes, muros, domicilia, delubra habeamus. Iam verò operibus Hominum manibus cibi varietas inuenitur, & copia nam & agri multa ferunt, quæ vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati, & præterea vescimur Bestijs, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo; efficimus etiam domitu nostro quadrupedum vectiones, quorum celeritas, atque vis nobis ipsis adfert vim, & celeritatem: nos onera, quibusdam bestijs, nos iuga imponimus, nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum, ad vtilitatem nostram abutimur, nos è terræ cauernis ferrum elicuimus, rem ad colendos agros valde necessariam. Nos æris, auri, argenti venas penitus abditas inuenimus, & ad vsum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem confectione, omnique materia, & culta & syluestri partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, & septi, frigora caloresque pellamus magnos

gnos vſus autem affert ad nauigia facienda, quorum curſibus ſuppeditantur, omnes vndiq; ad vitam copiæ. quaſque res violentiſſimas natura genuit, earum moderationem nos ſoli habemus, maris, atq; ventorum, propter nauticarum rerum ſcientiam, plurimiſque maritimis rebus fruimur, atque vtimur. *Cic. l. 2. de nat. Deor.*

Cor.

COR animalibus cæteris in medio pectore eſt: Homini tantùm infra læuam pupillam: turbinato mucrone in priora eminens Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primum naſcentibus formari in vtero tradunt deinde cerebrum, ſicut tardiſſimè oculos; Sed hos primum emori, cor nouiſſimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quaſi alterum mouetur animal, intrà præmolli firmoque opertum membranæ inuolucro, munitum coſtarum, & pectoris muro, vt pariat præcipuam vitæ cauſam & originem. Prima domicilia intra ſe animo, & ſanguini præbat, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora, & terga diſcurrunt, ſparſæq; ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitijs non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit: læſumque mortem illico affert. Cæteris corruptis vitalitas in corde durat. Bruta exiſtimantur animalium, quibus durum riget; audacia quibus eſt paruum: pauida, quibus prægrande. *Plin. hiſt. nat. lib. 11. c. 37.*

CORPORIS HVMANI HABITVDO, ET QVALITAS VARIA.

Corpus hominis melanchonici.

PRincipio agmen mihi ducant melancolici, genus hominum vt vulgus existimat solitarium ac penè subrusticum. Videas adolescentem macie decoloratum, capillo fusco cripósque sanguineis oculis, & pellucidis: videas tardum incessum, seuerum aspectum vultum vultuosum, frontem exaratam, diductum prominensque supercilium: ipsum oris habitum non quidem arte conformatum, qualem sibi Caligula ad omnem formidinem terroremque componebat in speculo: sed ingenio naturaque subtristem, cogitabundum semperque magnum aliquid molientem: cui si quid ex tempore dicendum vel è superiore loco ad populum, vel ad familiares ex æquo: hæsitat lingua torpetque: nec verba facili volubilitate prætersluunt, sed ori veluti affixa hærent atque vix decidunt. *P. Guinisius alloc.* 4.

Corpus in quo pituita dominatur.

SED redeo vnde me dicendi feruor abripuit atque aggredior ad aliam hominum classem, hisce quos ante descripsimus aduersam oppositamque; loquor eos adolescentes in quibus magna vis pituitæ, & vt vocant phlegmatis, hoc est inertissimi pigerrimeque dominatus humoris, facultatem intelligendi magnam partem extinguit: quos ego vt quod res est, plane loquar, amicè moneo facessant procul tanquam à templo profani, ab erudito illorum choro, quos naturæ destinatione ad sapientiam informamus: sic enim de

ijs

ijs ipſe decernit habitus oris, ſic tota corporis facies & conſtitutio, ſic mores, & quædam animi lineamenta pronunciant. Obſeum, nitidum, & adipale corpus, ab humeris, & pectore quadratum ſi quædam præterea argumenta ſtolidæ mentis accedant; plerunque pinguis, & craſſæ Mineruæ ſimulacrum eſt. Vidiſtine interdum aliquos Auditores, quorum errat in ore, in oculis, in fronte, in auribus, toto demum corpore ſtupiditas? nimirum hi ſunt ex hoc hominum genere, quos à ſapientiæ finibus abſtinemus, amandamus, expellimus. *Idem ibidem.*

Corpus in quo Sanguinis vis exuberat.

SED omittamus hæc ludrica: reuocat enim nos ab hiſce portentis eiecta mentiſque naturæ, hominum genus aliud, qui laudem neque cum primis Principem, neque cum ſecundis omninò nullam merentur ingenij. Hos ego antequam nomino, & quibus apti ſint diſciplinis naturæ deſtinatione, pronuncio, liber eorum ſigna conglobare aliqua quibus quaſi veſtigijs teneri quos quærimus facilè poſſint. Et ſanè nihil eſt facilius, quàm eiuſmodi claſſem internoſcere; quam enim partem in cæteris anni totius ætatibus ver obtinuit, eam ſibi occupauit illa in reliquis conſtitutionibus. Candido in vultu rubet aſſiduè color, flauus plerunque in vertice capillus, in cute læuitas & mollitudo, in forma dignitas, & auctoritas. Cæterum non aliud genus hominum illo feſtiuius: lepores, vrbanitates, & gratiæ nunquam diſcedunt. Sunt enim in Hominum ſocietate iucundi, ſunt liberales in iocis, comeæ in facetijs hilares in argutijs; vt horum in vultu tamquam in nummis antiquorum, legi ſemper epigramma videatur inſculptum. Hilaritas gene-

ris humani. vsque adeo nullæ in supercilio nubes, nulla in fronte coruitas, in oculis acerbitas nulla, nihil molestum, nihil triste: sed explicata, sed quieta, sed tranquilla omnia, cæloque, cum sudum est sanè simillima: vt per eam placidissimæ frontis speciem, veluti perspicuam translucentemque crystallum, ad ingenij sedem ac penetrale candidissimum facilis atque expeditus introducatur aspectus. Accedit ad hæc animi facilitas quædam, & quam in partem vocaueris, obsequentis: accedit corporis agilitas, leuitasque par auibus, robur & aptitudo membrorum constans & firma, saltationi, cursui, pugilatui, cæterisque virium irritamentis aptissima: sed corporis tamen quam animi maior habiliorque dexteritas. *Idem ibidem.*

Corpus in quo flaua bilis regnat.

SED iam à quatuor hominum classibus suprema superest eorum, quos vulgus nominat à morbo, quem græci Choleram dicunt. Horum naturam ex aspectu oris, & orationis vbi cursim ob oculos proposuero; vos inde, auditores, de re litteraria facietis, quod non erit difficilè, coniecturam. Inest, vt hinc exordiat, nationi præferuidæ, quam flaua bilis accendit summa tenuitas gracilitasque membrorum: staturæ modus haud immodicus, sed est in confinio positus magnitudinis & paruitatis: corporis faciem pallor quidam gilnus, mellique non absimilis decolorat: exterior cutis, quoddam quasi corporis solum scabra strigosaque, venis arterijsque conspicuis, quasi fontium capitibus in ramos passim, & riuos abeuntibus, prosemînatur: caput succi plenum & maiestatis: in quo maturata senectutis insignia quàm citissimè canescentem honestant, & veluti candidatam in iuuentute cæsariem; pellucidus

ocu-

oculorum vigor, & argutus alacritatem animi videtur exprimere: incessus, celer, incertus, exlex: nec stabilior lingua, quam pedes: nam & si gradus orationis sæpe numero firmus ille quidem est, & quodam eloquentiæ tenore grauiter, æqualiterque glomeratus; tamen, si forte succenditur bilis, & ebullit, attolliturque generosius; tum verò difficilis & morosus sermo, conuolutus & complicatus in se se graditur, regreditur, pessimque veluti contumax, & refractarius intersistit. Quid, quod communem societatem consuetudinemque mortalium, quanquam ipsi vehementer amant; non ita tamen in ea vicissim amantur, cum simultates ciuium plures, & inimicitias grauiores, quam amicitias charitatesque suscipiant? Nihil enim familiarius, nihil vnquam habent antiquius quibusdam indignationum velut igniculis, leuissimis illis quidem minimèque vitalibus, sed frequentioribus tamen, quam vt eos ferre patique diutius possit vsus & consuetudo ciuilis; qui quanquam vix exorti cadunt, & veluti quædam incendiariæ Bolides, tum propius extinguntur cum ardentius minaciusque collucent; fieri tamen minimè potest, quin eorum iactu repentino, crebrisque fulgoribus, si minus comburitur, afflatur certè vicissitudo beneuolentiæ quædam, & mutui consensus integritas. suspiciosissimum æquè genus hominum, morosissimumque, quibus nugas, nucesque, & pappos per aerem volitantes, tanquam excelsissimarum turrium, montiumque in se se incurrentium imaginem cæcutientis animi vitio propriæmet intemperiæ semper obijciunt. *P. Guinisius alloc.* 4.

Corpus extenuatum ac pane consumptum.

PAllebant ora facies absolebat illuuie, defloruerat ille natura diffusus color, totum corpus sine succo, sine sanguine miserandum in modum extaburat, oculi penitus in suos orbes inclusi, tempora lacunis altissimis depressa, eminebant malæ, atque dentes, pendebat è spina ferè nuda pectus aridum, venter macie collapsus, ossa cute pro carne tecta digiti, manus, cæterique artus neruis tantum, & articulis continebantur; obstupuerant sensus, languebant vires, non vox emitti faucibus, non crura moueri solo, non manus in cœlum tolli poterant. quid plura? non homines, sed eiecta cadauera putares, cum videres, aut quasdam effigies velut spirantium mortuorum. Erat illud spectaculum triste omnibus & luctuosum, passim per medias vias atque fora prostrata corpora eorum quibus inopia cibi vitam ademisset, & quod erat miserabilius quam plurimi mortui ante mortem & ante sepulturam iam sepulti. *P. Perpinianus or. 2. de S. Elisab.*

Atqui hic (ò tristem aspectu, miramque rerum faciem) hic inquam arbitrati se principem suum, quem agnoscerent reperturos; & ecce: vix hominem infelices, ac ne hominem quidem magis, quàm hominis informem statuam, aut exossem vmbram humi inter humentes paleas abiectam conspicantur. Vestis circa omnis computruerat, & laceri serùm centones destuebant, caduci principatus insigne. Capilli turbidè per humeros effusi vultum efferauerant; & manuum pedumque vngues, qui fœdè excreuerant, habitum monstri similem figurabant: tum ossa per aridam cutem extantia se vltro nudabant: nullusque nec in corpore vigor, nec in iuuene color, quem probares,

appa-

apparebat: & cibi reliquiæ, furfures quibus lautitijs pastus in illa fagina fuisset, indicabant. Quæ talia, quamquam per se singula pondus habuere, vt conspecta vel hosti lacrymas excuterent: tamen vnum præter cætera flentibus amicis admirationi fuit; cum iuueni senectam toto vertice, mentoque viderent præproperè sparsam esse, & crines sua nuper iuuenta flauentes, repente cunctos in canitiem vertisse: vt vnius carceris ærumna suam simul & dignitatem principi, & ætatem iuueni videretur eripuisse. *P. Bidermanus l. 1. acroa. 7. pun. 140. Vide Tit. fames & sitis.*

Corpus Bellatori consentaneum.

IAM verò si Flaminij quoque formam oris posteris nosse curæ erit; statu sublimis, acrectus, haud supra communem magnitudinis modum, ad auctoritatem imperij compositus, & apta descriptione membrorum, & firmitate laterum scitissimè compactus, ac strenuè cohærens sibi, præstantiam animi figura corporis exprimebat. Quippe robusti corporis honesta species, ac liberalis incessus, vultu, gestu, cæteroque figuræ ductu leuitatem omnem à se reiecerat mulliebris elegantiæ: Elata ceruix humerorum tractus æqualis, consentientesque lacertorum tori spectabilem viri dignitatem venerationi dabant. Item oris iucundus color sub rutilo sanguinis flore suffusus: oblonga facies, nec exhausta: lata frons, & explicata: supercilijs leuiter ductis, ac penicillo quasi descriptis. Oculorum grandes orbes, perspicuè subnigri penè sub cæsij, lætum lumen, coniectus acet, in tranquillo festiuus: si quando seueritatis aciem exeruisset, terrore formidabilis plurimam lenitatem, clementiam, beneuolentiam promittebat. Cæterum ornatus haud abhorrens à popula-

ri. Capillus strictim, ac per pectinem æqualiter attonsus, productiore barba, vberi crine, colore subfusco: prorsus vt ex habitu, cultuque corporis, qui tacitus est index animorum, sedatum virum facile crederes fortem facilius diceres: adeo dignitas oris famam virtutis impleuerat. *P. Bernardinus Stephonius orat. 2. in Fun. Delph.*

FORMA CORPORIS QVORVMDAM PRINCIPVM.

Iulij Cæsaris.

FVisse traditur excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulò pleniore, nigris, vegetisque oculis, valetudine prospera: nisi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per somnium exterreri solebat. Comitiali quoque morbo bis inter res gerendas correptus est. Circa corporis curam morosior, vt non solum tonderetur diligenter, ac raderetur, sed velleretur etiam: vt quidam exprobauerunt. Caluitij verò deformitatem iniquissimè ferre, obtrectatorum sæpè iocis obnoxiam expertus: ideoque & deficientem capillum reuocare à vertice assueuerat, & ex omnibus decretis sibi à senatu, populoque honoribus, non aliud aut vsurpauit libentius, quam ius laureæ, coronæ perpetuò gestandæ. Etiam cultu notabilem ferunt. Vsum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vt nunquam aliter, quàm super eum cingeretur & quidem fluxiore cinctura: vnde emanasse Sillæ dictum constat, optimates sæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent. *Suetonius in Iul. Cæsare c. 45.*

Tibe-

Tiberij Cæsaris.

CORpore fuit amplo, atque robusto: statura, quæ iustam excederet. Latus ab humeris, & pectore: cæteris quoque membris vsque ad imos pedes æqualis, & congruens: Sinistra manu agiliore ac validiore. Articulis ita firmis, vt recens & integrum malum digito terebraret: caput pueri, vel etiam adolescentis, talitro vulneraret. Colore erat candido, capillo pone occipitium submissiore, vt ceruicem etiam obtegeret, quod gentile in illo videbatur. Facie honesta: in qua tamen crebri, & subtiles tumores, cum prægrandibus oculis, & qui (quod mirum est) noctu etiam in tenebris viderent, sed ad breue, & cum primum à somno patuissent, demum rursum hebescebant. Incedebat ceruice rigida, & obstipa: adducto ferè vultu plerumque tacitus: nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoque tardissimo: nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quæ omnia ingrata, atque arrogantiæ plena, & animaduertit Augustus in eo, & excusare tentauit sæpe apud senatum, ac populum: professus naturæ vitia esse, non animi. Valetudine prosperrima vsus tempore quidem principatus penè toto, prope illesa quamuis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adiumento, consilioue medicorum. *Suetonius in vita Tiberij c. 68.*

Caij Caligulæ.

STatura fuit eminenti, pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis, & crurum, & oculis, & temporibus concauis fronte lata, & torua, capillo raro, ac circa verticem

nullo, hirsutus cætera. Quare transeunte eo prospicere ex superiore parte, aut omninò quacumque de causa capram nominare criminosum, & exitiale habebatur. Vultum verò natura horridum, ac tetrum etiam ex industria efferabat: componens ad speculum in omnem terrorem, ac formidinem. Valetudo ei neque corporis, neque animi constitit. Puer comitiali morbo vexatus: in adolescentia ita patiens laborum erat, vt tamen nonnunquam subita defectione ingredi, stare, colligere semet, ac sufferre vix posset. Mentis valetudinem & ipse senserat, ac subinde de secessu, deque purgando cerebro cogitauit. Creditur potionatus à Cæsonia vxore amatorio, quidem medicamento, sed quod in furorem verterit. Incitabatur insomnio maxime, neque enim plusquam tribus nocturnis horis quiescebat: ac ne his quidem placida quiete, sed pauida miris rerum imaginibus: vt qui inter cæteras pelagi quondam speciem colloquentem secum videre visus sit. Ideoque magna parte noctis vigiliæ cubandique tædio, nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus inuocare identidem, atque expectare lucem consueuerat. *Suetonius in eius uita c.* 50.

Neronis.

Statura fuit penè iusta: corpore maculoso, & fœdo: subflauo capillo: vultu pulchro magis quam venusto, oculis cæsijs & hebetioribus: ceruice obesa, ventre proiecto gracillimus cruribus, valetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter omnino per XIII. annos languit: atque ita vt neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum, habitumque adeo pudendus; vt comam semper in

gra-

gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit: ac plerumque synthesin indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum, sine cinctu, & discalceatus. *Suetonius in vita Nero. c. 51.*

Domitiani.

STatura fuit procera, vultu modesto, roborisq; pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcher, ac decens maximè in iuuenta, & quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat: postea caluitio quoque deformis, & obesitate ventris, & crurum, gracilitate, quæ temen ei valetudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat vt apud Senatum sic quondam iactauerit, vsque adhuc certè animum meum probastis & vultum. Caluitio ita offendebatur, vt in contumeliam suam traheret, si cui alij ioco, vel iurgio obiectaretur. *Sueton. in vita Domit. c. 18.*

Caroli V. Imperatoris.

ERAT eius vultus, vt hoc quoque curiosi minimè desiderent, argenteo, & grato quorum pallore dilucidus, oculi cærulei, suaues, nulla acri seueritate formidabiles, & ij quidem ad ingenuum pudorem virilemque modestiam instituti. Nasus à medio clementer assurgebat: quod magnitudinis animi signum in Persarum etiam regibus ab antiquis fuit obseruatum. mentum ad exiguam venusti oris iniuriam paulo prominentius; & quod grauitatis speciem addebat, sub crispa, & flauenti barba conuestitum: capillum verò fulgore pallentis auri, more Romanorum Cæsarum circumtonsum ostendebat. Porrò statura

tuta corporis, vt in ipso ætatis integra flore, & prosperrima valetudine, non ab inerti succo, sed à valido neruorum nexu longè firmissima: peramplæ item, robustæque manus ad stringendum ferrum idoneæ: crura autem venustissimè extantibus toris trunci proportione directa, quod tum maximè apparebat, quum equo veheretur. Tanta enim ei inerat cum dignitate equitandi peritia, vt nullus eo armato, atque equum incitante, & in gyrum reflectente vel pulchrior, vel viuidior, vel in ferendo armorum pondere patientior eques reperiri posse videretur. *Iouius histor. lib. 27.*

Theodorici Gothorum Regis.

SI forma quæratur, corpore exacto; longissimis breuior; procerior, eminentiorque mediocribus, capitis apex rotundius, in quo paulum à planitie frontis in verticem, cæsaries refuga crispatur, ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus superciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo prope peruenit, aurium legulæ (sicut mos gentis est) crinium superiacentium flagellis operiuntur, nasus venustissimè incuruus, labra subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata; si casu dentium series ordinata promineat, niueum protinus repræsentat ipsa colorem; pilis infra narium antra fruticantibus quotidiana succisio, barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stirpitus tonsor assiduus genas adusque forcipibus euellit, menti, gutturis, colli, non obesi, sed succulenti, lactea cutis, quæ propius inspecta iuuenili rubore suffunditur. Namque hunc illi crebrò colorem, non ira, sed verecundia facit, teretes humeri, validi lacerti, dura brachia patulæ manus, recedente aluo pec-

tus.

tus accedens, aream dorſi humilior inter excrementa coſtarum ſpina deſcriminat, tuberoſum eſt vtrumque muſculis prominentibus latus, in ſuccinctis regnat vigor ilibus, carneum femur, internodia poplitum benè maſcula: maximus in minimè rugoſis genibus honor, crura ſuris fulta turgentibus: & qui magna ſuſtentat membra, pes modicus. *Sidonius Apollinaris lib. 1. epiſt. 2.*

Franciſci I. Galliarum Regis.

ERat Franciſcus procera corporis ſtatura, colore lacteo, viuacibus oculis, ſerena prorſus ac regia facie, omnium qui adeſſent eius ætatis formoſiſſimus, Idque illi in primis incomparabilem gratiam addebat, quod nemo vel ſeuerus in eo ferè imberbi grauitatem regijs moribus neceſſariam deſideraret, quum verſicolore ac interciſa veſte pileoque difluentibus pennis redimito, ac licentiore ſermone apud ſuos vteretur: omneſque tamen in caſtrenſi comitate regiam dignitatem agnoſcerent. *Paulus Iouius hiſt. lib. 16.*

Leonis X. Pontif. Max.

ERat ſtatura corporis admodum excelſa, toto habitu ſuccoſo potius quàm pingui, & eo quidem per ſingula membra venuſtè commenſurato, teretibus ſcilicet directiſque cruribus, & manibus candore formaque longè pulcherrimis. Sed vna capitis amplitudo cætera membra, enormi prope exceſſu, nec tamen ſine dignitate ſuperauit: vnde illi naturæ dono admirabilis ingenij, captus, & memoriæ rerum omnium ſingularis, ſubtrahebant etiam magna ex parte oris ſuauitatem obeſæ malæ, & oculi extantes, conuolutique, & hebetes, verum ſi ad pupillam inſpicienda propius

pius admoueret, supra fidem acutissimi. Ex ore eius voce suaui & tenera sermones profluebant ad omnes affectus exprimendos peruenusti. nam neque in serijs, astricta grauitas, neque in communibibus liberalis lepor, neque in mollioribus vrbana fœcunditas vmquam defuit. *Iouius in vita Leonis X. l. 4.*

Roberti Cardinalis Bellarmini.

VT pauca de corporis quoque lineamentis addam; Statura fuit, quæ ad mediocrem accederet: frontem habuit latam oculos viuaces & iucundos, nasum leniter incuruum, prægrandes aures, & os decens: capillos in capite densos, albentesque in senio, in priore ætate nigros; barbam aliquantulo rariorem; carnem rubicundam & candicantem; humorum temperiem, aut cum excessu nullo, aut declinantem nonnihil ad iram, naturamque præferuidam. Valetudine ad hæc vsus est non improspera, & cerebri vi temperata, idoneaque laboribus assiduis studiorum, negotiorumque perferendis. Cæteris verò membris æqualis & congruens, sic vultu & incessu toto ferebatur, vt non aliud ferè potuisset modestia ipsa magis aptum sui delineare simulacrum. *P. Silues. Petrasancta in vita l. 7. c. 3.*

FORMA CORPORIS ALIQVORVM CÆLITVM.

S. Ignatij.

STatura fuit modica, grato, & pleno dignitatis aspectu colore inter album, & aquilum, ex porrecta lataque fronte; viue cibus oculis, oblongo & incuruo naso, quam vel in primis certam.

tam prudentiæ notam metopoſcopi exiſtimant; claudicauit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pompelonenſis arcis accepto, ſed citra vllam deformitatem; vt nemo fere niſi curioſus animaduerteret. Effigies circumfertur illius non admodum ad viuum, vt familiares affirmant; ſi quidem ex mortui demum facie, gypſo imaginem expreſſere plaſtæ, quoniam ipſe, dum viueret, neque pingi ſe, neque fingi permiſit, omnibus in rebus humanæ gloriæ contemptor egregius; ac dignus profectò, cuius vitæ ſanctimoniam præſtantiſſimaſque virtutes, pia poſteritas, tanti parentis memor, in omne tempus imitetur, & celebret. *P. Maffeius in eius vita l. 3. c. vlt.*

S. Franciſci Xauerij.

CÆterum eius corpus imaginem animi, effigiem cæleſtis felicitatis intuentes fletum integrabant; iucundiſſimoque aſpectu neque animos, neque oculos ſatiare poterant. Corpore Franciſcus fuit ſatis amplo robuſtoque ſtatura procera, iuſtam haud ſanè multum excedente, colore candido facie honeſta ac liberali, vultu hilari quidem, ſed viuido, & ardenti, cæſijs vegetiſque oculis, naſo modico, barba & capillo natura nigro, ſed iam ætate, aut curis potius cano; veſtitu tenui vulgarique, ſed mundo. Tunica talari, vt ſupra diximus, induebatur (Indorum ritu Sacerdotum) diſtincta, vt togæ etiam vicem haberet. Itaque ſubibat ſpectantium animos eximia illius comitas, benignitaſque in omnes ſingularis Magnitudo animi periculis, ac difficultatibus inuicta. Mortis, cuius cæteri nomen horrent, perpetua contemptio. Diuinæ Gloriæ, ac religionis proferendæ infinita cupido: Demiſſio magnitudini animi par: pietas ac ſanctitas prorſus egregia. *P. Turſellinus in Vita l. 5. c. 12.*

COR-

CORPORIS PVLCHRITVDO, VEL DEFORMITAS.

Venustas Muliebris.

O Naturæ eximium operæ pretium. O mulierum decus! O viuam, spirantem per omnia Veneris imaginem. Nam illi vt veneriam formam, quantum pote verbis depingam. Mixtæ candidiore, ac tenui rubore genæ, natiuum rosarum splendorem referunt; subtilia labra, tenuique interstitio distincta genarum purpuram vincunt, supercilia fusca purissima nigredine, dispurataque inter se æquabili meditullio; nasus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum; oculi magni, flagrantes, & puro lumine suffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfusum, ex ipsa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatius gratam, in qua gratias insidentes, cuiuis adorare promptum est. At coma suo ingenio fusa similis est crispitudine (vt Homerus ait) hyacintino flori, & hanc opinor manus Veneris discriminauere. Ceruix alba, vultus nitori haud dissimilis, & inornata licet, satis esset suis delicijs ferox: sed tamen eam monile præcingit exquisitis lapillis illuminatum, & formosæ nomen præferens, cui gemmarum ordo pro litteris. Statura procera, vestis elegans, conueniensque & membrorum conformationi adæquata, si vestem induit formosa est, si exuit, tota forma est. Incessus compositus, sed breuis. cupressi, aut palmæ in modum agitatæ modico fauonio (tanta est præcellentis formæ dignitas), sed illas opinor plantas aura zephyri commouet hanc leues auræ cupidinum quodam modo subleuant.

P. Caussinus de Eloq. l. 11. *ex Aristaneto. ep.* 1.

Cor-

Corpus pueri elegans.

TOT heroum scilicet stirpem satis efficax natura monstrauit. Restitit puer nihil tertius inassueti hominis vultu. Arcum habebant ætati & viribus parem, cui in terram statuto innixus me opperiebatur. firmus & liberalis totius corporis gestus: subflaua cæsaries, & ipsa negligentiæ opinione melior sparsa enim non ceruicibus tantum, sed per incensam ludendi impetu frontem iacebat. Oculus inter iubentis, mulcentisque aciem: os, supercilium, genæ, qualia in Cupidinis signis aspicimus. *Et infra.*

Contra in Astioriste viuida quidem, sed tenera adhuc ætas, non altius, quàm ad hostis sui humeros staturam promouerat. Vultus quamquam tunc minis asper, qui virginis esse posset; liberale vestigium; nec quicquam in eo timeri dignius, quàm amari. *Barclaius Argen. l. 4.*

Candido in vultu ruber assiduè color, flauus plerumque in vertice capillus, in cute leuitas & mollitudo, in forma dignitas, & auctoritas, cæterum non aliud genus hominum illo festiuius: lepores, vrbanitates, & gratiæ nunquam ab ore discedunt: nullæ in supercilio nubes, nulla in fronte toruitas, in oculis acerbitas nulla, nihil molestum, nihil triste: sed explicata, sed quieta, sed tranquilla omnia, accedit corporis agilitas, leuitasque par auibus: robur & aptitudo membrorum constans & firma, &c. *P. Vinc. Guinisius al loc. 4.*

Hos inter forte aderat adolescens, non solùm nomine, verùm etiam voce ipsoque silentio Harmollinus. Decor enim corporis inuisitatus, eleganti partium consentione coalescens, perpetuam faciebat sine strepitu harmoniam. Eiusdem verò

ado-

adolescentis forma & indoles eximia prius de spectatorum omnium oculis, quàm de concertantium puberum cantu vox argutula, triumphauit. Vt nisi iam adultus illic præsideret, in teneram ætatem remigrasse Apollo ipse videretur. Extimam puero lucem intimæ virtutes effuderant: animusque pulcherrimus in vmbra & nube corporis intermicabat. Facies enim cælesti filo decenter oblonga, & angustior, quam cerni inter humana consueuerit, ex magnifico placidoque præfulgebat. Spatiosam ingenuitas frontem constanti sereno hilarauerat. Lilium & rosam in emi- nulis genis virginalis pudor consenuerat. Vtrunque turgidulum supercilium, nullo tumida fastu, morum grauitas aurea lanugine tenuiter arcuerat. Sed lætos oculis honores gemina certatim virtus afflauerat. Cæsium ijs Mineruæ colorem ingenij vis indulserat: eosdem viuido mitique igne alacritas generosa accenderat: Aures modicas ac teneras rosea temperie docilitas colorauerat. Nasum iusto rectoque ductu prudentia, & magnanimitas porrexerant. Os faberrimum facundia, opifex arguta, concinnauerat. Huius denique iunioris inter canores ephœbos Apollinis tam præclarus vultus subrufi nitoris, cæsarie, illustribus pueri curis simillima, radiabat. Reliquorum venustas membrorum liberali cum facie congruebat. Gemino præterea miraculo collucentes in puero decor & pudor indicabant natalem illi affulsisse Venerem in Virgine. *P. Io. Bapt. Ferrarius Hesper. l. 2. c. 3.*

Corporis deformitas.

Itaque corpus illi depressum, ac spissum mendosissima descriptione membrorum omnium, enormem proiecti ventris aqualiculum proferebat. habitu

habitu præpingue, ſtatura per puſillum erat: lateribus, humeris, thorace, tergo, ceruice circumſcriptè conglobatum velut in nodum: ante retem cylindrum, an amphoram, an quadrantal diceres; dubitares. Huic trunco ſuum caput erat impoſitum bene magnum, è familia Capitonum: producta frons ex gente Frontonum. collum rigidum, breue, toroſum: depreſſæ malæ turgidis, ac fluentibus buccis. naſi porro forma multiformis. ſi magnitudinem ſpectes: Ouidij genus agnoſcas: ſi ſubtillas puſtulas, aliquem dicas ex genere Tuberonum: ſi pandas, & eliſas nares: non ambigas eſſe Naſicam: ſi cauernulas ſemper humectas, lacunas, ſi grauem halitum, menphitim nihil è ſabæa meſſe ſpirantem putes. Iam oculorum acies cornea velut in dormiente lepuſculo ſemper intenta: diſpariles orbes: obtutus incertus; ſimulè conniuentibus genis, vel interaſa, vel interuulſa ſupercilia: nec, vti ſpectantur in pleriſque veſtrum inuerſum æquata tractim, tenuiterque deducta nobilium ritu: ſed interpolata paſſim, & lacunoſa pilis alibi fœdè iacentibus; alibi non extantibus: alibi ſetarum in modum horrentibus. os hiulcum, deforme, roſtratum, labrum ſuperius obuncum more Satyrorum: inferius repandum, & putridis dentibus adhæreſcens. mobilium, an aurium, an auricularum, infinitus modus. barba furua, denſa, diſſipata, recilla, crinibus hiſpidis, & impexis medium quiddam effecerat inter Hirtium, & Hircum. At color oris ex liuore ſubalbidus: tardus, & ſegnis inceſſus: inertia membrorum omnium, atque ſtupor: linguæ debilitas, & hæſitantia. non rara, vel perpetua potius omnium rerum admiratio: nihil ſentiens, nihil dijudicans, nihil excipiens, nullam in tam informi corporis maſſa micam ſalis aſperſam longè ſpectantibus indicabat. Ne bipedem aſinum habe-

haberemus: superiecit Natura gibbum: vt asinum animo, camelum corpore putaremus. Et tamen hanc talpę lebet idem, hoc exuuium simioli, cassam hanc hominis tanquam viuentis effigiem (ò bona tempora nihil desperantium senum) boni parentes, vt bonum reipublicæ Senatorem educerent, erudiendum bonis artibus à pueritia censuerunt, non reputantes eum, qui pleraque nomina latinæ nobilitatis Græcus attingeret numerosa fœditate corporis: vt molis concretione Crassos, adipis densitate Galbas, desidiæ languore Flaccos: proiectione ventris Otacilios, crurum iniquitate Claudios, inuersione Valgios, iactatione Vatinios: macularum aspersione Lentulos, Lentinos, Varios: verrucularum frequentia Næuios, Verrucios, Verrucinos: humerorum gibbera substructione Scapulas: oris nunc infantia Mutios; nunc hæsitantia Bambaliones, nunc debilitate Balbos, nunc in condito sermone Graccos. labiorum quà tumore Labeones, quà depressione Labienos: oculorum colore Cornelios, positioue Pætos, conuersione Strabones, nictatione Luscinios, acie Conclites, & si vim animi spectes omnino Cæcilios: superciliorum horrore Silones, & leui litteræ demutatione Silanos, nisi mauis relicto Romano nomine Silenos. narium eminentia Nasones simitate Nasicas, distillatione Turpilios: malarum tumore rictuque Malugiuenses: sincipitis exteriore parte frontes, interiore frontinos: crinibus Hirtios, verticis arce Capitolinos; tota corporis animique conformatione Buteones, Asinios, Vitellios, Porcios, Apronios, Pupienos; cum inquam, qui tam varia deformitate corporis tam multa Romana nomina complexus esset experientia doctum, quam nihil adiuuent auxilia doctrinæ, si penitus destituere præsidia naturæ. *P. Stephonius prosa 8. de Margite*;

Scio

Scio non ſemper in fœdo corpore turpem etiam animum habitare: ſed ſæpe mentem aliquam excelſam, & vult è Sapientiæ dilabatam ſinu nauciſci male materiatam domum, & tabernaculum vitioſum. Quid plura? nonne Socrates ipſe Platonis magiſter ſimis fuiſſe naribus dicitur, recalua fronte, piloſis humeris, cruribus diuaricatis? Nonne Zeuſippus ceruice fuit curua. Aratus repanda, Epicurus diſtenta cute, Diogenes barba comante, Xenocrates crure collecto, Heraclitus oculis ex fletu ſemper clauſis, Democritus rictu, laboriſque ſemper apertis ex riſu? Quin Epitectum ipſum claudum fuiſſe accepimus, & enormiter ex pedum vitio laboraſſe. *P. Tar. Gallutius to. 1. or. 3.*

Sed illud iucundum æquè ac antiquum eſt, quod Græcus poeta ludit in Proclum; hominem Therſite Homerico deformiorem, bene capitatum, acutè auritum, prolixè ac liberaliter naſutum, atque (vt quod ad rem pertinet, ſolum loquar) naſum nempe claſſicum, atque inter omnes anteſignanum, tam ampla porrectum mole deſcribit, vt eum emungere, ac detergere totum nequiret: quippe maior multo erràt, quàm vt ad eum manus poſſet pertinere additque hinc etiam fieri, vt quando ſternuebat Proclus, non imploraret ſibi Deorum opem, neque diceret, Iupiter ò adſis: nimirum naſus ſatis amplè productus tam longè aberat ab aure, vt ad eam ſternutamenti ſonus non niſi aliquanto poſt tempore perueniret, cum videlicet iam dudum ſternuiſſet, nec iam amplius ope Iouis opus eſſet. *P. Famianus lib. 3. prælect. 4.*

Elegans videlicet homo, peruenuſtuſque, cuiuſque ſit ſpectabilis perſona viſentibus. Enimuero illa ſordidior eſt, atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis, ſemicombuſtum, moxque ſidente ſtrue torrium deuolu-

tum,

tum, reddere pyræ iam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit, idem lumine carentia, quæ stygiæ vice paludis, voluunt lachrymas per tenebras. Gerit, & aures, immanitate barrinas, quarum fistulam biformem pellis vlcerosa circumuenit, saxeis nodis, & tofosis humore verrucis per marginem curuum procuberantibus, portat, & nasum, qui cum sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui, prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum. gingiuis purulentum, dentibus buxeum, quod spurcat frequenter exhalatus, è concauo molarium computrescentium mephiticus odor, quem supercumulat esculenta ructatio de dapibus hesternis, & redundantium sentina cenarum. Promit & frontem, quæ fædissimo gestu cutem plicat, supercilia distendit: nutrit & barbam, quæ iam senectute canescens, fit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique est misero facies ita pallida, veluti per horas vmbris mæstificata larualibus. Taceo reliquam sui molem, vinctam podagra, pinguedine solutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum amplius tegi constat capillis, quam cicatricibus. Taceo pro breuitate ceruicis, occipiti supinato scapularum adhærere confinia. Taceo, quia decidit honor humeris, decor brachijs, robur lacertis. Taceo chiragricas manus vnctis cataplasmatum pannis tanquam cestibus inuolutas. Taceo quod alarum specubus hircosis, atque accescentibus latera captiua vallatus, nares circunsedentium ventilata duplicis Ansacti peste funestat. Taceo fractas pondere aruinæ iacere, mammas quasque fædum esset in pectore virili, vel prominere, has vt vbera materna cecidisse, Iam quid hic tergum, spinamque commemorem? De cuius licet internodiorum somitibus erum-

pens

pus aream pectoris texat curuatura costarum, tota nihilominus hæc ossium ramosa compago sub vno velut exundantis abdominis pelago latet. Taceo lumborum corpulentiam, cluniumque, cui crassitudini comparata censetur aluus exilis. Taceo femur aridum, & pandum genua vasta, poplites delicatos, crura cornea, vitreos talos, paruos digitos, pedes grandes, *Sidon. Apollinaris l. 3. ep. 13.*

STATVRA CORPORIS.

Homo statura celsissima.

IAcebat supra saxum terribilis moles ad membrorum humanorum distincta figuram. sola magnitudo vetabat pro cadauere id haberi. Tardè igitur accessimus, diuque sine monstrum hoc esset, siue deorum aliquid, manus non admouebamus. Caput adhuc non inuiolatos modo crines, sed & vultus seruabat ferox barba procumbebat in pectus, & à genis vtrinque cum pari miscebatur cæsariæ. Quid crura, quid lacerti, quid metarum instar pedes? Signum probè effictum (cogitabam) si hoc artifex figurauit: sin naturæ opus est, vnde iam imbecilli? vnde homunciones à magnitudine illa excidimus? mox stupore, vt solet dilabente, primus iniecta manu ausus sum quid hoc esset experiri. Sed quodcunq; ad contactum peruenit, video in puluerem residere. Et hinc facta cunctantibus fides verum esse corpus humanum. *Barclaius Argen. l. 2.*

Hic tamen appellationum homo multarum, ac multigenerum, quem immani fortasse corporis mole, aptaque sustinendis tot nominum titulis ipsi vobis tacitè conformastis, quem toto supra vertice sublimem facere credidistis; quem vt opi-

nor multiplicem, ac Geryonaceo de genere, aut Enceladi Typhoeiue sobolem, seu centum geminum Briareum existimastis, hominis inquam hyperbolem, vespertinam vmbram, Rhodium colossum, Gigantomachiæ Golophonem, vnam ex Herculis columnis, hoc est hominem, cui possit inscribi. Non plus vltra. *P. Famianus l.3.prol.2.*

Pumilio siue homo statura breuissima.

HOmo bipalmaris erat. homo inquam? hominis indicium dicere volebam, somnium hominis, salillum animæ, hominis quadrantem, particulam frustumq; hominis, sigillum compendium, aut si mauultis, hominis breuiarum videri illum quidem hominem natura voluit, conataque est; & vero apparebant huius conatus in illo vestigia, sed opus non absoluit, ac pro homine hominis specimen dedit. Nimirum lepidissimus hic Regulus, qui suis se appellationibus facile inuoluebat, totus effluxerat in nomina diceres punctum ac centrum videri, ex quo lineæ complures abeunt, ac punctum vndiq; circunstant, ipsum verò centrum effugit aciem oculorum. *Idem ibidem.*

ANIMVS HVMANVS.

EST enim cælestis animus ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ æternitatique contrarium. sed credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, vt essent, qui terras tuerentur, quique cælestium ordinem contemplantes imitarentur eum vitæ modo atque constantia. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio: cum tanta celeritas sit animorum, tanta memoria præterito-

teritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tot scientiæ, tot inuenta non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem: cumque animus semper agitetur, nec principium motus habeat, quia ipse se moueat, nec finem habiturum esse motus, quia nunquam se ipse sit relicturus; & cum simplex animi sit natura, neque habeat in se quidquam admistum, dispar sui, atque dissimile, non posse eum diuidi: quod si non possit, non posse interire: magnoque esse argumento, homines scire pleraque antequam nati sint, quod iam pueri cum artes difficiles discant ita celeriter res innumerabiles arripiant, vt eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci, & recordari. Hæc Platonis fere. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos dum in corporibus essent mortalibus viuere, cum exissent ex ijs emori. nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euasisset; sed cum omni admistione corporis liberatus, purus, & integer esse cæpisset, tum esse sapientem, atque etiam cum hominis natura morte dissoluitur, cæterarum rerum perspicuum est, quò quæque discedat: abeunt enim illuc omnia vnde orta sunt: animus autem solus nec, cum adest, nec, cum discedit, apparet. *Cicero in lib. de senect.*

Mens, siue Ratio.

Etenim duo sunt in nobis munera diuina, vtilitate magna, nobilitate prima, ipso genere præclaratio, & quasi nuntius quidam rationis, & interpres, sermo. Illa res abditas inuestigat, inuestigatas comprehendit, comprehensas

digerit, & componit, dissipata colligit, collecta diuidit, præterita recordatur, cernit instantia, futura coniectat, & extrema conferens primis, omnium rerum cursum, & euentorum consequentiam notat. sed hæc omnia veluti quibusdam obruta tenebris latent, inclusa penitus in pectoribus, & animis nostris: quæ vbi lumen orationis accessit tum demum ab hominibus patefacta, & illustrata cernuntur. *P. Perpianus orat. 6.*

Datus est item menti Reginæ pro regno mundus, pro imperio rerum vniuersitas; pro regia domicilium corporis pulcherrimè descriptum in sani speciem, artificio mirabili, non auro, gemmis, ebore, marmore, sed ossibus, neruis, carne, venis, sensibus, pretiosioribus rebus ædificatum, in quo persecando philosophi obstupescunt, in contemplando Theologi stupefacti mirantur: pro arce caput in celsissimo, tutissimoq; loco situm; in quo voluntas palatio præ est, & Prætorio; conscientia est à secretis; memoria sanctius ærarium, supellectilis cella, totiusque thesauri custodia, facultates reliquæ animi, sunt administræ, sensus interiores, cubicularij, laterumq; stipatores. Qui vigiles, & custodes extrinsecus? Angeli corporis expertes, qui nec lassitudine defatigantur in vigilijs, nec defatigatione oppressi obdormiscunt in excubijs. Qui satellites, serui atricuses, & speculatores, omnia diligenter explorantes, & ad Reginam fideliter deferentes? Quinque sensus exteriores, inter quos veri sunt oculi Reginæ, veræque aures Imperatricis; qui omnes celeriter, vel res ipsas, vel rerum imagines, & simulacra Dominæ repræsentant. Propterea partim in aeris excelso loco, tanquam in altissimis speculis excubant; partim quasi sagacissimi accipitres per aerem venantur quæcunque per inane feruntur; partim vt venatici canes in vijs opportunis omnia sagacissimè

ſimè veſtigant, & ſubodorantur. num deſunt illi curſores, & ignes, quibus in ſolio ſuo reſidens domi cuncta cognoſcat? minime vero, Sol, Luna, ſydera reliqua: flammę noſtratis ignis aſtrorumq; ſplendores ſunt illæ faces, quarum ope de finibus quoque cœli fit omnium certior; curſores autem tum diurni, tum nocturni, qui non tam incitatis, & mutatis equis, quam vehiculis, & quadrigis; quam tabellaris, nauiculis, & nauigiolis epiſcopijs; quam volucribus pennis, alarumq; remigio properant, accurrunt, aduolant ad regiam è longinquis locis, & temporibus ab extremis oris Imperij, quæ geſta ſint, quæ gerantur Reginæ fideliſſimè renunciant; odores ſunt, colores, litteræ, ſigna, figuræ, ſoni, verba, voces, cætereque res obiectæ ſenſibus, quæ tametſi nullus eas venetur, & inquirat, & in ipſos ſenſus diuino iuſſu ſe ſe ingerunt, irrumpunt, illabuntur. *P. Iul. Nigron. or.* 10.

Non videtur mens, & videt, ac perſpicit tam quæ in homine, quam quæ extra hominem ſunt omnia. Naturam rerum omnium caducarum, ſcientijs, & artibus tanquam directis, ac certis itineribus peruagatur, per cælum, terras, & maria incredibili celeritate diſcurrit. Nec in his acquieſcens, è caligine iſta rerum mortalium ipſa cœlorum penetralia peruadit, mentes ab omni coniunctione materiæ ſinceras perluſtrat, & vſque ad ipſum primum vniuerſorum Satorem, contendit, cuius maieſtatis perculſa radijs velut temulenta efficitur. Iam inueſtigare occulta, rebus imponere nomina, mortales in agris beſtiarum ritu vagantes, victuque ferino vitam tolerantes vnum in locum compellere, & congregare, eorumque immanem feritatem ratione, & oratione in manſuetudinem, facilitatemque conuertere, ſonos vocis infinitos paucis litterarum notis am-

amplecti, in domos superas scandere, astrorum ortus, obitus, cursus, progressiones, institutiones notare dies, menses, annos, circumscribere, defectiones solis, & lunæ cognoscere, longèque ante prænoscere, & in posterum tempus prædicere: hæc, & similia ab animo profecta certè diuina sunt. Ille & præterita recordatur, & futura prospicit, & præsentia complectitur: ille sapit, ille sentit: ille vult, ille viget, quæ cum Deo habet communia. Ille demum consequentia cum antecedentibus connectens: quid ex quo efficiatur aut probabili, aut necessaria argumentatione concludit, singula, definit, circumscriptèque comprehendit. *P. Pontanus vol. 3. par. 1. prog. 9.*

Memoria.

AGE igitur: memoria præ alijs valet Orator. Et verò etiam gloriatur tanquam excellenti vitæ bono tanquam thesauro, & penu disciplinarum, germana litteraturæ, musarum parente, altrice Sapientiæ insigni demum argumento diuinitatis. Quid enim? an potest quicquam esse, aut excogitari præstantius quam eam patere in animo capacitatem, quam immensa rerum aliarum alijs quotidiè accedentium congeries non modo non exæquet, non expleat, non cumulet, sed dilatet etiam, laxetque, ac fundat amplius, nouosque semper sinus, ac recessus intus latè lacunosos aperiat? quid admirabilius, quam rerum, verborumque multitudinem forma variam, sensu discrepantem, numero infinitam, ijs loci angustijs ita non confusè, ac permistè, sed distinctè, electeque conseruari, vt quasi discreto, descriptoque in capita, seu familias populo, in fronte domus Domini titulum legere, indeque habitatorem euocare, aut gentem vniuersam censere facile pos-

possit? quid accômodatius, quàm simulacrorum ingentes copias, tamquam addictam vbique tibi sacramento militiam, eo inter se nexu ac fide coniunctam, cohærentemque habere, vt siue vnum quodque separatim, siue confertim vniuersa, siue singula ordinatim in aciem proferre velis, nihil planè in tanta rerum turba turbetur, sed alia procul atque in recessu sita prodeuntibus locum cedant: alia semiaperto aditu quasi tentabunda, & an ipsa quærantur, exploratura subsistant, alia se tota confestim promant, atque in medium certò euocata prosiliant? Hoc autem tam magno, tam fido domesticorum agmine instructus animus, quam speciem sui auditoribus exhibebit, dum nihil agetur vnquam, nihil cadet in consuetudinem quotidiani sermonis, nihil in disquisitionem, deliberationemque aliquandò vocabitur, cuius arbitrium ille continuò petere ab antiquitate, testes citare maiores, sententijs, exemplisque confirmare, dicta sapienter, fortiter facta, excogitata prudenter inserere, cum recentibus antiqua, nostra cum externis, cum vltimis prima, mediaque conferre ad pompam vsque ostentationemque non valeat? *P. Famianus lib. 1. prol. 1.*

Audieram de adolescente Corsico tenere cum artem quandam memoriæ planè prodigiosam, quare vt eius specimen aliquod daret, vna omnes, qui aderamus, in proximum cubiculum ingressi, consedimus, cæpi ego dictare nomina latina, græca, barbara, significantia, nihil significantia, tam varia, tam nihil inter se cohærentia, tam multa, vt, & ego dictando, & puer, cui mandatum erat, vt ea exciperet, scribendo, & cæteri, qui aderant, audiendo atque expectando fessi iam miris modis essemus omnes. ipse vnus ex omni numero alacer, ac recens, assiduè plura poscebat. Sed cum ego ipse modum aliquem fieri oportere

 dixis-

dixissem, abunde mihi satisfactum iri, si vel dimidiam partem eorum, quæ dicta erant, recitare potuisset: tum ille fixo ad terram obtutu, magna nostra omnium expectatione tacitus aliquandiu stetit. quid verbis opus est? vidi facinus, vt ille ait, mirificissimum, exorsus loqui planè omnia, eodem ordine, nusquam prope insistens, nusquam hæsitans, nobis stupentibus, reddidit. deinde ab vltimo incipiens, sursum versus peruenit ad primum. rursus ita, vt primum, tertium, quintum, ac sic deinceps omnia diceret. quo denique quisque voluerat ordine, sine nullo errore omnia referebat, idem postea, cum ei iam familiarior factus essem sæpe expertus, vsquequaque verum deprehendi; ipse mihi aliquando affirmauit, & erat ab omni iactantia alienissimus, se triginta sex millia nominum eo modo recitare posse. Quodq; admirabilius est, ita hærebant omnia in animo, vt vel post annum diceret, se quæcumque memoriæ commendasset, minimo negotio repetiturum: ego certè post multos dies facto periculo, verum comperi. *Muretus lib. 3. var. lect. c. 1.*

Audistis à doctoribus vestris sæpenumero pueri; legistis passim apud probatissimos auctores, atque in primis apud Marcum Tullium Ciceronem exemplar eloquentiæ: tum in vobis ipsis sentitis animo, insidere capite intimo, ad imas aures cellam nescio quam angustissimam loco, capacitate latissimam, dispositione plane mirificam, quam memoriam appellare consueuimus. In eam incredibili quodam artificio naturæ, distinctam sedibus, distributam armarijs, diuisam loculis, instructam arculis, tamquam in sanctius ærarium maximus quidam, copiosissimusque thesaurus importatur; non gemmis, non margaritis, non auro argentoque facto, infectoue conflatus, sed rebus pretiosioribus, ijs videlicet omnibus, quas

vel

vel ſenſibus percipimus, vel mente concepimus, vel ipſi cogitatione finximus, in eodem ærario conditæ res nobis geſtæ, fictæ, dictæque; ſæculorum omnium hiſtoriæ quas legimus; nomina rerum, atque hominum, quos nouimus; doctrinas omnes, quas didicimus; artium, quas exercemus, præcepta; ſapientia denique vniuerſa cuſtoditur. Latent in illis receptaculis hæc omnia, ſiue reapſe, ſiue in ſuis imaginibus, & ſimulacris, quæ fluxerunt ab eis, latent, & multo plura, quæ præterij, ſepta, recondita, incluſa niſi aperiantur, & ſenſim efferantur in lucem. Quænam igitur erit illa de nobis tam benemerita clauis, cuius beneficio tam abditæ, retruſæ, ac circum ſeptæ memoriæ fores aperiantur, patefacta ianua pandatur, atque aures noſtræ diuitijs ingentibus, de theſauris alienis; aureſque aliorum viciſſim opibus de noſtro ærario, mutua ſermonis communicatione perfruantur. *P. Nigronius or. 2.*

Ac memoriæ quidem quam admirabilis ipſa varietate facultas; firma eſt ac tenax, ſi quid inſculpſeris velut ære inciſum immortaliter conſignatum manet. Cerea eſt ac facilis fluminis inſtar ſigillum accipit, ſed præterfluentis horæ, tanquam vndarum in ſe ſe recurrentium lapſu ſic deletur, vt nullum veſtigium relinquat; tranquilla eſt ac pura, tanquam imaginoſo in ſpeculo non modo res, ſed rerum infinitas ſeries incommutabili ſucceſſione fideliſſimè repræſentat; ac cum opus eſt pari fide velut depoſitum pignus illæſum, atque intactum reddit. *Ex Palatio eloq. ex tr. 1. lect. 1. pun. 1.*

Ingenium.

ITA in homine quiddam, quod scientia cultum virtute perfectum esset, Deus immortalis ingenerauit; quodque ita cæteris naturæ quasi miraculis antecelleret, vt se ille vnius hominis opificem mallet, quam tot ac tam variarum rerum procreatorem videri. Quid enim est tam admirabile, quàm tam incredibilem orbis partium diuersitatem ac speciem vnius ingenij quasi motu versari? Quid tam magnificum quam in hoc vno tanquam theatro ac domicilio, ita omnia diuinæ argumenta potentiæ, lumina rerum omnium, gloriæ ornamenta splendescere? vt quod de annulo Pyrrhi Epirotarum Regis memoriæ proditum est, in cuius gemma auro illigata nouem musarum chorum, non ars vlla, sed natura ipsa discurrentibus maculis, ac serpentibus riuulorum in morem venulis sua sponte inscripsisset; sic collectam in humano ingenio, & congestam huius vniuersitatis speciem, dignitatem, maiestatemque cernamus? Quid tam circumfusum tenebris? quod illius lucem splendoremque possit effugere? An verò existimatis vllam tantam esse, non dico in rerum initijs, cum ad suas sedes ac domicilia conuolant, sed in altissimis cælestium orbium conuersionibus velocitatem, quæ possit vlla ex parte cum humanæ mentis atque ingenij incredibili celeritate conferri? Quid enim tam inauditum, quam puncto temporis per hanc rerum infinitatem vagari; ijs à quibus longissimè absis, interesse; quæ nunquam videris quodammodo aspicere; quæ semel videris, signata in animo eorum specie, ac pulsu imaginum eodem etiam si interierint, quotiescunque lubeat, intueri? Iam verò quantam illius dignitatem nobilitatemque

esse

esse arbitramini, quod non, vt ineptè ac ridiculè philosophi quidam olim somniarunt, è nescio qua cæli cursu expressa materia factum, ac generatum habemus; sed quod ita ex vna illa beatissima ac felicissima mente delibauimus, vt pulcherrimum hoc corporis domicilium, veluti radio quodam, vt cum Platone loquar, illuminetur diuinitatis. *P. Franc. Remondus or. 2.*

Duas habet homo facultates omnium præstantissimas, Intellectum, & Voluntatem: hac in amorem fertur & odium; illo vera discernit à falsis, inuestigat, capit, cognoscit; & si acutior fuerit atque solertior, hoc vocatur ingenium: cuius Deus bone quanta est velocitas, quàm celeres motus & planè ignei! Vis disiunctissimas terrarum partes peragrare? iam peragrauit. præcipis oceanum tranare? iam tranauit. iubes in cælum euolare? iam euolauit. cupis detinere? non potes. quos enim obices oppones? pone terræ molem: penetrabit. pone claustra adamantina: perrumpet. pone cælum: perfringet. ad extremam vsque naturam peruadet, & si quid extra est, scrutabitur. *Et infrà.*

Sed quale istud erit quod quærimus? Ingenij & doctrinæ princeps Aristoteles commodè quidem ingenia in tria genera diuidit: & alia inertia facit & stupida, quibus nihil ad res generandas ineptius. Alia nimis velocia esse censet & calida, quæ plerumque in stultitiam, & furorem degenerant. Tertium locum obtinent, quæ sedata sunt & mansueta, atque ideo meliora ad omnem rationem humanitatis. Non placent ingenia simiarum, quæ versatili leuitate desultoria huc atque illuc volitant, in nugis & quisquilijs triumphant, in serijs rebus hebescunt: sordent mihi pigra & abdomini dedita, quibus nisi culinæ nidor suboluerit, nunquam excitabuntur: nausεam mihi

faciunt sordida simul & callida vulpecularum, quæ nihil nisi lucri, pecuniæ, & malitiæ vias consectantur; in quibus si turpiter insanierint, perbeata existimantur. Volo ingenium simplex, candidum, solers, constans, festinè lentum, magnum, exaggeratum, quod se supra auaritiam, supra sordes, supra voluptatem ad cælum vsque efferat. *P. Caussinus de Eloq. l. 3. c. 1. & 4.*

Hæc autem inuentio rerum, quas expeditè atque in omnem dicendi occasionem intentus illico expromat Orator: hæc celeritas animi transferentis se se in omnem partem, omnia vbique rimantis, omnia colligentis: hæc mentis feracitas progignentis tam multa, tam varia, tam apta rebus, tam opportuna temporibus, tam decora personis, quis non videt quanti opus ingenij, quantæque intelligentiæ sint opes? *Et infra.*

Cum longè secus Oratori contingat, qui congredi eo cum homine debet, cuius ingenium per se latens, multiplex, ac tortuosum, vbi se quæri sentit, ac de rebus suis agi; ita se nescio quos intra flexus, atque anfractus abdit, sepit, obstinatèque concludit, vt nulla via nisi Thesei filo, idest sagacis prudentiæ ductu adiri, extrahique posse videatur. Hinc illa indagatrix solertia opportunitatum, locorumqe obseruatio, temporum prouidentia, statuum coniectura, omnium delectus, quibus Orator adeo tempestiue aditus tentat, occasiones prouidè venatur, sedes ac loca sagaciter explorat, rem ipsam vestigijs pene omnibus odoratur, vt insinuatus semel in hominis animum, ei non modo non inuito, non oppresso, non modo patienti, aut non repugnanti, sed volenti etiam, perlibentique, de gradu, deque fortunis suis cedere persuadeat. *P. Famianus l. 1. prol. 1.*

Ratio-

Ratio id est vis animæ quæ docet quid faciendum.

IN animo cum pars vna sit, qua intelligimus, qua ratiocinamur, qua proximè diuinam naturam accedimus; altera quæ rationis ipsa quidem per se particeps non est, sed obtemperare tamen rationi potest, cum quod fieri ius est, id fit; hoc est cum pars illa superior imperat, & tanquam habenas tenens currum regit: paret altera, & quo illa camque ducit sequitur: tum omnis honestas, omnis dignitas, omnis officij ac virtutis splendor elucet. At cum excusso rationis iugo cupiditas, quasi seditiosus aliquis ac turbulentus ciuis fasces arripit, in arcem inuadit, mentem de sua sede contra ius fasque deturbat; tum vt nauis discordibus acta ventis, sic hominis vita contrarijs, & inter se pugnantibus fœdissimarum libidinum flatibus agitata, in omnem scelerum ac flagitiorum turpitudinem præceps ruit. *Muretus to. 1. or. 8.*

Est autem vera lux & vis, recta ratio naturæ conuenienter apta diuinitus incisa mentibus: non Prætoris edicto, non ciuitatis iure suscepta, non tradita: sensibus intimis consignata, non arte conscripta: vis in omnes diffusa gentes constans, immortalis, inuicta, sempiterna, sincera, sacrosancta: quæ primum & falsum à vero dijudicans, & honestum quid sit ab eo quod sit turpe, ad officium iubendo vocet: vetando à fraude deterreat: quæ tamen neque probos & integros frustra quid agere iubet, aut vetat: neque sceleribus occupatos, improbos iubendo, aut vetando monet. Huic legi nec obrogare quisquam, aut ex ea derogari quicquam, aut tota abrogari potest: non per Senatum eam soluere: non per populum, non alia

maiore

maiore potestate possumus; & (vt est apud Romanum Platonem) non quærendus est explanator, aut interpres eius alius: nec erit alia lex Romæ, alia Athenis: alia nunc, alia posthac; sed omnes gentes, & omni tempore vna lex & sempiterna, & immortalis continebit; vnusquisque erit communis quasi magister, & Imperator omnium Deus: ille legis huius inuentor, ille disceptator, ille lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur: hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera supplicia quæ putantur, effugerit. *P. Stephonius prosa 3.*

STOLIDITAS, ET AMENTIA.

Margita stoliditas.

MArgites sub humana specie somnium hominis: non homo fuit. medius erat inter stipitem, & saxum: stabat, vt stipes, stipidus erat, vt saxum. Is quantillus esset fungus festiuissimo carmine descripsit Græcorum facetissimus, idemque grauissimus Homerus, & Homeri concinnator Aristarchus, & Aristarchi Mystagogus Eustathius exposuit: & Subædituus Eusthatij Suidas Hebetudinem cogitationis, cæcitatem animi, stultitiam mentis, ignauiam corporis, inertiam, languorem, desidiam vitæ fuisse tantam in Margite, quantam in homine cogitatione vix fingere possemus, nisi stultitiam ipsam, inertiamque fingamus. Vel ex hoc facto conijci licet, quod Xantippa mater eius seruulum adiunxit illi custodem corporis, qui perpetuo muscas abigeret: nisi fecisset: viuum hominem culices comedissent. Margites autem, quàm egregriè se nesciret, quid animantis esset, an sentiret, an omnino viueret: facilius qui nihil intelligunt, quam ipse de se docere

po-

potuiſſet. Vos ipſi conſiderate, quam hebes, aut bardus eſſet. Serio, percunctari ſolebat è prætereuntibus, vt in quemque ciuium, aut hoſpitum incidiſſet. Dic ſodes mi homo quis ego ſum? & qui vocor? ſi noſti. Idem non ſemel accuratè dubitare cæpit; vt ex ipſis adeò parentibus exquireret, vter eorum ſe ſe partu dediſſet in lucem, an Pater, an Mater? Eundem ſemel, an ſæpius vterque periſſent? qui nam poſterius in vitam ingreſſi fuiſſent ipſe filius an Parentes? cur ſibi mater eſſet Xantippa, non ſoror, Patrem ipſa mater, an matrem pater ipſe genuiſſet? idque ne per pueritiam illum ineptè peccaſſe credatis: natu iam planè grandiuſculus interrogabat: vt ſiquidem aliquid ſapere debuiſſet, multum ſapere per ætatem propemodum poſſet: cum & prima lanugine pubeſceret, & maritus iam iuuenis Sponſæ iam iam ducendæ ſponſalia miſiſſet. Impedit hoc loco pudor, quominus exſequar, quæ poſt nuptias acciderunt. ea (quia ſubturpicula ſunt, & arcana; quamquis ridicula) non exponam. Per idem tempus accidit, vt in aprico Margites inambularet auerſus à Sole: ſui corporis (vti ſubluce fit) explicatat vmbram. Stupor hominis! ad illius aſpectum ſuſpenſo veſtigio, ne quid pede forte frangeret, conſiſtit exanimatus: hæſitare: cunctari: circumſpectare: diſquirere. quid illud eſſet rei, quod ante pedes abiectum iaceret: quid hic expectatis Quirites? quid exiſtimatis huic acutiſſimo Philoſopho ſuam vmbram fuiſſe viſam? quidlibet excogitaté. vincam expectationem veſtram Vmbram interiecti corporis: opacum ſtantis hominis ſimulacrum, imaginem humo iacentem radio Solis à tergo ferientis eductam, ille peracutus vir animum ſuum, imò ſemetipſum, ne ſcio vnde foras eiectum, putauit. non mentior; Serio putauit, ſe ſe quaſi deliquiſſe, per rimas in

ex-

externum Margitem ex interiore Margite dilapsum. Ergo, quasi vinum è dolio fugisset, inane pectus iterum, atque iterum pertundit: reddito nescio, quo sonore, ceu penitus exinanito, quod intus fuisset; euanuisse sibi visus est. Et gestu quo fugam animi declarant, qui vehementer exanimantur, plumbeus humuncio primo perterrefactus exalbuit: mox adductis superciliis, contractaque fronte: passis brachijs complosisque palmis incerta, timida, submissaque voce, sane quam dolenter. Ilicet: actum est, inquit. Funditus effluxi: ne guttula quidem mei subsedit in fundo scilicet. quam dudum ego plenus rimarum sum, vt hac, illac perfluam, & tanquam oleum deliquescam? heri quidem, & nudius tertius hæc diota nihil distillabat. nunc vbi fatiscit corpus? nunc vbi rima dehiscit? egregiè certè disperij. siue per rimam, siue per ancile quantus eram, tantus effugi. Margita miser quid te fiet, vbi te diffluxisse resciscet mater? nunc illud est: cum mihi recusandum non est, quin me mater occidat. qui seriam hanc releuerim imprudens, & diligentius non obseruauerim: ne me prodigè totum effunderet. Eheu, quam ego nunc totus displiceo mihi, quam me tædet mei. quam pudet. neque quod principium inueniam orationis ad placandam matrem scio.

Quid melius est, quam vt hinc intro abeam,
& me suspendam clanculum?
Saltem tantisper, dum abscedat hæc à me ægrimonia?

At enim, heus tu, qui profusus humi iaces, & foras elapsus nos insciences, & inuitos, siue ioco, siue serio, certe, liquido perdidisti: domum confestim redi: recipe te quamprimum ad nos, dum licet, & regere Margitem in locum, vnde miserum sine venia, nouo more profudisti. Eho dum, sponte

ſponte ne redis? an malo cogendus es? papæ, quam longulus? Ille duplo, quam ego, maior eſt ſcilicet. Cum dicto cæpit vmbram alterno metiri gradu. nimirum vmbra tanto ſe ſe longius intendebat, quanto paſſus vlterius ipſe protenderet; dum oram vltimam nullam videt, quo fugis? exclamat. illico mane fugitiue Margita clamabat ille percurrens; ſequentem vmbram fugiebat. Vbi non curſum ille, fugam illa non ſiſtit; iterum adeſte populares, implorat, opem ferte pereunti: properate cum armis, circumſiſtite contumacem: ſubſiſtite fugientem: expedite trullam, infundibulum afferte, colligite me miſerum elapſum à me ipſo; Margitem liquidum refundite in Margitem. Si qui ciues ad has voces accurrerunt effusè riſere ſcilicet. Nam Heraclitus nondum erat natus, qui nimirum riſum obiurgare poſſet. *P. Stephonius Proſa* 8.

Nerxis amentia.

SED hæc ſuperbiſſimæ ſectæ aduerſus aquas offenſio concitata excitat nobis è Sepulchro memoriæ ſectatorem illum nugarum in tragædijs, Regem dico Xerſem, follem illum gloriarum pleniſſimum in ludo fortunæ. Hic enim cum inuito pelago enauigare vellet in Græciam, expeditione primum claſſis immenſæ tum ſubſtructione pontis immanis dicebat velle ſe, aſperum Neptuni genium erudire ad manſuetudinem, quin & collo eius ſempiternum iugum imponere; ſed eum exorta ſubitò tempeſtas, ceu cachinus Nerei regiam ſtultitiam irridentis, linea, atque ſaxea repagula, quaſi vimina iuncea dirupiſſet, nunciatur Regi, Neptunum Deum eſſe refractarium, non tenere diſciplinam, ſapere ſupra magiſtrum, ſeruum eſſe nequam, iniectas manicas

diſſe-

disiecisse, lapicidinam integram cum suis lapidibus labefactasse. Tunc enim verò Xerses machæram concutiens armiger ille Mauortis, siuè potius ferulam intentans magister Saperda Mercurij, malum inquit discipulum, peiorem seruum, pessimè accipiam fustuario, & lumbifragio. Igitur Ægæo mari colaphos ducentos incutite, Hellesponto verbera infligite ad minus trecenta, mediterraneo mancipio ferocienti, pro manicis compedes crassas inijcite. Quid facerent milites insaniente Imperatore? nihil profectò stultius est, quam si sapere membra velint, delirante capite, igitur acceptis fustibus, excussis palmis tundunt mare verberant fluctus, compedes vægrandes inijciunt pelago, stringunt ventos, ligant procellas. hoc est, frustra laborant, nihil agunt, nisi quod stolidi facerent ac furiosi. *P. Leo Sanctius flor. l. 1. præf. 12.*

CONSCIENTIA.

Recta ratio naturali collustrata lumine, quæ re non distinguitur à conscientia Dei vices in nobis tenet; & imaginis diuinæ præcipua pars est, de qua disserimus. Itaque hæc ipsa imago, quæ, & rectæ rationis iudicium, & conscientia dicitur; modò vt monitor, corrector, ac pædagogus ex Origene, diuino instiuctu tacitè clamans, & intimis auribus antè patrandum scelus, vt notauit S. Dorotheus, vociferatur, *Noli facere*: quo clamore sæpè animum iam iam lapsarum in culpam vel sustinet, vel retardat. Modò tamquam acer, & acerbus accusator, vt Philo, Chrysostomusque loquuntur; aut salutaris aduersarius, vt Saluator appellat, admisso maleficio commaculatum accusat, obiurgat, & criminis commissi recordatione coarguit. Modò quasi testis,

ftis, ex Paulo, verax, fidelis, memor; qui mille teſtibus oculatis, auritis, iuratis æquatur; aduerſus animum affinem culpæ producitur: nec teſtificari deſinit vnquam, tametſi repellatur interdum, & cohibeatur: quia verum id eſt, quod propemodum Chriſtiane dixit ille,

Nocte, die quo tuum geſtas in pectore teſtem.

Deindè poſt monitiones iteratas, poſt accuſationes ſummo iure factitatas, poſt teſtificationes, quæ conuincunt, vt æquiſſimus iudex, qui nec amicorum precibus mollitur, nec potentiorum minis terretur, nec locupletum largitione corrumpitur. nec odio, nec amore flectitur, à Deo conſtitutus, in tribunali diuino ſedet, vt Chryſoſtomi verbis vtar, & legem naturalem tamquam aſſeſſorem aſciſcit. Hic citatus reus; ſiſtitur ante tribunal, re præiudicata prope condemnatus, conuictus auctoritate teſtis, ſine quæſtione, ſine tortore crimen confitetur; pœnam lacrymis deprecatur. Verum quoniam agitur ſummo iure, nec rei fletu commouetur iudex, probe cauſa cognita ſententiam pronunciat, reumq; condemnat. Poſtremo damnatum eademmet conſcientia maleficiorum, vt carnifex, ac valentiſſimus tortor, exquiſitiſſimis ſupplicijs, angore animi, recordatione malefacti, pænæ metu ſempiternæ vexat, cruentat, excarnificat. O iudicium, ò ſeueritatem. *P. Nigronius orat. 22.*

VITA HVMANA.

HVmanæ vitæ conditionem præcipuè primus & vltimus dies continet, quia plurimum intereſt, quibus auſpicijs inchoetur, & quo fine claudatur: ideoque eum demum felicem fuiſſe iudicamus, cui & accipere lucem proſperè, & reddere placidè contingit. Medij temporis curſus prout

prout fortuna gubernaculum rexit, modo aspero, modò tranquillo motu peragitur, spe semper minor, dum & cupidè votis extenditur, & ferè sine ratione consumitur. Nam & si eo bene vti velis, etiam paruum amplissimum efficies, numerum annorum multitudine operum superando. Alioqui quid attinet inerti mora gaudere, si magis vitam exigas, quam approbes? *Valer. Max. l. 9. c. 12.*

Si tuam naturam noueris, negabis insolentem esse calamitatem tuam. Mortales nati sumus: calamitosi sumus: volucris imago vitæ: fugax vmbra concreti pulueris fugitiui temporis ludibrium, palæstra mortis. Communis omnium conditio, priuata videri non debet. In hæc verba legis antiquissimæ, nulloque vnquam tempore antiquandæ, quoad erunt, qui mori possunt, necessitas humana iurauit; ortum vt occidat vt aucta consenescant. Nascimur: viuimus: morimur. Hæc humanarum rerum elementa sunt. *P. Stephonius or. 2.*

Vitæ breuitas.

INcertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ quicquid datur nobis: malignum verò, & breue etiam in ijs, quibus largissimè contigit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid quod æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pænæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, non senectæ in pænam viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus incessus, dentes etiam,

ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. *Plinius hist. nat. l. 7. c. 50.*

Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Peruenisse te ad vltimum ætatis humanæ videmus. Centesimus tibi vel supra premitur annus. Agedum ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum Respublica, quantum cliens abstulerit. Adijce morbos, quos manu fecimus. adijce quod & sine vsu iacuit. Videbis te pauciores annos habere, quàm numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisque dies, vt destinaueras recesserit, qui tibi vsus tui fuerit, quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit: quàm multi vitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes: quantum vanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blando conuersatio abstulerit, quam exiguum tibi de tuo relictum sit intelliges te immaturum mori. *Seneca lib. de breu. vita c. 3.*

Vitæ humanæ miseria.

QValis autem est ortus vester? quibus cooperti byssinis aut purpureis tegumentis huius luminis oras visitis? qua innocentia? qua rerum cognitione præditi? qua dicendi facultate instructi? quibus valentes viribus? quibus armis? Nudos ex aluo profusos terra excipit, natiua labe contaminatos, ignaros omnium, mutos, fandi nescios, imbecilles, inermes, lacrymantes prorsus à belluis parum differentes. Quot porrò cernuntur, qui ipsimet se nunquam natos, aut quamprimum emortuos esse optare deberent? qui & consanguineis verecundiæ, & parentibus mœrori, & generi humano dedecori sunt: nempe mon-

monstrosi partus, & aut membris mutili, aut sensibus imminuti, aut animo parum valentes. Quam vero è corporibus vestris commoditatem percipere licet? Bestiæ oneribus ferundis sunt idoneæ, lanas, catulos, lac, butyrum caseum, carnes demum & pelles suas ad vos alendos vestiendosque largiuntur: herbæ dant flores, dant victum, dant medicinas: arbores sufficiunt poma cuiusque generis, vinum, oleum, balsamum: vestri fructus tam spurci, vt verecundiæ lex naturalis eos abscondere iubeat, & sine honoris præfatione inter castas aures nominari vetet. Cum ætas firmata aduenerit, quale tum quantumque agmen laborem defatigationum, morborum, miseriarum, dolorum, periculorum, perturbationum, malorumque, & incommodum grauissimorum in eam incurret? Omnes annis, omnes menses, dies omnes, noctes omnes, horæ quodammodo singulæ aliquid pariunt, quietus & lætus ne sis. *P. Pontanus vol. 3. p. 1. prog. 45.*

Fœminarum Vita miserijs obnoxia.

AGite iam Prudentia, non Voluptas in consilium adhibeatur inimica rationi: sensus clandestinus sceleris consiliarius, reijciatur: blanditias illas naturæ procul amoueamus. Hæc vtrum iucunda esse intelligitis, an videri? Amare, & amari sapienti venenum voluptate conditum: formæ pompam circumferre, mimicæ leuitatis: venalem sensibus volitare, meretricium: carpere florem ætatis, tam turpe, quam dulce: in oculis esse iuuentutis: habitare in oculis aliorum, sæpe noxium, semper ignominiosum: florere amicitijs, inuidiosum: in inuidia esse periculosum: nuptijs animum adijcere, licet concessum; blandum malum: Viri viuere arbitratu,

matro-

matronale seruitium; statim ab ipsis nuptijs fluctuare curis, voluntarius dolor: animum in multa discerpere, atque distrahere, carnificina tam molesta, quam libera: iuuentutem, voluptatis caput, & crebro fluxu, & defluxu ætatis arescere, intolerandum. filios si nullos suscipias, timebis solitudinem: si multos, egestatem: si paucos, orbitatem: & quos suscipias cum gemitu, illorum mox vitam cum sollicitudine educes: mox funera cum mærore produces: denique aliunde pendere, semper aliquid suspicari, ingemiscere, damnis torqueri doloribus, discruciari cura, inuidia disrumpi, mortem metuere, vitam odisse, is habebit in optatis, qui mentem melius optaret à Deo. *P. Stephonius Prosa* 15.

Fœminarum in coniugali vita commoda & incommoda.

AT matris dulce tandem nomen, nempe, sed partus dedit. plurimis inniti præsidijs posteritatis iucundum; sed emendum dolore tuam indolem in multis ex te natis agnoscere. mel ipsum voluptatis; sed è puerperio eximendum, & quanto cum felle miscendum. laxare ædificia thalamis, Nurus ac Generos, Nepotes ac Neptes, Affinium & agnatorum domi consociatos greges videre: Illorum afflatu aspectuque amata curarum eluere: molestiarum onera cum vitæ consorte partiri: dolorem tuum illius dolore lenire, & illius vicissim tuo: eadem velle, eadem odisse, eosdem ex tuis vel perhorrescere, vel optare: ad illius gemitus ingemiscere, eius lætitia exhilarari, collacrymari ad lacrymas: ærumnas nimium in humana vita multas vltro citroque communicando vel omnino tollere, vel eleuare: nonne ipsa videtur medulla dulcedinis? Quod illa?

illa? propinquitatibus & cognationibus amplis insistere: sobrinorum consobrinorumque gregibus stipari: carissimorum coronam assidere moribundæ: viuere post obitum in suis: superesse sibi desiderio sui in plenissima domo relicto: ab his quibus viua sponsalia dederis, mortuam exigere parentalia, nonne summa votorum apud mortales, nonne beatum, nonne diuinum? Sint ista. sed quibus mixta doloribus? facile hæc dicuntur, & placidè fluunt, sed exploranti experientique salebrosa ipsum verbum Beatitudinis obducitur, sed quibus dilutum sit angoribus non intelligitur, nisi cum sentitur. Anhelant percurrunt ad ista Virgines, vel naturæ illecebris illectæ, vel voluptatis præstigijs irretitæ, & intimis venis venenum perpotant. & cum illo quod expetunt, pestis quam non expectant acerbitatem. Cur hæc dum appendunt, illa non ponderantur? Mater eris, at post partum: filiorum & filiarum choros circumduces; sed patebis inuidiæ: sed patebis tot in locis vulneribus fortunæ, quot capita censes carissimorum tuorum, sed ad adultam ætatem tollendi, quos pepereris, post puberem ætatem tolerandi. Nepotes ac Neptes ex te recensebis; sed ante emendi dotibus Generi: sed Nuribus seruiendum, quas vel obtruserit ingentis patrimonij auaritia, vel libido filiorum adsciuerit: sed census in capita describendus: sed familiaris res, si arcta, in immensum pro numero amplificanda: per noctandum habitandumque cum curis: carpenda de somno tempora: somnus dilacerandus insomnijs: sortiendum quotidie quid optes, quid expauescas à te discendum: ad virum, ad communia pignora naturæ, ad omnem familiam animus deriuandus; illis omnia timenda, quibus omnia cupias: vota quotidie fœcienda: fœcunditas in optatis habenda; post fœcunditatem

tem

tem orbitas deprecanda: explicanda sæpè pompa feralis: funestanda cupressu limina atratæ domus: sæpè mœrendum: soluenda iusta, Sandapilarijs & Vespillonibus quæstuosa, tibi luctuosa. Viuax senectus aut non optanda, ne suorum sit futura superstes; aut vt superstites habeat, breuis optanda. Spe, metuque æstuandum: vibrandus animus in longinquum, in ambiguum vibrandæ curæ. Et hæc quidem omnia semper adsunt, vt illis voluptatibus annexa: illa verò perrarò absunt, vt non à mortali conditione aliena. in plena domo paupertas & mendicitas, malorum vberrima messis: æs alienum, versuræ pecuniariæ, filiæ probra, filij flagitia, mariti pellices, Vxoris infames amores, amantium rixæ, ancillarum nocturna furta, scurræ, mimi, ganeones, nepotes, helluones, gnathones, & vitiorum ille turpissimus comitatus, stuprum, incestus, impudentia, ebrietas, commessatio, temulentia, facinus, flagitium, rei familiaris conturbatio, iactura famæ vitæ corruptela, execrationes publicæ ciuium illatæ, acceptæque iniuriæ; flammæ libidinis ardore accensæ, suorumque sanguine restinctæ, scelera semper luenda, nunquam expianda: vincula, latomiæ, exilia, proscriptiones capitum, sectiones bonorum, venalis hasta; triuialis ignominia, inusta familiæ nota, vita deniq; cum turpitudine transacta, cum infamia, cum mœrore, procul à suis, aut cum suis exacta, & è terris expulsa supplicijs. *P. Staphonius Prosa 15.*

Vitæ varietas.

Alium insatiabilis tenet auaritia: alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudicijs suspensa semper ambitio:

bitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit. plerosq; nihil certum sequentes vaga, & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit. Quàm multis graues sunt diuitiæ? quam multorum eloquentia quotidiano ostentandi ingenij spatio sanguinem educit? quàm multi continuis voluptatibus pallent? quàm multis nihil liberi reliquit circumfusus clientium populus? Omnes denique istos ab infimis vsque ad summos peretra. Hic aduocat, hic adest, ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat, nec se sibi vendicat. alius in alium consumitur. *Seneca lib. de breu. Vita c. 3.*

Vita delicijs affluens.

PRimum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum, & ad tempestatum vim, ac imbrium præclarum sibi hoc remedium comparat. Vrbem syracusas elegerat: cuius hic situs, atque hæc natura esse loci, cælique dicitur, vt nullus vnquam dies tam magna, turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines viderint. hic ita viuebat iste bonus Imperator hibernis mensibus, vt eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Ita diei breuitas conuiuijs, noctis longitudo stupris, & flagitijs conterebatur. Cum autem ver esse cæperat, cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus

vſque eò ſe præbebat patientem, atque impigrum, vt cum nemo vnquam in equo ſedentem videret. Nam vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur: in qua puluinus erat perlucidus Melitenſi roſa fractus. Ipſe autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo: reticulumque ad nares ſibi admouebat tenuiſſimo lino, minutiſque maculis, plenum roſæ. Sic confecto itinere cum ad aliquod oppidum venerat eadem lectica vſque in cubiculum deferebatur. eò veniebant ſiculorum magiſtratus, veniebant equites R. id quod ex multis iuratis audiſtis: controuerſiæ ſecreto deferebantur; paulo poſt palam decreta auferebantur. Deinde, vbi pauliſper in cubiculo, precio, non æquitate iura deſcripſerat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. *Cicero orat. 7. in Verrem.*

Cum verò in Circo flaminio non à Tribuno plebis Conſul, ſed à latrone archipirata productus eſſet: primum proceſſit, qua auctoritate vir? vini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, preſſa voce & temulenta: quòd in ciues indemnatos eſſet animaduerſum, id ſibi dixit grauis auctor vehementiſſimè diſplicere vbi nobis hæc auctoritas tamdiu tanta latuit? cur in luſtris & helluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia virtus tamdiu ceſſauit? nam ille alter Ceſonius Caluentius ab adoleſcentia verſatus eſt in foro, cum eum præter ſimulatam verſutamque triſtitiam nulla res commendaret, &c. Cum hoc homine, aut cum ſtipite Æthiope, ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe, ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres. idem domi quàm libidinoſus, quàm impurus, quàm intemperans, non ianua

receptis, sed pseudothyro intromissis voluptatibus. Cum vero etiam litteras studere incipit, & helluo immanis cum Græculis philosophari, tum est Epicureus; non penitus illi disciplinæ, quæcumque est deditus, sed captus vno verbo voluptatis. *Cicero in Orat. post reditum.*

Aspice Nomentanum & Apicium terrarum, ac maris (vt isti vocant) bona conquirentes, & super mensam recognoscentes omnium generum animalia. Vide hos eosdem è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes: mollibus, lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus. Et ne nares interim cessent, odoribus varijs inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parentatur. Hos esse in voluptatibus dices: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. *Seneca de bea. vita c. 11.*

Illum tu otiosum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretiosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit, qui in ceromate spectator puerorum rixantium sedet, qui vicorum suorum greges metatur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouissimos pascit? Non habent isti otium, sed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter vacantia tempora cum videam quàm solliciti argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum suorum tunicas succingant, quàm suspensi sint quomodo aper à coco exsus exeat: quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria decurrant: quanta arte scindantur aues in frusta non enormia. Nec illos quidem inter otiosos numeraueris; qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat horas occurrunt: quos & quando lauari debeant, quando pernoctare, quando

quando cœnare, aliud admonet: & vsque eo nimio delicati animi languore soluuntur, vt per se scire non possint, an esuriant.
Seneca de breu. vita c. 12.

Nunc vobiscum loquor, quorum æquè spatiosè luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico: quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant, nullum flumen, cuius non ripas ædificia vestra prætexant? Vbicunque scatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem sinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita montibus ad terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cum multa ædificaueritis cum ingentia, tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid prosunt multa cubicula? in vno iacetis. Non est vestrum vbicunque non estis. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula hinc maria scrutatur hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium varijs generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus nisi ex fastidio pax est. quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso voluptatibus ore libatis? quantulum ex ista fera periculosè capta dominus crudus ac nauseans gustat? quantulum ex tot conchilijs, tam longè aduectis per istum stomacum inexplebilem labitur? Infelices etiam quod non intelligitis vos maiorem famem hebere quàm ventrem. *Seneca epist. 90.*

An quis subtractum sibi doleret de priuata luxuria, quum videret neminem vnum inueniri, qui auderet ad cœnam regiam flagitare remotorum

littorum piſcem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem. Nam delicati illi ac fluentes, & quales tulit ſępeRespublica parum ſe lautos putabant, niſi luxuria vertiſſet annum, niſi hybernæ poculis roſæ innataſſent; niſi æſtiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent: Horum gulę anguſtus erat noſter orbis: namq; appoſitas dapes non ſapore, ſed ſumptu iudicabant. Illis demum cibis acquieſcebant, quos extremus oriens, aut poſitus extra Romanum Colchus imperium, aut famoſa naufragijs maria miſiſſent; quos inuitæ quodammodo reluctantique naturæ hominum pericula rapuiſſent. Vt taceam infami ſæpe delectu ſcriptos in prouincijs aucupes, ductaſque ſub ſignis venatorum cohortes militaſſe conuiuijs, nonne cognouimus cuiuſdam retro Principis non prandia ſæpe, ſed fercula S. H. millies æſtimata, patrimoniorum equeſtrium pretia traxiſſe.
Lat. Pacatus in Paneg. Theod.

Sollicita Dæmonum arte panditur eius animo explicata ſeries voluptatum, quibus frui abunde poteſt: Ad regias menſas exquiſitiſsimorum pompa ferculorum, diſpoſitæ inter conuiuas nectareæ patellarum cohortes laborante ad ſeruitium naturæ penu; iugulata in cellis reconditis languentis falerni dolia; latrante canicula fractus æſtiua glacie in gemma concaua ambroſiæ liquor; ad gelidos aquilones, & aggeres niuium calente cubili molliores accubitus, lambente capillos brumali roſa; in menſarum exordijs primitiuæ laudes hyberno peponi, vernantibus per abacum hyacinthis. laſciuientes in auribus fidium vocularumque coniugio varij concentus; in ædibus magnificentiſsimis Sabæorum atque Arabum nube fumantia laquearia; lecti eburnei, atque aurei; culcitræ cuniculis molliores; ſtragulæ acu in erraticas excurrente figuratas vermiculatæ,
ami-

amicorum suauissimæ consuetudines; tempora frequentibus lacerata colloquijs : euocari in noctem dies, cælumque retrogradum imperante alea. *P. Remondus paneg.*

Vita paucis contenta.

TEnet me summus amor parsimoniæ; fateor. Placet non ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut mille tormentis splendere cogentibus expressa: sed domestica & vilis, nec seruata, nec sumenda sollicitè. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec spectent; non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus; sed parabilis, facilisque, nihil habens accersiti pretio, siue vbilibet non defuturus, nec patrimonio, nec corpori grauis, nec rediturus quà intrauerat. Placet minister incultus, & rudis vernula: argentum graue rustici patris sine vllo opere, & nomine artificis: & mensa non varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota; sed in vsum posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. *Seneca lib. de tranq. an. c.* 1.

Quamdiu sationibus implebimus magnarum vrbium campos? quamdiu nobis populus metet? quamdiu vnius mensæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari subuehent? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur: vna silua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur & mari. Quid ergo tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum, edacissimorumq; animalium auiditatem vinceremus? minimè. quantulum enim est, quod naturæ datur?

paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. *Seneca ep. 61.*

Vita seuera & horrida.

ALter ò Dij boni, quam teter incedebat, quàm truculentus, quàm terribili aspectu. vnum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperij veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicæ diceres intueri. vestitus asperè nostra hac purpura plebeia, ac pene fusca: capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipse tum imaginis formandæ causa duumuiratum gerebat. Seplasiam sublaturus videretur. nam quid ego de supercilio dicam, quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reipublicæ videbatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, vt illo supercilio respublica, tanquam Atlante cœlum, niti videretur. *Cicero orat. pro P. Sextio.*

Vita Religiosa.

ISTE ne verò beatus? an potius ij, quos castissimis conciliatus cogitationibus somnus arctissimè complectitur, quos iucundissima, & diuinitus accepta recreant somnia, quos idonea quiete perfunctos, ad pias precationes, & habenda cum Deo colloquia familiare classicum excitat, quos de rebus per diem agendis. Instituunt Cælites, atque ad omne iustitiæ munus explendum oracula certissima prorsus informant. Vobis in vestibulo veritas excubat, & libertas: vobis quies, vobis tranquillitas impellit fores, vos integritas, atque innocentia deducit in hominum consuetudinem, in conclaue reducit. Vos vel excitati religione templum initis, vel alienæ vtilitatis impulsi cupiditate in virtutis stadium cum alacritate

tate descenditis, vel ad vestrum ipsorum animum præclaris imbuendum artibus prouocati, sapientissimorum hominum monumenta consulitis, vel alijs honestè rectèque obeundis officijs admirabili cum gaudio ac voluptate limen ipsum redditæ lucis intratis. Vobis insternit mensam; securitas vobis pro seruorum discurrentium tumultu conuiuarum silentium est; pro symphoniacis rerum diuinarum è superiore loco perpetua lectio; pro insatiabili ciborum varietate, mediocritas; pro morbis qui sequuntur ingluuiem, moderationis, & temperantiæ fructus, valetudo. Vos honestissimis socialis vitæ laboribus, negotijsque perfuncti Christianæ reipublicæ salutaribus, ad iustissimum otium quietemque reuocamini, atque in illo castitatis & sanctimoniæ penetrali descenditis in vos ipsos, ipsi quæsitores & iudices acta totius reputatis diei; Si quid hiulcum offenditur, expletis: si quid protuberans, explanatis ad vnguem; si quid à norma legumq; præceptione discedens, quasi libella corrigitis; si quid solidum & digitis admotis vndique castigatum, gratias habetis artifici Deo, & sanctissimæ pleni spei, gaudio perfusi operientem in limine somnum occupatis. O vitæ rationem Regum omnium imperia, opulentorum & diuitum copias, ipsas etiam conditiones Attali superantem.

P. Tarq. Gallutius to. 2. orat. 5.

Dicam tamen nostrorum studiorum esse finem, ea mereri quæ suis amicis numina indulgent. Huic cœpto commodissimum putamus, in vitia, & immodicas cupiditates, assiduâ pugnâ decernere. Itaque quanto ambitu cæteri ad imperandum nituntur, nos refugimus à fastu felicitati parendi animos aptamus. Vni ex nostris facimus annuum in nos Imperium, non emptis, aut turbulentis suffragijs. Graue munus est illi, quem ab otio

communi se vocat eiusmodi præfectura; & sola spe redeundi anno emenso in ordinem, succedit ad exigui nauigij clauum. Tanta autem religione obsequimur, vt hunc putes despexisse in animos nostros nobisque imperasse quod sponte malebamus. Præcipua tamen est cautio (vt homines sumus) si aut durius imperiret, aut nos segni vel rebelli consilio, abeamus à reuerentia; ne foris hæc iurgia prodeant. Actum erit de pace, quam quærimus; si ad externos arbitros, aut iudices deficiemus. Secundum hoc parendi institutum, præcipua nobis est in socios. comparesque amoris integritas. Inuicem excusamus, ac patimur, si quid animorum habitus fortè pugnant, genijque diuersitas fastidit. Nobisque irascimur, cum quid in socio laudare: aut ferre non possumus. Vestitus, vt intueris, vilis; mensa frugalis; quietis tempora interstincta vigilijs. Ita domito corpori imperamus; nec (quæ maxima hominibus cura est) metuimus vices periclitantis dignitatis, aut voluptatum fugitiuos & mutabiles vultus, quarum commoda sponte nescimus. Sed quamquam minimo contenti, tamen quæsito labore fatigamur, compertis otij malis, quo vires non frustra humano datæ generi soluuntur, vt fit sensim desiderium vitiorum. Itaque quicquid temporis à Numinis cultu est vacuum, destinatis quisque officijs colimus. Qui plus ingenio, & animi luce valent, in contemplationes sublimium rerum distribuuntur, quas deinde subijciant oculis, & veluti ex alto deducant, ad vsum mortalium: Cæteri, quam quisque natura artem admouet, sequuntur; vt sufficiamus nobis, & alios iuuemus. *Barclaius Argen. lib. 5.*

Quanto illa & amœniora sunt, & ad salutem memoriamque expeditiora? numine intimis sensibus hausto, eiecta mollitie carnis animo à corporis

poris obſequio vindicato eminere: mente in cælum reuolare, vnde animis noſtris genus eſt: & omni ſollicitudine deterſa ſpem infiniti temporis æuum inchoare, & in terris immortalitatem beneſactis debitam parturire, in cælo omnibus vbere voluptatibus parere? Vnam curam ſuſcipere, vt innumeris te exſoluas! Vnum timere, vt omnia contemnas! florem Virginitatis illibatum ſeruare, neque ſenſibus, tanquam furibus proterendum dedere, vt ex eo tibi vigens in ſempiternum tempus corolla texatur: cognitionem cæleſtium Ciuium agnoſcere, & retinere: in illam immortalium animorum familiam ſe ſe perſimilem inſinuare: recurrere ad amplexus optimi, maximi amantiſſimi parentis! fontem ipſum bonorum accedere? voluptatibus, & puris, & vberrimis, & ſempiternis innatare, & illiqueſcere! oculorum aciem (mortalitatis caligine diſcilla, & diſſipata) veri luce, & claritate purgatam recreare! Poſſe à falſis vera dignoſcere: à malis diſpicere bona: à bonis meliora, à melioribus optima. Res humanas à celſiore loco turbulentiſſimo motu fluitantes, æſtuanteſque deſpicere. Mortalia contemnere: non opinari cum vulgo: nihil mirari: plurima ridere: animum nullis motibus agitari: pectore ſecuro, tanquilloque eſſe: altiſſimo ſomno perfrui: placidè conſopiri: ſomnia vel nulla, vel habentia voluptatem occurrere dormienti: nec vitam amare, nec mortem metuere: obitum tam expectare, quam expaueſcunt alij: immortalitatis curriculum ſæpe decurſum cogitationibus, & curis, cælique viam mente detritam ſoluto cuſtodia corporis animo ſemel excurrere: nuſquam offendere: nunquam repetere? Denique hæreditatem æterni patrimonij cernere: & quæ feceris parcè in terris, vberrimè in cælo demetere. *P. Stephonius proſa 35.*

Vita militaris.

MIssus Annibal in Hispaniam primo statim aduentu omnem exercitum in se conuertit. Amilcarem viuentem redditum sibi veteres milites credere eundem vigorem in vultu, vimque in oculis, habitum oris lineamentaque intueri. deinde breui effecit vt patri in se minimum momentum ad fauorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas, parendum atque imperandum habilius fuit. itaque haud facilè discerneres vtrum Imperatori, an exercitui carior esset; neq; milites alio duce plus confidere, aut audere. plurimum audaciæ ad pericula capessenda: plurimum consilij inter ipsa pericula erat. nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. caloris ac frigoris patientia par: cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum somnique nec die nocte discriminata tempora, id quod gerendis rebus superesset, quieti datum. ea neque molli strato, neque silentio accersita. multi sæpe militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt. vestitus nihil inter æquales excellens, arma atque equi conspiciebantur. equitum peditumque idem longè primus erat. princeps prælium inibat. vltimus conserto prælio excedebat. *T. Liuius dec. 3. lib. 1.*

Quæ temperandis moribus Ethice præcepta tradit, quod moderandis ciuitatibus frugiferum in Politicis esse didicisset, id consilijs destinatum, temporibus diuisum, moribus expressum, in vtriusque fortunæ tempus, in vitæ consuetudinem vsumque referebat. Parabili cibatu quem fortuito miles occupasset, constare militiam dicebat:

bat: nec audebat vituperare Grammaticos, qui Maronis Æneam reprehenderent, quod is militaribus epulis in deserto littore præter assam ferinam, obsonasset aliter famem: & aqua feruenti subacta quædam alia condimenta quæsisset. Quod in eo genere sequeretur, acceperat ex Homero puer. Igitur adolescentulus ante Naupactæam victoriam, nisi iussus à parentibus ad cibarium panem nihil addebat. Prælusionem militiæ cogitabat: & castrensem disciplinam asperi victus illa quasi velitatione iam tum informabat domi. Quo facto duplex interim operæ pretium habebat; nam & vim mentis ad pudicam animi firmitatem illa siccitate corporis. & iuuentam ad duritiæ militaris experientiam obdurabat. Qualem autem in somno probum militem vellet expressérat apud eundem poetam ex Diomede duodecim annorum puer. Quoties illum intempestæ silentio noctis id ætatulæ puerum clam parentibus è lectulo delapsum, humi strato tapete cubantem, galea pro puluillo subiecta ceruici serò tandem inuitus occupabat sopor. *P. Stephonius or. 2. in fun. Delph.*

Vita rustica.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum studium in re hortorum. studium ad quod nisi fallor optimus & modestissimus quisq; trahitur à natura ipsa. Cui argumentum quod non facile voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupide consenserint selecti inter gentes. Sacras litteras lustras? videbis vna cum orbe nato natos hortos: quos Deus ipse primo homini domicilium adhibuit, & velut sedem beatæ vitæ. Profanas? ecce Adonidis & Alcinoi, & Tantali, & Hesperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur;

tur: & in veris certisque historijs, reperies Cyri Regis manu plantaria instituta, & Semiramidis aerios pensilesque hortos, & Masanissæ nouum, & celebrem cultum Africa mirante. Iam inter priscos Græcos Romanosque, quot illustria capita tibi proferam, qui positis alijs curis soli in hac cura? In illis quidem, vno verbo omnes philosophos & sapientes, qui remoti ab insano foro, & vrbe, hortorum se spatijs sepibusque clauserunt. At in istis Tarquinium Regem video iam tum prisca illa Roma, in hortis molliter ambulantem, & papauerum capita resecantem: Catonem Censorium agnosco in re hortensi deditum, & de ea serio scribentem. Lucullum post Asiaticas victorias in ijsdem otiantem: Sullam abiecta Dictatura suauiter hic senescentem: & Diocletianum Principem olera sua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus sceptris præferentem. Est enim profecto arcana quædam, & congenita nobis vis, quæ ad hanc innoxiam, & ingenuam delectationem trahit non nos tantum, qui propendemus, sed illos ipsos serios & seueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini aspicere fas sine occulto horrore quodam & religione; non item terræ sacras opes, & hunc inferioris mundi mundum sine tacita quadam gaudij titillatione & sensu. Animum suum præcontare: capi se hoc aspectu dicet, imò pasci. *Lipsius l. 2. de constan. c. 2. Sed fusius idem in Epistolis rustica vita laudes prosequitur cent. 1. epist. 8.*

Natura enimuero nouercæ mores exuta nihil ruri rusticum, nihil in agris agreste redolet, sed illius fortasse recordata temporis, quo mundum hunc in prima rerum origine nascentem, pulcherrimæ villæ delicijs, ipsa voluptatis sede Paradiso, quasi cunis excepit: eundem nunc senescentem,

&

& quasi repuerascentem teneris Autumni blanditijs ad prima velut infantiæ suæ lenocinia, & crepundia reuocat. Quis enim tam durus ac rigidus è saxo silice, quin se prima specie commoueri acrius sentiat honestissimis naturæ lenocinantis illecebris; dum Pomonæ repubescentis amœna species pampinarijs capillata cincinis, effusa pomorum Amalthæa luxuriat, perque valles vite maturescente purpureas ludibunda Gratiarum choros ad tripudia conciet zephyro euentilante lacinias? Hæc amænitas dulci per venas contagedi lapsa, quam bellè repit ac rapit? neminem non vrit, neminem non Paridem facit hæc Helena. Primum parentum nostrorum genus in hortis duximus; eò ferimur, vnde nascimur origini inhærentes nostræ. Non sexus aut ætas; non sæculum, aut natio quemquam eximit ab hac lege. Genus humana nata de quercubus, siluarum indigena semper fuit. Arborum vmbracula tecta fuerant, laquearia non auro gemmisque perlita, sed Soli stellisque peruia, curuatis testudinata ramis, pendentibusque subinde pomis gratiora, quàm Victoriarum manubijs cælatæ trabes. Eo se vicesimo postquam regnasset anno Diocletianus Imperator transtulit, rosarum natiuam purpuram ostro præferens Imperatorio; ibi Cyrus manu sua plantaria instituit, Massanissa fallit curas atque æstus, ibi Tarquinius papauerum capita resecat, ibi Lucullus post Asiaticas victorias digerit residuos triumphi plausus obambulans, ibi sine labore voluptates suas elaborat Epicurus, ibi sine cura valetudinem curat Annæus Seneca, ibi deliciatur Augustus, lasciuit Mæcenas, insanit Heliogabalus, Sylla consenescit, contabescit Tiberius, Nero moritur, sepelitur Galba; ibi platonicam cœnam instituit Ficinus, fabulas orditur Boccacius, Iurgia componit Aretinus, ibi de Republica disse-

rit Cæsar, de eloquentia tractat Hortensius; ibi poeticis indulget Horatius, philosophiam colit Tullius, Historiam scribit Salustius; ibi in viridi lycæo de natura Peripateticus, ibi in vmbrifera Academia de moribus disputat Socrates. Nimirum vita rustica, vt aiebat ille, confinis & consanguinea sapientiæ est. *P. Leo Sanctius florid. l. 1. præf. 1.*

ÆTAS VITÆ HVMANÆ.

Pueritia.

PArui enim primo ortu sic iacent, tanquam omnino sine animo sint. quum autem paulum firmitatis accesserit, & animo vtuntur & sensibus conituntur que vt se se erigant, & manibus vtantur, & eos agnoscunt à quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum, fabellarumq; auditione ducuntur, deque eo quod ipsis superat, alijs gratificari volunt, animaduertuntque ea quæ domi fiunt curiosius, incipiuntq; commentari aliquid & discere: & eorum quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus decertant, si vincunt efferunt se lætitia, victi debilitantur, animosque demittunt. *Et infrà.* Videmus ne vt pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? aut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? vt alijs narrare gestiant? vt pompa, ludis, atque eiusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & sitim perferant? Quid verò qui ingenuis studijs atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec valetudinis, nec rei familiaris habere rationem, omniaque perpeti, ipsa cognitione & scientia captos, & cum maximis

mis curis & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiant voluptatem? *Et inferius*. Hæc honesta suapte natura per se expetenda esse indicant pueri, in quibus vt in speculis natura cernitur. Quanta studia decertantium sunt? quanta ipsa certamina? vt illi efferuntur lætitia quum vicerint? vt pudet victos? vt se accusari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non ferunt, vt æqualium principes sint? quæ memoria est in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? Atque ea in optima quaq; indole maximè apparent, in qua hæc honesta quæ intelligimus à natura adumbrantur. *Cic. l.5. de finibus*.

Puer hebeti ingenio ac planè nullo.

QValem materiam artificio tam bono viri præstantissimi subiectam habeant videtis. Ingerunt abunde primò pabula doctrinæ. Videbatur andire. nil audiebat tamen. Iussus audita reddere, lege Mutia reddit omnia. conticescit. Vbi pleniore cibo nihil innutriri vident, minutatim concisum & præmansum inserunt. multis post mensibus eadem ingenij macies; idem animi color erat: ad virtutis & doctrinæ corpus nihil accesserat. Redeunt ad elementa rursus: eadem à capite contrita, centies, millies iterant: odiosè recoquunt, quæ nunquam concoquerent, vt ait ille

Occidit miseros crambe repetita magistros.

idem erat bonus Margites, qui semper fuit, elephas ad ceroma tundunt, vel obtundunt potius illius miseri iacentis aures: fabulam surdo canunt, & psittacum tundunt senem. Ille nihil hiscere: quidquid semel arripuit, quasi claudus pilam tenere mordicus, nunquam remittere. *P. Stephonius Prosa* 8.

Ado-

Adolescentia.

HVius primas ætas dedit disciplinis fuit, iisq; artibus, quibus instruimur ad hunc vsum forensem, ad capessendam Rempublicam ad honorem gloriam, dignitatem. iis autem fuit amicitiis maiorum natu, quorum imitari industriam continentiamque maximè velit: iis æqualium studiis, vt eundem quem optimi ac nobilissimi petere cursum laudis videretur. postea nemini concessit æqualium plus in foro, plus vt in negotiis versaretur causisque amicorum, plus vt valeret inter suos gratia. quæ nisi vigilantes homines, nisi sobrii, nisi industrii consequi non possunt, omnia labore & diligentia est consecutus. *Et infra.*

Sed ego non loquor de sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ studia in his iam ætatibus nostris contractiora esse debent: in adolescentia verò, tanquam in herbis, significant quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industriæ sint futuræ. etenim semper magno ingenio adolescentes refrænandi potius à gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura sunt illi ætati, siquidem efflorescit ingenii laudibus, quàm inserenda. *Cic. orat. pro M. Cœlio.*

Adolescens mollis & elegans.

QVanquam ego è finibus his egredi sine luctu, & lacrymis non possum, cum videam multos adolescentes exoticis deliciarum tractos illecebris, animum à litteris ad ineptias, & congerrones conuertere, quorum perfectissimum exemplar hisce oculis egomet vidi, cum essem puer in Pædotriuio. Eramus enim multi

pueruli

pueruli præceptionibus Stomacrisij Hermathenæ præceptoris nostris doctissimi erudiendi; inter quos vnus male præcinctus ad has leuitates omnem animum applicuerat:. Septimillus Cyparissus vocabatur, manu promptus, ingenio præferuidus erat quales habemus permultos, qui caput ad nugas, ventrem ad ingluuiem, linguam ad contumelias posthabita litterarum cura, conuertunt. Cæterum proceritate membrorum, & toto corporis habitu, gestibusque dignitatem eximiam præseferebat. Vultus viuidus flammeo sanguinis flore subrutilus, albo virente illuminatus, colore languescente sensim in luteum. Culti capitis cæsaries genialis, non suo genio flexa, sed arabico nectare temulenta, à temporibus, ac fronte sinuosos dispensabatur in cyrrulos, ante pendulo zephyri lasciuientis euentilanda ludibrio. Bene comptum scilicet festiuum capitulum illud erat foris; at intus Aristophanis nebulæ, Philoctrati somnia, inane peculium, non mica cerebri, non gutta memoriæ, sola stupiditas, solæ tenebræ in augustissimo illo Capitolio triumphabant. Oculi cornina nigredine. loquaci mobilitate versatiles, de tribu Voltinia. Erant ad petasum semper repandum aureæ stellulæ, lunulæque: ad pallioli fimbrias bracteolæ concrepantes: in amiculo reticulato ad ceruicem distinctæ in flosculos frondesque laciniæ: & ipse totus ad vnguem mundulus, lepidus, hilaris, dulcis, & mulsus, oleo tranquillior, passerculo mollior, magis odoratus Arabia, magis elumbis palumbula, Narcisso nitidior, cincinnatior Ganimede, Ioui destinatus à poculis videbatur. *P. Leo Sanctius flor. l. 1. praef. 3.*

En tibi futilis aliquis homulus ex hoc grege, totus ad vnguem mundulus, mulsus, ac dulcis, magis odoratus Arabia, magis elumbis columbula

bula erecta ceruice cum calceolo Sycionio, quaſi fercula pomparum ferat, ludibundum, & plenum illecebræ criſpat inceſſum. Quid miramur enerues noſtros Parides cum mitellis, & crocotis ſaltare ad tibias, ſi fortiſſimi Hercules vnguentati, ac marcidi ſedent ad colos? Iam quid horum iuuenum curæ, quibus in ſtudijs collocentur, quæſita illa pulcritudinis lenocinia, & veſtimentorum elaborata concinnitas ſatis declarant. Vna enim cæſaries quantæ induſtriæ, quanti laboris opus? vt modo guttis arabicis abuncta, & in cincinnos dependulos à temporibus certa lege diſpoſita, cumuletur in aggerem, arcemque leuitatis. primæ ventorum, volitationi ceſſura, modo reciſa à fronte, & in vnum porrecta cyrrulum ab aure propendulum erraticam propaget volaticæ amenitatis vmbellam. tum amiculum à ceruice reticulatum frequenti inuolucro plicatile, ductilique diuerticulo identidem per interualla contortum, quam molliter, ac delicatè cubat ad humerum: adeo flexuoſis conuolutum anfractibus, vt noui labyrinti Dædalum molitorem adfuiſſe credas: adeo tenui variatum diſcrimine liciorum, vt aranearum in muſicas artificia videantur: adeo lato, altoque vallo collum, faciemque præcingens, vt putes cuſtodiam capitis eſſe, ne fugiat. *P. Leo Sanctius flor. to. 3. or. 2. ad Peruſ.*

Nam putate vos hodieque cincinatulum hic iuuenem videre, lilio niuique certantem: pennis plumantibus criſtatum, omniumque non modo fauores prouocantem; ſed quaquà inceſſerit etiam clamores plauſuſq; excitantem. Narciſsis omnibus & Hyacinthis inuidendus, ſub illa pubeſcentis ætatulæ prætexta, ſub oris formoſi, coloriſq; gratia, ſub his anteuentulis, atque dependulis cincinnis, quid reconditum aliud, quàm clauſam puris ac tabi (ne quid latinius dicam) Mephitim

cirumgestat? *P. Bidermanus lib. 1. Acroam. 5. pun. 92.*

Videte superbientem Trossulum, & obuios toruo lumine intuentem, seque magnificè circumspectantem, ac nimio plus se amantem. Vt galerus ex villulis Castorum in alteram aurem depressus? vt chlamys pendula alteri brachio subiecta, in alterum est reiecta? vt artificiosè fenestratus thorax? vt non inditis globulis modicè hians? vt follicantes caligæ dignum Aeolo domicilium? vt sursum attracta tibi alia optimè coherentia miserandum in modum versantur? nunc enim quatuor indit digitos libero police, nunc omnino exuit, nunc fenestras facit, vt emineant gemmæ. At oculos vestros fugerat ensis ludens in aere, & ad modulatum ac descriptum incessum domini femur identidem repercutiens. *Ex Pal. Eloq. exer. c. 2. lect. 3. pun. 12.*

Adolescentes deprauatis moribus.

TOrpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis, nec in vllius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria inuasit animos. Cantandi, saltandiq; nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditijs, nostrorum adolescentium specimen est. Quis æqualium vestrorum, quis dicam satis ingeniosus, satis studiosus, imò quis satis vir est? Emolliti, eneruésque nati sunt, in vitio manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. *Seneca in Prol. Decl.*

Fœminarum ſtudia & cultus muliebris.

INtra patierum Septa procul à lucis afflatu cum ſeruulis mollire lanam, penſum ducere, ſuſum verſare, digitos terere, ordiri ſubtegmina, telas texere, acu texta pingere, ſeges vberrima gloriæ fœminis metenda; ad infantium, quos foedè conceperis, grauiter vtero tuleris, acerbè pepereris, incunabula, viuendum inter nutricia blandimenta, inter crepundia puerorum, inter diſſidia domeſtica, inter ſuſpicaces animos, & querelas Virorum, domi virtus acerbitatis eunmentium, quod hauſerunt foris. At qui ego naturam quidem non aſpernor, ſed non ſequor: neque à ſexu elata faſtidio abhorreo. non ſpe meliorum hæc conſictor, illa contemno, nam quis illa ferat, niſi qui poſt habita immortalitate, cæloque deſperato, humi curas omnes, cogitationeſque defixerit? Ad quicquid increpuerit pauitare ſemper, gaudere nunquam? ex alieno ſpiritu ſpiritum ducere? ſtudere venuſtati? naturæ in vitium procliuiori quàm velis, lenocinari; prouocare ſenſum in præceps ruentem? molliter inceſſum componere? nutum ad incutiendum deſiderium fingere? formam artificio colere? vultum diffingere ad voluptates? calamiſtrare comam, mundum parare? diſcriminare ornatu veſtem, & molli corpus ſeueritudine eneruatum, laciniatis & peregrino opere pallis quaſi phaleris inſternere? naturam fuco oblitam exterminare? artem accerſere? pulchritudinem oculis, famam voculis, ſtudium voluntatibus, animum corpori, ingenium ieuitati vendere? nitere deniq; facie, vel vt vni placeas, ſine laude diſpliceas omnibus; vel vt placeas omnibus, cum infamia

diſpli-

displiceas vni? Hæc nostræ sunt studia mentis hæc curricula gloriæ: in hac gymnade nostra desudat industria: hinc omnis aura colligenda nominis: ex hoc Circo famæ plausus aucupandus. *P. Stephonius prosa 15.*

Senex.

ECCE centenus ætatis circulus voluitur, & tu semper præcepta Domini custodiens futuræ beatitudinis vitæ per præsentia exempla meditans, oculi lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, canicum rubore discrepant, vires cum ætate dissentiunt, non memoriæ tenacitatem vt in plerisque cernimus, antiquior Senecta dissoluit. Non callidi acumen ingenij frigidus sanguis obtundit. Non denique tremula manus per curuos ceræ tramites errantem stylum ducit, futuræ nobis resurrectionis virorem in te Deus ostendit, vt peccati sciamus esse quod cæteri adhuc viuentes præmoriuntur in carne; Iustitiæ quod adolescentiam aliena in ætate mentiris. *S. Hieronymus epist. 21. ad Paul. Concord.*

Senectus autem, quam pauci adipiscuntur, infælicitatis, & incommodorum thesaurus quidam est, & portus malorum omnium, nam ad illam omnia confugiunt: si quidem tum vires maximè deficiunt, oculi caligant, caput tremit, facies rugatur, articuli vacillant, crines defluunt, dentes putrescunt, aures obsurdescunt, corpus incuruescit. Semper tristis, querula, morosa, tenax, pertinax, iracunda, credula, garrula est senectus, nec quisquam est, qui vbi eam attingerit, non accuset. *P. Pontanus vol. 3. p. 1. progymn. 45.*

Et ecce obuium in proscenij limine Simeonem, notæ pridem laudatæque sanctimoniæ Senem.

Iuuentæ

Iuuentæ iam color omnis vigorque in canos defierat; iam vires ætati succumbere, iam sensus habescere, iam labare cætera, ruereque sentiebat; vt animus proinde male sartilaris effœtus hospes, migrare quamprimum, & statione si missio daretur excedere præoptaret. *P. Bidermanus Del sacr. l. 1. narr. 1.*

Non ibo per singulas classes, siue Senis rugosi, passique, felicernij, acheruntici, suspiciosi, sibi ab vnoquoque præcauentis, omnia secus interpretandis, nihil vehementer concupiscentis, cuncta perfrigidè tractantis, & sola febre calentis. *P. Famianus lib. 2. prol. 3.*

Fuere adeo apud antiquos Comicos senum genera permulta: quorum prior vt pro auo haberi posset, capite fingebatur raso, leni supercilio, decora barba, maxillis modicis, & subtristis, colore candido, facie nitida. Alter haud multum absimilis, sed habitudine meliori intentiore obtutu, tristis item ac subpallidus, barba composita, rufus colore, auribus flaccidis. Tertium senem nominarunt Ducem fortasse ideo, quòd moderator erat adolescentium, ac pedagogus, vt quidam putant. quem facie finxerunt ampla, & quodammodo sparsa, adeoque maximè ridicula, aquilino naso, dextro supercilio elato capillo in coronæ modum attonso. Quartum fecere barba promissa, & densa, quam agitatione menti identidem ac subinde succuteret: capilli habitu eodem, supercilio immoto, facie flaccida & vieta. *P. Tarq. Gallutius in Comm. de Com. c. 9.*

Vetula.

Zeuxis Vetulam coloribus expresserat in tabula edentulam ac vietam, annis ac viribus defectissimam: dumque re absoluta, vti fit,

ad opus agnoscendum redit ridiculo illo aspectu delectatus, dum aniculam contemplatur suffarcinatam, breuiculam, aridam, exsuccam, exanguem, bucculentam, recedentibus oculis, pendentibus genis, extante deorsum mento, depresso introrsum ore superstante naso, neque integro neque sicco; enimuero suborto affatim risu, intercluso spiritu, ridiculum sanè in modum seriò extinctus est. *P. Famianus lib. 3. præf. 4.*

Aniculas ordine distinctas suo voluerunt esse omnino tres. Primam finxerunt proceram, rugis persulcatam tenuibus, & frequentibus, strabam atque subpallidam: secundam corpore pinguem, vitta crines adstringentem, rugis crassioribus exaratam in fronte: tertiam planè domesticam, exsuctis malis, vtrinque binos ore dentes aperientem. *P. Tarq. Gallutius in Comm. de Com. c. 9.*

VESTITVS ET ORNATVS CORPORIS.

Vestis ampla & ornata.

INambulabat aliquando, vti consueuerat, Plato plusquam Platonico perculsus atque elatus amiculo, chlamydeque multò etiam longiore, quam corpore. Profusa quippè lacinia, vndantique peniculamento caudam trahebat, ac propè Deorum graciebatur incessu, Sapientiæ Deus. cum ecce tibi Diogenes, ille philosophus doliaris, interuenit obuolutus angusto tenuique palliolo: vtque erat ingenium non felle magis, quam Sale conditum; Platoni furtim obrepit à tergo, ac lasciuientem eius defluentemque luxuria chlamidem insultare pedibus, atque ad terram cæpit apprimere. *P. Guinisius allor. 5.*

Fuit olim honestissimum Romæ genus indu-

 menti

menti toga longissimo, frequentissimoque tamquam arata sulco, striaque multiplici replicata antu propterea: vt eum præ te generis animique splendorem fera; vtque in senatu populi Quiritium censeare: prodeas hoc æuo in publicam hominum frequentiam basilicè suffarcinatus, atque inuolutus in purpura bis ter vlnarum; tanta laciniæ circumductæ, ac sinuum latè vndantium laxitate; vt ad nauigandum vela non ad consulendum præferre scynthesim videare. *P. Guinisius alloc.* 8.

Bizantinos, aliosque nonnullos solis orientis populos accipi, solitos esse nostros homines, qui eo per occasionem accedunt, irridere, vbi eorum viderint vestes ferro, vt nostratium consuetudo est artificiosè concisas, laciniosas, scutulatas, phrigionum elaboratas ac pictas filo limbis, fasciolis, institis, ac segmentis vndique prætextus. Existimant enim pannum, ac telam puram additamentis illis obnubi, & quodammodo contaminari. *P. Tarq. Gallutius t. 1. or. 5.*

Vestes fere omnis generis.

VEstiarium inuisens variam ac multiplicem vestem ordine miro compositam constructamque vidi; Synthesim sanè quadam vestium serie mirifica constructam, stolam, vestem attalicam, acu pictam, & mæandro politissimo, & opere labyrinthorum simili, multoque clauorum illigatorum ductu, Amethystinam, bombycinam, coccineam, gossipiam, pexam, varijs scilicet villis hirsutam, vndantem, pellitam, pictam, idest Phrygiam animalium formis, & flosculis distinctam, auro intertextam, quadruplici filo elaboratam, opus pulchrum & primum Phrygum iuuentum, purpuream, idest conchiliatam, sericam, holosericam, segmentatam, segmentis purpu-

ræ,

ræ, alterius ue materiæ insertis, vermiculato operæ compositis, aureisque virgis perfectam. Vidi scutulatam texturæ plagis distinctam, orbibus & circulis quasi scutulis ad araneorum similitudinem accedentibus ornatam. Vidi Damascenam vndarum quasi discurrentium specie multiplici pictam, polimitam, versicolorem. Adde interpolim, laciniatam, laneam, linteam, pullam, viatoriam, domesticam, ad quoscunque aptissimam vsus, & necessariam pro temporum vicissitudine; vt nemo sit tam locuples & elegans, nemo tam medioori fortuna præditus, qui vestitum non ex vestiario capere posset ad induendum. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloquen.*

Vestitus, & ornatus regalis.

CVltus regis inter omnia luxuria notabatur: purpureæ tunicæ medium album intextum erat: pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant: & zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina. Cydarim Persæ regium capitis vocabant insigne: hoc cærulea fascia albo distincta circuibat.
Q. Curtius l. 3.

Vestis erat auro, purpuraque distincta, quæ etiam crura velabat; aureis soleis inseruerat gemmas, lacerti quoque & brachis margaritis ornata erant pendebant ex auribus insignes colore, & magnitudine. lapilli. baculum aureum berylli distinguebant. *Idem lib. 9.*

Aderant à Meleandro equi, in quos ambo ascenderunt regio cultu eximij. Poliarchus gentile Sagulum multo colore variatum. braccasque gestabat propemodum sub gemmis latentes. Aureus torquis ceruicem, læuumque humerum

cingens, eburneam gladij vaginam fibulis gemmeis tenebat. Lacertos aliqua parte nudos colebant armillæ recocto auro fulgentes. Verticem propexa, & rutila cæsarie, vel fine alio cultu placiturum insuper regia fascia ex murice, auroq; reuinxerat. Super hæc eminebat oris decor, & amænæ gratiæ genius, cuius virtute omnes ipsius motus, omnes nutus placebant. *Barclaius Argen. lib. 5.*

Vestes Sinarum.

PRimarij, ac diuites, quique militiam exercent, versicolore serico: plebei, ac pauperes, lino, seu gossipio tegunt corpora, nam apud Sinas lana, cum maximè suppetat, minimè texitur. Sagis ad veterem Hispaniæ consuetudinem vtuntur, media sui parte crispis, ac rugosis; cæterum fusa, & explicata lacinia, & laxis manicis: ipsum verò sagum ab læua parte consibulant. Accedit talaris tunica, quam qui è regia sunt stirpe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa baltheum maxime; cæteri limbo tenus acu pingunt Caput operiunt præcelso ac rotundo pileo, è tenuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabre factas, & elegantes cothurnos, aut calceos bombycino obstragulo perpolitos: Vestimenta per hyemem pretiosis murium Scyticorum pellibus, quas vulgo martas, vel sabellinas vocamus, calore admodum suaui, & ventis impenetrabili densitate suffulciunt; ijsdem separatim pellibus circumfouent colla. *P. Maffeius hist. Ind. l. 6.*

Vestes sacræ Sacerdotum ad aras operantium.

EPomidem lineam appello: quod super humerale vulgus Clericorum. Sequitur alba, & subauditur vestis. Hæc est illa linea, & prælonga, ac laciniosa tunica, manicis laxissimis, quam sacrificaturus induit, illiusque vestis gerit imaginem, qua Christum Herodes contumeliosè, vt fatuum operuit Cingulum flagella significat. Manipulus, idest, fascia illa in sinistro brachio, funes, qui⟨b⟩us ad columnam est alligatus Stola laqueos collo eius iniectos, cum ab vno iudice ad alium reptaretur. Casula purpuram, quam milites eidem in prætorio circundederunt: quod vestimentum cruce à tergo ferè insignitur. Ea quid moneat nimis est manifestum. S. Cogitandum subijcit sanctam illam, ligneamque crucem, in qua tribus clauis affixa mundi salus pependit. Tu hæc mysteria in commentario aliquo legisti? V Et legi, & explicationes istas audiui à magistro puerulus, cum rudimenta fidei nobis interpretaretur. Locus, vbi se vestiunt Sacerdotes, & Sacra Supellex reponitur, à quibusdam vestiarium, communiore voce Sacrarium nominatur. Etiam dici poterunt templi penetralia, & adyta. Sacristiam qui nominat, nulla necessitate loquitur barbarè. M. Procede ad reliqua. V. opus est item calice, opus patena (sic enim maluerunt. cùm tamen sit patina, & rectè, quia ipsa Hostia Sanctissima cibus est, & cibus dicitur: caro mea vere est cibus) Calici quadratum, sed duratum, & lineum tegumen imponitur, pallam vocant, ad eum præterea, & os extergendum adest quasi Sudariolum, quod Purificatorium dicunt. Operitur Calix velo serico byssino, aut alioqui non

 abiecto.

abiecto. Expanditur item super aram corporale linteum filo subtilissimo: quo admonemur illius mundæ Sindonis qua corpus Domini exanime inuolutum scribitur. Id in theca reponitur. *P. Iacob. Pontanus vol. 2. progymn. 93.*

Vestes ex plumis.

QVippe genus operis plumarij scientissima; pinnularum (colore disparium) contextu, quidquid iusseris exprimunt, subtilitate perquam mirabili. rerumque cunctarum imagines, hominum, brutorum, sensu, vitaque carentium; tantum non viuere, spirareque cogunt. Id autem præstant tam pertinaci laboris incubitu, tam rigida censura suæ manus; vt vnicæ subinde plumulæ ritè concinnandæ, versandæque sæpius, & reuersandæ, nunc in dextrum, nunc in læuum, alias recto, mox obliquo situ, solidum diem impendant, interdum & noctis portionem; quoad omnia congruant. Itaque veteres omnes Phrygiones, & acus Babylonicæ gloriam, ingenio futuræ recentis extinguunt. *P. Io. Bisselius lib. 14. Argon. pun. 6.*

FAMES ET SITIS.

QVOD Erasistratus scriptum reliquit; propemodum verum est: esuritionem faciunt inanes patentesque intestinorum fibræ, & caua intus ventris, ac stomachi vacua & hiantia: quæ vbi aut cibo complentur, aut inanitate diutina contrahuntur, & conniuent, tunc loco, in quem cibus capitur, vel stipato vel adducto voluntas cupiendi eius desiderandique restinguitur. Scythas quoque ait, quum sit vsus vt famem longius tolerent, fascijs ventrem strictissimè

fimè circumligare: ea ventris compressione, esuritionem posse depelli creditum est. *A. Gellius Noct. Att. l. 16. c. 3.*

Fames extrema.

VTinam saltem nobis rudem victum syluæ ministrassent, & carpere arbusta, concutere quercum, legere fraga licuisset, & quæcunque primi mortales ante traditos diuinitus mitiores cibos contra famem obiecerunt, pestifer annus reliquisset. Sed ò tristis recordatio, funesta necessitas: nihil habuimus quo viueremus, præter famem. Nos per arentes effusi campos morientium herbarum radices vellimus, eo quidem fortius, vt si fieri possit in venenum incidamus subeuntes insolitis cibis. Amaros fruticum cortices, & ramorum male aientium pallidas frondes decerpimus; morbida quidquid fame coegit, corpus admisit. Iam passim moriuntur, & pestilentium more pecudum subinde aliquis ex populo in ipsis pascuis procumbit. Postquam omnem patientiam viscerat ignea fames: postquam spes quoque, quæ miserijs vltima est, omnis abierat, subijt furor & alienatio mentis, & tota sui arbitrij fames facta est. Animus malis diriguerat, os insolitis cibis stupebat: feris inuidere coepimus. Ergo rabidi super cadauera incubuimus, & clausis oculis, quasi visus conscientia acerbior esset, tota corpora morsibus consumpsimus. *Quintinianus decl. 12.*

Dein adempta facultas aquandi omnibus circa ab hoste insessis vt ex ipso æstuario hyemalibus pluuijs non nihil temperata salsugine, amaros latices & lutulentos haurire sitis intoleranda compelleret. omnis denique commeatus tanta paulatim inopia premi cæpti, equis regijs, quos in frustra

dissectos sale condierunt, quamuis acurata dispensatione consumptis: vt vulgo mures, & putria animalia pro cibo nautis ac militibus essent: quidam etiam detracta scrinijs coria cacabis vtcunque mollita commanducare niterentur. Inde vagari passim morbi, & squallentia tabe, ac macie corpora miserandum in modum absumi. *P. Maffeius hist. Ind. l. 4.*

Similis aliquando pernicies Conimbricensem ciuitatem pene deleuit. laborabant homines, squalebant agri, ipsa tecta quodammodo moerebant; nullum auxilium ostendebatur aliunde, nulla medicina ægrotæ, ac prope desperatæ ciuitati reperiebatur. Itaque spe salutis abiecta tenues præsertim (quanquam omnium ordinum erat hoc commune malum) exibant in agrum, stirpes colligebant, alij iumenta mactabant, alij mures, & huiusmodi sordes venabantur, & his miseri perdidique famem tolerabant. tandem his etiam consumptis vita in poena, mors in lucro ponebatur, concursare pueri totam vrbem, parentes appellare, opem flebili voce petere: illi ne suos liberos fame cruciatos, intereuntesque videre cogerentur, crepto pene ex ore cibo, si quis erat, nisi miseri moriebantur. matres paruos complexæ filios obire domos omnium cum miserabili vociferatione atque fletu, sanctorum atque hominum fidem obtestantes. pallebant ora, facies obsolebat illuuie, defloruerat ille natura diffusus color, totum corpus sine succo, sine sanguine miserandum in modum extabuerat. *P. Perpinanus orat. 2. de S. Elisab.*

Accedebat vltima fames, telum quo nullum est in bello crudelius, quia simul ignauè, & atrociter perimit. Iam commeatus omnis erat absumptus, herbarum fibris solati erant inediam: radices in hortis, mures in rutis cæsis domorum, canum

carnum equorumque morticina defecerant in stabulis; frixum elixumque atro iure corium, & maceratas ocreas deuorauerant; letales venenorum succos in cibum verterant; in delicijs erat, cicuta; auro toxica vendebantur; citra pretium erat, quod citra horrorem dici non potest; difficilius erat viuere quam perire: & in funesto illo mortis vitæque confinio, nec viuere licebat, nec mori. Nihil tam præsens quam fatum, nihil tam remotum erat: longa tabe longiora crimina multabantur: vita trahebatur ambage malorum; & multiplicatis funeribus multiplicabatur in poenam; mors denique cum vita consenserat, illa vt votum, hæc vt supplicium fieret. Tam miserè hæretici viuunt, tam ægrè rebeles intereunt. Reptabant in compitis homines strigosi, macilenti, capulares, sine carne pelles, exanguia silicernia, tenues vmbræ imitationesque viuorum, pallida mortis exordia, inanes corporum folles, ossium male congesta compago, continuati ossibus nerui, vacui ventres, & queruli; viri non iam viri, sed ferales hominum laruæ. male ominosus erat occursus ciuium, crescebat mutuo aspectu calamitas; dum quisque legit exaratam in alterius fronte capitis sui sententiam, & tanquam in mortis speculo imminentis funeris imaginem intuetur: alter alteri mæstum diuinæ vltionis fiebat exemplum. Se morti occurrisse putabat, qui in fratrem inciderat. Omnes longa macie torridi videbantur, mutati reorum vultus, cadaucrosæ frontes, recedentes oculi, consutæ genæ, ieiuna labia, otiosi dentes, & longi, subductum mentum, hiantes fauces & aridæ. Digni erant tali ieiunio ieiunantium irrisores. Quid plura? vel ipsa mors visa est laborasse fame, ita ventre insaturabili omnes helluabatur in vrbe: funeribus funera cumulabantur: mors desierat esse terrori

ciuibus, quam vsu quotidiano, domesticaque consuetudine familiarem habebant. Præterea dicebatur receptos Anglos eo venisse furoris, vt vel cruentis hominum artubus pascerentur: ferale; nescio quas matres, quo effuderant vtero eodem filios recepisse: alios corpus suum aluisse minuendo: inuentum esse puerum, qui famem crudis demortui fratris carnibus satiaret: salita esse distractorum quorundam militum membra, similiaque voracitatis portenta occultè memorabantur. Rupella denique in carnarium versa erat: veros Tydeos, & Menalippos, renouatas Busiridis aras, furiosaque Diomedis præsepia videbamus. Nulla in vrbe salus, quot ciues, tot sandapilarij, tot Massagetum popæ, tot carniuori Cyclopes, tot esse funesti carnifices credebantur. *P. Steph. Petiot in Panig. Ludou. XIII.*

Exercitus fame laborans.

CAmbyses fremebat, & non prouisis commeatibus, non exploratis itineribus per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam; cui intra primum iter deerant necessaria, nec quicquam subministrabat sterilis, & inculta, hominique ignota regio. Sustinebant famem primò tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat. Postquam inter arenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum quemque sortiti alimentum habuerunt fame sæuius. *Seneca lib. 3. de Ira c. 20. Vide Q. Curtium lib. 7. & lib. 9.*

Exer-

Exercitus siti deficiens.

AQuarum penuria prius desperatione, quàm desiderio bibendi sitim accendi. Per quadringenta stadia ne modicus quidem humor existit. Arenas vapor æstiui Solis accendit: quæ vbi flagrare cœperunt, haud secus quam continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ feruore excitata lucem tegit: camporumque non alia, quam vasti, & profundi æquoris species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore, & matutino frigore corpora leuabantur; cæterum cum ipsa luce æstus oritur, omnemque naturalem absorbet humorem siccitas, ora visceraque penitus vruntur. Itaque primum animi deinde corpora deficere cœperunt. Pigebat, & consistere, & progredi. Pauci à peritis regionis admoniti præparauerant aquam. Hæc paulisper repressit sitim. Deinde crescente æstu rursum desiderium humoris accensum est. Ergo quicquid vini oleique erat, omnibus ingerebatur: tantaque dulcedo bibendi fuit, vt in posterum sitis non timeretur: Graues deinde auidè hausto humore, non sustinere arma, non ingredi poterant: & feliciores videbantur, quos aqua defecerat, cum ipsi sine modo infusam vomitu congererentur egerere. *Q. Curtius lib. 7.*

Sitis præcipuè fatigatos, & saucios exurebat, passimque omnibus vijs prostrauerant corpora, præter fluentem aquā hianti ore captantes quam cum diu auidi turbidam hausissent tendebantur extemplo præcordia premente limo: resolutisque, & torpentibus membris, cum superuenisset hostis, nouis vulneribus excitabantur. Quidam occupatis proximis riuis diuerterant longius vt quicquid occulti humoris vsquam manaret, exciperent.

Nec vlla adeo auia, & ficca lacuna erat, quæ vestigantium sitim falleret. *Idem lib. 4.*

Parasiti semper famelici.

PArasiti famelica hominum natio, & frugibus consumendis nata quam veris, suisq; expressi coloribus Plautinam in scenam veniunt? quasi mures semper edunt alienum cibum, suo vero succo viuunt, tanquam cochleæ, si ros non cadit. vna illos alit, ac sustinet spes coenatica: nimirum hoc illi negotium vnicè curant, nihilq; metuunt magis, quam Ne tristi domicænio laborent. idcirco tanquam vmbræ consequuntur, tibique calceatis cum dentibus præsto sunt. Nec propterea collatiuos hosce ventres vnquam placaueris: oppleas tu illos licet, continuo tamen fame fauces hiant: ieiunos videbis tanquam inane dolium, bicongium, barathrum. Vsque adeo semper adhæret ad imum ventrem fames, & edilitatem perpetuam sine populi suffragio gerunt.
P. Famianus l. 3. prol. 3.

CIBATVS, & POTVS.

Lac.

CVM apud rerum dominium solemni more, pranderemus, & diuersæ prouinciæ de suis delicijs laudarentur, ad vina Brutiorum, & Silani casei suauitatem, currente, vt assolet sermone, peruentum est: quod herbarum beneficio tanta ibi naturæ iucunditate conficitur, vt non credas deesse mellis gustum, quem nulla conspicis qualitate permixtum. Manat illic leuiter prouocatum lac vberibus fistulosis, & quasi in alios ventres naturæ vbertate collectum, non guttis impluit.

pluit, sed quibusdam repentinis torrentibus influescit. Redolet suauis, & varius odor herbarum: naribus agnoscitur pecudum pastus, qui flagrans virtute diuersa, thuris sentitur inspirare similia. Huic tanta pinguedo sociatur, vt arbitreris simul decurrere palladium liquorem, nisi quod ab illa prasina viriditate niueo candore discernitur. Tunc cadis latè patentibus copia illa mirabilis læto nimirum pastore suscepta, cum admixtione coaguli in callosam cæperit teneritudinem condurari, ad pulcherrimum orbem formam perducitur; quæ subterraneis horreis aliquantulum congregata, diuturnam casei facit esse substantiam. *Cassiodorus var. l. 12. epist. 12.*

An quia spiritu multo, & calore exalbuit, non idem sanguis est nunc in vberibus, qui in vtero fuit? nonne hac quoque in re solertia naturæ euidens est, quod postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus hominis finxit, aduentante iam partus tempore in supernas se partes perfert, ad fouenda vitæ atque lucis rudimenta præsto est, & recens natis notum, & familiarem victum offert? Quamobrem non frustra creditum est, sicuti valeat ad fingendas corporis atque animi similitudines vis, & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoque ingenia, & proprietates valere. *Aul. Gellius Noct. Att. l. 12. c. 1.*

Panis.

NVNC fermentum fit ex ipsa farina, quæ subigitur priusquam addatur sal, & ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. Vulgo verò nec sufferuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur; palamque naturam est acore fermentari: sicut, & validiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur; quippe cum apud

apud veteres ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius varia genera persequi superuacuum videtur: alias ab opsonijs appellari, vt ostrearij: alias à delicijs vt artolagani: alias à festinatione, vt speutici: nec non à coquendi ratione, vt furnacei, vel artoptitij: non pridem etiam è Parthis inuecto, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, tenuem, & spongiosa inanitate. Summa laus siliginis bonitate, & cribri raritate constat. Quidam, & ouis aut lacte subigunt. Butyro verò gentes iam pacatæ ad operis pistorij genera transeunte cura. *Plin. hist. nat. l. 18. c. 11.*

Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde vtriusque attritu grana franguntur, & sæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. tunc farinam arena sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem, quem primò cinis calidus, & feruens testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum feruor seruiret arbitrio. *Sen. ep. 90.*

Placenta herbaria Genuensis.

VRBS est in Italia nobilis, & Iano propè vetustior suo: in qua scitissimè concinnatur placentulæ herbariæ quoddam genus, vt sapore sic nomine lepidissimum, ex ijs quæ cænis admoueri solent tanquam tragemata, appendices, & clausulæ. Ergo reperti sunt aliquando, qui quod etiam Romæ in publica hominum patria priuatam amarent, eiusque saporem in hoc quoque deliciarum oceano mordicus retinerent, ea, sibi non semel confici liba curauerint. Sed nugæ natiui scilicet ingenio palati respondebat insulsè

con-

condimentum: culpantur frustra coqui, materies in crimen reuocatur, omnia vitio dantur, præter quàm quæ dari oporteret. crescebat interim cunctatione cupiditas, multisque appetitum potius excitabat edulij fama, quàm fames. Quid plura? conducti ex ea regione Romam adueniunt coqui. nimirum Athenas noctuæ, transmissa cum coquis coquinaria suppellex: aqua ipsa qua nihil est vbique communius, comportata: omnia vno verbo complementa farciminum, quotquot eius conditura conditio flagitaret inuecta. Conductitius coquorum regulus si quid habet patriæ virtutis in manus vocat, opus aggreditur, digerit, absoluit. quid tum postea? bonus illæ conuiuij gladiator vbi deferbuit; denique domini gulam petijt, & vulnerauit. *P. Guinisius alloc. 7.*

Saccharum.

BRasilia sacchari præsertim est ferax, quod cæleste donum Attico melli multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura: è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in ahenis ad purum exquoquitur; tum formis in panes cogitur ad metæ figuram: dein rursus vbi libuerit eliquatus, artifici manu pigmentis, ad instar ceræ varias in effigies indiscreta pene veri similitudine trahitur. *P. Maffeius hist. Ind. l. 2.*

Conuiuium.

INuitatus sum ad conuiuium, immo ad pontificiam, & adipalem cœnam. At ego ad epulas primas satur, spectator potiùs, quàm conuiuia fui. Credo gratum fore vel tibi, vel posteris, si fe-

fercula quam breuissimè descripsero: non vt Macrobius apud nostros, nec vt apud Græcos Athenæus istis voluminibus, sed vt occupatus homo, & ad epistolæ mensuram. Primum aqua manibus data, non vt apud nos stantibus, sed accumbentibus, vtique rosacea. Tum illati pugillares ex nucleis pineis, & saccharo pastilli. Item placentæ nucleis, amygdalis, saccharo confectæ, quos vulgò martios panes vocamus. Secundùm fertum, altiles asparagi. Tertium, pulpulæ, ita enim popinæ appellant, & iecuscula. Quartum, caro dorcadis tosta. Quintum, capitula iunicum, vitulorumue, vna cum pellibus elixa. Sextum, capi, gallinarum, columbarumq; pulli, bulbuleis comitati linguis, & petasonibus, ac sumine, omnibus elixis, addito Lymoniacæ pultario, sic enim cupediarij Mediolanenses vocant, quàm nostri sermiacam. Septimum, hoedus integer tostus in singulas singuli capidas, cum iure, quod ex amaris cerasis, siue, vt quidam malunt appellare, lauro cerasis, condimenti vice fungitur. Octauum, turtures, perdices, phasiani, coturnices, turdi, ficedulæ: & omnino plurimi generis auitia, molliter, & studiosè tosta. Colymbades oliuæ condimenti loco appositæ. Nonum, gallus, gallinaceus, saccharo incoctus, & aspergine rosacea macefactus, singulis conuiuis singuli patinis argenteis, & vt cætera quoque vascula. Decimum, porcellus integer tostus, in singula singuli crateria iusculento, quodam liquore persusi. Vndecimum, paui tosti, pro condimento leucophleon, ius, imo ferrugineum è iocinoribus pistis, & aromate preciosi generis, ad portionem, & symmetriam additum. Duodecimum, totius orbis ex ouo, lacte, saluia, polline facchareo, saluiatum vocamus. Tertiumdecimum, struthea cotonea ex sacchato. Quartumdecimum, cardus, pinea, inco-

neolymon, siue cynaram potius appellare conuenit. Quintumdecimum à lotis manibus bellaria, & tragemata omnis generis saccharia. *Ex lib. Epist. Ang. Politiani l. 12. ep. 42.*

Caput autem conuiuij pro temporis breuitate varium, ac multiplex est; melopepones, vuæ prodromi ficus, crustula lactis, orbicoli lactei, in panem recentem tostumue interiecti, & saccaro perfusi, amygdalæ nudatæ folliculis, cum vuis passis permixtæ, butyrum Flandricum, & horum similia, quæ tempus anni fert, primæ habeantur mensæ, præponi solent. Missus deinde plures, & diuersi, variæ concinnati conditique: aues assæ plurimæ, perdices, pulli, intrituræ variæ, intritaque suauissima, capones inferti, porcelli Troiani auibus referti differentibus, pernæ arietinæ, assæ, consciissæ illarum, & diuersi generis carnes. Præ omnibus pauones splendentes, & ad mandendum affecti: artocreata ex carne partim consciissa, partim columbinis pullis, partim alijs auibus inferta, incrustata, dissimili forma prædita, & Hispania, & Anglia, & Flandria, carnium multarum, & auium integrarum diuersitate inferta. Quid dicam de edulijs alijs, & alijs omnibus tanta conditionum varietate concinnatis? Quæ ouorum luteis tota summitate, quasi stellis distinctæ, & in medio maximè illustres nitebant, & splendebant mirificè: pernæ petasonis in vino elixæ quantam suauitatem odoris exhalabant? nihil ad conuiuij apparatum, & magnificentiam, nihil ventres falisci, nihil caro aprugna, nihil ceruina, nihil vitulina, nihil cuniculi splendoris habebant ad cibos nominatos, & ad alios, qui tacentur, propter multitudinem diuersitatemque comparati. Prætermitto intrituras: peruentum est ad ollam refertissimam gallinarum, vitulinæ, arietinæque carnis petasonis pinguis, & macri, & intermixti.

Quis

Quis scutulas sinapis, aut petrosilinati salsas, insicula, salsamenta commemoret ad auiditatem excitandam in ferculorum multitudinem diuersitatemque tantam. Illata suo tempore quæ sequuntur: videres leucophagum, similaginem, amylum, orizam, vermiculos. Cum verò ad vltimas mensas peruentum esset, nec quicquam aliud desiderari, nec afferri posset præter fructus, & placentas, & tragemata, quorum copia redundarunt mensæ. Ecce ante istiusmodi missus vltimos, mare misceri terræ crederes, apposita fuerunt ordine suo innumerabilia piscium genera, imprimis lupus cum aceto, & capparibus soleæ frixæ, lucij recentes, thinni assi menæ recenter frixæ: crustulata denique in quibus inerant barbati, murenæ, & trutæ multis conditæ aromatibus gobij, rixi, cammari,& caneri elixi: admixtæ scutellæ fuerunt cum piperato, crocato, quemadmodum ad aues superiores assas, ad pullos, perdices, cuniculos, anaticulas: intinctus, seu embammata, acetum, omphacium, axiphora, & ad singulos ferculorum missus, mala medica limonia satis opportunè importata fuerunt. Quid dicam de mensis vltimis? Quid quid aridorum fructuum forum fructuarium: Quid quid dulcedinis forum dulciarium venale habebat, in mensas vltimas importatum; cupediæ, pyra, caseus oleæ Hispalenses, striblitæ artolagana, testuacia, & sartaginea, quæcunque tragemata, caryota denique ad stomacos, bucellatum, cydoniatum, coriandrum sacchato conditum. Ac ne quid deliciarum deesset, aquæ odoriferæ rosaceæ, flos mali medici, moschati ad manus abluendas non abfuerunt, huic conuiuio lautissimo magnificentissimoque. Videres etiam, quæ commemorata sunt fercula inferri admodum eleganter, & Aulicorum vsitato more, ritu elegantiaque politissima, ritibus,

bus, & cæremonijs omnibus, quibus Princeps vtuntur. Aderant instructores structoresq; multi, prompti, agilesque administri, alacres, & erecti, paratissimi, celeres, & expediti, omnes tunicati, & capitibus apertis. Hi fercula inferre, alij expedire mensas, tollere, occurrere, diferre, quo videbantur, ministrare inter epulas poscentibus pocula vini veterrimi suauissimique. *P. de la Carda in Camp. Eloq.*

Luxus in epulis.

Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet. Quid tu illos boletos voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiamsi præsentanei non fuerant? Quid tu illam æstiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea inertissimam carnem, cæno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid illud sociorum garum, preciosam malorum piscium saniem, non credis vrere salsa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferentur, iudicas sine noxa, in ipsis visceribus extinguit? Quam fædi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui exhalantibus crapula ventrem. Scias putrescere sumpta, non coqui. Memini fuisse quondam Æsopi nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnum suum propina congesserat: veneria, spondili, & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis, torti, distracti sine vllis ossibus mulli constrauerunt. Piget esse singula, coguntur in vnum esse sapores: In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre. Expecto iam vt manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus est, testas excerpere

atq;

atque ossa, & dentium opera coquum fungi. Graue est luxuriari per singula omnia semel, & in eundem saporem versa ponantur. *Seneca epist. 95.*

Sed vel præcipuè luxuriæ, sæuitiæque deditus, epulas, trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in ientacula & prandia; & cœnas commessationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alij eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadrigenis millibus nummum constiterunt. Famosissima super cæteras fuit cæna ei data aduentitia à fratre: in qua duo millia lectissimorum piscium, septem auium apposita traduntur. Hanc quoque exuperauit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitudinem clypeum Mineruæ dictitabat. In hac scarorum iocinora, phasianorum, & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murænarum lactes à Carpathio vsque, fretoque Hispaniæ, per nauarcos, ac triremes petitarum commiscuit. Vt autem homo non profundæ modo, sed intempestiuæ quoque, ac sordidæ gulæ ne in sacrificio quidem vnquam, aut itinere vllo temperauit, quin inter altaria ibidem statim viscus, & farra pene rapta è foco manderet, circaque viarum popinas fumantia, obsonia, vel pridiana atque semesa. *Suetonius in Vitellio c.13.*

In cœnas verò, dubiaque conuiuia, quam liberales, ac splendidi, planèque prodigialiter prodigi sumus? Nimirum hoc quoque deerat elementis rerum; vt tributaria fierent voluptatis; neque enim necessitati vectigal soluitur, quod terrarum, quod marium, quod aeris defatigatione conficitur: tanto quærentium impendio, tantoque discrimine, vt semper hominum pericula cœnemus, interdum, & vias: atque ipso animarum pretio sæpè litemus. At quantulam dæmum

par-

partem, ex tanto ciborum apparatu, vel strenuissima consumit ingluuies? Nempe non ad epulum, sed ad spectaculum inuitamur: ecce tibi ad numerum, nec sine palæstra, & tanquam in triumpho, fercula deferuntur: dapes in mensam velut in orchestram prodeunt, abeuntque vti venerant, posteaquam oculis diu seruierint: neque enim fabula palato datur. Enimuerò hoc est non ad cœnam, sed ad scenam accedere; qua sæpè mutata denique venitur ad catastrophem, & bellaria, hoc est integra, non rarò Vrbium tributa. Nam eo quidem nomine Romanos veteres, ingentes illos gulæ proceres, superauimus. Saccharon, vt alia omittam, aduectum ex india parcissime, illi quidem, nec nisi in medicamentis adibuere: nos verò liberalius, & ad delicias abutendo, venenum fecimus. Quantam enim cœnæ partem occupat condimentarium hoc ciborum elementum; præterea ex eo sigilla, velut antesignani quidam in mensa, mensæ ipsæ, mappæ, salina, candelabra patinæ quàm diuersos in vsus quæsitum instrumentum? ipsi propemodum discurrentes pueri sacchareі sunt. *P. Guinisius alloc. 5.*

O vbi mens nostra? vix palmari stomacho ingentia fumant fumibula, feruent tripedales aheni, Babyloniæ calent fornaces, immanes æstuant ignes, superstant fercula ferculis lassatis mensis. Seruorum, ancillarum, coquorum sudat exercitus: natant penuaria vino, satiscunt horrea frumento. Et ego credam vnum ventrem, cui plurimarum non rarò gentium conduatur vina? cui in Hispania, Italia Germania, Gallia, & qua se latissimè Occidens, Oriensque iactat, sonant calculi, scinduntur maria, feritur terra. Ac ne quid desit luxui, tot piscium monstra, tot auium ferarumque genera, tot condimentorum proritamenta non explent oculos, nisi æmuli naturæ quid

quid

quid flumina, maria aera, terrarumque omnia fami saturandæ benigna dederunt manu, ludat in sacchato: imò nisi non iam pisces, aues, feræ, sed saccharum sint, mentita genus suum; nihil egeris natant proinde tanquam in sacchareo Oceano pisces, procumbunt tanquam inter sacchare a pascua, & nemora Sacchareæ feræ, minantur volatum Sacchareæ aues. Quid, quòd castra, & propugnacula solido fabricata sacchato inferantur mensis cum propugnantium, oppugnantiumque manu? Vtrinque sacchareæ minæ, tormenta, saccharum vomentia, hastæ, & plutei Enses, & Sacchare a iacula, & ferrum nusquam, & sanguis nullus. Venationes deinde regiæ vni incumbunt mensæ. Sacchareos Leones, Apros, Ceruos, Lepores, Sacchatei insectantur carnes sacchare a cingunt retia, tegunt sacchareæ filuæ potant sacchare a flumina. iam quæ veteribus marmoreæ statuæ, sacchareæ nobis sunt. amantium iras, & blanditias, indignantium fremitus, & minas saccharum mentitur. nimirum vt comedant oculi intueantur ora. quo hæc tam fatua æmulatio? sed & ne quid desit naribus, perflantur mensæ odoribus ex vltima Arabia deportatis, vt in his ad plenum luxuriæ parentetur.

P. Scribanius in Philos. Christ. cap. 9.

Conuiuium, & modus comedendi apud Iaponios.

MVnditiarum apud eos haud minor, quam apud Sinas cura. Paxillulis item ipsi duobus inter edendum ita scienter vtuntur, vti neque excidat quicquam, nec digitorum tersum opus sit. cœnationem intrant excalceati, ne catastromata calcando coinquinent. tenuiores, ad mare præsertim, victitant herbis, oryza, pisce: diuites,

ad

ad consuetudinem Sinarum, ornant splendidè, atque apparatè conuiuium. in singula fercula, sine linteis, aut mappis mutatur sua cuique conuiuæ mensa è cedro pinuue, palmi ferè altitudine, binum dodrantium quadro, nitidissima, lactissimisque distincta coloribus. cibi confecti, in Pyramidem extruuntur; auro consperfi, cupressinis ramulis ad gratiam prominentibus, nonnunquam etiam, rostro pedibusque inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hospitem, & conuiuam hilarè, ac libenter accipiunt. conuiuandi ac propinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hasce cuncti diligenter obseruant. Vsum vitis ignorant. Oryza exprimunt vinum: sed ipsi quoque ante amnia delectantur haustibus aquæ pene feruentis, insperso, quem supra diximus puluere Chia. *P. Maffeius hist. Ind. lib.* 12.

Modus epulandi Sinarum.

Conuiuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi: propria singulis mensa, aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splendidissimo, varijs syluestrium maximè rerum figuris, ac certis linearum ductibus (quo in genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento, vel auro discurrentibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. Serica frontalia dein ad humum vsque dependent. Conuiuæ fucatis consident cathedris præmolli, vt apud nos culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissimi primum canistri sertis redimitti onusti baccis pomisue, toto margine disponuntur. Intra id veluti septum, admirabili structura cæteræ exsurgunt dapes. cumque sagina omnis generis ferina æquè, ac domestica & piscibus, ostreisque & cunctis ferme illecebris, & condimen-

mentis abundent, Suilla tamen præcipuè caro summorum pariter, & infimorum expetitur mensis neque ex alio vllo animali copiosior ganea. Cibos digitis attrectare (vt sunt vulgo munditiarum diligentissimi) rusticitatis putant. bracteatis paxillis, vel argenteis, aureisue fuscinulis, concisa minutim frusta in os inserunt. Exiguis poculis crebro haustu sedant sitim: & magno cum honore verborum mutuo sibi propinant. Miro interim silentio, atq; ordine lances ab atriensibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum omne mutatur. *P. Maffeius hist. Ind. l. 6.*

Modus quo cibus sumitur, coquitur & diffunditur.

NAM quum tribus rebus animantium vita teneatur, cibo, potione spiritu, ad hæc omnia percipienda os est aptissimum, quod adiunctis naribus spiritu augetur. Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur, & molitur cibus. Eorum aduersi acuti morsu diuidunt escas. intimi autem conficiunt, qui Genuini vocantur: quæ confectio etiam à lingua adiuuari videtur. Linguam autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quo primum illabuntur ea, quæ accepta sunt: oris vtraque ex parte tonsillas attingens, palato extremo, atque intimo terminatur. Atque is agitatione, & motibus linguæ quum depulsum, & quasi detrusum cibum accepit, depellit. Ipsius autem partes eæ, quæ sunt infra id, quod deuoratur, dilatantur: Quæ autem supra, contrahuntur. Sed quum aspera arteria (sic enim à medicis appellatur) ostium habeat adiunctum linguæ radicibus paulo supra quam ad linguam stomachus annectitur, eaque ad pulmones vsque pertineat, exci-

piatque animam; eam quæ ducta fit spiritu, eandemque à pulmonibus respiret, & reddat: tegitur, quodam quasi operculo: Quod ob quam causam datum est? ne si quid in eam cibi forte incidisset, spiritus impediretur. Sed quum alui natura subiecta stomacho, cibi, & potionis sit receptaculum, pulmones autem, & cor extrinsecus spiritum ducant, in aluo multa sunt mirabiliter effecta, quæ constant ferè è neruis. Est autem multiplex, & tortuosa, arcetque, & continet siue illud aridum est, siue humidum, quod recipit vt id mutari, & concoqui possit; eaque tum astringitur, tum relaxatur: atque omne, quod accipit, cogit, & confundit, vt facilè, & calore, quem multum habet exterendo cibo, & præterea spiritu omnia coacta atque confecta in reliquum corpus diuidantur. *Cicero lib. 2. de nat. Deor.*

VALETVDO, MORBI.

INde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum malè assuescit plus capere quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur internis vlceribus affecta? innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu subeuntium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore, & multa membrorum

quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se delicijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. *Seneca epist. 96.*

Incertum, ac fragile nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum verò, & breue etiam in ijs, quibus largissimè contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid quod æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contigit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, non senectæ in poenam viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam, ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo, & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum Musicum centum, & quinque annis vixisse sine vllo corporis incommodo. At hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus certis pestifer calor remeat horis, aut rigor, neque horis modò, sed etiam diebus, noctibusque trinis, quadrinisque, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori. *Plin. hist. nat. l. 7. c. 50.*

Non enim ego probauerim Ægyptios, apud quos tanta, & tam putida medicinæ distributio fuit, vt singulis morbis singulos medicos designatos haberent: ita prorsus, vt alij vertiginem in capite curarent, alij delacrymationem, & lippitudinem in oculis, alij tinnitum in auribus, & surditatem, alij grauedinem, & distillationem in nari-

naribus, alij stuporem in dentibus, alij vuam in faucibus, alij anginam in tonsillis, alij lenriginem in facie, alij impetiginem in cute, alij strumas in ceruice, alij sanguinis reiectionem in pectore, alij lumbaginem in renibus, alij timpanitim in ventre, alij lienteriam in intestinis. *P. Tarq. Gallut. to. 1. orat. 3.*

Homo ægrotans.

ITaque veste deposita descendit in flumen, vixq; ingressi subito horrore artus rigere cœperunt: pallor deinde suffusus est, & totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. expiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis in tabernaculum deferunt. Inter hæc liberius meare spiritus cœperat: alleuabat rex oculos, & paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnouerat. laxataque vis morbi ad hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. *Q. Curtius lib. 3.*

Quos cruciatus compares, quem dolorem, cum penitus visceribus imissa tabes quotidie aliquid ex homine præmittit in mortem? cum cibos, haustus, & omnia blandimenta vitæ fames fastidit, & poscit? desiderare assidentium officia, dehinc fere non posse? grauari quos appetieris, attactus? per totum cubile corpus velut super ardentes exagitare flammas? lux fatigatis luminibus grauis, vox sola de gemitu. Quis illi inter complorationes gemitusque somnus, quem vix silentia sollicita præstarent? Ad quæ colloquia tristitia respiraret? *Quintilianus decl. 5.*

Cum stomacho grauissimè laboraret aliquando, ex nimio videlicet hepatis calore, adhibitus medicus, quo domus eo tempore vtebatur adolescente non peritissimo; frigidæ corporis consti-

tutioni causam illico tribuit. nec mora, quicquid excogitare potuit ad corpus, & præcordia calefacienda præscripsit. Ac primum fenestras foresq; cubiculi, ne quid afflare auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste continere sese; postremò quàm calidissimo cibatu, & exiguo mero, sed quam austerissimo refici, quæ omnia ignatius licet sibi non leuibus argumentis minimè accommodata sentiret, ac Medicum ipsum, nec litteratissimum, neque exercitatissimum sciret esse; tamen ne cum extremo quidem vitæ periculo contra eius edicta, nihil vnquam effatus est. Æstas erat summa: calores vt in Vrbe maximi: ingenti stromatum pondere premebatur Ignatius: manabat è membris omnibus tanta sudoris copia, vt culcitræ, ac vestes maderent; ac nihilominus ex præcepto se intra calida fomenta cohibebat ægrotus, ardebat siti, nihil omnino poscebat; discruciabatur doloribus acerbissimis, nullam edebat vocem: linquebatur animo interdum, neque tamen significabat: deniq; peruersa curatione eo adductus est, vt cum vltimum sibi discrimen adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atque id demum extitit signũ, desperata iam valetudine se ad vitę excitum comparantis. *P. Maffeius in Vita S. Ignatij l. 3. c. 7.*

Lusitanus igitur quidam talem virum miserè febri æstuantem, iacentemque in publico conspicatus, misericordiaque captus, ex templo eum benignè inuitat hospitio? ac domum suam (ea erat deserto in colle casa verius quam domus) deductum pro rerum inopia liberaliter tractatum eius saluti consulens rogat, atque obsecrat, vt incidi sibi patiatur venam. Et Xauerius quanquam non ignarus quales tandem medicos deserta

habe-

haberet insula, sanguinem misis non sine spasmis, ac distentione neruorum. Dolorem corporis subsecutum est fastidium ciborum omnium; quanquam cibi nulli ægrotis suppetebant, præter paucas amygdalas. Biduo iam inedia traducto, cum morbus magis magisque ingrauesceret, magis etiam Francisci patientia, ac virtus enituit. Humanis subsidijs omnibus destitutus, inita iam hyeme, in tugurio ventis, atque imbribus peruio iacebat, maximoque pestiferæ febris iactabatur æstu. *P. Tursellin. in Vita S. Xauer. l. 5. c. 11.*

Laborauerat igitur circiter menses duos Laurentius Medices è doloribus ijs, qui quoniam viscerum cartilagini inhæreant, ex argumento Hypocondrij appellantur. Hi tametsi neminem sua quidem vi iugulant, quoniam tamen acutissimi sunt, etiam iure molestissimi perhibentur. Sed enim in Laurentio fato ne dixerim, an inscitia incuriaque medentium id euenit, vt dum curatio doloribus adhibetur, febris vna omnium insidiosissima contracta sit; quæ sensim illapsa, non quidem in arterias, aut venas, sicuti cæteræ solent, sed in artus, in viscera, in neruos, in ossa quoq; & medullas incubuerit. Ea verò quod subtiliter, ac latenter, quasique lenibus vestigijs irrepserat, parum primò animaduersa: dein verò cum satis magnam sui significationem dedisset, non tamen pro eo, ac debit diligenter curata, sic hominum debilitauerat, vt non viribus modo, sed corpore etiam pene omni amisso, & consumpto distabesceret. Quare pridie, quam naturæ satisfaceret, ita repente concidit totus nullam vt iam suæ salutis spem reliquam ostenderet. *Ang. Politian. lib. 4. epist. 2.*

Et apparuerat ægritudo primum non pro eo, quam erat periculosa; paucis tamen diebus continuata in lethalem euasit. Interea adesse medici,

& ægro pharmaca, quæque alia tempus monebat, properare. Ea omnia tametsi insuauia, & aduersa refugiente sensu fortiter per hauriebat; nulla in re, quam imperassent, morosus. Sed morbus remedio maior spem, opemque Medicorum expugnauit. ægritudine enim in dies horasq; augente, procubuere ad extremum vires, & quicquid residuum vitæ naturæque erat, defluxit. Properantur ergò vltima remediorum, & Antonius ex Christiano ritu inungitur, vt in lucta fatali cum hoste iam ante toties victo supremum congrediatur. In eo apparatu quantum corpori languoris, tantum ex animo robur suppetebat. Ad hunc modum traducta fere nox auroræ diluculum expectabat; cum crebris interim mutationibus æger quatiebatur; prope vt expirasse aliquando; aliquando præter spem valescere: atque iterum repente inter manus deficere videretur. *P. Bidermanus in Vita Ant. M. Vbald.*

Homo moribundus.

COnijcite si placet tristes oculos in thorum funebrem; vnde præcipuos nasci luctus auditis Solus spectari dignus est, qui spectare neminem amplius potest in lecto depositus. Ætate, nisi cani fallunt aciem, pene centenarius est, pedes marmore gelidiores existimo: manus certè niuem, vt colore, sic frigore non male referunt; oculi frequenter in orbem conuersi turbidiores apparent: vt extinctus est ille pupillarum vigor? vt nasus ipse iam longior sensim acumen trahit, & pallorem? vt genarum rubor abijt? vt labra contracta tremiscunt? auditus non modo difficilis vt olim, sed propè nullus. Arteriæ, si bonus illam examinaueris, tam frigidum pulsum senties, quam lapidis. vnicus ad cor superat spiritus, & ille

ille tam lentus, vt summas vix fauces attingat, ac diducto iam ore est, vt cum paulò violentius natura deficiens se commouerit, extremis iam labris illum emittat. En cernitis vt repente ad gutturis angustias eruperit? vt paulatim singulciente, & luctante animo morti vicinus sit? Age verò nega moriturum. *Ex Palatio Eloq. exer. 2. lect. 12. pun. 8.*

Tabido morbo confectus.

IN quodam nosocomio inter alios morbosos, ac tabidos, vnus erat venerea lue infectus adeo atque corruptus, vt naturam puderet hominis, medicos tæderet artis, famulos pigeret officij. Vidisses exangue superamque confectum macie corpus: oculos suas contrusos in cauernas: os cloacæ spiraculum: faciem acri, atque igneo serpente humore corrosam, ac populatam: epilatum fœdissimè caput. Vidisses diffluentem vndique saniem: dehiscentes in frusta marcidas carnes eiecto vermium grege. Quid memorem tessellatam pustulis cutem? quid formicantem scabiem vngui operoso heram importunam, crustasque immanes tabo vermiculatas? quid ossa suis exuta cæmentis? quid torpentibus membris truncum immobilem? quid euolutas è iacentis sordibus albicantes animalculorum legiones, nec non exhalatos odoris grauissimi nimbos, ad leuandum scilicet ignoto Sabeis thure fastidium. Illum dixisses peccati piaculum, illum pœnarum sedem, illum non hominem, sed humanæ figuræ vestigium. aberat corpus à corpore. dixisses denique non cadauer, sed sepulcrum. *P. Remondus or. paneg. 16.*

Podagra.

ABsit enim vt bellicosissimum virum tyrannis grauissimæ calamitatis exarmet, quæ miro modo membra virentia infusione pœnalis humoris cogit arescere, nodosque mobiles replet marmoreo tumore crescentes, cum norit alia cuncta vacuare iuncturæ. Petit concauas lacunas vbi palustri datione pigrescens, saxa perficit de liquore, & quæ ad decorem inflexionis natura laxauerat, in turpissimum rigorem soliditate peregrina constringit. Hæc passio insanabilis, & sanitas passibilis ligat solutos, contrahit neruos, & decrescere facit corpora, quæ nulla sunt mutilatione truncata. Constantibus membris proceritatis mensura perit, & minor cernitur, cui nihil subductum esse sentitur. Subtrahuntur superstiti ministeria membrorum: corpus viuum est, nec mouetur, & intra sensibilia redactum iam non proprio voto, sed motu fertur alieno. Hæc viua mors supra omnia tormenta sana dicitur; & melius habere fertur, qui euasisse causas tanti periculi non probatur. Deserit quidem dolor, sed dimittit reliquias fortiores, & nouo infelicitatis exemplo passio videtur abscedere, & æger non desinit ægrotare. Appendia ipsa cruciatis debitoribus aliquando soluuntur: ista autem vincula sunt, quæ cum semel potuerint illigare captum, nesciunt in tota vita dissoluere. Infelicia signa relinquit abscedens, & more gentium barbararum hospitium corporis occupatum suis indicijs violenta defendit: vbi ferox illa cæpit succedere, aduersa illuc iterum sanitas audeat fortassis intrare. *Cassiodorus lib. 10. var. epist. 29.*

Morbus comitialis.

QVI comitiali vitio solent corripi, iam adventare valetudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen, neruorumque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque versatur. Solitis itaque remedijs incipientem casum occupant, & odore gustuque quicquid est, quod alienat animos repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur: aut si parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & sine teste ceciderunt. *Seneca l. 3. de ira c. 10.*

Vitia corporis siue deformatio.

HVic cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulsi pedum articuli sunt, & torti tali; huic elisa crura, illius inuiolatis pedibus, cruribusque fœmina contudit: aliter in quemque sæuiens ossifragus iste alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat: alterius diminutas scapulas in deformem tuber extundit, &. risum in crudelitate captat. Produc agedum familiam semiuiuam tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam; ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium: sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Huic recta membra sunt, & si nemo obstet naturæ, proceritas mutabitur; ita frangatur, vt humo se alleuare non possit, sed pedum crurumque resolutis vertebris repetet: huic speciosa facies est, potest formosus mendicus esse, reliqua membra inualida sint, vt fortunæ iniquitas in beneficia suæ ser

uientis magis hominum animos percellat. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat: *Seneca l. 12. controu. 4.*

Morbos fere omnes describit Corn. Celsus lib. 3. & 4.

P. Pontanus vol. 3. p. 2. progymn. 47.

P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloquen. vol. 1. Tit. Morbi.

PESTILENTIA, VENENVM, VENEFICIVM.

Pestis.

GRaue tempus, & forte annus pestilens erat vrbi agrisque nec hominibus magis, quam pecori, & auxere vim morbi terrore populationis pecoribus, agrestibusque in vrbem acceptis. ea colluuio mistorum omnis generis animantium, & odore insolito vrbanos, & agrestem confertum in arcta tecta æstu, ac vigilijs angebat, ministeriaque inuicem, ac contagio ipsa vulgabant morbos. Mortuus Ebutius erat Rom. Consul, collega eius Seruilius exigua in spe trahebat animam: affecti plerique principum, Patrum maior pars, militaris fere ætas omnis, vt non modo ad expeditiones, quas in tanto tumultu res poscebat, sed vix ad quietas stationes viribus sufficerent. munus vigiliarum venatores, qui per ætatem, ac valetudinem poterant, per se ipsi obibant: circuitio, ac cura ædilium plebis erat: ad eos summa rerum, ac maiestas consularis imperij venerat. Deserta omnia sine capite, sine viribus, dij præsides, ac fortuna vrbis tutata est. Haud minor Romæ fit morbo strages, quam quanta ferro sociorum facta erat. Consul qui vnus supererat moritur, mortui, & alij clari viri; & per ignota capita

late

latè vagata est vis morbi. *T. Liuius dec.* 1. *l.* 3.

Delectus, Consulibus eo difficilior, erat quod pestilentia, quæ priore anno in boues ingruerat, eo verteret in hominum morbos. qui inciderant, haud facile septimum diem superabant, qui superauerant longinquo maximè quartanæ implicabantur morbo. Seruitia maximè moriabantur, eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina sufficiebat. Cadauera intacta à canibus, ac vulturibus tabes absumebat; satisque constabat nec illo, nec priore annuo in tanta strage boum hominumque vulturium vsquam visum. Cum pestilentiæ finis non fieret, Senatus decreuit, vt Decemuiri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem vnum supplicatio fuit; & Q. Martio verba præeunte populus in foro votum concepit. *T. Liuius dec.* 5. *l.* 1.

Pestilentia in Castris.

Accessit, pestilentia, commune malum: quod facile vtrorumque animos auerteret à belli consilijs. Nam tempore autumni, & locis natura grauibus, multo tamen magis extra vrbem, quàm in vrbe, intoleranda vis æstus per vtraque castra omnium ferme corpora mouit; Et primò temporis, ac loci vitio, & ægri erat, & moriebantur. Postea curatio ipsa, & contactus ægrorum vulgabat morbos; vt aut neglecti desertique qui incidissent morerentur; aut assidentes curantesque eadem vi morbi repletos secum traherent: quotidianaque funera, & mors ob omnium oculos esset, & vndique dies noctesque ploratus audirentur. Postremò ita assuetudine mali efferauerant animos, vt non modo non lacrymis, iustoque comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferent,

quidem aut ſepelirent; iacerentque ſtrata exanima corpora in conſpectu ſimilem quoque mortem expectantium: mortuique ægros, ægri validos cum metu, tum tabe; ac peſtifero odore corporum conficerent: & vt ferro potius morerentur, quidam inuadebant ſoli hoſtium ſtationes. Multo tamen maior vis peſtis Pœnorum caſtra, quam Romana diu circumſedendo Syracuſas, cæde aquiſque affecerat magis multi tamen ex Romano exercitu peſte abſumpti ſunt. *T. Liuius dec. 3. l. 5.*

Famem deinde peſtilentia ſecuta eſt: quippe in ſalubrium ciborum noui ſucci, ad hoc itineris labor, & ægritudo animi vulgauerat morbos; & nec manere ſine clade, nec progredi poterant. Manentes fames, progreſſos acrior peſtilentia vrgebat. Ergo ſtrati erant campi pene pluribus ſemiuiuis, quàm cadaueribus. Ac ne leuius quidem ægri ſequi poterant: quippe agmen raptim agebatur; tantum ſingulis ad ſpem ſalutis ipſos proficere credentibus, quantum itineris feſtinando præriperent. Igitur qui defecerant notos, ignotoſque vt alleuarentur, orabant. Sed nec iumenta erant, quibus excipi poſſent, & miles vix arma portabat, iminentiſque, etiam ipſis facies mali ante oculos erat. *Q. Curtius l. 9.*

Venenum.

GEnuit tellus venena, ſed quis iuuenit illa præter hominem? Cauere, ac refugere alitibus feriſque ſatis eſt. Atque cum in arbores exacuant, limentque cornua elephanti, & ſaxa rhinocerotes, & vtroque apri dentium ſicas, ſciantque ad nocendum ſe præparare animalia: quod tamen eorum tela ſua excepto homine venenis tingit? Nos, & ſagittas vngimus, ac ferro

ipſi.

ipsi nocentius aliquid damus. Nos, & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque quo viuitur: aerem in perniciem vertimus. Neque est vt putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem, quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab vllo præter hominem veneno pugnatur alieno. *Plinius nat. hist. li.* 18. *c.* 3.

Et sicut ex ipsis quoque mortiferis mitiora sunt, quæ statim tota velocitate grassantur, & dolorem inter exitum, vitamque non detinent; ita crudelius, quod sic ordinatur, vt corporis parcat inuidiæ, & sit tantum animi venenum. Quid ais? non est noxium virus nisi quod occidit? Quid ergo vocaremus illud quo lumina sola raperentur? quo pars aliqua membrorum debilitate languesceret? Dij immortales, quid ego hausi? quale visceribus virus ingestum est? Non fuit vnum illud venenum: bibi miser execrationis, quicquid totius mortalitatis ira contulerat, quod erat omnium animalium furor, omnium serpentium congesta rabies. fieri non potest, vt virus, tam impotens semel in viscera receptum sit, & in vnum tantum modo sensum, manderurque quousque dominetur. *Quintilianus decl.* 14.

Inter hæc anancæum poculum aderat; quod prior Oloodemus de carnificis manu rapiens: Age, inquit, propinemus Meleandro. Nos quidem eximus miserias, peius hunc nostro fato oppressuri, quam viuentes voluisse existimat. His dictis non cunctanter totum hausit. Denuo impletum cum Euristheni porrigeretur, supercilium ille duxit; & circumspiciens, ecquis, ait, amicos meos monebit Meleandro, quid debeant? Epoto veneno ambo à carnifice monentur, vt quo facilius virus conciperetur venis, minorique cruciatu

occum-

occumberent, quantum, carceris spatia sinebant, ambulationem vigerent, donec tibijs grauibus sentirent iam ab imo calorem excedere. Cum paruissent, frigentibus mox pedibus procumbunt in lectum. Illic veneni nebulis imitantibus somnum languebant sine sensu; donec coxis iam exanimatis, tanquam stimulo icti, prodidere lethalem vim ipsa intrantem vitalia; nec multo post extincti sunt. *Barclaius Argen. l. 2.*

Veneficium siue Venefica.

VEneficum si arguas, oportet ostendas putre liuoribus cadauer, inter efferentium manus, fluens tabe corpus. Vt iam istud obijcere possit, & vita debet aliquid esse passa, quod inuidiam mortis imitetur. Veneficium voca, quod cæcitate grassatur, quod in aliqua deprehenditur debilitate membrorum. Profer agendum corporis notas, in quas se noxiæ potionis vagus seruor effuderit, vbi de pasta senectus visceribus sæuitura consederit. Nescis, mihi crede iuuenis, sceleris, quod detulisti, qualem mihi debeas probationem. Rem expecto mehercule, vt sit ante omnia minax vultus, feralis habitus, horreant squallore crines, rigeat super nefandas cogitationes efferata tristitia. facinus quod dicitur inquietare superos, sidera diris agitare carminibus, tumulos, & busta scrutari, & amputatis cadaueribus ipsas in scelus armare manus, fieri non potest, vt authorem suum non statim primo prodat aspectu. *Quintilian. declam. 15.*

Lamia fœmina venefica.

MIhi quidem etiam paruulo auia narrabat, esse aliquas in solitudinibus lamias, quæ plorantes glutirent pueros. Maxima tunc mihi

formido lamia erat, maximum terriculum. Vicinus quoque adhuc fesulano rusculo meo fonticulus est, secreta in vmbra delitescens, vbi sedem esse nunc quoque lamiarum narrant mulierculæ, quæcunque aquarum ventitant. Lamiam igitur hanc Plutarchus ille Cheroneius nescio doctior, an grauior, habere ait oculos exemptiles, hoc est quod sibi eximat, detrahatque cum libuit, rursusq; cum libuit, resumat atque affigit: quemadmodum senes ocularia specilla solent, quibus hebescenti per ætatem visui opitulantur. Sed enim lamia hæc quot es domo egreditur, oculos sibi suos affigit, vagaturque per fora, per plateas, per quadriuia, per angiportus, per delubra, per thermas, per ganeas, per conciliabula omnia: circumspectatque singula, scrutatur, indagat, nihil tam bene obtexeris, vt eam lateat. Miluinos esse credas oculos ei, aut emissitios, sicuti Plautinæ aniculæ nulla eos præterit quamuis indiuidua minuties nulla eos euadit quamuis remotissima latebra. *Politianus in praf. cui titulus Lamia.*

INDOLES, ET EDVCATIO, SIVE INSTITVTIO.

Indoles optima.

NIhil in te requirere potuissent hi: nihil fingere debuissent, si semel istam indolem intuiti essent. Vix ad eam veneras pueritiæ partem, in qua cæteri loqui sciunt, cum tu iam eloqui cœperas, atque oratoriè declamare. Vix æquales tui eius linguæ sermonem, quam haurimus à nutricibus, absolutè didicerant, cum tu tam multas, & tam varias iam callebas, vt Mithridatis exempla mortalibus vnus omnium renouaturus esse videreris. Vix per ætatem ac rationis

cionis vsuram sapere cæteris licet, cum animum tu omnibus iam disciplinis imbueras, nec aliud ignorabas, nisi quod humanum ingenium assequi cogitatione non potest. Denique lex illa naturæ, quæ nihil ad fastigium perduci subito patitur, ius omne tibi remiserat, dederatque quodammodo veniam, vt non per partes quemadmodum cæteri, sed vna omnes liberales disciplinas acciperes; non paulatim progredereris, & sensim, sed confestim, ac è vestigio peruenires ad summum; non doctrinæ magistrum, ac præceptorem haberes aliquem, sed institutorem auctoremque consuleres animum tuum. Iam tu mentem istam præclaris imbutam artibus omnium victricem voluptatum, carentem vitio, pudicam, atque innocentem ad pubertatem vsque deduxisti. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 16.*

Accipio vos equidem gremio iuuentes meis instituendos, ac moribus educandos: sed animos volo peralacres, sublimes, ad summa quæque atque ardua conspirantes: non desides, non supinos, non curuos ad ima, quæ ante pedes sunt tantummodo despectantes. Amo difficultatibus exercitos non inertia diffluentes: gloriæ cupidos, non auidos quietis: mei studiosos, non voluptatum amantes. siquidem labore multo mereri otium oportet, atque honor non nisi per prærupta conscenditur. *P. Gumisius alloc. 7.*

Indoles augusta.

ATque hunc vigorem, hoc imperium totoiam illius vltu eminere audio (neque enim fas omnibus cò tesies afferre oculos) Regem spirare dicitur adhuc infans; iam affusus genis lepos, & dignitas, quæ Principium esse solet; iam fronti decus impressum, cuiusmodi heroem decet; iam fulger,

fulgor inditus oculis, qui sidereum, & cæleste aliquid sapit. Cernitur vterque parens vnius in ore: excelsum caput attollit, quasi toto vel in cunis iacens regno emineat: figit obtutus imperterritos, quasi gentes iam nutu terreat, suo breui ferro domandas; manus explicat audaces, quasi sceptris aptare velit; teneriter firma exercet brachia, quasi præludat hostium fatis. *P. Petiot in Paneg. Delp.*

Indoles bellica.

PArabili cibatu, quem fortuito miles occupasset, constare militiam dicebat: nec audebat vituperare Grammaticos, qui Maronis Æneam reprehenderent, quod is militaribus epulis in deserto littore præter assam farinam obsonasset aliter famem: & aqua feruenti subacta quædam alia condimenta quæsisset. Quod in eo genere sequeretur, acceperat ex Homero puer. Igitur adolescentulus ante Naupactæam victoriam nisi iussus à parentibus ad cibarium panem nihil addebat. Prælusionem militiæ cogitabat, & castrensem disciplinam asperi victus illa, quasi velitatione iam tum informabat domi. Quo facto duplex interim operæ pretium habebat: nam, & vim mentis ad pudicam animi firmitatem illa siccitate corporis, & iuuentam ad duritiæ militaris experientiam obdurabat. Somni modicus gloriæ nimius ad multam noctem vigilabat; in commemorationibus, in lucubrationibus erat: operi diurno consilia noctis addebat, fugam solis ingenij lumine, somni tempora vigiliarum prorogatione carpebat: quatuor ad summum horarum, eaque leuissima quiete contentus. *P. Stephonius or. 2. in fun. Delph.*

Quid enim in Perusina iuuentute concitatus ille generosi pectoris impetus ad militiam capes-

fendam; quid ille totius oris habitus ad robur animorum corporumque compositus, ita naturæ muneribus habilis, ita ornatus ad prælium, vt ab ipso Marte effictus quodammodò, videatur, nisi nostræ virtutis expressa, ac viua in minime degeneri posteritate vestigia. Contemplari faciem Perusinæ iuuentutis, nostrum genus agnosces. habes nostræ memoriæ nunquam intermoritura monumenta. Oris color iucundus, flammeo sanguinis flore subfuscus; crinis ad frontem promissus impensius, & militari quadam licentia ludibundus; lata frons, & explicita; acer oculorum coniectus, index semper vigilantium animorum; flauo ductu per malas, lanugo luxurians; totius oris martialis quædam dignitas, ac maiestas, in tranquillo festiua, formidabilis in terrore; ceruix erecta, latum pectus, lacertosa brachia, manus habitæ habilesq; latus semper munitum Martis insignibus. Quod si hæc muta signa, & specie tenus ficta simulacra bellicæ nostræ, virtutis videntur, inspice in eorum studia, & exercitationes. Videbis eos pollentes viribus ingenio validos, non ætatem per ignauiam luxumque deterere; sed venando, currendo, algendo, æstuando, tyrocinia Spartanæ virtutis ponere; per compita, ac plateas passus, ac verba imperatorio æquamento librare; equos ligneos à dextris, ac sinistris insilire, ac desilire pernicissima velocitate; fictis certaminibus præludere veris; ex leui verborum rixa graues excitare turbas; & à lusorijs telis facile ad arma decretoria deuenire. Quid hic tam celer animorum, corporumque motus; quid hic incensus ardor ad prælium, nisi bellici nostri tumultus vsque, adeo aura perdurans, & excitatæ à nobis flammæ superstes adhuc igniculus? Intuere studia puerorum. quin in illa ætatula molle, quid tenerum, quid virtute suorum indignum? non

ina-

inanibus puerorum studijs delectari; non languidulis illequefieri voluptatibus consueuerunt; non in gremio nutricis ali, aut vernarum gestari manibus, cum Melitensi catella colludere; sed è cunalibus, ac domibus pedem simul efferre, tractare gladios, reptare per scuta, anhelare cursibus, petaso pinulas, lateri ensiculum appendere: adludricas æqualium suorum pugnas omnem animum, & cogitationem adijcere; dedita opera tumultus simulare; ex certamine dignitatis statim ad manus pugnasque venire; nihil medium, nec spem, nec curam, sed immensa omnia animo voluere. *P. Leo Sanctius flor. l. 3. or. 2. ad Perus.*

Institutio optima.

PLurimum proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget: vtrumque enim quod extollendum, & quod deprimendum est, similibus alitur. Crescit licentia spiritus, seruitute comminuitur: assurgit si laudatur, & in spem sui bonam adducitur: sed eadem ista insolentiam, & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrunque regendus est, vt modo frenis vtamur, modo stimulis; nihil humile, nihil seruile patiatur. Nunquam illi necesse sit rogasse suppliciter, nec prosit rogasse: potius causæ suæ, & prioribus factis, & bonis in futurum promissis donetur. in certaminibus æqualium, nec vinci illum patiamur, nec irasci. Domus operam, vt familiaris sit his, cum quibus contendere solet; vt in certamine assuescat non nocere velle, sed vincere. Quoties superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli non gestire patiamur. Gaudium enim exultatio,

exul-

exultationem, tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum, in desidiam verò, otiumque non resoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos, quam educatio mollis, & blanda. Ideo vnicis quo plus indulgetur, pupillisque quo plus licet corruptior animus est. *Seneca lib. 2. de irac. 21.*

Imprimum suis cuique filius ex casta parente natus non in cella emptæ nutricis, sed gremio, & sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat tueri domum, & inseruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus, omnis cuiuspiam familiæ soboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo curasque, sed remissiones, etiam lususque puerorum, sanctitate quadam, ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse Principes liberos accepimus. quæ disciplina eo pertinebat, vt sincera, & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusq; natura toto statim pectore arriperet artes honestas. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus, aut alter ex omnibus seruis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis, & erroribus teneri statim, & rudes animi imbuuntur; nec quisquam in toto domo pensi habet, qui coram infante domino aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes, nec probitati, neque modestiæ paruulos assuefaciunt, sed lasciuiæ, & libertati. *Corn. Tacitus in Dial. de Orat.*

Humani generis, sicut cæterorum omnium, præcipua in cunabulis custodia est. in arboribus

rami

rami nascentes obsequuntur agricolæ, cuius ductu, vel in altum enituntur, vel ad terram proni deflectunt. Ita puerorum animi, parentum velut obstetricum manibus fingi possunt certá, & in sequuturam ætatem mansura imagine. Semina maximè, & veluti fundamenta virtutum his antiquo præaltoque affectu insinuanda sunt; vt deinde ignorent, natura an præceptis acceperint, parentibus obnoxio esse ingenio, facilique præcipientibus: intemperantia, mendacio; & fraude velut insolentia prodigiorum exterreri: præcipuè vim Numinis venerari, nunc beneficio, nunc vindictá suspiciendam. Et hæc ipsa non atroci, aut molesta ratione vrgenda sunt, nam quæcunq; suppliciorum metu colimus, eadem tristi fastidio solemus auersari; & concepta à puero odia, nescio qua horroris consuetudine ad senium vsque deducimus. Sed assiduis sermonibus imbuendi sunt de fastigio, præmijsq; virtutum: flagitia cum supercilio, ac verecundia apud illos nominanda, quæ omnino nesciant sæpe publicè, nec iam cum infamia regnare. Tam leuibus rudimentis initiati oderint vitia, virtutesque tanquam feras, aut rigidas non timebunt, & faciles ad hæc prima rectæ disciplinæ initia accedent: parentum, magistrorumq; auspicio, quorum sententijs velut diuinæ mentis oraculis detinentur imbecilli in illis animi, nec dum iudicandi ambitione sollicitati. In hac autem puerorum disciplina gloriæ quoque stimuli passim infigendi sunt sentientibus animis, vt iam suos honores assuescant suspirare, & siue scholis, siue ludis exerciti eminere æqualibus labore dulcissimo contendant. Præterea cum ætate sensim veluti ex captiuitate deducendi sunt; vt, & mitior maiestas parentum sentiatur, & illi non subito, aut improuiso libertatis incremento lasciuiant. *Barclajus in Icone anim. c. 1.*

Edu-

Educatio regij pueri apud Persas.

PVerum, penes quem esset futura summa rerum, institui consueuisse scriptum reliquit Plato. Principio statim, vt ille regius exceptus in lucem, spe bona felicitatis regiæ fundare domum visus esset; honestissimis infantiæ custodibus alendus tradebatur cum eo ne quid præterirent, quo minus à teneris Principem sibi quam elegantissimum conformarent. Proinde corpusculi vitia, prauitatemque corrigerent, vultum ducerent, membra figurarent, gestum omnem incessumque componerent. Vbi septimum attigisset annum continuò magister aderat artis equestris: ex eo sternacem, & indocilem equum intra gyrum compulsum inflectere discebat, & à gyro longius explicare cursum, & volubiliter ad numerum glomerare gressum, & in arduum vrgere cunctantem, & ad præcipiti ruina sustinere labentem. Hinc ad tolerantiam membra durabat, inedia, siti, frigore, sudore, telorum, iactu, palæstra, clamore, venatu, quo venustatem oris ad dignitatem horridiuscula, quædam concinnitas efferaret. Ex in quatuor annum, & decimum ingressus ad moderatores itabat, quos vocabant regios: qui quidem numero quatuor antestare cæteris Sapientia, Iustitia, Temperantia, Fortitudine putarentur: quorum ille primus Sapientiæ magister ad Zoroastri magiam erudiebat adolescentem. nam magica Persarum institutione Deorum cultus, moresque sacrorum, & instituta regia continebantur. Secundus iustitiæ doctor monebat, vt illiberalis ingenij mendacium esse duceret: vt vteretur parsimonia verborum, & in omni vita simplex, & apertus esse meditaretur. Tertius Temperantiæ præcepta tradebat, vt omnia rationis

nis imperio, & præscripto faceret: neue cupiditati seruiret vnquam: omnem impetum animi contineret: sui prius rex esse disceret, quam suorum auderet esse populorum. Quartus autem nihil viro forti terribile esse dicebat: audacter omnia pericula subiret: seruitutem supremum malum esse: vitæ gloriam anteponeret, gloriæ virtutem, pro regia dignitate, pro salute ciuium, pro patrijs legibus, & institutis, pro religione, Deorum, & cultu libentissimè vitam in discrimen offerret. *P. Stephonius prosa 3.*

Indoles, & institutio pia.

VIX Elisabetha primæ illius ætatis crepundia deposuerat, cum Iacobus auus non minore vitæ rectæ laude quam potentia Rex, domum abductam vnam ex omnibus Petri liberis apud se voluit esse; ibi quanta educatis diligentia, quibus moribus imbuta, quibus verbis, sententijs, opinionibus ad religionem Christianam, & honestatem informata sit, vt ipse non dicam, vos ipsi viri ornatissimi assequi potestis coniectura. Etenim in clarissima sanctissimæ disciplinæ luce ab ætatis initio versata, nulla malorum morum, nulla, errorum prauitate corrupta, ita religionem, & sanctitatem aui præstantissimi regis assecuta est, vt eam homines cum viderent, non se neptem videre, sed quandam eius effigiem; non hominum manibus, sed imitationis ardore; non statuariorum ingenio, & artificio. sed studio ipsius, & diligentia expressam arbitrarentur. eminebat iam tum atque apparebat in illis teneris annis maior quædam ad virtutem indoles, & ipsi illi simplices mores illius ætatis iam satis significabant, quæ sanctitatis esset futura maturitas, & spem magnam omnibus summæ sapientiæ, summæ probitatis

bitatis afferebant. mirabantur tantam grauitatem, & prudentiam, tantum rerum omnium modum prædicabant, facilitatem, & modestiam, & omnes iuuandi, ac subleuandi studium incredibili beneuolentia complectebantur. *P. Isrpinianus orat. 1. de S. Elisab.*

MORES ANIMI.

Mores optimi.

ERGO contra voluntates ire, spiritus frangere, sublationem animi premere, nihil ineptæ lætitiæ concedere cogitationem à rebus lætis ad mœstas imagines traducere, sensibus imperare, in potestate cupiditates habere, motus animi regere, versare, quocunque ratio suaderet impellere, facilis aduersus æquales esse, superioribus ætate locoque plurimum credere; ingenij tractabilitate flexibilis, omnibus obsequens, aduersa nemini, sororibus vera videri malle, quam blanda, si veritas ageretur: malle blanda quàm mœsta, si cuiusquam animi mœror minuendus esset: sibi nihil eximium arrogare: summam tantum virtutis capessere: fidem misericordiam, beneuolentiam expromptas habere: functiones humilium munerum obire: tergere, lauare, coquere secum nihilominus habitare: lectulis sororum ægrotantium assidere: nihil demum in tuendis iustitiæ partibus prætermittere rerum illarum, quas in sororis otio Marthæ sedulitas requirebat. *P. Stephon. or. 1. de B. Agnete.*

Intima sententiarum, arcana morum opinioni consentiebant: constantiæ, fidei, veritatis erant. Itaque nulli familiarium reconciliatus est; neminem ex amicis læsit vnquam: læsus omnem statim offensæ memoriam obliuione contriuit:

ac

ac nequando gratia recolligenda foret, cautum illi, prouisumque erat. Ducebatur ratio dignitatum: temporum discrimina notabantur: honor laudibus, honor oculis habebatur; quod offensiones amicorum vitari facilius diceret, quàm sanari. Quo fiebat, vt ex ijs, quos delegisset, à se neminem dimitteret: & in amicitia, quod prouerbio fertur, calculum reduceret nunquam. Et ille quidem optimos sibi semper adiungere studebat: si quidem autem parum idoneum repe-risset, eum paulatim vsu familiaritatis ad suum sensum, hoc est, ad exemplum bonorum formabat sibi. Tanta verò fuit erga propinquos indulgentiæ charitate, tanta suauitate morum; vt cum omnibus æquè charus ac iucundus esset, omniumque ipse consuetudine iucundissimè frueretur; mirum videri debeat illum eorum conuictu, quo tantopere delectaretur, tamdiù carere potuisse. *P. Stephon. or. 3. in fun. Delph.*

Nullæ in eo fallaciæ, nullus fucus: admirabilis animi candor, incredibilis æquitatis iustitiæq; tenacitas. recti amor, ac studium inauditum. Ex quo fonte modestia quædam, ac moderatio fluxit omni posteritati memoranda. Viginti amplius annos Romæ fuit, & bonam quidem partem in Principium rationibus procurandis; quo toto tempore nullas vnquam opes, nullas sibi copias comparauit: ita videlicet in hoc sanctissimo foro simpliciter, ac more maiorum, siue cupiditate atque auaritia versabatur. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 13.*

Hunc videlicet natura ad omnem virtutem erectum, ad piè castèque viuendum propensum eduxit, voluntas promouit, studium exercuit, Dei Opt. Max. patrocinium, ac tutela seruauit. Cursum enim ab adolescentia summa cum significatione modestiæ, ac probitatis institutum,

consecuto tempore paulatim incedens ita retinuit semper, vt non modo verbis, aut re nunquam ea repagula perfregerit, quæ circumduxerat verecundiæ suæ, verum etiam, quod maximè pudicis viris euenire dicitur à Sapientibus, de ipsa pene pudicitia loqui erubuerit. Hunc hominis pudorem, & castimoniam planè admirabilem summa erga Deum, & Cælites omnes, imprimisque aduersus Virginem Maximam secuta religio est, quam, & ardentissimo semper animo coluit, & primis secundum Deum honoribus impartiuit, adsciuit sibi suisque singulari, quodam studio tutelarem. Nam præterquam quod illa religionis nostræ mysteria, quæ Sacramenta vocamus, frequenter obibat, nullum sanctum, ac sepositum in fastis Virgini præterire sinebat diem, quo solemnibus sacris piè, sanctèque ad eam venerandam animum non expiaret. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 14.*

Mores partim boni, partim mali.

STuduit Catilinæ, cum iam aliquot annos esset in foro Cælius, & multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni ætate fecerunt. habitauit enim ille, sicuti meminisse vos arbitror, permulta maximarum non expressa signa, sed adumbrata virtutum, vtebatur hominibus improbis multis; & quidem optimis se viris deditum esse simulabat. erant apud illum illecebræ libidinum multæ: erant etiam industriæ quidam stimuli, ac laboris. flagrabant vitia libidinis apud illum: vigebant etiam studia rei militaris, neque ego vnquam fuisse tale monstrum in terris vllum puto, tam ex contrarijs, diuersisque inter se pugnantibus naturæ studijs cupiditatibusque conflatum. quis clarioribus viris quodam tempore, iucun-

iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis tetrior hostis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? illa verò Iudices in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat seruire temporibus suorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, & audacia; versare suam naturam, & regere ad tempus, atque huc illuc torquere, & flectere; cum tristibus seuere, cum remissis iucundè, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriosè viuere. *Cicero Orat. prò M. Cælio.*

Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas, parendum atque imperandum habilius fuit. itaq; haud facilè discerneres vtrum Imperatori, an exercitui carior esset. plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat. nullo labore, aut corpus fatigari, aut animus vinci poterant, caloris, ac frigoris patientia par: cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum somnique nec die, nec nocte discriminata tempora. id quod gerendis rebus superesset, quieti datum. ea neque mollistrato silentio neq; accersita. multi sæpe militari sagulo opertum humi iacentem inter custodias, stationesque militum conspexerunt. vestitus nihil inter æquales excellens, arma atque equi conspiciebantur. equitum peditumq; idem longè primus erat. princeps prælium inibat: vltimus conserto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingētia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Deûm metus, nullum iusiuran-

dum, nulla religio. *T. Liuius dec. 3. l. 1.*

Igitur Sylla patriciæ gentis nobilis fuit, familia propè iam extincta maiorum ignauia. Litteris Græcis, ac latinis iuxta, atque doctissimè eruditus; animo ingenti, cupidus voluptatum, sed gloriæ cupidior: otio luxurioso esse, tamen à negotijs nunquam eum voluptas remorata, nisi quod de vxore potuit honestius consuli: facundus, callidus, & amicitia facilis: ad simulanda negotia altitudo ingenij incredibilis: multarum rerum, ac maximè pecuniæ largitor atque illi felicissimo omnium ante ciuilem victoriam, nunquam super industriam fortuna fuit; multique dubitauere, fortior, an felicior esset. Postquam in Africam in castra Marij venit cum equitatu, rudis antea, & ignarus belli solertissimus omnium paucis tempestatibus factus est. Ad hoc milites benignè appellare: multis rogantibus, alijs per se ipse beneficia dare, inuitus accipere; sed ea properantius quàm æs mutuum reddere: ipse ab nullo repetere: magis id laborare, vt illi quam plurimi deberent: ioca atque seria cum humilis agere: in operibus, in agmine, ad vigilias multus esse; neque interim, quo praua ambitio solet, Consulis, aut cuiusquam boni famam lædere: tantummodo neque consilio, neque manu alium priorem pati, plerosque anteuenire. *Salustius de bello iugur.*

Fuit Rex armorum, quàm conuiuiorum apparatibus studiosior, cui maximæ opes erant instrumenta bellorum; diuitiarum quæstu, quàm custodia solertior. Itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo, & perfidia pari iure dilectæ: nulla apud eum turpis ratio vincendi: blandus pariter, & in gratia offensam simulare: insidiosus alloquio: qui plura promitteret quàm præstaret. In seria, & iocos artifex amicitias vtilitate, non fide colebat. Gra-

etiam fingere in odio, instruere inter concordantes odia, apud vtrumque gratiam quærere, solemnis illi consuetudo. *Inst. lib. 9.*

Mores pessimi.

LVcius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi, & corporis, sed ingenio malo prauoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia ciuilis grata fuere, ibique iuuentutem suam exercuit. Corpus patiens inediæ, vigiliæ, algoris, supra quam cuiquam credibile est. Animus audax, subdolus, varius, cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui pro fusus, ardens in cupiditatibus, satis loquentiæ, sapientiæ parum. Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. *Salustius de coniur. Catil.*

Intempestiua conuiuia, & perpotandi, præuigilandique insana dulcedo, ludique, & greges pellicum, omnia in extremum lapsa sunt morem: quem æmulatus quasi potiorem suo, ita popularium animos, oculosque pariter offendit, vt plerisque amicorum pro hoste haberetur. tenaces quippe disciplinæ suæ, solitosque parco, ac parabili victu ad implenda naturæ desideria defungi, in peregrina, & euictarum gentium mala impulerat. Hinc sæpius comparatæ in caput eius insidiæ, secessio militum, & liberior inter mutuas querelas dolor ipsius: deinde nunc ita, nunc suspiciones, quas excitabat inconsultus pauor, cæteraque his similia. Igitur cum intempestiuis conuiuijs dies pariter, noctesque consumeret, satietatem epularum ludis interpolabat, non contentus musica artificum, quos è Græcia exciuerat: turbæ quippe captiuæ fœminarum iubebantur suo ritu canere inconditum, & abhorrens peregrinis auribus carmen. *Q. Curtius l. 6.*

Meum contra cæcum, & intestinum est malum: intus latet inclusum, intus occulti scatet exitij lues; intus è clandestinis visceribus efferuescit, omnium fœdissima corruptela morum; intus in imo corde gliscit inquinatissimus malorum fons omnium, & cænosa perennitas detestabilium cogitationum, sententiarum, opinionum, suspicionum, dubitationum, voluntatum, appetitionum, affectionum, assensionum, dissensionum, deliberationum, studiorum, imaginum, aggressionum, contentionum, declinationum. Et ex eodem fonte officiorum deriuata labes; perturbationum euripi; cupiditatum æstus, iracundiarum faces, ægritudinum furiæ, timorum, aberrationum, exanimationum, odiorum, simultatum, dissimulationum, simulationum, obtrectationum, voluptatum, & oblectationum, iudiciorum, consiliorum, decretorum, dictorum, factorum, sensuum, & aliorum omnium inquies, inconstans, turbulenta seditio; quarum rerum omnium seditiosissimo conflictu naturæ iuribus omnibus temere profusis, & neruis omnis virtutis incisis, & Diuini Numinis penitus, ac perditè profligato metu, animi quoque status intimus labefactatus, & concussus est. dissoluta modestia, reprensa facilitas, contaminata simplicitas, aduocata calliditas, deserta veritas, admissa falsitas, inflammata cupiditas, incitata temeritas, amissa libertas, neglecta sanctitas, dehonestata religio, perturbata tranquillitas. Habetis igitur reum sua confessione damnatissimum, æterni Iudicis iudicio contaminatissimum. Atqui luculentissimas has ærumnas illi non Deus ad experimentum virtutis, aut malus Dæmon intulit, vt Beatissimo Iobo, sed suus error, ac furor, sua fraus: suus ille tepor in minimis noxis ante conniuens, vt in maximas paulatim exinde prolaberetur; suus

stupor,

ſtupor, ſuus à labore procliuis ad otium languor, atque deſidia; ſuus poſtremò ſummæ refrigerato iampridem ardore laudis degener, ſibiq; quotidie magis, magiſq; diſſimilis tepor omnis dedecoris exitijque conficientiſſimus inuexit. In quem illud infelix elogium (eſt enim aptiſsimum) panegyris malorum omnium puluis, & cinis, reus pimæ,ſecundæq; mortis Dei Iudicio proſcriptum, ſupplicio prædamnatum caput. Reus religionis, & voti; Reus veritatis, & fidei; Reus Diuinæ Maieſtatis, & gloriæ, charitatis, & gratiæ; bonitatis, & beneficentiæ; pietatis, & miſericordiæ, longaminitatis, & patientiæ; indignationis, & iræ; Concilij, & Iudicij, Supplicij, & Gehennæ; cæcus, & nudus; ſurdus, ac mutus; durus, & excors; ſtolidus, & vecors; pauper, ſuperbus, miſer, & turpis; impurus, impius, iniuſtus, peccator, impœnitens, ſenex, fatuus, & ſtultus, inueteratus dierum malorum. *P. Stephonius in elog. ipſius quod præpoſitum eſt libro carminum.*

Mores Ciuitatis deprauati.

IGitur primo pecuniæ, deinde imperij cupido creuit. ea quaſi materies omnium malorum fuere, namque auaritia fidem, probitatem, cæteraſque bonas artes ſubuertit: pro his ſuperbiam, crudelitatem. Deos negligere, omnia venalia habere edocuit: ambitio multos mortales falſos fieri coegit; aliud clauſum in pectore, aliud promptum in lingua habere: amicitias inimicitiaſque non ex re, ſed ex commodo æſtimare, magiſque vultum, quàm ingenium bonum habere, hæc primò paulatim creſcere interdum vindicari. poſt vbi contagio quaſi peſtilentia inuaſit, ciuitas immutata, imperium ex iuſtiſsimo, atque optimo crudele, intolerandumque factum.

postquam diuitiæ honori esse cœpere, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur; hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro maleuolentia duci cœpit. Igitur ex diuitijs iuuentutem luxuria atque auaritia cum superbia inuasere, rapere, consumere, sua parui pendere, aliena cupere: pudorem, amicitiam, pudicitiam, diuina, atque humana promiscua, nil pensi neque moderati habere. *Salustius de Coniur. Catil.*

Sed vbi illa formido mentibus decessit, scilicet ea, quæ secundæ res amant, lasciuia atque superbia incessere. ita quod in aduersis rebus optauerant, otium postquam adepti sunt, asperius acerbisque fuit. namque cœpere nobilitas dignitatem in superbiam, plebes libertatem in libidinem vertere: sibi quisque ducere, trahere, rapere: ita omnia in duas partes abstracta sunt. respublica quæ media fuerat, dilacerata. Cæterum nobilitas factione magis pollebat; plebis vis soluta, atque in multitudine dispersa, minus poterat: paucorum arbitrio belli domique res agitabatur: penes eosdem ærarium, prouinciæ, magistratus, gloriæ triumphique erant: populus militia atque inopia vrgebatur; prædas bellicas Imperatores cum paucis diripiebant. In auaritia cum potentia sine modo modestiaq; inuadere, poluere, & vastare omnia: nihil pensi, neque sancti habere, quoad semetipsa præcipitauit. *Salustius de bello Iugur.*

Mores Principis laudatissimi.

SI dixero bonitate incredibili, altisima prudentia: æquabilitate perpetua, eximia pietate, summa fortitudine præditum: minus quàm debeam prædicem; quia quæ reliquis Principibus, laudi singula tribuuntur in nostro vno mirabiliter coeunt vniuersa. Quem non suo statim vul-

vultu recreat. si comparet? quem non demeretur, si dignatur alloquio? Pascit intuentium oculos, & licet magno iam nomine totum latè orbem impleuerit, tamen contra quàm cæteris accidit, maior semper conspicitur, quàm soleat prædicari: adeo vt qui Regem nunquam viderint, summo eius videndi desiderio teneantur; maiori metu amittendi qui vident: abripitur, ad eum quisquis accedit; & quæ est diuinarum rerum natura, ita sibi omnes affixos tenet, nemo vt ab eo non recedat inuitus, quisquam vix auelli possit. Quid ego iam Reginæ virtutes dicendo commemorem? quas sanè multas, maximasque esse oportet, postquam Rex tantus eas suspexit, omnes tacito quodam instinctu palam efferunt. In ea quippe non modo acre viget ingenium, sed tam casti præterea mores elucent, tam egregia fides, tam solida pietas, tam insignis mansuetudo, vt cum dignitatem summæ fortunæ retineat, nihil supra communem sortem assurgat; eaque sit omnium vox: si quis Reginam in media turba aulicorum internoscere velit, facile cogniturum, dum obseruet modestissimam omnium. Cultu simplex omnem longè ornatum superat, semper animo tranquilla nescit aulæ strepitum: omnibus denique virtutibus cumulata facit, ne nos Clothildes, Blancas, Radegundes, Eleonoras maioribus nostris inuideamus, postquam tenemus Annam, quæ paucas sibi Reginas vidit æquales, nullam habuit gloriæ superiorem. Equidem quoties Regem, vel Reginam intueor, existimo videre me spirantem honestatem, radiantem sapientiam, arridentem humanitatem, sedentem constantiam, liberalitatem erumpentem, imperantem iustitiam, religionem triumphantem: quæ in vtro maiora sint, difficile est comparando iudicare: in vtroque profectò sunt tanta, quanta summis Principibus

optari possunt. *P. Stephanus Petiot in Gencihl. Delph.*

MORES NATIONVM, VEL POPVLORVM.

Germanorum.

IMmensa cupiditas potus, iam confesso vitio, ideoque magis libero illam gentem infestat. Nec ad voluptatem tantum hæc Thracia libido est, sed in parte comitatis, & pene disciplinæ. Venalis quorumdam Principum gratia pretio, tam infanmi, siue quærentium comites vitiorum, siue legatis, aduenisque hospitalem parantium mensam. Nam Germani nulla comitate suauius, quam longo, nec sobrio conuiuio, peregrinos credunt excipere; & tunc verissimam ab ipsis hospitibus beneuolentiam in se expromi, vbi mutuis poculis inundari non abnuunt. Apud hanc gentem aperti mores placent, & qui Baccho libertatis nomen imposuerunt. Omnem speciem reconditi astus odere, siue quod fideliter non tegunt arcana, cum mero soluuntur; siue quod animi in illis corporibus plerunque lentiunt se retusos, & aciem cæterorum tanquam in se intentam, molestissimo timore suspiciunt. Vis mentium vt opaca, ita ad æternitatem laborum est robusta: vt cæteri mellius quidem scire illi verò plura possint. Verba illis simplicitatis antiquæ, neque scientiarum vis hodiernæ sapientiæ coloribus cincta. Peregrinandi gens auida, & exterorum morum, dum se receperit domum, aut simulatrix, aut retinens. In eorum sedibus inolescere peregrinos, aut ad dignitates peruenire, insuetum; & pene contumeliosum apud illos nomen est, quo externos appellant. Ignota illis perfidia etiam in

ve-

venali formitudine stipendia merentium. Ne ingenium quidem fraudis, aut odia sub amicitiæ titulis latent; & omninò ingentia scelera verecunda populi simplicitas ignorat. Gens armis egregia, & quæ pacem ferre possit. Tardè, & cunctantibus consilijs ad tumultus concitantur; sed excitos longa tempestas, & hominibus digna exercet. Populus æris ferrique tractandi peritia, & per mille artificia ducendi insignis est. Typographiæ inuentum, puluerisque nitrati illis ingenijs orbis debet. Candidi animi virtutes aliorum factaque aut inuenta maximè absentium non maligno, & tumido liuore delibant, sed sinceris laudibus, ac propemodum immodicis attollunt. *Barclaius in Icone anim. c. 5.*

Germanorum veterum mores vide apud Cæsarem de bello Gall. l. 6. apud Corn. Tacitum in lib. de situ moribus, & pop. Germ. & Pomp. Melam lib. 3. de situ orb. cap. 2. & P. Pontanum vol. 3. par. 1. progym. 32.

Belgarum mores.

ET verò fuerit olim, quorum horum ingenia tamquam ex humilioris soli fato depressa habebantur. alia nunc ætas, & mores sunt. Nusquam militia aut ingeniosior, aut affluentior, aut diuturnior. Planè vt aperto hic ludo accurrentes vndique populos erudire mars ad bellum videatur lanificia atque texturæ non implent modo, quanta est, Europam; sed longè latèque per Africæ Asiæq; populos circumferunt quotidie Belgium; ipsique ad Occidentem Indi ex laneis, ac lineis opificijs Belgicarum nomina vrbium didicere. Demum rara admiramur hodie machinamenta, quæ Belga, aut non inuenerit, aut non absoluerit. litterarum curam, maris militiam, nauigationum

quæstum, pecuniam negotiationem, Reipublicæ quam ipsi sibi fecere, culturam, admiranda ignium aquarumque artificia, nempe ingenij non vtique depressi documenta, vix alibi paria, nusquam certè tam multa simul per reliquam Europam, quàm vno in Belgio quisquam viderit. Cæterum hęc in vniuersum genti propria, si genio illi suo vti liceat: odisse fraudes, atque ex fide, qua ipsi digni alios æstimare. Gratia donisque non magnopere, neque in longum capi: plerumq; beneficijs vtentes ceu floribus tamdiu gratis, quandiu recentibus. Eundem aduersus iniurias sensum esse, quarum memoria citò animum exeunt: nisi se contemni se videant, tamquam ex facili tolerantes: tunc enimuerò implacabiliter excandescere. Ad hæc vires suas metiri haud improbè: nec ferè concupiscere, quæ non capiant, cum tamen nulli mortalium pari solertia terram, ac mare ad quæstum exerceant vtriusque cultores elementi atque incerti iuris. In libertate propugnanda calescunt plus satis. scilicet huic post habere omnia gloriæ ducunt: licentiæ interdum quam libertati propiores. *P. Famianus de bello belg. dec. 1. lib. 1.*

Videndus præterea Barclaius in Icone anim. c. 5.

Gallorum mores.

GAllorum natura candida, & aperta, quæ nec vitijs, nec virtutibus personam imponere didicit. Humanitas in externos tam propensa, vt neminem quem virtus commendauit, peregrinum aut hospitem putet. Comitas suauitasque morum in familiari consuetudine temperiem aeris, & serenitatem imitatur: nihil cultius vsquam, nihil amœniores vrbanitatis lautitias exquisitum magis ingestu cultuque corporis, in habitu oris intrepidi, in facetijs, & hilari iocandi facultate, nisi quandoque iuuenes improuido quodam impetu,

petu,

petu, atque incauto, nouaque libertate iocandi notos, ignotosque lacesserent. Ad hæc inconsulti risus, ostentatio inepta, libidinum affectata securitas, vis denique inter se irrequieta per varios, & multiplices tumultus erumpens. Nullum amant studium ardentius, quàm honoris, & gloriæ: testis illa felicitas ingeniorum, quæcunque studia capessere velint, & generosus impetus animorum quorum vim in armorum conflictu, non secus, ac fulmen aliquod nationes exteræ pertimescant. Nihil luctuosius quàm quod inter patriæ viscera tantus nobilium imminuenda fama, vel fundendo sanguine bacchatur furor, & leuissimis, iurgijs, ioco nonnunquam innocenti, sæpe etiam vanissima captandæ famæ cupiditate, vsque ad funestas familiarum clades, & orbitates accendantur. *Ex Palat. Eloq. exer. 6. lect. 1. pun. 5.*

Toti populo ignis amor, & patientia dominantis. Gens armis strenua, sed equestri certamine melior; ignara perfidiæ, publico præsertim consilio: indomitæ intra se molis; at vbi in externos exundat statim impetus sui oblita: eo modo nec diu externum imperium tenuit, & sola est in exitium sui potens. Nullis mortalibus indoles ad speciem virilis elegantiæ magis facta. Oris intrepidi habitus, motusque, atque gestus qui totum corpus decent. Sic venustè compositi qualemcunque vestium de suæ mutationis infinita serie, tanquam inexhausta penu deprumpserint, quocunque salutationis artificio corpus inflectant, putes nihil magis illa institutione conuenire. Cæterum nunquam orbis dignas gratias hospitali Galliæ habebit, quæ humanitatis templum videtur aperire, quo se omnium externorum fortuna conijciat. Ita candido simplicique amore virtutis eximios viros, vndequaque prodierint, sine inuidia miratur, & sua opulentia gaudet augeri; & in tantæ huma-

humanitatis præmium habet publicam primum laudem, tum etiam tot hospitum fortunam, ac famam, qui Gallico corpori non indigna adoptione inserti sunt. Plebis in amplioris fortunæ homines vera nec ex metu, aut sola institutione reuerentia. Rursus primi optimatum eodem genio culti ab illis, quia gratia, aut genere perinde non excellunt. Sed superbiam fastumque non ferunt; si videris dominari, seruire erubescunt. Præcipuè Patriciorum spiritus in suum, aut patriæ damnum sæpissimè excrescunt, dum nemini eorum mercaturæ, aut artificiorum vilissimam disciplinam capessere ipsa inopiæ experientia persuadet. Æmulari præpostero ambitu magnitudinem placet auorum, & fœdari gentilitium sanguinem putant, si ad populum viuendi consuetudine accesserint. Ita vanum nobilitatis nomen, & magnifici otij improba species ad patientiam tristium curarum sufficit, & in sola exeuntium morte. *Barclaius in Icone anim. c. 3.*

Gallorum veterum mores describit Cæsar de Bello Gall. lib. 6. & Pompon. Mela l. 3. cap. 1.

Hispanorum mores.

NAtura varietatis amans Gallis oppositam esse noluit Hispanorum indolem. Illis læta quædam hilaritas melioris impetus sanguinis diffunditur, non magis ad candorem morum, quàm ad vitæ iucunditatem, & suauissimi congressus delicias. Istis adustus sanguis ad subtilitates acuit ingenium, erudit ad tegenda consilia, ad patientiam indurat, ad grauitatem tollit, & ad austeritatem componit. Hinc illa pompa verborum, magnifica eorum facinorum prædicatio, quam ne paupertas quidem, aut generis obscuritas deprimat. Profunda sunt illorum ingenia,

nata ad contemplationem rerum diuinarum, & humanarum: sed tamen apud eos humaniorum pretia litterarum iacent, non aliam opinor ob causam quam quia carent ea ingenij amœnitate, qua politioris litteraturæ cultus efflorescit. In illis est incredibilis patientia militaris disciplinæ, vigiliarum, inediæ, famis: mirabilis eorundem in susceptis consilijs constantia, armorum peritia, seruitutis odium, imperandi cupiditas. *Ex Pal. Eloq. exer. 6. lect. 1. pun. 5.*

Hispani in priscos habitus, geniumque maiorum at maximè durant. Robustum hominum genus, laborisque illius patiens, non quo arua coli solent, aut artificia procurari, sed qui maximè est ad bella idoneus, vt est ferme peruigilium, inedia sitis, & omnino ad militarem disciplinam obsequium. Nam in susceptas spes pertinax animus præcipuæ virtutis partem credit malis, & periculis non lassari. Graues illorum animi, & cum pondere quodam elati non subito impetu effunditur in diuersa, nec vincere magis sciunt, quam victoria vti. Ita ad omnia pericula peruicaces, ne tempore quidem, & tædio vincuntur; factamque natura, & arte constantium, vix de illis locis amoueris, quos semel insederit. Sed verba quibus se suosque attollunt, ingrata audientibus, vultus quoque cum hoc grandi sermone conspirans, & coniunctus, nimium seruientibus & domitis animis grauis, seueræ maiestati pene quoddam odium addit. Seruatas parsimonia opes, & ad temperantiam institutis corporibus sæpe negatas, in vestitu consumere amant, & sic ad ostentationem proferre. Illis frugalitas eximia; vbicunque suorum nummorum periculo edunt. In vltima paupertate supercilium non omittunt. Reconditæ illis mentes, & ad lenta consilia idoneæ. Hinc longos cuniculos agere, & velu-

veluti obsessis in aspectos. Arma, & pacem ex suis temporibus sapientissimè æstimare. Opibus animos subigere, & hac inuicta arte de fortissimis gentibus triumphare. Sordes autem palam odore, cultuique; corporis amant munditie, & patrij ritus vestibus indulgere, arma etiam deficiente penu, tanquam præcipuum in viro ornamentum, & seruant, & gestitant. Nihil in illis ineptum (nisi si quid iactatio expresserit) in colloquijs, cæteræque vitæ visu: callidis aptisque ad omnia ingenijs. *Barclaius in Ico. anim. cap. 7.*

De moribus Hispanorum veterum videndus Cæsar l. 6. de bello Gall. & Pomp. Mela l. 3. c. 1.

Italorum mores.

ITalorum altæ, & ad gubernationem validæ mentes, ad omnem fortunam idoneæ, rerum omnium capaces, mirifica industria, laboris patiens, facileque se vti spes occurrit lucri ad humillima demittens, artificio potius quàm natura, astu quàm imperio viuunt, seu vitia seu virtutes sequantur. Suspiciosi sunt vt qui maximè, atque vt ipsi nihil temere, sine consilio nihil moliuntur, ita ex suo more alios æstimare solent, obseruant nutus oculorum, verborum apices examinant, gestusque corporis, & studiorum inde opinionem diligentissimè colligunt. faciles sunt ad offensionem, difficiles ad iniuriarum obliuionem recti ad vindictam, quam vt persequantur plerique sub specie amicitiæ perpetuum odium exercent. *Ex Palat. Eloq. exec. 6. lect. 1. pun. 5.*

Polonorum mores.

POlonis, vt plurimum dura vita cælo aspero, nec populi moribus factis ad nostri sæculi venustatem, & hinc aliquando sæuiora ingenia.

Diuersoria peregrinos excipiunt, longè à nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis, & plerunque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque, & hyemi patet, nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas mensa longo, ac multiplici clauo paries fixus est. Illic hospites sarcinas, quas habent in ordinem appendunt. Multo deinde stramento sternitur solum, & hoc in illis diuersorijs pro thoro est. Itaque per illam regionem processuri, ad iter ipsi se comparant, quasi domum circumducant, cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant, vt nudis illis tectis excepti sua supellectile, & famem, & frigora arceant. Gens est ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem, adeo vt infandæ barbarici legem multis sæculis ibi solemnem, vix nunc demum omiserint. Ipsum nomen non tantum seruitutis, sed, & iusti, ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi, & armis adigitur. Nobilitas tristibus prærogatiuis se ipsa donauit, quibus possit sibi inuicem, & impunè nocere, quippe Principi non satis iuris est, vt quod peccauerint, ipse vindicet. Maximè sibi credunt, nec maior libido est libertatis in moribus, vitaq; inciuili, quam in religionum, & cælestium rerum sensu, de quibus, vt placet, sine metu, & sentire volunt, & loqui Scilicet immani fiducia sui, quos sapere alieno ductu pudet. Hinc in diuersa hodie scissæ mentes errorumque omnium lues quicumque antiqua sæcula polluerunt. Quisque in suæ familiæ laudem intentus est, præsertim si in exteros incidit, & expertes suarum fortunarum. Sæuire, quam decipere propriores, & ipsi magis fraudibus, quam vi patent. *Barclaius in Icone an. c. 8.*

Anglo-

Anglorum mores.

ANglis vt plurimum grauis animus, & in se velut ad consilium seductus, seipsos, & suæ gentis mores ingenia, animos eximiè mirantur. Dum salutant, aut scribunt, descendere ad verba imaginariæ seruitutis, quæ istorum sæculorum blandities inuenit, nisi forte externis moribus imbuti, non sustinent. Populus rei maritimæ studiosus, neque aliud tantæ insulæ validius munimentum, quàm tot nautarum sedulitas. Discrimina omnia, & adeo mortem impetu, plusquam judicio spernunt. Et hinc vtilissimos militum dixeris vbi ducum suorum consilio reguntur. ferox vulgus vbi vino aut ira incaluit, nonnunquam superbiam tumoremque in hospitum iniuriam vertit. In tanto turbine animorum eos per æmulam superbiæ contumaciam lacessere velle, paulo aliquid supra dementiæ malum esset. leni, & placido quæstu melius exarmaueris irruentes, nam hic torrens si nullo obice irritetur, momento languebit. Patricijs quoque animus ad excipiendos peregrinos sponte factus, & famam illius comitatis cum honesto ambitu quærunt, vt neminem possit peregrinationis Britanicæ pœnitere, nisi auersis incultisque moribus in barbariem natum, aut indignum, qui Optimatum consortio misceatur. *Barclaius in Icone anim. c. 4.*

Britannorum veterum mores describit Solinus c. 24.

Turcarum mores.

TVrcis rustica, ac demissa indoles, neque digna libertate, quam non curat vindicare. Rudes animos ne vlla scientiarum humanitate mitigent. Mahumetes lege cauit, quo facilius

ina-

ignari componerentur in legis ve saniam quam præscripsit Græcum, armentorumque, & supellectilis præcipua illis cura: ædificia vix ad vsus, ne dum ad cultum extruunt, siue adhuc Scythicæ originis memores, & vitæ in plaustris errantis, siue quod vnusquisque suum agrum precario iure possidet ad principis nutum, non fundos illos tantum, sed & prouinciam mutaturus. Principem ingenerato affectu mirè colunt, vmbram hunc & effigiem Numinis vocant. In ea gente sæuissimi, fœdiusque in Christianorum odium intentij sunt, qui in eorum ritus à nobis desecere, cæteris mitius ingenium perhibetur. Venena non alibi ingeniosius parantur, & vix credibile quantis artibus vim nocentium rerum exprimant, copulentque, nec aliter scilicet, quam per mirabiles astus. Nec minus studium venenorum mirabili subtilitate excultum suspexeris, quam corruptos in ea gente mores, venundatos magistratibus populos, fas æquumq; infra pecuniam positum & cætera vltimæ tyrannidis mala. *Barclaius in Icone anim. c. 9.*

Persarum veterum mores.

NAM Persæ quidem Zoroastri legibus temperati, primum habere dicuntur in ciues pacatam, in hostes regni formidolosam exercere vim: hue difficilium laborum facilem tolerantiam adsciscunt: his initijs progressi longius iuuenes ex legibus addiscunt non mentiri: suo contentos esse: rem alienam, aut laudem imminutum non ire: maioribus natu plurimum tribuere: colere magistratus, affectari, reducere, nusquam illis deesse: venatu plurimo militiæ præparare vires magnum vectigal esse parsimoniam: diuites habendos, qui definiant cupiditati modum: ad secudarium panem addito na-

sturtio

sturtio nihil suauius. Contractis autem ad hunc modum cupiditatibus, vitæque lautioris exoticis voluptatibus amputatis, nihil superesse causæ putant quamobrem seditiosè vexare Rempub. & à moderatis ciuibus dissidere iuuenes temperati velint, cum alteri nolint eripere, quod possidere non possint, nihil alteri possideant, quod possit eripi. *P. Stephonius prosa 5.*

Supersedeo hic multorum mores populorum describere, vel quia minus noti sunt; vel quia nouis subiecti dominis ab auitis facile moribus recesserunt; vel etiam quia ex ijs aliqui Christianæ religionis exculti legibus in nouos planè mores abierunt. Itaque auctores, ex quibus desumi possint, indicasse sufficiat.

Æthiopum veterum mores describit Iouius hist. lib. 18.

Æthiopum, quos Abyssinos vocamus, mores Idem lib. cit. & lib. 33.

Ægyptiorum mores Pomp. Mela lib. 1. c. 9.

Amazonum mores Q. Curtius lib. 6. Iustinus lib. 2.

Arabum mores Solinus c. 36.

Brasilorum mores P. Berettarius in Vita P. Anchieta lib. 1. & P. Maffeius hist. Ind. lib. 2. P. Orlandinus p. 1. hist. Soc. Iesu. l. 6.

Babyloniorum mores Iouius lib. 33. hist.

Cypriorum mores Anton. Mar. Gratianus de bello Cypr. lib. 1.

Hybernorum mores Barclaius in Icone anim. c. 4.

Indorum veterum mores. Q. Curtius lib. 8. Solinus cap. 55.

Indorum recentium mores P. Maffeius hist. Ind. lib. 1.

Iaponum mores P. Maff. hist. Ind. lib. 12. P. Tursellinus in Vita S. Franc. Xau. lib. 3. cap. 1. P. Orlandinus par. 1. hist. Soc. Iesu l. 9.

Iudæorum mores Barclaius in Icone anim. c. 9.

Laconum siue Spartanorum mores Iustin. lib. 3. P. Stephonius prosa 5.

Moscorum mores Barclaius in Icone anim. c. 8.

Parthorum mores Iustinus lib. 41.

Scothorum mores Barclaius in Icone anim. c. 4.

Sinarum mores P. Maffeius lib. 6. hist. Ind. P. Tursellinus in Vita S. Franc. lib. 3. c. 15. P. Orlandinus par. 4. hist. Soc. Iesu lib. 9.

LIBERTAS, ET SERVITVS.

INter tot affectus distrahat, imò discerpat: libertas proposita est, ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas quæris? Nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus fortunam in æquum deducere: quo die intellexero illam plus posse, nil poterit. *Seneca lib. 7. epist. 52.*

Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditiones extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur; peculium suum quod comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quanticunque ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui emerunt habent nec qui vendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, à te petas. *Seneca lib. 11. epist. 81.*

S E R V I T V S.

Gualterus ex ditissimo Dynasta Subulcus.

IAM parentatum Imperatoris cæsi manibus erat, cum Gualterus vnus è siccarijs, postquam alia aliaque exilia diu mutauit, obsoleta iam veste indu-

indutus, barbaque, & fame insuper, curaque deformis, promotum porro credidit etiam obuios fallere, quoad peregere sedem reperiret. Igitur dum diebus aliquot vicatim oberrat, doctus etiam à plebe stipem rogare, demum in pago ignobili, pastorem suilli pecoris exorat, vt in partem custodiæ admissus subulcum agere paullula mercede permittatur. In qua tam sordida, tamque liberali cura si dicam vnum, si paucas diei horas virum nobilem dixero posuisse, multi mortales qui audient, à gemitu sibi non temperabunt. Quid porro si menses eum totos, si solidos annos, si plurium annorum lustra dicam in opere tam vili abiectoque patienter durasse; quos admirationis motus, quos misericordiæ affectus excitabo? Audite (vestram fidem) audite quotquot adestis, quique etiam non adestis audite. Homo delicijs innutritus, ac pastus, idemque nuper, nec generis gloria, nec opum copia, vlli secundus, iam ecce ignobilis, & egens, inter non rusticos, sed subulcos seruit, incertum laboriosius an patientius: sed seruijt tamen, & quidem ipsos (audite rursum, & obstupescite) ipsos in hara seruijt quinque, & triginta continuos annos. Et adduci etiam Princeps nobilissimus potuit, vt ærumnosæ vitæ fastidia, præ acerbissimæ mortis infamia lætus amplecteretur, lætus inquam non operis quod tractabat voluptate, sed periculi, quod metuebat declinatione. Hæc illum consideratio ad pruinas pluuiasque durare: hæc illi niuium rigorem, hæc cæli hibernantis glaciem, hæc noctis intempestæ horrorem lenire consuerat. Quoties illum ardentis caniculæ soles auertere; quoties inedia famesque deijcere, quoties aut labor debilitare, aut vigilia conficere, aut cura frangere alioquin potuissent; ni vires hæc illi comparatio ad omnia sufferenda, & peruincenda ministrasset. Hæc

omnes

omnes illi cibos condire, hæc tempus etiam ruri fallere, hæc quicquid graue accideret, in ludum iocumque vertere solitabat, vt nullum alibi æquè peritum repererit ad animum tractandum oratorem. *P. Bidermanus l. 2. Acroa. 1. pun. 6. 10. & 12.*

Seruus subdolus.

NON ibo per singulas classes, siue Serui subdoli, vafri, versipellis, scitioris quam est plebiscitum, versutioris quàm est rota figularis: thecnas, ac dolos tacitè ferentis, ac se artificem fraudis sepiarum instar atramenti effusione occultantis: ingenio tanquam cultro vtentis, quo hominum exenteret marsupia: insidias veluti Troianum equum fabricantis, quo non arcem, sed in Arcam faciat impetum: furis, trifuris crumenicidæ, cum senis manibus genere Geryonaceo, quem si Argus seruet, qui oculeus totus fuit, is nunquam seruet. *P. Famianus lib. 3. pral. 2.*

DIVITIÆ, PAVPERTAS.

CAduca nimium hæc fragilia, puerilibusque consentanea crepundijs sunt, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Affluunt subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona, stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertissimo statu fortunæ huc, atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improuiso decursu destitutos, profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, vt inflictorum malorum amaritudine desiderium sui duplicent, propensiore fauore primo delinitos, maiore postea malorum cumulo opprimere solent. *Val. Max. l. 6. c. 11.*

Cum ad patrimonium ventum est diligentissimi

mi computatores, sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. latè possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo citò speciosiorem producit, sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. idem in reliquis facere, quoque debebitis, excutere quantum proprij quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea supellex etiam in via eum sequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quod magnus Kalendarij liber euoluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quantum inuidiosè in desertis Apuliæ possideret, & quum omnia dixeris pauper est quare? quia debet. quantum inquis omnia: nisi forte iudices interesse, vtrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum sumpserit. *Seneca lib.* 13. *epist.* 88.

Quid aurum atque argentum, illa mortalium numina, quàm vilia nunc nomina, & iam omnibus vulgata censentur? Certè argentum sæculo adoptauimus, mensæ iam, vasa, sellæ, scrinia, cætera in quibus vitam ducimus, vita ipsa quam ducimus, argentea est. vt inquinissimæ sint eorum querelæ, qui nostram ætatem ferream esse lamentantur. Si quidem in argento sacra profana, omnia facimus in eo lucubramus, adoramus, somnum in eo capimus, cœnamus, perpotamus: & quo sola regum capita cingebantur, iam eo coronamus, & vina. Sic auaritiam lances irritant, dum satiant cibi famem, & conuiuæ non magis liquorem pretioso in poculo, quam ipsum sitire poculum assuescunt. Denique cum nos tædium argenti cœpit; ex eo soleas etiam iumentis induimus, non tam ostentatione luxuriæ, quàm ludibrio parsimoniæ. *P. Guinisius alloc.* 5.

Diu-

Diuitiarum mala.

CRudelis hominum persecutor aurum, nulla res in hominum vita tecum in certamen venire potest. Durum emollis, mollem induras: linguam mutam soluis, loquacem comprimis: currendo valentem tardum efficis, ac vicissim de tardo volucrem. Corda inflammas, & voluptate quadam demulces: sensus illecebris, ac præstigijs quibusdam excantas: cum interim venustas illa tua non minus veneno suo, quàm vipera noceat. leges, & iura proculcas: verecundiam, & pudorem abigis, sepulchra violas, parietes perforas, nihil non habes venale, nihil non prodis. Nimirum fabula mera est, quod vulgò dicitur, adamantem solum sanguine molliri; quid enim te possit esse efficacius etiam in saxis emolliendis. *In Pal. Eloq. exer. 2. lect. 14. pun. 5. ex Const. Manassis.*

Paupertas.

OMnia nimirum habet, qui nihil concupiscit; eo quidem certius, quam qui cuncta possidet: quia dominium rerum collabi solet, bonæ mentis vsurpatio nullum tristioris fortunæ recipit incursum. Itaque quorsum attinet, aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in vltimo miseriarum statu ponere? cum, & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & huius horridior aspectus solidis, & certis bonis abundet. *Et infrà*. Hæc igitur exempla respicere, his acquiescere solatijs debemus qui paruulos census nostros nunquam querelis vacuos esse sinimus. Nullum aut admodum parui ponderis argentum, paucos seruos, septem iugera

aridæ terræ, indigentia domi, publicè impensa funera, inopes dotum filias; sed egregios Consulatus, mirificas Dictaturas, innumerabiles triumphos cernimus. Quid ergo mediam fortunam, quasi præcipuum generis humani malum diuturnis conuiciјs laceramus? quæ vt non abundantibus, ita fidis vberibus Publicolas, Æmilios, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, hisque paria robora virtutis aluit. Exurgamus potius animis pecuniæque aspectu debilitatos spiritus pristini temporis memoria recreemus, namque per Romuli casam, perque veteris Capitolij humilia tecta, & æternos Vestæ focos, fictilibus etiam nunc vasis contentos iuro; nullas diuitias paupertati talium virorum posse præferri. *Val. Max. lib. 4. cap. 5.*

Enimuerò paupertas olim philosophiæ vernacula est frugi, sobria, paruo potens, æmula laudis, aduersum diuitias possessa, habitu secura, cultu simplex, consilio bene suada neminem vnquam superbia inflauit, neminem impotentia deprauauit, neminem tyrannide efferauit. Paupertas prisca apud sæcula omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide iusta, in Phocione benigna, in Epanimonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam populo Romano imperium à primordio fundauit, proque eo in hodiernum Dijs immortalibus simpulo, & catino fictili sacrificat. *L. Apuleius in Apol.*

Quanto certius securiusque viuunt, quos nulla auri aut parandi auiditas, aut amittendi metus vrget? quàm placidos dies ducunt, quàm pacatas noctes? intuere vultus eorum, qui securitatem men-

mentiſque tranquillitatem ex valido opum contemptu natam non ab Epicuro aut Stoico, ſed ab Euangelio didicerunt. Vide quàm læto ſupercilio, quàm exporrecta fronte, quàm ridentibus genis, non dicam abeuntes opes dimiſerint, ſed in ſinum prouolantes, & importunè ſe ingerentes repulerint: poſſeſſis etiam ſe exeunte, quò expeditiores forent ad deſtinatam æternitatis metam. *P. Scribanius in Phil. Chriſt. c. 3.*

FELICITAS, ET MISERIA.

Homo felix.

QVicquid nos meliores, beatoſque facturum eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit, & poſuit, nec auida ſpe infinita complectitur, ſed didicit à ſe petere diuitias: ſi deorum hominumque formidinem eiecit, & ſcit non multum eſſe ab homine timendum: ſi contemptor omnium quibus torquetur vita, dum ornatur, eo productus eſt, vt illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animum virtuti conſecrauit, & quacunque vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal eſt, & in commune genitus, mundum vt vnam domum ſpectat, & conſcientiam ſuam dijs aperuit, ſemperque tanquam in publico viuit, ſe magis veritus, quam alios; ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido, ac ſereno ſtetit, conſummauit ſcientiam vtilem, atque neceſſariam. Reliqua oblectamenta ocij ſunt. *Seneca lib. 7. de benef. c. 1.*

Infelix eſt Mutius, quod dextera ignes hoſtium premit, & ipſe à ſe exigit erroris ſui penas? quod Regem, quem armata manu non potuit, exuſta fugat? Quid ergo felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ

foueret manum? Infelix est Fabritius, quod rus suum, quantum à republica vacuit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum diuitijs gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsit? Quid ergo felicior esset si in ventrem suum longinqui littoris pisces, & peregrina aucupia congereret? Si conchilijs superi atque inferi maris pigritiam stomachi nauseantis erigeret? Si ingenti pomorum strue cingeret primæ formæ feras captas multa cæde venantium? Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerunt, causam dicent omnibus sæculis, quod æquiore animo passus est se patriæ eripi, quàm sibi exilium? quod Syllæ dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit? Viderint, inquit, ista quos Romæ deprehendit felicitas tua. Quid ergo felix est L. Sylla, quod illi descendenti ad forum gladio submouetur, quod capita consularium virorum patitur ostendi, & pretium cædis per Quæstorem, ac tabulas publicas numerat? Et hæc omnia facit ille, qui legem Corneliam tulit, felicem tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ vxoris quotidiana repudia deflenti, somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lene resonantium quæritur? mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat, tam vigilauit in pluma, quam Regulus in cruce. Sed illi solatium est pro honesto dura tolerare, & ad causam à patientia respicit: hunc voluptatibus marcidum. & felicitate nimia laborantem, magis his, quæ patiatur, vexat causa patiendi. Semper esse felicem, & sine morsu animi velle transire vitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem. *Senecu in lib. Quare bon. vir. mala acc. c. 4.*

Etenim plus reor hominibus aduersam, quam pros-

prosperam prodesse fortunam, illa enim semper specie felicitatis cum videtur blanda, mentitur, hæc semper vera est, cum se instabilem mutatione demonstrat: illa fallit, hæc instruit: illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absoluit. Itaque illam videas ventosam, fluentem, suique semper ignaram, hanc sobriam succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione prudentem. Postremò felix à vero bono deuios blanditijs trahit, aduersa plerumque ad vera bona reducens velut vnco retrahit. *Boetius de consol. phil. lib. 2. pro. 8.*

Calamitas sine miseria.

MODO fortuna nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta viribus, inuenit pericula sine auctore: nullum tempus exceptum est; in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hybernisque maiores agitur æstiua tranquillitas: sine hoste patimur hostilia; & cladis causas, si aliæ deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquod noui, casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxit, id vnus dies spargit, ac dissipat. Incrementa lentè exeunt, festinatur in damnum: nihil priuatim, nihil publicè stabile est: tam hominum quam vrbium fata voluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilque extra tumultuantibus causis, mala vnde minimè expectabantur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impel-

lente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? *Seneca epist. 91.*

Miserabilis Bellisarij calamitas.

HIccine est Bellisarius tot populorum domitor, tot expugnator vrbium? stipem petitis, cuius, armis vitam Principes precariam debent? qui fortunas regum atque diuitias superbo quondam pede calcabat, obolum non habet. spectat orbis vniuersus Bellisarium infelicem, cuius laboribus stat imperij felicitas? spectat nudum, & inopem, quem modo militum infinita multitudo cingebat vndique affusa lateribus? Ille ille Bellisarius imperij gloria, Imperatorum deliciæ, ciuium amor, hostium terror hæret mendicus ad ostium, turpis, squalore obsitus, exhaustus fame, dedecore oppressus, atq; infamia: sine re, sine lare, sine nomine, sine fortunis, exul orbis terrarum, pene à communi vsu spiritus animalis exclusus. O fortunæ temeritatem. Itane ludis in capita Principium? modo blandiris, modo sæuis, modo arrides, inuides, erigis, deprimis; quosque ante muneribus tuis obrueras, momento temporis à delicijs ad egestatis angustias, ex triumphis ad funera, ex victorijs ad clades, & honoribus ad infamiam traducis. *Ex Pal. Eloq. exer. 7. lect. 3. pun. 9.*

VOLVPTATES, DELICIÆ.

NVllam capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam; cuius voluptatis auidæ libidines temere, & effrenatè ad potiendum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum euersiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia

na-

nasci dicebat: nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: stupra verò, & adulteria, & omne tale flagitium nullis alijs illecebris excitari nisi voluptate. Cumque homini siue natura, siue quis Deus nihil mente præstabilius dedisset huic diuino muneri, ac dono nihil esse tam inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere. *Cic. lib. de senect.*

Quid dissimilia, imò diuersa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, & regale, inuictum, & infatigabile: voluptas humile, seruile, imbecillum, & caducum, cuius statio, ac domicilium fornices, & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem, circa balnea, ac sudatoria, ac loca Ædilem metuentia, mollem, eneruem, mero, atque vnguento mandentem, pallidam, atque fucatam, & medicamentis pollutam. Voluptas tunc cum maximè delectat, extinguitur; Nec multum loci habet. itaque cito implet, & tædio est, & post primum impetum marcet. *Seneca lib. de vita bea. c. 7.*

Vide descriptiones Vitæ delicijs affluentis sub Titulo Vita Humana.

DIGNITATES HVMANÆ.

Rex siue Monarcha.

EGO ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter, qualem quis-

quisque sortem, statumque habeat, in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit meo ore pronunciat. Ex nostro responso lætitiæ causas populi, vrbesque concipiunt; nulla pars vsquam, nisi volente propitioque me floret. Hæc tot millia gladiorum, quæ pars mea comprimit, ad nutum meum stringentur; quas nationes funditus exscindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ vrbes ruant, quæ oriantur, mea iurisdictio est. in hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum, & contumelia, quæ tranquillissimis pectoribus quoque patientiam extorsit, non ipsa ostentandæ per terrores potentiæ, dira, sed frequens magnis imperijs gloria. Conditum imò constrictum apud me ferrum est. Summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint hominis nomine apud me gratiosus est: seueritatem abditam, clementiam in promptu habeo. Sic me custodio, tamquam legibus quas ex abdito, ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. *Seneca lib. 1. de clem. c. 1.*

Princeps Optimus.

SÆPE ego meum P. C. tacitus agitaui, qualem, quantumque esse oporteret, cuius ditione nuncque maria, terræ, pax, bella regerentur; cum interea fingenti, formantique mihi principem, quem æquata dijs immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsoluit in pace: alium toga, sed non arma honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amo-

rem.

rem humanitate captauit. Ille quæsitam domi gloriam, in publico, hic in publico partam domi perdidit. Postremo adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum, omnisque gloriæ contigit, vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas, non sine quodam munere Deum festinatis senectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata cæsaries nonne longè, latèque principem ostentant. *Plinius Sec. in Paneg. Traia.*

Romanorum enim omnium, atque adeo gentium vniuersarum sermone perhibetur tanta virtute, tanta fortuna, tanta clementia, tanta liberalitate florentissimus ille Rex, & quorum corporibus ditione, ac potestate non imperat, in eorum animis amore, ac beneuolentia dominatur. Mirantur in eo tantum ornamentorum omnium, virtutumque concentum, vt fortuna cum ratione, cum hilaritate seueritas, humanitas cum maiestate, quasi cum acutis grauia, vt fieri solet in fidibus, proportione concordet. *P. Tarq. Gallutius to. 1. or. 15.*

Tyrannus.

TYrannis sæuitia cordi est. Tyrannus autem à Rege distat factis non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoque præferri multis regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium. Descenderit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit, quis tamen vnquam tyrannus

tam auidè humanum ſanguinem bibit, quam ille qui ſeptem millia ciuium Romanorum trucidari iuſſit? Et cum in vicino ad ædem Bellonæ ſedens exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gementium, exterrito Senatu: Hoc agamus inquit, P. C. Seditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur. Hoc non eſt mentitus: pauci Syllæ videbantur. Hoc inter Regem tyrannumque diſcrimen eſt; quod alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur, alter vt magno timore magna odia compeſcat. Nam vt inuiſus ſit quia timetur, timeri vult quia inuiſus eſt. O miſerabilem illum, ſibi certe; nam cæteris miſereri eius nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui ſuſpecta ſibi cuncta reddidit, tam externa, quam domeſtica, cum arma metuat ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumſpexit quæque fecit quæque facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus, ac tormentis adaperuit, ſæpe mortem timet, ſæpius optat inuiſior ſibi quàm ſeruientibus. *Sen. l. 1. de clem. c. 12. & 13.*

Remoramur, reſiſtimus, vt in communi domo. Quam nuper immaniſſima bellua plurimo terrore munierat, cum velut quodam ſpecu incluſa nunc propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum ciuium ſtrages, cædeſque proferret. Obuerſabantur foribus horror, & minæ, & par metus admiſſis, & excluſis. Ad hæc ipſe occurſu quoque, viſuque terribilis. Superbia in fronte, ira in oculis, feminæus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore ſuffuſa. Non adire quiſquam, non alloqui audebat tenebras ſemper ſecretumque captantem, nec vnquam ex ſolitudine ſua prodeuntem, niſi vt ſolitudinem faceret. Ille tamen quibus ſibi parietibus, & muris ſalutem ſuam tueri videbatur, dolum ſe-

cum,

cum, & insidias, & vltorem scelerum Deum inclusit. *Plinius iunior in Paneg. Traia.*

Nos primi impetum belluæ furentis excepimus, nos sæuitiam eius innocentium sanguine, nos cupiditatem publica paupertate satiamus. Apud nos semet exercuit crudelitas iam secura, & adhuc inops auaritia. Quid ego referam vacuatas municibus suis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus solitudines? quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata, capita diminuta, vitam aere taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis Consulares, & senes fortunarum superstites, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem cum interim miseri vetabamur agere miseros, immo etiam cogebamur mentiri beatos; & cum domi atque secreto solis coniugibus, ac liberis credidissemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Serenos nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Spes inter hæc nulla prædonis explendi. *Lat. Pacatus in Paneg. Theod.*

Acrior tamen in Tyrannos hic pauor, quod siue Rempublicam oppresserint, vindices libertatis optimates timeant, (quos antea sibi pares ægrè seruire non dubitant) siue in regnum inuaserint, ijs expulsis, quibus illud debebatur, populum in veteres Dominos pronum, assiduæ cogitationis molestia sibi fingant. Itaq; nec amicis satis fidi sunt, quod ad notitiam consiliorum admoti, sciant quoque à quo latere sua Tyrannis peti possit, & lædi, & fidem in nemine expectant, quam ipsi violarint. Palam tamen, & ex composito, subornata beneuolentiæ materia, integritatis famam, amorisque in Rempublicam ambiunt.

In agenos liberalitatis effusæ. Vltores vitiorum, quorum ipsi exemplum fecerant, legum denique optimarum onerumque publicorum ad Ciuitatum ornamenta, vel auctores, vel vindices. Ita præsentem inuidiam & apud postremos infamiam amolituri. Hoc modo Tyrannus, vt plurimum sortis suæ, non ingenij vitio peccat, aut necessitate probus est. Illius animus immodice austerus, & blandus intuitus, erectus ad omnia, præsertim quæ formidet, syncere voluptatis ignarus, cuius spe diducitur, vano decore atroces molestias permulcens, velut fuco, & ipse sibi imponens. *Barclaius in Icone anim. c. 13.*

Aula. Aulici.

QVOT artibus, quotque in molestijs constet hæc vita quot curas simulatio miserrimæ frontis obducat. ne ij quidem satis dixerint, qui diu suos ambitus illis malis luerunt. Neque vllus in hoc freto portum meretur, nisi qui adeo intelligat sibi curam laboremque assiduum esse debere, vt hæc ipsa quæ in eiusmodi vita molli iucunditate blandiuntur, in seueros vsus flectat, & semper in illis delicijs inueniat industriæ curarumque materiam. Est igitur in dignis hominibus, qui Regiam propitijs fatis colant, non præceps animus, non impatiens lentæ, ac multiplicis spei compositus, semperque in fortunam intuens, ne incuriosos effugiat, si quid illa etiam perplexè annuerit. Sed nec expectant in otio, donec vitro illa felicitatis semina occurrant. Magnis artibus iuuant fortunæ fauere volentis industriam: quarum fortasse præcipuam dicas, quam plurimos amicitia complecti, aliquem autem multo cultu demereri ex ijs, quos Princeps ad gratiam primæ familiaritatis admouerit. Est, & alius

alius in Regijs labor multa vtilitate spectabilis; versatilem animum in diuersa componere, & motus affectusque quicunque iuuabunt, saltem in speciem induere posse. quod vix commodè vllus vnquam perfecerit, absque sedula austeraq; diligentia, aut summo in suas cupiditates imperio. Ea arte multis hominibus parta res atque decus in Principum familijs vbi non modo simulatio ad eorum studia flectenda est, sed etiam ambiendi, qui gratia apud illos excellunt. *Barclaius in Icone anim. c. 13.*

DIGNITATES SACRÆ.

Pontifex Maximus.

NAM quid dicam de beatissimo terrarum moderatore, ac pastore populorum omnium, ad quem omnis immortalis Dei potentia ita translata est, vt regum regna confirmet, & stabiliat imperia: vt ad eius pedes, quos suppliciter exosculantur obijciant se amplissimi principes orbis terræ, & imperata facturos non minus libenter, quàm verè profiteantur? cuius tanta est auctoritas, atque erit dum genus extabit humanum, nimirum Deo proxima, vt vnus æternæ vitæ, necisque in homines habeat potestatem: sic vt vno eius verbo addito, vel tanquam prærogatiua, aperiatur Cælum, vel tanquam præiudicio claudatur mortalibus. *P. Bencius or. 2.*

Sacrosanctam regalis Sacerdotij dignitatem in Romano Pontifice omnes agnoscimus, & vnicè veneramur veritatis interpretem, Religionis antistitem, officij magistram, decori custodem, regnorum moderatricem, humani generis parentem. Præsidem publicæ felicitatis. Quæ ciuitates præceptis erudiret ad sapientiam, legibus ad insti-

iustitiam informaret, viribus instrueret ad tolerantiam laborum, moribus imbueret ad insignem speciem honestatis, cupiditatibus temperaret ad pacem, virtutibus coloraret ad gratiam laudibus condecoraret ad gloriam, spiritu veritatis animaret ad vitam, artificioque suo, quasi digito tractaret, eoque vsque perpoliret, ac fingeret, quoad indoles, & adoptio filiorum Dei transiret in indolem, & hæreditatem Cælestis Patris. Interim domi, forisque publica priuata, sacra, profana moderatur ad præscriptum, & exemplum veritatis, insinuante se subinde Cælestis instincta spiritu charitatis: ne semel accepta docendæ veritatis auctoritas deseratur: ne Religionis sanctitas violetur, vt iuris vtriusque prudentia vera tradatur, vt Sacerdotalis imperij perpetuò conseruetur incolumis in Vaticana Sede fundata Maiestas. Et iure quidem optimo: siquidem ex nulla commodius Arce, quam ex ea vexillum veræ libertatis, & religionis extollendum fuit, in qua gentes omnes auctoramentum acceperant superstitionis, & seruitutis. Caput hoc erat terrarum hic: hic excitandum domicilium sanctitatis: hic aperiendum fuit æquitatis Asylum; hic cortina varietatis; hoc commune perfugium virtutum: hoc emporium nationum. Vt inde Diuinæ Sapientiæ vena tanto pronius deriuaretur ad vnam quamque terrarum oram; quanto cæteris regnis Romanum fastigium altius emineret. *Ex lib. Orat. de S. Spir. aduen. or. 5.*

Hæc Petri sedes, hæc verè aurea est gemmis, margaritisque distincta clarissimis; hæc auditores, & discipulos habet, non homines vulgares modo, gentesque terrarum obuias, verum etiam doctissimos, ac post homines natos sapientissimos viros, ad percipiendam diuinitus acceptum disciplinam, non quidem in minoribus subsellijs circum-

cumsedentes, sed prouolutos in genua, & tanquam numine supplicabundos. Hæc verè dignissima sedes est, ad quam non Apollonius, qui vanus, & nequam erat, sed optimus, & prudentissimus quisque è postremis terræ finibus contendat: vt tandem aliquando ex aureo illo Solio Petrum audiat, non de rerum natura, non de sydVerum motu sed de Deo, deque Dei Filio, de ijs, quæ sub aspectum non cadunt, de animorum expiatione saluberrima disserentem. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 10.*

POMPÆ, ET SPECTACVLA PVBLICA.

Carolum V. Imperatorem Bononiam ingredientem cum exercitu, & pompa eiusdemq; inaugurationem, & coronationem pluribus describit Iouius lib. hist. 27. circa medium.

Triumphi descriptionem vide inter Titulos Artis militaris.

LVDI PVBLICI.

Ludicra armatorum pugna.

IVuenes etiam quidam Romani ludrico Circensi ad vsum belli verso partem humillimam muri cæperunt. Mos erat tum nondum hac effusione inducta bestijs omnium gentium circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera: nec semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tempus vtrumque curriculum complebat. Inter cætera sexageni ferme iuuenes, interdum plures apparitoribus ludi armati inducebantur. Horum inductio in parte simulachrum decurrentis exercitus erat: ex parte elegantioris exer-

exercitij quàm militaris artis, propiorque gladiatorium armorum vsum. Cum alios decursus edidissent motus quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis secundis summissioribus, tertijs magis & quartis, & postremis etiam genu nixis fastigiatam sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc quinquaginta ferme pedum spatio distantes duo armati procurrebant, comminatimque inter se ab ima in summam testudinem per densata scuta cum euasissent, nunc velut propugnantes per oras extremæ testudinis, nunc in media inter se concurrentes, haud secus, quàm stabili solo persultabant. *T. Liuius dec. 5. lib. 4.*

Gladiatorum certamen.

LVdorum diebus exhibebantur paria gladiatorum, qui nudi in medio theatro decertantes, suis vulneribus exprimerent imaginem quandam præliorum, redundabat miserando sanguine tota cauea; spectatorum animi crudeles illo tam tristi, & luctuoso spectaculo pascebantur; tantaque immanitas hominum mentes errore cœcas imbuerat, vt eum fortiorem iudicarent, qui rueret ad interitum audacius: eum misericordia minus dignum arbitrarentur, qui illam vehementius afflagitaret, hinc illa verba sunt, ferrum recipe, iugulum præbe. non hominum spectaculis digna, sed carnificina barbarorum: non ciuitatum nobilium theatris, sed lustris immanissimarum belluarum. *P. Perpinianus or. 3. de S. Elisab.*

Eu-

Luctator.

NON potest athleta magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunquam sugillatus est. Ille qui fudit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumatior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo vt similitudinem istam prosequar, sæpe iam fortuna supra te fuit. nec tamen tradidisti te, sed subsilijsti, & acrior constitisti. Multum enim adijci sibi virtus lacessita. *Seneca epist.* 13.

Cursus Iudæorum Romæ.

TVNC verò excitatissimis vulgi clamoribus ad præmium animari Iudaicam è carceribus fugam, & fugaces propelli cursores populi continenter exsibilantis aura. Tunc alij petulanti è plebecula dicterijs fodicare: putribus alij coniectis malis medicis lassitudini male mederi: alij palijs incussis incommode sudorem detergere: nonnulli etiam incitatis cruribus virgarum stimulos adiungere, aut cum vestigio volucrem spem victoriæ improuisa supplantatione deijcere. At contra Iudæorum natio diuerso multiplicique de loco Stadiodromis suis voce, nutu, gestuque subinde suppetiari, & animos viresque pro virili adijcere: Age, inquiunt, perge, præcurræ: parum abest: quin præuerte, præuola: primos palmæ fructus pedibus præcerpe. O factum male, cespitans prolapsus est surge, festina, non indecoro luti tectorio cerussatus, totusque vel sine pileo luteus, nudos potes superare. Hæc aliaque permulta suis addunt Iudæi cursoribus calcaria. Sed

quamuis

quamuis omnes hebraicis hortatibus extimulentur, bini tamen, terniue duntaxat optatam perseuerant ad metam cæteris siue labore, siue ludibrio delassatis. Denique victor plaudentium vociferatione spectatorum excipitur, interque raucum tubarum gaudium præmio donatus per triumphum reuertitur in olidum acclamantium recutitorum theatrum. *P. Ferrarius in Collocut. coll. 1.*

Cursus Equorum.

POST carceres suum quisque equiso bene curatum, & panis nonnulla offa valido vino insuccata affatim refectum in equum imponit, aut sessorem cum flagello puerum, aut ligneas pilas indito plumbo prægraues, ferreis vndiq; stimulis aculeatas, funiculis vtrinq; dependulas, qui crassiori telæ, pice dorso agglutinatæ insulti sunt, vt crebro incitent verbere currentem. Sic leuiter instructi, & frontem charactere de more stellati, nec non loca ordine sortiti, post funis repagulum equi sistuntur. quamquam illi sagina, & indole alacres stare loco nesciunt, & crebris hinnitibus, omnibusq; vngulis moram increpantes in cursum prægestiunt. Denique is qui laxando repagulo præsidet, audito vix tubæ signo, leuato manubrio vncum deprimit, vnde funis exclusis, prægrauante oppositi saxi pondere, momento cadit. Tum equina cohors volucri fuga ex oculis euanescit. Tum non vnus alato tergo, sed plures implumibus volatiles pedibus Pegasi sic properant, vt illis idem sit carcer, & meta idem pergere, & peruenire: ac præ ipsis claudicet quamuis pernicissima, tamen è longinquo sequax oculorum acies, & animorum. Crederes ventos, & fulmina catadromum decurrere parum dixi. Grandiloquo Stadij carmine citius velocitatem assequar.

Qua

Qua tandem carbasa ponto?
Qua bello sic tela volant? qua nubila cælo?
Amnibus hibernis minor est, minor impetus igni.
Tardius è summo decurrunt flumina monte:
Tardius astra cadunt: glomerantur tardius imbres.

Itaque ipsa velocitatis voluptas ingrata est, quia momento transit. Victor equus quamquam inter acclamantium hominum, interque adstrepentium tubarum plausus palmam refert auri textilis, argentea tela sufsuta pretiosè bicoloris: suæ tamen gloriæ ignarus, & rudis equino vilis paleæ, ac neglectæ frugis epulo donatur. *P. Ferrarius in Collo. vt coll. 1.*

Senensis Pugilatus, siue Pugna pugnis pugnata.

IGitur vbi harpasti velitatio alternante plerumque partis vtriusque victoria, inter innoxia sibila, & festas acclamationes satis prolusit: ad suarum se capita viarum gemina recipit acies, manibus inermibus pugnatura. Etenim solemne ijs pugilibus est contra quam veteres consueuerint, quolibet anulorum cæstu exarmatis, & nudis, compressisque digitis micare. Quin etiam vel casu prolapsi, vel impulsu deiecti surgere permittuntur impune: vt noui Hercules suis cum Antæis ex æquo congrediantur. Iam verò suæ cuiusque agminis tuba aere bellico viros ciet, mutuique Martis flammas canoro spiritu accendit. Iam doctæ Palladis milites litterati voce, manu & increpante moram tuba hostile agmen inuitant, & prouocant. Iam prouocatum raucas minas responsante classico procedit. Iam toto è foro spectatores accurrunt, & pugnæ locum densa vtrinque serie stipant. Iam concurritur, & sic impe-

impetus. Iam varijs verè modis manus conferunt: siue vt poeticè dicam, *Immiscentq; manus manibus, pugnamque lacessunt:* mirum dictuque visuque. Omnes quamuis rudes, & indiotæ sinu strepitu vocis dialecticis barbaræ formæ pugnis strictim, solidè, validèque argumentantur: & hi liuidum hostilibus oculis, illi contra cruentum naribus argumentum imprimunt. libet dum illi pulsant, ista concinere.

Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant,
Multa caue lateri ingeminant & pectore vastos
Dant sonitus: erratque aures, & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub vulnere malæ.

donec vtrinque tundentium efficaci miraculo dextrarum capita in tubera transformantur. Quod si victrice pugnorum petulantia repulsis propugnatoribus aggressores irrumpant: opima spolia ex officinis præsertim cibarijs atque dulciarijs, nisi maturè præcludantur, non sine lætabunda sublatorum altè pileolorum ventilatione, & victos exsibilante triumpho, ex aggressoribus prædatores exportant: ac veluti bellicam victores prædam, illa in vulgus missilia spargunt. Sin autem Palladij commilitones hostem repugnacibus dentifrangibulis, ac denasantibus pugnis retuderint, atque repulerint: re infecta indecorè abeuntem sonoro sibilorum irrisu prosequuntur. Ita mutuis vtraque se se factio aggressionibus incessit: & qua victrix, quà victa priscum pugilatum quotannis, inermi tamen, & innocentiore certamine instaurat. *P. Ferrarius in Colloc. coll. 2.*

Lapidatio militaris Romæ ludus.

VBI geminæ acies mutuum in conspectum venerunt, continuo fit clamor, & impetus. Prima in fronte pueruli, nempe tirunculi audaculi fero-

ferociter velitantur. Puerilem velitationem consequitur peritiorum è medio agmine puberum, atrocior tum è postremo atrocissima veteranorum, ipsorumque Ducum fortissimorum eruptio. Tunc, enimuero, addi dente alas furore, saxa volant innumera, quæ violent laboriosique volatus demum pertæsa, suam in sedem & centrum, per obstantium humanorum capitum perruptas, perfractasq; moras cruentam sibi viam aperiunt. Ita concreta graues in lapides terra, in volucrem libertatem manumissa, pro liberatoribus suis mirabili spectaculo in aere militat: & siccum diluuium non nisi post casum cruorem madet. Videas hic alios læua circumuoluto pallio clypeata, plumos contra ictus se se protegere: alios agili callidoque corporis flexu, & leui saltu violentam petitionum tempestatem declinare: vulnerato alios capiti subitariam terræ iniectu medicinam facere, obligatoque raptim vulnere pugnam ardentius redintegrare, perinde quasi se se auctior per vulnus infuderit furor. Porrò plerunque fit, vt alternante victoria, conflictio fluctuet, & vndabundum vtrumque se agmen vltrò citroque propellat. Quod si factionis alterutrius acies inclinare cæperit in fugam. tum verò sine mora, sine requie fugientum terga, lapidum postica grandine grauiter vapulant. Denique profligato bello, victores fugitiuorum aures hostium. & animos sonoris sibilis conuicijsque proscindunt.

P. Ferrarius in Collocut. coll. 1.

Ab eodem Florentinum Harpastum, siue Calcis ludus elegantissimè describitur; quam descriptionem vtpotè exactissima rerum enumeratione concinnatam, ideoque solito longiorem leges ibid. colloc. 3.

Item Pisanum ludicrum, hoc est Pisano in ponte conflictus describitur ab eodem ibidem colloc. 4.

Per-

Personati ludiones morbosa corporis habitudine.

ECCE prodeunt ê gurgustijs congerrones infimæ sortis, mendosissima membrorum structura compacti, alij alijs corporis partibus imminuti, ac distorti, mira ægritudinum diuersitate morbosi, mutili pedibus, humeris gibberosi, vlcerosi capite, cæculantes oculis, ventriosi, suspiriosi, liene turgidi, eruptionibus pustularum inflati, colore buxei, ferrei, porracei, luridi, cineracei, omnes distorti, semiamicti, centunculis, palliastris omnes; tanto in numero nullus ad numerum quicquam agere, sed inconditum ad strepitum Bacchorum bacchantium scabiem scalpere, bestiolas quæritare, quales fœtentis popelli detrimenta purgare solent in angiportis. Tum ne otiosi essent in negotio ludicro, inflare buccas torquere genas dentes exerere, odorem tetri sulphuris inhalare, fronte, & oculis tumultuarijs tabernariam exercere. Mox ecce tibi Matrona seuerior flagella varia subministrantibus gratijs prodibat in scenam; doricumque saltans, hoc est sacro furore percita; cum rithmo nebulones illos toto proscenio palantes agebat. tum ne impune baccanal fecissent, verberones illos innumeros numerosa verberatione donatos, partim sua, partim suorum comitum opera dimittebat. Claudis igitur crura dirigebant norma lignaria, cæcutientes cogebant collyrio querceo stellas cernere in meridie, ventriosis applicata virgidemia more Turcico medebantur, scabiosis vlmeo pectine pectebant cutim, elephantiacis radebant saniem nouacula querculana, sordidorum scapulas bubalino strigili mundabant, gibberosis quadrabant humeros roborea regula, ligneoque malleo tentabant

con-

concauum, an campana inde aliqua resonaret, reliquorum distorta membra redigebantur in ordinem loreo perpendiculo. *P. Leo Sanctius flor. l. 3. decl. 1.*

Funambulus.

EST profectò spectaculum illud admirabile, & tremendum, vbi vel procera, vel iusta magnitudine vir per extensum funem non graditur modo, sed vibrato sursum corpore, pedibusq; micantibus, & cytharœdo personante salit ad numerum: vbi adiunctis ad plantas orbiculis, & muricibus, tabulisq; suppositis ingreditur tamen, ac cytharæ præeunti molliuscula saltatione respondet. Vbi mustelarum, aut anguium modo pectore prono, proiectoque perreptat ad neruum, vbi resilit, vbi suspenditur, vbi ex simulata prolapsione sese refert in gradum. *Ex Pal. Eloq. exer. 4. lect. 7. pun. 1.*

Circulatorum spectacula, & præstigiæ.

NImirum subit hic animum recordatio Circulatoris Agonalis non illepidi, cuius calliditas nostræ huic disputationi commodum venit. Ascenderat hic cum socio fortuitum pegma, expositisque de more mercimonijs, prætereuntes histrionali artificio aduocare conabatur: cum cœtus non fieret, illi pretiosa quæque promere; noua, & exoticæ conditionis vnguenta manibus abluendis odorandisque prædicare; extollere in cælum laudibus dentium mundicias.

Nitelas oris ex Arabicis frugibus
Tenuem, candificum, nobilem puluisculum
Complanatorem tumidæ gingiuulæ,
Conuerritorem pridianæ reliquiæ,

Ne

Ne qua visatur tetra labes sordium.
Restrictis forte si labellis riseris.

præterea oscilla insertis clam digitis mobilia in pugnam committere; pelues sublimes iacere; serpentes innocenter admouere pectori; cultros infesto mucrone deuorare; aliaque præstigiarum plena in vulgus edere. Sed nescio quo eorum fato rarus omnino spectator eo aucupio tenebatur. *P. Famianus lib. 2. prol. 1.*

Vidisti ne aliquando ligneum, simulacrum, quo circumforanei præstigiatores ad merces extrudendas è pegmate proponunt in vulgus? Illi ceruix affixa mobilis, & quibusdam quasi vertebris ad circumspectum idonea: brachia quoque lentula, & flexibilia leuibus inserta nodulis, vt circumagi facile possint sub pedibus troculi roculæque trusatiles occultæ: ad molem quo iusseris promouendam. mox callidus intra proscenium machinator arcanis quibusdam, planeque intestinis fidiculis humanum illud automaton moderatur ad gestum, ad nutum, ad renutum, immo ad vocem sermonemque: veritate vsque adeo repræsentata; vt aliquando non desint, qui nisi viuere, ac loqui homines ligneos stipitesque iurent, stipites ipsi se se, & caudices arbitrentur. *P. Guinisius alloc. 1.*

Ludos scenicos Vide apud Barclaium Argen. lib. 1. Idem ludos editos in aquis.

Histriones Comici.

AN non eius artificium præclarum putem, quo potest hominum lautissimorum gratiam demereri? qui placeat vobis? qui quotidie nunc facetissimè, nunc luctuosissimè vos oblectet? qui nescio quid actuosum, vultuosumque personatus assiduè meditatus alienam operam ad suum lucullum

cultum abutitur? qui maiore fortasse cum mercede, quàm laude vel in tragico syrmate vociferatus cum Atreo, vel in comico palliolo delitigans cum Cremete, venalem vocem exercet? cuius ingenium in gestu, gestus in quæstu, quæstus in sumptu, sumptus in scenis, & cænis, vtinam non obscænis, fundus autem, & fundi vectigal in risu, fletuque vestro situm est, cum bene famem obsonauerit laterum exercitatione, non cænitat? qui solus ex omnibus sic habitat in animis, oculisque vestris, quasi qui spiritum ex ore vestro ducat, & tum demum verissimo risu rideat ipse, qui modo flebat in Tragicis: vbi ficto fletu suo flere vos senserit? tum contra iure fleat, & quidem ex animo, cum siccis oculis ad suas lacrumas, vos non allacrumare perspexerit? qui si vobis placuit; habet vnde sumptum faciat in cænam: si displicuit; ieiunus ex ventris inanitate suspirat? An solus Lucius vestris aptus est auribus? minimè. multi cum illo thesaurum bonorum suorum in vestris auribus posuerunt. Auctor quæstuosissimus idem, & sumptuosissimus longum agmen trahit theatralium congerronum, multam alit familiam mimulorum, & mimularum, nec paruo potest esse contentus. Igitur eorum mendicitas in spe pascitur vestræ liberalitatis: quicquid è vobis corrogauerint, hoc habent vnum, quod confestim edant; hoc si non habeant, eant alio quæsitum ne pereant. Ritu cynicorum viuunt in diem, & de die, Sarcinulas colligere parati, nisi quotidianum industriæ suæ famusculum exegerint ex eorum largitate, quibus ipsi nihil præterquam verba locare poterunt. O nouum pecuniarum aucupium: O segetem epularum nouam? mirum: voce seritur: voce metitur: voce coquitur: voce conditur, voce conficitur, quo vescuntur: spectatorum beneficentia respirant, par-

cimonia suspirant. Ipse verò Liuius, verè Roscius, & primarum semper partium, nunc Dauus ex Agamemnone, nunc Agamemnon ex Dauo: repente pauper egentissimè splendidus, cum illo circumforaneo grege nullum intermittit diem, quo die non è cauponulis demigret in Scenam, vt qui suam coquinam habet in fabulis: & palati patrimonium tuetur in auribus ideo spectaculorum lenocinia nonnihil de popinæ nidore redolentia, cum omni Tymelico choragio transferunt huc illuc, vbi maior spes vestræ liberalitatis effulserit. videlicet, vt, quod in ganea pridie decoctum fuit, postridie reparetur in Scena. Scena prædium, caupona sepulchrum est: quod in Scena de die conquirunt, in caupona de nocte consumunt. nescias an sapiant: vt loquantur, an loquantur vt sapiant: an viuant vt edant, an edant vt viuant. hoc liquet, vitam illis esse vitalem ex vsura dialis spiritus: verè dialis, quod enim lucelli quæritur ante noctem, concoquitur ante diem, habere quo victitent, & habuisse simul est, de vitæ summa per singula momenta deliberant; nihil congregant, nihil in futurum seponunt. Itaq; profectò vitæ specula semper illis est regula præsentis dieculæ: vniuersa suspenditur instar illius bestiolæ, quam non vltra diem æuum propagare docet, & Ephemeridem appellat Aristoteles, quicquid enim per theatrales operas illis ad victum, cultumque corporis præparatur, cum sole mane nascitur, occidit vespere. *P. Stephon. prosa 9.*

LVDI PRIVATI.

Ludus pilæ.

VOLO Chrysippi nostri vti similitudine de pilæ lusu: quam cadere non est dubium, aut mittentis studio, aut accipientis. Tunc cursum

sum suum seruat, vbi inter manus vtriusque aptè ab vtroque, & iactata, & excepta versatur. Necesse est autem lusor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Si cum exercitato, & docto negotium est, audacius pilam mittemus: vtcumque enim venerit, manus illam expedita, & agilis repercutiet. Si cum tyrone, & indocto, non tam rigidè, nec tam excussè, sed languidius, & in ipsam eius dirigentes manum remissè occurremus. *Et infrà*. Sicut in lusu est aliquid pilam scitè, ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui aptè, & expeditè remisit quam acceperat. & huius rei laus in corporis motu est, & in agilitate. Nec tamen ideo cum bonum lusorem dicam, qui pilam vt oportet excepit, si per ipsum mora, quo minus remitteret non fuit. *Seneca l. 2. de benef. c. 17. & 32.*

Abijcitur in medium pila. fit iuuenum vt solet sortitio, & auctorati bifariam in partes discedunt. Iamque adeo feruere opus, & hi vibrante manu pilam expellere, hi venientem excipere: iterumq; petere alterni, & alterni eludere. alij suos clamorimus vrgent, alij aduersos prouocant stimulantque, & si qua manus vnius fefellerat, promiscuè occurrere, omnes fremere, nemo ferre. *P. Biderman. in del. sacr. narr. 3.*

Alterum est ludi genus, quod in quadrata, aut paulò longiore, ampla etiam, præaltaque aula, & multis patula fenestris iucundissimè exercetur. Hinc atque illinc triplici in latere oblonga, humiliaque tabulata, supraque decliuis tecti in morem inlicatis asseribus ad sustinendam, remorandamque pilam fastigiata excitantur. Ea in aula perexigua pila tomento farta, reticuloque pulsa, ac repulsa, vltrò citroque commeat; perque varias vices nunc solo afflicta resultat; modo inflexa voluitur in latus, iam Cælo impacta desi-

lit; modò in transuersum secta deprimitur, mox nouo animata verbere rediuiua salit modo reiecta pariete reciprocatur: nunc versa manu retorquetur; iam interiectum in medio radens funem in angulum illatebratur; iam reticulo à tergo per diuaricatas subtus, tibias acto retruditur. Denique per multiplices anfractus, per diuersas ambages, per varios mæandros nullius metæ sollicita volucris semper itaque reditque nusquam hærens, incerta semper lege errans, aeris semper ludibrium volat, ac reuolat. *P. Alb. de Albertis par. 1. de exerc. prob. n. 70.*

Ludus puerorum lapillos proijcientium in aquas.

PVeros videmus certatim gestientes testarum in mare iaculationibus ludere. Is lusus est testam teretem iactatione fluctuum leuigatam legere de littore; eam testam plano situ digitis comprehensam, inclinem ipsum atque humilem quantum potest super vndas irrotare: vt illud iaculum vel dorsum maris raderet, vel enataret. dum leni impetu labitur, vel summis fluctibus tonsis emicaret, emergeret dum assiduo saltu subleuatur. Is se in pueris victorem ferebat, cuius testa, & procurreret longius, & frequentius resiliret. *Minut. Felix. in Octau.*

Vide P. Pontanum in Progymn. vol. 1. vbi describit ludum lapidum ad metam prog. 70. Ludum turbinis prog. 73. Ludum globulorum, & nucum prog. 71. & 72.

Saltatio.

SI quis maximæ auctoritatis virum de re graui allocuturus, quo apud eum officiosi, eleganti sque hominis nomen aucuparetur; antequam

quam verbum vllum faceret, graphicè scitèque choreas duceret; si in ipso sermonis ingressu vno flexuise in orbem torqueret; mox totum corpus in altum tolleret; subito deinde suo in terram pondere recellens, nunc pedes lubricaret in fugam modo numerosum gressum intercalaret; iam modicè repedando intersistere; iam quinto quoque passu alios insereret modulos; nunc pedes rursum decussatim quam citissimè secaret in saltum; iam denique vtrumque tremula agitatione alternatim vibraret; quis non tam lepidæ vrbanitatis nouum architectum reapse iocularem circulatorem, fatuumque sannionem putaret, ac rideret. *P. Alb. de Alb. p. 1. de leu. or. nu. 105.*

Petauristæ atque Chironomi vulgò Mattacini.

INTER laruatos verò nulli leuiores, nulli insaniores, quam petauristæ atque Chironomi, quos nos Itali ab affinitate stultitiæ vernaculo nomine *Mattacinos* appellamus, per plateas ludibundi spatiantur. Vestes sunt ijs ex toto rubræ, vel coccineæ ad cursum saltumque expeditissimæ. Tibialia, ac subligacula quam arctissimè circumducta induunt. Brachia, humeros pectus, ventremque angusto panno seuerè castigant, & præmunt. Nullo eo in habitu exundantes, vt ita loquar, laciniæ, nulli inflati sinus summa cutis tenta supra tela sine vlla ruga, vel stria eleganter adstringitur. Galericulus turbinatus, gracilique crepitaculo in cuspide fixo stridulus, capitis operimentum est. Inde vultus larua ridiculè, scurriliterque vultuosa, rugis caperata, genis extuberantibus, nasi enormi proiectura, ore in cachinnos soluto obducitur; quantoque magis facies dissimulatur, ac tegitur, tanto magis se se vecordia.

dia prodit, ac detegit. Sub mentum totus colli, atq; ceruicis tractus lineo focali inuoluitur. Pendent ex humeris carbasinæ teniæ croceis reuinctæ ligulis, auræ prorsus ventoque nuncupatæ. interula etiam atque subucula, fenestrato hinc atque illinc amictu paululum eminet. Infra poplites exiguæ ex aurichalco glandes plumbeo intrinsecus globulo tinnulæ, atque in restim dispositæ tanquam torques fibula connectuntur. Demum imis pedibus calceoli repandi ad omnem agilitatem facti, vel ipsa Mercurij talaria ipsis affingunt. Ita personati, conformatique in omnes lusus se se læti, tripudiantesque impendunt, atque vt risum eiceant, ingenium vires, thecnas, dolosque vniuersos sedulò periclitantur. Quà popellus simplex turba conglobatur, dexterè pedem inferunt. Tum omnibus primum blandiri; pellitis, chirothecis mulcere comiter adstantibus barbam; admotis leniter manibus prensare palpareque singulorum humeros: deinde ex inopinato huic pileum detrahere, illi pallium, alteri penulam; alium subductis improuiso pedibus in terram arietare. Hinc ludicro hilares furto, subsultantes aufugiunt: pauci expilati, expallatiq; indignantur fremunt, vociferantur, cæteri plaudunt, rident, cachinnantur. Non illi reliquorum more gradiuntur, sed vno pede producto, altero retrorsum hærente, intextasque manicis manus strenuè celeriterque complodentes: tum earum alteram, supra oculos tanquam in speculam, aut in oculorum, vt ita dicam, tectum, atque subgrundam erigentes, alteram verò curuato brachio, ceu ansam cingulo affigentes in latus obliqui feruntur: mox altero passu in contrariam partem se se vertentes easdem repetunt gesticulationes; atque vbi semel, iterumque ita vtrinque nugati sunt, ex templo saltus congeminant. In via porrò vt

nullam

nullam habent, quò tendant, metam, ita non eunt, sed errant non vltra pergunt, sed repedant, non pedes explicant: sed cruciant. nimirum summis pedum digitis insistentes, vestigia, gressumq; nonnihil suspendunt, at paulo post solum libero cursu prætervolant. Nec mora, alij inflexo in voluntarium gibbum dorso, manibusque femori innixis, inclinatam illius molem fulcientibus, ex interuallo transuersò subsistunt: alij diuaricatis tibijs singulos immani saltu transiliunt; tum ita superatis omnibus eodem modo se arcuantes ab alijs vicissim transiliuntur. Rursus officijs pedum manuumque commutatis, aerem pedibus manibus, terram recti, sed inuersi percurrunt; aut alternatim pedibus manibusque circumactis, tanquam radijs in rotam emissis, aream dimetiuntur. Nec desunt, qui in supremas domorum adiacentium contiguationes, non per scalas, sed extrinsecus per fenestras, per clathros, per podia mirè pensiles euadant. Quin aliqui etiam se per multiplices, erraticosque circulos incredibili pernicitate traijciunt; nonnulli aurerso capite terram stantes contingunt; omnes postremò tam insanè pandiculantur, plicantur, conuoluuntur, extenduntur, vt facilè eos, si lubeat in re ludrica cum Plauto ludere, enodatos, exossatos, exdorsuatos censeas. *P. Alb. de Albertis p. 1. de leu. orn. n. 166.*

VENATIO.

NVllam corporis exercitatio nobilitati magis apta magisque conueniens est, quam laboriosa quies, & negotiosa species ociandi Venatio; vt pote quæ sit idoneum iusti prælij simulacrum, ea propter olim rei militaris gloria clarissimi duces, milites suos volebant venationi dare operam, quam tyrocinium exercitationis mili-

taris nominabant. Quid enim est aliud incredibili celeritate per campos, & nemora volitare, ire, redire, fossas transilire, vbique emicare, Ceruos, & apros omnibus vestigijs prosequi, quam hostes insequi fugientes, & vincere? Ire in inuia humanis lustra passibus, obstructos dumis horrentibus aditus perrumpere, pendentium rupium montiumque iuga superare, excutere cubilibus feras, huc illuc discurrere, sursum deorsum, modo huc modo illuc generoso puluere sordere, quam ad exercitationes bellicas, & mage laboriosas aptum se habilemq; reddere? Vt bene dixerit Xenophon venationem esse verissimam bellicarum rerum meditationem. *Ex Pal. Eloq. exerc. 8. lib. 3. pun. 4.*

VIRTVTES.

Virtus.

QVanti æstimanda est virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest vnquam, neque naufragio, neque incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur? qua qui præditi sunt, soli sunt diuites. Soli enim possident res, & fructuosas, & sempiternas: soliq; quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis; satis esse putant quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. *Cic. parad. 6.*

Altum quiddam est virtus, excelsum, & regale, inuictum, & infatigabile: Voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum, Virtutem in templo inueniens, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus, voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem, mollem, eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam aut fuca-

tam.

tam, & medicamentis pollutam. Summum bonum immortale est, nescit exire: nec satietatem habet, nec pœnitentiam. Nunquam recta mens vritur, nec sibi odio est, nec quicquam mutauit, quia semper secuta est optima. *Seneca de bea. vita c. 7.*

Animus intuens vera, peritus fugiendorum, ac petendorum, non ex opinione, sed ex natura pretium rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus, actionibusque intentus, ex æquo magnus, ac vehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus sanus, ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est hæc eius facies, si sub vnum veniat aspectum, & semel tota se ostendat. *Seneca epist. 67.*

Fides diuina.

FIDES contrarias de rebus necessarijs opiniones ex animis euellit: quid omnes conueniat sentire demonstrat, & conspiratione sententiarum mentes coniugit. Contendebant antea multis de rebus dissidentes inter se familiæ philosophorum; & cum sepè numero contraria docerent, sua quæque decreta confirmans, alijs etiam persuadere nitebatur. fides magna ex patre tollit è medio molestum illud perniciosumq; certamen: vt etiamsi nonnullis de rebus contraria existimare non sit nefas; sed illis tamen quæ sunt prorsus ad beatam immortalitatem assequendam necessaria, idem omnes, & sentiamus, & loquamur. Quod enim ais philosophe? quid in illis gymnasiorum

exedris otiosè residens tumultuosè vociferaris? an nullum esse Deum? at esse fide pro explorato nos habemus. an humanam eum habere speciem, & figuram? at Deum corpore carere, & ab omni concretione segregatum esse docet fides. an non regi res humanas prouidentia? at ne folium quidem vnum ex arbore, vel capillum ex hominum capite defluere sine diuina voluntate fides tradit. num æternum esse mundum? at nouam rerum molitionem, & initium huius vniuersitatis fides nobis exponit: nihil ne omnino manere, nullum sensum residere post mortem? at nostros animos immortales esse, & ad corpora sua redituros aliquando, fides ostendit. aniles ne esse fabulas improborum supplicia post mortem, præmia bonorum? at reddituros omnes Deo totius vitæ rationem, & digna quemque suis dictis atque factis, vel præmia, vel supplicia reportaturum declarat fides. nullus error est ab illa beata, & immortali vita nos excludens, quem non radicitus extrahat, & extirpet fides. *P. Perpin. or. 8. de Deo.*

Fides humana.

FIDEM esse mortalium nexum verissimè dictum est: neque enim solum homines in agris olim, ac nemoribus solitarios, ac vagos semel ad communionem rerum eadem sub mœnia fides traxit, sed quicquid commercij operisque, quicquid induciarum, ac fœderis, quicquid amicitiæ, & affinitatis præsentes absentesue perpetuò contrahunt, id mutua inter homines fides persuadet: quam si ex animo tollas continuo sanguinis, ac necessitudinis coniunctio, legum sacramentorumque iura, negotiorum, ac societatum conspiratio dissoluentur; ipsi inter se mortales auersi, & suspiciosi, sibique ab aliorum perfidia metuen-

tes, ab rerum administratione publicarum, ab vrbibus atque conuentibus, à communi colloquio conspectuque, ad siluas, & glandes more pecudum redigentes. *P. Damianus lib. 1. prol. 2.*

Sed fides non procul ab Amore captiuam se induit in casses, Heroina illa regiæ nobilitatis: regium quippe est vel ipsa verba habere fidissima. Media ei est inter adolescentiam, ac senectutem ætas, quod illa non satis experta nimium omnibus se credat, hæc verò nulli penè se fidat. frontem eius Verecundiæ regiam putes, ita nil perfrictum aut proteruum recipit. Anchoræ speciem ædificatorum crinium figura gerit argumentum insigne constantiæ. Erumpunt ex oculis beneuola modestiæ obsequia: cinctura balthteo est, nec discingi vnquam poterit tam sæpe authorata Beneficientiæ Sacramento. Manu præfert anulum sponsionis immobilis characterem, ac pignus: sed, & Canis blandus assecla deliciatur ad pedes, quo nullum animal dominis, ac domibus magis fidum est. *P. Leo Sanctius l. 1. flor. suo tit. Vena. Ant.*

Charitas.

EST namque Caritas magnanima in præferendo, benigna, & lenis in condonando, in rebus aliorum secundis non inuida, non inhumana, neque crudelis in aduersis, incostanti leuitate non fluctuat, contumaci superbia non intumescit. honos vel ignominia proponitur? non ambitione incenditur, non iniustæ ignominiæ metu commouetur. spes quæstus inuitat? non suis magis commodis, quam aliorum vel necessitati, vel vtilitati seruit. offenditur? non excandescit iracundia. læditur? nemini se vlciscendi causa machinatur aliquid mali. verbis improborum excitatur ad nocendum? nullius iniuria vel incommodo

delectatur. ad fallendum ad fraudandum impellitur? veritate mirabiliter gaudet. quid est tam durum, tam asperum, tam acerbum, quod non illa ferens æquo animo libenter sileri patiatur? quid is qui diligitur loqui potest, quod illa non credat? quid tam difficile, tam arduum videri, quod illa perficere se posse non speret? quid tam formidolosum atque terribile, quod non illa vel sustineat præsens, vel adueniens excipiat animo erecto, parato, & inuicto denique quidquid est, vnde discordiæ, atque dissidia nasci possint, id in eius animo nihil habet loci, quem diuinæ caritatis ardor inflammat. *P. Perpinianus or. 8. de Deo.*

Prudentia.

IN bonorum distributione primas Prudentiæ deberi nemo negauerit, qui lucernam hanc animæ, virtutumque nutricem, & aurigam viderit, nihilo magis à summo absolutoq; Principe abesse posse, quam Solis ab cælo fulgorem. Sapienter enimuero Peripatetici aiunt prudentiam in omnibus virtutibus vt ducem, præsidemque omnium imperatricemque dominari. Verè dicam absque illa nullum florens tutum, beatumque fore imperium, ac ne hominem quidem vllum, qui negotium ex animi scientia conficiat. Hæc hostem opprimit, antevertit infortunium, canit triumphum, dissipatum animi statum colligit, & componit, fræno concupiscentiam, & inferioris animæ motiones coërcet rationis imperium instaurat, laudabiles efficit actiones animum ad Dei nutum, & voluntatem moderatur. *Ex Pal. Eloq. exer. 8. lect. 4. pun. 1.*

Iustitia.

IVstitiæ tanta vis est, vt nec ij quidem qui scelere, & maleficio pascuntur, possint sine aliqua iustitiæ particula viuere: vnde improbissimis erit improbior, quisquis illa carebit, cum hæc sola virtus sit, quæ magnos, & laudabiles reddit homines. Qua in opinione fuisse dicitur Agesilaus, qui cum audisset magnum regem Asiæ appellari; quid ait ille maior me, nisi iustior: scilicet omnium virtutum Principem Iustitiam esse ducebat. Idem confirmat Cicero l. 2. off. Nullius, inquit gloria, & fides virtutis inuidiam conciliat maiorem, quam iustitia, quod auctoritas eam, & fides potissimum comitetur: apud alios neque colunt solum vt fortes, neque suspiciunt vt prudentes, sed diligunt etiam vt iustos, eisque fidunt & credunt. adde quod fundamentum perpetui nominis, & famæ iustitia est, sine qua nihil potest esse laudabile. *In Pal. Eloq. exer. 3. lect. 4. pun. 8. ex Cicer. de off.*

Hæc illa est Auditores omnium domina, & regina virtutum, à qua in omne hominum genus leges, & iura manarunt: quæ benefactis honores, & præmia, malefactis ignominias, & supplicia proponens, studia bonorum excitat, malorum improbitatem exercet: qua sublata non domus vlla, non ciuitas, non hominum inter se societas, non ipsa denique vniuersitas rerum stare, ac tueri se punctum temporis posset. *Muretus to. 1. or. 9.*

Fortitudo.

OMnino fortis animus, & magnus duabus rebus maximè cernitur: quarum vna in rerum externarum despicientia ponitur, cum persuasum

suasum, sit nihil hominem, nisi quod honestum decorumque sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nulliquc neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ succumbere. Altera res, vt cum ita sis affectus animo, res geras magnas illas quidem, & maximè vtiles, sed vehementer arduas, plenasq; laborum, & periculorum, tum causa vitæ, tum multarum aliarum rerum, quæ ad vitam pertinent. Harum rerum duarum splendor omnis, & amplitudo est, addo etiam vtilitatem, in posteriore: causa autem, & ratio efficiens magnos viros, est in priore. in eo enim est illud, quod excellentes animos, & humana contemnentes facit. Id autem ipsum cernitur in duobus, si, & solum id quod honestum sit, bonum iudices, & omni animi perturbatione liber sis: nam, & ea quæ eximia plerisque, & præclara videntur, parua ducere, eaque ratione stabili firmaq; contemnere, fortis animi magniq; ducendum est; & ea quæ videntur acerba, ita ferre, vt nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magnæque constantiæ. *Cicero lib. 1. de Offic.*

Virginis huius equestris augusta è facie ira nobilis eminet, qualem in Dauide micasse credimus, aggredientæ leones. Oculi solis inspiciendi potentes terrent hostes, nec displicent, ita veniam spondente miseris, vt superbis bellum acre decernant. Eius caput ænea tutela protegit, sed vultu semicè aspicuo relicto, ne planè infelices intereant ex illa morituri. Vltra verticem crista consurgit, quæ pennarum gloria tumens ventulos fugat simul, & fœtat, mitigatque volaticam quadam amœnitate vniuersam ferociam. Ad tempora crines, aliquot errore surreptitio sine metu trepidant: Sansonis capite digni sunt ex robore, sed ex gratia, & venere crispandi pariter

cum

cum coma Iudithæ: thoracem præmuniunt adamas, amethistus; aliæque huiusmodi gemmæ conciliatrices alacritatis, & impetus. Sed hic potissimum chlamydem excitat ad fluctuandum, cui vel Romana Clælia supposuisset humeros, cum è fluctibus enatauit in patriam; pedes altis subnoxi cothurnis, quò sublimius attollantur ex humo, instruuntur calcaribus cuspidatis ferreo charactere Martis, qualem figurant Astronomi fortitudinis acrimoniam fortasse notantes. *P. Leo Sanctius l. 2. flor. sub tit. Vena. Ant.*

Temperantia, & moderatio.

VIdère num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mansuetudine, & moderatione mutauerit? Mutauit planè, nam ciuilior factus prosperorum infregit inuidiam. Tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes. Visu, & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem, & grauitatem summæ potentiæ retineret, inuidiam, & arrogantiam effugeret. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum se ex nobis putat: nec minus hominem se, quàm hominibus præesse meminit. Nam cui nihil ad augendum verticem dignitatis superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat securus magnitudinis suæ; neque enim ab vllo periculo fortuna Principum longius abest, quàm ab humilitate. *Plinius in Paneg. Traiani.*

Liberalitas.

LIberalitas igitur Imperatorio laureata serte, vultum Ioue iuuene, adiuuante dignum expromit; qualis Iuppiter visebatur antiquitus adolescentis ore conspicuus sub dio positus, & in

asylo

asylo salutem spondens, ac munera. Crines vndatim ex ceruice profusi pretiosum ventis donarium circumserunt. Vnicornem Venatrix nostra domat ferum animal, ac syluestre: nihil enim tam efferum, & agreste reperias, quod beneficijs non mansuescat. Porrò Venatricis huius vestimentum è vestiario siderum, ac Solis depromptum videtur, tanto candore coruscat, ac vibrat. Peplum illud est, quod simulacris Deorum veteres inijciebant: Dijs enim pares efficit populus liberales viros. Libera tamen eius ceruix, & expers monilium est, sicut armillis dearmata brachia; nulla vnionum serie catenatur pectus, nulla sub aures gemmarum momenta librantur: hæc enim omnia dono data iam sunt. Neque tamen illi quicquam desit ad manus enim fortuna pedisequa omnium generum opes ministrat amplissimo pollubro. *P. Leo Sanctius flor. l. 2. sub tit. Vena. Ant.*

Constantia, seu vir Constans.

QVamquam omnia quæ possunt excogitari, conspirauerint incommoda, vt quidquid viderit horridum, quidquid calcauerit sordidum, attigerit asperum, comederit fœtidum, tulerit viscosum, tepidumq; esset, tamen erectum animum, distractum ab ærumnosi calamitate loci futuræ beatitatis affluentem gaudijs mortis mœrorem inhiantem immortalitati retinebat. Quid non iatus latere heroicum declaret congressus illius, firmitasq; inexpugnabilis, qua suos aduersarios vicit, vincendi cæteris viam fecit: non breui compendio miseriarum victor, sed hærentibus diu, & præmanentibus ærumnis, ac pœnis colluctationis miraculo triumphator: per sex annos custodia carceris septus in squalore, & calami-

lamitate fuit. Iacuit inter pœnas pœnis fortior inclusus includentibus maior, iacens stantibus celsior, vincientibus fortior vinctus, sublimior iudicantibus. *Ex Pal. Eloq. exerc. 4. lect. 7. pun. 1. Vide etiam Senecam epist. 96 sub finem.*

Verecundia, seu Modestia.

A Paupertate tempestiuus ad Verecundiam transitus videtur: hæc enim iustissimis viris præcepit, vt priuatas facultates negligerent, publicas quàm amplissimas esse cuperent. Digna cui perinde atque cælesti numini extruantur templa, aræque consecrentur, quia parens est omnis honesti consilij, tutela solemnium officiorum, magistra innocentiæ cara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore fauorabilem præferens vultum. *Val. Max. lib. 4. c. 5.*

Verecundiæ ex omnibus animantibus solus homo est particeps, certissima est bonæ indolis nuntia. Vnde Cato magis sibi placere iuuenes aiebat, qui rubescerent, quàm qui pallescerent, quòd nimirum egregiam indolem rubor arguat non autem pallor. Et Seneca recta ingenia, inquit, debilitat verecundia, praua confirmat audacia. Verecundia in moribus est tanquam gemma rutilans, pudicitiæ comes naturæ commendatio, famæ custos, virtutis fundamentum, honestatis nota, innocentiæ testis, ornamentum vitæ rerum decentium honestarumq; procreatrix, & alumna, omnis turpitudinis inimica. Huius color est pulcherrimus, vt aiebat Diogenes, cum verecundo rubore perfusum adolescentem intueretur. *P. Pontanus vol. 2. progymn. 46.*

Mise-

Misericordia in egenos.

OMnes homines tenebat singulari quadam beneuolentia complexos, quantum poterat ingenio, & industria, quantum copijs, & potestate perficere, quantum viribus, & labore contendere, tantum faciebat vt omnes ordines, omnes ætates, omnes sexus adiuuaret. sublcuabat eorum calamitatem, qui in vinculis, & carcere seruabantur, alebat inopes, captos ab hostibus redimebat peregrinos hospitio, atque vt etiam abiecta cadauera, in quibus nihil erat residuum neque mentis, neque sensus, humanitatem eius experirentur, ipsos mortuos sepeliebat. Erat illa cursum tenentibus com. s, errantibus magistra pupillis parens, viduis præsidium, incitamentum bonis improbis terror, secundis in rebus socia consolatio in aduersis. at eius domus perfugium miseris, portus iactatis, desperatis solatium, horreum egentibus, nutrix fame perditis, cella penaria ab omni fortuna derelictis. *P. Perpinianus or. 2. de S. Elisab.*

An id illa merita non videatur nunquam exhausta in egentes liberalitas, suæ secura indigentiæ, sedula in alienis necessitatibus inquirendis, ab amore donantis maximè grata, ac tempus opportuna, ab insigni bene meriti voluntate munificentissima; pauperum sapienter consulens verecundiæ, propter beneficiorum communitatem largissima; in mendicos, in ignotos, in alienos aduersus eos, quos pudor à petendo deterrebat, erga omne mortalium genus, sine vlla exceptione aut hominum, aut suæ inopiæ diffusissima? Publicas ægrotantium domos frequenter lustrare, ibique cibo alios reficere, medicamenta morbis aliorum adhibere, allocutione dulcissima, quos ali-

aliter non poterat, fubleuare, lectos fternere, fordes excipere, in publicas ire cuftodias, fecum epulas afferre, & in captiuos amantiffimo cum fenfu charitatis diftribuere, peregrinos, quorum numerus in hanc vrbem fe multus effundit religionis ergo, excipere hofpitio recreare, lecto fouere, pedes illis abluere, alijfq; chriftianæ charitatis, ac demiffionis officijs fungi, labores erant fancto viro quotidiani. *P. Oddo. de Comitibus filu. par. 2. or. de S. Phil. Ne.*

Abftinentia.

HÆC eft veluti fidiffima nutrix integritatis, firmiffimum præfidium falutis fempiternum, quædam quafi arx munitiffima cum omnibus vitijs pugnare cupientium, & fortiffimorum Chrifti militum claufum ad omnes aditus caftellum, quod qui tenuerunt vti oportebat, facile furorem teterrimorum hoftium elufe̅runt, reprimit enim corporis libidines tuetur, & cuftodit caftitatem, auocat mentem à curis viliffimis fluxarum rerum, ad diuinas, & æternas contemplandas conuertit; diminuit de onere, quo illa deprimitur ad terras; auget curfus celeritatem in fempiternam illam domum; magnificè fentientes, & loquentes fe compefcit; fubmifsè fe gerentes & fui cognofcentes excitat; fuperbiam, & contumaciam contundit; alit animi fubmiffionem, & modeftiam; fatisfacit Deo de peccatis, & maleficijs admifsis, in pofterum ne plura committantur obftat; offenfionem illius magni Patris, fi quam habemus, delet; fi quam timemus vitat, corporis valetudinem fuftentat; mentis fordes eluit; ftultam, & fcurrilem loquacitatem repudiat; fobriam, & moderatam orationem femper amplectitur; denique vt omnia paucis comprehen-

hendam, omnium vitiorum fluctus à nostra pernicie depellit; pectus omnium virtutum moderatione tranquilla; diabolos exterret, cælestes recreat, placat mundi huius fabricatorem, & scelerum vindicem seuerissimum. *P. Perpinianus or. 2. de S. Elisab.*

Virtutum multarum complexio.

QVID enim, si diligendum est aliquid, quid obsecro vos ex Agnetis laudibus omittendum est vt vulgare? quid vt eximium, ac singulare potissimum seligendum? Iustitiamne præferendam putem? est illa quidem in Agnete præstantissima: sed fortitudo videtur excellere: fortitudinem anteponam? at illi iustitia non cedit. an temperantiam? prorsus id amplissimum ornamentum est: sed sapientia videtur illustrior. Sapientiam? hæc ipsa Temperantiæ societate laudabilior existimatur. an eius tranquillitatem, & otium laudem? nihil actuosius an negotium? nihil sedatius religionem? humanissima est humanitatem? religiosissima. parsimoniam? cum liberalitate disceptat. liberalitatem? cum parsimonia dimicat. At submissionem animi præponam; quæ magnificentiam nunquam deserit? Ergo magnificentiam: quæ nunquam ab animi demissione distrahitur? quod si taciturnitas anteferatur? hæc verò consideratam Agneti peperit in dicendo curam; at eius omnis oratio tacendi studium præcipuè commendat. num ne seueritatem assumam? hæc cum clementia cohæret clementiam? cum seueritate sociatur. auctoritatem? semper cum mansuetudine coniungitur. mansuetudinem? nunquam ab auctoritate disiungitur. charitas verò beneuolentiæ sic in Deum tendebat, vt ab hominibus non recederet: ita redibat

dibat ad homines, vt in Deo fixa persisteret. Quid pluribus opus est? Summa sunt in hac Virgine, præstantissima sunt Auditores omnia. *P. Stephonius or. 1. de S. Agnete.*

Homo virtute præditus.

Religionem autem in Deum singularem, pietatem in suos comitantem in ciues, humanitatem in hospites, liberalitatem in egenos, clementiam in supplices, mansuetudinem, facilitatem, lenitatem in omnes (in promissis constantiam, in rebus contractis fidem, in contrahendis diligentiam adhibebat tantam, quantam in milite non requireres, in Duce vix inuenires, in Sapiente suspiceres. Intima sententiarum, arcana morum opinioni consentiebant: constantiæ, fidei, veritatis erant. Itaque nulli familiarum reconciliatus est: neminem ex amicis læsit vnquam læsus omnem statim offensæ memoriam obliuione contriuit: ac nequando illi gratia recolligenda foret, cautum illi prouisumque erat. Ducebatur ratio dignitatum, temporum discrimina notabantur. honor auribus, honor oculis habebatur: quod offensiones amicorum vitari facilius diceret quàm sanari. *P. Stephonius or. 2. de flam. Delph.*

Ac primum dignitatem sui generis agnoscens de moribus cognoscet, ac iudicabit suis tum insolentissimo illo dominatu nefarij, vt ita dicam triumuiratus è ceruicibus victo, quo res humanæ miserè distrahuntur, labefactantur, diripiuntur, indulgentia carnis euicta, clari nominis inanitate contempta, diuitiarum cupiditate superata, castam, & integram omnino religionem suscipiet; & quasi receptui signum, ac reuocationem audierit, & vasa collegerit è rebus humanis in ipsum templum sanctitatis virtute, quà duce, qua comite commi-

commigrabit. exinde degeneres cupiditates omnes infra pedes abijciens, iacto quasi gradu Sapiens hic noster euadet ad libertatem filiorum Dei; nec sanè liberè magis quam libenter in optimi maximique Parentis se se complexum reijciet, inque eum omnem vim mentis amoremque transfundet. Hoc igitur auctore statuet, & iudicabit primum officium esse coniungi cum Deo quod est religionis: alterum cum genere conuenire, quod est humanitatis. Neque verò nescire volet quod suarum sit partium, & quod se propriè vitæ genus attingat; quo constituto viderit oportet, vt illa regia virtus alumna pacis Iustitia foras emineat, ac spectet, & proiecta tota sit quantum causarum suarum pertinere patiatur ad domesticos, quantum ad reliquos ciues, quantum ad alienos, quantum ad ipsos hostes abire verum sit. Hoc probè fixo, ac stabilito volet hic noster esse suus, ita tamen vt intimo perpurgato fonte cogitationum, ac cupiditatum, nihil ad priuata commoda detineat vnquam: at in diuina causa veras intelligentias, honestissimasque voluntates commotas diuinitus diu multumq; versari velit. *P. Stephonius Prosa 3.*

Ex studio virtutis quæ bona proueniant.

SI castum à vobis animum, si cupidum veritatis, si concordiæ studiosum si coniunctionis amantem, si iustitiæ tenacem, si decori vindicem, si memorem officij, si pium, docilem, beneuolum, sapientem animum à vobis patriæ dignitas impetrabit; habebit quæ sperat, & optat firmissima præsidia belli, & amplissima ornamenta pacis, quibus nec illa à vobis melius repetere, nec vos illi reddere maius potestis. Hæc verò munera sanctissima sunt, hæc hominis nobilitate dignissima,

sima, hæc maxima, & certissima vectigalia, quæ nec naufragijs obrui, nec elementorum iniurijs intercipi, nec bellorum detrimentis amitti queunt, per quæ si viuimus, honestè viuimus: in quorum studio si morimur, beati sumus: quæ qui deserunt, humanitatem fugiunt: qui non amant, se ipsos oderunt. Hæc studia mentis, hæc curricula virtutis, hæc decora dignitatis. Per quæ salutaribus consilijs Senatus viget, quibus amissis iudicia nulla sunt: quorum opibus ciuium continetur salus: per quæ florent in templis honestamenta pietatis. Sacerdotia sanctius administrantur, optimis ciuibus complentur oppida, expeditissimus omnibus ad cælum communitur ascensus: humani demum generis adstringitur vehementius, ac religiosius conseruatur fides. *P. Stephonius Prosa 5.*

VITIA.

ALius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius lucrosus est, cuius summam non vinces, alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis, ac senium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultusque perpetuos. Adijce æstimationem sui nimiam, & tumorem, ob quæ contemnendus est, insolentem. Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem semper aliquo transilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores quibus voluimur. *Seneca lib. 7. de benef. c. 26.*

Vitiorum Tyrannis.

NAM ille contemptor quisquis est legis huius æternæ, se iudice damnatur, se teste conuincitur, se tortore cruciatur, & voluntariè miser,

tupi-

cupiditatibus excors, calamitatibus afflictus, ignauia mentis abiectus & pessundatus: sine auriga quondam indoctus, excussus, & euolutus è curru trahitur, opprimitur, eluditur, laniatur anxius ad molestias, humilis ad timores, eneruatus ad labores, procliuis ad libidines, in suo inops, in alieno rapax, in rebus attritis desperatione fractus, in florentibus elatus, insolens contumax, non ferendus, ciuili nunquam sanguine saturatus, in acerbis etiam suorum funeribus exsultat. *P. Stephonius prosa 3.*

Auaritia.

INtellexi sæculum nostrum non nouis vitijs, sed iam antiquitus traditis laborare: nec nostra ætate primum auaritiam venas terrarum lapidumque rimatam in tenebris male obstrusa quæsisse. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti montes cæciderunt, & supra locum sub ruina steterunt. Quæ tanta spes fuit? quæ tanta necessitas hominem ad sidera erectum incuruauit, & desodit, & in fundum telluris intimæ mersit, vt erueret aurum non minore periculo quærendum, quam possidendum. Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, quàm istis supra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illò descendere ausi sunt, vbi nouam rerum positionem, terrarumq; pendentium habitus, ventosque per coecum inane experirentur, & altam perpetuamque noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt. *Seneca lib. 5. nat. quæst. c. 15.*

His

His silentio prætermissis, hominem illiberalem per parcè parcum, auarum, sordidum, rapacem, hujulcum, miluinis, & aquilinis vngulis animaduertite, quàm graphicè ponit ob oculos, & conquisitis vitiorum sordibus, quàm appositè monstrum concinnat non sine risu, atque indignatione exsibilandum. Primum perpetuus est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum Ædituus.

Peruigilat noctes totas, tum autem interdius
Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos informat.

Caue quemquam alienum in ædes intromiseris.
Quod si quisquam ignem quærat, extingui volo,
Ne causæ quid, sit quod te quisquam quæritet:
Tum aquam aufugisse dicito, si quis petat.
Cultrum, securim, pistillum, mortarium
Fures venisse atque aufugisse dicito.
Profectò in ædes meas me absente neminem
Volo intromitti: atque etiam hoc prædico tibi
Si bona fortuna veniat, ne intromiseris.

Solertissimus ille porro est, & conficiendæ pecuniæ articulos nouit omnes. In re aliena ad se corriuanda Orcus est, ac vultur qui cadauer expectet: at in re sua elargienda, pumex non æquè est aridus. Quin etiam cum it dormitum, follem quo excitare igniculum solet, obstringit ob gulam, ne quid animæ amittat; aquam plorat, cum lauat, profundere: quin ei pridem tonsor vngues demiserat, collegit, & omnia abstulit præsegmina: quid verbis opus est? ab hoc homine famem si vtendam roges, nunquam dabit. Denique meticulosus, sollicitus, suspiciosus, obseruari ab omnibus putat, quo pecuniam loco conditam habeat; ideoq; exoculatos homines vellet, quibus veretur oculos esse in occipitio. *P. Famianus lib. 3. Prol. 3. ex Plauto.*

Crudelitas.

CRudelitatis horridus habitus, truculenta facies violenti spiritus, vox terribilis, ora minis, & cruentis imperijs referta: cui silentium donare, incrementum est adijcere. Etenim quem modum sibi ipsa statuet, sine sugillatione quidem frenis fuerit reuocata? Ad summam cum penes illam sit timeri, penes non sit odisse. *Val. Max. l. 9. c. 2.*

Is acceptis ab Imperatore fascibus, ratus opinor secures illas in bonorum caput, in ipsam innocentiam sibi datas; quorum non insidiatur fortunis? quorum salutem, ac viam per summam crudelitatem non extinguit? Excitate Siculi, excitate si potestis ab inferis Dionysios illos, Phalarides, Agatocles: & ne quem desideretis eorum, qui prouinciam istam compilarunt furtis, contaminarunt libidine, omnium ordinum cæde cruentarunt, Prætorem impurissimum, ac post homines natos importunissimum Verrem reuocate. Dicetis ab vno Quintiano spoliatas prouincialium domos, ab ijs ornatas atque amplificatas: ab hoc funditus euersas, ab ijs conditas vrbes, compositas ciuitates. Hic ergo nouus in Sicilia carnifex, cum tota insula non lustrandæ prouinciæ, sed prædandi, cædendi, libidinis explendæ causa vagaretur. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 19.*

Viden quàm truculento, ac terribili aspectu prodeat? vt igniris ardoribus scintillent lumina? vt toto ex ore terrores emicent? vt anhelans pectus spiritum iaciat, & ex verbis ardentibus labiorum siccitas inalbescat? vt in hominum sanguine lætetur? vt mortem ipsam atrocitate vincat? modum semel commota tenere nescit, nec ferrum cohibere didicit impotens æstuantis animi semel

incen-

incensus ardor non iniecta frigida temperatur; torrentis instar nullis coerciti repagulis in obuia rapitur. quis obicem ponat? frustra prudentiam requiras ab indomita bellua, fulminis in morem fertur, nec peremisse contenta furorem acuit, & vngues ad prædam exerit, non cineribus parcit, non ossibus, nihil tam sanctum à quo violentas manus abstineat, cælo ipsi si liceat, etiam arma inferet. Ad hæc quæ tua mens, quis sensus? tale portentum naturæ non exhorrescis? non ab oculis, & auribus, non ab animo procul esse iubes hanc feram, hanc furiam? *Ex Pal. Eloq. exer. 9. lect. 4. pun. 6.*

Ebrietas.

INterim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic quam turpe sit, plus sibi ingerere quam capiat, & stomachi sui non nosse mensuram: quam multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant: nihil aliud esse ebrietatem, quam voluntariam insaniam. Omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit, obstantem malis conatibus verecundiam remouet. Vbi possedit animum nimia vis vini, quidquid male latebat emergit. Non facit ebrietas vitia, sed protrahit tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum patierint sine dilatione permittit: tunc petulans non linguam non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido: omne vitium detegitur, & prodit. Adijce illam ignorationem sui, dubia, & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum, ac vi-

scera ipsa distendit. Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicosasque hostibus tradidit; hæc multorum annorum pertinaci bello defensa mœnia patefecit; hæc contumacissimos, & iugum recusantes in alienum egit arbitrium; hæc inuictas acies mero domuit. *Senecæ epist.* 84.

Qui pestes atque morbos omnes enumerando percensere possit, quos in humanum genus importat hoc infame vitium? extinguit rationis lumen, obtundit aciem ingenij animique consilium obtenebrat, vt in homine temulento videre potuisti. Quid enim belluæ similius, imò quid infra belluas abiectius? vt lubricus est incessus? vt micant oculi spumat os, diffluunt genæ, pectus languet, pedes titubant, gressus incertus, totum corpus attonitum, & ruinosum animi domicilium horret? vt incerta verba sui impos eructat cum teterrima crapula? Interim sepulta ratio in fumosis vini vaporibus nullum vsum retinet, vigilans somniat, sine mari fluctuat, sine hoste terrores patitur, sine febri corporibus tremit, vt stipes iacet, vt sontico morbo spumat, vt canis vomit. quid hac imagine, quid his sordibus teterius fingi potest, aut excogitari. *Ex Pal. Eloq. exerc.* 2. *lect.* 14. *pun.* 4.

Adulatorem, Superbum, Simulatorem, Ostentatorem, Ambitiosum, Impostorem, Garrulum, calumniatorem, describit P. Causinus de Eloq. lib. 11. *ex varijs auctoribus.*

AFFECTVS HVMANI.

Amor.

AMOR in ipso ætatis flore, ac robore vegetus, alacer, confidens præsto est, quod pro Principe sibi caro, & facere, & pati fortiter omnia feli-

feliciter audeat. Caput illi multiformi cincinorum cumulo variatur, quos non externa Ciniflonum opera finxit, sed ad domesticum cordis ardorem industria formauit plicatiles in anulos, quibus capit, & capitur: crispi sunt, nec facile ventis illos cedere videas, nisi vel Austro, vel Zephyro, Euro, & Boreæ obsistunt, neque enim adstrictorijs gaudet hic Amor, neque frontibus corrugatis obsequitur. Eius lumina fascia non tegit, optimè si quidem vidit quid faceret, cum se Principi tanto deuouit. intimæ cordis notiones clarescunt in oculis, nihil enim celare nouit. nudo etiam pectore candidus, quippe quem neque fucus vllus, neque dolus infuscat. Et sinistra quidem manu claues porrigit, dextera verò cor humanum præmonstrat, quasi clauibus tradat iurisdictionem, corde autem etiam tribunal. *P. Leo Sanctius lib. 2. flor. sub tit. Vena. Ant.*

Quæris naturam Amoris impuri? nihil mutabilius blandus est, & ferox, auarus, & prodigus, diues, & inops, timidus, & audax, fortis, & impatiens, obscurus, & candidus veri falsiq; amans secreti custos, & proditor, nunc humilis, nunc elatus; nunc sobrius, nunc ebrius, nunc accusator, nunc reus, iocatur, ludit, pallet tabescit, suspirat, obsequitur, tentat, decipit, promittit, dat, tollit, peiusque semper blanditur, quam fugit. Quæris eius originem? nascitur ex vulnere, dolore pascitur, errore crescit, viuit in flammis, & in cineres tandem euanescit. Quæris habitum? glaber est corpore, oculis lubricus, & procax, forma insidiosus, & pellax, alis volucer, manu promptus, arcu, sagittis, & facibus, armatus, ætate non magis quam iudicio puer. Quæris eius potentiam nocendiq; artes? latens ignis est, gratum venenum, dulcis morbus, blanda mors, illecebrosum supplicium. Hic ille amor est, qui

rupes transilit, fluuios tranat, gladios acuit, laqueos nectit, parentibus insidiatur. hic cuius furoribus tragœdiæ personant, qui tam sæpe accusatur in fabulis, exitex, iracundus, intempestiuus, odij plenissimus, & lacrymarum. Quid cum improuisus instar procellæ labitur in pectus, & ab oculis irrumpit in animum, velox, acer, acutus, facibus vndique collucens? quàm variè miserum amantem cruciat, agitat, stimulat, distrahit, diripit, fugat, agit, appetit, raptat, retinet, iactat? Hoc formæ honestas deflorescit, flos coloris atterritur, color extinguitur venustatis, pallet vultus, liquantur in maciem genæ, excauantur oculi, tabescunt lumina, mens tota de sede conuulsa percellitur. *Ex Pal. Eloq. exer. 6. lect. 2. pun. 9.*

Amicitia.

EST autem Amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum, humanarumque rerum cum beneuolentia, & caritate summa consensio: qua quidem haud scio, an excepta sapientia, quicquam melius homini sit à dijs immortalibus datum. Principio cui potest esse vita vitalis vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conquiescat? Quid dulcius, quàm habere qui cum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis esset tantus fructus in prosperis rebus nisi haberes, quis illis æquè, ac tu ipse gauderet? aduersas vero ferre difficile esset sine eo, qui illas grauius etiam, quam tu ferret. denique cæteræ res quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis: diuitiæ vt vtare, opes vt colare, honores vt laudere, voluptates vt gaudeas, valetudo vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: Amicitia res plurimas continet: quoquo te verteris præsto

est

est nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. nam, & secundas res splendidiores facit, & aduersas partiens communicansque, leuiores. *Cicero lib. de Amic.*

Habitat enim penitus qui amat, in eo quem diligit: vel quia omnia cuius consilia quamuis abdita, & inuoluta, cogitationesque tacitas animo inuestigat, & euoluit: vel quia suscipit personam ipsius, eiusque tum bona, tum mala ducit sua: atque eo, sensim progreditur amando, vt à se ipso alienus, & abstractus apud eum magis quem amore prosequitur. quam apud se esse videatur. quod si is qui diligitur, mutuum facit, & ei qui se amat, parem atque accipit, voluntatem reddit; tum illud profecto euenit, quod est in amore summum, vt alter in alterius pectore quodam modo viuat, & vnus è duobus animis, mira quadam, & inexplicabili ratione conflettur. *P. Perpinianus or. 8. de Deo.*

Iræ, siue homo Iratus.

QVidam è sapientibus viris iram dixerunt breuem insaniam; æquè enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinis immemor, in quod cœpit pertinax, & intenta, rationi consilijsque præcelsa, vanis agitata causis, ad conspectum æqui veríque inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Vt autem scias insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor exæstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus, ac stridens, articulorum se ipsos torquentium sonus, gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & com-

complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque iræ minas agens, fœda visu, & horrenda facies deprauantium se, atque intumescentium. *Seneca l. 1. de Ira c. 1.*

Si quid à viro commissum est, inuolant in oculos inflammatæ dolore, spumas agunt in ore, stillant oculi lachrymis, ardet vultus atque oculi pectus æstuat iracundia, domi vociferantur, apud vicinos maledicunt, intus bellum habent indictum misero marito; iurgantur, iactant conuicia, petulantissima lingua consectantur, foris omnia effutiunt, continere se in illo dolore nullo modo possunt. Si qua verò potentia est, si quæ cognatorum, & amicorum copiæ, Deum immortalem, qui motus, quæ turbæ fiunt, quæ tragœdiæ? ciuitatem omnẽ perturbant, cælo terram miscent, terra cælum; excitant quotidianis quærimonijs necessariorum in virum odia, incendunt animos amicorum, gladios propinquorum acuunt, instruunt intra mœnia, penèque intra parietes domesticos armatas acies, ipsæ tanquam furiæ inter vtrumque mediæ versantur; hinc suorum iram ad iniuriam vlciscendam inflammant, inde aliorum ad vim propulsandam animos impellunt. *P. Perpinianus or. 1. de S. Elisab.*

Dolor.

QVID expectatis? fletum aliquem, aut eiulatum fortasse, muliebremque lamentationem? vt omnes à se reijciat? vt repudiet consolatores? vt cibum introferri vetet? vt nullius orationem audiat? vt verberet os atque pectus? vellat crines? tendat in cælum supplices manus, Dionysijque nomen implorans queratur humani conditionem? vitæ inconstantiam deploret? mor-

tem

tem suam crucem appellet? denique Deum atque homines accuset? leuicularum sunt ista muliercularum, in quibus nihil est animi, nihil roboris, nihil neruorum. *P. Perpinianus Orat. 2. de S. Elisab.*

Timor.

EX aduerso securi atque intrepidi animi ingenium timiditatis constitit; quæ vt nonnunquam ad probitatem facta est, ita sæpe in vitia deflectit. Si enim in ignauos affectus omnino transierit, qualemcunque securitatem amans, tunc inepta virtutibus, nec priuatis, aut publicis vtilis rebus in vitium illudque fœdissimum degenerat. Quos autem hæc imbecillitas fregerit scire id circo est arduum, quia sibi conscij turpissimi metus diligenter illius indicia tegunt, etiam adornatis audaciam verbis, & discrimina quodammodo lacessentes, cum vtique illa absunt. Cœterum iniurias, contumeliam, cladem quam timere, tam pati idonei; ad omnem speciem minantis fortunæ horrescere; neque hæc mala, quæ tantopere metuunt, forti constantique studio, sed deiecto, ac ignobili declinare, virtutem singulorum atque vim, ne quidem tentatam, expertamue supra suam timidè ducere; cunctosque, & odisse, & inuita ingrataque apud se veneratione mitari. *Io. Barclaius in Icone an. c.* 11.

Homo dolore aut metu exanimatus.

QVID homini in hoc tam prodigioso spectaculo fuisse animi vos putatis? nempe quod quisque nostrum continuò faceremus, si cælum Deumque iratum incumbere, si non fulmina, sed tartara minitari conspiceremus. Credam ego totius oris colorem euanisse, & insusa

gelu cœpisse sanguinem consistere, rigescere artus, compauescere pectus, sensus, vires, animum defluere, & si quid his tristius natura solet in terrore tragico ostentare. Quid si etiam ab insolenti portento amens resilijt? Quid si metu exanimis humi concidit? Certè autem vel perterritus illicò exclamauit: vel attonitus ipsum ad querelas sensum vocemque amisit. Quanquam hæc eum omnia factitasse non portendo, quin potius est vt putem, strangulatum intra se dolorem fuisse, cum nusquam esset, qua parte totus in libertatē erumperet: *P. Bidermanus in Delph. sacr. narr. 5. n. 54.*

SAPIENTIA.

NEQVE enim calamistrata molliter, aut cincinnata muliebriter, aut cerussata iuueniliter, & quasi stigmatica Sapientia est: sed inornata, sed inculta, sed grauis, sed verenda: tanquam Regina matronali decora vultu, cultuque gratissima: non alieno decore, sed natiuo: non mendicata forma, sed sua: non colore venustatis, quem fucus illinat: sed quem sanguis modestè diffundat: negligens illa quidem, & incompta, verum habet negligentia maiestatem. *P. Guinisius alloc. 5.*

Vestra vera est, ac solida non inanis, & rebus non artificijs sapientia: non alieno pictoque incedit cothurno; sed sua graditur magnitudine, & socco suo: neque mendacio staturam iuuat grallatoria maiestas, sed se ipsa contenta, opibusque natiuis, exoticas, & peregrinas odit illecebras, splendescit in proprijs: quibus est, non quibus ornatur, æstimari se cupit humani pectoris, imperatrix, diuini filia: hæres paternæ mentis thesaurus suæ; celsa, sublimis, apta ex se se non alicuius seruitio mancipata: seueritate mitis huma-

manitate grauis, fœcunditate felix: sine ortu veterrima, sine occasu nouissima, sine incremento maxima: propriæ virtutis cultrix, assertrix alienæ, honestatis parens, sanctitatis comes, castigatrix morum, moderatrix affectuum: publicum, immortale diuinum bonum. *P. Guiuisius alloc. 5.*

Qui sapientiam implacabili odio sunt prosecuti; & contra: Qui sapientiam honoribus cumularunt: Vide P. Tarq. Gallutium to. 1. or. 1. de Stud. siue literar. cognitione.

SCIENTIA, ET ARTES.

Theologia.

AC Theologiæ quidem magnitudo, & dignitas tanta est, vt etiam sine vlla spe fructus, incredibili amore sui debeat nostras mentes incendere; fructus tam iucundus, & necessarius, vt etiam sine dignitate, sola spe vtilitatis omnium in se studia possit conuertere. Quid enim maius, quid augustius, quid diuinius excogitari potest ea doctrina, cuius materia subiecta Deus est, finis Deus, auctor idem Deus, forma ipsa digna Deo. Artes aliæ humi penitus iacent, & si quando se se altius erigere conantur, non longè tamen ab humo recedunt: hæc relictis terris aerem superat, & procul ab hominum oculis abstracta, cælum ipsum, & illas quæ solo animo cernuntur, incorporeas mentes celeri atque arduo volatu transcendit. illæ rerum humanarum perangustis regionibus circumscriptæ, si quando diuinas attingunt, transferunt ad humanas: hæc in latissimo rerum diuinarum campo liberè peruagata, si quando tractat aliquid de humanis, traducit ad diuinas. hæc enim vna diuino numine nobis afflata philosophis antiquis penitus ignota sapientia, cum nihil do-

ceat, quod non aut Deus ipse sit, aut referatur ad Deum, permulta declarat, quæ suapte natura illustrissima, nobis ob imbecillitatem animi obscurissima, cum à nemine viribus ingenij cognosci possent, omnibus credere volentibus diuina benignitate patuerunt. hæc sola profectò, quam accepimus à Deo, perfecta præ cæteris, & absoluta sapientia nominanda est; quæ tota in explicatione Dei, à quo omnia sunt orta versatur: neque communia quædam, & peruulgata persequitur, quæ nostra mens vi sua videre, & explorare penitus possit; verum ea, quæ cum sint maximè propria ipsius, ita latent; vt à nemine, nisi cui vel per se, vel per alios ipse detexerit perspiciantur. *P. Perpinianus orat.* 18.

O vitæ Theologia dux, ò virtutum omnium parens, expultrixque vitiorum. Quid siue te non modo nos, sed omnino vita hominum esse potuisset? tu deprauatas impurissimis opinionibus hominum mentes velut, de integro interpolasti: tu distractos dissipatosque varijs idolorum cultibus homines in vnius veræ relegionis societatem conuocasti: tu magistra morum, ac disciplinæ fuisti, ac veluti Sol exoriens nubium caliginem dissipasti: veluti sidus, quod Castoris, & Pollucis dicitur, exortu suo maris rabiem placat, tempestatesque dispellit; ita tu diuinitus exorta, & tenebras ignorantiæ dissipasti, & illo tuo salutari fulgore procellas veterum superstitionum dispulisti. tu enim earum rerum scientiam profiteris, quarum plena cognitio æternam beatitatem, ignoratio æternum exitium hominibus pollicetur. *Muretus to. 1. or. 1.*

Philosophia moralis.

O Vitæ philosophia dux, ò veritatis indagatrix, expultrixque vitiorum. quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primò domicilijs, deinde coniugijs, tum litterarum, & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu inuentrix morum, & disciplinæ fuisti. ad te confugimus, à te opem petimus. Cuius enim potius opibus vtamur quàm tuis; quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti? *Cic. lib. 5. Tusc. quæst.*

Nam si ad eos te conuertas, qui eam susteperunt philosophiæ partem, in qua de rebus expetendis fugiendisque differitur; quam præclaris in rebus eorum disputationes consumi videmus? Qui hoc primum docent qui sit finis, quid extremum, quid vltimum bonorum omnium: quod vnum intueri, quo omnes actiones, omnes cogitationes, omnia consilia referri oporteat, quod sint virtutum, quotque vitiorum genera; quibusque modis illas assequi, ab his declinare possimus; quo modo exultanti; iactantique se, & detrectanti rationis imperium frenos inijcere oporteat cupiditati; tum quomodo quisq; se in re familiari gubernanda gerere debeat; postremò quo nihil pulchrius, nihil præclarius, nihil denique diuinius ne votis quidem conceptis optari potest, quibus moribus, institutis, legibus temperandæ sint ciuitates, quibus illæ modis fundari atque instituti, quibus augeri atque amplificari, quibus denique copiosissimæ, locupletissimæ, vno verbo, beatissimæ effici possint. O vitæ philosophia gubernatrix: ò virtutum omnium parens, vitiorum

om-

omnium expultrix. tuum est falsarum opinionum temeritatem diripere: tuum est omnem inanitatem, & errorem amputare, ac circumcidere: tuum est vitiorum fibras euellere, stirpes elidere, semina extinguere. *Muretus to. 1. orat. 3.*

Philosophia naturalis.

O Veræ vitæ lux, ò propugnaculum religionis, ò arx defensorum nostræ fidei philosophia, ò promptuarium eorum qui falsas impiorum hominum calumnias refutare voluerunt, quid omnino sine te nostræ res esse potuissent? tu bonos armasti contra improborum audaciam? tuis præsidijs Christiana sæpe fides communita perrupit confertissimas inimicorum acies, omnia coniecta tela contempsit, clamores irrisorum, & sibila pro nihilo putauit: te duce fortissimi illi Christi milites fuderunt infinitas tum hæreticorum, tum externorum copias, retuderunt eorum furorem, de perfidia gloriosissimè triumpharunt. *P. Perpinianus or. 4.*

Quid Physici? qui rerum principia causasque tractant, qui quo modo quidque gignatur, quoq; modo intereat edisserunt: qui nimborum, fulminum, tempestatumque causas: qui corporum cælestium magnitudines, interualla, cursus, progressiones: qui animæ naturam, qui rationem sensuum, qui animantium omnium ortus, victus, figuras, qui stirpium, qui omnium ferme rerum, quæ gignuntur è terra naturas ita persequuntur, nulla vt pars ab eis cælo, mari, terra, vt poeta loquitur, prætermissa sit. *Muretus to. 1. or. 3.*

Dia-

Dialectica.

HOC nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare, interpretando ambiguam, primum videre deinde, distinguere, postremò habere regulam, qua vera, & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequentia, hic enim attulit hanc artem, omnium artium maximam, quasi lucem ad ea, quæ confuse ab alijs aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Recte inquam intelligis. *Cicero in Bruto.*

Sectas Epicureorum, Peripateticorum, & Stoicorum describit. P. Pontanus vol. 3. par. 2. progym. 69.

Gymnosophistas Indiæ philosophus describit. Q. Curtius lib. 8.

Astronomia.

DICI non potest quanta cum oculorum voluptate barbarico cultu decens Astronomiæ simulacrum spectatum sit. Causa vestitus est eiusmodi, Astrorum enim cælique scientiam immensis illis patentis Asiæ campis, quæ pulcherrima orbis terrarum pars duobus fluminibus Tygri, & Euphrate conclusa. Mesopotamiæ nomen inuenit, exortam esse, vel pauci, vel nemo planè dubitant. Vt ergo ipso vestitu suam originem nostra Astronomia fateretur, eum affectauit habitum corporis, quem ijs locis fuisse percelebrem constans à veteribus ducta fama confirmauit. Ergo caput contegebat conuolutis,

lutis, adstrictisque perpetuo quodam nexu velis, quæ tamen non turbinatim in angustias supernè cogebantur, qui mos est recentiorum plerisque barbarorum, sed ea planum omnino, & vndequaq; in orbem prominentem, quasi discum lineum ef-formabant. pallam non collo tenus recta ad pedes, qui frequens est nostrarum vsus fœminarum, sed transuersim à dextro humero sub sinisterius brachium productam nodo firmabat, reliqua corporis adstricta tunica modestissimè velabat. Astrolabium manu dextra, quadrantem sinistra (adiumenta notandorum siderum) sustinebat. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. par. 1.*

Rethorica.

IAM verò domina rerum eloquendi vis quam est præclara, quamq; diuina, quæ primùm efficit, vt ea quæ ignoramus, discere, & ea quæ scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos à timore, hac gestiens comprimimus, hac cupiditates iracundiasque restinguimus: hæc nos auris legum vrbium societate deuinxit: hæc à vita immani, & fera segregauit. *Cicero lib. 2. de nat. deor.*

Cumque sed ad ciuilem societatem natum senserit, non solum illa subtili disputatione sibi vtendum putauit, sed etiam fusa latius perpetua oratione qua regat populos, quo stabiliat leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros qua præcepta salutis, & laudis aptè ad persuadendum edat suis ciuibus: qua hortari ad decus, reuocare à flagitio, consolari possit afflictos, factaque, & consulta fortium, & sapientum cum improborum ignominia sempiternis monumentis prodere. *Cic. lib. 1. de legibus.*

Neque

Neque verò mihi quidquam præstabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velis, vnde autem velis deducere, hæc vna res in omni libero populo maximèque in pacatis tranquillisque ciuitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum existere vnum, qui id quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit; aut tam iucundum cognitu atque auditu, quàm sapientissimis sententijs, grauissimisque verbis ornata oratio, & perpolita; aut tam potens tamque magnificum, quàm populi motus, iudicum religionem, senatus grauitatem vnius oratione conuerti; quid tam porrò regium, tam liberale, tam magnificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel prouocare improbos, vel te vlcisci lacessitus? *Cicero de Oratore lib. 1.*

Tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, vt nihil hominum aut auribus, aut mentibus iucundius percipi possit. Quis enim cantus moderata orationis pronunciatione dulcior inueniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusione aptius? qui actor in imitanda, quàm orator in suspicienda veritate iucundior? quid autem subtilibus, quàm acutæ crebræq; sententiæ? quid admirabilius quam res splendore illustrata verborum quid plenius, quàm omni rerum genere cumulata oratio? neque enim vlla non propria oratoris est res, quæ quidem ornatè dici grauiterq; debeat. Huius est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia; eiusdem, & languentis populi incitatio,

& effrænati moderatio. eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. quis cohortari ad virtutem ardentius; quis à vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare probos ornat ius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis leuare mœrorem mitiùs consolando. *Cicero lib. 2. de orat.*

Sed nulla est artium, quam adamare magis debeat quam eloquentiam, illam inquam reginam animorum, temperatricem optimam cupiditatum legum architectam, morum institutricem, cultricem suauissimam, moderatricemque regnorum. Tenebit hic multos vnus, atque herculeis ex ore catenulis deuinciet, flectet, moderabitur si quidquam studio flagrantiore discupiat aut velit; nullus sit omnino, qui nolit. intimas pectorum latebras altè rimabitur, insinuabitque se clàm in animos, atque alias ijs affectiones mores alios, aliam penè naturam inuehet mentium expugnator; atq; eius qua nihil est homini magis proprium, libertatis. *Et infra.* Sed obsidere arcem pectoris humani liberrimam, quò non aurum, non ferrum, modò ipsa se tueatur, irrumpat: expugnare animos obfirmatos, contraque nitentes acerrimè: rapere quò vellis: ad iram, ad misericordiam, ad furorem impellere, ac pugnaciter incitare: ardentes, flagrantesq; restinguere: frigidos, ac remissos additis veluti facibus inflammare: spem metu retundere: odium amore compescere: confidentia verecundiam temperare: non ferro, non flammis, non ex aggeribus propugnaculisque castrensibus, sed pro rostris atque suggestu: non armis onustum, sed pacatum togatumque: non strictis intentatisque mucronibus, sed verbis, oratione, sententijs tantum operis moliri, & victoriam omnium maximam pulcherrimamque reportare;

hoc

hoc enimuerò magnum quid est admirabile, hoc prope diuinum. *P. Guinisius alloc.* 4.

Commendabitur verò Eloquentiæ, si Romæ romanè se atque ad genium Vrbis exploret: hoc est si se neque iusto plus colat, ne iuueniliter exultet; neque iusto plus negligat, ne reprehendatur incuriæ: si non strepitu feratur, & turba verborum; sed Romani Tyberis in morem tranquillè, sed se datè, sed placidè; vt fluere sine salebra non allidi sæpius & frangi videatur oratio: si non tractim cursimq; prætereat, sed grauiter, & sensim incedat; neque saltuatim ritu locustarum, sed gradu Deorum æquabiliter: ac veluti regina fori se se ipsa magnificè circumspiciat: si sententijs in tempore peracutis animos vellicet, & minutissima etiam subtilitate delectet: si percellat interdum pectora granditate dicendi præferuida: ardeat interdum ipsa, suasque vicissim faces admoueat alijs: desides instiget reprimat præcipites inertes accendat: spem metum, amorem, odium, lenitatem, omnia omnium dominatrix imperet, exigatque vno verbo, si qualem decet esse imaginem loquentis Romæ, eadem sit in hac Vrbe species eloquentiæ. *P. Guinisius alloc.* 7.

Rethorices forma, & habitus.

STabat marginato in pulpito fœmina, quam facile incorruptam Virginem ex ipsa facie habituq; cognosceres. Nullus capillamenti ornatus; nullus oris fucus; sine calamistris, & cincinnis, sine medicamentis natiuæ formæ, prorsus qualem fingit pudor, amat modestia: Ea dicentis speciem præferebat, adeo actuosa videbatur. procera dextera, reductoque brachio; pectore proiecto, vultuq; prominente, tunc maximè perorare magnum aliquid credidisses; manabatque

ex dicentis ore fictum ex auro flumen. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. par. 1.*

Orator optimus.

ERIT ille quidem probabilis Orator, qui incorruptè dicat, & accuratè: sed curam tamen dissimulet, idque veluti non agens agat; atque intelligat eam latini castique sermonis virtutem non tam adesse cum laude, quam deesse cum dedecore, qui non tenui venula per calculos fluat ariditudini obnoxius in æstu dicendi, sed ingenti latè copia redundet vbique tutus à metu siccitatis: modo torrentem ripis coerceat suis; & quod præcipitur à dicendi magistris vbertatis luxuriem stylo depascat. qui suaui, & conspersa quasi verborum sententiarumque floribus oratione ita delectetur, vt suauitatem amet etiam austeram, & solidam, non æquabiliter vbique dulcem atque decoctam. qui & si numerosè volubiliterq; exprompta memoria deuoluat orationem, non ita tamen se se fugiat, quin vbi libeat securus, & potens sui respiret. qui cuncta rationum momenta firmet, partemque nullam sinat otiosam esse: qui peracutis conceptisque ingeniosè sententijs auditorem excitet, dummodo illæ attemperatè, ac solidè cadant. Sed is inter omnes facilè primas feret. cuius oratio non cæteris quidem ornamentis destituatur hoc tamen inprimis agat, vt animorum concitationi par nihil iacens, ac languidum habeat, sed vehemens, atque eodem sæpe reciproca feratur: quæ saxa, vt ait ille, deuoluat, auditoremque vel obfirmato saxeoque nitentem animo agat vltra, cogatque ire quò rapiat: quæ composita veluti facie ad ingenium auditorum, insinuet se se penitus in illorum mores, atque eas pugnaci instantique genere dicendi, modò ad iracun-

iracundiam indignationemque succedant, modò lenitate, ac mansuetudine mitiget, amore rapiat, odio inflammet, confidentia trahat, timore retrahat, pudore suffundat, misericordia flectat, æmulatione stimulet, despicientia retardet, in omnem denique partem moderatus orationi, tanquam laxatis retractisue habenis, impellat inertes, ac desides, simul etiam præferuidos confidentesque pro arbitratu coerceat. *P. Famianus l. 2. prol. 1.*

Quid hic tandem leue, quid est ludicrum? Ornamus vt delectemus, oblectamus vt iuuemus, iuuamus vt excitemus, excitamus vt priuata temperemus, & publica. Acutè subtilia disputamus, acuta subtiliter, infima submissè, media temperatè, subtilia granditer. Senatum habemus, legationes obimus, concionem cogimus: tuemur in foro æquitatem: vtilia suademus, honesta laudamus, salutaria decernimus: rationes aliorum perditas consolatione recreamus: feroces elidimus: placamus iratos; domi militiæq; Reipublicæ prosumus: & præsentes coram affamur, & absentes litteris conuenimus: & habemus cum omni posteritate rationem: nostra transmittimus ad minores: maiorem exempla trahimus ad nos memoriam in omnes annales, in mundi omnem ætatem effundimus: naturæ infima, media summa primum cogitatione, tum oratione peragramus: animum in cælum inserimus: ad terras cælestia deuocamus. Religionis causam tuemur: Superum amicitiam sancte colimus & sanctius suademus: aditus obsidemus animorum, intima pectora subimus: &, vt ait ille, circum præcordia ludimus: opiniones inueteratas, ac noxias refugimus: infigimus salutares: afflictam innocentiam subleuamus: contra potentiam venimus: licentiam regnare nolumus: gratiam, virtu-

virtuti concedere iubemus. Vitia quis callidius insectatur? laudes quis magnificentius euehit? gloriam quis ardentius appetit? infamiam quis vehementius depellit? fabulæ nostræ sunt: historiæ nostræ: faceriæ nostræ: nostra sermonis elegantia: nostra vitæ dignitas, decori ratio nostra: motus vehementia, motum temperatio, festiuitas orationis: & cum omni sale facilitatis, & comitatis vrbanitas. *P. Stephonius prosa 1.*

Animum ipsum Orato liberum, atque ad diuinitatis similitudinem quandam expressum cogit arbitratu suo atque versat, qui cæteroqui aduersus cruciatus omnes ferrum, ac facem inuictus stare potuisset. Sit igitur hac instructus facultate, diuinitatis cuiusdam instar Orator, qui tempestates in hominum animis excitare possit ad arbitrium, ac sedare, hac opem tulere supplicibus eloquentes, excitauere iacentes, dedere salutem, liberauere periculis, retinuere vagos in ciuitatibus, triumphauere in iudicijs, plausum tulere in foro, transuersos egere vi sua iudices, in circulis, in corona, in congressibus, fremitus plausus, eiulatus, lacrymas excitauere; hac vicerunt, hac regnarunt hac triumpharunt, hac cælum non tantum tetigerunt. *Ex Pal. Eloq. exer. 6. in Proem.*

Quis autem vnus ex omnibus eligendus, nisi decus ac lumen eloquentiæ Tullius? cuius ex ore melle dulcior torrente vehementior, flumine grauior fluit exondat, prorumpit oratio: qui tam subtiliter humilia, ita temperatè mediocria, magnificè, ac splendidè summa pertractat; vt nihil in eo requiras; cuius ad vocem clamores, plausos, admirationes excitantur, cuius vbique regnat, atque dominatur oratio. Etenim si blandum aliquid, si lene, si pacatum & sedatum postulat oratio; vt sensim ad intimos sensus audientium irrepit? adeo quidem. vt quæ flagitat, non extorque-

torquere dicendo, sed imperare obsecrando, nec auditor inuitus rapi, sed quasi ducentis manum sequi vltro. ac sponte videatur. Si conqueri, si commiserari, si ex clientis inuidia deonerare aliquid, & in aduersarium traijcere, si in aliquam illius criminis quod accusat, vel suspicionem, vel affinitatem eum vocare potuerit; vt eludit hominem? vt versat? vt iactat vtraque manu? quas in angustias, quos in æstus, quas in tenebras miserum conijcit? prorsus vt metuere incipiat, vt vel innocenti periculum facesserit, vel se ipsum nihil minus cogitantem in iudicij laqueos induerit. Quid amplificationes eius? tot procellis, ac turbinibus ferire, tot coruscare fulguribus, tot fulminibus intonare creditur. Quis altius in intimas auditorum cogitationes penetrat? quis potentius opiniones aut reuellit insitas, aut nouas inserit? quis facilius hominum voluntates effundit lætitia mœrore contrahit; expectatione, metu cohibet; inuidia, odio, & iracundia succendit; amore, misericordia, lenitate restinguit? *Ex Pal. Eloq. exer. 1. lect. 3. pun. 2.*

Sacbris Horatoris eloquentia.

QVIS enim elegantiore litteratura excultus? quis in rerum diuinarum mysterijs interius versatus? quis in implicatarum difficultatum nodis dissoluendis expeditior? quis in obscuris quibuscunque, tenebricosisque sententijs verborum perspicuitate illustrandis lucis quosdam radios vna cum verbis ipsis clarius, aut copiosius spargit. felicissimam cælestis hic preco in dicendo popularitatem mira temperat maiestate; idem verborum nexibus volucer, & grauis; incitatus, & seuerus; fusus atque adstrictus. Videas in eo speciosas quidem rationes videas circuitum, &

pom-

pompam sed ab omni redundantia, atque affectatione prudenter seiunctam. Videas thesauros sapientiæ, sensus opulentos, tractus lenissimos, figuras quà dignitate, quà venustate decoras: sed hæc omnia ab omni ostentatione aliena fuit ille incredibilis cuiusdam eloquentiæ theatrum amplissimum, in quo omnium animos quà, & quò volebat ab eodem adductos, traductosque licebat intueri. Nam quis rogo, quis intimos hominum sensus magis explorauit? Iracundiæ faces subijceret? illico omnia ignescebant, furorem blando sermone deliniret? statim vel immites feras cicurabat. Peruicaces, & refractarios increparet? subito tanquam sagittis confixi ingemiscebant. Animum commiseratione tangere niteretur? omnium oculi atque animi colliquescebant. Quum verò ei lubet oratione vtitur adamantina, eaque vel quouis ictu fulmineo potentius saxa & marmora hoc est contumaces, & capiones perrumpit, ac domat. Quoties Antiochenum illum populum tam varium, cerebrosum, & reclamantem contentè perorando subegit? quoties in lacrymas soluit: quoties examinauit suspirijs? quoties in quemdam clamosi plausus tumultum exciuit? O prodigium tuæ eloquentiæ Concionatorum eloquentissimè insolitum, atque inauditum. Quoties namque tua victi eloquentia Auditores te dicente, secunda ad murmuratione atque acclamatione interturbarunt quoties acriter vrgenti se dediderunt? quoties toto nisu ne penitus opprimerentur, vociferando, lacrymandoque lacrymantem oppresserunt? *P. Alber. de Albertis p. 2. de fcr. Eloq.*

Ora-

Orator ambitiosus, & plausum captans.

HAS verò bullatas nugas dum proijciunt anhelantes isti Recitatores, auriumque carnifices; quàm ingenti spiritu dicunt, Deus immortalis, quàm hiante ore, buccisq; inflatis personant, perinde quasi pondus dare fumo, quod ait ille, connitantur. Resistunt initio parumper ea quidem specie, vt iam intelligas adornari pomparum fercula: mox verba sensim eliquant proponuntq; per otium contemplanda: sententiam circuitumq; verborum antequam desinant, suspendunt nonnihil quasi finiendi ancipites incertique: an quòd hærentem in labris orationem ægrè expediant præ dulcedine: demum expresso, quod supererat verbo, ambitum illum orbemque sententiæ festiuo ridentique nutu capitis concludunt: inter hæc ad auditores identidem prouocant oculis, ac mercedis loco plausum emendicant; quem si forte sibi consequi videantur, tum verò beatuli per cælum quadrigis inuehuntur Iouis. *P. Famianus lib. 2. prol. 5.*

Pronunciatio, & gestus Oratorius.

ERGO ille Princeps variabit, & mutabit; omnes sonorum tum intendens, tum remittens persequetur gradus: idemque motu sic vtetur, nihil vt supersit in gestu. Status erectus, & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum non ad numerum articulus cadens trunco magis toto se ipse moderans, & virili laterum flexione brachij proiectione in contentionibus, contractione, in remissis. Vultus verò qui secundum vocem plurimum

potest, quantam affert tum dignitatem, tum venustatem? in quo cum effeceris ne quid ineptum, aut vultuosum sit; tum oculorum est quædam magna moderatio. nam vt imago est animi vultus, sic indices oculi: quorum, & hilaritatis, & vicissim tristitiæ modum res ipsæ, de quibus agetur, temperabunt. *Cicero in Oratore ad Brutum.*

Huius rei longiorem, & uberiorem descriptionem vide apud Quintil. lib. 11. Inst. Orat. c. 3.

Poesis.

NEque vlla vnquam formæ elegantia tanta fuit, neque concinnus adeo corporis cultus, quem vel cum forma, vel cum eo cultu conferas, quo vsque ad elegantiarum delicias Poesim pictor efformauerat. Eius cultus statusq; hic erat. Lyram sinistra: fetis intentum arcum, quem è bellorum terrore ad musarum voluptates ars transtulit, proque plectro esse iussit, dextra sustinebat. auream à zona personam, imitandis ex orchestra hominum moribus suspenderat, & quidem orchestram ipsam tapete pretioso instratam insistebat. *P. Bombinus in Vest. Cal. Rom. par. 1.*

Et verò quid augustius aliquando quidue candidius Poesi fuit: cum ex arcano supremi pectoris sinu delapsa, nec sine Numinis aspiratione concepta, venit in hanc pulcherrimam lucem, sapientissimorum infusa gremio philosophorum, habitu verecundo, facie virginali sacrorum interpres, custos religionis, nuncia diuinitatis. *P. Guinisius alloc. 8.*

Poeticus furor.

QVID sapiens ille furor atque entheus, qui quos semel aggreditur, abalienat à sensibus, & ad præclara nescio quæ rerum faci-

facinora mouet, ac versat animos se se quidem vacuos, & succo suo, sed intimè plenos, ac redundantes Deo. Ille voluntarius, ille diuinus, ille magnorum operum molitor innoxius, sine strepitu vehemens, sine pompa conspicuus, sine vocatu præsens: ille inquam furor, naturæ ventilator acerrimus, familiaris est poeticæ facultati, eiusq; perpetuò proprium agnouerunt commendaruntq; sapientes. Et meritò, si quidem hæc amabilis insania, calorq; præferuidus, vbi mentem agit, ac versat, exemplò sapientiam in imo pectore torpentem incendit, & percoquit primùm; mox enatare iubet in summo: denique ad oram oris, ac linguæ reuocatam, in verba sententiasq; dissoluit ingeniosas, admirabiles oratorio sanè fastigio quantumlibet celso grandiores. *P. Guinisius Allec. 1.*

Historia.

ATque hæc quidem magnanimitatis in Auaritiam venatica ratio est, cuius acta, ne pereant, referuntur in commentarios ab Historia, quæ non longe abest dexteri lateris terreno angulo insidens. Grandæuam illa Matronæ personam gerit, quòd æuum omne cognouerit, corpore quidem non obesa, cum superfluis non abundet: visu verò peracuta est, quod ipsa etiam principum arcana introspectet: nuda quoque pectore, quoniam abditissima quæque expromit, nihil occultans in sinu. Verticem illi Sacra Cidaris hebraico formata ritu circumtegit, quòd caput, atq; initium Historiarum omnium hebræi solum Scriptores attigerint. Zona eius adstrictior (quippe que profusos eloquentiæ mores non induit) Zodiacum insculptum habet, quod dies, & annos Aduersarijs, & Annibalis digerat, vti Sol describit itineribus. Scribit autem ad facem præluccn-

tem Horologio, & stabili cubo impositam. est enim Historia lux temporum, innixa Veritati, quæ vna scribendi firmissima basis est. *P. Leo Sanctius lib. 2. flor. sub Tit. Ven. Ant.*

Politica Virginis habitu.

VIrgo hæc duas inter vrbes media: pacatam lætis circum agris alteram, alteram bellicosam denso milite coronatam; vrbium omnium moderatrix est Politicè, felicitate humanæ societatis nata. sceptrum manu eburneum, respondente reliquo ad regiam maiestatem ornatu; gestat: quia vna hæc reges initio creauit, & nunc etiam, vbi ritè regnatur, huius vnius nutu reges viuunt; vt verè Regum Reginam dicas Ciconiam summo, Hippopotamum imo in sceptro insculpsit, pacis alterum, alterum belli insigne: quod vtrumque illa tempus ad publicam felicitatem dirigit. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. p. 1.*

ARS MEDENDI.

NEmpe Medicus primò in leuibus vitijs tentat, non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata vitæ dispositione formare: proximum est, vt modus proficiat si modus, & ordo non proficit, subducit aliqua, & circumcidit: sine adhuc quidem respondet, intercidit cibis, & abstinentia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit venam, membrisque si adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert; nec vlla dura videtur curatio, cuius est salutaris effectus. *Seneca lib. 1. de Ira c. 5.*

Alexi-

Alexipharmacum siue Theriaca.

NAM Alexipharmacum ab Andromacho excogitatum haberi tunc optimum ferunt, cum ex centum propè, iisque varijs, ac permutatis herbarum succis, ac cæteris rebus vnius medicamenti conficientibus, ad eiusque potestatem, ac vim adornandam ritè ingredientibus, nulla præcipuè sit, quæ velut emineat, & quasi supernatet, atque olfactui gustuique se se intrudat, ac fateatur oleatque naturam ipsa suam, sed vnum ex omnibus condimentum, atque vnus sapor; diuersus tamen à singulis enascatur. *P. Guinisius alloc. 2.*

Quæ ad artem medendi spectans Vide Corn. Celsum, qui medicamenta describit varijs idonea morbis. Præterea Plinium hist. nat. l. 26. & P. Pontanum vol. 3. p. 2. progymn. 47. & sequent.

MVSICA.

HÆC cum de secreto naturæ tanquam sensuum regina tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniaque facit eijci, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat, tumidos furores attenuat, cruentam sæuitiam efficit blandam, excitat ignauiam soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore ad honestum studium reuocat castitatem, sanat mentis tædium bonis cogitationibus semper aduersum, perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatissimum curationis genus est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu ad quod vult deducit, quam tenere non præualet, verbo tacito manibus

clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sunsuum exercere dominatum. *Cassiodorus l. 2. epist. 40.*

In musicis (ne longius à Musis abeamus) in cantu vocum atque neruorum, fastidit hæc ætas nostra, quem tamen superior quæsiuit, concentum stabilem, & grauem, plenumque authoritatis, modulos nescio quos amamus, & frequentamenta, quibus concidatur minutim cantus, fractusque dissiliat, ac plenailla, & sonora vocum vis, ac potestas eneruatur, reuocati promissique ex insperato numeri, collisi durius soni, suspensa illico vox, & vbi minimè expectes amputata, artis hodie medulla sunt, plausumque multitudinis consequuntur. *P. Famianus lib. 2. prol. 5.*

Musicam hic excellere notius est, quàm vt à me lucem expectet, sanè vocem alio mercare sub cælo; nam potes vbi fecerit natura tractabilem eius attollendæ tantum deprimendæque, ac dispensandæ pertonos modum, ac moram, quis est qui non habeat vbique vænalem? at sapor atque suauitas, argutiæ quædam, & condimenta facultatis huius nusquam nisi Romæ conficiuntur. In hac siquidem Vrbe medulla, & succus artis innascitur; quem si qui labris admouerint, illuc extemplo canora tanquam apis volat ingenium, vt dulcitudini concentum, & veluti mellificio vocis indulgeat. Et quotus hodie quisque reperitur, qui si forte facultatem cantus à natura sortitus est ceream, mollem, ac melleam, eamque prouehere, ac formare velit ad optimam quippe censuram artis, & regulam; is non illicò meditetur Romam? Accipite si vacat, specimen aliquod perfectionis huius à viro non tam musicis, quàm musis addicto & quid demum Roma facultati conferat, atq; addat agnoscite. Principio constans plenumque vestigium auctoritatis inaffectata vox

impri-

imprimit, adeoque grauem minimèque vacillantem glomerat, & metitur gradum; vt omnem planè speciem gloriamque negligere, nec se se in incessu circumspicere, ritu sibi plaudentium videatur. mox vbi genius ille vocalis inaluit, sensim in artem incidit, artificij fuga. hic enimuerò concidere minutim sonos, & canora velut in puncta distinguere, pluribusque momentis, & minimis maxima eorum tempora compensare: hic argutiolas modulorum, & belle cadentes ad numerum charites, velut artis appendices vltimas, & quosdam quasi cincinnulos concinnare: hic ductum celerrimè spiritum librare veluti pennis, atque in sublime promittere: mox aut ad ima deuoluere, aut retrorsum à medio cursu reprehendere, prorsum, versum impellere, ante expectatum premere, sistere, reuocare, circumagere veluti turbinem, ac versare; vt non ore, sed torno vibratum rotundatumque credideris, hic duritate blandissima, dulcitudinis satietati consulere: hic improuisa demissione vocem introrsum flectere, & surda quadam titillatione prouehere, ac verè in sinu suo canere: hic exultantem cantus hilaritatem fractis identidem numeris, & quasi mœstitia temperare: denique sonum illidere, implicare, explicare, suspendere, variare, producere: suspirijs, trepidatione, modulatione, minuritione, concentu plenè grauiter, acutè, sexcentis modis melicus hic hominum populus ab loci natura nobilitare nouit facultatem suam. *P. Guinisius al. loc. 7.*

Organum pneumaticum.

ÆNearum fistularum seriem rectarum continet ad instrumentum; quæ numero impares, ac longitudine ita sunt dispositæ, vt per

tubos item æneos aut ligneos insertur spiritus, qui follibus ingentibus collectus valentissimi operarij brachijs ad fistulas tansmittitur: tum ictibus digitorum manus vtraque magistri scientissimi prudenter huc atque illuc errans flatum immoderatè profusum, opercula foraminum vel abducens vel inducens, vt ferè fit in tibijs, ex arte moderatur: quo fit, vt quod per se inconditè maximè resonaret, & propè mugiret iucundum auribus cantum acutis, grauibus, medijs sonis musicè temperatum reddat, quo templa tota festis diebus alacritate quadam, & suauitate complentur. *P. Nigronius orat. 2.*

Organi hydraulici longiorum descriptionem habet apud Vitruuium lib. 10. c. 13. quæ ex commentario Danielis Barbari maximè illustratur.

Cythara tricorpor.

SED quando in musicis sumus, iniquè facerem cum antiquis, studiosus iunioris Melopææ, si Pythagoræ cuiusdam zacinthij pyramidale machinamentum harmonicum vobiscum paucis non recognoscerem. Molem tribus insistentem pedibus, quam proinde Apollinis tripodem vocauit, extruxit. Vnaquæque facies huius sonoræ pyramidis triplici chordarum ordine disposita, tria illa musicorum systematum genera referebat, quorum non nisi vnum Diathonicum hoc tempore superesse nobis dolendum est. Tres ergo veluti cytharas in vnum psalterium aptauerat; supra quod æmulatus hic etiam Delphicum lebetem metallum concauum sonorum amplificandorum gratia collocauerat. Iamque mollem ab omni parte feliciter absolutam, ceu suscipiendo Numini aptam Phœbadem, Phœbus ipse sedens ad tripodem vno spiritu animare volebat. Sed cum

dua,

diæ, vel certè vna eius organi facies obuersa in aliam partem à fidicine distaret semper, tripartitum illud expugnandis auribus delectationis tormentum simul explodere, ac tractare non poterat. Igitur subiecta ad basim rota pyramidem versatilem reddit, pedibusque auxiliaribus rotatam in gyrum, ita digitis tractantibus offerebat, vt qui aurium iudicio rem examinabat, tres cytharœdos vno eodemque tempore mutuo certamine colludere iudicaret: tanta celeritate mutabat machinæ facies sonorus ille Vertumnus, aut Proteus, ne dicam Geryonem tricorporis harmoniæ. *P. Leo Sanctius l. 1. flor. præf. 11.*

ARCHITECTVRA.

ORdiamur ab illa tectorum machinatrice scientia: in quam duplex inuasit fallacia, duplexque mendacium, vnum ab opere, alterum à disciplina. Cum enim duo sint, quæ doctrinam illam omnem facultatemque componunt, ratiocinatio, & fabrica: ratiocinationem, hoc est de partium conuenientia, quæ symmetria dicitur, iudicandi solertiam, & multiplicem rerum cognitionem, qua tam ampla scientia prorsus absoluitur, ita pauci tenent, vt si res antiquorum arbitrio permittatur, plerique ne dicam omnes ex Architectorum albo, & numero sint expungendi. Nam quos illi machinatores, & Architectos nominarunt, nisi scientissimos viros, & disciplinis innumerabilibus institutos? aut vnde petebant eos qui templa, qui fora, qui Prætoria, qui theatra, qui thermas, qui priuatorum ædificationes informare, ac perficere deberent, nisi ex sapientum numero, & ex choro litteratorum. *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 5.*

Neque tamen minus Architecturam, Sculpturamq;

rumque Roma perfecit. Testes appello tot formas ædificiorum, & modulos, aut ad speciem, & ornatum elegantes, aut ad commoditatem, atque vsum opportunos. Testes operum moles aut antiquitati superstites, aut à Nostris excitatas, regijs semper, & opibus dominorum, & opificum animis viribusque perfectas. Testes immensas templorum structuras latissimis areis impositas, in speciem vrbium assurgentes, ac populi non vnius tantummodò capaces: in quibus simul delectat oculos pulchritudo, simul animos terret immensitas, ac iure possit esse miraculo tam elaborata in tanta mole subtilitas. Prætereo sacras in templis ædiculas artificio absolutissimo fabrefactas, in quibus aurum, ac gemmæ, supremæ naturæ perfectio, cæmenta sunt. *P. Guinisius alloc. 7.*

Fabricæ veterum nostratibus compositæ.

DE ipsa loquar fabrica, deque opere, cuius fraus, & deceptio nostra ipsorum est, qui decipi volumus, atque ab arte petimus non tam moles diuturnas, quam integumenta rerum speciosa, formasque ad tempus sanè breuissimum apparentes. Quoniam vero intelligi facilè res nisi per contentionem, & comparando non potest, eamus per huius Vrbis vbique disiecta membra, & illa veluti magni cadaueris ossa, miseras stolidi tatis ne dicam, an ferocitatis barbaræ reliquias intueamur. Ipsis profectò vidimus oculis huius fallaciam, & fucum arrisa illicò vel inscitiam, vel leuitatem, vel incuriam nostram intelligemus. Illi nimirum antiquæ probitatis antiquissimi ciues non dicam è solido marmore, sed è montibus aggestis olim composuere, quæ nunc fragmentis, & crustulis integimus ædificia. Quæ nos funda-

mentavtcumque demum excauato solo, vel ruderibus implemus, vel palis, sublicisque fistucarum adactis macitina solidamus, illi depressis in ingentem altitudinem fossis, areis deinde latissimis in imo stratis, ruderatisque, tum statumine suffultis, & testa; ad extremum quadrato saxo, eoque magnitudinis immensæ ad libellam exæquatis; tanquam ad sustinendum orbem terrarum sine vllo vitij periculo præparabant. Quos ipsi parietes euanidos, & raros, hoc est breui casuros extruimus, illi silice pinso atque contuso, illi cæmentis imbricatim dispositis, illi curiosa fartura faciebant sempiternos. Sed opulentiæ dicet aliquis, ista fuere beneficia, quæ nullis parceret impensis, non artificij sincerioris, & diligentiæ; quasi verò vnus omnium ego per inscitiam crederem, cunctis tum etiam popularibus, & venalitijs Luculli censum aut Crassi thesauros ad domicilij fabricam, & expolitionem fuisse; nec intelligerem quantum demum inter domum Neronis auresset, & Suburræ, Carinarumque tabernas interream. Non omnes illæ parietinæ, quas cernimus, Basilicarum excidia sunt: etiam ædiculæ priuatorum habuere ruinas suas, quarum cum in reparationibus ostenduntur aliqua fragmenta corrosa iam, & vetustate pene detrita, ipsæ sentiunt operarum manus, & lacerti, quid habuerint olim soliditatis, & operæ. Sed nos vniuersè (fatendum enim puto res est) nos, inquam, ita sumus, vt infimi, summi, medij frontium structuras amemus creta oblitas, & gypso: intimas mediasque parietum instructiones, quia sunt ab oculis longè submotæ, negligamus. *P. Tarquinius Gallutius tom. 1. orat. 33.*

Ars pingendi.

FOrte dum præacuto coctilique laterculo manum exercet in silice, quo instrata erat via, ibique pecudis contra pascentis ex vero simulacrum exprimeret; accidit vt Cimabues eius ætatis Apelles susceptum illac iter haberet, oculisque puerum coniectis laborem eius, & conatum obseruaret. Substitit primò tantum solertiam in admirationem vsque suspiciens, mox vt propius rem inspexit. agnouitque differentiam linearum alterna se vice iuuantium atque ad expressionem imaginis excitantium, aptissimo inter se membra colligata nexu, distinctos in membris articulos, recessus vmbrarum ac depressiones, ab his exulsantes luminum eminentias symmetriam atque ordinem partium, venustatemque totius operis, veritate vsque adeò repræsentata, vt non spirare solum ouis in lapide, ac depasci sed ipsam quodammodo luporum allicere, ac deludere posse videretur ingluuiem. *P. Guinisius alloc. 4.*

Nimirum duo illa sæculi lumina Raphael Vrbinas, & Michael Bonarotus ambitum artis, atque amplitudinem occupauerant: iamque amplissima Romæ gymnasia siderum, hoc est florentissimorum iuuenum ephœbea certatim aperuerant; quibus cum lucem ipsi cõmunicarent suam; tabulæ prodibant quotidie in publicum, & artificio, & ipsa etiam copia sanè mirabiles; quæ non auctorum modò facultatem, quæ tunc esset, exprimerent; sed futuræ incrementa gloriæ pollicerentur. Igitur Andreas Sartius cum ad illorum officinas sese conferret, aut per Vrbem obambularet lustraturus oculis animoque præclaros artificum labores; suspiciebat interdum in figuris symmetriam, & ordinem inter se se partium, interdum

dum argutias vultum, & varietates: alibi extremorum finitiones & terminos admirabatur, figurarum alibi artificiosa compendia, & velut in nodum contracta corpora, quæ vel oculis ipsis imponerent, & plura quàm exprimerent, significarent. animaduertebat colores siue fictitios, siue natiuos suauissimè semper inductos, ac variè temperatos: & quod expectationem admirationemque superabat omnem, horum pleraq; iuuenum erant inuenta, & animis concepta magnificè, & pigmentis expressa celeritate, ac felicitate pari. *P. Guinisius alloc. 7.*

Colores fortasse nos addidimus, & varios, & meliores: nunquam enim ita multiplices, aut tam floridos vidit antiquitas, quæ magis austeris, & surdioribus vtebatur. Sed de isto quidem nomine fecimus aliud, nisi fucum atque aspicientium oculis, vt Iurisconsulti loquuntur, impositurum. Illi enim priscorum artifices hebetiora sanè pigmenta, nec plura quàm quatuor parietibus, ac tabulis inducebant leuissimè; sed tamen immortalia illa fecerunt opera, quibus afferre vitium longissima sæcula non potuerunt. Nos chrysocolla, nos purpurisso, nos Indico limo, & draconum sanie tabulas inuestimus, nec tàm coloribus illinimus, quam medicato tectorio parietes incrustamus. Sed quicquid agimus interea, quicquid eo labore confingimus, fugacissimum est, fluxum in horas, & breui tempore permansurum. libuit mihi per otium inspicere picturam antiquæ superstitionis argumentum in pariete vetustissimo, qui non multis ab hinc annis è Mecenatis effossus substructionibus in Aldobrandinis repositus est viridarijs, ea perfectam diligentia, coloribus ita pertinacibus, ac diuturnis, vt neque tanta præteritorum ætas annorum, neque congestitiæ rupes, quæ superuenerunt in dies, neque subterranei specus hu-

humida tabes, situsque teterrimus multum de lumine, ac splendore, multum de commissura, transituque, multum de alia operis dignitate detraxerit. Spirant enim adhuc ea pigmenta, fucusque minime fucatus spirat, & in cariosa materie, cæmentisque corruptis, apparet artificium integrum, & lineamenta recentia. *P. Tarq. Gallutius to. 1. orat. 3.*

Verùm vt hominum vultus delinees in tabula, vt colores tam varios scienter confundas, rectèque secernas, vt vnumquemque cum alio suauiter temperes, vt vmbras scitè cuique corporis eminentiæ affingas; vt quæ sub oculis sunt longinquis similes, vt longinqua in proximo statuas, vt in cauo plana metiaris, in plano rotunda, in rotundo directa, in recto obliqua, in arcto ampla, in æquo prærupta adumbres; denique vt solerti penicillo, quæcunque arrident, bellè ordinatèque repræsentes, hic enimuerò diù multùmque hærendum, ac morandum est. *P. Alber. de Albertis pnr. 2. de Ord. præf. num. 143.*

Petrus Berrettinus Cortonensis in ipso iuuentutis curriculo senilem absolutissimæ artis metam adeptus, expingendum argumentum prudenter digerit: extremas inter lineas corporum symmetriam, raro alioqui successu artis emendatè includit: validè nitidèque colorat: corpora, tum graphicè denudat, tum eleganter inuestit: suorum argutias, & veneres operum grauitatis nobilitat cothurno: & (quod laudis fastigium est) augustum antiquitatis vultum recenti æmulatione sic præsentat, vt par solertiæ merces, nunquam antiquandi nominis æternitas debeatur. *P. Io. Baptista Ferrarius in Proem. Flora.*

Tam graphicè Petrus Berrettinus Cortonensis herculeam in Hesperidum hortis victoriam repræsentauit, vt simul picturæ suæ dotes eximias

sine

sine coloribus perfectissimæ expingeret. Etenim torosa, & robusta planèque herculea delineandi, ac pingendi arte sic valet, vt profligata draconis instar mordacissima inuidia, immortalis gloriæ spolium aureum reportarit. Quin etiam herculeo, & lacertoso pingendi generi adiungit raro alioqui commercio venustatem. *P. Io. Baptista Ferrarius l. 1. Hesper. c. 1.*

Si mundus græcè, latinèque merum ornatum sonat; in Francisci Albani pictura mundum agnoscite, qua nihil est ornatius, atque concinnius. Possuntne corpora symmetria castigatiore formari? filo venustiore definiri? decentiore positu vel contrahi, vel extendi? suauiore colorum distributione distingui? Porrò sic eminent in vnoquoque vultu argutiæ, in capillo elegantia, in ore venustas, ac dignitas, vt Albani loco ipsæ pingere gratiæ videantur. Vbi pictor corpora denudat, carnem à natura suffectam credas: vbi conuestit, vestes arte quidem, sed vestiaria fatearis inductas. Tantus est autem exquisitissima operum absolutione, vt nisi suum ipse nomen ijs ascribat, meritò substitui possit illud, Diligentia faciebat. *Idem l. 1. c. 10.*

O artem natura personatam! ò lineamenta animata. Vos viuidæ indolis artificem, vitam coloribus immiscentem Andream Saccum proditis, dum singulari naturam artificio simulatis. Cætera picturæ summa in eo viro decora præ isto decolorantur, quod animos pinxit. Quamobrem congruenter varijs animi motibus vegetam fabulam colorauit, vt peculiare hoc artificij sui miraculum esse ostenderet, altissimè colores inducere, qui nempe ad animum vsque peruadant: quique dum pingendo fingunt, ficta in vera commutent. Vt corporum symmetria, & elegantia, quæ celebris etiam nominis pictoribus negotium exhibet, ludus

humida tabes, situsque teterrimus multum de lu-
mine, ac splendore, multum de commissura,
transituque, multum de alia operis dignitate de-
traxerit. Spirant enim adhuc ea pigmenta, sucus-
que minimè fucatus spirat, & in cariosa materie,
cæmentisque corruptis, apparet artificium inte-
grum, & lineamenta recentia. *P. Tarq. Gallu-
tius to. 1. orat. 3.*

Verùm vt hominum vultus delinees in tabula,
vt colores tam varios scienter confundas, rectèque
secernas, vt vnumquemque cum alio suauiter
temperes; vt vmbras scitè cuique corporis emi-
nentiæ affingas; vt quæ sub oculis sunt longinqua
simules, vt longinqua in proximo statuas; vt in
cauo plana metiaris, in plano rotunda, in rotun-
do directa, in recto obliqua, in arcto ampla, in
æquo prærupta adumbres; denique vt solerti pen-
icillo, quæcunque arrident, bellè ordinatèque
repræsentes, hic enimuerò diu multùmque hæren-
dum, ac morandum est. *P. Alber. de Albertis
par. 2. de Ord. præst. num. 143.*

Petrus Berrettinus Cortonensis in ipso iuuen-
tutis curriculo senilem absolutissimæ artis me-
tam adeptus, expingendum argumentum pruden-
ter digerit: extremas inter lineas corporum sym-
metriam, raro alioqui successu artis emendatè in-
cludit: validè nitidèque colorat: corpora tum
graphicè denudat, tum eleganter inuestit: suo-
rum argutias, & veneres operum grauitatis nobi-
litat cothurno: & (quod laudis fastigium est)
augustum antiquitatis vultum recenti æmulatio-
ne sic præsentat, vt par solertiæ merces, nunquam
antiquandi nominis æternitas debeatur. *P. Io.
Baptista Ferrarius in Proem. Floræ.*

Tam graphicè Petrus Berrettinus Cortonensis
herculeam in Hesperidum hortis victoriam re-
præsentauit, vt simul picturæ suæ dotes eximias

fine;

sine coloribus perfectissimæ expingeret. Etenim torosa, & robusta planèque herculea delineandi, ac pingendi arte sic valet, vt profligata draconis instar mordacissima inuidia, immortalis gloriæ spolium aureum reportarit. Quin etiam herculeo, & lacertoso pingendi generi adiungit raro alioqui commercio venustatem. *P. Io. Baptista Ferrarius l. 1. Hesper. c. 11.*

Si mundus græcè, latinèque merum ornatum sonat; in Francisci Albani pictura mundum agnoscite, qua nihil est ornatius, atque concinnius. Possuntne corpora symmetria castigatiore formari? filo venustiore desiniri? decentiore positu vel contrahi, vel extendi? suauiore colorum distributione distingui? Porrò sic eminent in vnoquoque vultu arguciæ, in capillo elegantia, in ore venustas, ac dignitas, vt Albani loco ipse pingere gratiæ videantur. Vbi pictor corpora denudat, carnem à natura suffectam credas: vbi conuestit, vestes arte quidem, sed vestiaria fatearis inductas. Tantus est autem exquisitissima operum absolutione, vt nisi suum ipse nomen ijs ascribat, meritò substituti possit illud, Diligentia faciebat. *Idem l. 1. c. 10.*

O artem natura personatam: ò lineamenta animata. Vos viuidæ indolis artificem, vitam coloribus immiscentem Andream Saccum proditis, dum singulari naturam artificio simulatis. Cætera picturæ summa in eo viro decora præ isto decolorantur, quod animos pinxit. Quamobrem congruenter varijs animi motibus vegetam fabulam colorauit, vt peculiare hoc artificij sui miraculum esse ostenderet, altissimè colores inducere, qui nempe ad animum vsque peruadant: quique dum pingendo fingunt, ficta in vera commutent. Vt corporum symmetria, & elegantia, quæ celebris etiam nominis pictoribus negotium exhibet, ludus

sidus illi sit, qui picturam calleat animorum. Dicite in eius operibus eminere operosissimam diligentiam, dispositionem, ac mensuras, atque adeo corporum lineamenta ex picturæ legibus ducta membrorumque naturalem inter se competentiam perfectè modulatam: lætam etiam floridamq; colorum temperiem: deniq; artis cothurnum, & dignitatem. *Idem l. 2. Hesper. c. 5.*

Gloriosius in amplissimo quà tabularum, quà parietum campo variis corporibus è mortuo colore animam vitamque ducentibus, erudito luminum vmbrarumque dispositu eminentibus, viuidos in gestus actuosis, artificiosa nonnunquam contractione iustam longitudinem mirè ostendentibus, Giganteum bellum non stolidè quidem cum cælo, sed ingeniosè cum ipsa natura bellat: deque captis, & captiuis mortalium oculis, animisque pluribus simul locis quotidie triumphat. Quid incredibilis illa in pingendo, & accurata celeritas? nonne diuini potentiam imperijs pro arbitratu omnia momento procreantis, quantum homini fas est feliciter æmulatur? *Idem lib. 4. Hesper. c. 18.*

Pigmenta, pictores, & picturas insignes describit Plini. l. 35. c. 4. & seq.

ARS STATVARIA.

Ex hæreditate quæ mihi obuenit, emi proximè Corinthium signum, modicum quidem sed festiuum, & expressum, quantum ego sapio. Est autem nudum, nec aut vitia, si qua sunt celat, aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem, ossa, musculi, nerui, venæ, rugæ etiam spirantis appareant, rari, & cedentes capilli, lata frons, contracta facies exile collum pendent lacerti, iacent papillæ, recessit venter. A

tergo quoque eadem ætas, vt à tergo ipsum quantum vetus color indicat, vetus, & antiquum. Talia denique omnia, vt possint artificum etiam oculos tenere, delectare imperitorum, quod me tanquam tyrunculum sollicitauit ad emendum. *Plinius iun. lib. 3. epist. 6.*

Calatum opus è marmore quo Lauretana Ædes ornatur.

QVadratum est ornamentum sacram vndique virginis cellam amplectens: totum fermè è candido marmore solido, ac mira arte cælato. vniuersum opus è Carrariensi marmore candoris eximij constat, striatis opere Corinthio distinctum columnis, quarum senæ longiora latera adornant, quaternæ breuiora. Imam partem fascia pedalis è marmore luculleo cingit, stereobatæ locum obtinens. Surgunt nidæ stylobatæ coronati, qui aptè spatia distinguunt. In spatijs stylobatisque vel gentilia adscitaue Leonis Pontificis insignia, vel virtutum argumenta cælata visuntur, sigillis qua pedalibus, quà cubitalibus mirè scitè, venustèque factis. Supra stylobatas columnæ dispositæ binæ ad singulos angulos; in longioribus autem lateribus etiam binæ in medio, binis videlicet iannis æquo spatio interiectis. In ipsis porrò intercolumnijs bini item signorum suis loculamentis inclusorum ordines deindè adiecti: vnus infernè ad bas, s sacrorum Vatum: alter supernè ad epystilia Sibyllarum, Christi, aut Deiparæ Virginis ortum vaticinantium. Ipsa loculamenta porphyreticis tabulis incrustata opere magnifico. In maioribus scapis inter columnarum scapos tabulæ ingentes è candido marmore solido integroque vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta simulacris natu-

talis ferè staturæ eminentibus, pulcherrimè exalata miraculo sunt. Epistylia porrò columnarum egregiè facta opere Corinthio multiplex corona cingit, cui subiecta spatia binæ aquilæ tenentes mordicus encarpos restesque pomporum, ac fructuum egregiè cælatæ interiectis leonum rostris adornant. *P. Tursellinus hist. laur. l. 3. c. 6.*

Colossos, & statuas insignes describit Plinius hist. nat. l. 34. c. 7. & 8.

ARS TEXENDI.

ECCE Possidonius dum vult describere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat quemadmodum subtegmen insertum, quod duritiam vtrinque comprimentis tramæ remolliat, separata coire cogantur, & iungi, textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam; oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo.

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo;
Inseritur medium radijs subtegmen acutis,
Quod lato feriunt insecti pectine dentes.

Quod si contigisset illi vide e has nostri temporis telas, in quibus vestis nihil celatura conficitur, in quibus non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? *Seneca epist. 90.*

Sequitur lanificium, & textrina cuius opus ipsam vel æquat artificio, vel vincit varietate, naturam. Iam enim litora, portusque iam flumina, iam Euripi, iam saltus, & siluæ, iam pecora pastoresque texuntur. Nihil in floribus est, nihil in arboribus, nihil in graminibus herbisq; terrarum, nihil in nauigationibus nihil in prælijs, quod laboriosæ texentium non referant opificio,

ma-

manus. Sed quàm fallax suoque infecta hæc etiam ars adulterio sit, in frigore sentimus, experimur in sumptu. Nihil enim magis ostendit Aracnem hoc artificium inuenisse, quam quod textores ipsi tenuitate, ac vanitate operis araneorum telas imitantur. O etiam in hoc genere innocentiam antiquorum incredibilem, atq; apertissimam animi simplicitatem. Tractaui ego sæpè manu serici frustulum vel paludamenti, vel pallij ex antiquissimo tumulo extra portam Capenam prope monumentum Cæciliæ Metellæ à repastinatoribus eruti: quod vt decoloratum aliquantulum esset ex tempore, sincerum tamen illum purpuræ succum, ne in sepulcretis quidem atque inter cadauerum cineres omninò dimiserat. In summa priscorum ætas, & ratio ita ferebat. Quæ vestes aureæ dicebantur, aut argenteæ, aureo verè argenteoque stamine fuerunt intextæ: quæ purpureæ concharum verè, ac muricum succo tingebantur. Nunc autem, & holoserici villos lana mentiri didicimus, & alienam tramam aureis licijs interserere, & herbis tingere vulgaribus, quod Tyrium aut purpureum appellemus. *P. Tarq. Gall. t. n. to. 1. or. 3.*

ARS EQVITANDI.

EQuum impigrum, & generosum in angulo, aut in crepidine perangusta moderari, ac flectere, negotium est viri, qui omnes equitandi norit articulos: ne dum bellua immanis, & ferox aut se saltu prorsum impellit, aut retrorsum voluta timque resilit, ac magnæ virtutis speciem in arcto præfert, interea solido tantisper offendat; seque agitatoremque suum, sit paulò sit indiligentiore miserè deiectum, ac perditum eat. *P. Guinisius alloc. 1.*

Vt.

Vt enim nihil facilius, nihilq; pronius, quam effrænem veredum, aut sternacem equum, in amplissimo lasciuientem prato, quoquouersum cursu citatissimo sine vlla lege præcipitem ferri, sursum deorsumque per amænos colles spatiari, nonnihil procedere, ex templo repedare, in orbem circumagi, ante, retro, in latus procurrere, recedere, deflectere: ita nihil arduum magis, aut durius, quam lupatis coercitum asturconem, ephippijs instratum, postilena, pectoralíq; succinctum, habenis, & loris sustentatum, rectoris fræno semper parentem, per augustissimum callem rectà semper, ordinatimque pergere, ad virgulæ vmbram, ac sibilum illicò mobilem celerare iter, iam gradu tolutim explicatò bellè, grauiterque incedere; modò fossas pernici saltu traijcere; nunc post erroribus arrectum pedibus insistere, iam incitatius glomerare passum; mox vastam cursura effusissima transuolare planitiem; repente fræno monitum cursum abrumpere; subitò hærere vestigio; rursum lacessitum calcaribus toto impetu ruere; hostem in pugna calcibus petere, ferire, proculcare, lacerare morsu hinnitu territare, nisu, pressuque exanimare. *P. Alb. de Albertis par. 2. de Tull. or. n. 66.*

Vide equitem equo ferè indomito insidentem, recto corpore, & excelso, & cruribus compositis ad equestrem speciem, & elegantiam, cum habenis in manu ad exercendum defatigandumque equum, quem multo cursu sursum deorsumque facto, equum defatigare videas, & officium facere tanta peritia, equitandiq; scientia, vt laudent omnes, omnes mirentur. Quem exultantem, & moderatius excurrentem continere, quemadmodum solet, & coercere, vt habenas cum opus est adducit, vt remittit? vt versat in omnem partem? vt incitat ad cursum, vt reuocat? & parere lupatocur-

cogit? planè videtur ab incunabulis ad equeſtrium ſcientiam inſtitutus. Sed inter alia, illa ſcientia fræno ſuſtinendi equi in præcipiti etiam, & lubrico loco quanto clarior eſt, cum refractarium lupatis adeo refregit? quàm admiranda illa in equo tractando, & in exercendo virtus, qui indomitum, & effrænatum æquum in exiguum ſæpè gyrum compulit. *P. Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. vol. 1.*

Ars deſultoria Equitum currentium.

EXhibita ſpectacula equeſtria, in quibus Iolophi deſultoria arte, & agitandi peritia, ita ſe admirabiles præbuere, vt Numidis ipſis (quorum celeritate motuque corporis præcipua laus eſt) agilitatis palmam omnium iudicio conſenſuque eripuerint. ſiquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel robore, vt equi incitatiſſimi ephippijs nulla omnino curſus intermiſſione tum recti inſiſterent, corpuſque circumagerent; tum repente inſiderent, diſpoſitoſque humi lapillos ad vnum inde colligerent, tum etiam momento deſilirent, reſilirentque. *P. Maffeius hiſt. Ind. l. 1.*

ARS IACVLANDI.

ARmorum nullo, ſagittarum vel præcipuo ſtudio tenebatur. Centenas varij generis feras ſæpe in albano ſeceſſu conficientem ſpectauere plerique atque etiam ex induſtria ita quarundam capita fingentem vt duobus ictibus quaſi cornua effingeret. Nonnunquam in pueri procul ſtantis, præbentiſq; pro ſcopulo diſpanſam dextræ manus palmam, ſagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuè euaderent.

rent. *Suetonius in Domit. c. 19.*

Si venatione nunciata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicat: quem tamen si cominus feram, auemque aut venanti monstres, aut vianti, manui post tergum reflexæ puer inserit, neruo lorone fluitantibus. Igitur acceptum modò insinuatis è regione capitibus intendit, modò ad talum pendulum nodi parte conuersa, languentem chordæ laqueum vagantis digito superlabente prosequitur: & mox spicula capit, implet, expellit; quid cupias percuti, prior admonet. Eligis quid feriat, quod elegeris ferit, & si ab alterutro errandum est, rarius fallitur fingentis ictus, quam destinantis obtutus. *Sid. Appollinaris l. 1. epist. 2.*

Sagittarum quæ præcipua Turcis vis, iam neglectus ille vsus, qui olim formidabilis orbi fuit. credo quia sine longo sudore, corporisque ad laborem obsequio, ad hanc artem perueniri non potest: & hodie milites fracti otio, & languente disciplina cani non emunt fortes esse. Breues arcus sunt, inflectique nisi à peritis difficiles; cæterum multo maiore impetu tela expellunt, quam quo machinæ nostræ plumbeas glandes eijciunt. Vidimus quidem (& fidem oculis nostris tardè habuimus) chalybem tres digitos altum ab exigua sagitta pertransiri; nec minoris prodigij fuit, destitutum ferro telum in modicæ arboris truncum arcu impelli, & vtrinq; defigere. *Io. Barclaius in Icone anim. c. 9.*

ARS

ARS MECHANICA, ET EIVS OPERA VARIA.

Horologium Solare.

QVARE cum vos ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis publicis expensis sine vestro dispendio destinate. Primum sit vbi stilus diei index per vmbram exiguam horas consueuit ostendere. Radius itaque immobilis, & paruus peragens quod tam miranda magnitudo Solis discurrit, & fugam Solis æquiparat quod motum semper ignorat. inuaderent talibus si astra sentirent, & mearum suum fortasse deflecterent. nec tali ludibrio subiacerent. Vbi est illud horarum de lumine venientium singulare miraculum, si has, & vmbra demonstrat? Vbi prædicabilis indefecta rotatio, si hoc & metalla peragunt, quæ situ perpetuo continentur? O artis inæstimabilis virtus quæ dum se dicit ludere, naturæ præualet secreta vulgare. *Cassiodorus l. 1. epist. 45.*

Horologium rotis circumactum.

SED opere pretium est. Auditores horologium miri artificij instrumentum è ferro chalybeque conflatum, in quo tanquam in speculo veritatem hanc dilucidius intueamni, vestris oculis acurata inspectione lustrandum subijcere. In eiusmodi machinamento dentatæ aliquot rotæ. striato axis verticillo interiecto mutuò commissæ, & fœderatæ grauibusque suspensæ ponderibus, in orbem sensim sine sensu voluuntur. Ferrea in medio columella subtili hærens filo, tenuisque lamina transuersa in capite intersecta, atque exempti-

exemptilibus plumbeis glandibus hinc atque illinc ex ea pendentibus librata, totius moderatrix temporis, in subiectos orbes incidit, binisque ligulis in eorum dentes, quasi frænis ex interuallo iniectis rotas in gyrum raptas, descripta ad numerum mora in singula penè momenta sustinet, & relaxat. Tandem vbi princeps rota penitus circumuoluta est, cauam in crenam decidente sufflamine, libramentis ad terram festinato decursu recellentibus illicò soluitur machina malleumque versatilem incitato verbere in tintinnabulum ex ære campano sursum impellit, quotquot ictus malleus infligit, totidem horas tundendo designat. Hoc instrumẽtum ad dimetienda temporum spatia excogitatum tot in rotas, ac ferramenta graphicè descriptum, magnum sagaxque artificis, qui id fabricauit, ingenium insignitè demonstrat. *P. Alber. de Albertis par. 2. de Ing. ino. n. 135.*

Speculum.

LAminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem vi in speculis vsu polita crassitudine, paulumque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest repercussum illum respuat, an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur. expulsis intus crebris ceu speculis, vt vel vno intuente, populos totidem imaginum fiat. Excogitantur, & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. id euenit figura materiæ; plurimumque refert concaua sint, & poculi modo, an parmæ Threcidicæ; media depressa, an elata; transuersa, an obliqua; supina, an recta, qualitate excipientis figura torquente

quente venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipientis vmbram. *Plinius hist. nat. l. 33. c. 9.*

Nihil iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim est in speculo quod ostenditur; alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modò interirent, modò exciperentur formæ. Quid ergò? simulacra ista sunt, & inanis verorum corporum imitatio; suntque ista à quibusdam ita composita, vt & hæc possint detorquere in prauum. Non sunt specula quæ faciem prospicientium obliquent; sunt quæ in infinitum augeant, vt humanum habitum excedant modumque nostrorum corporum. *Seneca l. 1. quæst. nat. c. 15.*

Quippe in omnibus manu faciundis imaginibus opera diutina sumitur, neque tamen similitudo æquè ac in speculis comparet. Deest enim, & luto vigor, & saxo color, & picturæ rigor, & motus omnibus, qui præcipuâ fide similitudinem repræsentat. Cum in eo visitur imago mirè relata, vt similis ita mobilis, & ad omnem nutum domini sui morigera: eadem semper contemplantibus æquæua est, ab ineunte pueritia ad obeuntem senectam: tot ætatis vices induit tam varias habitudines corporis participat, tot vultus eiusdem lætantis vel dolentis imitatur, tantum præstat imaginis artibus ad similitudinem referendam lęuitas illa speculi fabra, & splendor opifex. *Apuleius apol. 1.*

Sphæra Archimedis.

VOlubilem illam Archimedis sphæram, quæso vos, tot in circulos, minores, maiores maximosque descriptam, tot in orbes tributam,

tam varijs discretam figuris intuemini. Illam æquas in partes æquatore diuisam, obuersis hinc atq; illinc verticibus, axe intercurrente suspensam, orbe finiente intersectam in medio, transuersa zona, velut fascia circumuestitam contemplamini. Illam labentis cæli circuitus æmulari; illam errantium siderum cursum referre; illam pares imparesq; planetarum motus exprimere; illam Solis, ac Lunæ vices reddere animaduertite. Quem nostri tanta orbiculorum multitudo, tam recto composita ordine, tam certis terminata finibus, tam iustis librata momentis admiratione non impleat? Cui adeo imperito tanta partium congeries, sibi vbique tam pulchrè consentiens, ingeniosi artificis perspicacem mentem non expingat? *P. Alb. de Albertis par. 2. de Ord. præst. n. 139.*

Moles crystallina instar cæli elaborata.

MAchinam è crystallo conflauit nescio quis non tam dolandi, quam adulandi faber egregius. In ea cælestium moles orbium melusit: cursum Solis, ac Lunæ, siderum motus conuersionesque distinxit: cælo supposuit aerem tenuissimè explicatum, cuius superior regio salubris atque innocens libera semper esset à turbis atque turbinibus; inferior mutationibus obnoxia modò amœnitate, ac luce blandissima rideret, modò cogeretur in nubes (nam hæc omnia artifex instruerat) modò tempestatibus ageretur, rigeret modò procellis, imbribusque difflueret, tonaret, fulguraret, mentita quoque fulmina contorqueret. In media mole Chosroen insculpsit è gemma, veluti Deum operi immistum suo, ac supercilio terrarum domino sustinentem omnia, mouentem, ac dexteræ iubentis imperio moderantem. *P. Guinisius alloc. 1.*

Cir-

Circinus.

ETtenim circinus Geometrarum potissimum est instrumentum stylis geminis compositum ad angulos acutos inter se iunctis circulis in plano rectè faciendis planè necessarium quorum alter stylorum stabilis figitur in centro circuli faciendi; mobilis alter ducitur in gyrum, & conficit orbem planè perfectum. Neque hunc vnum habet vsum eo; scribimus, delemus, metitur, perforamus, & omnia facimus quæcumque stylus simplex in erudito puluere Mathematicorum solet efficere. *P. Nigronius orat. 6.*

Crepitaculum papyraceum.

NEscio quid grande follicantibus buccis ampullanti, clam à tergo papyraceum sulphureo oppletum puluere crepitaculum latenter affixit: quod vbi ille subsellio securus incubuit, concepto igne, multiplici statim sclopo strepitare cœpit, furentemque ac sufflante retrò flamma excitum è sella repente Statium, atque in medium ignea cum cauda, ambustoque sago prosilientem risere primum Patres: postea verò oppleta fumo, retroque odore Curia, exire inde coacti, malam Plauto crucem precati minatique sunt. *P. Famianus l. 3. prol. 1.*

Muscipula.

TAbellis plerumque fagineis curiosè læuigatis in capsulæ, seu domunculæ oblongæ modum compingitur facie quadrangula. Tabellarum altera pauimenti loco supposita ternas suffulcit erectas in parietes, & nonnihil prominet in

gradum; altera lacunaris instar superposita modicè porrigitur in subgrundas. Ostiolum claudit cataracta siue foris pendula, quæ geminos vtrinque ferreos annulos tenuissimis, è ferro clathris insertans breui lino de longiusculo vecte ceu tollenone suspenditur. Vectis hic ab ea parte, qua cataractæ adnectitur, crassior paulatim ita gracilescit, vt in mucronem desinat. In media superiore tabella defixus eminet cuneus bifurcus, qui vectem ferreo filo traiectum ideo intercipit; vt ille susque deque versatilis cataractam attollat, ac deijciat. In eadem extrema tabella sub extremo vectis mucrone foramen ferream lineam transmittit transuersæ foraminis ferreæ liueolæ ad retinaculum circumuolutam, nec non summa parte reduncam, ima hamatam; vt superior vncus extremo vecti cataractam attollenti leuiter hæreat, inferior hamus escam tenaciter teneat; quam vbi suprepens musculus auidè, ac mordicus arripit, repente reducto superiore retinaculo cataractam in suam deijcit ruinam, incautæque gulæ reus popinam sibi vertit in carcerem mox geniali, ac ludibundo carnifice fele, ridiculum saltuatim supplicium luiturus. *P. Ferrarius de florum cult. l. 3. c. 3.*

ARS, ET PERITIA MILITARIS.

SED vt hoc omisso ad studiorum, atq; artium contentionem, reuertamur: qui potest dubitare quin ad Consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis res militaris; quam iuris ciuilis gloria? vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas: ille, vt cò quò intendit maturè cum exercitu perueniat te gallorum, illum buccinarum cantus exuscitat. tu actionem instituis: ille aciem instruit, tu caues ne tui consul-

tores,

fores, ille, ne Vrbes, aut Castra capiantur: ille tenet, & scit vt hostium copiæ, tu vt aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus: tu in regendis. Ac nimirum, dicendum est enim quod sentio, rei militaris virtus præstat cæteris omnibus. hæc nomen populo Romano, hæc huic Vrbi æternam gloriam peperit. hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. Omnes vrbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus, & industria, latent in tutela, ac præsidio bellicæ virtutis; simulatque increpuit suspicio tumultus; artes illicò nostræ conticescunt. *Cicero in orat. pro L. Murana.*

Nec ea tantum militiæ decora putabat, equum flectere, tela spargere, castris habendis optare campum, locorum distantiam, oculorum dimensione finire, vallum iacere scienter, ad certum ictum destinato librare tormenta, opportunè vineas agere pubem in aciem educere, instructa iam acie sub signis habere paratum militem, ordines distributo committere, cæsim, punctim ferire gladijs cominus, eminus iaculis rem gerere, producere, collatare, procurrere, subsistere, circuire, resistere, instare, dissimulare, mutare in cornu pugnam, demum lacessere, fundere, vincere. *P. Stephon. or. 2.*

Totum antiquorum apparatum bellicum, & nostrum per comparationem leuiter inspiciamus. Illis binæ legiones, totidem socij, equites mille, & octingenti iustum octodecim millium faciebant exercitum armatorum: qui vallum, arma, vtensilia, cibos mestruos, aut semestres, etiam interdum humeris ferrent; qui pari gradu procederent in itinere, qui gradum eundem æqualiter concitarent, qui cùm plenis armis, & tanto cum onere decurrerent qui sua manu foderent, ligna cæderent, aggeres, testudines, turres struerent, &

quod caput est, qui totum terrarum orbem tam exiguo numero debellarent. Nobis colluuio tyronum, & multitudo, sexaginta millium copias parat, eorum qui oneri sint, aut pompæ, qui sarcinas illas innumerabiles, atque impedimenta nouæ militiæ cumulent, qui alterum operarum, calonum, lixarum, coctorum, gregum, atque armentorum exercitum ducant, qui solidos annos, & quidem plures tanquam circa Troiam ad repetendam Helenam in alicuius angulo prouinciæ sedeant; & re infecta plerunque digrediantur. *P. Tar. Gallutius to. 1. or. 3.*

Disciplina militaris.

Militem neque à moribus, neque à fortuna probabat, sed tantum à viribus tractabatque pari seueritate atque indulgentia. non enim vbiq; ac semper, sed cum hostis in proximo esset, coercebat: tum maximè exactor grauissimus disciplinæ: vt neque itineris, neque prælij tempus denunciaret; sed paratum & intentum momentis omnibus, quò vellet subito educeret. Quod etiam sine causa plerunque faciebat, præcipuè pluuijs, & festis diebus. Ac subindè obseruandum se admouens repentè interdiù vel nocte subtrahebat: augebatque iter, vt serius subsequentes defatigaret. Delicta neque obseruabat omnia neque pro modo exequebatur: sed desertorum, ac seditiosorum, & inquisitor, & punitor acerrimus, conniuebat in cæteris. Ac nonnunquam post magnam pugnam, atque victoriam, remissio officiorum munere licentiam omnem passim lasciuiendi permittebat: iactare solitus milites suos etiam vnguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione, sed blandiori nomine commilitones appellabat: habebatque tam cultos, vt argento,

&

& auro politis armis ornaret: simul, & ad speciem, & quò tenaciores eorum in prælio essent metu damni. Diligebat quoque vsque adeò, vt audita clade Tituriana, barbam capillumque summiserit: nec antè dempserit, quam vindicasset. Quibus rebus, & deuotissimos sibi, & fortissimos reddidit. *Suetonius in Cæsare c. 65. & 67.*

Erant homines intonsi simplices, ipso agresti habitu aspectuque propemodum contemnendi: sed certa animi contumacia, corporisque duritie, & fide admodum constanti: multoque ducum amore, & parendi obsequio, optimorum militum nomine digni; eos Germanicæ militiæ more gladijs, hastisque instruxerant. Signa sequi, tympanorum certis pulsibus scienter obtemperare, conuertere dirigereque aciem, in cocleam decurrere, & denique multa arte hostem ferire, exactèque ordines seruare docuerant. Quodque magno vsui semper fuit, omnibus eorum manipulis miscuerant viros militares superioribus bellis exercitatos, ac ingenio maximè valentes, qui multitudinem regerent, & subitis casibus atque periculis se primos offerrent. *Iouius lib. 4. hist.*

Disciplina militaris soluta, & exercitus contumax.

QVOD si fuisset, non L. Papyrium, sed Tribunos, sed prauum populi iudicium nequicquam posteros accusaturos: cum polluta semel militari disciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribunus legati, non Legatus Consulis, non Magister equitum Dictatoris pareat imperio: nemo hominum, nemo Deorum verecundiam habeat: non edicta Imperatorum, non auspicia obseruentur. sine

commeatu vagi milites in pacato, in hostico errent, immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint exauctorent: infrequentia deserant signa; neque conueniant ad edictum: nec discernant interdiu nocte, æquo iniquo loco, iussu iniussu imperatoris pugnent: & non signa, non ordines seruent: latrocinij modo cæca, & fortuita, pro solemni, & sacrata militia sit. *T. Liuius dec.* 1. *l.* 8.

Sed vbi in Africam venit, exercitus ei traditur à Sp. Albino proconsule, iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, lingua quam manu promptior, prædator ex socijs, & ipsæ præda hostium sine imperio, & modestia habitus nam Albinus, Auli fratris, exercitusq; clade perculsis, postquam decreuerat non egredi prouincia, quantum temporis æstiuorum in imperio fuit, plerunq; milites in statiuis castris habebat, nisi cum dolor aut pabuli egestas. locum mutare subegerat, sed neque muniebantur ea, neque more militari vigiliæ ducebantur vti cuique libebat, ab signis aberat, lixæ permixti cum militibus diù noctuque vagabantur: & palantes agros vastare, villas expugnare, pecoris, & mancipiorum prædas certatim agitare: eaque mutare cum mercatoribus vino aduectitio, & alijs talibus: præterea frumentum publicè datum vendere, panem in dies mercari: postremò, quæcunque dici aut fingi queunt, ignauiæ luxuriæque probra, in illo exercitu cuncta fuere, & alia amplius. sed in ea difficultate Metellum non minus, quam in rebus hostilibus magnum, & sapientem virum fuisse comperio, tanta temperantia inter ambitionem, sæuitiamque moderatum: namque edicto primum adiumenta ignauiæ sustulisse dicitur, ne quisquam in castris panem, aut quem alium coctum cibum venderet: ne lixæ exercitum sequerentur: ne miles gregarius in castris, neue in

agmi-

agmine seruum, aut iumentum haberet. *Salustius de bello Iugurt.*

Deportarat Appius in Volscos exercitum, cumque sæuo imperio vexabat, sed infensum iam Duci militem nec metus, nec pudor coercebat: segniter, otiosè contumaciter omnia agere: si Consul citius agi vellet agmen, tardius, sedulò incedere: si adhortator operis adesset, omnes sua sponte motam remittere industriam: præsenti oculos, atque ora demittere, prætereuntem tacitè execrari. quid multa? productus in aciem Romanus miles turpi fuga petit castra, vixque à vallo submouet instantem hostem: nec ferox Appius, omni nequidquam acerbitate prompta continere ad extremum suos potuit, quin castris exinde motis, non exauditis imperijs, turbatis ordinibus, effuso agmine, per stragem corporum armorumque Romam euaderent. *P. Famianus l. 2. prol. 4. ex Liuio.*

Ars Imperatoria.

SED in ea difficultate Metellum non minùs, quàm in rebus hostilibus, magnum, & sapientem virum fuisse comperio, tanta temperantia inter ambitionem, sæuitiamque moderatum: namque edicto primum adiumenta ignauiæ sustulisse dicitur, ne quisquam in castris panem, aut quem alium coctum cibum venderet: ne lixæ exercitum sequerentur: ne miles gregarius in castris, neue in agmine seruum, aut iumentum haberet: cæteris arte modum statuisse: præterea transuersis itineribus quotidie castra mouere: iuxta, ac si hostes adessent, vallo, atque fossa munire: vigilias crebras ponere, & eas ipse cum legatis circuire: item in agmine, in primis modò, modò in postremis, sæpe in medio adesse, ne

quiſquam ordine egrederetur: vt, cum ſignis frequentes incederent, miles cibum, & arma portaret. ita prohibendo à delictis magis, quam vindicando, exercitum breui confirmauit. *Saluſtius de bello Iugur.*

Erat autem Philopæmenes, præcipuè in ducendo agmine, locíſque capiendis ſolertiæ, atque vſus: nec belli tantum temporibus, ſed etiam in pace ſe ad id maximè exercuerat. Vbi iter copiam faceret, & ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet: contemplatus ab omni parte loci naturam, cum ſolus iret, ſecum ipſe agitabat animo: cum comites haberet; ab ijs quærebat: ſi hoſtis eo loco apparuiſſet; quid, ſi à fronte, quid ſi ab latere hoc, aut illo, quid ſi à tergo adorirettur, capiendum conſilij foret; poſſe hoſtes inſtructos recta acie poſſe inconditum agmen, & tantummodò aptum viæ occurrere, quem locum ipſe capturus eſſet cogitando, aut quærendo exequebatur: aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim intereſſe) viſurus: quò impedimenta, quò ſarcinas, quò turbam inermem traijceret: quanto eā, aut quali præſidio cuſtodiret: & vtrum pergere qua cæpiſſet ira, via, an ea, qua veniſſet, repetere melius eſſet: caſtris quoque quem locum caperet: quantum munimento amplecteretur loci: qua opportuna aquatio, quà pabuli lignorumque copia eſſet, quà poſtero die caſtra mouenti tutum maximè iter, quæ forma agminis eſset. Hic curis cogitationibuſque ita ab ineunte ætate animum agitauerat: vt nulla rei noua in tali re cogitatio eſſet. *T. Liuius dec. 4. l. 5.*

Bello-

Bellator.

HÆC tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem quemadmodum comparasti cum tecum inediam, tecum ferrent sitim, cum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium puluerem, sudoremque misceres, nihil à cæteris nisi robore, ac præstantia differens cum libero Marte nunc cominus tela librares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret, laudabas quippe ferrientes hortabarisque vt auderent: & audebant iam, cum spectator moderatorque ineuntium certamina virorum arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur; ipse vibrares. Quid cum solatium fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum ante lustrasses: nec requiem corpori, nisi post omnes dare. Tribunus verò disiunctissimas terras teneris adhuc annis viri firmitate lustrasti, iam tunc præmonente fortuna, vt diù penitusque perdisceres, quæ mox præcipere deberes. Neque enim prospexisse castra, breuemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, vt esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. Cognouisti per stipendia decem, mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, & diuersam aquarum, cælique temperiem, vt patrios fontes, patriumque sidus ferre consueuisti, quoties equos, quoties emerita arma mutasti. Veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendumq; tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint,

quod denique tectum magnus hospes impleuerit, vt tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia iisdem in locis monstrabantur. *Plinius in Paneg. Traiani.*

Ne tum quidem quum in altiorem prouectus gradum, iubere tantùm, & diuidere negotijs otium, & parta gloria velut reposito frui posses honore, operam remisisti: quin omnium castrensium munerum numeros primus aut cum primis obires, stare pro signis, excubias fortè agere, vallum ferre, locum bello antecapere, speculatum egredi, castrametari; in prælium primus ire, prælio postremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo, vt iam tum posset intelligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen mirum, quòd quum omnia faceres vt imperare deberes, nihil tamen faciebas vt imperares. *Lat. Pacatus in Paneg. Theod.*

Igitur in acerrimo hoc bellatore multæ erant, vt in homine semper armato, litteræ, multi sales, multæ suauitates. Recordari potestis ingenium illius acre, sed in loco: vehemens, sed compositum, docile, come, sedatum, iucundum, horarum omnium. Nec ea tantum militiæ decora putabat, equum flectere, tela spargere castris habendis optare campum, locorum distantiam oculorum dimensione finire, vallum iaceri scienter, ad certum ictum destinatò librare tormenta, opportunè vineas agere pubem in aciem educere, instructa iam acie sub signis habere paratum militem, ordines distributo committere, cæsim, punctim ferire, gladijs cominus, eminùs iaculis rem gerere, producere, collatare, procurrere, subsistere, circuire, resistere, instare, dissimulare, mutare in cornu pugnam, demum lacessere, fundere, vincere: non hæc, inquam, tantum decora militis putabat: sed illa multo magis, ex quibus vide-

licet,

licet, tamquam ex vberibus feminibus, hæc ipsa militaris virtutis insignia in Flaminio felicius extiterunt. *Et infra.* In conflictu ferociam, in victoria modestiam vsurpabat: in cognoscendo diligentiam, in deliberando consilium, constantiam in agendo. Vultus in aduersis rebus idem non secus atque in secundis. Eadem consuetudo rerum: animi tenor idem, ac perpetuus ordo vitæ: curarum tantummodò vices, remissionumq; diuisæ. Militum conuentibus, & litibus æstimandis grauitatem, intentionem, seueritatem, sæpius misericordiam commodabat: vt officio satisfecisset; posita potestatis persona, comitatem, modestiam, felicitatemque repetebat. *P. Stephonius orat. 2.*

Quantus es Henrice, cum te velut alterum Martem ex pacatæ vitæ vmbraculis in aciem, apertumq; campum generosa inuictaq; fortitudo rapuit. Quantus es, quamque formidabilis; præsto adsunt Ira, Vis, Indignatio, ministræ atq; adiutrices furoris tui. Ira vultum fingit, vis manum roborat, furorem indignatio suscitat; ardent oculi, frons caperatur, toto ex ore iusti furoris ignes prosiliunt? Hæc est oris Imperatorij species. Qualis ingressus? quacunque ingrederis pauor, & terror præeunt, comitatur horror, strages insequitur. Quis impetus? stricto gladio hostem persequeris, hostem oculis petis, voce póscis, supercilio terres, fronte deijcis, manu prehendis, gladio conficis, equo proteris. Quis irruentem reprimat? cuneos rumpis, ordines dissipas, castra penetras, omnia ferro demetis. Cæduntur hi, sternuntur illi mactantur alij, alij fugiunt, non pauci vociferantur: Ignosce Imperator, tibi Fortunas, tibi vitam, tibi nos, nostraque omnia addicimus, tuam misericordiam supplices, ac prostrati imploramus. Mira res, cuius mul-

torum

torum odia ægrè furorem commouerant, paucorum miseratio tranquillauit. *Ex Pal. Eloq. exerc. 4. lect. 7. pun. 1.*

Miles Gloriosus.

SIVE bellatoris magnifici, & gloriarum pleni, qui rerum quæ sunt, quæque non sunt, centones farciat, qui se hàc, atque illàc quasi pompam pancraticè atque athleticè præter ducat: qui se omnibus faciat ferocem, nullique nisi vulnera, ac cædem debeat: qui se vrbicapum, Martis nepotem Regumque occisorem dici velit: qui machæram futura hostium strage consoletur: qui hominum animas exorbeat, legiones hostiles aspectu territet, occursu fuget, spiritu difflet quasi ventus folia. *P. Famianus l. 3. pral. 3.*

ARMA, ET MACHINÆ BELLICÆ.

ARmamentarium, siue instrumentum militare, & arma omnia describit. P. Pontanus vol. 3. par. 2. progymn. 22.

Gladius.

ORdior autem à gladio qui ex manubrio constat, quod capulum dicimus quoniam ab eo gladium manu capimus; & acias ab vna parte, & altera gladij acerrima debet esse, si gladium ancipitem volumus, & mucrone terminatur. Hunc in vaginam condunt homines, & ad se defendendos distringunt, in vaginam recondentes se defenderunt, vel punctim, vel cæsim vulnus aliquod intulerunt; sed mucronem conto decoratum apice ferreo, nitenti, vel deaurato. *Melch. de la Cerda in Camp. Eloq. tit. Arma.*

Cly-

Clypeus.

CLypeus rotundus eſt, & ex ære factus, totus maximo nitore ſplendens, & ab ora ſua limbo tortili ornatus. Vmbo medius eminet acuminatus inſertus clauiculis, quaſi emblematis. Quod auerſum concauum eſt nonnihil, quod anſa ferrea capientes milites obijciunt, & opponunt, ad caput, & corpus ab aduerſariorum ictibus propulſandum. *Idem ibid.*

Haſta præfixa ſecuri inſignis vulgò Alabarda.

QVarta, fermè eorum pars ingentibus ſecuribus, quarum è ſummo quadrata cuſpis prominebat, erat inſtructa; has cæſim punctimq; ferrendo ambabus manibus regebant, Alabardæque eorum lingua vocabantur. *Iouius lib. 2. hiſt.*

Sagitta.

VIdeo ſagittam longam, acuminatam illam, vncino ſuo ad figendum acutam, alis ab vtraque parte conſtantem ad ſuam celeritatem ſignificandam crenam habet, vt neruum admittat, inciſam quæ ex arcu emiſſa ſtridore multo, multaque celeritate medium aera præteruolat. *Mel. de la Cerda loc. cit.*

Funda.

CEntum funditores ab Ægio, & Patris, & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, ſaxis globoſis, quibus fere arenæ immixtis ſtrata littora ſunt, funda mare apertum inceſſentes

exerce-

exercebantur. itaque longius certiusque, & validiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo vsi sunt, & est non simplicis habenæ, vt Balearica, aliarumque gentium funda, sed triplex scutale crebris suturis durata, ne fluxa habena volutetur in iactu glans, sed librata cum sederit, velut neruo emissa excutiatur. coronas modici circuli magno ex interuallo loci assueti traijcere, non capita solum hostium vulnerabant, sed quem locum destinassent oris. *T. Liuius Dec. 4. lib. 8.*

Falarica.

FAlarica erat Saguntinis missile telum hastili oblongo, & cætera tereti, præterquam ad extremum, vnde ferrum extabat. id sicut in pilo, quadratum stupa circumligabant, linebantque pice. ferrum autem tres in longum habebat pedes, vt cum armis transfigere corpus posset. sed id maximè etiamsi hæsisset in scuto, nec penetrasset in corpus pauorem faciebat: quòd cum medium accensum mitteretur, conceptumq; ipso motu multò maiorem ignem ferret arma omitti cogebat, nudumque militem ad insequentes ictus præbebat. *T. Liuius Dec. 3. lib. 1.*

Bombarda, siue æneum tormentum.

PLurimum autem admirationis atque pauoris omnibus intulerunt tormenta curulia supra triginta sex, quæ equorum iugis per æqua pariter atque iniqua loca incredibili celeritate ducebantur: maxima eorum longitudine octonum pedum, pondere verò sex millium librarum æris, cannones appellabantur: quæ æquali tubo humani capitis magnitudine ferream pilam emittebant. Secundum, cannones erant Colubrinæ, sesquial-

tera longiores, angustiore tamen fistula, pilæque minoris. Sequebantur falcones adeò certa proportione maiores, ac minores, vt minimis tormentis, pilæ Medico malo persimiles emitterentur. *Iouius lib. 2. hist.*

Nondum apparuerant gentibus ijs nouæ subtilitatis, & operis admirandi ballistæ. oblongum in tubum, & æqualiter teretem ex ære fusili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula; sed inexcogitata priscis ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos certo primum nitrati, ac sulphurei pulueris modulo temperatæ, insertos dein ore patente ferreos ex arte globos, catenasque, & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus cum horrendo fragore contorquent. Eiusmodi tormenta complura Lusitanus de more disposita, & collibrata ad nauium fenestellas habebat. quare indignatione commotus, extemplò disploderent, magistris edixit ac primò videlicet fumus ater, & fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cælo sereno, attonitos defixosque rei nouitate barbaros tenuere. *P. Maffeius hist. Indic. l. 1.*

Quantò igitur notiores sunt proprietates, atque effectus mirabiles Bombardæ. quàm fulminis, tantò manifestior fiet vobis eloquentiæ vis atque potestas. Conferte nunc Auditores eloquentiam cum hoc terrestri fulmine, & intelligetis num oratoriè, an verè dixerim fulmini simillimam eloquentiam. Cum Bombarda suum fætum extrudit, splendet flammis; cum eloquentia suum partum effundit. fulget ornamentis; ardet illa igne, feruet hæc affectibus: illa æneam pilam euomit, hæc æream orationem emittit illa cum strepitu; hæc cum clamore: iacitur illa vi sulphurei pulueris in tormenti fundo succensi; fun-

ditur

ditur hæc vi spiritus in imo pectore calefacti. Sed quid diutius moror? Præstat eloquentia, præstat, Auditores, quòd Bombarda singulis iactibus vacua redditur, nec valet quidquam, nisi iterum, puluere, globis extrinsecus assumptis compleatur: eloquentia non vna dictione orationis exinanitur, nec extraneis opibus, sed interioribus ac suis refercitur: illa globos explodendo terret animos timidorum: hæc eloquendo sæpè pectora magnanimorum: illa fundit armatos ferro milites in prælijs hæc profligat sophistas instructos argumentis in disputationibus: illa deniquè concutit muros, & turres, hæc prosternit mentes, & animos. *P. Nigronius orat. 4.*

Non absimili ratione fulmen, cum è nube emicat, intra quam cogi non potest nube ipsa fracta, collisoque aere, aures fragore percellit, ædificia commouet, & quatit, quod item in bellicis machinis, æneisque tormentis, quæ fulmen ipsum aut æmulantur, aut vincunt, experimento discimus: intrusus enim sulphureus, ac nitrosus puluis in machinam, & glande obducta admoto ab ima parte extrinsecus igni illicò intus accenditur, ac maius quam centuplum spacium occupat, qui cum in arcto, sit, magna vt primò concurrit machinam, tum non aliundè faciliorem exitum nactus quàm vbi conclusa glans est, eam toto impetu elidit per canalis spatium, indè eadem vi foras exturbat, cum omnia tumultu miscentur; consequitur tectorum commotio, atque concussio, quod ita fieri necesse est, cum ignis ille affatim tanta cum lucta, atque conflictu ex angustijs erumpat, aeremque repentè diuerberet, atque feriat, ipsa quoque glande, dum hunc findit obiectum, obstrepente, ac stridente. *P. Masculus de incen. Vesu. l. 3.*

Pyloclaſtrum ſiue Pettardum.

ADmoueri iubet Rhenanam ad portam æneum Pyloclaſtrum, Pettrardum vocant, nouum per hæc loca portarum excidium. Quid illud ſit quoniam in Bonnenſi aggreſſione videndum ſe primum dedit, paucis cognoſcere haud importunum habeo. Eſt hæc machina fuſili ex ære vas forma mortario non abſimile: immo in Iuliacenſi bello ad ſubruendam Aldendroſij portam, adhibitum à ſe fuiſſe ex aromataria officina mortarium. Tenſinus talium machinator, & ſcriptor enarrat. Magnitudo illi varia: ea nunc maximè probatur, quam geſtare, ac pallio tegere miles non imbecillus queat, adeo cuniculos non modò ſub terram fodere, ſed etiam nobiſcum ferre excogitauimus. In latere anſulam habet ad ſuſpendium, & ab imo propemodum fundo palmaris prominet ad inferendum intrò incendium canaliculus. Vbi autem inditum vaſi bellicum puluerem malleo preſſerint, atque ad os vſque conſtipauerint, ſummumque os ſtupeo obturamento, ac cerata ad extremum tela concluſerint: roboreum aſſem latitudine vaſis ampliorem, ac ferrea cruce firmatum eidem ori ſuperaddunt, adſtringuntque eo nempe conſilio, vt per illud additamentum, fracturæ plus fiat in oſtio, quam ſola mortarij latitudo faceret anguſtiorem videlicet, imparemque ſubituris militibus apertionem. Temperatum hoc modo Pyloclaſtrum poſt terebratam quæ impetitur, portam; terebramque ibidem claui loco relictam: ex anſula ad terebram alligata ſuſpenditur ore medias in fores verſo, ac per ſulphuratum fomitem, qui caualiculo eſt inſertus, incenditur. Tum verò flammis, ferratoque aſſe in portam arietantibus ineluctabili

plane

planè vi, quantò contumacius obstatur, tantò impotentius obiectum quodcumque repagulum in frustra conciditur, ostiumque hiatu vastiore dispanditur. Sic vna demum reperta est clauis, cui (quod nullis fabrum ferramentis, nullis furum effractariorum scalpris adhuc contingit) seræ, obicesque portarum omnes, adapertiles sint. *P. Famianus dec. 2. lib. 10.*

Incendiaria Bolis.

SED è propinquo nihil Indos æquè terrebat, atque incendiariæ, bolides, quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quod facilius deinde rumpatur; circundatis ansulis tribus quattuorue, sulphureo complent puluere, & osculum diligenter obturant, tum ad eas ansulas igniti funiculi è gossipio vel stupa alligantur, vbi ad coniectum eius teli ventum est contorta brachijs olla repentè diffringitur; & simul arreptis è fomite ad alligato fauillis, ingenti circumstantium damno flammas edit ineuitabiles, quod missilium genus in prælijs duntaxat naualibus primò vsitatum, ad terrestria quoque certamina exitiabili commento deindè translatum est. Hac maximè pernicie repulsi à mænibus indi vlulati cum insana trepidatione se se intra munimenta recepere. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 8.*

HOMO ARMATVS.

ARmemus militem, suisque armis muniamus, pugnaturum hodie, ac primum thorace, ferreo, vel lorica, ferreis, lamellis, quasi squamis, & annulis conserta, pectorali, humerali, & brachialibus, ac denique ocreis ferreis. Galeam ille ferat in capite cono galeæ apice eminente, ornato

suis

suis cristis, plumisque versicoloribus. Ac ne qua pars corporis non tegatur, præmuniamus bucculã, per quam respirare queat, & liberè spiritum vitalem ducere. Accingamus gladio ab vno latere, ab altero sica, & dextra gerat hastam, quam prius, quasi lacessens, & prouocans aduersarios ad pugnandum, venustare summa vibratam, vi, & contentione brachiorum iaciat, & immittat stridentem, & aera medium magna celeritate secantem, quò feratur, quò casura sit, multi spectent, ac metuant aduersarij, vitare letalem illius ictum omni ratione conantes. *Melch. de la Cerda in Campis Eloq. vol. 1.*

At contrà constitue tibi ante oculos militem radiantem in armis, cristato vertice caput quatientem, flagrantibus oculis, trucem aspectu, imperatoria trutina verba librantem, grauem incessu, sustinentem ac moderantem passus, cui fulguret gladius, cui clypeus flammeum Solis orbem lacessat, qui denique prius hostem expectatione, quam aspectu feriat: prius præsentia, quam telo vulneret: fac igitur glorioso militi ferrum detrahatur, &c. *P. Redemondus orat. 14.*

Equites Cataphracti.

ERANT cataphracti bis mille, & quingenti, & bis totidem leuis armaturæ equites. Illi crassiore striataque hasta, solido mucrone, clauaque ferrea, vti nostri consueuere, vtebantur. equi eorum robore, ac magnitudine præstantes, iubis auribusque desectis, quod ita decere Galli existiment, ferociores apparebant. singuli cataphracti ternos habebant equos, puerum armigerum, & ministros duos, quos subsidiarios laterones appellabant. *Iouius lib. 2. hist.*

Cataphractum equitem contra mentè conci-

pio, insidentem in forti ac generoso equo, cursui, pulueri, laboribusque bellicis assuefacto; cui caput, ceruices, pectus, ac cæteros artus pro phaleris graues, & crasse ferri laminæ operiant: armatum, ac protectum ocreis, armillis, lorica, galea, clypeo, quæ millies in incude percussa, millibus durata ictibus, minime peruia iaculis telisque resistunt: hasta instructum è robore, præcinctum gladio, munitum claua: non illi aurum, non gemmæ, non plumæ. nullus nitor, nulla species, fulgor nullus, nihil ad pompam: pro his durities asperitas, horror: omnia ferrum, chalybs, acies, & acumen. Cuius arma si fulgerent auro, si decoraretur apicibus insignibus galea, si vestis arte laborata, si phaleræ acu pictæ ferro adderentur, non dubito fore quendam numeris omnibus equitem absolutum. *P. Nigronius or. 3.*

MVNITIONES BELLICÆ, LOCA MVNITA.

Munitio ad oppugnandam Vrbem.

TOTA igitur continenti propugnacula iubet excitari, aggeres extrui, vallum duci triumque leucarum circuitu, Rupellam fossis iuxta, & interpositis statiunculis, ad communicationem armorum circumscribi. Sequuta est Ducis imperium celeritas operis inusitata, hic vallum ferre, ille cæmenta conuehere, lapidesque portare, palum alius defigere, alius humum egerere, cæspite moliri tectum, fingere, inducere, cumulare, exaggerare, sui quisque gradus obliuisci, dignitatem labore metiri, meritum opere, maior ille prædicari qui actuosior, ille perfici qui plus aliquid perfecisset, pro se quisque demum contendere ne illo labore certamine vinceretur. Addebas inte-

interim fatigatis alacritatem humanissime Princeps, omnium onera vultu portabas, laborem nutibus subleuabas, opus laudibus compensabas. Interea nudata est suis arboribus, vitibus hortis, segete, sepibus tota quæ ad Rupellam est planities, distributus in classes, & manipulos exercitus, defixa signa, obtentæ pelles, substructa longo ambitu propugnacula duodecim inter se fossis continuata; dispositæ ex interuallo, vigilibus, excubitoribus stationes descriptione multiplici rotundæ, quadratæ, extantes, depressæ, proiectæ, subductæ, lunatæ, cyclicæ, hemicyclicæ, triquetræ, quadrangulares, variæ: perduellis denique ciuitas omni à terra aditu prohibetur, cauendum est tantum, ne euadat Oceano. *P. Steph. Petiot in Paneg. Ludou.* 13.

Imminebant vrbi per gyrum duodecim horrenda propugnacula, quæ terrerent aspectu fulminibus terent: cernebantur tumulis impositæ longis suspectibus speculæ: ardui fossarum anfractus descensu ipso difficiles, ascensu insuperabiles occurrebant: videbant inclusi perduelles enormia sibi quotidie parari ergastula, stataria castra dies lætos in pellibus ducere dispositas esse omni parte excubias: obijciebantur pro lorica castrorum munitiones lunatæ, cæmenritiæ gerræ, crudæ opere cespiritio substructiones, casæ subterraneæ, valla protuberantia: patebant liliata Galliæ signa, quæ vel suo candore perstringerent, rebellium oculos: succedebant sibi maiori portento, quam fide continuata miracula. Prætereà nulli accessus, nisi ad pugnam; nulli exitus, nisi ad exitium, nulla colloquia, nisi ad deditionem faciendam; miles vndique, & vndique miles: arcem fossa, fossam vallum, vallum speculæ, speculas statio, stationem desperatio, desperationem furca vno mortis tenore, ordineque fatorum excipiebat:

tenebantur denique fossis, aggere vallo, ferro, cuneis, agmine, quid facerent? sed hæc tantum mali præludia. *Idem ibidem.*

Munitio in aquis excitata.

IAcienda moles erat, quæ totum Oceanum sustineret, ventorum quassata turbinibus, nec fluctuum assultibus verberata, nec æstus innundationibus superfusa, obrutaque titubaret Mare impatiens operis videbatur, nisi immensi laboris patientia victum esset disceretque per gradus subigi, & sæuientis freti inclementia imperioso fræno coerceri. Summa erat altitudo maris, sed altius adhuc Regis ingenium; rapidus vortex sed stabile ingenium, & consilium Ducis; dubij casus, sed certus, & constans militis animus varij vndequaque metus, sed vna omnium spes facilius esse nostro Principi, quæ vellet efficere, quam quæ efficeret velle, qui rerum successus sua voluntate definiens, & si maiora quàm cæteri omnes fecisset in Gallia, fecerat tamen semper minora, & minora viribus suis. Quid? iaci cæpit illius prodigij rudimentum, qua parte fretum erat angustius, satis longo tamen interuallo ab Vrbe dissitum, ne si remotius esset architectorum laborem vinceret profunditas aluei; si vicinius, labore hostium vinceretur, & noceret propinquitas teli. Principio igitur defixæ sunt ad continendam futuram struem parte omni trabes ingentes, aliæ transuersæ, & decussatæ, vt demissos lapides ingeniosis quasi brachijs amplecterentur, erectæ aliæ vt primos impetus frangerent, vndas supercilio deterrent; quædam in quadrum ductæ, commissæque quadrando, stabiliendoque operi, quædam in propedem, talumque proiectæ, vt illa machinarum decliuitate, mollique deiectu clementius fluctus

ctus exciperentur: ipsosque inoffensos inoffensa molitio refunderet pelago. Ingesta subindè generis omnis saburra, maxima vis lapidum temere iacta in profundum, superaddita cumulo, vægrandia pondera, nondum tamen oppleri potuit barathrum, sed dum helluatur accepta, nouis pabulis inhiat, quin ponderibus attollitur, effunditur, & amplificatur in vinculis; insaturabilis, nempè quædam est fames, inexplebilis alueus, & aluus Oceani, parte omni fauces aperit, quà pabulum obieceris, hac vorabit, & saturitate voracitatem accendet. Quis illius intemperantiæ modus, sit & finis difficultatum? opposita quidem fluctus luctabantur repagula, sed adhuc soluta machinatio sine compagibus erat sine commissura, sine cæmento, suis tantum librata, firmataque ponderibus; hiabat male materiatus murus, aquas transmittens; conferti sine ordine lapides cum fluctibus voluebantur, & trahebantur in præceps; temeraria demum, & indigesta illa substructio, nullo nixa fundamento, hosti risus ciebat, metum afferebat militi animos addebat Regi, qui malit cum natura luctari, quàm cum fortuna triumphare. Neque verò diù stetit sine nexu fabrica, sed seipsas aquæ prodiderunt, quæ cum se in rimas saxorum insinuant, & crudum parietem interluentes tentant inconditam laxare compagem, secum cænosam vliginem conuectabant, & luto quouis glutine tenaciori congeriem aridam officiosè adstringebant: peruium murum repererant, sed aquis succedentibus limo incrustatum relinquebant: transibant fluctus nunquam redituri, & rimas implebant, qui labes facturi videbantur immanes. Quid porrò? Hactenus successerat labor, sed (vt fert natura magnorum operum) difficultas crescebat in manibus, & quæ fuerat initio maxima, maior erat in progressu:

Etenim quò magis ab vtroque littore molitio recedebat, hoc gurges altior erat, & quemlibet aggerem vasta vorago sorbebat auidius, æstus ipse turbulentius agebatur, insana fluctuum volumina medio alueo atrocius bacchabantur, nostraque repagula quasi sibilis explodebant, mugitibus indignabantur. Iam deficiebat materia, qua tam ingens charybdis impleretur, & nisi latomiæ fuissent supra quam credi potest vberes, & fæcundæ, periculum erat ne lapidum penuria fabrica nostra penderet, sed tam diues vena fuit, vt ipsa saxa sub manum, ferrumque sobolescere viderentur, cæduum esse dixisses lapidum nemus, quod depastum syluesceret, grandesceret imminutum: hac tam fertili, & copiosa officina fretus maturare cæpit Imperator obsidionem aquarum, lapidicinas recentes aperiri iubet, nouas rupes exscindi, omni contentione opus vrgeri, conferri fragmina montium, syluas adhuc ingeri totas, terras vndis inferri, glebas saxis, saxa aggere, aggerem nemore, nemus scopulis, scopulos montibus aceruari: obuiam igitur materiam pro se quisque rapere, molaria pondera in mare, voluere, terræ penetralibus pelagi viscera saburrare, elementum elemento confundere. Stetit illa tandem vasta, operosaque substructio, veluti porticus eminens pelago, continenti ordine fabricæ, nisi quod in medio salo apertus erat tolerabilis aditus, ne omninò maria desperarent. *P. Steph. Petiot in Paneg. Lodou. XIII.*

Agger, & Vallum.

VIS agnoscere industrium Imperatorum in castris muniendis, tria hæc mentis oculis complectere, & milites in aggerenda terra, illos in vallis defigendis, alios in aquarum receptaculis defo-

defodiendis occupatos intelliges. Aggere enim, vallo fossaque castra muniebant. Milites enim vallos, idest, palos circumferre solitos accepimus, & vbi castra posituri erant humi defigere, terramque illis aggerere, vt tuti essent ab hostium irruptione, fossasque in altitudinem aquarum sæpè perducere, vt tutiores essent. *P. de la Cerda in Campis Eloq.*

Arx munitissima.

ERAT communis omnium sensus, Rupellam temeritate, & audacia tentari posse; nulla arte aut machinis capi posse; quæ hinc arduis quidem propugnaculis fossa præcipiti, pendenti vallo, continuato aggere, lenta palude, molitione multiplici inclusa esset; illinc verò latissimo, altissimoq; freto munita, cui proiectæ turres incumberent, & obijcerētur portæ, transuersis cratibus, horrenti ferro, armatis nauibus ferialibus tormentis ineluctabili catena vallatæ, adeò multiplici carcere debuit antequam moreretur, includi rebellio: quæ se virtute tueri non potuit, debuit machinis, & quæsita munitione defendere. *P. Steph. Petiot in Paneg. Lodou. XIII.*

Epirectè in Panormitanorum finibus mons est, aliquot millium ambitum amplexus. Imæ radices abscissis præruptisque rupibus attolluntur, mox vbi per inaccessas cotes mons in modicum tumorem excreuit paulatim faciliora latera acclinat, donec ad verticem perueniās, haud modica planitie æquarum: in qua, & tumulus commodè eminet, tanquam à natura productus in arcem. Illud iugum munitionibus Reges firmauerant: reliquus montis vertex iusto oppido, sparsisque præterea, & amænis ædificijs incolebatur. Quo latere ad mare mons pertinet, capax omnis nauigij

portus sese inter saxa insinuauerat, laxo aditu, aqua prealta, & propter montis amplexum, à procellis secura. Huic portui oppidum tam opportunè imminebat, vt ijs inuitis à quibus obtinebatur, nec subire naues possent, neque arcta semita teneri, quæ à mari ducebat ad iugum. Qua verò interiora insulæ mons spectat, duobus duntaxat callibus ascendi tunc poterat, ijsque pari modo impeditis. *Barclaius in Argen. lib. 2.*

Area dimensa, confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantum, & nauali turba, sed ipsis etiam militibus, & præfectis enixè rem adiuuantibus. Triquetra, vtpotè in promontorium desinens, loci est figura factis fundamentis ab aperto mari ad interiorem tumulum è regione oppidi murus est ductus pedum septendecim crassitudine altus ad coronam vsque viginti. in eo tumulo rotunda, vti mos tum erat cespite ingesto erigitur ante omnia turris dodrantium nonaginta diametro, inde rursus ad alterum insulæ marginem continuata mænia sunt, qua rupes abscissæ portum attingunt. ibi turris altera extructa diametro dodrantium sexaginta; muris fossa circundata quoad cautes, & præcipitia tulere. Inter duas turres medio fermè spatio, portam cum lorica in vrbem aperiunt, intra mænia sacellum, & præfecto præsidij militibusque tecta militariter excitant. *P. Maffeius hist. Indic. lib. 11.*

PVGNA DVORVM EXERCITVVM.

Pugna qua victus est à Cesare Pompeius.

SED nostri milites, dato signo, cum infestis pilis procurrissent, atque animaduertissent non concurri, à Pompeianis, vsu periti, ac superioribus pugnis exercitati. sua sponte cursum repres-

presserunt, & ad medium ferè spatium constiterunt, ne consumptis viribus, appropinquarent; paruoque intermisso temporis spatio, ac rursus renouato cursu, pila miserunt, celeriterque vt erat præceptum à Cæsare, gladios strinxerunt. Neque verò Pompeiani huic rei defuerunt. nam, & tela missa exceperunt, & impetum legionum tulerunt, & ordines conseruauerunt; pilisque missis, ad gladios redierunt. Eodem tempore equites à sinistro Pompeij cornu, vt erat imperatum, vniuersi procurrerunt: omnisq; multitudo Sagittariorum se profudit: quorum impetum noster equitatus non tulit, sed paululum loco motus cessit: equitesque Pompeiani hoc acrius instare, & se turmatim explicare, aciemque nostram à latere aperto circuire experunt. Quod vbi Cæsar animaduertit, quartæ aciei quam instituerat ex cohortium numero, signum dedit. Illi celeriter procurrerunt: infestis signis tanta vi in Pompeij equites impetum fecerunt, vt eorum nemo consisteret, omnesque conuersi non solum loco excederent, sed protinus incitati fuga montes altissimos peterent. Quibus summotis, omnes Sagittarij funditoresque destituti inermes, sine præsidio, interfecti sunt. Eodem impetu cohortes sinistrum cornu, pugnantibus etiam tum, ac resistentibus in acie Pompeianis, circumierunt, eosque à tergo sunt adorti. Eodem tempore III. aciem Cæsar, quæ quieta fuerat, & se ad id tempus loco tenuerat, procurrere iussit. Ita, cum recentes, atque integri defessis successissent, alij autem à tergo adorirentur, sustinere Pompeiani non potuerunt, atque vniuersi terga verterunt. neque verò Cæsarem fefellit, quin ab ijs cohortibus, quæ contra equitatum in IV. acie collocatæ essent, initium victoriæ oriretur, vt ipse in cohortandis militibus pronunciauerat. ab his enim primum equitatus

est pulsus: ab ijsdem facta cædes. Sagittariorum, atque funditorum: ab ijsdem acies Pompeiana à sinistra parte erat circumuenta, atque initium fugæ factum. *Cæsar de bello ciu. l. 3.*

Pugna in qua Catilina cæsus est.

POstquam eò ventum est, vndè à Ferentiarijs prælium commiti posset, maximo clamore, infestis signis concurrunt, pila omittunt, gladijs res geritur, veteranei pristinæ virtutis memores comminus acriter instare, illi haud timidi, existunt, maxima vi certatur. Interea Catilina cum expeditis in prima acie versari, laborantibus succurrere, integros pro saucijs arcessere: omnia prouidere, multum ipse pugnare sæpe hostem ferire: strenui militis, & boni Imperatoris officia simul exequebatur. Petreius, vbi videt Catilinam contra, ac ratus erat magna vi contendere, cohortem prætoriam in medios hostes inducit, eosque perturbatos, atque alios alibi resistentes interficit, deindè vtrinquè ex lateribus cæteros aggreditur. Manlius, & Fæsulanus in primis pugnantes cadunt. Postquam fusas copias, seque cum paucis relictum videt Catilina: memor generis, atque pristinæ dignitatis suæ, in confertissimos hostes incurrit ibique pugnans confoditur. Sed confecto prælio, tum verò cerneres quanta audacia, quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinæ. Nam ferè, quem quisque pugnando viuus locum cæperat, eum amissa anima corpore tegebat. *Salustius in Coniur. Caul.*

Pugna Canensis.

CLamore sublato procursum ab auxilijs: & pugna leuibus primum armis commissa: deindè equitum Gallorum. Hispanorumque

lævum

læuum cornu cum dextro Romano concurrit, minimè equestris more pugnæ Frontibus enim aduersis concurrendum erat: quia nullo circa ad euagandum relicto spatio. hinc amnis, hinc peditum acies claudebant. In directum vtrinque nitentes stantibus, ac confertis, postremò turbatis equis vir virum amplexus detrahebat equo. Pedestre magna iam ex parte certamen factum erat. Acrius tamen, quam diutius pugnatum est. Pulsique Romani equites terga vertunt. Sub equestris finem certaminis cohorta est peditum pugna. Primò, & viribus, & animis pares constabant ordines Gallis, Hispanisque. Tandem Romani diu, ac sæpe consilio agitabant: qua fronte, acieque densa impellerent hostium cuneum nimis tenuem, eoque parum validum à cætera prominente acie. Impulsis deindè, ac trepidè referentibus pedem insistere: ac tenore vno per præceps pauore fugientium agmen, in mediam primum aciem illati, postremò nullo resistente, ad subsidia Afrorum peruenerunt; qui vtrinque reductis alis constiterant. Medijque Galli, Hispanique steterant aliquantum prominente acie. Qui cuneus vt pulsus æquauit frontem primum deindè nitendo etiam sinum in medio dedit. Afri circa iam cornua fecerant irruentibusq; incaute in medium Romanis circumdedere alas; mox cornua extendendo, clausère & ab tergo hostes. Hinc Romani defuncti nequicquam prælio vno, omissis Gallis, Hispanisque quorum terga ceciderant: etiam aduersus Afros integram pugnam ineunt: non tantum eò, iniquius, quod inclusi aduersus circunfusos, sed etiam quod fessi cum recentibus, ac vegetis pugnabant. Iam, & in sinistro cornu Romano, vbi sociorum equites aduersus Numidas steterant: consertum prælium erat, segne primò, & à Punica cæptum fraude. Quingenti fermè

Numidæ præter consueta arma, telaque gladios occultos sub loricis habentes, specie transfugarum cum ab suis parmas post terga habentes adequitassent: repentè ex equis desiliunt: parmisque, & iaculis ante pedes hostium proiectis, in mediam aciem accepti ductiq; ad vltimos considere ab tergo iubentur. Ac dum prælium ab omni parte conseritur, quieti manserunt. Postquam omnium animos, oculosque occupauerat certamen: tum arreptis scutis, quæ passim inter aceruos cæsorum corporum strata erant: versam adoriuntur Romanam aciem, tergaque ferientes, ac poplites cædentes stragem ingentem dederunt. *T. Liuius dec. 3. lib. 2.*

Pugna Alexandri cum Dario.

IAM ad teli iactum peruenerant, cum Persarum equites ferociter in læuum cornu hostium inuecti sunt: quippe Darius equestri prælio decernere optabat, phalangem Macedonici exercitus robur esse coniectans. iamque etiam dextrum Alexandri cornu circuibatur. quod vbi Macedo conspexit, duabus alis equitum ad iugum montis iussis subsistere, cæteros in medium belli discrimen strenuè transfert. Subductis deindè ex acie Thessalis equitibus præfectum eorum occultè circuire tergum suorum iubet, Parmenioniq; coniungi, & quod is imperasset, impigrè exequi. Iamque ipsi in medium Persarum vndique circumfusi egregiè se tuebantur: sed conferti, & quasi cohærentes tela vibrare non poterant. simul erant emissa, in eodem concurrentia implicabantur, leuique, & vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cadebant. Ergo comminus pugnam coacti conserere, gladios impigrè stringunt. Tum verò multum sanguinis fusum est: Duæ quippe acies

ita

stra coliarebant, vt armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigent: non timido, non ignauo cessare tum licuit: collato pede quasi singuli inter se dimicarent, in eodem vestigio stabant, donec vincendo locum sibi facerent. Tum demum ergo promouebant gradum cum hostem prostrauerant. At illos nouus excipiebat aduersarius fatigatos, nec vulnerati, vt alias solent, acie poterant excedere, cum hostis instaret à fronte, à tergo sui vrgerent. Alexander non Ducis magis quam militis munia exequebatur, opimum decus cæso rege expetens: quippe Darius curru sublimis eminebat, & suis ad se tuendum, & hostibus ad incessendum ingens incitamentum. Ergo Frater eius Oxatres cum Alexandrum instare ei cerneret, equites quibus præerat, ante ipsum currum regis obiecit, armis, & robore corporis multum super cæteros eminens; animo verò, & pietate in paucissimis, illo vtique prælio clarus: alios improuidè instantes prostrauit, alios in fugam auertit. At Macedones, vt circa regem erant, mutua adhortatione firmati, cum ipso in equitum agmen irrumpunt. Tum verò similis ruinæ strages erat. Circa currum Darij iacebant nobilissimi Duces, ante oculos Regis egregia morte defuncti, omnes in ora proni sicut dimicantes procubuerant aduerso corpore vulneribus acceptis. Inter hos Atizyes, Rheomithres, & Sataces præter Ægypti magnorum exercituum præfecti, noscitabantur. Circa eos cumulata erat peditum equitumq; obscurior turba Macedonum quoque non quidem multi, sed promptissimi tamen cæsi sunt; inter quos Alexandri dexterum femur leuiter mucrone perstrictum est. Iamque qui Darium vehebant equi confossi hastis, & dolore efferati iugum quatere, & Regem curru excutere cœperant: cum ille veritus, ne viuus veniret in hostium potestatem,

desilit, & in equum qui ad hoc ipsum sequebatur imponitur, insignibus quoque imperij ne fugam proderent, indecorem abiectis. Tum verò cæteri dissipantur metu, & quà cuique ad furam batebat via erumpunt, arma iacientes, quæ paulo ante ad tutelam corporum sumpserant. Adeo pauor etiam auxilia formidat. *Q. Curtius lib. 3.*

Pugna Cæsaris cum Pompeij filijs.

SED in ipso prælio, quod nemo vnquam meminerat, quum diu pari Marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantium subitò ingens inter vtrosque silentium, quasi conuenisset. hic omnium sensus erat. Nouissimè illud inusitatum Cæsaris oculis (nefas) post quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retrò dedit. Quòd, & si nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quam virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totum deniquè agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur & in illa perturbatione, & de extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinque per transuersam aciem actæ; quas Labienus periclitantibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuissent. Hoc aut, & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem, & quasi in fugientem inuectus simul, & suorum erexit animos, & hostes perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortius sequi; Pompeiani, dum fugere credunt suos, fugere cæperunt. *L. Florus hist. Rom. lib. 4. cap. 2.*

Pugna Theodosij contra rebelles.

ECCE lux tandem, omnis campus horrebat, diuisi in cornua equites; leues ante signa velites, dispositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadrata legiones, vniuersa latè quà visus agi poterat occuparant. Nondum se virtus experiebatur; iam disciplina vincebat: at postquam intra coniectum teli acies vtraque promouit, & effusis hinc indè sagittarum nimbis res venit ad capulos; milites, pristinæ virtutis Romani nominis, imperatorum denique memores, causam publicam manu agere: hostes, venditam operam laceratam Italiam, spem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare, & vestigio stare, vel cadere. At vbi impulsa facies, fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire præcipites, aut gloriando fugere, & se inuicem festinando tardare: armati, inermes, integri, saucij, primi postremique misceri, miles vrgere eminus, cominus gladijs, hastis punctim, cæsim ferire: alij populi tibi imminere, alijs terga configere, aut quos cursu non poterant continere iaculis occupare, arma telaque homines vita perempta, prona supinaque corpora passim vel in aceruo iacere. Illi inutilibus excisisque membris reliqua sui partes fugiebant: hi dolorem vulnerum sequebantur: isti mortes receptas in syluas, & flumina deferebant: illi postremum spiritum in admiratione nominis tui, & sui ducis detestatione fundebant. nullus finis cædendi insequendique nisi subtraxisset aliquando victoribus mors hostem, & nox diem. At quanto melius manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petijt veniam necessitatis, & terram in osculis premens, calcanda vestigijs tuis corpora, & arma

proiecit, quam tu non superbè, vt victam, non iratè vt ream non negligenter vt parum necessariam præteristi, sed blandè liberaliterque tractatam iussisti esse Romanam? Iungitur socia agmina, & sub vno capite diuersa Reipublicæ membra coalescunt: ambo pari gladio feruntur exercitus hic opera sua gaudet: hic venia: vterque victoria. *Lat. Pacatus in paneg. ad Theod.*

Pugna Gemblacensis in Belgio.

INdè sumpto impetu. Alexandro præeunte, tanta vi lanceas impulere in aduersum agmen, incumbente dein cum altera equitatus parte Gonzaga, recentesq; quos apud se habebat, Austriaco submittente; vt hostilis equitatus, perculsis qui in eo latere erant, non expectata impressione, equos circumagere illicò pararent: nisi Ducum adhortationibus, minisque, ac meliorum exemplo aliquantulùm restitissent. Sed pauore semel offusi, animisque iam victi, vertere demum terga: inque pedites suos, qui ponè adstabant, præcipiti fuga incurrentes, turbatis ordinibus, obtritis eorum non paucis, omnes superuenienti hosti trucidandos deseruere. Et verò nudatas equitum præsidio legiones, (præsertim quæ in medio locatæ, suorum fugam, & hostium impetum excepere primæ) aggressi à tergo atque à lateribus Regij exercitus equites, inchoataque iam victoria ferociùs incursantes, miserabili strage, nequidquam restituere ordines Goignio sæpe conato, deleuere. Rarò alias à paucioribus, minorique iactura plus sanguinis fusum, ac celeriùs debellatum. Rarò melius compertum, quanta sit in equitatu vis in vtramque: siquidem à sexcentis equitibus (tot enim incæpere, aucti dein ad mille, ac ducentos, confecere pugnam) peditum millia omninò decem-

par-

partim cæsa, partim capta; ac reliquus exercitus non minor octo Bellatorum millibus, sesquihoræ spatio, desideratis ex Regijs tantummodò nouem, profligatus est. Relata hostium signa quatuor, & triginta; captæ campestres machinæ: currus atq; impedimenta ferè omnia: ipse belli dux Goignius, ac Nobiles aliquot in potestatem venerunt. *P. Famianus dec. 1. l. 9.*

Pugna Lusitanorum ad Armuziam.

ARius erat Antonij Coreæ frater, ætate ferox, & celebritatis, ac nominis præter modum appetens, hic prior in hostem cum nobilibus tendit, raptim Antonius cum reliqua manu subsequitur, ac tantus fuit ardor, vt barbaros cum cæde primum, vulneribusque intra munimenta compulerint: dein, eodem impetu illati, longè summouerint. Ita, penè iam concessum ab ijs de victoria videbatur; cum effuso repentè omni equitatu, Mucronius elatum successu hostem repressit; & sensim cedentem, vallo, & munitionibus pepulit: Ibi patentiore campo affluente rursum ex oppido multitudine, recruduit pugna; cuius, non ex numero tantum, sed etiam ex ipso genere armorum prorsus erat iniqua conditio: cum Arabes è superiore loco prælongis triginta dodrantium hastis aduersa hostium ora crebris ictibus foderent, priusquam ij venabulo, gladioue, succedere ad vulnus inferendum possent. ac nihilo secius obnixi animis Lusitani perstare; ballistisque præsertim, ac fistulis equitem se se audacius inferentem arcere. In eo tumultu dum Arius temere in hostium cateruas inuehitur, duabus primum ictus sagittis, dein, aliquot acceptis vulneribus, concidit. eius cladis nuncij mærore pleni, cum ad Antonium aduolassent: Vos verò pergite, inquit ille,

esse, vt cæpistis, nam frater quidem meus, præclarè vitam in suo munere posuit. His dictis, accensi rursus ad prælium animi: sed lassitudo, & vulnera degrauabant. Medium fermè erat diei: & feruentissimo desuper sole, arenaque infra æstuante, cum intoleranda siti mixtus cruore, manabat ex artubus sudor. Quæ cum desatigatio simul hostem cæpisset; quasi tacitis inducijs, paululum vtrinque fuit quietis, & spacij ad saucios è prælio subtrahendos. Inde, renouato impetu Lusitani priores in pugnam redeunt: ac sublato pariter clamore Sanctum Iacobum appellant; Audijt Apostolus voces, ac suis de more propitius, repentinum hosti metum, ac trepidationem incussit. Mocrinus, inter prima signa duobus iam equis insidenti suffossis; dum tertio arrepto restituere pugnam conatur; acerrimè dimicanti femur plumbea glande traijcitur, ex eo demum ictu cum sanguinis copiam funderet fracta viri ferocia est: & elatus ex acie, præcipuis ex amicorum numero prosequentibus, cum se desperatis rebus in latebras abdidisset intra tertium diem emoritur. Barbari, vt femineœm Regem prælio excessisse vulgatum est, armis passim proiectis momento diffugiunt. *P. Maffeius hist. Ind. l. 8.*

Pugna Heluetiorum ad Nouariam.

ITaquè Heluetij ad pontem patenti via procedentes, tormentis hostium ex aduerso peti, ingruenteque per alueum, & vtramque ripam procella equitum vehementer premi cœperunt. Tum verò Mottinus nutantem suorum aciem, quæ iam tres falcones amiserat, saucijs in medium receptis componit, & vi facta, magnoque impetu prouectos Epirotas propellit; interfectoque ibi Alexio Bosigio nobili Græco Epirotarum alæ præfecto lætè

tè profligat. Eodem quoque impetu defertur ad hoſtium caſtra, cæſiſque lixis, & ſtationis militibus perturbatis impedimenta capit. Paulo ante quam hæc à Mottino fierent, aliud agmen capto per adultæ ſegetis campos longiore itinere, paruoque ob id à tormentis accepto detrimento, in latus hoſtium impetum fecit. Conſtiterat eo loco Gallica acies tripartita: hinc Tramulius, Robertus illinc cornibus præerant; Triuultius medium agmen tuebatur; proximaque inter equitum acies Germanorum phalanx intra modicam foſſam ſe receperat. In hanc itaque Heluetij circumducta ad dexteram acie concitatis animis ſe conuerterunt, quod victoriam ſibi facilem tum fore intelligerent, quum hoſtilis exercitus præcipuum robur facto cuneo perrupiſſent. Id Galli Duces è proximo conſpicati tormenta ſtatim in confertos dirigi, & lata ſtrage ordines perrumpi; mox in latus fatiſcentis agminis equites cataphractos vehementi impetu procurrere iubent. In eo tumultu Bernenſium tribunus in aduerſum os pila verberatus, & Antius Aman Zuchius pugnantes cadunt nihil tamen horum milites, vel ducum morte, vel periculo ſuo, vel commilitonum horribili clade perterriti ſe ſe collectis viribus in globum è diſciplina componunt, equites magna vi propellunt, & ſuperata foſſa Germanos adoriuntur. Ibi continuò cruentum, & atrox prælium ſubortum eſt: nullæ tamen vtrinque voces, ſed horrendus armorum fragor, & ſummiſſi cadentium gemitus audiebantur. Intereà dum collocato pede cum Germanis res gereretur, impedimenta capta, trucidatoſque caſtrorum cuſtodes, atque omnia in tergo tumultu, & cædibus compleri nunciatum eſt. Cuius rei fama adeo Gallorum animos turbauit, vt eo magna pars equitum ad recuperandam prædam ſine imperio conuolarint. Parte quoq; altera

ea eodem pene temporis momento tertia Heluetiorum acies à fronte se se ostendit. Quæ dum tormenta à Gallis in oppositam syluam frustra emitterentur, per obliquum sensim irrepserat inclinatis humi corporibus, & attractis per cuspides maioribus hastis, vt prætervolantes globos euitarent. Tanta fuit contemptio incidentium pilarum, & tantus incumbentium impetus, vt Galli, & Cantabri pedites cadente Aloysio Beamontio ipsorum duce, & cum his cohortes duæ Ligurum, & Salassorum celeriter cæsæ fusæque sint, & capta insuper tormenta victores in fugientium terga conuerterint. Quod vbi conspexere cæteri equites tormenta scilicet ab hostibus occupata, in quibus Galli semper plus fiduciæ, quam in dextris atque virtute omnibus bellis posuissent, deletos iam prope Germanos, tentoria capta, atque hostes sternere omnia, & campo latè potiri; inter pudorem, & metum terga verterunt. *Iouius hist. lib.* 11.

Monomachia, siue singulare certamen.

ARmant inde iuuenem æquales; pedestre scutum capit. Hispano cingitur gladio, ad propiorem habili pugnam Armatum, adornatumque aduersus Gallum stolidè ætum, & (quoniam id quoque memoria dignum antiquis visum est) linguam etiam ab irrisu exertantem producunt. Recipiunt indè se ad stationem cæteri, & duo in medio armati spectaculi magis more, quam lege belli destituuntur, nequaquam visu, ac specie æstimantibus pares. Corpus alteri magnitudine eximium, versicolori veste, pictisque, & auro cælatis refulgens armis. Media in altero militaris statura, modicaque in armis habilibus magis, quam decoris species: non cantus, non exultatio, armorumque

rumque agitatio vana ſed pectus animorum, iraquè tacitè plenum, omnem ferociam in diſcrimen ipſum certaminis diſtulerat. Vbi conſtitere inter duas acies tot circa mortalium animis ſpe, metuque pendentibus: Gallus velut moles ſuperne imminens, proiecto leua ſcuto in aduenientis arma hoſtis, vanum cæſim cum ingenti ſonitu enſem deiecit: Romanus mucrone ſurrecto, cum ſcuto ſcutum imum perculiſſet, totoque corpore interior periculo vulneris factus inſinuaſſet ſe inter corpus, armaque, vno, alteroque ſubinde ictu, ventrem, atque inguina hauſit, & in ſpatium ingens ruentem porrexit hoſtem, iacentis inde corpus ab omni alia vexatione intactum vno torque ſpoliauit, quem reſperſum cruore collo circumdedit ſuo. *T. Liuius dec. 1. lib. 7.*

Transfuga Satibarzanes Barbaris præerat, qui cum pugnam ſegnem vtrinque æquis viribus ſtare vidiſſet, in primos ordines adequitauit, demptaque galea, inhibitis qui tela iaciebant, ſi quis viritim dimicare vellet. prouocauit ad pugnam, nudum ſe caput in certamine habiturum. Non tulit ferociam Barbari dux exercitus Erigyus, grauis quidem ætate, ſed & animi, & corporis robore nulli iuuenum poſt ferendus. Is galea dempta canitiem oſtentans; Venit, inquit, dies, quo aut victoria, aut morte honeſtiſſima, quales amicos, & milites Alexander habeat, oſtendam. nec plura elocutus, equum in hoſtem agit. Crederes imperatum, vt acies vtræque tela cohiberent; protinus certè receſſerunt dato libero ſpatio intenti in euentum non duorum modò, ſed etiam ſuæ ſortis. quippe alienum diſcrimen ſecuturi. Prior Barbarus emiſit haſtam, quam Erigyus modica capitis declinatione vitauit. At ipſe infeſtam ſariſſam equo calcaribus concito in medio Barbari gutture ita fixit, vt per ceruicem emineret. Præcipita-

cipitatus ex equo Barbarus, adhuc, tamen repugnabat, sed ille extractam ex vulnere hastam rursus in os dirigit Satibarzanes hastam manu complexus, quo maturius interiret, ictũ hostis adiuuit: & barbari duce amisso, quem magis necessitate, quàm sponte secuti erant, haud immemores meritorum Alexandri, arma Erigyo tradunt. *Q. Curtius lib. 7.*

Cæterùm paria arma erant, enses vtrique. Nec dubitauerat Commindorix ipso impetu iuuenem proteri posse. Itaque spernenti vicinior tanquam ad facilem ruebat victoriam. Sed postquam aduerso mucrone depulsus est ictus, quem altè parauerat, & Astioristæ gladium ægrè à iugulo remouit; tunc verò diligentius in illum cæpit inspicere, & vt in iusto discrimine se tueri. Iamque ensis vtrisque vanos in ictus bis terque ceciderat, cum tandem Astioristes prior vulnus accepit in capite, quà in supremam frontem capilitium excurrit. Tum verò sudore, ac cruore formosior impatienter excanduit. Circuire, accedere, relinquere, hostem, artisque & ingenij mutatione lassare. Vrgebat nobilissimam mentem victoriæ decus, & præmium; gnarus illius mercedem certaminis Gallicum esse imperium. Sed omnium maximè pietas instabat; vt repertos parentes in dignitatem assereret. Ita hostem obsidenti tandem dedit se fortuna. Vt apud nos, de veteri more, cæsim pugnatur, destinauerat forte ictum in caput inimici, quem ceruicis deflexio non in totum frustrata est. Incidit enim ensis in aurem, quam cum modica genæ parte deiecit in terram. Mouit tyrannus cæsariem; horridusque indignatione, & minis infremuit. Furum pænam, ac dedecus ille casus inflixerat. Manabat, & plurimus sanguis; adauxitque hoc ipsum insaniam, quod Astioristes (tanquam hoste contempto satis iocis vacaret)

dari

dati vulneris dolorem cumulauit ludibrio. Recruduit itaque pugna, donec visus est Astioristes indignari tanto tempore constare victoriam. Fælix ictus, & Galliæ salutaris, qui Commindorigi lacertum eripuit; Quo prolapso institit victor, reclusitque adhuc mori dubitantis vitalia. *Barclaius Argen. lib. 4.*

Singulare certamen quatuor iuuenum.

CONditionem non abnuit Bandinus, dixitq; ei si Martellius sibi ascisceret in eam dimicationem socium, ei se parem iisdem instructum armis in stadium producturum; atque ita Martellius Dantem Castellionum præferocem ex tota iuuentute virum delegit, cui à Bandino oppositus est Albertinus Aldobrandus vix dum pubescens immoderati spiritus iuuenis. Aurantius iuxta castra locum eis sub publica fide funibus circumseptum, triumque gentium præsidio vallatum certantibus præbuit, quum pari numero è Germanis, Hispanisque, & Italis delectæ cohortes, pugnantes simul, & spectantes ab omni iniuria defenderent. Arma fuere singulis singuli militares gladij, neq; aliud tegumentum præter vnam in dextris ex lorica ferrea chirothecam. Dantes cui sorte ducta par Aldobrandus obuenerat, quamquam circa brachij dextri neruos primo congressu graue vulnus accepisset, hostem in se insano procursu ruentem ea impauidi animi firmitate sustinuit, vt ambabus manibus gladium prætendens, in os incumbentis insereret, eumque euomentem cum sanguine animam extemplo conficeret. Contrario euentu pugnabat Bandinus, nam alternante fortuna Martellio supra oculum vulnus inflixerat, admirabilique iudicio, & gladiatoriæ artis peritia hostem eludens adacto supra costas gladij mucrone,

ne, victum, & deditum fateri coegerat. *Iustin. l. 28. hist.*

Pugnæ genera varia.

Pugna Elephantis adhibitis inter milites.

CVM anceps diu pugna esset: Annibal elephantos in primam aciem induci iussit; si quem inijcere ea res tumultum, ac pauorem posset. Et primò turbarunt signa, ordinesque & partim enculcatis, partim dissipatis terrore, qui circa erant, nudauerant vna parte aciem, latiusq; fuga manasset: ni C. Decimius Flauus tribunus militum signo arrepto primi hastati, manipulum eius signi se sequi iussisset. duxit vbi maximè tumultum conglobatæ belluæ faciebant: pilaque in eas conijci iussit. Hæsere omnia tela haud difficile ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba, sed vt non omnes vulnerati sunt: ita in quorum tergis infixa stetere pila: vt est genus anceps: in fugam versi etiam integros auertere. Tum iam non vnus manipulus, sed pro se quisque miles, qui modò assequi agmen fugientium elephantorum poterat, conijcere: eo magis ruere in suos belluæ: tantoque maiorem stragem edere, quam inter hostes ediderant: quanto acrius pauor consternatas agit, quam insidentis magistri imperio reguntur. In perturbatam transcursu belluarum aciem signa inferunt Romani perdites: & haud magno certamine dissipatus, trepidantesq; auertunt. *Liuius dec. 3. lib. 7.*

Magnum belluæ iniecere terrorem, insolitusq; stridor non equos modo, tam pauidum ad omnia animal, sed viros quoque, ordinesque turbauerat. Iam fugæ circumspiciebant locum paulò ante victores, cum Alexander Agrianos, & Thracas leui-

leuiter armatos, meliorem concursatione, quam comminus militem, emisit in belluas. Ingentem ij vim telorum iniecere, & elephantis, & regentibus eos Phalanx quoque instare constanter territis cæpit, sed quidam auidius persecuti belluas in semet irritauere vulneribus. Obtriti ergo pedibus earum, cæteris vt parcius instarent, fuere documentum. Præcipuè terribilis illa facies erat, cum manu arma. virosque corriperent, & super se regentibus traderent. Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus (id namque genus auxilij præparatum erat) pedes amputare cæperunt. Copidas vocabant gladios leuiter curuatos, falcibus similes quies appetebant belluarum manus. Nec quid quam inexpertum non mortis modo, sed etiam in ipsa morte noui supplicij timor omittebat. Ergo Elephanti vulneribus tandem fatigati suos impetu sternunt: & qui rexerant eos, præcipitati in terram ab ipsis obterebantur. *Q. Curtius lib. 8.*

Pugna militis cum Elephante.

NON videtur esse prætermittendum de virtute militis veterani V. legionis nam cum in sinistro cornu elephantus, vulnere ictus, & dolore concitatus, in lixam inermem impetum fecisset, eumque sub pede subditum, deinde genu innixus, pondere suo proboscide erecta vibrantique, stridore maximo premeret, atque enecaret; miles hic non potuit pati, quin se armatum bestiæ offeret. quem postquam elephantus ad se telo infesto venire animaduertit; relicto cadauere, militem proboscide circumdat, atque in sublime extollit armatum. qui in eiusmodi periculo cum constanter agendum sibi videret, gladio proboscidem,

dem, quo erat circundatus, cædere, quantum viribus poterat, non destitit, quo dolore adductus elephantus, milite abiecto, maximo cum stridore, cursuque conuersus ad reliquas bestias se recepit. *A. Hirtius de bello Afric.*

Pugna vnius contra multos.

VIDEO armatos nudo ferro intra limen prorumpere, ac quod vnum licuit, grauissimè cum Argenide exclamo. At verò Theocrine (accipe rem indignam, quæ posteritati erepta, inter nos sic pereat) Theocrine, inquam, nostra se de thoro præcipitat, nec mitius quam si recepto Deo fureret, inuecta est in latrones. Dumque illi ad virginis inexpectatam audaciam; incerti quid aut vellet ipsa, vel posset, paulisper obstupescunt, Theocrine eum adorta qui primus intrauerat, non modò armati sistit vestigia, aut occupat ictum, sed inuolat in ensem, subitoque extorquet. Eadem celeritate, ò Rex (citius enim quam hæc loquor hostilibus armis potita est) clypeum à victo detractum suæ lævæ inseruit. Circumspiciebam ego non periculi magis, quam auxilij nouitate attonita, cum illa vnius ceruicem ita ferro præcidit, vt ad me, atque Argenidem cruor de efflante trunco pertingeret. Strenuè deinde hunc clypeo pulsatum, hunc mucrone, hunc capulo turbat. Tum verò grassatores, qui primum insolentia certaminis turbati gradum retulerant, tanquam in iusto discrimine violentius insurgunt, vt neque iam puderet plures in vnam, & puellam decernere. Exsonabant angusta in sede arma quassata, simulque miserabilis clamor mulierum, (iam hæ enim ad nos concurrerant) speciem captæ vrbis maiori, quam pro loco, aut numero tumultu retulerat. Pugnabat illa,

illa, spolijsque animata hostilibus circumferebat simul clypeum, simul ferrum. Diceres hanc bellis assuetam, illos in gynæcæo adoleuisse. Duo de prædonibus iam strati; totidem reliqui erant. Nemo integer à vulneribus restabat. Nam, & in fronte Theocrines, dum ipsa alterum petit, mucro alterius leuiter sedit. Illico emicuit sanguis, & purpura per candidissimos vultus errante toruos oculos stringit, caputque, & arma quassando cum minaciter proclamasset (adhuc timeo, Rex) aliquid supra mortalem fuit. Vix sauciam videramus; iamque illam, qua violata erat manum ferro deiecerat. Neque mora, auersos prædones cum vulneribus multis inualidi fugerent, nihil noctē, nihil insidias verita, extra triclinium sequuta est. *I. Barclaius Arg. lib. 3.*

OBSIDIO, OPPVGNATIO, DEFENSIO EXPVGNATIO.

PAulò ante tertiam vigiliam est animaduersum, fumare aggerem, quem cuniculo hostes succenderant. eodemq; tempore clamore sublato duabus portis ab vtroque latere turrium eruptio fiebat. alij faces, atq; aridam materiam de muro in aggerem eminus iacebant. Picem, reliquasq; res, quibus ignis excitati potest fundebant; vt, quo primum curreretur, aut cui rei ferretur auxilium, vix ratio iniri posset. tamen, quod instituto Cæsaris duæ semper legiones pro castris excubabant, duæque partitis temporibus in opere erant celeriter factum est, vt alij eruptionibus resisterent. alij turres reducerent, aggeremq; interscinderent, omnis verò ex castris multitudo ad restinguendum concurreret. cum in omnibus locis, consumpta iam reliqua parte noctis, pugnaretur, semperq; hostibus spes victoriæ redintegrare tui,

eo

effflores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisq; munia seruarent immoti, telisque non in falsum iactis. Interea barbari cateruis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam pontes, & scalas ante fabricati inferre propugnaculis, eaque prehensare, detrahere, & aduersus resistentes cominus niti, miles contra deturbare telis pellere vmbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles prouoluere. nox alijs in audaciam, alijs ad formidinem opportuna: incerti ictus vulnera improuisa: suorum atque hostium ignoratio, & montis anfractu repercussæ velut à tergo voces adeò cuncta miscuerant, vt quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint, neque tamen peruasere. Hostes, nisi admodum pauci, cæteros delecto promptissimo quoque aut saucio, appetente iam luce trusere ad summa castelli, vbi tandem coacta deditio & proxima sponte inimicorum recepta. *Corn. Tacitus annal. l. 4.*

Dirempto colloquio Aragonij indignantes, quod oppidum muro debile, & facultatibus modicum tantæ classis vim atque impetum morari auderet, confestim arma expediunt. Triremium proras admouent: cohortes euectæ maioribus scaphis sub signis in proximum littus desiliunt, atq; oppidum, terra, marique vno tempore expugnare adoriuntur. Contra oppidani mixti militibus frequentes in muro esse egregiè omnes propugnare, in classem è propugnaculis faces, ac tela omnis generis iaculari, in subiectos quis scalis ascendere conabantur ingentia saxa prouoluere; ipsæ mulieres singulari audacia in murum arma, tigna, lapides comportare, solari saucios, ac defessos, ac
demum.

demum cuncta nullo virili officio prætermisso laborantibus subministrare. Ipse Balbus ingenio velox, & manu promptus, huc, & illuc pugnando, adque adhortando ferebatur. Tormenta minora pro ea copia quam nactus erat, idoneis in locis, vnde hostium milites, qui descenderant, & turbæ nauales destinatò feriri possent, industriè collocabat: neque interim tormenta maiora nauibus emissa cessabant: Aragonijque admotis triremum proris certatim in terram desilire conabantur. Sed oppidani nouo astu authore Fraudaia prædone insigni à quo demum sene locus littoris cum risu nobis ostentatus est, scopulos, saxaque de industria, ad exiliendum in littore antiquitus collocata, multo seuo consperserant; itaut milites saltu incitati, desilire properantes, labentibus extemplò vestigijs in mari, interque eminentes petras cum summa propugnantium voluptate, & multo omnium risu præpedientibus armis laberentur. Pugnatum est continenter horis septem pari vtrinque virtute. *Iouius lib. 1. hist.*

Ergo vbi destinata oppugnationi affuit dies prima luce Cananorius terrestribus copijs magno sublato clamore, quam tumultuosissimè vallum aggreditur, haud dubius fore, vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Lusitani concurrerent; ita ex altera parte libero nauium accessu expositis repentè militibus, nullo prope certamine arcem in potestatem esse venturam. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem vnde victoriæ principium putabat futurum; indè fugæ turpis initium extitit. Quippe classiarij primò audacter ad terram appulsi, vbi secus, ac promissum fuerat, frequentes in portis valloq; armatos videre; subito paucre perterriti, & missilium variæ magnitudinis nimbo disiecti, dissipatique, multis paronibus, ac lembis momento dilaceratis aut depressis, vix ten-

ea eodem pene temporis momento tertia Heluetiorum acies à fronte se se ostendit. Quæ dum tormenta à Gallis in oppositam syluam frustra emitterentur, per obliquum sensim irrepserat inclinatis humi corporibus, & attractis per cuspides maioribus hastis, vt prætervolantes globos euitarent. Tanta fuit contemptio incidentium pilarum, & tantus incumbentium impetus, vt Galli, & Cantabri pedites cadente Aloysio Beamontio ipsorum duce, & cum his cohortes duæ Ligurum, & Salassorum celeriter cæsæ fusæque sint, & capta insuper tormenta victores in fugientium terga conuerterint. Quod vbi conspexere cæteri equites tormenta scilicet ab hostibus occupata, in quibus Galli semper plus fiduciæ, quam in dextris atque virtute omnibus bellis posuissent, deletos iam prope Germanos, tentoria capta, atque hostes sternere omnia, & campo latè potiri; inter pudorem, & metum terga verterunt. *Iouius hist. lib.* 11.

Monomachia, siue singulare certamen.

ARmant inde iuuenem æquales; pedestre scutum capit. Hispano cingitur gladio, ad propiorem habili pugnam Armatum, adornatumque aduersus Gallum stolidè ætum, & (quoniam id quoque memoria dignum antiquis visum est) linguam etiam ab irrisu exertantem producunt. Recipiunt indè se ad stationem cæteri, & duo in medio armati spectaculi magis more, quam lege belli destituuntur, nequaquam visu; ac specie æstimantibus pares. Corpus alteri magnitudine eximium, versicolori veste, pictisque, & auro cælatis refulgens armis. Media in altero militaris statura, modicaque in armis habilibus magis, quam decoris species; non cantus, non exultatio, armorumque

rumque agitatio vana sed pectus animorum, iraque tacitè plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis distulerat. Vbi constitere inter duas acies tot circa mortalium animis spe, metuque pendentibus: Gallus velut moles superne imminens, proiecto leua scuto in aduenientis arma hostis, vanum cæsim cum ingenti sonitu ensem deiecit: Romanus mucrone surrecto, cum scuto scutum imum perculisset, totoque corpore interior periculo vulneris factus insinuasset se inter corpus, armaque, vno, alteroque subinde ictu, ventrem, atque inguina hausit, & in spatium ingens ruentem porrexit hostem, iacentis inde corpus ab omni alia vexatione intactum vno torque spoliauit, quem respersum cruore collo circumdedit suo. *T. Liuius dec. 1. lib. 7.*

Transfuga Satibarzanes Barbaris præerat, qui cum pugnam segnem vtrinque æquis viribus stare vidisset, in primos ordines adequitauit, demptaque galea, inhibitis qui tela iaciebant, si quis viritim dimicare vellet. prouocauit ad pugnam, nudum se caput in certamine habiturum. Non tulit ferociam Barbari dux exercitus Erigyus, grauis quidem ætate, sed & animi, & corporis robore nulli iuuenum post ferendus. Is galea dempta canitiem ostentans; Venit, inquit, dies, quo aut victoria, aut morte honestissima, quales amicos, & milites Alexander habeat, ostendam. nec plura elocutus, equum in hostem agit. Crederes imperatum, vt acies vtræque tela cohiberent; protinus certè recesserunt dato libero spatio intenti in euentum non duorum modò, sed etiam suæ sortis: quippe alienum discrimen secuturi. Prior Barbarus emisit hastam, quam Erigyus modica capitis declinatione vitauit. At ipse infestam sarissam equo calcaribus concito in medio Barbari gutture ita fixit, vt per ceruicem emineret. Præcipita-

cipitatus ex equo Barbarus, adhuc, tamen repugnabat, sed ille extractam ex vulnere hastam rursus in os dirigit Satibarzanes hastam manu complexus, quo maturius interiret, ictũ hostis adiuuit: & barbari duce amisso, quem magis necessitate, quàm sponte secuti erant, haud immemores meritorum Alexandri, arma Erigyo tradunt. *Q. Curtius lib. 7.*

Cæterùm paria arma erant, enses vtrique. Nec dubitauerat Commindorix ipso impetu iuuenem proteri posse. Itaque spernenti vicinior tanquam ad facilem ruebat victoriam. Sed postquam aduerso mucrone depulsus est ictus, quem altè parauerat, & Astioristæ gladium ægrè à iugulo remouit; tunc verò diligentius in illum cæpit inspicere, & vt in iusto discrimine se tueri. Iamque ensis vtrisque vanos in ictus bis terque cecideras, cum tandem Astioristes prior vulnus accepit in capite, quà in supremam frontem capilitium excurrit. Tum verò sudore, ac cruore formosior impatienter excanduit. Circuire, accedere, relinquere, hostem, artisque & ingenij mutatione lassare. Vrgebat nobilissimam mentem victoriæ decus, & præmium; gnarus illius mercedem certaminis Gallicum esse imperium. Sed omnium maximè pietas instabat: vt repertos parentes in dignitatem assereret. Ita hostem obsidenti tandem dedit se fortuna. Vt apud nos, de veteri more, cæsim pugnatur, destinauerat forte ictum in caput inimici, quem ceruicis deflexio non in totum frustrata est. Incidit enim ensis in aurem, quam cum modica genæ parte deiecit in terram. Mouit tyrannus cæsariem; horridusque indignatione, & minis infremuit. Furum pænam, ac dedecus ille casus infixerat. Manabat, & plurimus sanguis: adauxitque hoc ipsum insaniam, quod Astioristes (tanquam hoste contempto satis iocis vacaret)

dari

dati vulneris dolorem cumulauit ludibrio. Recruduit itaque pugna, donec visus est Astioristes indignari tanto tempore constare victoriam. Fælix ictus, & Galliæ salutaris, qui Commindorigi lacertum eripuit; Quo prolapso institit victor, reclusitque adhuc mori dubitantis vitalia. *Barclaius Argen. lib.* 4.

Singulare certamen quatuor iuuenum.

Conditionem non abnuit Bandinus, dixitq; ei si Martellius sibi ascisceret in eam dimicationem socium, ei se parem iisdem instructum armis in stadium producturum; atque ita Martellius Dantem Castellionum præferocem ex tota iuuentute virum delegit, cui à Bandino oppositus est Albertinus Aldobrandus vix dum pubescens immoderati spiritus iuuenis. Aurantius iuxta castra locum eis sub publica fide funibus circumseptum, triumque gentium præsidio vallatum certantibus præbuit, quum pari numero è Germanis, Hispanisque, & Italis delectæ cohortes, pugnantes simul, & spectantes ab omni iniuria defenderent. Arma fuere singulis singuli militares gladij, neq; aliud tegumentum præter vnam in dextris ex lorica ferrea chirothecam. Dantes cui sorte ducta par Aldobrandus obuenerat, quamquam circa brachij dextri neruos primo congressu graue vulnus accepisset, hostem in se insano procursu ruentem ea impauidi animi firmitate sustinuit, vt ambabus manibus gladium prætendens, in os incumbentis insereret, eumque euomentem cum sanguine animam extemplo conficeret. Contrario euentu pugnabat Bandinus, nam alternante fortuna Martellio supra oculum vulnus inflixerat, admirabilique iudicio, & gladiatoriæ artis peritia hostem eludens adacto supra costas gladij mucrone,

ne, victum, & deditum fateri coegerat. *Iustin. l. 28. hist.*

Pugnæ genera varia.

Pugna Elephantis adhibitis inter milites.

CVM anceps diu pugna esset: Annibal elephantos in primam aciem induci iussit; si quem inijcere ea res tumultum, ac pauorem posset. Et primò turbarunt signa, ordinesque & partim enculcatis; partim dissipatis terrore, qui circa erant, nudauerant vna parte aciem, latiusq; fuga manasset: ni C. Decimius Flauus tribunus militum signo arrepto primi hastati, manipulum eius signi se sequi iussisset. duxit vbi maximè tumultum conglobatæ belluæ faciebant: pilaque in eas conijci iussit. Hæsere omnia tela haud difficile ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba, sed vt non omnes vulnerati sunt: ita in quorum tergis infixa stetere pila: vt est genus anceps: in fugam versi etiam integros auertere. Tum iam non vnus manipulus, sed pro se quisque miles, qui modò assequi agmen fugientium elephantorum poterat, conijcere. eo magis ruere in suos belluæ: tantoque maiorem stragem edere, quam inter hostes ediderant: quanto acrius pauor consternatas agit, quam insidentis magistri imperio reguntur. In perturbatam transcursu belluarum aciem signa inferunt Romani perdites: & haud magno certamine dissipatus, trepidantesq; auertunt. *Liuius dec. 3. lib. 7.*

Magnum belluæ iniecere terrorem, insolitusq; stridor non equos modo, tam pauidum ad omnia animal, sed viros quoque, ordinesque turbauerat. Iam fugæ circumspiciebant locum paulò ante victores, cum Alexander Agrianos, & Thracas leui-

leuiter armatos, meliorem concursatione, quam comminus militem, emisit in belluas. Ingentem ij vim telorum iniecere, & elephantis, & regentibus eos Phalanx quoque instare constanter territis cæpit, sed quidam auidius persecuti belluas in semet irritauere vulneribus. Obtriti ergo pedibus earum, cæteris vt parcius instarent, fuere documentum. Præcipuè terribilis illa facies erat, cum manu arma. virosque corriperent, & super se regentibus traderent. Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit, donec securibus (id namque genus auxilij præparatum erat) pedes amputare cæperunt. Copidas vocabant gladios leuiter curuatos, falcibus similes quies appetebant belluarum manus. Nec quid quam inexpertum non mortis modo, sed etiam in ipsa morte noui supplicij timor omittebat. Ergo Elephanti vulneribus tandem fatigati suos impetu sternunt: & qui rexerant eos, præcipitati in terram ab ipsis obterebantur. *Q. Curtius lib. 8.*

Pugna militis cum Elephante.

NON videtur esse prætermittendum de virtute militis veterani V. legionis nam cum in sinistro cornu elephantus, vulnere ictus, & dolore concitatus, in lixam inermem impetum fecisset, eumque sub pede subditum, deinde genu innixus, pondere suo proboscide erecta vibrantique, stridore maximo premeret, atque enecaret; miles hic non potuit pati, quin se armatum bestiæ offeret. quem postquam elephantus ad se telo infesto venire animaduertit; relicto cadauere, militem proboscide circumdat, atque in sublime extollit armatum. qui in eiusmodi periculo cum constanter agendum sibi videret, gladio probosci-

dem,

dem, quo erat circundatus, cædere, quantum viribus poterat, non destitit, quo dolore adductus elephantus, milite abiecto, maximo cum stridore, cursuque conuersus ad reliquas bestias se recepit. *A. Hirtius de bello Afric.*

Pugna vnius contra multos.

VIDEO armatos nudo ferro intra limen prorumpere, ac quod vnum licuit, grauissimè cum Argenide exclamo. At verò Theocrine (accipe rem indignam, quæ posteritati erepta, inter nos sic pereat) Theocrine, inquam, nostra se de thoro præcipitat, nec mitius quam si recepto Deo fureret, inuecta est in latrones. Dumque illi ad virginis inexpectatam audaciam; incerti quid aut vellet ipsa, vel posset, paulisper obstupescunt, Theocrine eum adorta qui primus intrauerat, non modò armati sistit vestigia, aut occupat ictum, sed inuolat in ensem, subitoque extorquet. Eadem celeritate, ò Rex (citius enim quam hæc loquor hostilibus armis potita est) clypeum à victo detractum suæ lænæ inseruit. Circumspiciebam ego non periculi magis, quam auxilij nouitate attonita, cum illa vnius ceruicem ita ferro præcidit, vt ad me, atque Argenidem cruor de efflante trunco pertingeret. Strenuè deinde hunc clypeo pulsatum, hunc mucrone, hunc capulo turbat. Tum verò grassatores, qui primum insolentia certaminis turbati gradum retulerant, tanquam in iusto discrimine violentius insurgunt, vt neque iam puderet plures in vnam, & puellam decernere. Exsonabant angusta in sede arma quassata, simulque miserabilis clamor mulierum, (iam hæ enim ad nos concurrerant) speciem captæ vrbis maiori, quam pro loco, aut numero tumultu retulerat. Pugnabat illa,

illa, Eolijsque animata hostilibus circumferebat simul clypeum, simul ferrum. Diceres hanc bellis assuetam, illos in gynæcæo adoleuisse. Duo de prædonibus iam strati; totidem reliqui erant. Nemo integer à vulneribus restabat. Nam, & in fronte Theocrines, dum ipsa alterum petit, mucro alterius leuiter sedit. Illico emicuit sanguis, & purpura per candidissimos vultus errante toruos oculos stringit, caputque, & arma quassando cum minaciter proclamasset (adhuc timeo, Rex) aliquid supra mortalem fuit. Vix sauciam videramus; iamque illam, qua violata erat manum ferro deiecerat. Neque mora, auersos prædones cum vulneribus multis inualidi fugerent, nihil nocte, nihil insidias verita, extra triclinium sequuta est. *P. Barclaius Arg. lib. 3.*

OBSIDIO, OPPVGNATIO, DEFENSIO EXPVGNATIO.

PAulò ante tertiam vigiliam est animaduersum, fumare aggerem, quem cuniculo hostes succenderant. eodemq; tempore clamore sublato duabus portis ab vtroque latere turrium eruptio fiebat. alij faces, atq; aridam materiam de muro in aggerem eminus iacebant. Picem, reliquasq; res, quibus ignis excitari potest fundebant; vt, quo primum curreretur, aut cui rei ferretur auxilium, vix ratio iniri posset. tamen, quod instituto Cæsaris duæ semper legiones pro castris excubabant, duæque partitis temporibus in opere erant celeriter factum est, vt alij eruptionibus resisterent. alij turres reducerent, aggeremq; interscinderent, omnis verò ex castris multitudo ad restinguendum concurreret. cum in omnibus locis, consumpta iam reliqua parte noctis, pugnaretur, semperq; hostibus spes victoriæ redintegrare tui,

eo magis, quod deustos pluteos turrium videbant nec facile adite apertos ad auxiliandum animaduertebant, semperque ipsi recentes defessis succederent, omnemq; Galliæ salutem in illo vestigio temporis positam arbitrarentur; accidit inspectantibus nobis, quod, dignum memoria visum, prætermittendum non existimauimus. Quidam ante portam oppidi Gallus per manus seui, ac picis transditas glebas in ignem è regione turris proijciebat: scorpione ab latere dextro transiectus exanimatusque concidit hunc ex proximis vnus iacentem transgressus, eodem illo munere fungebatur: eadem ratione ictu scorpionis exanimato altero, successit tertius, & tertio quartus, nec ille prius est à propugnatoribus vacuus relictus locus, quam restincto aggere, atq; omni parte submotis hostibus, finis est pugnandi factus.

Cæsar. de bello Gall. lib. 7.

Hæc precatus superante multitudine ab omnibus locis vrbem aggreditur, quò minor ab cuniculo ingruentis periculi sensus esset. Veientes ignari se iam ab suis vatibus, iam ab externis oraculis proditos, iam in partem prædæ suam vocatos Deos, alios votis ex vrbe sua euocatos hostium templa nouasque sedes spectare, seque vltimum illum diem agere nihil minus timentes, quam subrutis cuniculo mænibus arcem iam plenam hostium esse, in muros pro se quisque armati discurrunt: mirantes quidnam id esset, quod cum tot per dies nemo se ab stationibus Romanis mouisset, tum velut repentino icti furore improuidi currerent ad muros. Cuniculus delectis militibus eo tempore plenus in æde Iunonis, quæ in Veientana arce, erat, armatos repente edidit, & pars auersos in muris inuadunt hostes: pars claustra portarum reuellunt. pars cum ex tectis saxa tegulæque à mulieribus, ac seruitijs iacerentur,

insu-

inferunt ignes. Clamor omnia varijs terrentium, ac pauentium vocibus, misto mulierum, ac puerorum ploratu complet. Momento temporis deiectis ex muro vndique armatis, patefactisque portis, cum alij agmine irruerent, alij desertos scanderent muros, vrbs hostibus impletur, omnibus locis pugnatur. Deinde multa iam edita cæde senescit pugna, & dictator per præcones edicere iubet, vt ab inermi abstineretur. Is finis sanguinis fuit, dedi inde inermes cœpti, & ad prædam mile permissu Dictatoris discurrit, quæ cum ante oculos eius aliquantum spe atque opinione maior, maiorisque pretij rerum ferretur: dicitur manus ad cælum tollens precatus esse, vt si cui Deorum Hominumque nimia sua fortuna, populique Romani videretur, vt eam inuidiam lenire quàm nimio suo priuato incommodo publicoque Romani Populi liceret. *Liuius dec. 1. lib. 5.*

Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit si barbari successu mortis alacres prælium auderent,& postquam castello aut coniunctis tumulis non digrediebantur: obsidium cœpit per præsidia, quæ opportunè iam muniebat dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est tum paulatim vt aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, arctaque circundare, & struebatur agger, vnde saxa, hasta, ignes propinquum iam in hostem iacerentur. sed nihil æquè quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum imbellium vno reliquo fonte vteretur. Simul æque armenta (vt mos Barbaris) iuxta clausa, gestate pabuli exanimari; adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat pollui cuncta sanie, odore, contactu. Igitur firmatæ stationes densioribus globis, & ingruebat nox nimbo atrox. hostisque clamore turbido, modo peruastum silentium incertos ob-

effosores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisq; munia seruarent immoti, telisque non in falsum iactis. Interea barbari cateruis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam pontes, & scalas ante fabricati inferre propugnaculis, eaque prehensare, detrahere, & aduersus resistentes cominus niti, miles contra deturbare telis pellere vmbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles prouoluere. nox alijs in audaciam, alijs ad formidinem opportuna: incerti ictus vulnera improuisa: suorum atque hostium ignoratio, & montis anfractu repercussæ velut à tergo voces. adeò cuncta miscuerant, vt quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint, neque tamen peruasere. Hostes, nisi admodum pauci, cæteros delero promptissimo quoque aut saucio, appetente iam luce trusere ad summa castelli, vbi tandem coacta deditio & proxima sponte inimicorum recepta. *Corn. Tacitus annal. l. 4.*

Dirempto colloquio Aragonij indignantes, quod oppidum muro debile, & facultatibus modicum tantæ classis vim atque impetum morari auderet, confestim arma expediunt. Triremium proras admouent: cohortes euectæ maioribus scaphis sub signis in proximum littus desiliunt, atq; oppidum, terra, marique vno tempore expugnare adoriuntur. Contra oppidani mixti militibus frequentes in muro esse egregiè omnes propugnare, in classem è propugnaculis faces, ac tela omnis generis iaculari, in subiectos quiscalis ascendere conabantur ingentia saxa prouoluere; ipsæ mulieres singulari audacia in murum arma, tigna, lapides comportare, solari saucios, ac defessos, ac demum.

demum cuncta nullo virili officio prætermisso laborantibus subministrare. Ipse Balbus ingenio velox, & manu promptus, huc, & illuc pugnando, adque adhortando ferebatur. Tormenta minora pro ea copia quam nactus erat, idoneis in locis, vnde hostium milites, qui descenderant, & turbæ nauales destinatò feriri possent, industriè collocabat: neque interim tormenta maiora nauibus emissa cessabant: Aragonijque admotis triremum proris certatim in terram desilire conabantur. Sed oppidani nouo astu, authore Fraudaia prædone insigni à quo demum sene locus littoris cum risu nobis ostentatus est, scopulos, saxaque de industria, ad exiliendum in littore antiquitus collocata, multo seuo consperserant; itaut milites saltu incitati, desilire properantes, labentibus extemplò vestigijs in mari, interque eminentes petras cum summa propugnantium voluptate, & multo omnium risu præpedientibus armis laberentur. Pugnatum est continenter horis septem pari vtrinque virtute. *Iouius lib. 1. hist.*

Ergo vbi destinata oppugnationi affluit dies prima luce Cananorius terrestribus copijs magno sublato clamore, quam tumultuosissimè vallum aggreditur, haud dubius fore, vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Lusitani concurrerent; ita ex altera parte libero nauium accessu expositis repentè militibus, nullo prope certamine arcem in potestatem esse venturam. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem vnde victoriæ principium putabat futurum; indè fugæ turpis initium extitit. Quippe classiarij primò audacter ad terram appulsi, vbi secus, ac promissum fuerat, frequentes in portis valloq; armatos videre; subito pauore perterriti, & missilium variæ magnitudinis nimbo disiecti, dissipatique, multis paronibus, ac lembis momento dilaceratis aut depressis, vix ten-

rata descensione terga verterunt ac tum denique à Lusitanis ad terrestres aditus tuendos omni ex parte concursum est. Ibi atrox prælium fuit: scandentesque iam vallum pluribus locis audacissimi quique Malabares cominus trucidati; tormentis verò eminus longè atrocior edita cędes est, inde turbati hostes, & nequicquam increpante ignauiam Rege ducibusque, acies vniuersa fugam arripuit. Cæsorum ea pugna hostium numerus relatus non est: magnum procul dubio fuisse constat. E Christianis (quod vix credibile videatur) planè desideratus est nemo. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 3.*

Oppugnatio, & expugnatio.

TVM signo dato, animatisque militibus non tam à gloria prædaue, paruo ex oppido non magna vtique expectanda, quam ab ira in præposteram confidentiam, atque à dedecore victoris exercitus, si apud Sichemium hæsisse diceretur; summa vtrinque contentione pugnari cæptum. Dumque hi nullo suorum iuxta cadentium metu in muros emicant: illi ruinis superstantes, obiectu corporum morantur subeuntes; dubio parumper euentu concertatum est. sed qua parte curabant Hispani, amissis duobus centurionibus tanta eos ex dedecore indignatio, ac furor incessit, vt acuente vires ira, coniectis in fugam defensoribus; in oppidum penetrauerint primi. Simul alibi non vltra sustinentes inuadentium vim oppidani, exauditoque Vallonum ex aduerso scandentium muros tumore perculsi, defensionem vna omnes omisere. Et oppidani quidem milites, positis armis plerique dedidere se: è præsidiarijs verò intendente se iam nocte alij (hi fuere circiter ducenti) recepere se protinus in arcem: alij fermè centum quinquaginta, per eas tenebras, ac ruinas elapsi,

elapsi, in equitatum transfluuium propterea ab Alexandro dispositum incidere, omnesque, ne vno quidem superstite, contrucidati sunt. Oppidum prædæ militum, vti hostibus minatus erat, tradidit Alexander: saluo fæminarum pudore, sacrarumque Virginum Gynecæo, præsentia sua custodito. In oppidanos veniam, aut gladium adhiberi voluit, prout ipsi cedendo, aut repugnando alterutrum eligerent. *P. Famianus dec. 1. lib. 9.*

Nunquam ab vlla memoria tantum tormentorum ad vnam oppugnationum collatum fuit: nam à terra quatuordecim, à mari verò centum, & quinquaginta muralibus tormentis vno vndique tempore murus est vehementissimè verberatus: minorum verò tanta vis fuit, vt neque prospici quicquam, neque exaudiri facile posset fumo scilicet in crassissimæ nebulæ morem latè diffuso, & crepitu reboatuque tormentorum cuncta quatiente. Apud Sarnensem Itali magno animo, sed irrito incepto ad præruptum murum scalas apponere, & scandere conantes, ter à Turcis acerrimè propugnantibus insigni detrimento accepto sunt repulsi. Neque enim tantum muri dirutum fuerat, vt attingere scalæ possent, & vndique ab latere minoribus tormentis sternebantur, nec Turcæ è muro saxa, ignes, feruentem arenam, calcemque, & picem liquefactam prouoluere, ac infundere subeuntibus cessabant. At nauales socij felicius, æquum Auria subeundi, & scalas afferendi, vti anteà edixerat, tuba signum dedisset. in insulam peruaserunt, cedentibus muro Turcis metu pontium, quos superstantibus armatis appropinquantes, continuò apprehensuros murum omninò crediderant. Primus ex naue Grimaldia imberbis Ligur genere humilis, sed eo saltu satis clarus vexilium in hostili muro defixit, proximi ei successere Hidruntino è Galeone miles, ac denium Lam-

ba Genuenses, atque ita multis interfectis Insula capta, direptaque est refugientibus infra oppidum per ferratam portam Turcis; qui ex eo, quem diximus turrito muro, nostros præda occupatos, vagantesque sclopetis, & sagittis vulnerabant. At primis tenebris Sarnensis suos, qui sub muro conditi protectique multis horis substiterant, incolumes ad se recepit, & tota nocte laboratum est in erigendis munitionibus, quibus in oppugnando oppido ipsi milites, tormentaque ab hostium ictibus regerentur. Sequenti die plures Turcarum equitum manus, vt Coronæis opem ferrent, in conspectum se dederunt, namque singulos ferè proximorum oppidorum præfectos, & fama Aurianæ classis, & auditus tota Peloponeso tantus tormentorum strepitus, exciuerant. *Iouius hist. lib.* 31.

Oppugnatio irrita.

EOdem tempore apud Zamam magna vi certabatur: vbi quisque Legatus, aut Tribunus curabat, eo acerrimè niti, neque alius in alio magis, quam in se, spem habere, pariterque oppidani agere, oppugnare, aut parare omnibus locis: auidius alteri alteros sauciare, quam semet tegere, clamor permistus hortatione, lætitia, gemitu: item strepitus armorum ad Cælum ferri: tela vtrinque volare. Sed illi, qui mœnia defensabant, vbi hostes paululum modo pugnam remiserant, intenti prælium equestre prospectabant. Ita illis studio suorum astrictis, repentè magna vi murum aggrediuntur: & iam scalis egressi milites, propè summa cæperant, cum oppidani concurrunt, lapides, ignem, prætereà alia tela ingerunt, nostri primò resistere: deindè vbi vnæ, atque alteræ scalæ comminutæ, qui supersteterant afflicti sunt: cæteri, quoquomodo potuere, pauci integri, magna

magna pars confecti vulneribus abeunt. deniquæ vtrinque prælium nox diremit. Metellus postquam videt frustra inceptum, neque oppidum capi: neque Iugurtam, nisi ex insidijs, aut suo loco pugnam facere, & iam æstatem exactam esse ab Zama discedit. *Salustius de bello Iugur.*

Hæ causæ cum Fabium tenerent, Sempronius in obsidione erat: & iam operibus oppugnabatur. Aduersus ligneam ingentem turrim admotam vrbi, aliam turrim ex ipso muro excitauit. Consul Romanus aliquanto altiorem quia muro satis per se alto subiectis validis sublicijs præ solo vsu erat. indè primum saxis, sudibusque, & cæteris missilibus propugnatores mænia, atque vrbem tuebantur. postremo vbi promouendo adiunctam muro viderunt turrim, facibus ardentibus plurimum simul ignem coniecerunt, quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri sese præcipitaret: eruptio ex oppido simul duabus portis facta stationes hostium fudit: fugauitque in castra: vt eo die obsesso, quam obsidenti similior esset Pænus. Ad mille quadringenti Carthaginensium cæsi: vnde quadraginta viui capti: qui circa muros, & in stationibus solutè, ac negligenter agentes, cum nihil minus, quam eruptionem timuissent, ex improuiso oppressi sunt Gracchus prius quam se hostes ab repentino pauore colligerent, receptui signum dedit, ac suos intra muros recepit. Postero die Annibal elatum secunda re consulem iusto prælio ratus certaturum, aciem inter castra atque Vrbem instruxit. cæterum postquam neminem moueri ab solita custodia vrbis vidit: nec commiti quicquam temerariæ spei: ad Trifata redit infecta re. *T. Liuius dec. 3. lib. 3.*

Alias huiusmodi descriptiones videre est apud Liuium dec. 3. l. 1. Sagunti obsidionem, & expugnationem ibidem lib. 4. Syracusarum obsidionem

 eius-

eiusdem expugnationem lib. 5. expugnationem Capua ibidem lib. 6. vbi etiam Carthaginem nouam à Scipione captam describit. Tarenti expugnationem habes ibid. l. 7. Ambraciam expugnatam, dec. 4. lib. 8.

Apud Corn. Tacitum vide oppugnationem irritam Placentiæ lib. 2. hist. obsidionem, & oppugnationem Capitolij l. 3. hist. Castra Romana à Batauis oppugnata lib. 4. hist. Gazam obsessam, & captam describit. Q. Curtius lib. 4. Petram Aornin. lib. 8. Oxydracarum oppidum expugnatum vbi extremum vitæ periculum adijt Alexander l. 9.

Vide obsidionem, & deditionem Brixiæ apud Iouium l. 18. hist. Cerones expugnationem lib. 31. Guleta obsidionem, & expugnationem l. 34.

Vide P. Maffeium lib. 8. hist. Ind. arcem Ceilani frustra oppugnatam lib. 11. Diensis arcis irritam oppugnationem.

Apud P. Famianum oppugnationem Valencenæ dec. 1. l. 6. obsidionem, & expugnationem Sichemij lib. 9. Limburgi oppugnationem lib. 10. Traiecti ad Mosam. dec. 2. lib. 2. Tornaci lib 4. Aldenarda ibidem; Antuerpia toto lib. 6. Conuenstenij aggeris aggressionem ibidem. Grauia expugnationem l. 7. Venlona ibidem. Nouesij lib. 8. Slusa lib. item 8. & 9. Bonna lib. 10.

Oppugnatio maritima Narsilia describitur à Cæsare l. 2. de bello Ciu. Syracusarum à Liuio dec. 3. l. 4. Tyri à Curtio l. 4. Castronoui à Iouio l. 17. Diensis arcis à P. Maffeio lib. 13. hist. Ind. expeditio maritima in Zelandiam, & expugnatio Dumelandiæ à P. Famiano dec. 1. lib. 8.

Di-

Direptio, Euerſio, Præda.

VErùm arce inexpectata fælicitate in poteſtatem redacta, & iam diripientibus cuncta ſeruis, miles diutius contineri non potuit, quin agminatim intraret vrbem, & per cunctas regiones ad prædam diſcurreret Tunetanis nihil ferè hoſtile expectantibus, & magno eiulatu edito, Muleaſſis fidem fruſtra implorantibus. Primus inhiantium prædæ impetus, vti inuadentium, & effringentium fores varij caſus tulerunt, promiſcua cæde cruentus fuit; ſed Hiſpanis, atque Italis in auaritiam pronioribus, Germani ab inſita animi feritate Mahometano cruore ſitim explere properantes, ita cadaueribus cuncta compleuerunt, vt imbellem omnis ſexus, & ætatis turbam ad inanium Deorum templa confugientem ſine diſcrimine trucidarent, & pauimenta damnatis in templis multo inermium ſanguine inundarentur. In eo cadentium miſerorum ſtrepitu, lugente, obteſtanteque Muleaſſe. Cæſar ſæuitiæ modum impoſuit, pronunciarique iuſſit capitale fore ſi quis Tunetanum violaret ciuem, aut in ſeruitutem adduceret. Fieri tamen nequijt, quin multi, adoleſcenteſque præſertim, & formoſiores fæminæ ad claſſem raperentur, nam ſocij nauales fama diripiendæ vrbis exciti ad vrbem conuolabant. Quamobrem Muleaſſi licuit, quos nouerat è manibus prædantium in libertatem exiguo pretio vendicare, ſicut vnam ex vxoribus eius quæ antea inter cariſſimas fuiſſe dicebatur, binis redemptam aureis conſtat. Cæſar ingreſſus arcem ſeruos, qui clariſſimo facto ſummæ parandæ victoriæ occaſionem præbuerant, collaudauit; diuiſaque viritim certa pecunia, quæ ſe ſe alerent, liberos fore dixit pollicitus nauigia, & commeatum, quibus in ſuas

terras transportarentur. *Iouius lib. 14. hist.*

Intulerat tam se se in vrbem Othomanicus exercitus, & suopte ingenio ferox, & victoriæ licentia, conceptaque populationis ingenti spe furens, ac præceps, cum ad illatam Christianæ rei cladem omnium maximam, ne quid miseriarum deesset vltrà Mustaphi Ducis indulgentia, subijciuntur ciuium bona militum prædæ, atque libidini. Diripiebatur vrbs Insulæ caput, in quam Regni opes, atque arma confluxerant: deliciarum sedes, & quondam hospitium gratiarum, voluptuaria, ac beata hominum natio, immani hostium truculentissimorum furore, ac rabie cædebatur: fluebat per fora, ac vias cadaueribus oppletas interfectorum sanguis: non ætati, non generi parcebatur. & quod siue commiseratione dici nequit, aræ passim, ac templa, Cælitumque imagines indignis sanè modis polluebantur: matronæ nobiles, puellæque ac sacræ Deo Virgines è gynæceis, ac penetralibus ad omnem barbarorum libidinem fœdissimè rapiebantur: ciuium fortunæ, templorum supplex, captiuorum corpora, sacra, profanaque omnia, rapina, cæde, ludibrio distrahebantur, conculcabantur, violabantur. Mustaphus ad augendum ijs, qui supererant, ciuibus terrorem, circumduci per vrbem superbè iubet Danduli Prætoris caput, mox ad Salaminæ Præfectum deportari. Ipse interea quantum erat tota vrbe, ac Regno gemmarum, quantum auri, arg ntique cum cælati, tum rudis, vestem præterea opere vario, ac signa complura, demum præcipuos quosq; captiuorum & præstantium forma puellarum, puerorumque greges duabus onerarijs, ac Myonaroni imposita Selimo Imperatori Byzantium dono gloriosè mittit. *P. Famianus l. 2. prol. 3.*

Verum multo adhuc plura per vrbem patrauere sacrilegi prædones, aucta ex successu audacia.

Raptis

Raptis enim è templo funalibus foras erumpunt, soleninique, & tanquam triumphali carmine, viuant Gheusij, perstrepentes, excipiuntur ab alijs, qui iuxta templum opperiebantur, ex euentu eadem ausuri. Ergo coniuncto celeriter agmine, (nam præda inuitabat) proxima quæq; templa inuadunt, valuas subruunt, Sacra omnia disperdunt, aut abripiunt, in Religiosorum cænobia conscendunt, in interiores ædium partes, in apothecas penetrant, in cibaria inuolant, vino inundantur, pecuniam, vasa, vestem, seu sacra, seu profana perinde auferunt: tanta super scelus impudentia, atque impunitate, vt profecto haud sciam, an eorum animos, qui hæc legent, indignatio subitura sit maior aduersum nefarios Ganeones, qui nulla Dei, hominumque reuerentia, per ædes sacras, atque aliena tecta debacchantes, templorum supellectilem. Cænobiorumque bona pro libidine consumerent, asportarentque; an aduersum ipsos Sacrorum custodes, Religiosasque familias, quibus inspectantibus, homines abiectissimi, pollutis omnia manibus violarint. Quare adulto iam die, quum viderent, nihil aduersum se parari à Ciuitate repentino metu attonita, Catholicisq; ac Hæreticis æque lacitantibus: nempe quod illi timerent sibi ab Hæreticis, quos victores opinabantur: hi autem gnari referendam in se se inuidiam facti, Magistratuum iram, Catholicorumque impetum, vererentur: omnes vero eam vilis plebeculæ licentiam altius habere principium suspectarent; hinc sacrilegi, effractarijque alieno pauore securi, luce palam redintegrant populationem: ad templa, ad cænobia ferociores redeunt: Sacras vestes turpificatis ipsi animis, corporibusque indignè, ac spurcè fædant: bibliothecarum libros butiro inunctos incendunt: in Diuorum Statuas armis per ludibrium indutas hastis incurrunt, ac deiectis insul-

tant: vbique ceu victores capta non minus pietate, quam vrbe, prædas agitant. *P. Famianus dec. 1. lib. 5.*

Videor mihi videre hanc vrbem, olim lucem orbis terrarum, atque omnium gentium, oppressam, atque extinctam, versantur mihi ante oculos infestæ illæ, ac funestæ faces in pulcherrimas domos, & antiquissima tecta coniectæ, fortunarum direptiones, militum concursatione, fuga puerorum, vexatio virginum: cæduntur per vias exacta senes ætate, infelicia viuentium cadauera: diuelluntur, ac distrahuntur liberi è complexu parentum: matres familias ad prædam, atque ad libidinem abducuntur; infantium ploratu, fæminarum lamentatione, morientium gemitu, clamore barbarorum, tectorum fragore, ac strepitu concidentium, omnia personant: perstringit oculorum aciem districtorum acies gladiorum, & fulgor multa cæde rubentium, cerno animo sepultam patriam, insepulta corpora ciuium in suo cruore natantium: armis, flammis, cinere, cadaueribus, sanguine, luctu omnia complentur, nimirum illa vrbs, quæ totius orbis terrarum erat extructa victorijs, ita corruebat, vt suis ipsa populis & exitium fieret, & sepulcrum. *P. Bencius or.* 2.

At si aperias hæc, quæ verbo vno inclusa erant, apparebunt, & fusæ per domos, & tecta flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fæminarumque ploratus, & male in illum diem seruati fato senes: tum factorum profanorumque direptio, efferentium prædas repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrum est pugna inter victores. *Quintilian. Inst. or. l. 8. c. 2.*

IN-

INSIDIÆ, CVNICVLI.

Insidiæ.

Excitus Romulus (neque enim dilationem patitam vicinum bellum poterat) exercitum educit: castra à Fidenis mille passuum locat. ibi modico præsipio relicto, egressus cum omnibus copijs, partem militum locis circa densa obsita virgulta obscuris subsidere in insidij iussit. Cum parte maiore atque omni equitum profectus, id quod quærebat, tumultuoso, & minaci genere pugnæ obequitando, ipsis prope portis hostem exciuit. Fugæ quoque quæ simulanda erat, eadem equestris pugna causam minus mirabilem dedit. Et cum velut inter pugnæ fugæque consilium trepidante equitatu, pedes quoq; referret gradum, plenis repente portis effusi hostes impulsa Romana acie, studio instandi sequendique trahuntur ad locum insidiarum. Inde subito exorti Romani transuersam inuadunt hostium aciem. addunt pauorem mota è castris signa eorum qui in præsidio relicti fuerant. Ita multiplici terrore perculsi Fidenates, prius pene quam Romulus, quique cum eo equites erant circumagerent frænis equo, terga vertunt: multoque effusius, quippe vera fuga, qui simulantes paulo ante secuti erant oppidum repetebant: non tamen eripuere se hosti. Hærens in terga Romanos, prius quam fores portarum obijcerentur velut agmine vno irrumpit. *T. Liuius dec. 1. lib. 1.*

Transfugæ agrestes, & captiui quidam pars forte pars consilio oblati, congruentia ad consulem asserentes, quæ & vera erant, pecoris vim ingentem in saltum auium compulsam esse perpulerunt vt prædatum eo expeditæ ducerentur legio-

giones. ibi ingens hostium exercitus itinera occultus insederat: & postquam intrasse Romanos vidit saltum, repente exortus cum clamore, ac tumultu incautos inuadit. Et primo noua res trepidationem fecit dum arma capiunt, sarcinas coegerunt in medium; dein postquam; vt quisquam liberauerat se onere, aptaueratque armis, ad signa vndique corbant, & notis ordinibus in veteri disciplina militiæ, iam sine præcepto vllius sua sponte struebatur acies: Consul ad ancipitem maximè pugnam aduectus desilijt ex equo, *Et infra*. His accensus miles omnium immemor difficultatum vadit aduersus imminentem hostium aciem, vbi paulum laboris fuit, dum in aduersum cliuum erigitur agmen; cæterum postquam prima signa planitiem summam ceperunt sensitque acies æquo se iam institisse loco, versus extemplo est terror in insidiatores: easdemque latebras, quibus se paulo ante texerant, palati atque inermes fuga repetebant; sed loca difficilia hosti quæsita, ipsos tum sua fraude impediebant. *T. Liuius dec. 1. lib. 9.*

Cuniculi.

IS procul à conspectu duxerat cuniculi caput, nocte, vti fit, occultandæ fossioni delecta. Ac principio certus interualli ab eo loco ad Tungrensis portæ molem, in quam ea pernicies destinabatur; (quod facile potuit scalæ altimetræ beneficio) direxit illuc iter, non opera tantum modò magnetis: quippe lapides qui intra terram per ea loca sæpius offenduntur, ferri aliquid admixtum habent, atque adeo magnetem, aliò, quam quo versus erat, auertunt: sed vsus regula ad libellam, ac perpendiculum extra foueam ad destinatum locum directa, eademque directione in scrobis

fun-

fundo pariter adnotata atque eius ceu filij, ductu, per cæcum illud specus perpetuò tenentes cunicularij dum porro pergunt, terram quam præfodiunt, ad foueæ ostium assiduè regerentes structuramque sicubi opus fuerit, sustentantes, accessere ad marginem fossæ, qua præmunita moles erat, tunc depressa scrobe infra fossæ fundum, subter eum commeantes, libellæ ac magnetis, tanquam pixidis chartæque nauticæ beneficio, in portu denique, ac sub designato, quod excutiendum erat propugnaculo constitere. Ibi excauatam altius cameram (furnum vocant) fulcrisque ligneis subnixam, prælongis capsis sulphureo confertis puluere oppleuerunt, aliquanto etiam pulueris conspersо solo, ac post applicitum loco funem ex gossipio, nitro maceratum, ac puluere oblitum, cauernæ os quam arctissimè obturarunt, præcluso omni spiramento, inde ductam humi pulueris lineam canali coopertam alicubi per foratо, ne fumus ignem excæcaret, ad caput vsque cuniculi, vnde incendi mox debuit, extenderunt. Ergo Alexander, quando in expedito remesse nunciabatur, accersitis contra Tungrensis portæ molem centurijs aliquot Hispanorum, iubet ad cuniculi fomitem admoneri ignem: qui perpetua illa semita se se raptim euoluens, ac furno inferens, ingenti tonitru eluctatus, rostrum molis violenter abrupit, cubrauitque non ita magna hominum strage, quod pauci in ea anguli protectura constiterant, *P. Famianus dec. 2. lib. 2.*

Quum enim Renneбergiani obsessores, præter apertas aggressiones, cuniculis actis in ipsam interdum vrbem improuisò emergerent: obsessique Regij transuersis cuniculis cuniculos, hostium excipientes præsente vbique animo obuiam irent: versa sub terram pugna, illic quasi ex condicto dimicari cœptum est. Eratq; perquam atrox pugnæ

gnæ genus, intra eas angustias, ac subterraneos specus repente occurrere sibi milites cunicularijs immixtos, atque oblongis hastilibus, mox cominus gladijs, non fallente ictu inferre vulnera, & coaceruatis impedito cæcoque in loco cadaueribus, nec fugæ spatium reperire, nec quidquam reliqui habere, præter effossa iam humo sepulturam. Quibus in congressibus nec illud omissum est, quod olim ad Ambraciam inter Ætolos, ac Romanos mirè excogitatum legimus. non enim magis Ambracienses fumo ex leni pluma cuniculum opplentes, nidore fœdo Romanos expulere, quam Germani ad cæteras artes, excitato è pestilente venenataq; materia intra eas latebras fumo, simulque obstructo cuniculorum aditu, hostem inde sæpius fugarunt, ac prope iam ad desperationem potiundè vrbis redegerunt. *P. Famianus dec. 2. l. 2.*

SEDITIO. ET REBELLIO.

ERupit deinde seditio, postquam reprehendere, atque improbare tribunos ea quæ fierent, & conari obuiam ire, & propalam banuere furoris eorum se futuros socios, senserunt, fugatis itaque ex principijs, ac paulò post è castris Tribunis, ad principes seditionis gregarios milites, C. Albium Calenum, & C. Atrium Vmbrum, delatum omnium consensu imperium est, qui nequaquam tribunitijs contenti ornamentis, insignia etiam summi imperij, fasces securesque attrectare ausi: neque ijs venit in mentem suis tergis, suis ceruicibus virgas illas securesque imminere, quas ad metum aliorum præferrent. *T. Liuius dec. 3. lib. 8.*

Cæterum vt cognitum est alios mitti domum, alios retineri, perpetuam cum regni sedem in

Asia

Asia habiturum rati vecordes, & disciplinæ militaris immemoris, seditiosis vocibus castra complent. Regemque ferocius, quam alias adorti, omnes simul missionem postulare cæperunt, deformia ora cicatricibus, canitiemque capitum ostentantes. nec aut Præfectorum castigatione, aut verecundia Regis deterriti tumultuoso clamore & militari violentia volentem loqui inhibebant, palam professi nusquam inde nisi in patriam vestigium esse moturos. Tandem silentio facto, magis quia motum esse credebant, quam quia ipsi moueri poterant, quidnam acturus, esset, expectabant. *Q. Curtius lib.* 10.

Sub idem ferme tempus Viennæ militaris seditio exarsit, non modo propinquitate hostium periculosa, & pene exitialis, sed disiunctione animorum, & disciplinæ conturbatione grauissima, Rochandolfus regiæ familiæ Magister, quum in aduentum Cæsaris, torque Regulorum, & Legatorum hospitia præpararet, Hispanos qui in Pannonia militarant, vrbe excedere, & in proximis campis extra tendere iusserat; illi id se facturos pernegabant, nisi merita stipendia præberentur, quod Viennensium hospitijs assueti, omni castrensi supellectile, pecuniaque carerent. In hos Rochandolfus contumacius hærentes impetum fecit, excitisque more militiæ ad arma Germanis, tormenta curulia prouexit; nec se deserunt Hispani quamquam numero inferiores, & in oblongam seriem coglobati sensim pedes referunt, portamq; occupant, quæ in castra deferebat, admissuri in auxilium Hispanos, qui dudum ab Italia venissent, atque item Italos, qui vt in aliena terra viribus essent firmiores, antea cum Hispanis cohortante Vastio, priuatum fœdus inierant. Res eò perducta est, vt cum Rochandolfus vir admodum iracundus, & ferox, armatus in equo vehementius

tius vigeret, & tormenta producerentur, contraq; Hispani obuersa sclopetariorum cohorte consisterent, penè crudeli prælio certaretur: tantus erat vtrinque furentium ardor ad conserendas manus, vt deprecantibus summis ducibus, qui aderant, non modo non parerent, sed promiscuè omnibus minarentur. *Iouius hist. lib. 30.*

Enimuerò miles, & à victoria, & à causa ferocior, quam promptus antea subierat pugnę aleam, tam deinde mercedum pactiones implacabilis exposcebat. Ergo in centuriones insurgere, misere manipulos, Aquilæ occurrenti increpantiq; minaciter obstrepere. Tum collatis inter se capitibus tria fere veteranorum millia nouum sibi Ducem (electum vocant) ex sediriosorum mercenariis nouam ordinant, ipsi Rempublicam, ac partiti inter se belli munia instructo agmine Antuerpiam petunt melioribus nequidquam obsistentibus: quin etiam spretis, quos re audita, cum certa stipendiorum spe obuiam miserat. Requesenius inde infestis signis Antuerpiam ingrediuntur: partitique sibi ex militari designatione opulentiorum domos, Requesenio superbè denunciant, nisi ab eo stipendia illicò soluantur, se sibi suo arbitratu soluturos. Quumque promissa in certum diem adhuc differentur, nouo furore quasi ludificarentur, impulsi, ante curiam, vbi Electus agebat, armati conueniunt: ibi subitariam attollunt Aram, peractoque in ea sacrificio, omnes iure iurando se obstringunt: Electo se se obtemperaturos, nec quieturos ante, quam stipendia ad assem vsque numerarentur. *P. Famianus dec. 1. l. 8.*

Coniuratio, & Proditio.

IGitur Vaccenses, quò Metellus initio Iugurthæ pacificante præsidium imposuerat, fatigati Regis supplicijs, neque antea voluntate alienati,

prin-

principes ciuitatis inter se coniurant: (nam vulgus, vti plerumque solet, & maximè Numidarum, ingenio mobili, seditiosum atque discordiosum erat cupidum nouarum rerum, quieti, & ei io aduersum) dein compositis inter se rebus in diem tertium constituunt, quod is festus celebratusq; per omnem Africam, ludum, & lasciuiam magis quam formidinem ostentabat. sed vbi tempus fuit, centuriones tribunosque militares, & ipsum Præfectum oppidi T. Turpilium alius alium in domos suas, inuitant: eos omnes præter Turpilium inter epulas obtruncant: postea milites palantes inermes, quippe in tali die, & sine imperio aggrediuntur. idem plebs facit pars edocti ab nobilitate, alij studio talium rerum incitati, queis acta consiliumque ignorantibus, tumultus ipse, & res nouæ satis placebant. Romani milites perculsi improuiso metu incerti ignarique quid potissimum facerent, trepidare ad arcem oppidi vbi signa, & scuta erant præsidium hostium, portæ ante clausæ fugam prohibebant. ad hoc mulieres puerique pro tectis ædificiorum saxa, & alia, quæ locus præbebat, certatim mittere. ita neque caueri anceps malum neque à fortissimis infirmatissimo generi resisti posse. iuxta boni malique strenui, & imbecilles obtruncari. *Salustius de bello Iugurt.*

Damocles erat Argiuus, adolescens maioris animi quam consilij: qui primò iureiurando interposito, de præsidio expellendo cum idoneis collocutus, dum vires adijcere coniurationi studet, incautior fidei æstimator fuit. colloquentem eum cum suis satelles à præfecto missus cum accerseret, sensit proditum consilium esse: hortatusque coniuratos qui aderant, vt potius quàm extorti morerentur, arma secum caperent: atque ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans vt qui saluam rempublicam vellet, autorem, & du-

ducem se libertatis sequerentur. Haud sanè mouit quenquam, quia nihil vsquam spei propinquæ, nedum satis firmi præsidij cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonij circumuentum cum suis interfecerunt. *T. Liuius dec. 4. lib. 4.*

TRIVMPHVS, ET TROPHÆVM.

FErebant se obuiæ tripudantium cateruæ, cuncta cantu, & crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus. ille contrà tyranno funebres næuias, & carmen exequiale dicebat: hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum: iam quocumque tulisses gradum, sequi, circumcursare, præcedere, vias denique quibus ferebaris obstruere, nullus cuiquam sui, tuiue respectus blandam tibi faciebat iniuriam, quid ergo referam promænibus suis festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura flamines? insignes apicibus sacerdotes? quid portas virentibus sertis coronatas? quid aulæis radiantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? quid effusam in publicum turbam domorum gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem vouentes, matres lætas virginesque securas? Nondum omne confeceras bellum, iam agebas triumphum. *Lat. Pacatus in Paneg. Theod.*

Nec est quod Marcellos, Scipiones, Lucullos, Pompeios, aliosque huiusmodi Roma mihi iactet Imperatores, qui eo sæculi more, gentium à se deuictarum nominibus sua nomina onerarunt. Isti parta victoria, rebusque pacatis, conuersas in omnium aures titulorum tubas inflabant. auditio cogebat moras pati, dum longo tractu insonarent Africani, Asiatici, Parthici, Germanici, atq; alijs captiuis appellationibus insigniti. Terrarum orbis

se

ſeſe ad ambitionis cognomenta lacerabat attamen oppido ſi ad rationem facta reuocemus, poſito calculo, palleſcet triumphantium purpura, fides non conſtabit auditu. In te verò Franciſce Xaueri exornando titulorum ſe ſe turba implicat, ſe vexat magnitudo certamque fidem maior veritas criminatur. Te Goanum, Malacenſem, Ternatenſem, Comorinenſem (quid minutius partior terras?) te Indicum ac Iaponicum, tam diuerſarum vna linguarum vox, animorumque conſenſus appellat. Te gentium effuſæ legiones, acruentium populorum globi ad rectæ vitæ ſemitas lucem, facem ad diuinos amores, ſuum te ſolatium, delicias, profugium, columenque concelebrant. Vndique repercuſſi montes verba multiplicant, remugit Oceanus, littora perſonant: vt cum parum ſit quidquid de te dicitur, mutorum taciturnitas loquentium linguæ ſuccurrat. Hic virtutibus iò triumphe canitur: illic exequiale vitijs carmen egeritur. Incertæ orientalium vrbium portæ quo feras gradum, tui deſiderium exploratorem in excubijs habent. Illo poſt ſpem aduentus impatiente valuis effractis ciues erumpunt foras, prouolant venturo; ne tardè occurſent venienti. At vbi vota expectationis tua præſentia non fefellit, præcedunt, ſequuntur, circumcurſant, adeptoque bono, penè dicam amentes nunc proferunt, mox referunt pedem. Sua quiſque veſtigia relegit, ſibi obuiat, confundit errores, conturbat deliciasvaga, hærens, circumacta voluptas ſuo laborat in gaudio; expleri non poteſt, quia non poſſe videtur. *P. Redemondus Paneg. or. 21.*

Nam primò quidem ſi ſellam illam curulem intuearis, qua nouus hic Ductor exemplo triumphat inaudito; non auro conſpicua, non ebore diſtincta, non ſingulari aliquo artificio ſpectabilis eſt, ſed ea in qua nondum quiſquam poſitus erat, hoc

hoc est ea, quæ significaret veluti symbolò quodam abdito, ac retrusò, Christum Seruatorem omnium gentium, ac populorum occupasse iam animos, quos nemo imperio simili elapsis ante temporibus occuparat. si comitatum, quis eo videatur illustrior, quis gloriosior aut esse vnquam, aut cogitatione fingi, & comprehendi potuit? cum illos prudentissimos, clarissimosque Reipub. Christianæ Senatores haberet, eos sanctissimos viros, atque iustissimos, eos fortissimos milites eos, duces sapientissimos, quos ad omnes terrarum prouincias debellandas, quos ad nationes vniuersas populosque in suam ditionem imperiumq; redigendos, cum mandatis amplissimi allegauit. si spectatorum frequentiam, & nobilitatem: ea fuit quæ non modo populis principem solis orientis vrbem, sed quæ aerem ipsum cælitibus ad spectaculum vndique circumfusis expleret. Nulla hic inimicorum spolia cernuntur, nulli currus vel muneribus, vel præda prouinciarum onusti, nullæ captarum vrbium, aut oppidorum imagines, nulli captiui Reges, aut populorum Principes triumphantem Imperatorem antecedentes: quia pompa illa non tam verus erat triumphus, quam veri triumphi efficta quædam species, ac simulacrum. Tum productò cælestis hic Imperator verè triumphaturus est cum è Caluariæ monte in patibulum elatus, nouo illo triumphali curru cælum ipsum quasi capitolium ingredietur. *P. Tarq. Gallutius. to. 2. or. 27.*

O si mos ille vigeret adhuc, quo solemni pompa victores portabantur in vrbem, quantus foret Imperatoris nostri triumphus, quæ gentium acclamationes, quæ monumenta victoriarum! Iret ante currum depresso collo, subiectis ceruicibus, subacto vultu condemnata rebellio: currum traherent simul vincti, simul victi cum Rupellensibus.

An-

Angli, frontibus famulari iugo coniunctis: succederent agmina vitiorum vno simul omnia loro deuincta, cæsaque flagello virtutum. Hic tractus sonanti compede liuor ringeret: fremeret audacia sine telo; iaceret arrogantia sine supercilio: morderet inuidia sine dente, debaccharetur impietas sine voce: mæsta hæresis sine viribus agmen clauderet. Qui palusus interea, quæ in te laudes à circumfusis militibus conferrentur? Tu Benearnus; tu Cisalpinus, tu Transalpinus, tu Aquitanicus, tu Brittannicus, tu Gallia dignior, tu patre felicior, tu Henrico Magno maior Ludouicus festis vocibus diceris. Splendidi præterea tituli, laureati lemnisci, sublimes imagines præferrentur. Ebore redderetur infelix Rupella pretio maiori, quam merito; viuerent adhuc in adamante, quos in campo iugulasti, cælatura quam vita nobiliores: topazijs, & amethystis splendorem adderent virtutum tuarum insculpta miracula; emineret in auro sublime propugnaculum Ludouiceum: assurgeret iuxta in argento Aurelianense. Mirilliacense, cæteraque tam nunc pretioso, quam antea presso molimine firmamenta; præirent de coniuratorum manibus extorta signa superbiæ; toties victi Bukincamij simulacrum ferream domito collo catenam trahens, pedibus manibusque reuinctis splendidum fieret pompæ ludibrium. Nectare spumaret artefactus Oceanus, vallo non iam cæspititio sed adamantino circumclusus, lapillorum obijcibus ambrosij fluctus alliderentur, imbres gemmeos frangeret moles in auro, erudito labore sudata. Alij denique Ludouico ponerent obeliscos, vt Cesostri: alij columnas erigerent vt Traiano: tabulas illi figerent, vt Alexandro: arcus isti flecterent, vt Constantino: Pyramides quidam excitarent, vt Nino; quidam currus iungerent vt Cæsaribus: plurimi statuas

cri-

erigerent, vt victoribus innumeris. Sic Ludouice iustissime triumphares. Quamquam vt fatear, hæc minora sunt meritis, neque vlla reperiri possunt emblemata, quibus tanta maiestas exæquetur. Non obelisci in metam efformati; Regis gloria metas nescit: non columnæ quæ deorsum basi nituntur; cælo nomen illius innititur: non tabulæ quæ pigmentis collucent, virtus ista factis non coloribus illustratur: non arcus qui curuantur, atque flectuntur; recta hic disciplina militis, inflexa constantia ducis: non pyramides quæ puncto terminantur; Ludouici victoriæ terminos nullos agnoscent: non currus qui præterlabuntur: non præteribit hoc factum: non statuæ demum quæ obmutescunt, tanta prodigia non silebunt. *P. Steph. Petiot in Paneg. Lud. XIII.*

Trophæum.

ERAT hæc armata eius effigies, nudo capite, dextero brachio inermi, & in vrbem intento: pede statuas ex ære duas præmens, hoc est duos ex tribus Belgij ordinibus, Nobilitatem, Populumque. his verò geminis signis manus inerant plurimæ crumenis, securibus, facibus armatæ; ora laruis tecta: aures & colla pendentibus grauata caliculis, manticulisque Gheusiorum supellectili. In basi marmorea Elogium inscriptum: Ferdinando Aluarez à Toledo Albæ Duci, Philippi Secundi Hispaniarum Regis apud Belgas Præfecto: Quod extincta seditione, rebellibus pulsis, Religione procurata, iustitia culta prouincijs pacem firmauerit; Regis optimi ministro fidelissimo positum. *P. Famianus dec. 1. lib. 7.*

AGRI-

AGRICVLTVRA.

VENIO nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere; habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit: sed alias minore, plerumque maiore cum fænore, quamquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terræ vis, ac natura delectat; quæ cum gremio mollito, ac subacto sparsum semen excepit, primum id occatum cohibet ex quo occatio quæ hoc efficit nominata est; deinde tepefactum vapore, & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur: è quibus cum emersit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra auium minorum morsus munitur vallo aristarum. *Cic. in Catone maiore.*

Atque hoc illud est, quod agrorum cultores iacendis seminibus meditantur primum, vt soli naturam liquido teneant, non secus ac suam diligenterque disquirant, pingue ne sit an macrum, spissumne an vero dissolutum, calculosum, cinericium, glareosum, neque enim omnis fert omnia tellus, & suum est vt hominibus sic etiam agris ingenium: vsuque frequenter venit, vt campus, qui nimium diu multumque ligonibus exercetur, aratro proscinditur, iteratur, tertiatur, ad extremum quod idoneus frumentationi non est, consenescat misere, ac nullo fructu fatigetur: & sementem, quam ingenti suo, & agricolarum labore susceperat, non modò non comprehendat, non atimet, non promittat: sed vim atterat, ex-

tinguatque ginendi, & tanquam nutrix aliena fouendo nocet. *P. Vinc. Guinisius alloc. 4.*

Agri cultor ineptus.

HOMO ex vltima barbaria, ruris colendi insolens, cum in terras cultiores humanioris vitæ cupidine commigrasset: fundum mercatus est aleo atque vino constitutum: qui nihil admodum super vite aut arbore colenda sciret; videt forte vicinum rubos latè atque altè obortos excidentem, fraxinos ad summum propè verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas reuellentem, stolones in pomis aut in oleis proceros amputantem àcceditq; propè, & cur tantam ligni atq; frondium cædem faceret; percontatus est vicinus ita respondit: vt ager, inquit, mundus purusque fiat eiusque arbor atq; vitis fæcundior. discedit ille à vicino gratias agens, & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. tum falcem, ac securim capit: atque ibi homo miser, & imperitus vites suas sibi omnes, atque oleas detruncat comasque arborum lætissimas, vberrimosque vitium palmites decidit, & fruteta, atque virgulta simul omnia pomis, frugibusque gignendis felicia cum sentibus, & rubis purificandi agri gratia conuellit, mala mercede doctus audaciam, fiduciamque peccandi imitatione falsa eruditus.

A. Gellius Noct. Att. l. 19. c. 12.
Arandi ratio descr. à Plinio l. 18. nat. hist. c. 19.
Arborum culturam Vide apud Plin. l. 17.
Hortorum culturam apud P. Ferrarium in flora.

PER-

PERSONÆ, ET ACTIONES SACRÆ.

Sacerdos Hebræorum.

TEnetis haud dubie memoriæ, quot quibusq; distingueretur coloribus Pontificis Maximi multiplex illa vestis apud Hebræos, fuerunt nimirum quemadmodum accepimus omnino quatuor: byssinus, purpureus hyacinthinus, coccinus: quos symbola quædam, & rerum argumenta pulcherrimarum fecere sapientissimi nostræ Religionis interpretes. byssino quippe terram, vbi gignitur; purpureo mare vbi legitur ex cochleolis; hyacinthino aerem qui cæruleus est coccino ignem, & ætherem propter similitudinem significari voluerunt. Atque vt intelligeremus nullum hic esse commentum, id præterea confirmarunt: hyacinthinam vestem à capite ad talos vsque demissam, ac fluentem fuisse propterea quod aer à cælo est ad terram vsque perpetuo ductu diffusus: eidem velut appendiculas, & fimbrias accessisse mala illa punica, & ex ære tintinabula, quæ fulgura tonitrusque aeris, quæ concentum, & harmoniam elementorum omnium demonstrarent. colores illos quotuor interiectos, & distinctos auro fuisse singulos, quia vitalis calor, & diuini sensus prouidentia peruagatur, & permeat vniuersa. Vesti, quæ tegeret humeros, impositos fuisse lapides magnij pretij duos: vt dimidiatas illas cæli partes, quas Græci vocant hemisphæria præseferrent, dispositam in medio byssinam, quia terra intermedia est, & rerum elementis omnibus circumuallatur, zonam denique additam esse, quæ Sacerdotis pectus, & byssinam ipsam coerceret, vt Oceanus exprimeretur, quo terra tota veluti

fluenti quodam balcheo tam multis insulis scopulisque bacchato perfunditur. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 1.*

Sacerdos Christianus.

QVanta est Deus bone, quam stupenda, quam pene incredibilis Sacerdotum potestas! quæ non vno contenta munere, duas easque omnium amplissimas diuinæ virtutis dotes amplexa est, Eucharistiæ consecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego iam miter ad vnam Mosis virgam, modò cruentos amnes fluxisse, modò discessisse, maria, modò in se resoluta coaluisse, modò largas aquarum venas è saxis exiluisse. Hæc Sacerdotis potestate superata videmus. Verba quippe sacrosancta cum pronunciat, continuo aut fit sanguis Christi; aut cum inhibet, peccatorum pelagus exarescit, aut cum retinet, insanæ veluti fluctuum attolluntur moles; aut cum saxo, & adamante duriora ferit pectora lachrymarum copiosum imbrem elicit, perennesque diuinæ gratiæ riui in animos influunt. Proh fidem! quales, & quantas oportet esse manus istas, quam præclaras, quam innocentes, quam pudicas, quam venerabiles, quæ Deum cælitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant. Quid de reliqua potestate licet mihi dicere? mihi vero licet quod est libere pronunciare. Hæc Sacerdotes, vestris genibus terrarum Principes aduoluit: hæc miserorum catenas dissoluit: hæc inferorum vectes, & repagula diffringit: hæc veterem draconem cruoris humani siti rabidum conterit: hæc æstus, & flammas extinguit: hæc os putei furialis occludit: hæc cæli fores aperit: hæc ad omnipotentis Dei mortales contubernium introducit. *P. Caussinus de Eloq. l. 14. c. 12.*

Sacra

Sacra preces, & supplicationes.

Quoties è somno vigilantibus excitata curis, seminuda membra abijciebat humi, gemensque grauiter cum fletu, & lacrymis magno animi dolore atque sensu, misericordiam, & auxilium diuinum implorabat? quoties erecto vultu tendebat in cælum supplices manus quoties rursus ad pedes imaginis Christi suffixi cruci iacebat sine mente atque sensu? quoties se ipsa, quoties suos, quoties Lusitaniæ regnum, quoties Regis animam verberans pugnis senile pectus, atque eiulans, Creatori, & parenti Deo commendabat? quoties legendo, quoties precando somnum vrgentem repellebat, donec defatigata labore membra, etiam inuito animo multumque reluctante, ipsa sponte sua collapsa quiescerent? quoties verò post diuturnum eiulatum, & mæstissimas querimonias. exultare sibi videbatur inter choros Angelorum, & incredibili voluptate perfusa, & diuina suauitate liquescens tacita clamabat: Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. *P. Perpinianus or. 2. de S. Elisab.*

Perpetuam quæso consuetudinem illius, & in orando Deo contentionem mentis assiduam recordamini: quantum illi cum Deo, quam intimæ necessitudinis vsum intercessisse dixerim, cui nihil esset acerbius quam ad humanas non dico voluptates, sed necessitates à diuinarum rerum cogitationibus auocari? Satis constat Agnetem, vt diuini congressus iucunditate, qui saluberrimus est pastus animorum, in quam longissimum tempus extracto cum Deo sermone, frueretur; omnem penitus abiecisse mollitiem, & ab indulgentia corporis longissimè recessisse. *Et infra*. Hæc inter

quoties illi nox, cum orare mane cœpisset; quoties lux, cum cœpisset vesperi sensum integerrimæ dulcedinis interpellabat! quoties ab alienatam à corporis sensibus tantus amoris æstus absorbebat vt animi celeritatem in cælum emicantis ex humo sublata corporis moles in sublime sequeretur! quoties accensum Virginis pectus tantis colliquescebat gaudijs vberrimæ, liquidissimæq; voluptatis, vt satis intelligi posset nihil illi neque præsentius, neque iucundius esse quam Deum. *P. Stephonius or. 1. de B. Agn.*

Supplicatio publica.

NAmque agri Picæni nulla vrbs, oppidum, pagus, vicus est, quin quotannis catervatim, populatimque Lauretanam Virginem interuisat. Præeunt Sodalitates suis quæque insignibus vexillisque distinctæ. plerįq; enim præter Christi crucifixi effigiem, Deiparæ, aliorumq; Diuorum imagines pulcherrimè pictas præferunt. Agmina claudunt Sodalitatum Moderatores, Sacerdotesq; cum sua cuiusque agminis symphoniæ. sequuntur dona, argenteæ coronæ, calices, cerei nummis obsiti preciosæ vestes, vrbium, oppidorumue argentea simulacra votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B. Maria deprecante partorum indices. Interponunrur sæpe Angelorum sæpe sacrorum vatum Sibyllarumque de B. Virgine vaticinantium, aliæq; personæ habitu vestis insignes. Sæpe etiam excipit incondita, & promiscua cuiusq; populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuisque per interualla inuicem canunt. Simul ac verò Ædes Lauretana in conspectum se dedit (ea quia in edito colle sita est procul conspicitur) extemplo vniuersi prosternunt corpora, & obortis præ graudio lacrymis Deiparam consalutant. inde

in

in ordines abeunt, instructisque agminibus procedentes canunt litanias hymnosque nec desunt qui exuti properè vestibus, paratos ad id saccos induant, comitesque subsequantur nuda sibi terga cædentes. Ad Laureti portam peregrinis sodalitatibus Lauretani Sacerdotes linteati procedunt obuiam, easque in templum deducunt cum egregia symphonia, festoque campanarum, ac tubarum sono. *P. Tursellinus hist. laur. lib. 5. c. vlt.*

ECCLESIA CATHOLICA.

Etiamne parum maiestatis habere videtur Ecclesia sanctissimo Domini cruore fundata, & ad hanc vsque diem locupletissima ornamentorum omnium accessione propagata? At quibus initijs ad hanc gloriam effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis contemptius: opulentia copiosi? quid nudum magis aut destitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius. iam tamen illi è fluuiorum ripis, & piscatu recentes callosis ex diurno labore manibus longa macie torridi, & omnis conciliatriculæ illius vrbanitatis expertes, rustici è tugurijs, & mapalibus educti, triumphos Regum meditantur, partiuntur inter se orbem terrarum, victorias & spolia definiunt per abrupta montium, & disiunctissima quæq; regionum, igneis veluti quadrigis euecti volitant, feruntur penè extra solem, & sidera per squallentes arenarum tractus, per tostas vehementissimo solis appulsu regiones, per æterno frigore rigentes plagas, in quibus nullum humani cultus vestigium. Perueniunt deinde ad numerosissimas gentes, pugnant nudi, laceri, inermes, contra Reges, Satrapas, Præsides, iurisperitos, fluentis in suos humeros totius mundi aciem excipiunt, persuadent impijs religionem, auarissimis

æterni fœderis, & causa fuit, & copula. *P. Stephonius Prosh* 5.

HÆRESIS.

TAceo cæteros, qui iam dum veræ pietatis studium contemnunt, cuiusdam scientiæ puerilis opinione cæci, statum reipublicæ Christianæ vehementer perturbarunt. Istos ipsos, ne nimis antiqua repetamus, sacrorum, ac religionum hostes infestissimos, qui nostra fere memoria in Germania extiterunt, recordamini, qui cum tantam sibi diuinarum litterarum scientiam adepti esse videantur, tantam rerum humanarum cognitionem, tantam occultissimorum mysteriorum notitiam, vt non solum eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam se sapientia superasse arbitrentur, euertunt omnem morum sanctiorem disciplinam, labefactant non doctissimorum hominum modo sententias, quorum, & litteræ quondam, & religio plurimum enituit, verum ipsius etiam Ecclesiæ vniuersæ sanctissima decreta, sacra profana omnia habent promiscua, se tandem primos rectè, ac perfectè libros sacros intellexisse, & eorum abditissimas sententias peruidisse credunt, cæteros fuisse plerumque grauiter allucinatos: nullius neque hominis, neque consilij, tam acre vnquam extitisse iudicium, vt cum suo debeat vlla ex parte comparari: ita harum furiarum, & pestium humani generis amentia atque scelere, tantam fecit Ecclesia Christi iacturam, quantam vix multis ætatibus complurium pietas singularis, cum admirabili quodam doctrinæ genere coniuncta resarcire queat. *P. Perpinianus or.* 3.

Mitto quod verbum istud, vt ipsi vocant, diuinum; vt ego sentio, commenticium; contemptum ordinum religiosorum parit; quod omnem

obe-

obedientiam tollit, quæ principibus Ecclesiæ debetur; quod maledicendi licentiam immoderatam affert, & intempestiuam, atque importunam loquacitatem; vt qui sectam istorum persequuntur, publicè, priuatim in concionibus, in vicis, in plateis, in tabernis diuersorijs, in circulis, in conuiuijs omne acerbitatis suæ virus in eos effundant, quos obseruare, & colere debuerunt; & in medijs etiam poculis impia Euangelij noui mysteria impuris sermonibus eructent. Hæc, & alia prætereo, quæ, si quis colligere velit, ac secum ipse cogitare tacitus, facilè adducetur, vt credat, iniuriam Deo facere, qui dicat, in istis hominibus quidquam spiritus diuini residere. *P. Perpinianus or.* 11.

Hæresis mala.

RECordamini quod sine lacrymis recordari non possumus acerbissimum illud totius Germaniæ vulnus: quo miserè ab infami desertore nobilissima prouincia confecta; rectum salutis iter, à quo semel aberrauit, inuenire vix potest. Illud ego loquor vulnus, quod non plurimis ante annis Martinus Luterus fœdissimi busti cadauer extremum Christianæ Reipublicæ grauiter imposuit, cum noua proseminata superstitione ab auita, castaque pietate plurimorum iudicia voluntatesq; distraxit, cum nouam in longinqua prouincia diuini cultus formam,& rationem instituit Romani Pontificis auctoritate non eleuanda solum verum etiam conuellenda: tantosq; habuit in illa peste circumferenda progressus, vt nimium deploranda videantur esse, quæ sunt postea consecuta. Quid enim? in errorem longè perniciosissimum implicati etiam viri Principes: sublatæ tum Dei, tum Sanctorum effigies: inuolatum repente in opes religione maiorum Ecclesijs assi-

erigerent, vt victoribus innumeris. Sic Ludouice iustissime triumphares. Quamquam vt fatear, hæc minora sunt meritis, neque vlla reperiri possunt emblemata, quibus tanta maiestas exæquetur. Non obelisci in metam efformati; Regis gloria metas nescit: non columnæ quæ deorsum basi nituntur; cælo nomen illius innititur: non tabulæ quæ pigmentis collucent, virtus ista factis non coloribus illustratur: non arcus qui curuantur, atque flectuntur; recta hic disciplina militis, inflexa constantia ducis: non pyramides quæ puncto terminantur; Ludouici victoriæ terminos nullos agnoscent: non currus qui præterlabuntur; non præteribit hoc factum: non statuæ demum quæ obmutescunt, tanta prodigia non silebunt. *P. Steph. Petiot in Paneg. Lud. XIII.*

Trophæum.

ERAT hæc armata eius effigies, nudo capite, dextero brachio inermi, & in vrbem intento: pede statuas ex ære duas præmens, hoc est duos ex tribus Belgij ordinibus, Nobilitatem, Populumque. his verò geminis signis manus inerant plurimæ crumenis, securibus, facibus armatæ; ora laruis tecta: aures & colla pendentibus grauata caliculis, manticulisque Gheusiorum supellectili. In basi marmorea Elogium inscriptum: Ferdinando Aluarez à Toledo Albæ Duci, Philippi Secundi Hispaniarum Regis apud Belgas Præfecto: Quod extincta seditione, rebellibus pulsis, Religione procurata, iustitia culta prouincijs pacem firmauerit; Regis optimi ministro fidelissimo positum. *P. Famianus dec. 1. lib. 7.*

AGRICVLTVRA.

VENIO nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere; habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit: sed alias minore, plerumque maiore cum fænore, quamquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terræ vis, ac natura delectat; quæ cum gremio mollito, ac subacto sparsum semen excepit, primum id occatum cohibet ex quo occatio quæ hoc efficit nominata est; deinde tepefactum vapore, & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur: è quibus cum emersit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra auium minorum morsus munitur vallo aristarum. *Cic. in Catone maiore.*

Atque hoc illud est, quod agrorum cultores iacendis seminibus meditantur primum, vt soli naturam liquido teneant, non secus ac suam diligenterque disquirant, pingue ne sit an macrum, spissumne an vero dissolutum, calculosum, cinericium, glareosum, neque enim omnis fert omnia tellus, & suum est vt hominibus sic etiam agris ingenium: vsuque frequentor venit, vt campus, qui nimium diu multumque ligonibus exercetur, aratro proscinditur, iteratur, tertiatur, ad extremum quod idoneus frumentationi non est, consenescat misere, ac nullo fructu fatigetur: & sementem, quam ingenti suo, & agricolarum labore susceperat, non modò non comprehendat, non animet, non promittat: sed vim atterat, ex-

gignatque gignendi, & tanquam nutrix aliena fouendo nocet. *P. Vinc. Guinisius alloc. 4.*

Agri cultor ineptus.

HOMO ex vltima barbaria, ruris colendi insolens, cum in terras cultiores humanioris vitæ cupidine commigrasset: fundum mercatus est aleo atque vino constitutum: qui nihil admodum super vite aut arbore colenda sciret; videt forte vicinum rubos latè atque altè obortos excidentem, fraxinos ad summum propè verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas reuellentem, stolones in pomis aut in oleis proceros amputantem accessitq; propè, & cur tantam ligni atq; frondium cædem faceret; percontatus est vicinus ita respondit: vt ager, inquit, mundus purusque fiat eiusque arbor atq; vitis fæcundior. discedit ille à vicino gratias agens, & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. tum falcem, ac securim capit: atque ibi homo miser, & imperitus vites suas sibi omnes, atque oleas detruncat comasque arborum lætissimas, vberrimosque vitium palmites decidit, & fruteta, atque virgulta simul omnia pomis, frugibusque gignendis felicia cum sentibus, & rubis purificandi agri gratia conuellit, mala mercede doctus audaciam, fiduciamque peccandi imitatione falsa eruditus.

A. Gellius Noct. Att. l. 19. c. 12.

Arandi ratio descr. à Plinio l. 18. nat. hist. c. 19.

Arborum culturam vide apud Plin. l. 17.

Hortorum culturam apud P. Ferrarium in flora.

PER-

PERSONÆ, ET ACTIONES SACRÆ.

Sacerdos Hebræorum.

TEnetis haud dubie memoriæ, quot quibusq; distingueretur coloribus Pontificis Maximi multiplex illa vestis apud Hebræos, fuerunt nimirum quemadmodum accepimus omnino quatuor: byssinus, purpureus hyacinthinus, coccinus: quos symbola quædam, & rerum argumenta pulcherrimarum fecere sapientissimi nostræ Religionis interpretes. byssino quippe terram, vbi gignitur; purpureo mare vbi legitur ex cochleolis; hyacinthino aerem qui cæruleus est coccino ignem, & ætherem propter similitudinem significari voluerunt. Atque vt intelligeremus nullum hic esse commentum, id præterea confirmarunt: hyacinthinam vestem à capite ad talos vsque demissam, ac fluentem fuisse propterea quod aer à cælo est ad terram vsque perpetuo ductu diffusus: eidem vestae appendiculas, & fimbrias accessisse mala illa punica, & ex ære tintinabula, quæ fulgura tonitrusque aeris, quæ concentum, & harmoniam elementorum omnium demonstrarent. colores illos quotuor interiectos, & distinctos auro fuisse singulos, quia vitalis calor, & diuini sensus prouidentia peruagatur, & permeat vniuersa. Vesti, quæ tegeret humeros, impositos fuisse lapides magni pretij duos: vt dimidiatas illas cæli partes, quas Græci vocant hemisphæria præseferrent, dispositam in medio byssinam, quia terra intermedia est, & rerum elementis omnibus circumuallatur, zonam denique additam esse, quæ Sacerdotis pectus, & byssinam ipsam coerceret, vt Oceanus exprimeretur, quo terra tota veluti

fluenti quodam balcheo tam multis insulis scopulisque bacchato perfunditur. *P. Tarq. Gallutius to. 2. or. 1.*

Sacerdos Christianus.

QVanta est Deus bone, quam stupenda, quam pene incredibilis Sacerdotum potestas! quæ non vno contenta munere, duas easque omnium amplissimas diuinæ virtutis dotes amplexa est, Eucharistiæ consecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ego iam miter ad vnam Mosis virgam, modò cruentos amnes fluxisse, modò discessisse, maria, modò in se resoluta coaluisse, modò largas aquarum venas è saxis exiluisse. Hæc Sacerdotis potestate superata videmus. Verba quippe sacrosancta cum pronunciat, continuo aut fit sanguis Christi; aut cum inhibet, peccatorum pelagus exarescit, aut cum retinet, insanæ veluti fluctuum attolluntur moles; aut cum saxo, & adamante duriora ferit pectora lachrymarum copiosum imbrem elicit, perennesque diuinæ gratiæ riui in animos influunt. Proh fidem! quales, & quantas oportet esse manus istas, quam præclaras, quam innocentes, quam pudicas, quam venerabiles, quæ Deum cælitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant. Quid de reliqua potestate licet mihi dicere? mihi vero licet quod est libere pronunciare. Hæc Sacerdotes, vestris genibus terrarum Principes aduoluit: hæc miserorum catenas dissoluit: hæc inferorum vectes, & repagula diffringit: hæc veterem draconem cruoris humani sitè rabidum conterit: hæc æstus, & flammas extinguit: hæc os putei furialis occludit: hæc cæli fores aperit: hæc ad omnipotentis Dei mortales contubernium introducit. *P. Caussinus de Eloq. l. 14. c. 12.*

Sacra

Sacræ preces, & supplicationes.

QVoties è somno vigilantibus excitata curis, seminuda membra abijciebat humi, gemensque grauiter cum fletu, & lacrymis magno animi dolore atque sensu, misericordiam, & auxilium diuinum implorabat? quoties erecto vultu tendebat in cælum supplices manus quoties rursus ad pedes imaginis Christi suffixi cruci iacebat sine mente atque sensu? quoties se ipsa, quoties suos, quoties Lusitaniæ regnum, quoties Regis animam verberans pugnis senile pectus, atque eiulans, Creatori, & parenti Deo commendabat? quoties legendo, quoties precando somnum vrgentem repellebat, donec defatigata labore membra, etiam inuito animo multumque reluctante, ipsa sponte sua collapsa quiescerent? quoties verò post diuturnum eiulatum, & mæstissimas querimonias. exultare sibi videbatur inter choros Angelorum, & incredibili voluptate perfusa, & diuina suauitate liquescens tacita clamabat: Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. *P. Perpinianus or. 2. de S. Elisab.*

Perpetuam quæso consuetudinem illius, & in orando Deo contentionem mentis assiduam recordamini: quantum illi cum Deo, quam intimæ necessitudinis vsum intercessisse dixerim, cui nihil esset acerbius quam ad humanas non dico voluptates, sed necessitates à diuinarum rerum cogitationibus auocari? Satis constat Agnetem, vt diuini congressus iucunditate, qui saluberrimus est pastus animorum, in quam longissimum tempus extracto cum Deo sermone, frueretur; omnem penitus abiecisse mollitiem, & ab indulgentia corporis longissimè recessisse. *Et infra*. Hæc inter

quoties illi nox, cum orare mane cœpisset; quoties lux, cum cœpisset vesperi sensum integerrimæ dulcedinis interpellabat! quoties ab alienatam à corporis sensibus tantus amoris æstus absorbebat vt animi celeritatem in cælum emicantis ex humo sublata corporis moles in sublime sequeretur! quoties accensum Virginis pectus tantis colliquescebat gaudijs vberrimæ, liquidissimæq; voluptatis, vt satis intelligi posset nihil illi neque præsentius, neque iucundius esse quam Deum. *P. Stephonius or. 1. de B. Agn.*

Supplicatio publica.

NAmque agri Picæni nulla vrbs, oppidum, pagus, vicus est, quin quotannis cateruatim, populatimque Lauretanam Virginem interuisat. Præeunt Sodalitates suis quæque insignibus vexillisque distinctæ. pleriq; enim præter Christi crucifixi effigiem, Deiparæ, aliorumq; Diuorum imagines pulcherrimè pictas præferunt. Agmina claudunt Sodalitatum Moderatores, Sacerdotesq; cum sua cuiusque agminis symphonia. sequuntur dona, argenteæ coronæ, calices, cerei nummis obsiti preciosæ vestes, vrbium, oppidorumue argentea simulacra votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B. Maria deprecante partorum indices. Interponuntur sæpe Angelorum sæpe sacrorum vatum Sibyllarumque de B. Virgine vaticinantium, aliæq; personæ habitu vestis insignes. Sæpe etiam excipit incondita, & promiscua cuiusq; populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuisque per interualla inuicem canunt. Simul ac verò Ædes Lauretana in conspectum se dedit (ea quia in edito colle sita est procul conspicitur) extemplo vniuersi prosternunt corpora, & obortis præ gaudio lacrymis Deiparam consalutant. inde

in

in ordines abeunt, instructisque agminibus procedentes canunt litanias hymnosque nec desunt qui exuti properè vestibus, paratos ad id saccos induant, comitesque subsequantur nuda sibi terga cædentes. Ad Laureti portam peregrinis sodalitatibus Lauretani Sacerdotes linteati procedunt obuiam, easque in templum deducunt cum egregia symphonia, festoque campanarum, ac tubarum sono. *P. Tursellinus hist. laur. lib. 5. c. vlt.*

ECCLESIA CATHOLICA.

Etiamne parum maiestatis habere videtur Ecclesia sanctissimo Domini cruore fundata, & ad hanc vsque diem locupletissima ornamentorum omnium accessione propagata? At quibus initijs ad hanc gloriam effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis contemptius: opulentia copiosi? quid nudum magis aut destitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius. iam tamen illi è fluuiorum ripis, & piscatu recentes callosis ex diurno labore manibus longa macie torridi, & omnis conciliatriculæ illius vrbanitatis expertes, rustici è tugurijs, & mapalibus educti, triumphos Regum meditantur, partiuntur inter se orbem terrarum, victorias & spolia definiunt per abrupta montium, & disiunctissima quæq; regionum, igneis veluti quadrigis euecti volitant, feruntur penè extra solem, & sidera per squallentes arenarum tractus, per tostas vehementissimo solis appulsu regiones, per æterno frigore rigentes plagas, in quibus nullum humani cultus vestigium. Perueniunt deinde ad numerosissimas gentes, pugnant nudi, laceri, inermes, contra Reges, Satrapas, Præsides, iurisperitos, fluentis in suos humeros totius mundi aciem excipiunt, persuadent impijs religionem, auarissimis

paupertatem, omni libidine inquinatiſſimis caſtimoniam, & quod ſtuporis plenum eſt, contritis Dæmonum ſimulacris, templiſque falſorum numinum excíſis, cruciarij vexilla in clariſſima luce terrarum defigunt: fulgurent deinde mucrones in iugulum exerti, tonent minæ, ruant, qua parte volent armorum fulmina, præſto ſunt qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo. *P. Cauſinus de Eloq. l. 14. c. 10.*

At noſter Auctor Chriſtus, idem homo, Deus idem, cum depreſſo cælo delapſus ad terras, nobis aperuit immortalitatem ſuam, ciuitatem dignam tanto Deo, dignam tanta felicitate conſtituit in æternæ ſuæ virtutis firmitate ſtabilitam ſic, vt neque ſanctitatem à veritate ſeiunxerit, nec veritatem diſtraxerit à ſanctitate. Huius imperij domicilium ſi quærimus, mundum omnem eſſe reperiemus: ſi dominatorem, Deum: ſi firmamentum, veritatem: ſi diuturnitatem ſuperiorum quidem temporum, ætatem mundo parem: conſequentium verò, mundò longiorem æternitatem: ſi gloriam amplitudinem virtutis omnis: ſi ſpeciem, ſanctitatem: ſi vim auctoritatis, quicquid licet: ſi licentiæ facultatem, quicquid ſanctè libet ſi opes, communionem ſacrorum: ſi vires, præſentiam amici Numinis: ſi moderationem, decori modum: ſi ſocietatem, cæleſte commercium: ſi functiones munerum, in omnes vitæ partes intentum Iuſtitiæ ſumma cum dignitate dominatum. At cedo ſummam. Mutuam officiorum fidem, conſpirationem animorum, ſententiarum conſenſionem, publicæ ſapientiæ fructum, rerum humanarum diuinarumq; ſocietatem, vitalem in medio poſitæ Diuinitatis vbertatem vnico verbo, voluntariam duplicis in Deum, & homines beneuolentiæ neceſſitatem, & vim. At quo conſilio, Deus immortalis, ad hanc vitæ con-

ſuetudinem inſtituti ſumus? nempe præclaro, nempe diuino, vt ſacroſancto hoc beneuolentiæ fœdere coniuncti nihil inter nos cauſæ reſidere pateremur, quin idem ſentiremus. omnes vellemus idem, quod ipſe vellet, & ſentiret Deus. Vt ſummi magiſtri monitis, & exemplis ad indolem priſtinæ gratiæ refecti, quoad eſſemus in terris prægustare poſſemus vitæ beatæ ſuauitatem ex his quaſi venis communium ſacrorum: quam deinde repoſitis ad immortalitatem corporibus, illati cælo, multis atq; adeo infinitis partibus copioſius ex ipſo bonorum omnium capite quam longè patet æternitas duceremus. Sit igitur hoc poſitum, vniuſque domus vnum ſit fundamentum, vna Veritas: domeſticum inſtrumentum infinita Chriſti beneficentia: lumen, & ornamentum Deus. Detur vnius Patris vnam eſſe familiam, vniuſq; familię ſit color vnus indolis vnius hauſtus ex Deo. concedatur huiuſce familiæ, tamquam ex membris, multi hominibus vnum conſtare corpus, eiuſque corporis eundem eſſe ſpiritum, eundemque ſenſum, ſed functiones munerum, & officia partium diuerſa: ſicut eius caput aurum Chriſtus ſit, quemadmodum Chriſti Deus. Non negetur ex multis ordinibus vnam confici ciuitatem, illiuſque cuſtos æternus idem dominus, qui dominator hominum optimus Chriſtus Deus. Huius porro ciuitatis arcem auguſtiſſimam, infinitum Chriſti principatum eſſe fateamur: lyceum doctrinæ, veriſſimam Chriſti vocem: Conſilij Senatum, diuinam Chriſti ſapientiam: templum æternum Chriſti Sacerdotium: perfugium aſyli, duplicis naturæ in Chriſto coniunctionem: ſummum ipſum Sacerdotem, ipſum victimam, ipſum expiationem, eundem ipſum qui Dei legatus, & filius, qui parens hominum, & conſeruator, qui virtutis author, & veritatis interpres, qui ſempi-

terni fœderis, & causa fuit, & copula. *P. Stephonius Prosa 5.*

HÆRESIS.

TAceo cæteros, qui iam dum veræ pietatis studium contemnunt, cuiusdam scientiæ puerilis opinione cæci, statum reipublicæ Christianæ vehementer perturbarunt. Istos ipsos, ne nimis antiqua repetamus, sacrorum, ac religionum hostes infestissimos, qui nostra fere memoria in Germania extiterunt, recordamini, qui cum tantam sibi diuinarum litterarum scientiam adepti esse videantur, tantam rerum humanarum cognitionem, tantam occultissimorum mysteriorum notitiam, vt non solum eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam se sapientia superasse arbitrentur, euertunt omnem morum sanctiorem disciplinam, labefactant non doctissimorum hominum modo sententias, quorum, & litteræ quondam, & religio plurimum enituit, verum ipsius etiam Ecclesiæ vniuersæ sanctissima decreta, sacra profana omnia habent promiscua, se tandem primos rectè, ac perfectè libros sacros intellexisse, & eorum abditissimas sententias peruidisse credunt, cæteros fuisse plerumque grauiter allucinatos: nullius neque hominis, neque consilij, tam acre vnquam extitisse iudicium, vt cum suo debeat vlla ex parte comparari: ita harum furiarum, & pestium humani generis amentia atque scelere, tantam fecit Ecclesia Christi iacturam, quantam vix multis ætatibus complurium pietas singularis, cum admirabili quodam doctrinæ genere coniuncta resarcire queat. *P. Perpinianus or. 3.*

Mitto quod verbum istud, vt ipsi vocant, diuinum; vt ego sentio, commentitium; contemptum ordinum religiosorum parit; quod omnem

obe-

obedientiam tollit, quæ principibus Ecclesiæ debetur; quod maledicendi licentiam immoderatam affert, & intempestiuam, atque importunam loquacitatem; vt qui sectam istorum persequuntur, publicè, priuatim in concionibus, in vicis, in plateis, in tabernis diuersorijs, in circulis, in conuiuijs omne acerbitatis suæ virus in eos effundant, quos obseruare, & colere debuerunt; & in medijs etiam poculis impia Euangelij noui mysteria impuris sermonibus eructent. Hæc, & alia prætereo, quæ, si quis colligere velit, ac secum ipse cogitare tacitus, facilè adducetur, vt credat, iniuriam Deo facere, qui dicat, in istis hominibus quidquam spiritus diuini residere. *P. Perpinianus or. 11.*

Hæresis mala.

RECordamini quod sine lacrymis recordari non possumus acerbissimum illud totius Germaniæ vulnus: quo miserè ab infami desertore nobilissima prouincia confecta; rectum salutis iter, à quo semel aberrauit, inuenire vix potest. Illud ego loquor vulnus, quod non plurimis ante annis Martinus Luterus fœdissimi busti cadauer extremum Christianæ Reipublicæ grauiter imposuit, cum noua proseminata superstitione ab auita, castaque pietate plurimorum iudicia voluntatesq; distraxit, cum nouam in longinqua prouincia diuini cultus formam, & rationem instituit Romani Pontificis auctoritate non eleuanda solum verum etiam conuellenda: tantosq; habuit in illa peste circumferenda progressus, vt nimium deploranda videantur esse, quæ sunt postea consecuta. Quid enim? in errorem longè perniciosissimum implicati etiam viri Principes: sublatæ tum Dei, tum Sanctorum effigies: inuolatum repente in opes religione maiorum Ecclesijs assigna-

gnatas: expilatæ aræ templa, qua direpta, quà disturbata: rerum sacrarum procuratio, vel vsurpata vitio, vel neglecta: deprauati mores atque peruersi; dubius sanguis, permistum genus: matrimonia vaga: permissum ijs, qui cælibem vitam Deo cum Sacramento addictam agerent, vxores ducere, ac ne illa res cuiquam in religionem venire posset, idem ipse tam sanctæ doctrinæ semitator, idem ipse in tam nefaria Tragœdia primarum partium actor, abductam è sancto contubernio Virginem habuit pessimo publico concubinam. Ne multa. iura omnia tam diuina, quam humana perturbata: in opiniones ridiculè pugnantes diductæ amplissimæ prouinciæ, & in eodem cœtu quot capita, tot sententiæ. *P. Tarq. Gallutius. to. 1. or. 1.*

Sed quid ego perfugium nominaui? Propugnaculum dicere volueban: arcemq; perfidiæ collocatam, non in oculis modo, sed inter latera duorum religiosissimorum Regum: ad superstitionem mordicus defendendam, ad labefactandam pietatem, ad bonos mores deprauandos, ad Deum, atque homines per summum scelus, & impudentiam oppugnandos. Nimirum vix eo se se exonerauit tempestas illa pacis, atque otij: cum pessum pietas passim data, antiquati maiorum cultus, aræ afflictæ, & templa vel funditus euersa vel impiè spoliata, Religionis Antistites, & cultores ad vnum omnes exacti, horum bona nefarijs scelerum ministris, & adiutoribus attributa: vno verbo, Deus vndique profligatus, sua cuique cupiditas suus genius loco Numinis inuectus cui sacra palam fierent, atque ipsis animarum victimis litaretur. *P. Guinisius alloc. 14.*

Hæreti-

Hæreticorum crudelitas.

QVis superstitionibus, & Idolis, Christianorumque sanguine semper ebriam hæresim satis detestetur? Etenim quis Deum piè religiosèque colentibus tutus in vrbibus locus fuit? non forum, plenum sicarijs: non templa, ferro flammaque violata: non priuatæ domus, insidijs expositæ, dominorumque cruore redundantes. Quoties in Senatu per calumniam? quoties in platea per vim? quoties in suis ædibus? quoties in ipsis lectulis necari sunt? furoris, & amentiæ torrens nullis coercitus repagulis desæuijt impotenter, & efferatus in Christi fideles, illos exuit opibus, & honore, bona proscripsit, afflictauit carcere, damnauit exilio, mactauit supplicijs, scolis, & concionibus interdixit, inuolauit in sacra cultus, & cæremonias abrogauit, Diuorum templis ferrum, & immane molitus est incendium, & quod in religione Catholica semper fuit augustissimum, hominum pedibus, ac pecudum attritum. *Ex Palatio Eloq. exerc. 2. lect. 3. pun. 15.*

Qui clades publicas possit sine lachrymis recordari? quis infelicem Galliam suorum sanguine fœdatam, vexatam, laceratam, discerptam ab hoste importunissimo, siccis oculis possit intueri, & non ad eius defensionem armari? quid coniunctis in communis hostes animis, & potentia non illorum audaciam, impietatem, rebellionem profligamus? Vestram fidem commilitiones appello: credi ne potest an historia præteriti custos temporis nobis imposuit, hæreticos non pridem. viua, atque spirantia Sacerdotum corpora humi fodisse? capita reliquisse prominentia, quæ discum versantibus metam signarent; duo commisisse viuos

homi-

homines arctissimis vinculis, hæreticorum in Catholicos crudelitate colligatos, vt vrgente fame alter alterum in rabiem actus voraret; furis interceptorum alligasse nefrendes, quorum importuno clamore suæ matres excitæ insontes descerperent, ferreas calces subdidisse pedibus, vt equis; ignem instillasse, vt poculis; euisceraße ventres, in quibus equi pabulum sumerent, vt in præsepio; interfectorum exta adhuc calentia, per humeros traduxisse. vt balthеum; vel inuoluta baculo pratulisse, vt trophæum; truncas Catholicorum nates per ludibrium pileis prætexuisse, vt laciniam; vel abscissas aures circumduxisse, vt cingulum; capita rotauisse, vt globulos; oculos acu discreuisse, vt telas: in molendinis aquarijs membra omnia rota vertente elisisse, triuisse, vt triticum; in ventilatis pistrinis leuiter agitasse, vt turbinem; multos è summis arcibus, è cacumine prærupti montis, præcipites egisse in subiecta saxa, vel in lacunosas conualles; templa spoliasse, aras incendisse, Sanctorum imagines truncasse, & quod est in Catholica religione angustissimum, modò pedibus attriuisse, modò equis, cambusque apposuisse, eademque crudelem impietatem latrocinij, sacrilegiorumque vestigia impressisse, quæ non ad exigui horrorem temporis, sed ad execrationem posteritatis sempiternam extent. *Ex Palat. Eloq. exerc. 9. lect. 4. pun. 4.*

ECCLESIÆ SACRAMENTA.

Baptismus.

EX Sacramentis primum, quod sponte, cordis, & nulla meritorum antecessione confertur, quodque propterea donum antonomastice vocant Patres, Baptismus est. Huius si rem subiectam

ctam sensibus, quod Impresiæ corpus appellant, & verba quæ animi loco sumuntur, velis ad normam exactam penicillo deducere; pinge si placet: Aquæ lauacrum, cui superscribe. *Ad nitorem*. deformabis enim periocham ingeniosam Amoris, nitelam, ac splendorem non tam significantis per aquas, quam re ipsa per gratiam exhibentis. hic enim ipsam amoris diuini facem ita aura Spiritus genialis accendit, vt meritò Baptismus Sacramentum illuminationis ab antiquis Religionis nostræ Vatibus nuncupetur. Verum candidare velle Æthiopem abluendo, stulta procuratio videri potest & nos quotquot ex Adami crimine trahimur nascentes in pœnam, proles nigella de matre Tartari sumus, Æthiopum infuscata medullitus natio. Ita sanè. sed ad Æthiopissam istam propterea (Bernardo teste) filius Dei de longinquo venit, vt quamuis Moyses Aæthiopicæ vxoris suæ mutare colorem non potuerit; Christus tamen Ecclesiam, quam adamauit fœdam, exhibuerit non habentem maculam. *P. Leo Sanctius lib. 1. flor. præf. 7.*

Sacramentum Pœnitentiæ.

SEdet attonito in solio Dei, & hominum quasi arbiter Sacerdos, & stupet, & se non capit, & se ita circumspicit, vt suam inuenire personam non possit. dum sustinet alienam. Cælum, terra, inferorum sedes illius vultum causæ, ac iudicij momenta ponderantis intuentur quà quà se intulerit sententia, rata, fixa est. Pendent ab vno vniuersa iudicio: nutum auspicantur, vocem expectant: quidquid ille annuat, quidquid loquatur, nutus oraculum est & vox imperium. O quantum instar in illo est. Habet auctoritatem pro throno clauem pro sceptro, pro regia veste iustitiam,

ſtitiam, prudentiam pro diademate, pro corona ſapientiam, ſecretum pro cuſtode, pro defenſore conſtantiam. Habet homines pro regno, cacodæmones pro ſatellitibus, pro miniſtris beatas mentes, pro impiorum æterno ſupplicio inferos, pro expiandis debito tempore animis aliam pœnarum ſedem, pro victorum præmio cælum. Nutant eius decreto ſuperni, & inferni poſtes: dictum factum, eius voluntate obſerantur, pateſcunt arbitrio. Iubeat, velit, interpretetur, abſoluat, illaqueet, nullæ hic interceſſiones, appellatio nulla, nulla rogatio. Dei, & hominis vnum idemque decretum eſt. Vt hoc tantum Sacramentum, tam nouum, tam inauditum, meritò dici debeat forum ſalutis, tribunal miſericordiæ, iudicium vitæ, ſententia libertatis. *P. Remondus orat. 16. Pœnit.*

Sacramentum Euchariſtiæ.

NEſcias in hoc Sacramento quid admirere magis, an eius auctoris potentiam, an amorem. Hic enim ardet felici quaſi nubecula incluſus amor, hic ſedet præpotentis maieſtas. latent illa quidem, ſed ſuo fiunt integumento maiora. niſi enim ita vt ſunt, abdita eſſent, profectò neque tanta eſſe crederetur amoris vehementia, neque tanta potentiæ magnitudo. Stant attonita accidentia illa nulli adnixa ſubſtantiæ, diuino ſolum firma imperio: vt ſigna rebus reſpondeant, Sacramenta ſecretis. Quemadmodum enim humana Chriſti natura ſuo priuata ſuppoſito, Verbi diuini ſubſiſtit hypoſtaſi ſic par fuit, vt eo Sacramenti quaſi amictu tegeretur, qui nulli adhæreſcens, ſola Dei ope conſiſteret. Quid quod ſub his ſpeciebus, vt Theologorum more loquar, nulla ineſt panis, ac vini ſubſtantia, & tamen ita ſenſus affici-

afficitur, ac si vero pane vinoque reficeretur. Et quisquam dubitabit quin propriè Christi corpore verè præsenti pascantur animi, cum vel corpora nostra, dum falluntur, dum eluduntur, ipsa panis, ac vini absentiam nutriantur? O diuinæ bonitatis exigua summa, ò breue compendium potestatis. Deum immortalem, infinitum, dominum gloriæ, vitæ imperatorem, cui vniuersitatis amplitudo angustiæ, Deum inquam verum, atque hominem tantula specie contineri. Perge porrò: non minus est quod subijciam. Deus Opt. Max. solo verbo semel omnia procreauit: at Sacerdos Dei Minister solis etiam verbis, quoties lubet, ex pane Christi corpus, & sanguinem ex vino conficit: an non tibi videtur, quanto rebus omnibus maior est Christus, tanto plus esse Christi corpus, & sanguinem diuina virtute conficere, quam omnia condidisse? Sed quid tam singulare, quam Christi corpus integrum ac perfectum Eucharistiæ quantitati subesse, nulli tamen illius parti dimensione respondere? Est, si placet, totus Christus in toto; est, si mauis in qualibet parte; vt te neque pars inopem reddat, neque totum ditiorem; nec de toto solicitum te esse oporteat, cum diffideas in parte totum. Iste est, nisi fallor, diuini ludus quidam amoris. latet nimirum cælestis sponsus, tui amore ita captus, vt quamcumque in partem Sacramenti oculos conuertas, tuo aspectu carere non possit, vtcumque Sacramentum diuidas, locum habet vnde ex occulto sua tela iaculetur, vnde te vulneret, vnde te rapiat in amorem sui. Quin etiam nunquam relicta Patris dextera, inaudito miraculo vnus idemque pluribus terrarum locis ad Sacerdotis arbitrium adest; ne se à te subtrahere quodammodo possit, neque tu illum amatorem fugere posse videaris. *P. Remondus or. 15. de Sacr. Euch.*

Orem

O rem admirandam! antea Verbum Dei humanos artus induit, nunc in hostiam induitur: antea cernebatur in sinu Virginis, nunc cernitur inter manus Sacerdotis: antea niueo lactis rore pascebatur, nunc purpureo pascit sanguine: antea corpus nostrum assumpsit, nunc se in nostrum corpus infundit: antea se abiecit ad humilitatem carnis, nunc se transmittit in speciem exigui panis. Quid, quod sub tam paruis inuolucris totus est; quid, quod in minima particula totus; quid quod non illapsus à cælo quod nunquam deserit, sed cum hostia modo prorsus mirabili repéte coniunctus existit; quid quod vt diuinitas replet mundum, & tamen vna est, sic innumerabilibus locis consecratur, & tamen vnum corpus est. Quid dicam de ipsius Sacramenti copiosis fructibus, qui in totam Christianorum vitam ex eo fonte latissime diffunduntur? Deo agglutinari: quid dulcius? Deo vesci: quid suauius? Deo saginari: quid lautius? Dei sanguine in venas admisso irrigari, liquescere, perfundi: quid fæcundius? Hoc libidinis fomites præfocantur, hoc sagittæ Dæmonis infringuntur, hoc aspersæ medullis, & visceribus cupidinum faces intepescunt, hoc castissimæ flammæ ardores reuiuiscunt, hoc omnis sanctitatis decor efflorescit. *P. Caussinus de Eloq. sacra l. 14. c. 13.*

PÆNÆ VOLVNTARIÆ PIETATIS CAVSÆ SVSCEPTÆ.

TEstare Minoressa absorptas ab illo, nulla prorsus re in stomachum immissa, aut instillata, totas hebdomadas. Testare cætera in eius fastis quotidiana solo aridi panis frustulo, & quidem ostiatim mendicato, & vulgaris aquæ pugillis celebrata ieiunia lacrymis tantum additis ad condimentum. testare nudam humum aut scru-

pea pauimenta delicato, & exangui subiecta corpori: noctes assiduis illius delassatas, & sopitas vigilijs testare non dico cæsos mortis, ac nodosis funibus humeros, sed ter quotidie funerentibus terga laniata catenis, ad sonitum crepitumq; plagarum toto tremefacto, & miserante tugurio. O noster Imperator, in te ipsum facte, & lanista, & pugnator, quale tibi de te, imo, & cælesti amphitheatro spectaculum exhibes. etiamne consumpta carne semiuiuum cadauer exossabis? quid frustra ad nouas plagas locum scrutaris in plagis? nisi forte insaturabile vulneribus corpus noua semper deuorat, & absumit vulnera: aut quandoquidem nulla fere in eo amplius species, & figura corporis totum ipsum quantum est, vna plaga est, quæ pascitur plagis. *P. Remendus in Paneg. or. paneg. 6.*

Certè tam modico, & tam tenui victu vtebantur, vt nunc eorum continentia propter homines magis, quam propter rem incredibilis esse videatur, elixum aut assum aliquid capere, luxuriem intolerabilem ducebant: alij tertio, aut quarto quoque die, succo herbarum, aut paucis caricis semimortuum corpus reficiebant: alij pane tantum, & sale se se tolerabant: alij perpauculis caryotis alebant frigida membra: alij hebdomadarum inedia carnis lasciuiam, & appetitus furorem superare contendebant; atque omnes eodem studio, & ardore in exercitu Christi militantes, simulacrum corporis magis quam corpus ægrè trahebant. *P. Perpinianus orat. 2.*

Supplicationes ferè per mensem quotidie repetitæ, tam multæ diebus singulis, vt sæpe vna pluribus occurreret, inter viarum angustias implicatæ ad pietatem. Iam forum, plateæ, compita, non alijs vocibus, quam gemitibus, suspirijs, precibus resonabant. adeò vt Vrbs tota vnius templi faciem redderet. Chori Virginum passis crinibus

ad commiserationem; turbæ virorum, siue, se loris acriter diuerberantium, manante iam è laceris humeris sanguine Vesuuij incendia restrincturo; siue capite coronam spineam, humero crucem, collo funem gestantium, argumenta concepti doloris; agmina religiosorum animo ad pietatem, vultu ad modestiam composito. Deiparæ, ac Sanctorum suffragia implorantium, quotidiana per hos dies Vrbis fuere spectacula. *P. Recupitus de Vesuuio.*

Nihilo minor cæteris in rebus, quam in ieiunijs rigor tenuit; cuius ipse neque somnum adeò passus est esse immunem. Ter hebdomade quauis super duros, rudesque asseres insueuit acquiescere: reliquis noctibus informes ligni stipites, aut libros grandiusculos, capiti puluinum substernebat; eo quidem positu, vt incumbenti haud multo plus quietis, quam doloris gigneretur. Latera nuda setosis funibus constringere iam ludus erat, nisi aculeis etiam ferratis, & ahenis muricibus asperarentur. Et istis quidem tunc impensius sæuiebat, cum aut foras ambulandum feriatis diebus, aut accumbendum esse lautioribus epuleis præuiderent. Ea nimirum tempora, quod insidijs essent opportuna, arctioribus censuit excubijs munienda Intumuerant ex casu genua. lectoque affixum retinebant; Nihilominus vt primum excipere se pedibus valuit, (quamquam neque tumor adhuc nec dolor resedisset) per sublimium scalarum difficiles gradus reptando genibus, sæpe enitebatur; eo solum vt à quæsitis cruciatibus corpus nunquam integrè vacaret. Cæterum si vsquam alibi seuerus, certè in voluntaria sui verberatione cum primis fuit: qua noctibus alternis, donec vltimo ægritudo obnuntiaret, corpus omne lacerare perseuerauit; vsus eam ad rem aut nodosis funibus, quos prius intextis radijs, hamisque ferreis armasset,

ſet, aut rigente catena, quam ipſe ſibi ad dolores ciendos haud rudis faber conſeciſſet. Et hanc corporis lanienam, per horæ quadrantem plerumque ad ſemiſſem ſæpè, quandoque ad horæ menſuram producebat, tanto conniſu, vt vires interpoſita quiete fuerint re ſumendæ. Inde magna vis effuſi ſanguinis eaque corpori inflicta vulnera, quæ poſt obitum magno numero inuenta indicium fecere diſſimulati doloris. *P. Bidermanus in Vbald. cap. 23. & 24.*

IVDEX, TORMENTA, SVPPLICIA.

Iudicum, & Patronarum fraudes.

ADuocati, Patroni, Scriptores; (nam Iudices, quia eos conſtituis vereor nominare) adeò numerum ſuperant, vt pauciores ſint agricolæ, pauciores qui in mercatura vertuntur, regnumue cuſtodiunt. Vnde verò tanta illa gens viuit, niſi ex iniuria populi, ex clade, & ſanguine miſerorum? Ita hæc peſtis non modò malorum eſt rea, quæ infert, ſed bonorum præterea quæ adimit. At excuſabis multitudinem comitialium hominum (permitte ſic vocari hos iurgiorum præceptores) ex litigantium numero, quibus omnia fora ægrè ſufficiunt. Per pauciores enim agi tot cauſas, tot explicari negotia non poſſe. Imò verò ex Iudicum, & patronorum numero creſcunt lites, aut ſubſident. Adde noua tribunalia, non deerunt quibus placeat recens equuleus, quod ſi de veteribus adimes, ita cadet pars litium, ac de morbo decedet, ſi de hodierna medicina detraxeris. forenſis huius æſtus cauſa eſt, quia Iudices (ne infrequentia cauſarum lucello ſublato etiam deſpectam dignitatem faciat) in ſummo iure ſemper inueniunt, quos ſubmittant

rant fascibus suis: nec tabulæ desunt, & his quoq; deterius genus homines, quidam sciences formularum, omnisque ad litigandum articuli, qui vel alios inter se committant, vel ipsi reperta litigandi materia huius ludi ignaros exerceant. *Barcl. Argen. l. 3.*

Equuleus.

EQuuleus principem torquendi vim obtinere dicitur. eius forma est eiusmodi. Tigna iusta crassitudine, longitudine humanam staturam excedenti humi in longum proiecta statuuntur tanto inter se interuallo, quantum laxè capere iacentem hominum queat: duobus à summo imoque iunguntur ligneis cilindris, qui extenuato vtrinque capite tignorum iacentium aptis immissi foraminibus facilem habeant circumactum. Præsertim cum æquis medio eorum scapo spatijs inserta manubria radiorum more hinc atque hinc emineant, quibus connisi tortores facile licium erale circumuoluunt. Medio inter tigna spatio iacere iussum reum summis manuum pedumque articulis constrinctum alligant diuersas ad vtriusque cilindri partes quatuor. Ibi manubriorum radijs subinde perpetuo circumductu commutatis, vincula conuoluendo, alligatum in diuersa corpus suspendunt, modò mollius, vehementius modò, sæpe tanta vi, vt omnibus luxatis artubus vitæ vsum semper, vitam ipsam non rarò miseris per summum cruciatum eripiant. *P. Bombinus in Vita P. Campiani c. 42.*

Homo tormentis excruciatus.

TVM corripitur, dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, deos patrios, gentium iura nequicquam apud surdas aures inuocabat. Per

vlti-

vltimos deinde cruciatus vt pote, & damnatus, & inimicis in gratiam Regis torquentibus, laceratur. Ac primò quamquam hinc ignis, illinc verbera iam non ad quæstionem, sed ad pœnam ingerebantur, non vocem modò, sed etiam gemitus habuit in potestate. Sed postquam intumescens corpus vlceribus, flagellorum ictus nudis ossibus incussos ferre non poterat: si tormentis adhibituri modum essent, dicturum se, quæ scire expeterent, pollicetur. Sed finem quæstioni fore iurare eos per salutem Alexandri volebat, remouerique tortores. Et vtroque impetrato, Cratero inquit dic me quid velis dicere. Illo indignante ludificari, rursusque reuocante tortores, tempus petere cœpit, dum reciperet spiritum. Illi rusus tormentis admotis, cum ipsis quoque hastis os oculosque eius euerberarent, expressere vt crimen confiteretur. *Q. Curtius lib. 6.*

Quæstionum, & tormentorum ritus apud Sinas.

COgnitores capitalium rerum, amplianda toties causa, per speciem lenitatis, diram crudelitatem exercent, quippe rei, quorum magna semper est multitudo interim onusti catenis, noctu præsertim arctissimèque inter se constipati, & constricti. adeò sæua, ac terra custodia detinentur; vt dilatam à iudicibus mortem haud pauci quotannis accersant, sibique ipsi afferant vim. Interea in conspectu comessantis, ac ludibundi sæpe iudicis, seriæ quæstiones per tormenta exercentur: quorum cum alia sunt genera tum illud quotidianum. Pro virgarum fascibus cubitali arundine vtuntur, cuius ante meminibus, lata digitos quatuor, crassa vnum, & quidem igne tosta, quo graniorem faciat plagam. hoc sæuitiæ

instru-

instrumento humi stratorum, ac sæpe insontium artus, ac plantæ adeò acriter, & acerbè cæduntur, vt qui non robustissimo sunt corpore, vel fracti, ac debilitati discedant; vel etiam inter ipsa verbera nonnunquam expirent. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 6.*

Cruciatus immanes è nimio frigore.

SED cum illi constantissimè detrectarent imperium, frigidissima hyemis tempestate in proximum vrbi stagnum, glacie concretum, & gelu, compulsi sunt: vt ibi sub dio pernoctantes, paulatim, hoc est miserandum in modum interimerentur. Quod quidem supplicium, quam graue, quam immane, ac barbarum fuerit, haud facile possumus intelligere, nisi nobis ipsis ab oculos ponamus aliquem frigore, atque algore obrigescentem grauissimo. Principio enim coacto sanguine, succoque corporis exhausto, ipso deficiente paulatim calore quo tenetur vita protinus expallescit. Deinde turbatur, & conuellitur totus eiulatur, ac fremit, dentium conflictu stridorem edit tum contractis venis, ac neruis, membris penè aridis, ac exanguibus, incipit in medio frigore etiam reliquo calore cruciati: qui è visceribus, ac præcordijs, quò receptum habuerat, ad extimam cutim excitatus, eam non aliter amburit, ac ignis, cum leuiter ac sensim virgultorum summa depascitur. Hæc si acerbum eorum fuisse supplicium ostendunt, quos insana illa Imperatoris crudelitas frigore iussit interfici, multo sanè illud acerbius existimeris necesse est si etiam animo repetaris, quanta sit in ijs regionibus hyemis, ac frigoris acerbitas, vbi tam grauibus, atque insolentibus pœnis illa Christianorum libera capita sunt adiudicata. Et tamen ita constanter huncipsum cruciatum, inuicti milites pertulere, vt ante sibi articula-

cullatim è corpore membra defluere, quam ab animo religionem, ac fidem excidere paterentur. *P. Tarq. Gallut. to. 2. or. 21.*

Homo obiectus canibus ad lanienam.

PRæsidem verò brachijs post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit, quorum impetum, ac dentes varia corporis declinatione, aliquandiu frustrà euitare conatus; horrente supplicijs fœditatem effusa ex oppido multitudine; circunspectare primò cœpit fugam: dein, cum terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnum) ad incertam spem salutis immisit, neque canes, quippe iam inescati, ab insequendo abstitere, pedibus tantum nantis, pone cum adhærerent; dolore, ac desperatione in rabiem actus repente se se conuertit; dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis instituit: atque ad extremum, vnius aure mordicus apprehensa, cum iam sanguis uiresq; deficerent, moribundus, molossum vna secum ad ima detraxit. *P. Maffeius hist. Ind. lib. 10.*

Supplicium atrocissimum, & plus quam barbarum.

ILLI nudum, & catenis vinctum in equleo constituunt, & corona candenti ex vomere conflata vt regum mos est, coronant venisque dissectis profluentem sanguinem potandum Lucatio præbent. Deinde ad viginti agrestes, qui in exercitu ordines duxerant, tridui inedia maceratos ad id crudelitatis cogunt, vt dentibus spirantis ducis artus dilacerent, atque deglutiant. Ille mira constantia, neque gemitum edere, neque in mi-

ferabili mortis genere quidquam horrescere ; vnum tantum deprecari, ne insontem Mucatium quem ipse renitentem ad id bellum perduxisset, his cruciatibus dignum existimarent. Postremò laniatis omnibus membris, quum diutius grauissimos dolores, vel immani spiritu sustinere non posset extractis visceribus exenterant in frusta secant, atque haenis, & verubus coctum comedendum militibus suis opponunt. Eos verò talibus epulis satiatos cum Lucatio, omnibus supplicijs dilaceratos interficiunt; horrendum sanè spectaculum, & ante memoriam nostram inauditum Barbarici supplicij genus, à quo tamen, & si Georg'us extrema quæq; meruerat, viri Christiani animū atq; oculos auertere debuissent. *Iouius hist. l. 23*

SS. Martyrum varia supplicia.

AGitè enimuerò testes purpurati clarissimi heroes, fortissimi martyres; & paucis, nobis, quantum huic merci pretium dixeritis, indicate. Numquid enim Bartholomæe, etiam tu tibi illam comparasti? Ego vero illam, pelle mihi tota, per lacerati, laniatique corporis artus abstracta, & si mille adhuc mihi corpora supersint, mille corporum exuuias talis impiger impendam. Alius: ego lentis, inquit, ignibus amburi; ego candentibus prunis torreri ego in ahena sartagine cupij, assari, dum de pretio quisque pacisceremur. Alij prompti, quicquid posceretur, exoluere; hic caput, & ceruices præbuit; hic ferro cædendos poplites dedit: iste, cum linguam mercator dentesque exegisset, etiam iugulum impendit: ille hianti vulnere per patulum pectus animam efflauit: Alius præcipitio elisus crepuit, alius laqueo peremptus, viam in ijs etiam angustijs, inuenit; alius in crucem ijt; alius in æquor, & vndas desi-

lijt

lijt alij alia clade vitam animamque profudere, & venali sanguine cælum emere. Et requiritis vos, quid etiam num sentiamus? Nostrum adhuc neminem pœnituit, emisse. *P. Bidermanus Delic. l. 3. num. 12.*

ITINERA PEREGRINATIONES.

Iter per loca niuosa, & aspera.

VEntum erat ad iter perpetuis obsitum niuibus, quas frigoris vis gelu adstrinxerat: locorumque squalor, & solitudines inuiæ fatigatum militem terrebant humanarum rerum terminos se videre credentem. Omnia vasta; atque sine vllo humani cultus vestigio attonit intuebantur: & antequam lux quoque & cælum ipsos deficerent, reuerti iubebant, Rex castigare territos supersedit. cæterùm ipse equo desilijt, perdesque per niuem; & concreatam glaciem, ingredi cœpit. Erubuerunt non sequi primum amici, deinde copiarum duces, ad vltimum milites primusque Rex dolabra glaciem perfringens iter sibi fecit. Exemplum regis cæteri imitari sunt. Tandem propemodum inuias siluas emensi, humani cultus rara vestigia, & passim errantes pecorum greges reperere. *Q. Curtius lib. 5.*

Iter periculosissimum.

SED præter inuias rupes, ac prærupta saxa vestigium subinde fallentia, nix cumulata vento ingredientes fatigabat: quippe velut in foueas delati hauriebantur, & cum à commilitonibus leuarentur, trahebant magis adiuuantes quam sequebantur. Nox quoque, & ignota regio, ac dux incertum an satis fidus, multiplicabant metum.

Ipse cum armigeris, & ala, quam Agema appellant, ardua semita, sed longius à stationibus hostium remota, multa cum vexatione processit. Cæterum quà se iugum montium paulatim ad planiora demittit, ingens vorago concursu cauata torrentium iter ruperat. ah hæc arborum rami alius alio implicati, & coeuntes vt perpetuam obiecerant sepem. Desperatio igitur ingens, adeo vt vix lacrymis abstinerent. incesserat: præcipuè obscuritas terrori erat. *Q. Curtius lib. 5.*

Cæterum post labores immensos euictis his littorum Syrtibus: cum expectatione meliorum suam quisque patientiam falleremus in viæ mala, longè deteriora, tandem induimur. Stabant innumerabiles inter ipsa maris æstuaria scopuli, sic vt dexterà quidem Oceanus, sinistrà vero montes insurgerent, alpesque propter immanem altitudinem prorsus imperuiæ. Solum igitur, & vnicum restabat iter per cautes quasdam in medio constitutas. Sed hæc quidem, & ipsæ multum arduæ, deruptæ, comcisæque: sic vt naturæ quendam lusum crederes, nisi seriæ, tragicæque molestiæ tandem enascerentur. apparebatque grandem quampiam, & vnam infinitæ latitudinis rupem, in quam plurimas scissam columnas abire; rudes, & infectas, ac spatijs inter se perquam inæqualibus disiunctas. Præbebant istæ (procul intuentibus) speciem quandam editissimarum turrium; aut cuiusmodi Cairus Ægyptia pyramidas, atque cippos erigit latissimo campo surgentes: immò qualis Peneum ad amnem, in Thessalis Tempe, dextram quidem ad oram Olympus mons, & Iouis ara sinistra verò supra Boebeidem paludem, Ossa mons alter porrigitur, innumerabilibus concisus scopulis, & tanquam naturæ serra fissus; quorum iuga verticesque disparibus interuallis inter se dissident. Tales erant, nec aliæ, cautes

cautes illæ. per quas solas tunc via cæteris circumquaque mari (sicut dixi) vel Alpium natura clausis. *P. Bisselius Argen. l. 5. num. 11.*

Peregrinatio.

QVID per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit, non cupiditates refrænauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excussit errorem, sed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit: cæterum inconstantiam mentis, quæ maximè ægra est, lacessit; mobiliorem leuioremque reddidit ipsa iactatio. Itaq; qui petierant cupidissimè loca, cupidius deserunt. & auium modo transuolant, citiusque quam venerant, abeunt. Quandiu quidem nescieris, quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuum, quid iustum, quid honestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequuntur. Quid ergò animum tot locis fractum, & extortum credis locorum, mutatione posse sanari? maius est illud malum, quam vt gestatione curetur. nullum enim mihi crede iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiù ista vrgebunt mala macerabuntq; per terras, ac maria vagum quamdiu malorum gestaris causas. *Seneca epist.* 105.

CONSVETVDO, EXERCITATIO, IMITATIO.

VIdetis quam planè, quam dilucidè exercitationi non modò tribuat adeptionem doctrinarum sed etiam earum progressionem, & incre-

menta concedat. Quid in arte nobilissima militari? ficto certamine ligneis gladijs exercitatos milites in otio fuisse legimus à Scipione. Quò nostra ætate studia digladiandi spectant, vbi futuri aliquando milites discunt retusis armis dimicare? quo ludrica compositis vtrimque peditum turmis certamina? quò castellorum è ligno simulatorum oppugnationes, & defensiones? quò cursus, & agitationes equorum? quò præliorum equestrium simulacra lusorijs hastis instituta? quò nauales in lacubus, & stagnis ad verarum similitudinem pugnæ? quò denique ferarum immanium venatio; telorum iaculorumq; manu sagittarum arcu, plumbearum grandium sclopo, ad signum destinatum iactus, & explosio? *P. Nigronius orat. 8.*

Imitatio.

QVID enim in hac rerum vniuersitate pulcherrima vel efficitur sine imitatione, vel perficitur? Deus ipse præpotens rerum omnium mundum hunc amplissimum atque ornatissimum, tot rerum generibus distinctum, tot luminibus illustrem, tanta varietate depictum, fabricatus est ad eius imitationem, quæ intra suos diuinæ mentis thesauros archetypum continebat. Causæ naturales eiusdem Dei singulis in rebus generandis administræ, quas vno Naturæ nomine signamus, in ijs procreandis ideas imitantur, quas in vnoquoque genere maximus, ac sapientissimus Architectus, tanquam exemplaria rerum singularum effinxit. Vnde multarum artium inuentio, nisi ex imitatione rerum naturalium? Doctrinarum item omnium adeptio, quæ similiores sunt arti, quam scientiæ, disciplinaque puerilis vniuersa, quid est aliud, nisi quædam imitatio? Pueruli quæcunque discimus, siue

loque,

loque, siue legere, siue scribere, siue canere, siue pingere, siue quid aliud omnia discimus imitando. Ab imitandi studio paritur imitationis delectatio. Cur nos epicturæ ad viuum alicuius effigiem, aut prælium, aut incendium, aut maris tempestatem referentes tantopere delectant; tametsi mortifera vulnera, plagas sanguine manantes, vulcera fluentia tabo, trucidata cadauera, pueros excarnificatos, cædes atrocissimas Regum, senes viuos flammis exustos, illisas scopulis naues obrutos fluctibus natantes, funestissimosque alios, ac miserrimos euentus in tabulis exhibent: quos nec sine nausea atque horrore, nec sine lacrymis, ac trepidatione possemus oculis intueri? *P. Nigronius orat. 15.*

ARIOLI, SIVE ARS PRÆDICENDI.

FINGE tamen in eo non errari; deprehendas vtique stellas quo situ quo vigore fuerint, cum illi in quos inquiris, nascerentur, At vnde tantum sedesibus in corpora nostra; imò mentes imperium? Ex ijs scilicet expectabo felicitatem, ex ijs vitæ genus, & mortis arbitrium? Num ergo qui prælium subeunt, simulque extinguuntur, omnes sub eodem cæli ordine erant nati? Num si nauis peritura est, nullos vectores accipiet, nisi quos nascentes astra naufragio damnauerint? Imò sub sydere omni producti, coeunt in aciem, nauigium onerant, & dispares ortus vna morte coniunguntur; rursusque non quotquot eodem nexu astrorum lucem aspiciunt, vno fato aut viuunt, aut pereunt. Regem hic vides. An omnibus illius æqualibus putas Regnum contigisse: vel aliquas saltem opes, quæ indices essent beatæ, & opulentæ collationis astrorum? imò an omnes superesse ad hunc diem? Ecce Cleobulum;

ecce te. An qui cum illo nati sunt, cum illo quoq; sapiunt, Regibusque sunt accepti; aut qui tecum omnes (ne quid grauius dicam) Matematici sunt? Quid autem cum in prædonem quis incidit? fatale erat, inquis, vt nunc prædo obtruncaret. Num ergo eadem astra, quæ viatorem, dum nasceretur, ferro prædonis mancipabant, ipsi quoque prædoni diù fortasse antea nato, mentem vimque dederunt, vt aliquando hunc vellet, & posset occidere? certè enim non minus dicitis ex astris fieri, vt hic interficiat, quam vt iste mactetur. Cum quis verò ædificij ruina obruitur; an quia erat in astris, vt eum sua domus sepeliret, afflictus est murus? Imò mehercule quia afflictus est murus, hunc subiectum moles oppressit. Eadem de dignitatibus ratio, ad quas per suffragia ascenditur. An enim sydera quæ alicui nascenti adfuerunt & (vt vultis) promiserunt dignitatem; alijs potuerunt imperasse, qui sub ijs nati non sunt, & ex quorum tamen suffragijs destinatæ dignitatis constat effectus? *Barclaius Argen. lib. 2.*

Quis est qui futurorum scientiam sibi vendicet? nouæ oportet sortis sit, qui iubente Deo canat, non eodem contentus sit vtero, quo imprudentes nascimur: quamdam imaginem Dei præferat, qui iussa exhibeat Dei. Si vera sunt ista, quid ita non huic studio seruit omnis ætas? Cur non ab infantia rerum naturam, deosque quà licet visimus? cum pateant nobis sidera, & interesse numinibus liceat, quid tam inutili desidemus facundia? aut periculosis atterritur armis manus? an melius alio pignore, quam futuri scientia ingenia surrexerint? Qui verò in media se, vt prædicant, fatorum misere pignora, natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorum habent initia, quo ierint motu sidera, in quas discutterint partes: contraue Deus steterit: an pla-

cidus

cidus affulserit Sol: an plenam lucem, initia surgentis acceperint: an abdiderit innoctem obscurum caput luna: Saturnus nascentem, an ad bella Mars militem, an negotiosum in quæstus Mercurius exceperit: an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit. Existimant tot circa vnum caput tumultuantes Deos. futura nunciant, plerosque dixere victuros, & nihil metuentes oppressit dies: alijs dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egentes inutilis animæ felices nascentibus annos spoponderunt: at fortuna in omnem properauit iniuriam; incertæ enim sortis viuimus: vnicuique ista pro ingenio finguntur; non ex scientiæ vi. *Seneca lib. Suasor. Suas. 4.*

Singara mulierculæ vagæ, & coniectrices.

Singaras latinè dici posse aliter Saganas istas Ægyptias incerto lare mulierculas, non tam vaticinijs, quam furacibus manibus quæstuosas, vt equidem reor, à Sangario nobilissimo quondam oppido Mesopotamiæ: quod ad Euphratem adsitum, & latrocinijs infestum, Antonino Cæsare deletum à Romanis legionibus fuisse traditur. Singario diruto caput gentis excisum, senatus extinctus, primores ciuium sublati, postremæ plebeculæ reliquijs in semen, ac nomen generis reseruatis. Electi proinde natali solo, proximos fines, Syriam, Palæstinam, Ægyptumque diuersi tenuerunt errones, ac vagi, nulla certa sede, nullo cum cæteris hominibus stabili commercio rerum: non communione sermonis non cultu legum, sacrorum societate, nulla neque verecundia neque fide: in manu recentissimum furtum, in lucro, mendacium impudentissimum, eruditio gentis ad sapientiam. fœminis institutum, idem quod viris,

confidantia parsimilis audaciæ, germana fraus: gemella calliditas: incertæ degunt, & vagæ feruntur quolibet, vt dicebam. Vbi nox oppressit, hic sarcinulis,& infantibus depositis castra figunt: sicubi patula quercus in solitudine relicta, vel deuia spelunca nocturnæ quieti præbuit opportunum diuersorium, & latrocinio latebras hospitales. Ex hoc igitur hominum genere Singara me puero vagabatur, muliercula loquacitate nobilis, ac procax, vel ad subitum, & extemporale carmen ingenio proiecta nihil eius ingenio promptius toto latio ferebatur futuræ sortis carmina diuenditans, Romæ vicatim æruscula radebat ex obuijs vaticinij mercedem: altera manu volam prætereuntium explicabat in qua præsentionum vestigia notaret: alteram furto flagrantem in marsupium inserebat. *P. Steph. Prosa* 11.

FAMA.

NAtura famæ omnibus nota est. Vestrum est *Fama malum, quo non aliud velocius vllum*. cur fama malum? quia velox? quia index? an quia plurimum mendax? quæ ne tunc quidem quum aliquid veri affert sine mendacij vitio est detrahens, adijciens demutans de veritate. Quid? quod ea illi conditio est, vt non nisi quum mentitur, perseueret, & tamdiu viuit, quamdiu non probat siquidem vbi probauit, cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem tradit: exinde res tenetur, res, nominatur. Nec quisquam dicit: hoc Romæ aiunt factum aut fama est illum prouinciam sortitum,sed sortitus est ille prouinciam, & hoc factum est Romæ, fama nomen incerti, locum non habet, vbi certum est. An verò famæ credat nisi inconsideratus? quia sapiens non credit incerto. Omnium est æstimare, quantacunque

quæ illa ambitione diffusa sit, quantacunque asseueratione constructa, quod ab vno aliquando principe exorta sit: necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat: & ita modici seminis vitium cætera rumoris obscura: vt nemo re cogitet num primum illud os mendacium seminauerit, quod sæpe fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suscipionis, aut non noua, sed ingenita quibusdam mentiendi voluptate. *Tertullianus apol. aduer. gen. c. 8.*

Fama post hæc, sed bona, cælo delapsa, cælogenita, non mala illa terræ filia, quam principis poetarum stylo descripta, non suis ipsa magis quotidie susurris quam elegantiss. illo carmine seme inclaruit. Nostram hanc cernite magnitudinis non portentosæ neque enim excedentibus mendacijs bona fama concilianda est, oculatis alis pluma aurea; facies venusta, tuba ex argento, cui hieroglyphica insculpsit è re nota. Primo ardentem aram cuius basi media vigil oculus aperitur, media ipsa inter palmam oleamque. ad hæc draco cum Delphino colligatus; tum Aquila metæ insidiens; postea diues illud Amaltheæ cornu; postremò regia corona. *P. Bombinus in Vest. Coll. Rom. p. 4.*

TRANSFORMATIO, HOMINIS IN LIMACEM.

O Prodigiosam, grauissimæq; noxæ parem in hortorum vastatores penam? contacta corpora in turpes bestiolas repentè decrescunt: vtque maneant in recenti forma veteris culpæ iudices notæ, Limaci manus pedusque recedunt, quibus, dum licuit, per inertiam vti noluit: oculi occuluntur, quos in somnum occluserat, cum fuerat excubandum: ad prætentandum cæcum

iter, & bacilli, & oculorum vicaria quadrigemina cornicula protenduntur, & ipsa ignauissima..., quippe quæ læuissimum ad incursum resilium, horum summa par nigello puncto, velut oculorum simulacro, ac rudimento illuditur: totum tergus infuscatur, vt rustici hominis id fuisse intelligas: eadem remanet pigritia in lentissimo repratu, totumque corpus tanquam ipso in otio laborans frigidum lentorem, hoc est ignauiæ succum exudat, ac viam sordidè signat, ne quis turpe vestigium persequatur: ipsa durissimi capitis penetralis peruicatia durescit in ossiculum, seu lapillum cum ad multa, tum præcipuè ad alieni obstinationem ingenij emoliendã mendicatum. Vnum in tanta membrorum mutatione Limacis nomen appositè retinet, qui limosam inertemque indolem non mutauit. *P. Ferrarius in flora l. 1. c. 4.*

M O R S.

O Ignaros malorum suorum, quibus non... mors vt optimum inuentum naturæ laudatur: quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue satietatem aut lassitudinem senis terminat, siue iuuenile æuum, dum meliora sperantur, in flore deducit, siue pueritiam, ante duriores gradus reuocat, omnibus finis multis remedium, quibusdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit antequam inuocaretur. Hæc seruitutem inuito domino remittit. Hæc captiuorum catenas leuat. hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. Hæc exulibus in patriam semper animum oculosque tendentibus; ostendit, nihil interesse inter quos quisque iaceat. Hæc vbi res fortuna male diuisit & æquo iure genitos alium alij donauit, exæquat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam alie-

alieno fecit arbitrio. Hæc est in qua nemo humilitatem suam sensit. Hæc est, quæ nulli paruit. Hæc est, Martia, quam pater tuus concupiuit. Hæc est inquam, quæ efficit, vt nasci non sit supplicium, quæ efficit, vt non concidam aduersus minas casuum, vt seruare animum saluum, ac potentẽ sui possim. *Seneca lib. de Consol. ad Mar. c. 30.*

Mors piè obita.

INterea Regina ad se rediijt, respirauit interruptis, ac morientibus vocibus, cum filio de necessarijs rebus collocuta est, ac subitò se ad Deum conuertens oblita res humanas, cum sentiret illud tempus aduenisse. quò tempore Deo reddendus esset animus, à quo eum accepisset, defixit oculos in imaginem Christi suffixi Cruci, Sanctæ Mariæ Virginis opem, & auxilium implorauit quam sanctissimè coluerat in omni vita: quam in morte nuper viderat præsentem. Maria, inquit, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu me ab hoste protege, & hora mortis suscipe. pronunciauit Symbolum Apostolorum, vt fidem suam, quam maximè manifestam testatamque relinqueret, recitauit: tametsi iam eam spiritus deficiebat, recitauit tamen, vt potuit, solemnes precationes Ecclesiæ, animumque suum à corporis ergastulo fugientem, auctori, & creatori suo commendauit. Obstupescebant magis magisque sensus, hebescebat totum corpus, debilitabatur vox, intercludebatur anima, ægrius anhelabat, cum beatissimus ille animus solutis vinculis emergens è tenebris relinquens concretum, & mortale corpus, nactus liberum cælum atque lucem, in illam sempiternam domum triumphans euoluit. *P. Perpinianus orat. 3. de S. Elisab.*

Postremò exequiarum occasione, qua Matri an-

anniuersarias persoluerat, noua incessit animum cupido (si licepet) & suas celebrandi: reque communicata cum Ioanne Regula è Hieronymiana familia, qui eius conscientiam moderabatur: cum is insolitum quidem illud, & inauditum, pium tamen, ac salutare dixisset: apparari funus sibi quamprimum iussit. Ergo excitatur in templo tumuli moles, funalibus illuminatur. atrati circumstant famuli, mortale sacrum mæsto monachorum cantu peragitur. Ipse funeri superstes suo, spectabat in illo imaginario funere veras suorum lacrymas: audiebat exequiale carmen placidam sibi requietem beatas inter sedes implorantium: eademq; ipse sibi suffragia psallentibus immistus exposcebat. Donec sacrificanti propior factus eique tradens quam gestabat accensam facem, sublatis in cælum oculis. Ego te inquit, vitæ ac mortis Arbiter oro quæsoq; vt quemadmodum oblatum hunc à me cereum sacerdos capit, sic commendatam in manus tuas hanc animum tu quandocunque libuerit tibi in sinum complexusq; tuos benignè suscipias. Tunc vt erat pulla fluxaq; opertus veste humi procubuit renouatisq; omnium qui aderant lachrymis, quasi depositus suprema lamentatione comploratus est. Atque hoc videlicet rudimento Carolus vicinæ iam morti proludebat, namque altero ab exequijs die febri correptus, eaque paulatim exedente consumptus, Toletano Antistite procurante, quæ Christiano ritu luctanti animæ suppeditantur adiumenta: religiosisque qui frequentes è cœnobio circumstabant, abeunti hospiti expeditum iter in cœtus piorum comprecantibus: nocte ante festam lucem Euangelistæ Mathæi annorum octo, & quinquaginta, ex quibus duos ipse vixerat, ingenti sanè sensu pietatis, ac religionis excessit. *P. Famianus dec. 1. lib. 1.*

Mortis

Mortis necessitas.

MOrimur omnes, etiam Nobiles, etiam Principes, etiam Reges; Leones catulis, Elephanti formicis, Aquilæ culicibus aggregantur Mors capta est auribus, nullum audit; capta est oculis, neminem agnoscit: armata grandi falce omnes demetit: triremes æquat liburnis, turres cauernis, purpuras centonibus; thiaras petasis, sceptra ligonibus. Mori commune hominis officium est, & supplicium, lata, & pronunciata in eum mortis sententia ab eo Iudice, cui refragari nemo potest. fac te esse omnium virtutum comitatu visendum; dic te esse doctrina, & eruditione mirabilem; te nobilitate Cæsares, te virtute, & sanctitate vitæ Apostoli, te scientia philosophi superarunt. Aut igitur hominis naturam exue, aut te cum illis aliquando moriturum esse pronuncia. *Ex Pal. Eloq. exerc. 2. lect. 6 pun. 6.*

MORS VIOLENTA.

Cædes inopinata.

PRoductus ad populum à magistratibus præfectus Romanus, cum Consulis ea de re ius, ac potestatem esse, non suam, & pleraq; eadem, quæ pridie prius dixisset: primò sensim, ac plures reddere claues, dein ima vna voce id omnes iuberent cunctantique, ac differenti ferociter minitarentur, nec viderentur vltra vim vltimam dilaturi: tum præfectus roga signum; vt conuenerat dedit, militesque intenti dudum, ac parati, alij supernè in diuersam concionem clamore sublato decurrunt, alij ad exitus theatri conferti obsistunt. Cæduntur Ænnenses cauea inclusi: coaceruanturq;

non

non cæde ſolum, ſed etiam fuga, cum alij ſuper aliorum capita ruerent. atque integri ſaucijs, viui mortuis incidentes cumularentur inde paſſim diſcurritur, & vrbis captæ modo, fugaque, & cædes, omnia tenet nihilo remiſſiore militum ira, quod iure turbam inermem cædebant, quam ſi periculum par, & ardor certaminis eos irritaret. Ita Ænna, aut malo, aut neceſſario facinore retenta. *T. Liuius dec. 3. lib. 4.*

Mors ex incendio.

IN feſtinatione dum puer faculam incautè verſat, raptimq; modò hac, modò illac inclinat, proſilit ſcintilla; quæ vt in herum propter adſtantem incidit, reperto in veſte ſtupea alimento, in haud dubiam flammam violenta prorupit. Ille manu, totoque corpore pugnante, & excuſſa, quam habebat, teſſera, ad flammam reſtinguendam, omnia arma conuertere, pedemque captum ſtudet incendio liberare. Sed peſtis contumacior, dicto citius, manum ipſam auxilio ſubeuntem, pedemque alterum corpus totum furenti contagio inuoluit. Tum enimuerò vlulare infelix, & veſtem, quæ corpori tenax adhæſerat, nequicquam reuellere; alij mutato riſu, quæſtus, ac gemitus ciere; alij opem, & ſuppetias parare; alij aquam fontemque poſcere, omnes omnia agere, nemo proficere. Iam humi abiectus adoleſcens vſtulabatur interea. & in luculento rogo, Herculem Oeteum adſtantibus referebat: cum eminus audiri mugientis clamores, mouere ſocios, vt laboranti collegæ, & ipſi auxilium portarent. Aduolant ambo, atque vti erant perſonati, ſe ſe inferunt, perque turbam vi penetrant, & manibus iniectis, ſtupeam veſtem à fratre (nam duorum hic germanus erat) diripere, ignemque laborant defendere.

Quo

Quo tamen officio, dum impensè funguntur, non modò cladem à socio non diuertunt, sed incauti eodem vterque incendio se ipsi inuoluunt. Vix enim manu germanum ij contigerant, cum exsiliens flamma, alterum duorum, alterumque corripuit: & inhærens laciniæ, momento per vestem reliquam victrix euasit: quæ vestis, vt tota floccis pendentibus, villisque horrebat, pabulum igni, nutrimentumque idoneum ministrabat. Eà res vel intuitos coegit fratrem omittere, & de suo quemque periculo, vitaque dimicare. Quanquam hoc etiam ipsum ijs serum erat cum populante flamma septi, tunicam molestam vterque iam induisset. Postremò cum illis, & manuum cutis, & digitorum vngues vndique ambusti defluerent; restabat, vt collapsi per pauimentum volutarentur, an ibi attritu saltem affrictuque flammam eliderent. Verum vt quidquid attigere, confestim ignis liquente pice efferatus inflammauit: ipsaque iam domus, ne quà ruinam traheret, sibi metuebat. Quo factum proinde est, vt in tot spectatorum oculis, tres nobilissimi iuuenes, priusquam subueniri humanitus posset, lentis ignibus quasi per ludum in scena, tosti assatique conflagrarint. *P. Bidermanus Acroam. l. 3. acro. 7. à pun. 84.*

Mors illata veneno.

RAPTI statim in carcerem, vt veneficij conuictos idoneo supplicio cicuta conficeret. Illic tristi, & vltima libertate exercuere ius, quod ita pereuntibus leges indulserant. Diras igitur dicere Regi; vltorem ciere Lycogenem; venerari Deos manes vt hostes ad peiora seruati hunc exitum sibi inuideant. Inter hæc anancæum poculum aderat; quod prior Oloodemus de carnificis manu rapiens; Age inquit, propinemus Meleandro. Nos qui-

quidem exuimus miserias, peius hunc nostro fato oppressuri, quam viuentes voluisse existimat. His dictis non cunctanter totum hausit. Denuo impletum cum Eristheni porrigeretur, supercilium ille duxit, & circumspiciens, ecquis ait, amicos meos monebit Meleandro quid debeant? Epoto veneno, ambo à carnifice monentur, vt quò facilius virus conciperetur venis minorique cruciatu occumberent, quantum carceris spatia sinebant, ambulationem vrgerent; donec tibijs grauibus sentirent iam ab imo calorem excedere. Cum paruissent, frigentibus mox pedibus procumbunt in lectum. Illic veneni nebulis imitantibus somnum, languebant sine sensu donec coxis iam exanimatis, tanquam stimulo icti prodidere lethalem vim ipsa intrantem vitalia; nec multo post extincti sunt. *Barclaius Argen. lib.* 2.

Mors voluntaria.

CAto non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris, Vticam velut altera Africæ claustra seruabat, sed accepta partium clade, nihil cunctatus, vt sapiente dignum erat mortem lætus acciuit. nam postquam filium comitesque ab amplexu dimisit, in noctæ lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet. paululum quieuit. tum circa primam vigiliam stricto gladio reuelatum manu pectus semel, iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus, dum abscederent, rescidit plagas: sequutaq; vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. *L. Florus lib.* 4. *c.* 2.

Dimisso nuncio iam furiosius morti intenta, simul properabat, & hærebat, nunc insanos fremitus ausa, nunc mollioribus suspirijs lacessens constantiam suam. Tandem haud dubia omnem destinatæ

ſtinatæ mortis laudem in præcipitatione eſſe, & affore ſtatim à Rege, qui conantem tenerent, aperit ciſtulam, in qua breuis gladius iacebat, quem olim filio primum pueritiam ingreſſo dederat pater, & ipſa deinde ſeruauerat, die filij nuptiali Iunoni Lucinæ cum crepundijs ſacrandum: ita tulerat ſatum, vt paucos ante dies, detergendæ rubigini eſſet in acumen renouatus. Nec aliud ferrum in mulíebri cubiculo erat pectori aperiendo commodius. Illum verò vt ſuſtulit, ſimul coniugis quem amiſerat, filijque quem ignarum deſtituebat memor tot res tamque diuerſas vno mentis obtutu aſpiciens, funebri capulo oſculum dedit, illiq; loquuta aliquandiu operientem mortem fruſtrata eſt. Donec ancilla, quæ timere cæperat ne hæc vera tragedia eſſet, extorquendo ferro erupit, ſimulque exſonuere accurrentium ex Regis præcepto veſtigia. Tunc anus prohibentium feruore incitata, & manibus adhuc liberis vſa mucronem tam altè viſceribus impreſſit, vt labentes ſubitò vires ſoluerent dexteram & pectore in humum porrecto ipſe capulus non multum emineret ex vulnere. tum flexa ceruice ſupremos oculos verſans ſanguinem, & animam efflauit. *Barclaius Argen. l.* 4.

Quare, vt auſpicaretur aliquando tragediam, manu læuam infantem, dextra cultrum arripit, eumque lactenti iugulo, ſic vt videri poſſet, admouet. Nolim, importunus, hic mihi flagitator inſtet: qui geſtus, & verba, & ſenſus infelicium parentum in hoc ſpectaculo deſiderare ſe dicat. Imitari me Timantem permittite: vt, quod colore narrationis nequeo, velo ſilentij repræſentem. Stat barbarus carnifex, cultroque in iugulum adacto, vagientem puerum lente trucidat, & cum ſanguine adhuc calenti, ſe aſperſiſſet, tremulum corpus è ſumma turri, in ſubiectæ piſcinæ foſſam,

cru-

crudelis abijcit. Finitam hic lanienam existimatis? Non equidem ego; qui vltimum adhuc actum, nihil à cætera tragedia abludentem expecto. Itanè verò? peruastata iam domo: liberis iugulatis, saxis cruore natantibus, herisq; barbarè conculcatis, potest aliud adhuc in familia malum expectari? Potest; nam vt famelici ferè, cum cætera consumpsere, in proprios artus rabie feruntur: sic furiosus iam cæde aliena defunctus, ferrum, ne quà hebesceret, in se conuertit. Cum enim sceleris iam sui, furorisque veniam, ne à se ipso quidem speraret, & dudum famulos, operasque conglobatim accitas irruere, & scalas ferre, & portas moliri victibus videret: amens, non expectato carnifice, ipsemet suo sibi cultro ius dixit. & conuitijs prius, quæ rabies suggesserat, effusis; laudataque vindicta, quam de hero eximiam sumpserit; se se ferro impiè, immaniterq; traiecit: deque vltima turri, eandem in piscinam, præceps ijt: liberum se ratus, si heri minantis. & imminentis tormenta (de æternis parum sollicitus) hoc compendio effugisset. *P. Bidermanus lib. 2. acroam. 3. num. 52.*

MVNDI EXCIDIVM.

IVuat vnius sæculi fata componere in parte vltima mundi, & inter paucissimos gesta: tot sæcula, tot ætatum contextam seriem quidquid annorum est licet visere, licet surrectura, licet ruitura regna prospicere, & magnarum vrbium lapsus, & maris nouos cursus. Nam si potest tibi solatio esse desiderijs tuis commune fatum, nihil constat loco stabili, & nihil quo stat loco, stabit. Omnia sternet, abducetque secum vetustas: nec ominibus sol u m (quota enim fortuitæ potentiæ ortio est?) sed locis, sed regionibus, sed mundi

par-

tibus ludet; tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria ſorbebit, lumine euertet, & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cætuſque diſſoluet. Alibi hiatibus vaſtis ſubducet vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentiæ halitus mittet, & inundationibus quidquid habitatur obducet; Necabitque omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus vaſtis torrebit, incendetque mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia vno igne quidquid nunc ex diſpoſito lucet ardebit. *Seneca lib. de conſol. ad Mar. c. vlt.*

EXTREMVM DEI IVDICIVM.

Concipe igitur animo ſi poteſt, tribunal ſummi Iudicis, & tremendam illius diei maieſtatem, quo cæli columnæ magno fragore fremituque concuſſæ cum ipſo Angelorum horrore, & metu contremiſcent quo ſtellæ repentino flammarum tractu decuſſæ, vt frondes arborum decident, quo luna cruentabitur, quo puriſſimæ Solis faces atra fuligine ſe induent. Quale erit hoc forum, cum poſt tumultus ſtrageſque bellorum, poſt morboſam aeris contagionem peſtilentiumque febrium ardores in mortalium corpora debachatos, poſt ferrarum incurſiones, & carnificinas, poſt luctuoſam agrorum vaſtitatem, famemque rabioſam enectis paſtam cadaueribus, poſt terræmotus, poſt aquarum eluuiones, infinitaſque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cum ipſæ æternorum fluminum venæ ſiccabuntur, & quæ nunc cælo minantur operoſiſſimæ ædificiorum molitiones, incruſtatæ marmoribus, auro, & argento micantes inter minuti pulue-

pulueris, quisquilias deflagrabunt. Quale illud spectaculum, cum cælestes tubæ ingenti fremitu personabunt; cum tot corpora, tot iam sæculis cassa, tot millia, quæ pontus hausit, ignis obsorbuit, ferrum consumpsit, ferarum dentes moluerunt, morbus attriuit, mors ad summum interemit; tam repente pertextis ossium commissuris, carne vestita, & spiritu animata consurgent: Quale erit tribunal iudicantis, cum superbissimos Reges cunæ terruerunt infantis, quot tunc ardentium currum millia circumstabunt, quot famulabuntur Angeli quanto improborum terrore præferetur illud signum. magnum Crucis signum, à consceleratis toties despectum, toties irrisum, toties conculcatum? Quis incessus, quæ vox, qui vultus iudicis, quis pauor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio? Quanta illa scena, quam gloriosus consessus futurus est, cum illi hominum despicatissimi, illi verberones, illi semaxij toto terrarum orbe, iactati, vexati, infinitis supplicijs consumpti, radiatis fulgore capitibus sedebunt de Regibus iudicaturi! Quale, & quam insperatum iudicium, cum ad illam fulminatricem sententiam tot Barbarorum Principum apices contriti, tot purpuræ, tot fastus, tot amores terrarum vno agmine detrudentur ad inferos, vt eo igne in æternum ardeant, cuius hic noster pictura est. ò ferales lectos prunis ardentibus contractos, ò funesta draconum cubilia: ò inextricabiles flammarum laqueos: ò vermem conscientiæ inexpiabilem! ò pœnas immortales! ò longam æternitatem. *P. Causinus de Eloq. l. 14. c. 14.*

Laus Deo, B.V.M. & S. Francisco Xauerio.

IN-

INDEX DESCRIPTIONVM.

A

Ani-

D

E

Edu-

G

Hære-

H

I

Lac.

L

M

Nar-

N

O

Orga-

P

Plaga

Q

R

S

T

V

Vrbis

FINIS.

FINIS.

X

FINIS.

X

FINIS.